

Alþingi 1946.

Þingsetning.

A.

Í sameinuðu þingi.

Árið 1946, mánudaginn 22. júlí, var hið sextugasta og fimmta löggefandi Alþingi sett í Reykjavík. Er það sautjándi aukabíngi í röðinni, en áttugasta samkoma frá því, er Alþingi var endurreist.

Þingmenn komu saman í alþingishúsinu kl. 9.45 árdegis og gengu þaðan til guðsþjónustu í dómkirkjunni kl. 10 árdegis. Séra Friðrik Friðriksson í Reykjavík steig í stólinn og lagði út af V. Móse-bók, 7. kap. 9. versí.

Að lokinni guðsþjónustu gengu þingmenn aftur til alþingishússins, fundarsals neðri deildar.

Þessir þingmenn voru til þings komnir.

1. Áki Jakobsson, þm. Siglf.
2. Ásgeir Ásgeirsson, þm. V.-Ísf.
3. Ásmundur Sigurðsson, 8. landsk. þm.
4. Barði Guðmundsson, 9. landsk. þm.
5. Bernharð Stefánsson, 1. þm. Eyf.
6. Bjarni Ásgeirsson, þm. Mýr.
7. Bjarni Benediktsson, 10. landsk. þm.
8. Björn Kristjánsson, þm. N.-Þ.
9. Brynjólfur Bjarnason, 4. landsk. þm.
10. Einar Olgeirsson, 2. þm. Reykv.
11. Eiríkur Einarsson, 2. þm. Árn.
12. Emil Jónsson, þm. Hafnf.
13. Finnur Jónsson, þm. Ísaf.
14. Garðar Þorsteinsson, 2. þm. Eyf.
15. Gísli Jónsson, þm. Barð.
16. Gísli Sveinsson, þm. V.-Sk.
17. Guðmundur Í. Guðmundsson, 7. landsk. þm.
18. Gunnar Thoroddsen, þm. Snæf.
19. Halldór Ásgrímsson, 2. þm. N.-M.
20. Hallgrímur Benediktsson, 3. þm. Reykv.
21. Hannibal Valdimarsson, 3. landsk. þm.
22. Helgi Jónasson, 1. þm. Rang.
23. Hermann Guðmundsson, 11. landsk. þm.
24. Hermann Jónasson, þm. Str.
25. Ingólfur Jónsson, 2. þm. Rang.
26. Ingvar Pálmason, 1. þm. S.-M.
27. Jóhann Hafstein, 7. þm. Reykv.

28. Jóhann Jósefsson, þm. Vestm.
29. Jón Pálmason, þm. A.-Húnv.
30. Jón Sigurðsson, 2. þm. Skagf.
31. Jörundur Brynjólfsson, 1. þm. Árn.
32. Katrín Thoroddsen, 2. landsk. þm.
33. Lárus Jóhannesson, þm. Seyðf.
34. Lúðvík Jósefsson, 2. þm. S.-M.
35. Ólafur Thors, þm. G.-K.
36. Páll Zóphóníasson, 1. þm. N.-M.
37. Páll Þorsteinsson, þm. A.-Sk.
38. Pétur Magnússon, 1. þm. Reykv.
39. Pétur Ottesen, þm. Borgf.
40. Sigfús Sigurhjartarson, 6. þm. Reykv.
41. Sigurður Bjarnason, þm. N.-Ísf.
42. Sigurður Guðnason, 8. þm. Reykv.
43. Sigurður E. Hlíðar, þm. Ak.
44. Sigurður Kristjánsson, 5. þm. Reykv.
45. Sigurjón Á. Ólafsson, 1. landsk. þm.
46. Skúli Guðmundsson, þm. V.-Húnv.
47. Stefán Jóh. Stefánsson, 5. landsk. þm.
48. Steingrímur Aðalsteinsson, 6. landsk. þm.
49. Steingrímur Steinþórsson, 1. þm. Skagf.
50. Þorsteinn Þorsteinsson, þm. Dal.

Voru framantaldir þingmenn allir á fundi. Ókomnir voru til þings þessir alþingismenn:

1. Gylfi Þ. Gíslason, 4. þm. Reykv.
2. Jónas Jónsson, þm. S.-Þ.

Enn fremur sat fundinn:

Haraldur Guðmundsson, 4. (vara)þm. Reykv.

Forseti Íslands setur þingið.

Þá er þm. höfðu skipað sér til sætis, kom forseti Íslands, Sveinn Björnsson, inn í salinn, gekk til ræðustóls og mælti á þessa leið:

Í ríkisráði 17. þessa mán. var gefið út svo hljóðandi forsetabréf:

„Forseti Íslands gerir kunnugt:

Að ég hef ákveðið, að Alþingi skuli koma saman til fundar mánudaginn 22. júlí 1946.

Um leið og ég birti þetta, er öllum, sem setu

eiga á Alp., boðið að koma nefndan dag til Reykjavíkur, og verður þá Alp. sett, eftir að guðspjónusta hefur farið fram í dómkirkjunni, og hefst hún kl. 10 ádegis.

Ritað í Reykjavík, 17. júlí 1946.

Sveinn Björnsson.

Ólafur Thors.

Forsetabréf
um að Alþingi skuli koma saman til aukafundar mánudaginn 22. júlí 1946.

Samkvæmt bréfi því, er ég nú hef lesið, lýsi ég yfir því, að Alp. er sett.

Frá því Alp. var endurreist fyrir 101 ári, er þetta 80. samkoma þess, en frá því er það fékk aftur í hendur löggjafarvald 1874, er þetta 65. þing í röðinni, en 17. aukþing.

Um leið og ég býð hið nýkjörna þing velkomið til starfa, vil ég biðja alþingismenn að minnast fósturjarðar vorrar, Íslands, með því að risa úr sætum.

Þingheimur stóð upp, og forsætisráðherra, Ólafur Thors, mælti: „Lifi Ísland!“ Var tekið undir þau orð með ferföldu húrrahrópi.

Forseti kvaddi nú elzta þingmanninn, Ingvar Pálmason, 1. þm. S.-M., til þess að stýra fundi, þar til er kosinn væri forseti sameinaðs Alþingis. Gekk forseti Íslands síðan úr salnum.

Aldursforseti gekk þá til forsetastóls og tók við fundarstjórn. Kvaddi hann sér til aðstoðar sem fundarskrifara þá Skúla Guðmundsson, þm. V.-Húnv., og Sigurð Kristjánsson, 5. þm. Reykv.

Aldursforseti (Ingvar Pálmason): Áður en gengið verður til fundarstarfa, skal ég leyfa mér að skýra frá því, að forseta sameinaðs Alþingis hafa borizt tvö bréf, annað frá formanni Alþfl., en hitt frá Jónasi Jónssyni, þm. S.-Þ. Þessi bréf hljóða svo:

„Með því að Gylfi Þ. Gíslason, 4. þm. Reykv., var farinn í ferð til útlanda, þegar kvatt var saman til þings þess, sem nú kemur saman, og getur því ekki komið til þings, óskar stj. Alþýðuflokksins þess fyrir hans hönd, með skírskotun til 144. gr. kosningal., að varamaður hans, Haraldur Guðmundsson, taki sæti á þingi í hans stað.

F. h. stjórnar Alþfl.

Stefán Jóh. Stefánsson.

Forseti sameinaðs Alþingis.“

„Reykjavík, 17. júlí 1946.

Herra forseti!

Ég leyfi mér að sækja ekki fundi þess Alþingis, sem væntanlega mun koma saman eftir fáa daga, þar sem vitað er, að í því máli, sem þar á að ræða, hefur nú þegar verið tekin fullnaðar-ákvörðun.

Virðingarfyllt.

Jónas Jónsson.“

Rannsókn kjörbréfa.

Þessu næst skiptust þm. í kjördeildir, og urðu í

1. kjördeild:

ÁkJ, ÁÁ, BÅ, BK, GP, GÍG, GTh, HB, IngP, JPálm, JS, JJ, JörB, PZ, PP, SigfS, SB, SEH.

2. kjördeild:

ÁS, BBen, BrB, EOL, EE, FJ, GJ, GSv, HelgJ, HermG, JJós, KTh, LJós, PM, SK, StJSt, ÞÐ.

3. kjördeild:

BG, BSt, EmJ, HG, HÁ, HV, HermJ, IngJ, JóhH, LJóh, ÓTh, PO, SG, SÁÓ, SKG, StgrA, StgrSt.

Að þessu loknu frestaði aldursforseti fundi til kl. 2 miðdegis sama dag.

Kl. 2 var fundinum fram haldið, og höfðu kjördeildir þá lokið rannsókn sinni á kjörbréfum allra alþingismanna.

Frsm. 1. kjördeildir (Garðar Þorsteinsson): Herra forseti. — 1. kjörbréfadeild hefur fengið til athugunar kjörbréf þeirra hv. þm., sem sæti eiga í 3. kjördeild. Öll kjörbréfin hafa borizt til deildarinnar nema frá einum þm., hv. 1. þm. Skagf., Steingrими Steinþórssyni. En í þess stað liggur fyrir bæði símskeyti frá yfirkjörstjórn Skagafjarðarsýslu um, að kjörbréf þessa þm. sé póstlagt 20. júlí, og vottorð viðvíkjandi atkvæðatölunni, sem hann fékk í Skagafjarðarsýslu, og hefur kjördeildin sannfærzt um, að þessi þm. sé rétt kjörinn 1. þm. Skagf.

Leyfi ég mér svo að leggja til fyrir hönd 1. kjörbréfadeildar, að hæstv. Alþ. samþykki þau kjörbréf, sem hún hefur haft til meðferðar.

ATKVGR.

Að till. 1. kjördeildir var kosning þm. í 3. kjördeild samþ. með 37 shlj. atkv.

Frsm. 2. kjördeildir (Gísli Sveinsson): Herra forseti. — 2. kjördeild hefur fengið til meðferðar bréf þeirra hv. þm., er sæti tóku í 1. kjördeild, og rannsakað öll þessi kjörbréf og hefur ekkert við þau að athuga. Leggur kjördeildin því til, að kjörbréf allra þessara þm. verði tekin gild.

Páll Zóphóníasson: Ég vildi aðeins vekja athygli á því, að fyllsta sanngirni krefst þess, að tekin sé ákvörðun um vafaseðla eins og í Norður-Múlasýslu, þegar ekki veitur á neinu, hvort kosningin er gild eða ekki. Í þessu tilfelli eru það 20 seðlar í sýslunni, sem liggja fyrir sem vafaseðlar. Það hefur komið fyrir áður sams konar í þeirri sýslu, og hér í Reykjavík og víðar eru slíkir seðlar teknir gildir orðalaust. Til þess að skapa ákveðnar reglur um þetta, þá tel ég, að þessi kjördeild hefði átt að athuga þessa 20 vafaseðla og úrskurða, hvort þeir væru gildir eða ekki. Kjördeildirnar hafa leitt hjá sér að taka ákvörðun um þetta, sem ég tel alrangt. Ég tel, að einmitt nú eigi Alp. að úrskurða, hvort það telur gilda þessa seðla, sem hér um ræðir, eða ekki, og óska ég ákveðið eftir, að það verði gert vegna framtíðarinnar.

Frsm. 2. kjördeildir (Gísli Sveinsson): Ég átti ekki von á þessum aths. frá hv. 1. þm. N.-M. Ég skal ekki fara um þær mörgum orðum, en vil aðeins segja það, að eðlilegast væri, að slíka seðla fengi til athugunar og meðferðar fyrir framtíðina sú fasta kjörbréfanefnd, sem kosin verður strax hér á eftir. Að svo stöddu virðist það ekki hafa neina þýðingu til né frá. Mætti því telja eðli-

legast, að þessu yrði á sínum tíma vísað til þeirrar hv. kjörbréfanefndar, sem kjörin verður bráðum.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. — Ég get sætt mig við það, að kjörbréfanefnd sú, sem kosin verður, taki til athugunar þessa seðla, sem hér liggja fyrir. Það, sem fyrir mér vakir, er ekki neitt annað en það að reyna að skapa sams konar reglur um allt land. Það er vitanlegt, að sams konar seðlar og látnir eru verða ógildir í Norður-Múlasýslu eru teknir gildir svo að hundruðum skiptir hér í Reykjavík. En ef kjörbréfanefnd sú, sem kosin verður, vill taka þetta til athugunar, hvort ekki er rétt að skapa sams konar reglur um allt landið, þá get ég unað því mjög vel, því að það hefur enga þýðingu nema fyrir framtíðina.

ATKVGR.

Kosning þm. í 1. kjördeild samþ. með 41 shlj. atkv.

Frsm. 3. kjördeildir (Sigurjón Á. Ólafsson): Herra forseti. — 3. kjördeild hefur haft til meðferðar kjörbréf 17 þm. Til deildarinnar bárust kjörbréf 15 að tölu og yfirlýsingar frá kjörstjórnnum 2 þm. Sú fyrri er frá kjörstjórn hv. 2. þm. S.-M. Kjörbréf hans er ekki hér til staðar af ástæðum, sem hann greindi, en fyrir liggur skýrsla kjörstjórnar í héraði um hans atkvæðamagn og löglega kosningu, og tók deildin það gilt. — Enn fremur lá fyrir svipuð yfirlýsing frá kjörstjórninni hér í Reykjavík um kosningu Einars Olgeirssonar, og tók nefndin það einnig gilt. Um hin kjörbréfin, sem nefndin hafði til athugunar, varð enginn ágreiningur, að undanteknu kjörbréfi Bjarna Benediktssonar. Um kjörbréf hans varð nokkur ágreiningur, því að einn þeirra, sem skipuðu landskjörstjórnina, Vilmundur Jónsson, vildi ekki samþ. kosningu Bjarna Benediktssonar. Fyrir nefndinni lá gerðabók landskjörstjórnar, og þykir hlýða, að Alp. fái að heyra, hvað þar er bókað. Þar stendur:

„Vilm. Jónsson mótmælti því, að Bjarni Benediktsson kæmi til greina sem uppbótarþingmaður fyrir Sjálfstæðisflokkinn, og bæri Birni Ólafssyni sæti hans. Samþykkt var af landskjörstjórn með 4:1 atkv. (Vilm. Jónssonar), að Bjarna Benediktssyni bæri sætið. Vilm. Jónsson gerði þá grein fyrir mótaskvæði sínu, að samkv. skýlausu ákvæði 128. gr. kosningalaganna mætti eigi telja frambjóðanda, kosnum hlutbundinni kosningu, fleiri atkv. en bæri sæti því, sem hann hafði skipað á framboðslistanum, reiknað samkv. regl. um 115. gr. laganna. Eftir þeim reglum bæri að telja Birni Ólafssyni 2316 atkv., en Bjarna Benediktssyni aðeins 1930. Meiri hlutinn álitur, að skilja beri 128. gr. kosningalaganna þannig, að til greina sem uppbótarþingmaður komi sá frambjóðandi, sem að lokinni kosningu hefur hæsta persónulega atkvæðatölu af þeim frambjóðendum hlutaðeigandi lista, sem ekki ná kosningu, enn fremur að honum beri atkv. í samræmi við það sæti, sem hann er í á lista sínum.“

Atkvæðagreiðsla fór fram innan kjördeildarinnar um þetta kjörbréf, og var það samþ. með

8:3 atkv. Aðrir sátu hjá af 14 viðstöddum kjördeildarmönnum. Á þessu stigi málsins skal ekki farið út í þetta. Meiri hluti kjördeildarinnar hefur tekið afstöðu, og Alp. á að segja til um, hvort till. meiri hl. verður samþ. hér, en ég legg til við forseta, að þessi kjörbréf verði samþ. Telur kjördeildin rétt, að borin verði upp sérstaklega þessi till. um Bjarna Benediktsson.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. — Ég verð að telja dálítið vafasamt, hvernig á að úrskurða um kosningu Bjarna Benediktssonar sem 10. landsk. þm., og verð ég að segja, að ég er í raun og veru ekki fyllilega sammála hvorki meiri hl. kjördeildarinnar, sem þetta hefur haft til meðferðar og vill samþ. kjörbréfið, né heldur minni hl. landskjörstjórnar, sem mér finnst ekki byggja á réttum forsendum. Ég skal taka fram, að það eru sum atriði í þessu máli, sem ég get ekki fengið upplýsingar um þrátt fyrir það, þó að ég bæði um þær í kjördeildinni, sem hefur haft þessa kosningu til meðferðar, en þar átti ég sæti. Mér sýnist, eins og minni hl. landskjörstjórnar heldur fram, að það sé tvímælalaust ákvæði í 128. gr. kosningalaganna, að ekki megi telja frambjóðanda fleiri atkv. til landskjörs en sæti því ber, sem hann skipar á listanum. Bjarni Benediktsson mun hafa verið í 6. sæti á lista Sjálfstf. í Reykjavík, og mun því sæti hafa borið 1930 atkv. Nú var hann að visu færður upp og menn fyrir ofan hann strikaðir út, og þar af leiðandi komst hann miklu nær því að verða þm. Reykv. heldur en röðunin á framboðslistanum sagði til um, en 115. gr. kosningal. setur bara allt aðrar reglur fyrir því, hvernig menn verða landsk., heldur en kjördæmakjörnir, og er þar m. a. allt annar útreikningur viðhafður. Enn hef ég ekki fengið fyllilegar upplýsingar um það, hvað 5. maðurinn á lista Sjálfstf. í Reykjavík fékk mörg atkv., en eftir því, sem talið var af kunnugum manni á fundi kjördeildar áðan, þá virðast þau hafa verið fleiri en þau, sem 6. sæti listans í Reykjavík bar. Aftur á móti get ég ekki litið svo á, eins og virðist vaka fyrir minni hl. landskjörstj., að efra sæti á listanum beri undir öllum kringumstæðum forgangsrétt fyrir neðra sæti og að 5. maður listans gangi fyrir 6. manni til þess að verða uppbótarþm. Sé það hins vegar rétt, að 5. maður á listanum hafi persónulega fengið fleiri atkv. en 6. sætinu ber samkv. 115. gr., þá finnst mér eftir kosningal., að honum beri þetta landsk. sæti, en ekki hr. Bjarna Benediktssyni, því að mér sýnist það alveg skýlaust, að það skuli vera hámark atkvæðamagns, sem telja megi frambjóðanda, þegar um landskjör er að ræða, hvað sæti hans hefur borið af atkvæðamagni listans, og er það í rauninni ekkert óeðlilegt, þótt aðrar reglur gildi um landskjör en kjördæmakjör.

Hins vegar er það réttur kjósenda að breyta til á listanum, og það getur haft svo og svo mikil áhrif á kosningu, þannig að allt aðrir menn geta orðið þm. kjördæmisins heldur en upphaflega var til ætlað, en vilji flokksins kemur fram í röðun listans, og þessir landsk. þm. verða þm. til þess að jafna milli flokkanna. Þess vegna er það eðlilegt, að atkvæði til landskjörs eru

reiknuð eftir annarri reglu heldur en atkvæði frambjóðanda í kjördæmi, og kveða kosningalögin skýrt á um það.

Ég vil því vekja athygli á framangreindu, þar eð mér finnst þetta svo athyglisvert atriði, því að hér er um meira að ræða en það, hvort Bjarni Benediktsson skuli verða þm. eða sá maður, sem var í 5. sæti á lista Sjálfstfl. Hér getur verið um miklu meira að ræða, sem getur haft áhrif í framtíðinni, hverjir verði landsk. þm. og hverjir ekki. Svo er annað í þessu, sem sýnir, hvað þetta er athyglisvert atriði, sem sé það, hvað lítil hluti kjósenda getur með útstrikunum eiginlega tekið ráðin af meiri hlutanum, t. d. í tvímenningskjördæmi, þá skilst mér, að ekki þyrfti nema $\frac{1}{2}$ hluti kjósenda, sem listann kjósa, að strika 1. manninn út, til þess að fella hann. Við skulum hugsa okkur, að slíkt kæmi fyrir, og þá mætti vel hugsa sér það, að þessir $\frac{1}{2}$, sem kjósa listann óbreyttan, séu algerlega ánægðir með efsta manninn á listanum og vilji fá hann fyrir þm., en þá er það $\frac{1}{2}$ kjósendanna, sem ræður því, hver verður þm. fyrir hlutaðeigandi flokk. Allt þetta finnst mér þurfa nokkurrar athugunar við, og vildi ég óska þess, að þeir menn, sem kosnir verða hér á eftir í kjörbréfan., taki þessi atriði til athugunar og endurskoðunar og að hv. Alþ. kveði á sínum tíma upp einhvern rökstuddan úrskurð um það, hvernig með þetta skuli farið í svona tilfellum, því að það er einkennilegt, að í gerðabók landskjörstj. er enginn rökstuðningur hjá hv. meiri hl. kjörstj., heldur aðeins bókað, að 4 úr stj. hafi samþ., að BBen verði landsk. þm. Hins vegar er viðleitni til rökstuðnings hjá hv. minni hl. Þess vegna er það, að ég vil vekja athygli á þessu, og ég fyrir mitt leyti treysti mér ekki til, ef ekki koma fram frekari upplýsingar, að greiða atkv. um þetta mál. Skal ég þó taka það fram, að það er eingöngu vegna þessa lagaákvæðis og þess fordæmis, sem hér verður gefið, en ekki á nokkurn hátt af persónulegum ástæðum, því að vitanlega stendur mér á sama um það, hvort Bjarni Benediktsson situr hér á þingi eða Björn Ólafsson, sem mér skilst kæmi þá ella til greina.

Alkursforseti (IngP): Ég mun þá bera undir atkv. till. kjörbréfan. að því er snertir þau kjörbréf, sem alveg eru ágreiningslaus. Hins vegar mun hv. þm. verða gefinn kostur á því að ræða um kjörbréf BBen, áður en gengið verður til atkv. um það.

ATKVGR.

Að till. 3. kjördeildar var kosning þm. í 2. kjördeild, nema Bjarna Benediktssonar, samþ. með 41 shlj. atkv.

Gunnar Thoroddsen: Herra forseti. — Út af ágreiningi þeim, sem komið hefur fram um skilning á 128. gr. kosningal., þykir mér rétt að segja örfá orð. Það ákvæði, sem hér er deilt um, er það, að frambjóðanda, kosnum hlutbundinni kosningu, skuli á landslista eigi talin fleiri atkvæmi en sætinu ber, samkv. 115. gr., er hann skipaði á framboðslistanum. Til þess að átta sig á þessu ákvæði er nauðsynlegt að athuga, hvernig

þetta er til komið. Það var ekki í kosningal. fyrr en 1942, en þá var gerð sú stjórnarskrárbreyting að taka upp hlutfallskosningu í tvímenningskjördæmum, og þá var kosningal. breytt eftir því, sem breyta þyrfti. Vegna þessarar stjkskrabreyt. kom fram sú spurning, sem sérstaklega var bent á af hv. síðasta ræðumanni, 1. þm. Eyf., að vel gæti farið svo, að flokkur í tvímenningskjördæmi, sem hefði minna fylgi heldur en annar, fengi 2 þm. kjörna, þannig að kosinn yrði einn af hvorum lista, en flokkur, sem hefði minna fylgi, gæti fengið annan mann sem uppbótarþm. Það þótti óeðlilegt, að slíkt kæmi fyrir, og þess vegna fluttu þáverandi hv. þingmenn Eyf. till. um að koma í veg fyrir þetta, sem var orðuð á þá leið, að þeir frambjóðendur utan Reykjavíkur, sem kynnu að hafa náð kosningu sem varaþm., skyldu ekki koma til greina nema af landslista. Tilgangurinn var m. ö. o. sá, að þessi breyt. ætti eingöngu við tvímenningskjördæmi, en ekki við Reykjavík. Þessi till. var felld, en við 3. umr. málsins í hv. Ed. flutti hv. meiri hl. allshn. aðra till. um málið, sem að efni til var alveg eins og hin fyrri. Kemur þar fram í umr. um málið, bæði í ummælum BBen, sem þá var frsm. meiri hl. n. um þetta mál og flutti till., og sérstaklega skýrt fram í ummælum BSt, að þessi breyt., sem að lokum var gerð, ætti eingöngu að eiga við um tvímenningskjördæmin, en ekki Reykjavík, enda öllum ljóst, að engin ástæða væri að hrófla við þessu varðandi Reykjavík. Ég hef verið að líta yfir umr. í Alþingistiðindum um till. hv. meiri hl. allshn., sem var að efni til samhljóða till. BSt, og þar kemur þetta skýrt fram. Það er líka alveg bært, að tilgangurinn með þessu ákvæði var þessi, að ákveða um uppgerð milli kjördæma um það, hvað hver flokkur fengi til uppbótar, en það var ekki hugsun neins hv. þm., að þetta ákvæði ætti að hafa áhrif á það, hverjir frambjóðendur af hverjum lista fengju uppbótarsæti. Að þessu leyti á því alveg sama regla að gilda nú eins og hefur gilt síðan 1934 um ákvörðun uppbótarþingsæta í Reykjavík. Mér virðist sá skilningur hv. meiri hl. landskjörstj. eðlilegur, því að hann er í fullu samræmi við eina meginhugsun kosningal., að kjósendur hafi frelsi til að breyta röðuninni á lista. Ef hins vegar verður fallið á skilning hv. minni hl. landskjörstj., þá væri tekinn sá réttur af kjósendum að breyta röðun á lista, sérstaklega að því, er tekur til uppbótarþingsæta. — Ég tel ekki ástæðu til þess að fara fleiri orðum um þetta, en vil aðeins leyfa mér að lesa upp — með leyfi hæstv. forseta — álit hv. meiri hl. landskjörstj. um þetta atriði: „Meiri hlutinn álitur, að skilja beri 128. gr. kosningalaganna þannig, að til greina sem uppbótarþingmaður komi sá frambjóðandi, sem að lokinni kosningu hefur hæsta persónulega atkvæðatölu af þeim frambjóðendum hlutaðeigandi lista, sem ekki ná kosningu, enn fremur að honum beri atkvæði í samræmi við það sæti, sem hann er í á lista að lokinni kosningu.“

Samkvæmt þessu er það ljóst, að BBen sé réttkjörinn uppbótarþm. af lista Sjálfstfl. í Rvík. Mér virðist það ljóst, hvernig þetta ákvæði er til komið, og enginn vafi á því, hvernig beri að skilja það.

Drengskaparheit. — Kosning forseta og skrifara. — Kjörbréfan. — Kosning til Ed. — Kosning fastan.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. — Hv. þm. Snæf. (GTh) skýrði alveg rétt frá tildrögunum til þess, að þetta lagaákvæði er komið inn í 128. gr. kosningal. Tilefnið var brtt., sem við þm. Eyf. bárum fram um það, að varaþm. utan Reykjavíkur kæmi ekki til greina sem landsk. þm. Mér finnst það hins vegar ekki koma málinu við, hvernig okkar till. var, vegna þess að hún var felld, og hún er þar af leiðandi ekki lög, og lagagr. eins og hún hljóðar nú nær yfir fram- bjóðendur kosna hlutbundinni kosningu bæði í Reykjavík og tvímenningskjördæmum; orð gr. eru alveg tvímællaus í því efni. Það er rétt, að ég fór ekki fram á annað 1942 en að þetta gildi um tvímenningskjördæmin, en hv. meiri hl. Alp. þótti réttara að hafa þetta eins og það er nú orðað í l. Ég sé ekki annað en það sé alveg til- tekið hámark atkvæðamagns, sem má telja frambjóðanda í kjördæmi til uppþótarþingsætis, þar sem um hlutfallskosningu er að ræða, og það er það atkvæðamagn, sem hans sæti á listanum ber, og er þetta skýrt orðað í þessari umræddu gr. Það eina, sem hv. þm. Snæf. tók fram, sem ég gat í raun og veru viðurkennt sem rök, var það, að skilja beri þetta þannig, að átt sé við atkvæðamagn á listanum eftir að kosningu er lokið, m. ö. o. að ef tilfærsla hefur orðið á list- anum, t. d. eins og í þessu tilfelli, að 6. maður fer í 5. sæti, þá sé átt við það, að hann sé ekki lengur í 6. sæti, heldur í 5. sæti, en orðalag gr. finnst mér koma í bága við þetta. Það stendur ekkert um það, að þetta skuli vera að kosningu lokinni, heldur að frambjóðanda skuli eigi talin fleiri atkv. á landslista en sæti því ber, er hann skipaði á listanum. Mér finnst þetta vísa til fortíðarinnar, en ekki nútíðar. — Ég ætla mér ekki að gera þetta að neinu þrætumáli, en fannst rétt — einmitt af mér — að vekja athygli á þessu, vegna þess fordæmis, sem þetta kann að skapa, ef það yrði tekið til athugunar, þegar kosningal. verður breytt.

ATKVGR.

Að till. meiri hl. 3. kjördeildar var kosning Bjarna Benediktssonar samþ. með 26:3 atkv.

Drengskaparheit unnin.

Þessu næst undirrituðu þeir þingmenn, sem ekki höfðu áður setið á þingi, drengskaparheit um að halda stjórnarskrána, en þeir voru þessir:

Halldór Ásgrímsson, Hannibal Valdimarsson, Hermann Guðmundsson, Jóhann Hafstein.

Kosning forseta.

Loks lét aldursforseti fram fara kosningu for- seta sameinaðs Alþingis. Kosningu hlaut

Jón Pálmason, þm. A.-Húnv., með 35 atkv. — Bjarni Ásgeirsson fékk 12 atkv., en 3 seðlar voru auðir.

Hinn kjörni forseti gekk þá til forsetastóls og tók við fundarstjórn. Lét hann fyrst fara fram kosningu fyrri varaforseta. Kosningu hlaut

Stefán Jóh. Stefánsson, 5. landsk. þm., með 31 atkv. — 18 seðlar voru auðir.

Þá var kosinn annar varaforseti

Katrín Thoroddsen, 2. landsk. þm., með 28 atkv. — 22 seðlar voru auðir.

Kosning skrifara.

Þessu næst voru kosnir skrifarar sameinaðs Alþingis, að viðhafðri hlutfallskosningu. Fram komu tveir listar. Á A-lista var SkG, en á B-lista SK. — Þar sem ekki voru fleiri tilnefndir en kjósa skyldi, lýsti forseti yfir, að rétt væru kjörnir án atkvgr.:

Sigurður Kristjánsson, 5. þm. Reykv., og Skúli Guðmundsson, þm. V.-Húnv.

Kjörbréfanefnd.

Þá var tekin til meðferðar kosning kjörbréfa- nefndar, að viðhafðri hlutfallskosningu. Fram komu fjórir listar. Á A-lista var ÁÁ, á B-lista HermJ, á C-lista SG og á D-lista ÞÞ, LJóh. — Þar sem tilnefndir voru jafnmargir menn og kjósa skyldi, lýsti forseti yfir því, að kosnir væru án atkvgr.:

Þorsteinn Þorsteinsson,
Hermann Jónasson,
Sigurður Guðnason,
Lárus Jóhannesson,
Ásgeir Ásgeirsson.

Kosning til efri deildar.

Loks var tekin til meðferðar kosning 17 þing- manna til þess að skipa efri deild. Hlutfalls- kosning var viðhöfð, og komu fram fjórir listar. Á A-lista voru SÁÓ, GfG, HV, á B-lista HermJ, BSt, PZ, BK, á C-lista BrB, StgrA, ÁS, og á D-lista JJós, PM, BBen, GJ, ÞÞ, EE, LJóh. — Þar sem stungið var upp á jafnmörgum mönnum og kjósa skyldi, lýsti forseti yfir, að rétt væru kjörnir án atkvgr.:

Jóhann Jósefsson,
Hermann Jónasson,
Brynjólfur Bjarnason,
Pétur Magnússon,
Sigurjón Á. Ólafsson,
Bernharð Stefánsson,
Bjarni Benediktsson,
Steingrímur Aðalsteinsson,
Gísli Jónsson,
Páll Zóphóniasson,
Guðmundur Í. Guðmundsson,
Þorsteinn Þorsteinsson,
Björn Kristjánsson,
Ásmundur Sigurðsson,
Eiríkur Einarsson,
Hannibal Valdimarsson,
Lárus Jóhannesson.

Kosning fastanefnda.

Á 2. fundi í Sp., s. d., var tekin til meðferðar kosning í fastanefndir samkv. 16. gr. þingskapa.

1. Fjárveitinganefnd og allsherjarnefnd.

Till. um að láta niður falla kosningu í nefnd- innar á þessu þingi samþ. með 28 hlj. atkv.

2. Utanríkismálanefnd.

Við kosningu aðalmanna komu fram fjórir list- ar. Á A-lista var StJSt, á B-lista HermJ, BÁ, á C-lista EOL, á D-lista BBen, JJós, GÞ.

Við kosningu varamanna komu einnig fram fjórir listar. Á A-lista var ÁÁ, á B-lista PZ, StgrSt, á C-lista SigfS, á D-lista ÓTh, PM, GTh.

Þar sem við báðar kosningar var stungið upp á jafnmörgum mönnum og kjósa skyldi, lýsti forseti yfir, að rétt væru kjörnir án atkvgr.:

Aðalmenn:

Bjarni Benediktsson,
Hermann Jónasson,
Einar Olgeirsson,
Jóhann Jósefsson,
Stefán Jóh. Stefánsson,
Bjarni Ásgeirsson,
Garðar Þorsteinsson.

Varamenn:

Ólafur Thors,
Páll Zóphóníasson,
Sigfús Sigurhjärtarson,
Pétur Magnússon,

Ásgeir Ásgeirsson,
Steingrímur Steinþórsson,
Gunnar Thoroddsen.

Þingfararkaupsnefnd.

Á sama fundi var tekin til meðferðar kosning þingfararkaupsnefndar.

Fram komu fjórir listar, A, B, C, D, er á voru samtals jafnmörg nöfn og menn skyldi kjósa. Samkv. því lýsti forseti yfir, að rétt væru kjörnir án atkvgr.:

Sigurður Kristjánsson,
Páll Zóphóníasson,
Sigfús Sigurhjärtarson,
Sigurður E. Hliðar,
Hannibal Valdimarsson.

B.

Í efri deild.

Að loknum fyrsta fundi í sameinuðu þingi var fyrsti fundur efri deildar settur. Deildina skipuðu þessir þingmenn:

1. Ásmundur Sigurðsson, 8. landsk. þm.
2. Bernharð Stefánsson, 1. þm. Eyf.
3. Bjarni Benediktsson, 10. landsk. þm.
4. Björn Kristjánsson, þm. N.-Þ.
5. Brynjólfur Bjarnason, 4. landsk. þm.
6. Eiríkur Einarsson, 2. þm. Árn.
7. Gísli Jónsson, þm. Barð.
8. Guðmundur Í. Guðmundsson, 7. landsk. þm.
9. Hannibal Valdimarsson, 3. landsk. þm.
10. Hermann Jónasson, þm. Str.
11. Jóhann Jósefsson, þm. Vestm.
12. Lárus Jóhannesson, þm. Seyðf.
13. Páll Zóphóníasson, 1. þm. N.-M.
14. Pétur Magnússon, 1. þm. Reykv.
15. Sigurjón Á. Ólafsson, 1. landsk. þm.
16. Steingrímur Aðalsteinsson, 6. landsk. þm.
17. Þorsteinn Þorsteinsson, þm. Dal.

Allir deildarmenn voru á fundi.

Aldursforseti deildarinnar, Björn Kristjánsson, þm. N.-Þ., setti fundinn og kvaddi sér til aðstoðar sem fundarskrifara þá Bernharð Stefánsson og Eirík Einarsson.

Kosning forseta og skrifara.

Þá var gengið til forsetakosningar. Kosningu hlaut

Steingrímur Aðalsteinsson, 6. landsk. þm., með 12 atkv. — Hermann Jónasson fékk 4 atkv., en 1 seðill var auður.

Hinn kjörni forseti tók nú við fundarstjórn og lét fyrst fram fara kosningu fyrri varaforseta deildarinnar. Kosinn var

Þorsteinn Þorsteinsson, þm. Dal., með 13 atkv., en 4 seðlar voru auðir.

Annar varaforseti var kosinn

Guðmundur Í. Guðmundsson, 7. landsk. þm., með 13 atkv. — 4 seðlar voru auðir.

Þessu næst voru kosnir skrifarar deildarinnar, að viðhafðri hlutfallskosningu. Forseta bárust tveir listar. Á A-lista var BSt og á B-lista EE. — Samkv. því lýsti forseti yfir, að kosnir væru án atkvgr.:

Bernharð Stefánsson, 1. þm. Eyf., og
Eiríkur Einarsson, 2. þm. Árn.

Sætaskipun.

Loks var hlutað um sæti deildarmanna samkv. þingskópum. Fór sætahlutunin á þessa leið:

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

5. sæti hlaut Jóhann Jósefsson,
6. — — Hermann Jónasson,
7. — — Björn Kristjánsson,
8. — — Sigurjón Á. Ólafsson,
9. — — Hannibal Valdimarsson,
10. — — Lárus Jóhannesson,
11. — — Bjarni Benediktsson,
12. — — Ásmundur Sigurðsson,
13. — — Guðmundur Í. Guðmundsson,
14. — — Gísli Jónsson,
15. — — Páll Zóphóníasson,
16. — — Þorsteinn Þorsteinsson,

Kosning fastanefnda.

Á 2. fundi deildarinnar, 24. sept., var tekin til meðferðar kosning í fastanefndir samkv. 16. gr. þingskapa. Við kosningu allra nefndanna komu fram fjórir listar, og var í hverja nefnd stungið upp á jafnmörgum mönnum og kjósa skyldi. Kosningar fóru því fram án atkvgr., og urðu nefndirnar svo skipaðar:

1. Fjárhagsnefnd.

Jóhann Jósefsson (D),
Bernharð Stefánsson (B),
Lárus Jóhannesson (D),
Ásmundur Sigurðsson (C),
Guðmundur Í. Guðmundsson (A).

2. Samgöngumálanefnd.

Eiríkur Einarsson (D),
Björn Kristjánsson (B),
Þorsteinn Þorsteinsson (D),
Steingrímur Aðalsteinsson (C),
Hannibal Valdimarsson (A).

3. Landbúnaðarnefnd.

Þorsteinn Þorsteinsson (D),
Páll Zóphóníasson (B),
Eiríkur Einarsson (D),
Ásmundur Sigurðsson (C),
Guðmundur Í. Guðmundsson (A).

4. Sjávarútvegsnefnd.

Gísli Jónsson (D),
Björn Kristjánsson (B),
Jóhann Jósefsson (D),
Steingrímur Aðalsteinsson (C),
Sigurjón Á. Ólafsson (A).

5. Iðnaðarnefnd.

Gísli Jónsson (D),
Páll Zóphóníasson (B),
Bjarni Benediktsson (D),
Steingrímur Aðalsteinsson (C),
Hannibal Valdimarsson (A).

6. Heilbrigðis- og félagsmálanefnd.

Lárus Jóhannesson (D),
Hermann Jónasson (B),
Bjarni Benediktsson (D),
Steingrímur Aðalsteinsson (C),
Sigurjón Á. Ólafsson (A).

7. Menntamálanefnd.

Eiríkur Einarsson (D),
Bernharð Stefánsson (B),
Jóhann Jósefsson (D),
Ásmundur Sigurðsson (C),
Hannibal Valdimarsson (A).

8. Allsherjarnefnd.

Lárus Jóhannesson (D),
Hermann Jónasson (B),
Bjarni Benediktsson (D),
Ásmundur Sigurðsson (C),
Sigurjón Á. Ólafsson (A).

C. Í neðri deild.

Fyrsti fundur neðri deildar var settur, þá er sameinað Alþingi hafði lokið störfum sínum á fyrsta fundi og þeir þingmenn voru gengnir til efri deildar, sem þar áttu sæti. Þessir þingmenn sátu neðri deild:

1. Áki Jakobsson, þm. Siglf.
2. Ásgeir Ásgeirsson, þm. V.-Ísf.
3. Barði Guðmundsson, 9. landsk. þm.
4. Bjarni Ásgeirsson, þm. Mýr.
5. Einar Olgeirsson, 2. þm. Reykv.
6. Emil Jónsson, þm. Hafnf.
7. Finnur Jónsson, þm. Ísaf.
8. Garðar Þorsteinsson, 2. þm. Eyf.
9. Gísli Sveinsson, þm. V.-Sk.
10. Gunnar Thoroddsen, þm. Snæf.
11. Gylfi Þ. Gíslason, 4. þm. Reykv.
12. Halldór Ásgrímsson, 2. þm. N.-M.
13. Hallgrímur Benediktsson, 3. þm. Reykv.
14. Helgi Jónasson, 1. þm. Rang.
15. Hermann Guðmundsson, 11. landsk. þm.
16. Ingólfur Jónsson, 2. þm. Rang.
17. Ingvar Pálmason, 1. þm. S.-M.
18. Jóhann Hafstein, 7. þm. Reykv.
19. Jón Pálmason, þm. A.-Húnv.
20. Jón Sigurðsson, 2. þm. Skagf.
21. Jónas Jónsson, þm. S.-Þ.
22. Jörundur Brynjólfsson, 1. þm. Árn.
23. Katrín Thoroddsen, 2. landsk. þm.
24. Lúðvik Jósefsson, 2. þm. S.-M.
25. Ólafur Thors, þm. G.-K.
26. Páll Þorsteinsson, þm. A.-Sk.
27. Pétur Ottesen, þm. Borgf.
28. Sigfús Sigurhjartarson, 6. þm. Reykv.
29. Sigurður Bjarnason, þm. N.-Ísf.
30. Sigurður Guðnason, 8. þm. Reykv.
31. Sigurður E. Hliðar, þm. Ak.
32. Sigurður Kristjánsson, 5. þm. Reykv.
33. Skúli Guðmundsson, þm. V.-Húnv.
34. Stefán Jóh. Stefánsson, 5. landsk. þm.
35. Steingrímur Steinþórsson, 1. þm. Skagf.

Voru framangreindir þingmenn allir á fundi nema Gylfi Þ. Gíslason, 4. þm. Reykv., og Jónas Jónsson, þm. S.-Þ., sem voru ókomnir til þings.

Enn fremur sat fundinn Haraldur Guðmundsson, 4. (vara)þm. Reykv.

Aldursforseti deildarinnar, Ingvar Pálmason, setti fundinn og kvaddi sér til aðstoðar sem fundarskrifara þá Pál Þorsteinsson og Gunnar Thoroddsen.

Kosning forseta og skrifara.

Var síðan gengið til forsetakosningar. Kosningu hlaut

Barði Guðmundsson, 9. landsk. þm., með 23 atkv. — Jörundur Brynjólfsson hlaut 8 atkv., en 2 seðlar voru auðir.

Hinn nýkjörni forseti tók nú við fundarstjórn. Lét hann fyrst fara fram kosningu fyrri varaforseta. Kosningu hlaut

Garðar Þorsteinsson, 2. þm. Eyf., með 18 atkv. — 14 seðlar voru auðir.

Annar varaforseti var kosinn

Sigfús Sigurhjartarson, 6. þm. Reykv., með 16 atkv. — 14 seðlar voru auðir.

Því næst voru kosnir skrifarar deildarinnar, að viðhafðri hlutfallskosningu. Fram komu tveir listar. Á A-lista var PÞ, en á B-lista GTh. Samkvæmt því lýsti forseti yfir, að kosnir væru án atkvgr.

Páll Þorsteinsson, þm. A.-Sk., og
Gunnar Thoroddsen, þm. Snæf.

Sætaskipun.

Loks skyldi hlutað um sæti deildarmanna samkv. þingsköpum. Afbrigði frá því ákvæði leyfð og samþ. með 24 shlj. atkv. Till. um, að deildarmenn héldu þeim sætum, er þeir þegar hefðu tekið sér, samþ. með 24 shlj. atkv.

Kosning fastanefnda.

Á 2. fundi deildarinnar, 24. sept., var tekin til meðferðar kosning í fastanefndir samkv. 16. gr. þingskapa.

Við kosningu allra nefndanna komu fram fjórir listar, A, B, C, D. Var í hverja nefnd stungið upp á jafnmörgum mönnum og kjósa skyldi, og fóru kosningar því fram án atkvgr. Urðu nefndirnar svo skipaðar:

1. Fjárhagsnefnd.

Hallgrímur Benediktsson (A),
Skúli Guðmundsson (B),
Einar Olgeirsson (C),
Ingólfur Jónsson (A),
Ásgeir Ásgeirsson (D).

2. Samgöngumálanefnd.

Gísli Sveinsson (A),
Halldór Ásgrímsson (B),
Lúðvik Jósefsson (C),
Sigurður Bjarnason (A),
Barði Guðmundsson (D).

3. Landbúnaðarnefnd.

Jón Pálmason (A),
Steingrímur Steinþórsson (B),
Sigurður Guðnason (C),
Jón Sigurðsson (A),
Gylfi Þ. Gíslason (D).

4. Sjávarútvegsnefnd.

Sigurður Kristjánsson (A),
Eysteinn Jónsson (B),
Lúðvík Jósefsson (C),
Pétur Ottesen (A),
Ásgeir Ásgeirsson (D).

5. Iðnaðarnefnd.

Sigurður E. Hlíðar (A),
Bjarni Ásgeirsson (B),
Hermann Guðmundsson (C),
Jóhann Hafstein (A),
Stefán Jóh. Stefánsson (D).

6. Heilbrigðis- og félagsmálanefnd.

Sigurður E. Hlíðar (A),
Helgi Jónasson (B),
Katrín Thoroddsen (C),
Garðar Þorsteinsson (A),
Gylfi Þ. Gíslason (D).

7. Menntamálanefnd.

Gunnar Thoroddsen (A),
Páll Þorsteinsson (B),
Sigfús Sigurhjartarson (C),
Sigurður Bjarnason (A),
Barði Guðmundsson (D).

8. Allsherjarnefnd.

Garðar Þorsteinsson (A),
Jörundur Brynjólfsson (B),
Hermann Guðmundsson (C),
Jóhann Hafstein (A),
Stefán Jóh. Stefánsson (D).

Lagafrumvörp samþykkt.

1. Landssmiðjan.

Á 1. fundi í Sp., 22. júlí, var útbýtt frá Nd.:

Frv. til 1. um heimild fyrir ríkisstjórnina til að ábyrgjast rekstrarlán fyrir landssmiðjuna (stjfrv., A. 5).

Á 2. fundi í Nd., 24. sept., var frv. tekið til 1. umr.

Atvmrh. (Áki Jakobsson): Frv. þetta lá fyrir síðasta Alþingi, en varð þá eigi útrætt. Bráðabirgðalögin veita eigi ábyrgð til annars en rekstrarkostnaðar, en landssmiðjan þarf mikið rekstrarfé. Ég legg svo til, að frv. verði vísað til fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til fjhn. með 24 shlj. atkv.

Á 3. fundi í Nd., 26. sept., var frv. tekið til 2. umr. (A. 5, n. 23).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 26 shlj. atkv.

Frsm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. — Þetta mál hefur áður verið fyrir hv. d., en dagaði uppi, og varð því að gefa út brbl., sökum þess að þessari stofnun er mikil nauðsyn að hafa rekstrarlán.

N. hefur athugað þetta frv. Því miður tókst ekki að koma fundarboðum til 2 nm., en hinir nm. voru sammála um að mæla með samþykkt þessa frv. við hv. deild. Ég legg því til, að það verði samþ. áfram til 3. umr.

ATKVGR.

1.—2. gr. samþ. með 22 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 19 shlj. atkv.

Á 4. fundi í Nd., s. d., var frv. tekið til 3. umr.

Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 25 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 24 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 3. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði horizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á 4. fundi í Ed., 27. sept., var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá 3. umr. í Nd. — Afbrigði leyfð og samþ. með 11 shlj. atkv.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Herra forseti. — Ég vil mælalast til þess, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn. til athugunar.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til fjhn. með 12 shlj. atkv.

Á 8. fundi í Ed., 30. sept., var frv. tekið til 2. umr. (A. 5, n. 29).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 12 shlj. atkv.

Frsm. (Jóhann Jósefsson): Nefndin hefur athugað málið og leggur til, að frv. verði samþ. Spurt hefur verið um rökstuðning fyrir þörf landssmiðjunnar til efniskaupa, og sendi ég forstjóra landssmiðjunnar erindi og bað hann um upplýsingar, en þær liggja ekki fyrir nú, en verða væntanlega fyrirbyggjandi við 3. umræðu. Nefndin leggur því til, að frumvarpið verði samþ. eins og það liggur fyrir.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 11 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 13 shlj. atkv.

Á 9. fundi í Ed., 1. okt., var frv. tekið til 3. umr.

Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Frsm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. — Við 2. umr. lýsti ég yfir því, að þær upplýsingar, sem fjhn. hefur farið fram á varðandi þörf landssmiðjunnar á því rekstrarfé, sem um ræðir í frv., mundi ég gefa við 3. umr., svo framarlega sem ég hefði fengið þær upplýsingar í hendur. Ég hef nú hér í höndunum bréf frá landssmiðjunni, dags. 1. okt., þar sem forstjóri hennar lætur n. í té eftirfarandi upplýsingar:
„Með tilvísun til bréfs yðar, hr. formaður fjhn.

Ed. Alþ., dags. 27. f. m., leyfum vér oss að gefa yður eftirfarandi upplýsingar. — Í sambandi við vélbátasmiðar höfum vér fest fé sem hér segir:

Í skipasmiðastöð ca.	kr. 900000.00
- eik í 7 báta ca.	— 490000.00
- vindum í 11 báta	— 264000.00
- hjálparvéllum í 7 báta ..	— 63000.00
- ýmislegu efni ca.	— 350000.00

Samtals kr. 2067000.00

Auk þess höfum vér gert samninga við 10 skipasmiðanema, sem vér erum skuldbundnir til að hafa 4 ár við nám, og nemur kostnaður við það allverulegri upphæð.

Vér vonum, að ofangreindar upplýsingar reynist fullnægjandi.“

Þetta eru þær upplýsingar, sem landssmiðjan hefur látið í té að gefnu tilefni frá fjhn. Þess var getið í samtali við mig, að þessar upplýsingar, eins og gengið er frá þeim, bæri að skoða sem bráðabirgðaupplýsingar frá landssmiðjunni um þetta efni, og frekari rökstuðningur hvers atvöðis út af fyrir sig yrði þess vegna að biðja þar til síðar, ef óskað væri. Ég taldi mér skylt að tjá hv. d. þessa skýrslu, eins og hún liggur fyrir, samkv. því, sem fram fór í fjhn., og því loforði, sem ég gaf við 2. umr. málsins. Vænti ég svo, að allir hlutaðeigendur geti fallið á, að þessar upplýsingar séu gefnar á þann veg, sem þær eru tilkomnar og hér afhentar.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 9 shlj. atkv. og afgr. sem lög frá Alþingi (A. 36).

2. Lýsisherzluverksmiðja.

Á 1. fundi í Sp., 22. júlí, var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um lántökuheimild fyrir ríkisstjórnina til að reisa lýsisherzluverksmiðju (stjfrv., A. 6).

Á 2. fundi í Nd., 24. sept., var frv. tekið til 1. umr.

Atvmrh. (Áki Jakobsson): Með lögum nr. 93 25. sept. 1942 var samþ. að reisa sildarverksmiðjur á nokkrum stöðum á landinu. Enn fremur var þar veitt heimild til að reisa lýsisherzluverksmiðju, frekari heimild í þingsályktun. Síðan fór fram ýtarleg rannsókn. Var útbýtt meðal þingmanna álit verkfræðings. Virtist að þessari rannsókn lokinni tímabært að reisa verksmiðjuna, og ákvað ríkisstj. að nota heimildina.

Ég legg svo til, að málinu verði vísað til sjútvu.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til sjútvu. með 22 shlj. atkv.

Á 3. fundi í Nd., 26. sept. var frv. tekið til 2. umr. (A. 6, n. 25).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 26 shlj. atkv.

Frsm. (Sigurður Kristjánsson): Herra forseti. — Þetta frv., sem hér liggur fyrir, er til staðfestingar á brbl., sem sett voru af ríkisstj. og byggð eru á l. um sildarverksmiðjur ríkisins, þar sem lagt er fyrir ríkisstj. í 1. gr. þeirra l. að byggja verksmiðju til herzlu sildarlýsis, þegar rannsókn sýni, að það sé tímabært. N. hefur ekki neinar ástæður til að gera aths. við þetta frv. og hefur lagt til einróma, að það verði samþ. Það skal tekið fram, að aðeins voru 4 nm. á fundinum, hv. þm. V.-lsf. var fjarstaddur. — N. leggur sem sé til, að frv. verði samþ.

ATKVGR.

1.—2. gr. samþ. með 22 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 22 shlj. atkv.

Á 4. fundi í Nd., s. d., var frv. tekið til 3. umr. Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 25 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 23 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 3. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borið frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á 4. fundi í Ed., 27. sept., var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá 3. umr. í Nd. — Afbrigði leyfð og samþ. með 11 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til fjhn. með 11 shlj. atkv.

Á 8. fundi í Ed., 30. sept., var frv. tekið til 2. umr. (A. 6, n. 30).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 14 shlj. atkv.

Frsm. (Jóhann Jósefsson): Á þskj. 30 hefur fjhn. lýst sig samþykka frv. þessu, sem heimilar ríkisstj. að taka lán allt að 7 millj. kr. sem stofn- kostnað fyrir lýsisherzluverksmiðju. Hv. 1. þm. Eyf. skrifaði undir nál. með fyrirvara, sem hann vantanlega gerir grein fyrir nú í umræðunum.

Bernharð Stefánsson: Ég skrifaði undir með fyrirvara eingöngu til þess að tryggja mig, þar cð ég hafði ekki kynt mér málið nógu rækilega, en nú er minn fyrirvari niður fallinn.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 13 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 14 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 14 shlj. atkv.

Á 9. fundi í Ed., 1. okt., var frv. tekið til 3. umr. Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 11 shlj. atkv.

Sigurjón Á. Ólafsson: Ég kveð mér hljóðs til þess að heina þeim tilmælum til fjhn., að hún upplýsi fyrir mér og öðrum þm., sem ekki hafa fylgt með þessu máli, hvers konar undirbúningur hefur verið gerður í þessu máli, og í öðru lagi, hvort nokkuð er afráðið um það, hvar slík lýsisherzluverksmiðja muni verða reist, ef til kemur. Þar sem farið er fram á jafnstóra upphæð og hér hermir, þá finnst mér hlýða, að ég og aðrir þm. eigum fullan rétt á að fá að vita, með hverju við erum að greiða atkv. og til hvers þessum peningum skuli varið, sem farið er fram á, að veittir verði.

Frsm. (Jóhann Jósefsson): Herra forseti. — Hv. fyrirspyrjandi, 1. landsk. þm., kvað svo að orði, að rétt væri, að þm. fengju að vita, hvað til staði samkv. þessu frv. Það sést nú að visu á frv. sjálfu, að það er heimild til handa ríkisstj. um að verja allt að 7 millj. kr. til greiðslu á stofnkostnaði lýsisherzluverksmiðju. Það mál er bæði hv. 1. landsk. og öðrum hv. þm. kunnugt fyrir löngu. Og það hefur verið rætt hér á Alþ., að rétt mundi vera fyrir Íslendinga að koma upp þessari lýsisherzlustöð. Og það framtak, sem skeið hefur í þessu máli hjá núv. ríkisstj., finnst mér mega líta á sem framhald þess, sem þingið hefur áður látið frá sér fara. Það hefur sem sagt verið nokkuð einhuga vilji hér á Alþ. fyrir því, að lýsisherzluverksmiðju yrði komið upp. Ég hef þó nokkuð heyrt talað með því, en lítið á móti. Nú er málinu komið svo langt, að ríkisstj. og þá einkum sá ráðh., sem með þessi mál fer, hæstv. atvmrh., hefur skipað n. til þess að ganga frá þessu máli og hafa framkvæmdir með höndum. Hefur n. nú valið stað að því ég bezt veit. Og fyrir nokkru voru 2 nm. staddir í nýbyggingarráði og létu þar upp þá ætlan sína, að þeir ætluðu að fara utan til frekari rannsókna og undirbúnings þessu verksmiðjumáli. Það, sem hér er farið fram á, ef þetta frv. verður samþ., er ekki annað en það, að fullkomna þá fyrirætlun þingsins, að stj. hafi fulla heimild í þessu efni, hvort sem sú heimild verður notuð eða ekki. Sá undirbúningur, sem þegar hefur farið fram, er ekki svo mikill og sízt svo kostnaðarsamur, að hægt sé að segja, að búið sé að ráðstafa neinu stórfé í þessu efni. Það, sem e. t. v. vakir fyrir hv. fyrirspyrjanda, er það, að maður hefur heyrt ýmsar meiningar um það, hvar slík verksmiðja ætti að vera staðsett. Um það kunna að vera mismunandi skoðanir, en það er augljóst á því, sem fram hefur farið, að þeir, sem ráða þessum málum nú, ætla að staðsetja verksmiðjuna á Siglufirði. En þar sem hv. þm. vék ekki beint að þessu, þá skal ég ekki að þessu sinni fara nánar út í það mál. En fjhn. hefur verið látin í té skýrsla eða álit verksmiðjunnar, sem er rökstuðningur fyrir staðsetningu verksmiðjunnar. Hv. þm. sagði, að hér væri um svo stóra fjárhæð að ræða, og því væri ekki nema rétt, að hv. þm. fengju að vita, til hvers ætti að nota féð. Það leiðir af sjálfu sér, eins og frv. ber með sér, hvað ætlað er að gera við þetta lán, sem ætlað er að heimila ríkissjóði að taka. Þetta er stór upphæð, en orðalagið er þannig, að það er miðað við allt að þessari upphæð. Að öðru leyti er það

ekki á mínu valdi sem frsm. fjhn. að gefa hv. d. ýtarlegri upplýsingar að þessu sinni, nema þess sé óskað, að ég lesi upp rökstuðning verksmiðjunnar fyrir staðsetningu verksmiðjunnar. En ég vil ekki þreyta hv. þm. með því að lesa hann upp nema sérstakt tilefni gefist. En sé óskað frekari upplýsinga, þá býst ég við, að sá ráðh., sem hefur með þetta mál að gera, þurfi að koma til. Að svo stöddu mun ég ekki fara nánar út í þetta mál, nema frekara tilefni gefist til.

Sigurjón Á. Ólafsson: Ég þakka hv. frsm. fjhn. fyrir þær upplýsingar, sem hann lét í té. Mín fyrirsöfnun byggðist á því, að mér var ekki ljóst, til hvers þetta fé átti að fara, en það bar ekki að skilja orð mín svo, að ég væri andvígur þeirri stefnu, sem frv. gerir ráð fyrir, um byggingu fullkominnar lýsisherzluverksmiðju. En mér var óljóst, hvað búið var að gera til undirbúnings málinu. Það er nú þegar upplýst, að fyrir liggur grg. frá n. þeirri, er var falið að undirbúa þetta mál. En mér skilst, að þótt þingið samþ. þessa fjárveitingu, þá sé engu slegið föstu um það, hvort þær till. eða aðrar verði samþ. á sínum tíma. Síðar kemur væntanlega til kasta Alþ. um það, hvar slíka stöð beri að reisa, og þá gefst hv. þm. kostur á að gera upp við sig, hvort þessi eða hinn staðurinn sé heppilegastur. Hins vegar kom ekki fram hjá hv. frsm., hvort búið væri að verja nokkru fé til undirbúnings. Mér skilst, að nota eigi þetta fé að nokkru til undirbúnings og að nokkru til að reisa mannvirkið. En ég læt mér nægja þessar upplýsingar hv. frsm. á þessu stigi málsins. Ég treysti því, að þingið fjalli um málið síðar, ef í þetta mannvirki verður ráðizt, og segi til um, hvar þessi lýsisherzlu-stöð skuli byggð. Mun ég svo greiða þessu frv. atkv. í trausti þess, að vel verði vandað til alls undirbúnings málsins.

ATKVGR.

Frsv. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. sem lög frá Alþingi (A. 37).

3. Sveitarstjórnarkosningar.

Á 1. fundi í Sp., 22. júlí, var útbýtt frá Ed.:
Frsv. til l. um breyt. á l. nr. 81 23. júní 1936, um sveitarstjórnarkosningar (stjfrv., A. 3).

Á 2. fundi í Ed., 24. sept., var frsv. tekið til l. umr.

Félags- og dómsmrh. (Finnur Jónsson): Þessi brbl., sem nú eru lögð fyrir Alþingi, voru sett vegna annmarka, sem á því þóttu vera að láta hreppsnefndarkosningar fara fram á sama degi og alþingiskosningar. Ég vil leyfa mér að mælast til, að frsv. þessu verði vísað til 2. umr. og allshn.

ATKVGR.

Frsv. vísað til 2. umr. með 15 shlj. atkv. og til allshn. með 15 shlj. atkv.

Á 3. fundi í Ed., 26. sept., var frv. tekið til 2. umr. (A. 3, n. 22).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 12 shlj. atkv.

Frsm. (Lárus Jóhannesson): Herra forseti. — Allshn. hefur athugað frv. þetta og leggur til einróma, að það verði samþ.

Eins og hæstv. ráðh. tók fram, þegar hann lagði frv. fyrir d., voru þessi brbl. gefin út vegna þess, að saman féll dagur sá, sem að l. á að halda sveitarstjórnarkosningar og alþingiskosningar. Í þessu sambandi væri vert að athuga, að samkv. l. um kosningar til sveitarstjórna og samkv. alþingiskosninga. munu dagarnir venjulega falla saman, þegar almennar kosningar fara fram án þingrofs, og því ef til vill rétt að breyta öðrum hvorum deginum til frambúðar, en n. sá þó ekki ástæðu til að gera till. um slíka breyt. nú og leggur til, að frv. verði samþ. óbreytt.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. — Mér þykir vænt um, að n. hefur tekið til athugunar, að svo getur oft staðið á og jafnvel til frambúðar, að saman falli kjördagur til Alþingis og sveitarstjórnarkosninga í sveitum. Svo var 1942, og þá voru gefin út brbl., og svo var í ár, og þá voru gefin út brbl. til að fresta sveitarstjórnarkosningunum. Kosningar til Alþingis og kosningar til sveitarstjórna eru hvorar tveggja til fjögurra ára, og má því búast við, ef engin óvænt breyt. kemur fyrir, að eins standi á 1950 o. s. frv.

Nú gat hv. frsm. um það, að honum fyndist, að þetta ætti að laga, en n. hefur ekki séð ástæðu til að gera það að þessu sinni. Mér þykir undarlegt, ef ekki er hægt að ganga frá þessu atriði á þessu þingi, þar sem málið er til meðferðar hvort sem er. Þetta er einfalt atriði og litil fyrirhöfn að setja almenn ákvæði um annan kjördag fyrir sveitarstjórnarkosningar en alþingiskosningar. Ég vil því óska þess, að n. taki þetta atriði til athugunar fyrir 3. umr. málsins.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 12 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 13 shlj. atkv.

Á 4. fundi í Ed., 27. sept., var frv. tekið til 3. umr.

Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 10 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 5. fundi í Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.

Á 8. fundi í Nd., 30. sept., var frv. tekið til 1. umr.

Bjarni Ásgeirsson: Ég ætla alls ekki að mót-mæla því, að þetta frv. verði samþ., enda var ég samþykkur brbl., sem sett voru.

En hins vegar vil ég vekja athygli þeirrar n.,

sem kemur til með að fjalla um þetta mál, á því, hvort ekki sé rétt að breyta l. nokkuð. Það hefur komið tvisvar fyrir nú undanfarið, að alþingiskosningar og sveitarstjórnarkosningar hefur borið upp á sama dag. Það er víða þannig háttað, að þetta er varla framkvæmanlegt hvort tveggja sama daginn, þar sem þá þarf allt upp í 6 kjörstjórnir. Mér dettur því í hug, hvort ekki væri rétt að breyta þannig, að sveitarstjórnarkosningar færu fram 1. eða 2. dag júlímánaðar. Ef þetta stendur eins og nú er og ekki yrðu kosningar fyrr en eftir 4 ár, þá rekst þetta aftur á. Ég vildi aðeins benda viðkomandi nefnd á þetta.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til allshn. með 22 shlj. atkv.

Á 10. fundi í Nd., 3. okt., var frv. tekið til 2. umr. (A. 3, n. 41).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 22 shlj. atkv.

Frsm. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. — Allshn. hefur athugað þetta frv. og orðið sam-mála um að leggja til, að það verði samþ. óbreytt. Hér er um að ræða staðfestingu á brbl., sem eru þess eðlis, að verkanir þeirra eru þegar komnar fram.

Þeirri hugsun var hreyft við meðferð þessa máls, að æskilegt væri að gera hér varanlega breyt. á l. um sveitarstjórnarkosningar varðandi kjördag í kaптúnun og í sveitum, sem mundi girða fyrir nauðsyn slíkra brbl. í framtíðinni með því að þá mundi séð fyrir því, að þar mundu þá ekki rekast á við kjördag til alþingiskosninga. En sú breyt., sem hér um ræðir, má segja, að eigi rætur sínar að rekja til þessara tveggja kjördaga, kjördagsins til alþingiskosninga annars vegar en kjördags til sveitarstjórnarkosninga hins vegar. En þar gæti einnig komið til greina að breyta kjördegi til alþingiskosninga til þess að ná þessum sama tilgangi, á þessu stigi málsins. En eins og nál. ber með sér, sáu nm. ekki ástæðu til að víkja nú frekar að þessu atriði, að stofna til breyt. í þessu skyni, og hafa því lagt til, að frv. verði samþykkt óbreytt.

Bjarni Ásgeirsson: Mér þótti rétt að vekja athygli á því atriði í n., sem hv. frsm. hefur nú minnst á. Nú skilst mér, að n. hafi ekki séð sér fært að taka þessa breyt. til nánari meðferðar, og þar sem svo er, mun ég ekki leggja áherzlu á, að það verði gert, og mun ég ekki bera fram brtt. í samræmi við það, sem ég þó hefði álitíð, að tiltækilegt væri og rétt. Mun ég því ekki hreyfa því atriði frekar.

ATKVGR.

1.—2. gr. samþ. með 25 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 25 shlj. atkv.

Á 11. fundi í Nd., s. d., var frv. tekið til 3. umr. Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 23 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 24 shlj. atkv. og afgr. sem lög frá Alþingi (A. 43).

4. Skatt- og útsvarsgreiðsla útlendinga o. fl.

Á 8. fundi í Sp., 21. sept., var úthýtt frá Nd.:
Frv. til l. um breyt. og viðauka við l. nr. 65 11. júní 1938, um skatt- og útsvarsgreiðslu útlendinga o. fl. (stjfrv., A. 20).

Á 2. fundi í Nd., 24. sept., var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til fjhn. með 24 shlj. atkv.

Á 3. fundi í Nd., 26. sept., var frv. tekið til 2. umr. (A. 20, n. 24).

Of skammt var liðið frá úthýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 26 shlj. atkv.

Frsm. (Hallgrímur Benediktsson): Herra forseti. — Mál það, sem hér er til umr. og til er vitnað í l. nr. 65 11. júní 1938, er aðeins fram komið vegna þeirra breyttu aðstæðna, sem komið hafa fram hér í atvinnulífi okkar. Það hefur sem sé komið fram, að það eru mjög margir útlendingar, sem hafa sótt atvinnu hingað nú á þessum árum, og þess vegna hefur hæstv. fjmrh. talið nauðsyn á að samræma þær gr. frv., einmitt vegna hinna breyttu aðstæðna.

Ég tel ekki þörf á því að gefa frekari skýringar í sambandi við þetta frv. til l. um breyt. og viðauka við l. nr. 65 11. júní 1938, um skatt- og útsvarsgreiðslu útlendinga o. fl., því að það er svo greinilega fram tekið hér í þskj. sjálfu. Ég vildi aðeins geta þess, að það voru aðeins þrír nm. í fjhn., sem höfðu mál þetta til meðferðar, af þeim ástæðum, að fundarboðum varð ekki komið til tveggja nm. En þeir þrír nm., sem mættir voru á fundinum, voru sammála um, að þessar breyt. væru nauðsynlegar, og tel ég ekki ástæðu til að ræða þetta meira að svo komnu, en legg málið fyrir hv. d.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 22 shlj. atkv.

2.—8. gr. samþ. með 24 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 25 shlj. atkv.

Á 4. fundi í Nd., s. d., var frv. tekið til 3. umr. Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 25 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 22 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

Á 3. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á 4. fundi í Ed., 27. sept., var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá 3. umr. í Nd. — Afbrigði leyfð og samþ. með 13 shlj. atkv.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Herra forseti. — Eins og kunnugt er, hefur það farið mjög vaxandi þessi 2 síðustu ár, að útlendir menn hafi leitað sér atvinnu hér á landi, og skipta þessir útlendu menn sennilega þúsundum, sem stundað hafa hér atvinnu á þessu ári í lengri eða skemmri tíma. Afleiðingin af þessu aukna innstreymi erlendra manna í landið er sú, að það skiptir miklu máli fyrir ríkissjóð að innheimta skatt af þeim tekjum, sem þeir afla sér hér. Sérstaklega skiptir það miklu máli, að skatturinn sé innheimtur af þeim, áður en þeir fara alfarir af landinu, því að reynslan hefur sýnt, að það er miklum erfiðleikum bundið að ná skattinum af þessum útlendingum, eftir að þeir eru farnir burt af landinu. — Fjármálaráðuneytið taldi því ástæðu til að setja strangari reglur um skattheimtu þessara manna heldur en þær hingað til hafa verið, og leiddi þetta til þess, að 12. sept. s. l. voru sett brbl. um breyt. og viðauka við l. nr. 65 11. júní 1938, um skatt- og útsvarsgreiðslu útlendinga. Liggja þessi brbl. nú hér fyrir í frv.-formi, og tel ég ekki ástæðu til að ræða hin einstöku atriði frv. Teldi ég rétt, að því yrði vísað til n. og þá væntanlega hv. allshn., sem ég geri að till. minni, þar eð ég held, að sú n. hafi ávallt útsvarsmálin til meðferðar.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til allshn. með 12 shlj. atkv.

Á 10. fundi í Ed., 3. okt., var frv. tekið til 2. umr. (A. 20, n. 35).

Of skammt var liðið frá úthýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 11 shlj. atkv.

Ásmundur Sigurðsson: Herra forseti. — Eins og hv. þm. er kunnugt, var þetta frv. samþ. sem brbl. á síðasta þingi. Fjhn. hefur athugað frv. og mun mæla með því, að það verði samþ. óbreytt.

Þess skal getið, að þeir hv. 10. landsk. og þm. Str. voru ekki viðstaddir, þegar málið var afgr., og hafa því óbundnar hendur með tilliti til afgreiðslu málsins.

Jóhann Jósefsson: Í sambandi við þetta mál langar mig til að beina þeirri fyrirspurn til skattayfirvaldanna — og þá sennilega til hæstv. fjmrh. —, þar sem hér er um að ræða breyt. á l. um skattgreiðslu útlendinga, hvernig því sé varið með skattgreiðslu af þeim ágóða, sem útlendir listamenn hafa af ferðum sínum hingað til landsins, — af tekjum af skemmtunum þeim, sem þeir efna hér til. Það eru, eins og allir vita, síðan stríðinu lauk, talsvert mikil brögð að því, að hingað flykkist erlendir listamenn — og það listamenn á heims mælikvarða —,

og er sjálfsagt ekki nema gott eitt við því að segja. En þar sem það fé, sem almenningur lætur nú af hendi rakna til slíkra manna, er víst ekki orðin nein smáupphæð, þá þætti mér fróðlegt að vita, hvort slíkum mönnum ber nokkur skylda til að borga skatt, fyrir utan skemmtanaskattinn, sem væri nokkuð í líkingu við það, sem t. d. íslenzkir atvinnurekendur og íslenzkur almenn- ingur verður að borga. Það hefur engin athug- un farið fram á því, hve mörg hundruð þúsund renna nú í vasa slíkra útlendinga, sem nú koma hingað og halda hér skemmtanir, kannske nokkr- ar í Reykjavík og stærstu bæjunum og hverfa svo af landi burt. En ég geti vel trúað, að það fé næmi ekki neitt litlu, sem íslenzkur almenn- ingur lætur þannig af hendi rakna.

Ég ætla ekki að fara nánar út í þetta mál. Það var aðallega það, sem ég vildi spyrja um í sam- bandi við skattalagaákvæði gagnvart slíkum útlendingum, hvort íslenzk löggjöf hefði nokkuð inni að halda, sem gerði útlendingum að borga af slíkum stundarhagnaði eftir stutta dvöl nokk- uð, sem væri í samræmi við það, sem landsins fólk borgar sem skatt af tekjum sínum.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Ég verð að játa, að ég hef ekki athugað þetta atriði sérstaklega. Ég ætla þó, að ég fari rétt með það, að samkv. ísl. l. séu tekjur, slíkar sem hér ræðir um, ekki skattskyldar. Eftir frv., sem hér liggur fyrir, er gert ráð fyrir, að þriggja mánaða dvöl hér á landi skapi manni skattskyldu á þeim tekjum, sem hann hefur hér, en það, sem hv. þm. Vestm. er að ræða um, er það, að menn, sem ekki dvelja hér svo lengi, verði hér skattskyldir. Það er nátt- úrlega rétt, sem hann segir, að ekki er alls kostar eðlilegt, að tekjur, sem aflað er á þennan hátt, séu undanþegnar skatti í landinu, öðrum en skemmtanaskatti, sem segja má að sé greidd- ur af innlendum mönnum, en þó mundi væntan- lega verða að kynna sér, hvernig þessu væri háttáð hjá nágrannaþjóðunum, því að ef það er svo, að slíkir menn séu ekki skattlagðir þar, mundi það valda óánægju, ef farið væri inn á þá braut, svo að tekjur, sem íslenzkir listamenn öfluðu sér annars staðar, yrðu skattlagðar. Hins vegar vil ég taka þetta til athugunar, og mætti þá til 3. umr. hafa fyrir hendi gögn í málinu.

Jóhann Jósefsson: Ég vil þakka hæstv. ráðh. fyrir það, að hann vill láta gera athugun á þessu. Mér finnst alveg tímabært, þegar tekið er tillit til þess kostnaðar, sem það hefur í för með sér að sækja þær skemmtanir, sem hér um ræðir, að þetta sé tekið til athugunar. Það er rétt, að fáir eða engir af þessum mönnum dvelja hér í 3 mánuði, en nú rekur hver heimsóknin aðra, — og er ekki nema gott eitt um það að segja, — og stendur það máske í sambandi við þann orð- róm, sem fer af ríkidæmi manna hér á landi.

Mér er sagt, að í einni stórborg hafi frægur listamaður unnið sér inn mörg þúsund krónur, en meira en helmingurinn af því var tekinn í skatta, og þetta var maður, sem var á yfirferð, en átti ekki heima á staðnum. Ég get ekkert fullyrt um þetta, en þykist vita, að hæstv.

fjmrh. geti fengið upplýsingar um, hvað venju- legt er að gera í þessu efni. Með tilliti til okkar eigin þegna, þegar þeir eru á ferð erlendis, þá er það vitaskuld svo, að í margmenni stóru land- anna ber náttúrlega miklu minna á því, þótt ís- lenzkur listamaður komi þar fram, en hér ber á hinum fókðýru listamönnum, sem hafa sótt þetta land heim síðan ófriðnum lauk.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. — Ég vildi beina því til n., þegar hún fer að athuga þetta mál, að vel er hægt að ná því fram, sem hv. þm. Vestm. er að tala um, með því að setja inn í 2. gr. frv. ekki aðeins tímatakmarkið, heldur líka launaupphæðina. Þetta er í samræmi við skattal. okkar, að mörkin sé tvö, annars vegar tíminn og hins vegar upphæðin. Á þennan hátt má ná til manna, sem ekki dvelja hér nema stuttan tíma, en vinna sér inn upphæðir, sem eru hærri en þær, sem aðrir menn vinna sér inn á þrem mánuðum.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 11 shlj. atkv.

2.—8. gr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Fr. vís. til 3. umr. með 11 shlj. atkv.

Á 11. fundi í Ed., 7. okt., var frv. tekið til 3. umr.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. — Þegar þetta mál var hér til umr. síðast, benti hv. þm. Vestm. á, að hér á landi hefðu menn unnið sér inn stórar fjárupphæðir án þess að hafa dvalið hér í 3 mánuði, og hann benti á, hvort ekki væri rétt að hafa l. þannig, að þau næðu til þeirra, sem dvalið hefðu hér skemur en 3 mán- uði, en unnið sé inn meira en þeir, sem dvalið hafa hér lengur og minna hefðu haft upp úr starfi sínu. Ég benti þá á, að það mætti laga þetta atriði með brtt. við 2. gr. frv. og þannig ná til þessara manna.

Nú er mér sagt, að n. hafi ekki balðið neinn fund um málið, og þess vegna vil ég bera hér fram brtt. við 2. gr. frv., að á eftir orðunum „3 mánuði eða lengur“ komi: eða hafi unnið sér inn 10 þús. kr., þó á skemmri tíma sé. — Þetta er í samræmi við margt annað hér á landi, að menn geta orðið skattskyldir á skemmri tíma en almennt gildir, ef þeir hafa unnið sér inn það stórar upphæðir. Mér finnst ekki eðlilegt, að menn, sem koma hingað, geti unnið sér inn á einni viku eða hálfum mánuði hátt á annað hundruð þús. kr. og sloppið við að greiða skatt, en til dæmis menn, sem koma hingað af því að okkur vantar menn til að vinna, eins og margir Færeyingar gera, og vinna sér inn 3—4 þús. kr. á máské hálfu ári, þurfi aftur að borga skatt. Mér finnst ástæðulaust, að menn, sem hingað koma t. d. til þess að sýna listir sínar eða syngja í 4—5 skipti og raka saman stórfé, fari með allan sinn gróða heim án þess að borga af honum skatt. (Ljóh: Þeir borga skemmtana- skatt.) Það er allt annars eðlis. Ég hef þá lýst þessari brtt., og skal ég skrifa hana og afhenda hæstv. forseta,

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Herra forseti. — Ég skal aðeins láta þess getið, að eftir að 2. umr. hafði farið fram og eftir að hreyft var því máli af hv. þm. Vestm., sem hv. 1. þm. N.-M. ber nú fram brtt. við, gerði ég tilraun til þess að fá upplýsingar um, hvernig þessu mundi vera háttað í nágrannalöndunum. En ég hef því miður ekki getað fengið upplýsingar um það enn. Ég held, að það væri varfærnara af okkur að komast eftir því, hvernig slíkri skattaálagningu væri þar hagað. Gæti það ekki valdið okkur vandræðum, ef við færum langt frá þeirra venjum í þessu efni?

En af því að ég hef ekki enn getað fengið þessar upplýsingar, — skattstjórinn mun hafa skroppið úr bænum, en hann mun sennilega geta gefið upplýsingar um þetta, — þá vildi ég mælast til við hæstv. forseta, að hann taki málið nú af dagskrá.

Forseti (StgrA): Mér hefur borizt skrifl. brtt. við 2. gr. frv. um, að á eftir orðunum „3 mánuði“ komi: eða unnið sér inn kr. 10 þús., þó á skemmri tíma sé.

Brtt. er skrifl. og of seint fram komin. Þarf því tvöföld afbrigði til þess, að hún verði tekin til meðferðar.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 50) leyfð og samþ. með 14 shlj. atkv.

Forseti (StgrA): Samkv. ósk hæstv. fjmrh. verður umr. frestað og málið tekið út af dagskrá.

Á 12. fundi í Ed., 8. okt., var fram haldið 3. umr. um frv. (A. 20, 50).

Bjarni Benediktsson: Frv. þetta er stjórnarfrv. til staðfestingar á brhl. Ég tel því ekki eðlilegt, að samþ. sé breyting á því án umsagnar ráðherra. — Ef menn vilja breytingu á þessu, tel ég eðlilegra að flytja bara nýtt frv., sem svo sæti venjulegri meðferð.

Jóhann Jósefsson: Á síðasta fundi hér í deildinni óskaði ráðherra, að máli þessu yrði frestað, og ætlaði að afla frekari upplýsinga í málinu, til þess að hann gæti tekið afstöðu til þess.

Nú held ég, að ráðh. sé hér í húsinu, og vil því þeina þeim tilmælum til hæstv. forseta, hvort ekki er hægt að fá ráðh. til þess að segja álit sitt á þessu máli nú.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Ég óskaði eftir, að þessu máli væri frestað í gær, til þess að ég gæti aflað mér upplýsinga, hvernig þessu væri fyrir komið í nágrannalöndum okkar. Ég sneri mér til skattstjórans, og hefur hann tjáð mér, að engin sérákvæði um þetta efni væru finnanleg hjá Dönum, Svíum, Norðmönnum né Bandaríkjamönnum, en bendir þó á, að hjá Dönum sé það ekki talið til atvinnu, þó að listamenn hafi tekjur af sýningum eða selji listaverk á sýningum, og þær tekjur því ekki tekjuskattskyldar. Ég mundi telja það fremur óheppilegt, að við færum að setja um þetta sérákvæði, sem ekki

þekktust í öðrum löndum, þar sem þetta hefur ekki heldur neina verulega fjárhagslega þýðingu. Slíkt ákvæði mundi sennilega draga úr komu erlendra listamanna hingað, en um það dæmi ég ekki.

En hins vegar tel ég, að til væri önnur leið til þess að ná skatti af þessu fé, en hún er í því fölginn að hækka skemmtanaskattinn hlutfallslega. Hinar háu tekjur listamannanna eru að miklu leyti vegna þess, hversu þeir hafa leyft sér að selja dýrt aðgang. Þess vegna mundi hlutfallsþækkun á skemmtanaskatti gera svipað gagn. Þegar málið því horfir svona við, tel ég mig varla geta greitt atkv. á móti till., en tel þó ekki rétt að samþ. hana, og óska ég því helzt, að flm. dragi hana til baka. Það væri hægt að rannsaka þetta nánar fyrir næsta þing, og væri þá hægt að skjóta svona ákvæði inn í l., ef mönnum sýndist svo. Ég geri þetta ekki að neinu kappsmáli, en skoðum mín er sú, að þetta væri skynsamlegasta lausnin á málinu nú.

Páll Zóphóníasson: Það eru tilmæli hæstv. ráðh., að ég taki till. aftur. Eru þau tilmæli byggð á því, að ekki sé vitað, hvernig þessu máli sé háttað í nágrannalöndum okkar.

Ég skal viðurkenna, að ég er ekki svo fróður, að ég sé viss um, hvernig þessu sé háttað hjá nágrannalöndum okkar. Ég hygg þó, að tekjur eins og þær, sem hér er um að ræða, séu skattlagðar þar, en get þó ekki fullyrð það, en ég er viss um, að hér á landi eru þær skattlagðar, án tillits til, hvort þær eru atvinnutekjur, þegar íslenskir menn eiga í hlut. Hitt er annað mál, að skattan. verða oft að áætla, hve miklar þær tekjur séu hverju sinni, en þær eru skattskyldar, eftir því sem í þær næst, fyrir íslenska þegna. Og hvers vegna eigum við ekki að láta þar hið sama gilda um útlendinga? Hvers vegna á ekki að fara með þá eins og íslenska menn hvað þetta snertir, að því undanskildu, að tvísköttun eigi sér ekki stað, en um það eru sérstakir samningar við Svíþjóð og Danmörk, að tvísköttun geti ekki átt sér stað? Ég er ekki alveg viss um, hvernig þetta er erlendis, og get þess vegna orðið við þeim tilmælum hæstv. ráðh. að draga till. mína til baka í von um, að þetta mál verði tekið upp síðar. En hver tekur það þá upp? Þetta frv., sem nú liggur fyrir, er bráðabirgðal., sem voru gefin út 12. sept. Síðan er næstum mánuður, og allan þann tíma hefur enginn í hæstv. stj. aflað sér upplýsinga um þetta efni hjá erlendum sendiherrum eða annars staðar. Hér á þingi er málið búið að vera nokkuð marga daga, og aðeins einu sinni hefur náðst nefndarfundur um það, og síðan þessari breyt. var hreyft hér, hefur n. aldrei náðst saman til að reyna að athuga málið, því síður til að reyna að fá upplýsingar um, hvernig þessu sé hagað annars staðar. Ég vil því gjarnan fá að heyra hjá hæstv. ráðh. og hv. form. n., hvort þeir ætli að heita sér fyrir að afla upplýsinga, svo að hægt verði að koma með þær breyt., sem við eiga, og ef ég heyri, að þeir ætla að gera það, þá mun ég taka till. aftur, að öðrum kosti ekki.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Ég skal gjarnan nú þegar biðja skattstjóra um að reyna að afla sér

Skatt- og útsvarsgreiðsla útlendinga. — Ráðstafanir í sambandi við skilnað Íslands og Danmerkur.

frekari upplýsinga um þetta atriði, eins fljótt og auðið er. Hv. þm., sem nú settist niður, er sjálfur í ríkisskattan., og hefur hann því vegna stöðu sinnar einnig aðstöðu til að láta rannsaka málið, og honum stendur opið hvenær sem er að bera fram nýtt frv. um viðauka við 1. um þetta efni. Og það er nokkurn veginn augljóst, að það hefur enga fjárhagslega þýðingu, þó að beðið verði með lagasetningu í þessu efni, þar til í næsta mánuði, því að ekki eru líkur til, að fleiri slíkir gestir sem hér er um að ræða komi hingað til lands, það sem eftir er ársins, því að yfirleitt koma þeir ekki yfir vetrarmánuðina hingað, en aftur á móti vinnst þá tími til að rannsaka málið til fulls. — Ég vona, að hv. þm. telji þetta nóg.

Páll Zóphóníasson: Ég tek þá till. aftur, þar sem hæstv. ráðh. er búinn að fullnægja minni skilyrði, og ég treysti því, að hann útvegi vantiandi upplýsingar og leggi málið fyrir að nýju að þeim fengnum.

ATKVGR.

Brtt. 50 tekin aftur.

Fr. samþ. með 11 shlj. atkv. og afgr. sem lög frá Alþingi (A. 57).

5. Ráðstafanir í sambandi við skilnað Íslands og Danmerkur.

Á 1. fundi í Sp., 22. júlí, var útbýtt frá Nd.:

Fr. til 1. um heimild fyrir ríkisstjórnina til að framlengja fiskveiða- og atvinnuréttindi Dana á Íslandi (stjfrv., A. 2).

Á 2. fundi í Nd., 24. sept., var frv. tekið til 1. umr.

Félags- og dómsmrh. (Finnur Jónsson): Þessi bráðabirgðalög voru gefin út á þeim tíma, er Danir höfðu eigi möguleika á að koma til samninga. Ég legg til, að málinu verði vísað til allshn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 24. shlj. atkv. og til allshn. með 26 shlj. atkv.

Á 12. fundi í Nd., 7. okt., var frv. tekið til 2. umr. (A. 2, n. 48).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 23 shlj. atkv.

Frsm. (Stefán Jóh. Stefánsson): Með niðurfellingu sambandslagasáttmálans frá 1944 var sýnilegt, að nokkur atriði þyrfti að koma sér saman um milli Íslands og Danmerkur, og þá sérstaklega þau atriði, er varða hinn gagnkvæma rétt Íslendinga í Danmörku og Dana á Íslandi, sem áður var í gildi eftir 6. gr. sambandslagasáttmálans. Í l. nr. 18 frá 24. marz 1944 var svo ákveðið, að þeir, sem danskan ríkisborgararétt

hafa öðlazzt samkv. þeim reglum, sem þar um giltu fyrir 9. apríl 1940, og hafa öðlazzt hann siðar eftir áður nefndum reglum, skyldu hér eftir njóta þeirra réttinda, sem eru tilskilin í 6. gr. sambandslagasáttmálans, fyrst um sinn, þar til 6 mán. eftir, að samningar hafa verið gerðir milli Íslands og Danmerkur. Svo var ákveðið, að samningar skyldu hefjast milli landanna fyrr, en ekkert gat orðið úr byrjun á samningaumleitun um fyrr en 6. sept. 1945. Þó voru í Danmörku nokkur viðtöl milli fulltrúa Íslands og fulltrúa Danmerkur um þetta málefni. Ekki var gengið frá samningum, en samkomulag var í stórum dráttum um að því er snertir niðurfellingu jafnréttisákvæðis sambandslaganna og hver yrði ásakurarpunktur, ef svo má að orði kveða, þar sem þetta félli algerlega niður. Og það var sex mánuðum eftir, að samningar byrjuðu 6. marz 1945. Samningar héldu svo áfram hér heima á Íslandi, en siðar en gert hafði verið ráð fyrir. Því að upprunalega var ætlazzt til, að samningar færu fram hér á landi á s.l. vori. En þegar af því gat ekki orðið, sumpart vegna annríkis danskra stjórnmalamanna snemma að vorinu og siðan vegna annríkis íslenzkra stjórnmalamanna um siðustu kosningar, þá var sýnt, að tímabil yrði, sem ekki giltu um þetta neinar lagareglur. Þess vegna voru gefin út brbl. þau, sem hér eru til umræðu. Samningar milli Íslands og Danmerkur héldu siðan áfram siðari hluta ágúst mánaðar og fyrri hluta september s.l. Og eins og segir í nál., var þó ekki gengið frá öðru atriðinu. En fullt samkomulag varð milli samninganeftdanna, á hvern veg skyldi niður fella jafnréttisákvæði 6. gr. sambandslaganna og hvaða reglur skyldu gilda um þá Dani, sem búsettir hafa verið fyrir þennan tíma á Íslandi, og þá að sjálf-sögðu um þá Íslendinga, sem búsettir eru á sama tímabili í Danmörku. Um þetta fékkst smám saman fullt samkomulag milli samninganeftdanna, sem skipaðar voru af Íslands hálfu og einnig af hálfu Danmerkur af öllum stjórnmalaflokkum. Hafði íslenzka samninganeftndin fullt samráð við ríkisstj. um þetta atriði og einnig utanríkismalanefnd. Hins vegar náðist ekki endanlegt samkomulag um þær óskir Dana og Færeyinga, sem fyrir lágu. En Færeyingar höfðu sérstaka fulltrúa frá Dana hálfu um þær óskir, að Færeyingar fengju fyrst um sinn einhvern takmarkaðan rétt hér við land til fiskveiða. Við, sem vorum í samninganeftndinni frá Íslands hálfu, veittum því alveg sérstaka athygli, hvað fulltrúar Færeyinga lögðu á það ríka áherzlu að tryggja sér hér við land einhvern tíma aðstöðu til þess að geta stundað veiðiskap með sínum ófullkomnu veiðitækjum, sem eru opnir bátar og þílskip, með eða án gangvéla. Færeyingar kváðust hafa í hyggju nýsköpun í sínum fiskiflota, — að fá sér togara, bæði nýbyggða og einnig gamla. Hafa þeir keypt skip frá Íslandi og einnig frá Bretlandi. En það skapast eitthvert millibil hjá okkur, sögðu þeir, þar sem við verðum mjög nauðulega staddir, áður en við getum notið góðs af þeim fiskiskipum, sem við ætlum að eignast og reka frá Færeyjum. Lögðu þeir ríka áherzlu á, að þeir fengju fyrst um sinn einhver takmörkuð réttindi við Ísland. Varð það úr, í sam-

ráði við íslenzku ríkisstj., að lýst yrði yfir af hálfu íslenzku nefndarmannanna, að fyrst um sinn skyldu þeir hafa áfram þau réttindi, sem bundin væru við útgerð opinna báta þeirra hér við land og útgerð gömlu þilskipanna, með eða án gangvéla. Hins vegar var í þessu máli óafgert um till. af okkar Íslendinga hálfu, sem settar voru fram í öndverðu, að Íslendingar fengju til sinna umráða og í sínar hendur á Íslandi þau fornrít íslenzk, sem sérstaklega eru í Árna Magnússonar safni, og forngrípi ýmsa, sem Íslendingar telja sig eiga a. m. k. fullkominn siðferðislegan rétt til að fá til Íslands, því að þar séu þessir grípir og handrit bezt komnir, einmitt í sambandi við þann eina háskóla á Norðurlöndum, sem heldur uppi alveg sérstakri kennslu í íslenzkum fræðum, — á því sama máli sem hin gömlu handrit voru skrifuð á sínum tíma. Einmitt þau handrit, sem borið hafa út álit Íslands og Íslendinga um heim allan fyrir þau miklu afrek, sem þar hafa verið innt af höndum af höfundanna hálfu.

Einnig höfðum við íslenzku samninganefndarmenn uppi þær óskir, að Íslendingar fengju rétt — við skulum segja svipaðan og Danir hafa nú — til fiskveiða við Grænland. Ekki var hægt að ákveða neitt um þetta frá Dana hálfu, en til-mælum um þetta var beint til dönsku stj. af nýju. Og við íslenzku nefndarmennirnir beindum því til íslenzkra stjórnarvalda að athuga, hvort hægt væri að mæta óskum Færeyinga um takmarkaðan og tímabundinn rétt þeirra til fiskveiða við Ísland. Nú er okkur í samninganefndinni kunnugt, að eftir því sem á leið viðtölin óx góður vilji af hálfu Dana til þess að mæta réttlátum óskum Íslendinga. Og það er meira en það, að við öllum þessa varir meðan samningar stöðu yfir, því að samstundis þegar samninganefndarmenn komu heim til Danmerkur, létu þeir hafa eftir sér, a. m. k. sumir hverjir, ákveðnar óskir til stuðnings því, að Danir yrðu við réttmætum og eðlilegum kröfum Íslendinga að því er snertir endurheimt hinna fornu skjala og dýrgripa. Mér er sjálfum persónulega um það kunnugt, eftir að hafa fengið bréf frá einum samninganefndarmannanna úti í Danmörk, manni, sem mjög er líklegur til að hafa veruleg áhrif á gang málsins meðal danskra stjórnmalamanna, að þetta mál verður tekið upp af nýju. Og þessi maður telur góðar líkur á því — þó að hann geti ekkert fullyrt —, að það verði vel tekið á óskum okkar Íslendinga í þessu efni.

Endurheimt íslenzkra skjala kemur að sjálfsögðu ekki öðruvísi en óbeint við því máli, sem hér liggur fyrir. En samt álit ég, að þó að við viljum ekki setja það neitt í samband við fiskveiðaréttindi Færeyinga, tímabundin og takmörkuð, að ekki sé vafi, að viðhorf okkar til þess máls hafi beint eða óbeint áhrif gagnvart niðurstöðu Dana um að verða við heitustu ósk Íslendinga í sambandi við skilnað landanna. Þegar brbl. þau, sem nú liggja fyrir, komu til athugunar í allshn., fannst okkur sjálfsagt að nota það tækifæri, sem fyrir höndum var, til þess að lögbinda það samkomulag, sem gert var milli íslenzku og dönsku nefndarinnar um niðurfellingu gagnkvæmra réttinda eftir sambandsl.,

og setja ákvæði um þá menn, sem áður höfðu öðlazi þennan rétt, á hvaða hátt þeir gætu haldið þessum rétti í báðum löndunum. Að sjálfsögðu ræða brtt. okkar ekki um annað en það, sem snýr að Íslendingum um rétt Dana á Íslandi. Það er tryggt með samkomulagi fulltrúa allra stjórn-málaflokka beggja landanna, í fullu samræmi við ríkisstj. þeirra, að málið verður afgr. nákvæmlega á sama hátt í báðum löndunum. Okkur í allshn. fannst því eðlilegt að koma inn í þessi brbl. því atriði, sem samkomulag hefur orðið um í samningunum um gagnkvæma réttinn, niðurfellingu hans eftir 6. marz 1946 og reglur, sem gilda ættu um þá, sem áður höfðu öðlazi þennan rétt. Fyrir því höfum við gert till. um nýja gr., sem verði 1. gr. og breyti þeim l., sem áður giltu um takmarkaðan tíma, nr. 18 frá 1944, sem ég minnstist á í upphafi ræðu minnar. Samkv. okkar fyrstu brtt. var það þannig, að þeir, sem ríkisborgararétt hafa öðlazi samkv. reglum, sem giltu fyrir 9. apríl 1940, eftir að við tókum í okkar hendur öll mál og „faktiskur“ skilnaður varð milli landanna, — og þeir, sem hafa öðlazi hann síðar og búsettir voru hér 5. marz 1946, skyldu halda honum. En eins og ég áður sagði, er skurðarpunkturinn nú, að þeir, sem búsettir hafa verið tíu ár fyrir þann tíma, skuli, þegar þeir dvelja hér á landi, njóta jafnréttis við íslenzka ríkisborgara, er þeim var tilskilið í 6. gr. sambandslaganna frá 1918. M. ö. o.: Þeir menn danskir, sem síðustu tíu ár, eða frá 5. marz 1936 til sama dags 1946, hafa verið búsettir hér á landi einhvers staðar og einhvern tíma á þessu tímabili, — ég undirstrika orðið búsettir, — þeir halda áfram réttindum sínum, þegar þeir eru búsettir á Íslandi. Þetta nær að sjálfsögðu ekki til danskra gesta, sem heimsækja okkur um lengri eða skemmri tíma, heldur til þeirra Dana einna — og þá var einnig átt við Færeyinga, þegar samningar voru á döfinni. Enginn Dani — þar með taldir Færeyingar eins og nú standa sakir —, sem tekur sér hér búsetu eftir 5. eða 6. marz 1946, öðlast þessi gagnkvæmu réttindi. Í reyndinni verður þetta tiltölulega litill hópur manna, sem öðlast þessi réttindi, því að fjöldinn allur af þeim, sem hingað komu, bæði Danir og Færeyingar, voru hér án þess að eiga búsetu. Ég vildi þess vegna vænta, að um þetta yrði enginn ágreiningur, ekki sízt þar sem samningar eru „faktiskt“ gerðir um þetta milli danskra og íslenzkra stjórnarvalda í samráði við ríkisstj. beggja landanna í utanríkismálanefnd.

Pétur Ottesen:

....En að mínum dómi gegnir svo allt öðru máli um þau réttindi, sem hér á að fara að veita Færeyingum. Hv. frsm. talaði um, að þessi réttindi væru mjög takmörkuð. Það eru þau að visu. Þau eru bundin við að nota ákveðin skip og ákveðin veiðitæki. Þó má samkvæmt orðalagi l. ef til vill leggja í það mismunandi skilning, hvort veiði þeirra á opnum bátum sé eingöngu bundin við handfæraveiðar. Mér skilst, að ef til vill mætti skilja orðalag þessarar gr. svo, að svo væri ekki, heldur einnig við stóru skipin, og ef þeir eiga að halda þeim réttindum, sem þeir hafa haft hér á þilskipum og opnum

bátum, þá hefur veiði á opnum bátum verið stunduoð sem línuveiði, og ekki mundi af hálfu Færeyinga og þeirra, sem sækja þeirra mál, vera litið svo á, að þeir héldu þeim sömu réttindum og þeir hafa haft, ef þetta væri undirskilið. Frsm. segir, að þetta sé mjög lítilsvært atriði, m. a. af því, að skipin, sem þar um ræðir, væru að verða úrelt. Ég veit ekki um það, hvort frsm. gerir sér fulla grein fyrir því, sem hann er að segja, þegar hann segir, að þetta sé þýðingarlitið. Það er alkunna, að af Íslendinga hálfu eru friðaðir firðir og flóar á strandlengju landsins, og er það fyrst og fremst gert í því augnamiði að auka viðkomu fiskisins og auk þess skapa inn-ann þessa svæðis aðstöðu fyrir handfæra- og línuveiðar. Nú í fyrsta skipti litur út fyrir, að Íslendingar muni fá vilja sínum framgengt í þessu efni, a. m. k. að því er snertir einn af fiskauðugustu flóum þessa lands, Faxaflóann, og með tilliti til þessa má mjög gjalda varhuga við ummælum hv. frsm. um það, að hér sé um þýðingarlitil réttindi að ræða, því að eftir því, sem lengur er friðað, skapast meiri skilyrði til þess að stunda hinar handhægu og óðýru veiðiaðferðir, handfæra- og línuveiðar. Þess vegna er hér um mjög þýðingarmikið atriði að ræða, aukningu fiskis- stofnsins, þó að það verði ekki til staðar nú nema í litlum mæli, þegar búast má við þeirri örtröð, sem er af veiðum í hverjum firði og flóa þessa lands.

Nú skyldu menn athuga mjög vel, í sambandi við afsal á réttindum í hendur ríkisborgara einnar þjóðar, að það eru líkur til þess, að aðrar þjóðir krefjist sams konar samninga og ein þjóð nær í þessu efni, ef aðrar þjóðir teldu sér hagnað að því að geta fengið hér slíka samninga. Og það er vafalaust, að í samningum þjóða á milli, þótt stórar þjóðir eigest við, þykir ekki á því stætt að veita einni þjóð réttindi, sem annarri er neitað um, — og þegar svo stendur á sem hér er, mundi þetta ekki síður koma fram. Ég tel þess vegna mjög varhugavert að fara inn á þá breyt, sem hér er lagt til í þessu frv., með tilliti til þeirra röksemda, sem ég hef nú fært fram, og ég verð að segja, að það kemur einkennilega fyrir sjónir, að Danir séu að berjast fyrir því, að Færeyingar fái þessi réttindi hér við strendur Íslands, þegar tekið er tillit til þess, hvernig þeir hafa skert réttindi þeirra við strendur Grænlands, þó að þeir fari þar með réttindi, sem öðrum ber, m. a. okkur. Það er alkunna, að þeir skömmtuðu Færeyingum svo naumt, að þeir máttu ekki stinga stafni við nema á 1—2 höfnum í Grænlandi og voru eltir uppi með fallhyssukjöftum, þó að þeir gerðu ekki annað en ná í vatn til þess að svala þorsta sínum — eða ná í aðrar nauðsynjar. — Ég sé, að frsm. hefur farið út, en ég vildi gjarnan, að hann heyrði mál mitt Ég sé, að frsm. er ekki að vænta, og held því áfram máli mínu. — Mér þótti einkennilegt það, sem kom fram hjá hv. frsm., sem mun hafa verið þátttakandi í samningum, sem hér fóru fram fyrir skömmu milli manna frá Danmörku og manna frá ríkisstj. Íslands um þessi mál, sem sé það, að þessi fiskveiðaréttindi til handa Færeyingum, sem líka gætu verið fiskveiðaréttindi til handa Dönum,

skyldu gjaldast með því, að okkur væru afhent hin íslenzku handrit, sem hafa um langt árabil verið geymd í dönskum söfnum og tvímælalaust eru okkar eign. Þetta þykir mér harðla einkennilegt, og ég furða mig á því, að þetta skuli hafa komið fram í sambandi við þá samninga, því að krafa okkar til þessara skjala er vitanlega byggð á því, að við eigum þau og höfum fullan rétt til þess að krefjast afhendingar á þeim sem okkar einkaeign. Þess vegna er sérstaklega einkennilegt, að hér á að bjóða fram þessi réttindi, sem eru hluti af þýðingarmestu verðmætum þessarar þjóðar, fiskveiðaréttindin við strendur landsins, og nota þau sem nokkurs konar gjald fyrir þessa einkaeign okkar í dönskum söfnum. Það má náttúrulega búast við því — og hefur enda komið fram —, að hinn langi geymslu- og varðveizlutími þessara skjala verði af hálfu Dana notaður til þess að sanna yfirráðarétt þeirra og spyrna á móti því, að Íslendingar fái flutt til sín þessa sína eign, og þarf okkur ekki að undra það, eftir önnur viðskipti okkar við Dani, er við höfum verið að heimta þann rétt, sem þeir hafa haldið fyrir okkur. Hitt má okkur aldrei henda, að fara að bjóða gjald fyrir að fá þessa einkaeign okkar, og ekki megu við heldur kippa okkur upp við það, þótt það taki nokkurn tíma að fá þessum kröfum framgengt. Við höfum þurft að berjast öldum saman til þess að fá sjálfstæði okkar, og við skulum vona, að það taki okkur ekki jafnlangan tíma að fá þessi skjöl. Við eigum að knýja fram þann rétt — ekki eingöngu í Danmörku, heldur og annars staðar, að Danir eigi að láta okkur hafa þessi skjöl.

Í sambandi við fiskveiðar Dana hér við land talaði frsm. um, að einhver friðindi hefðu verið fengin til atvinnurekstrar við strendur Grænlands. Það er alkunna, að fræðimenn hafa þá skoðun, að Íslendingar eigi slíkan rétt — ekki einasta við strendur Grænlands, heldur eigi þeir rétt til atvinnurekstrar á Grænlandi. Það hefur komið fram þáttill. hér á Alþingi um það, að Íslendingar skuli krefjast þessa réttar, og ef ekki fengist viðurkenndur þessi réttur, skuli úr því skorið fyrir alþjóðadómstóli. Þetta hefur ekki verið gert, og þess vegna vil ég láta í ljós þá skoðun mína, að þessa réttar eigi að krefjast, — og meðan ekki fast úr því skorið fyrir alþjóðadómstóli, hvort við eigum þessi réttindi eða ekki, þá á ekki að vera að bjóða Dönum hér þýðingarmikil réttindi sem gjald fyrir þau réttindi, sem okkur ber á Grænlandi. Ég vil þess vegna mæla því í gegn, að slík aðferð sé viðhöfð af hálfu Íslendinga, og átelja það beinlínis í þeim samninga-umleitunum, sem hér fóru fram fyrir skömmu.

Svo vil ég að lokum benda á það í sambandi við orðalag þessarar gr., að Færeyingar eiga að halda þessum rétti, sem um er talað, þar til samningum er lokið. Nú vitum við, að Danir eru líklegir til þess að vilja halda í þessi skjöl og afhenda þau ekki, en ef þeir geta auk þess með því skapað sér réttindi til langframa til fiskveiða fyrir Færeyinga — og þá að sjálfsögðu með því að láta Færeyinga gerast leppa fyrir sig, — þá finnst mér nú fyrst skörin vera farin að færast upp í bekkinn og vil segja það, að mér finnst einkennilega á málum haldið að vilja

leggja þannig upp í hendurnar á Dönnum nýja ástæðu til þess að stöðva þessa samninga, — sem sé að þeir geti haldið lengur í þennan rétt með því að ljúka þeim ekki, með því að leggja fé í færeyska útgerð og með því, að sú útgerð, sem þeir reka, sé rekin frá Færeyjum. Við vitum nú, hvernig Færeyingum gengur að koma í framkvæmd sínu sjálfstæði. Að afstaðinni atkvgr. hjá þeim, þar sem samþ. var að segja skilið við Dani, þá ruku Danir til og rufu þing hjá þeim, eins og þeir rufu þjóðfundinn hjá okkur 1851. Það hafa kannske ekki staðið vopnaðir menn yfir þeim, en þeir sendu herskip til Færeyja, — það kom í blöðunum hér, að það væri vélskip, en mér skilst, að það geti farið saman. Svo að Danir sýna fullkomna viðleitni til þess að halda opnum möguleikum fyrir sig einnig til þess að geta notið þessara réttinda við strendur Íslands.

Ég vil þess vegna mælast til þess við forseta, að hann gefi deildarm. tækifæri til þess að koma fram með brtt. við þá brtt., sem hér liggur fyrir, og að málinu verði ekki hraðað svo, að ekki gefist tími til þess, því að það er vert, að ákvæði gr. séu athuguð, eins og málin standa milli Íslands og Danmerkur.

Ég skal svo ekki fara fleiri orðum um þetta, en ég mun greiða atkv. á móti þessari brtt. um rétt Færeyinga til fiskveiða hér, og ég vil bæta því við, að þetta mál hefur verið borið undir Fiskifélag Íslands, og það hefur algerlega neitað afsali nokkurra réttinda jafnframt því, sem það hefur skorað á ríkisstj. að standa á verði gegn öllum tilraunum til þess, að rýrður verði réttur okkar yfir landinu.

Gísli Sveinsson: Herra forseti. — Að nokkru leyti hefur hv. þm. Borgf. tekið af mér ómakið í málflutningi um þetta frv., sem hér liggur fyrir. Það virðist svo sem hér eigi að fara fram — eða verði að fara fram — málflutningur bæði af hendi Dana og Íslendinga. Að visu er hér ekki Dani til andsvara, og verður einhver að tala fyrir þá. Mér skilst, að frsm. hafi tekið að sér það hlutverk. Að visu hefur það ekki verið ætlun hans að halda fram rétti Dana hér, heldur að skýra frá því, hvernig Danir litu á þessi mál, en að nokkru leyti kemur það fram á þskj. 48, að þessum málum er blandað saman. Það er atriði út af fyrir sig, hvernig ganga eigi frá viðskiptum Dana og Íslendinga í þessum efnum, þegar skilnaðurinn yrði á kominn, og það má segja, að það séu mál, sem fljótlega verði komizt út af með samkomulagi, og að nokkru leyti, að samningan., sem um þessi mál hefur fjallað, hafi tekizt — að visu ekki til fullnustu — að koma því í höfn að vilja Íslendinga. Það hefur ávallt komið fram, þegar þessi mál hefur borið á góma, að þetta var mál, sem þurfti að leysa og einhverjar takmarkanir að hafa, og má segja, að það, sem stungið er upp á hér, geti gengið, sem sé að miða við búsetu og líka að miðað sé við fasta búsetu, en ekki bráðabirgðabúsetu manna, sem vinna fyrir launum hér á landi við ýmiss konar atvinnu, danskir menn og Færeyingar. Það er ekki mikið deilt um þetta, því að þetta er sérstakt atriði, og frv. sjálft er einmitt um þetta atriði, það atriði, sem eitt kem-

ur til mála, hvernig eigi að leysa þennan sameiginlega aðgangsrétt, sem er í samningum frá 1918. En svo er öðru blandað inn í, en það er hinn danski ríkisborgararéttur, danskur ríkisborgararéttur Færeyinga, og mér er óskiljanlegt, hvernig á þessu stendur, því að Færeyingar eru danskir ríkisborgarar, en þá fyrst ber að semja við Færeyinga, þegar þeir eru þjóðréttarlega jafnréttháir Íslendingum, — en að Danir beri fram þar óskir, sem varða Færeyinga, verður í hæsta máta óviðkunnanlegt, ef Íslendingar ættu að taka tillit til þess, þegar liggur við borð, að Færeyingar fari úr sambandinu við Dani. Danskir ríkisborgarar verða að sætta sig við að vera teknir eins og þeir eru. Það má einnig benda á það, að sérréttindi Færeyinga hér eru að verða mjög varhugaverð, og hefur verið bent á það hér, að þau gætu dregið þann dilk á eftir sér, sem yrði mjög hættulegur fyrir íslenska ríkið.

En ég veit ekki til, að þessir aðilar, atvinnurekendur, sem sérstaklega koma þarna að málum, útvegsmenn og sjómenn, hafi verið spurðir áður en þetta ákvæði var sett inn, fyrst og fremst í samningum við Dani, og þá enn síður komið því í frumvarpsformi hér inn á Alþ.

Það er mín skoðun, að um þetta megi ekki semja nú, og þess vegna komi ekki til mála, að þeir, sem hafa sömu skoðun og ég, fari að lög-gilda þetta þegar í stað með því að samþ. það á Alþ.

Það er óviðkunnanlegt, að hv. frsm. skuli láta tefja sig svo, að hann megi ekki vera að að hlusta á mál manna, og vil ég mælast til þess við hæstv. forseta, að hann sjái svo um, að hv. frsm. sé í d., meðan umr. fara fram.

Hv. frsm. hefur vantanlega heyrt, að ég var kominn að því atriði, sem snertir Færeyinga. En ég taldi óhæfilegt að gera sérsamninga við þá öðruvísi en sem danska ríkisborgara, þangað til þeir sjálfir svara fyrir sig. Þó keyrir um þverbak í þessu atriði, þegar það kemur fram, sem hv. frsm. bar fram, og er að skilja sem hann beri það fram fyrir hönd allshn., að í rauninni ætti að vera samband á milli þessa máls, Færeyingamálsins, og annars máls íslensks, sem er þessu óskýlt og óviðeigandi að blanda því saman við þetta atriði og goðgá í nál., að það er tekið þarna með, það er hið svonefnda handritamál. Það mál er frá upphafi þannig vaxið, að engir ábyrgir menn af Íslands hálfu hafa leyft sér að blanda því saman við önnur mál, samningsatriði um hagsmuni Dana og Íslendinga. Það er því óviðkomandi og óviðeigandi, að Íslendingar taki það fram, að það geti komið á nokkurn hátt til mála, að það verði samið um það að skipta á þessum réttindum og hinum gömlu handritum, þar skiptir allt öðru máli. Ég hélt satt að segja, að það mundi aldrei koma til, að því yrði blandað saman. Og ef það er tilgangurinn, að réttur Færeyinga skuli standa, þangað til öllum slíkum samningum er lokið, þá er farið að klúðra málið og gera það að fjandskaparmáli milli þjóðanna og óleysanlegu máli, og hugsanlegt er, að málið gæti þá tekið á sig þá mynd, að menn færu að semja um þetta fiskveiðamálefni sem friðindi eða gjöf, sem kæmi á móti friðindum eða gjöf.

Handritamálið, sem svo hefur verið kallað, það hefur verið og er svo fjarstætt því að vera samningsatriði gegn lengri réttindum hinnar þjóðarinnar, að slíkt getur ekki komið til mála. En úr því farið er að tala um handritamálið og því óleyfilega blandað saman við þetta, þá er rétt að taka það fram, að því hefur ævinlega í samningagerðum verið haldið einu og sér. Í samninganefndinni 1938—1939 var því haldið sér, og þá var þetta flutt þannig, að ekki var aðeins um að ræða handritin í þrengri merkingu, heldur var þar einnig um að ræða gripi, bæði handrit og bækur eða forngrípi, sem í Danmörku hafa verið, og það hefur ævinlega verið talað um þessa gripi og þessi handrit, án þess að þeir yrðu nokkurn tíma eign Dana eða gjöf þeirra. En nú sé ég í nál. um þetta mál (fiskveiðaréttinn), að handritamálinu er þar blandað inn í, og hv. frsm. minnst á það, að það væri mjög líklegt, að það geti haft sín áhrif á handritamálið, hvernig tekist yrði á óskum Dana fyrir hönd Færeyinga. Hv. frsm. virðist ekki hafa hugsað sína hugsun til enda, vegna þess að þá er meira en vafasamt, hvort Danir mundu virða það svo mikils, þó að við færum bótnarveg að þeim í handritamálinu og Færeyingar fengju sínar kröfur að einhverju leyti uppfylltar. Við Íslendingar þekkjum vel, hvernig okkar ágætu vinir í Danmörku hafa snúist eftir ýmsum þeirra geðþótta, — og er víst, að Danir væru svo áhugasamir um rétt Færeyinga, ef Færeyingar skildu við þá? Ég held að fyrir Dönum vaki og hafi vakað allt annað í handritamálinu. Það eru þeirra eigin andlegu hagsmunir, menningarhagsmunir, sem þeir hafa og gætt viðvíkjandi ýmsum gersemum, sem liggja í Danmörku, en eru okkar eign, — en það á ekkert skylt við fiskveiðaréttinn. En þetta kemur auðvitað ekki í veg fyrir það, að við höldum þessum handritakröfum áfram, og menn ræða um það, að við höfum þar þó alltaf einhvern rétt, — siðferðislegan rétt. En nú vita allir, sem þekkja réttarhugtök, að það er sá réttur, sem lengst má teygja, og það er mikið vafamál, hvort slíkan rétt sem þennan á að kalla siðferðislegan rétt, þ. e. þjóðlegan, menningarlegan rétt. En þessi réttur var oft áður sá eini, sem við gátum byggt á í deilum okkar við Dani. En lagalegi rétturinn var þá langþvingstur á metunum, — sá þjóðréttarlegi, lagalegi réttur, og svo mun einnig verða hér. Nú hef ég látið í ljós skoðun mína á málinu — á þessu stigi.

Þetta er 2. umr., og að sjálfsögðu verður tími til þess til 3. umr. að gera frekari gangskör að þessu, þótt eitt og annað sé komið í nál., og ef mönnum sýnist, þá gefst nægur tími til lagfæringa á málinu, þó að því eigi að ljúka með einhverjum hætti, áður en aukabínginu slítur. Ég tel því að svo vöxnu máli ekki þörf á að ræða frekar um þetta og mun ekki blanda handritamálinu meira inn í þetta mál. Það er svo stórt mál, að það þyrfti nokkra daga til þess að ræða um það, ef Íslendingar eiga að rökræða það, hve langt þeirra réttur nær í því efni.

Hermann Guðmundsson: Herra forseti. — Ég vildi aðeins segja örfá orð til þess að gera grein fyrir fyrirvara mínum, sem snertir 2. gr. Ég get

að mörgu leyti tekið undir með hv. þm. Borgf. um þýðingu þeirrar greinar, þar sem hann heldur því fram, að hún mundi hafa meiri þýðingu en hv. frsm. vill vera láta. Mér skilst, að breyt. eigi aðeins að ná til handfæra á stærri og smærri skipum, en sú veiðiaðferð er að verða úrelt, eins og kunnugt er, þannig að þetta ákvæði mundi gilda aðeins skamma stund. Með hliðsjón af þessu er nauðsynlegt að gæta allrar varúðar í samskiptunum við Færeyinga sem aðra, þó að við viljum greiða fyrir þeim svo sem unnt er.

Hins vegar er niðurlag gr. óljóst, þannig að þar stendur „þar til samningum er lokið.“ Mér fyndist eðlilegra, að þetta væri bundið við ákveðinn tíma, enda skilst mér. að samninganefndin, sem um þetta hefur fjallað, hafi gengið út frá því sama, því að þegar fulltrúi Færeyinga spurdist fyrir um það í n., hvað liði framlengingu á fiskveiðaréttindum Færeyinga við Ísland, þá svaraði fulltrúi Íslands í n. því, að hann hefði heimild til að lýsa yfir, að Færeyingar mundu fá fiskveiðarétt sinn framlengdan til áramóta. Þess vegna er þessi brtt., sem hér liggur fyrir, ekki í samræmi við þá yfirlýsingu, sem gefin var af hálfu Íslands við þetta tækifæri.

En þrátt fyrir það, þó að ég sé óánægður með greinina eins og hún er og hefði talið betra að hafa ákveðið tímatakmark, mun ég ekki bera fram brtt. við hana, en biða átekta og sjá, hvaða afgreiðslu málið fær í áframhaldandi umræðum um það.

Frsm. (Stefán Jóh. Stefánsson): Það eru aðeins örfáar aths. út af umr., sem orðið hafa um málið. Hv. þm. Borgf. hafði nokkrar aths. fram að færa út af till. okkar í allshn. og minnst á tvö atriði, sem ég tel sjálfsagt að drepa á; annað er friðun Faxaflóa, hans mikla áhugamál, sem nú virðist horfa allvænlega, en hitt áhrif slíkra samninga, sem við kynnum að gera við Færeyinga og önnur ríki.

Hvað snertir friðun Faxaflóa, þá er þess að vænta, að sömu reglur gildi um Færeyinga og Íslendinga, því að fyllri réttar fengju þeir ekki að njóta, þó að þeir fái tímabundinn og takmarkaðan rétt, og mundu síðan verða að hlíta öllum þeim reglum, er íslenzkt löggjafarvald og stjórnvald vildi ákvarða í sambandi við friðun Faxaflóa.

Út af óttanum við beztu kjara samninga til handa Færeyingum vil ég taka það fram, að það atriði fékk ýtarlega athugun í samninganefndinni, m. a. þjóðréttarfræðinga, sem voru henni til aðstoðar, og voru allir á einu máli um það, að slík framlenging á samningnum gæti ekki skapað neitt í þá átt, að aðrar þjóðir, sem beztu kjara samninga njóta, gætu krafist réttinda í skjóli þess. Ég hygg það engum vafa bundið, að þetta sé álit fræðimanna í þessu efni, en það er rétt hjá hv. þm. Borgf., að gætilega þarf að fara í þeim efnum, svo að ekki sé hætta á því, að þjóðir, sem hafa við okkur beztu kjara samninga, geti komið í kjölfarið á eftir.

Þá skildist mér bæði á hv. þm. Borgf. og hv. þm. V.-Sk., að þeir hefðu skilið ummæli mín svo í framsöguræðunni sem ég vildi setja í samband, eða óbeint a. m. k., kröfur okkar til fornrita frá

Danmörku og friðindi til handa Færeyingum. Ég hygg, að ég hafi tekið það skýrt fram í framsöguræðu minni, að það væri ekki sett í samband við annað, og það er ekki mín ætlun og var alls ekki ætlun íslensku samninganefndarinnar að neinu leyti.

Hitt vitum við svo aftur, að eftir því sem samkomulag er greiðara og betra á milli tveggja þjóða, sem gera samninga, þá verkar það beint og óbeint hvað á annað að meira eða minna leyti, þó að ég vilji ekki setja í samband hvað við annað kröfur okkar til fornritanna og friðindi til handa Færeyingum.

Hv. þm. Borgf. talaði um það að hætta kynni að vera á ferðum um það, að Færeyingar yrðu notaðir sem eins konar leppar fyrir hönd Dana til að stunda þessar fiskveiðar hér við land. Ég óttast nú ekki þessa leppmennsku ýkja mikið, fyrst og fremst vegna þess, að hér er um að ræða einna mest sérstaka notkun mjög frumstæðra veiðitækja og veiðarfæra, sem varla er hægt að búast við, að yrðu rekin í stórum stíl hér við land. Útgerð á opnum bátum fer mjög minnkandi hér við land af hálfu Íslendinga, og útgerð Færeyinga á litlum opnum bátum held ég, að verði ekki rekin í stórum stíl frekar en undanfarið, svo að ég held, að það sé ekki ástæða til að ætla, að þar verði leppmennsku við komið. Hið sama er að segja um handveiðarfæri á þilskipum, það er líka veiðiaðferð, sem fer minnkandi svo stórlega, að hennar gæti orðið sáralítið. Ég held hins vegar, að það gæti ekki heldur verið um tilhneigingu af annarra hálfu að ræða til þess að nota sér Færeyinga sem leppa til að framkvæma þessa veiðiaðferð við Ísland.

Að sjálfsögðu er öll varygð góð í slíku máli og þessu, og skal ég ekki úr því draga, en ég tel þá ekki ástæðu til þess að vekja upp neinn draug í þessum efnum, sem gæti orðið okkur til nokkurrar meinsemdar.

Ég hef þá í rauninni að verulegu leyti einnig svarað því, sem hv. þm. V.-Sk. sagði og beindi til mín og n., með þeim orðum, sem ég hef nú látið falla í sambandi við ræðu hv. þm. Borgf., sérstaklega hvað snertir sambandið eða sambandsleysið á milli óska Færeyinga og Dana, — sem sé friðindi Færeyingum til handa hér við land um takmarkaðan tíma annars vegar, og kröfur okkar til fornritanna hins vegar. Og vísa ég, hvað snertir hv. þm. V.-Sk., til þeirra orða, sem ég hef látið um þetta mál falla nú og áður.

En út af því, sem hv. þm. V.-Sk. sagði, að sér fyndist einkennilegt að veita hluta af dönskum ríkisborgurum friðindi fram yfir aðra danska ríkisborgara, vil ég segja fáein orð. Það er nú svo, að þó að Færeyingar séu enn danskir ríkisborgarar, þá eru þeir þó sérstök þjóð með sérstök þjóðareinkenni og sérstaka atvinnuvegi, og þegar óskir þeirra, mjög ákveðnar og einlægar, bornar fram af umhyggju fyrir afkomu færeyska fólksins yfirleitt, komu til okkar íslensku nm., þá fannst okkur rétt að athuga, hvað hægt væri að gera, stuttan tíma og takmarkaðan, fyrir þessa minnstu þjóð veraldarinnar, jafnmikið og hún vildi upp úr þessu máli leggja. Og þegar það var skýrt fram tekið við dönsku samninganefndarmennina, að ekki kæmi til greina að framlengja

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

atvinnuréttindi Dana yfirleitt hér á landi, þá var í sjálfu sér takmarkaður og, ég vil segja, góður skilningur dönsku samninganefndarmananna um það atriði eitt, hvort Færeyingum ætti að gera þá greiðasemi um skeið, sem þeir fóru fram á.

Nú hygg ég, að það sé rétt, sem fram kom hjá Færeyingum í n., að það sé ekki eingöngu á-lugamál Færeyinga, heldur líka að nokkru leyti Íslendinga sjálfra, að samskipti við Færeyinga í sambandi við útgerð þeirra á opnum bátum og á þilskipum haldi áfram.

Ég hef engar ástæður til þess að draga inn í þessar umr. rétt okkar og kröfur til íslenskra fornrita og forngrípa; það snertir ekki þetta mál nema þá að þessu leyti óbeinlínis, sem ég hef áður nefnt. Ég fullyrði, að haldið hefur verið á rétti Íslendinga svo vel sem hægt er, og ég veit, að skilningur Dana á þessu efni er vaxandi. Þetta skapar líkur fyrir, að þetta verði ákveðið á þann veg, sem Íslendingar mega vel við una. Ég held, að þeir, sem andmæla, vaxi fremur lítill af því. Þetta er örilitill greiði, sem við teljum rétt að veita Færeyingum og þeir leggja mikið upp úr. Okkur ætti að vera gleði að geta gert þeim þennan greiða, þegar það kostar okkur engin óþægindi. Þá er ekki skemmtilegt að láta Færeyinga vera vonþiðla okkar. Hv. 11. landsk. tók réttilega fram, að ekki er yfirlýst, að þeir hafi þennan rétt lengur en til ársloka. Við í allshn. féllumst á að binda þetta þannig, þangað til samningum er lokið, og Íslendingar geta lokið þeim samningum fljótt, ef þeir vilja.

Hv. þm. Borgf. sagði, að Íslendingar mundu aldrei falla frá kröfunni um handritin. Ég er hjartssýnni en hv. þm., að við fáum úrlausn þeirra mála á góðan veg, og óneitanlega er skemmtilegra að fá þau með vinsemd gagnaðila. Ég vænti, að hv. þm. sjái sér fært að fylgja till. allshn., og ég álit enga hættu á friðindaveizlu af Íslands hálfu.

Eysteinn Jónsson: Herra forseti. — Ég gat ekki heyrt allar umr., en ég heyrði þó ýmsar aths. við þskj. 48. Hv. þm. V.-Sk. sagði, að óvið-eigandi væri að blanda handritakröfunum og fiskveiðaréttindunum saman, þótt ef til vill Danir vildu það. Danir vilja það ekki. Þvert á móti er meining Dana og Íslendinga að blanda þessu ekki saman. Annað mál er, að Íslendingar settu á fót nefnd til að fjalla um samskiptin við Dani við sambandsslit. Hún hreyfði endurheimt skjai-anna, þegar umr. fóru fram, og þótti þá rétt, að þessu tvennu væri ekki blandað saman, því að niðurlagsorð till., orðin: „Þar til samningum er lokið,“ eiga ekki við lykt skjalamálsins, heldur þegar samningum er lokið um fiskveiðaréttindi. Auðvitað getur ekki komið til mála, að þessi réttur Færeyinga standi um aldur og ævi. Þessi orð eiga algerlega við samninginn um fiskveiðaréttindi. Annars er það að segja um Færeyinga, að þeir hafa haft réttindi til fiskveiða hér við land, og væri þýðingarmikið fyrir þá, að hægt væri að finna leið til að taka ekki þennan rétt allt í einu af þeim. Í sambandi við Dani hefur verið samið um rétt Íslendinga í Danmörku og Dana á Íslandi. Slík hugmynd hefur komið fram,

að Íslendingar veittu Færeyingum takmörkuð réttindi í takmarkaðan tíma. Góð sambúð þessara tveggja þjóða byggist að verulegu leyti á því, að þessi réttur verði ekki tekinn nema smátt og smátt. Ég vildi því mæla með, að þannig leið verði fundin og þessi framlenging standi, unz örugg leið er fundin. Það munu ekki verða mikil útlát fyrir Íslendinga að veita þetta, og þótt Færeyingar gætu ekkert látið á móti, eigum við að greiða fyrir þeim, sem er stóruhlátaleysið fyrir okkur. Og það getur ekki orðið fordæmi fyrir aðrar þjóðir, þó að Færeyingar fengju takmörkuð réttindi hér. Ég vil því endurtaka, að þótt Færeyingar gætu ekkert látið á móti, þá er ég þessu meðmæltur.

Pétur Ottesen: Ég benti á þrjú atriði, sem eru varhugaverð. Ég vil endurtaka þau, af því að hv. 1. þm. S.-M. var ekki viðstaddur. Ég benti á, að þýðing handfæraveiða yxi hér mjög við friðun, og við vitum, að eftir langa baráttu opnast möguleikar til þess, að stærstu flóar verði friðaðir. Þess vegna eru ekki sambærilegar handfæraveiðar hér áður fyrr og veiðar nú á tímum. Við höfum ekki heldur barizt fyrir friðun til þess, að samkeppni yrði boðið hér heim, heldur fyrir hagsmunum Íslendinga. — Í öðru lagi benti ég á, að með þessu móti gætu aðrar þjóðir heimað sams konar réttindi hér, og yrði þá að semja við þær. Og í þriðja lagi, með óbreyttri þjóðréttarlegri skipan í Færeyjum, hafa Danir sama rétt, og er þeim auðvelt að gera samning við Færeyinga að setja danskt fjármagn inn í þeirra útgerð og nota þetta sér til framdráttar hér við land. Hv. frsm. hefur gert lítið úr þessu, en þessar ástæður allar eru mjög veigamiklar, og það kemur mér undarlega fyrir sjónir að tala um varfærni, en vilja svo opna möguleika til þess, að við seljum mikilsverðan rétt í þessu efni. Því hefur verið haldið fram, að við ættum að greiða fyrir friðsamlegum málalokum með því að veita fiskveiðaréttindi, sem henti Færeyingum, en Danir hafa alla möguleika að nota þetta. Það þarf ekki að minna á, að fyrst þurftum við að setja takmarkanir í löggjöfina til að torvelda Dönum dragnótaveiði þeirra hér við land. Það er undarlegt, þegar við erum lausir við þessa hættu, að ætla strax að binda okkur við hluta þeirrar hættu, sem getur orðið stór og náð víða. Þess vegna vil ég brýna ýrustu varfærni fyrir mönnum, því að þótt þetta sýnist lítið, megum við ganga út frá, að þetta geri okkur mikla erfiðleika.

Hvað það snertir, að hv. frsm. taldi öruggt til að tryggja gott samkomulag að veita þessi réttindi, er það að segja, að þá mun síðar rísa alda ósamkomulags, ef við vildum losna við þetta. Þess vegna er allur varinn góður.

Eysteinn Jónsson: Herra forseti. — Ég skal ekki tefja umr. Hv. þm. Borgf. taldi þrjú atriði, sem ég vissi ekki um. Í fyrsta lagi, að þýðing handfæraveiða yrði mikil. En það skal tekið fram, að yfirleitt var um það rætt, ef réttindi yrðu veitt, þá væru þau takmörkuð með ýmsum ákvæðum, t. d. um visst árabíl, ákveðinn bátafjöldi eða skipastól. Hv. þm. Borgf. athugar

ekki, að hugsunin er sú að láta þessi réttindi hverfa hægt og hægt, en ekki allt í einu. Þess vegna er hér um tímabundin og takmörkuð réttindi að ræða. — Viðvíkjandi þriðja atriðinu, sem kom frá hv. þm. Borgf., að Danir gætu lagt fjármagn inn í útgerð Færeyinga, þá trúir ég ekki, að Danir fari að gera út á handfæraveiðar frá Færeyjum. Og líka bendi ég á, að gera yrði ráðstafanir til að fyrirbyggja þetta, t. d. með takmarkaðri bátatölu. Auk þess trúir ég ekki, þó að þessi réttur væri veittur Færeyingum, að hann yrði misnotaður, enda er hægt að koma í veg fyrir það.

Viðvíkjandi því, að þessi framlenging samningsins sé ekki gott fordæmi, skilst mér, að þjóðréttarfræðingar mundu ekki fallast á það.

Pétur Ottesen: Hv. 1. þm. S.-M. segir, að þetta sé svo lítið, að illt geti ekki af hlotizt. Ég vildi benda á, að á því tímabili geta aðrar þjóðir komið og heimað sams konar samninga, og eigum við þá við marga að etja, og gæti farið svo, að við yrðum að láta af hendi sams konar réttindi við þá. Enn fremur býst ég við mörgum hindrunum að losna við samninginn, ef inn á þetta er gengið.

ATKVGR.

Brtt. 48,1 (ný gr., verður 1. gr.) samþ. með 18 shlj. atkv.

— 48,2 samþ. með 21:4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GÞG, HÁ, HelGJ, HermG, EystJ, JóhH, JPálm, JS, JörB, PÞ, SigfS, SG, SkG, StJSt, StgrSt, ÁkJ, EmJ, FJ, GÞ, GTh, BG.

nei: LJós, PO, SB, GSV.

10 þm. (HB, IngJ, JJ, KTh, ÓTh, SEH, SK, ÁÁ, EÁ, EOL) fjarstaddir.

2 þm. gerðu grein fyrir atkv. sínu:

Sigurður Bjarnason: Ég er ekki á móti því, að Færeyingum verði um stundarsakir veitt fiskveiðaréttindi. En ég tel tímatakmarkið varhugavert og segi því nei.

Gísli Sveinsson: Það getur verið nauðsynlegt að mínu áliti, að Færeyingar og Íslendingar komist að einhverjum samningum um þetta mál á sínum tíma. En að svo stöddu segi ég nei.

1. gr. (verður 2. gr.), svo breytt, samþ. með 21 shlj. atkv.

Brtt. 48,3 (2. gr. verði 3. gr.) samþ. án atkvgr.

— 48,4 (ný fyrirsögn) samþ. með 23 shlj. atkv.

Frv. vísað til 3. umr. með 20 shlj. atkv., með fyrirsögninni:

Frv. til 1. um ráðstafanir í sambandi við skilnað Íslands og Danmerkur.

Á 13. fundi í Nd., 8. okt., var frv. tekið til 3. umr.

Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 24 shlj. atkv.

Pétur Ottesen: Ég þarf ekki að rifja upp það, sem fram fór í umr. um þetta mál hér í gær, né

þær aths., sem ég bar fram við þann lið frv., sem lýtur að fiskveiðarétti til handa Færeyingum. Þessi brtt. n. var samþ. hér, eins og kunnugt er, á síðasta fundi, með því orðalagi, sem á henni er frá n., sem sé, að sá réttur, sem hér er, er ekki bundinn við neinn ákveðinn tíma, heldur miðað við, að samningum ljúki við Dani um þetta og máské önnur mál, sem sett hafa verið í samband við þetta mál. Þetta tel ég alveg óviðhlitandi, að láta slík réttindi svifa svo í lausu lofti, eða um framhald þeirra, eins og samkv. þessu orðalagi. Ég hef því, til þess að draga úr því, sem ég tel vera hættu í sambandi við það mál, flutt brtt. um það, að þessi réttur gildi til 31. des. 1946. Eftir því sem fram kom í umr. um málið hjá hv. frsm. og fleiri, sem töluðu í málinu, þá mun hafa verið vakið máls á því af samninganm., og að því er virðist af ríkisstj. sömuleiðis, að láta þennan rétt haldast til næstu áramóta, eða að samninganm. hafi verið heitið því. En þó að ég hafi verið fyrir mitt leyti alveg á móti því að gefa slík forréttindi bæði af hálfu n. og eins af hæstv. ríkisstj., þá tel ég þó, að slíkt umboð sé ekki fyrir hendi frá Alp., en úr því svo er komið og eins og ástatt er eftir atkvgr. að dæma í hv. d., að það bæri að afgr. málið eins og lagt er til í brtt., sem gengur í sömu átt og rætt hefur verið í n. og þau forréttindi, sem þar hafa verið gefin, þykir mér undarlega hregða við, ef Alp. vill ganga lengra í þessu efni. Þess vegna hef g lagt til, að þessi réttindi verði takmörkuð við 31. des. 1946, og vænti ég, að hv. d. vilji fallast á það.

Frsm. (Stefán Jóh. Stefánsson): Herra forseti. — Ég skal fyrst og fremst leyfa mér að láta þá skýringu fram koma út af 1. gr. frv., eins og það liggur fyrir, að gefnu tilefni út af bókun, sem fram fór í samningan. milli Dana og Íslendinga, að það er að sjálfsögðu ljóst, að þeir menn danskir, sem eftir ákvæðum gr. eiga að njóta jafnréttis, hafa að sjálfsögðu rétt til þess að koma hingað og njóta jafnréttis, ef þeir vilja hingað flytjast. Þetta vil ég taka fram, þó að þess ætti ekki að þurfa, en það er aðeins út af bókuninni, sem fram fór í samningan., sem ég geri það.

Þá vil ég út af brtt. hv. þm. Borgf., sem hann nú gerði grein fyrir, leggja hér fram aðra brtt., sem við hv. þm. Snæf. flytjum, um það, að niðurlagsorð í 2. gr., „þar til samningum er lokið“, falli niður. Mér skilst margir setja það fyrir sig, að ef þessi orð standa þarna, mundu Danir geta haldið samningum áfram svo og svo lengi, og haldist þá áfram það ástand, sem l. skapa. Ég vildi þess vegna leggja þetta til til samkomulags við raddir þær, sem heyrzt hafa frá hv. þm. Við hv. þm. Snæf. höfum rætt við þriðja nm., hv. 1. þm. S.-M., sem einnig átti sæti í n., og hann var fyrir sitt leyti sammála þessari breyt. á gr. Vænti ég því, að hv. þm. geti fallizt á að afgreiða frv. með þessari breytingu. Ég vil því leyfa mér að afhenda hæstv. forseta hana.

Forseti (BG): Mér hefur borizt skrifl. brtt. við 2. gr. frv. frá hv. 5. landsk. þm. og hv. þm. Snæf., svo hljóðandi: Orðin „þar til samningum

er lokið“ falli niður. — Brtt. er auk þess of seint fram komin, og þarf því tvöföld afbrigði til þess að hana megi taka til meðferðar á fundinum.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 54) leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv.

Pétur Ottesen: Það hefur þó unnizt við þær umr., sem ég og fleiri hafa hreyft gegn orðalagi þessarar gr., að fallizt hefur verið á að láta þetta alveg fráleita orðalag í niðurlagi gr. falla niður, og er gott til þess að vita, að þeir, sem að því stóðu að orða þetta svo, láta þetta nú niður falla. Hins vegar get ég ekki fallizt á það sem endanlega afgreiðslu þessa máls að láta þetta standa svo opið um þennan rétt „fyrst um sinn“, því að það er mjög teygjanlegt, og held ég því fast við brtt. mína um það, að í stað „fyrst um sinn“, þar til samningum er lokið“ komi: til 31. desember 1946.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. — Ég hafði nú aðeins hugsað mér að kveðja mér hljóðs til þess að segja það eitt, að ég er eindregið fylgjandi að aðalefni þeim aðaltill., sem hér hafa verið bornar fram. Mér þótti rétt, að það kæmi fram við þessa umr., að þær voru bornar fram efnislega í samráði við mig, því að þetta mál mun falla undir mig fyrst og fremst og mitt ráðuneyti.

Ég vil svo aðeins, til viðbótar við þetta og í sambandi við það, sem sagt hefur verið út af orðalagi 2. gr., bera fram smábrtt., sem ég vænti, að geti sameinað sjónarmiðin. Hv. þm. Borgf. vill, að sú heimild, sem 2. gr. fjallar um, sé miðuð við 31. des. 1946. Stuðningsmenn málsins hafa til samkomulags við þá hugsun borið fram brtt. um, að seinustu 4 orð 2. gr. falli niður. En hv. þm. Borgf. og aðrir, sem eru á hans máli, hafa nú ekki viljað sætta sig við þetta. Ég vil nú leyfa mér að bera fram þá brtt., að í stað orðanna „þar til samningum er lokið“ komi: þó eigi lengur en til ársloka 1947. Hygg ég, að þetta ætti að geta fullnægt báðum málstaðilum. Leyfi ég mér svo að bera fram þessa brtt. og afhenda hæstv. forseta til meðferðar.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 55) leyfð og samþ. með 24 shlj. atkv.

Frsm. (Stefán Jóh. Stefánsson): Með tilvísun til grg. forsrh. lýsi ég yfir því, að við hv. þm. Snæf. tökum aftur okkar till. og getum fallizt á brtt. hæstv. forsrh.

ATKVGR.

Brtt. 54 tekin aftur.

— 53 felld með 21:3 atkv.

— 55 samþ. með 22 shlj. atkv.

Fr., svo breytt, samþ. með 25:1 atkv. og afgr. til Ed.

Á 13. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá 3. umr. í Nd. — Afbrigði leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Gísli Jónsson: Herra forseti. — Þetta mál hefur tekið nokkrum breytingum í Nd., og vil ég nú nota tækifærið til að gera nokkrar aths., áður en málið fer til nefndar, og vona ég, að allshn., sem væntanlega fær mál þetta til athugunar, taki aths. mínar til greina. Samkv. 1. gr. frv. eins og það upphaflega var eru aðeins veitt fiskveiðaréttindi og atvinnuréttindi, en nú samkvæmt frumvarpinu fá danskir þegnar, búsettir hér 6. maí 1946 eða fyrr, meiri réttindi en upphaflega og meiri en byggjast á samkomulagi milli samninganefndanna. Nú vita menn ekki, um hvað hefur verið samið og hvað látið hefur verið í té gegn þessum friðindum. Felst í þessari grein kosningaréttur þeim til handa og krafa þeirra um tryggingaiðgjöld. Það virðist, ef þeir njóta þessa jafnréttis, þá eigi þeir ekki aðeins kröfu á fiskveiða- og atvinnuréttindum, heldur og öllum öðrum réttindum. Samkv. ákvæðum þessa frv. er samningurinn frá 1918 fallinn úr gildi. En hér eru upp tekin öll friðindi Dana, en friðindi Íslendinga niður felld, og vildi ég vita, hvort um þetta hefur verið samið í samningum nefndanna. Meðan samningurinn frá 1918 var í gildi, höfðu dönsk og íslensk skip sömu réttindi í Danmörku, og í 6. gr. segir, að danskir og íslenskar afurðir sæti betri kjörum en afurðir annarra þjóða. En síðan sambandsslitin fóru fram, hafa Íslendingar ekki fengið að landa fiski í dönskum höfnum og höfum við orðið að selja fiskinn í Englandi. En Færeyingar hafa getað notað sér þessi friðindi og hafa selt fiskinn fyrir herra verð en Íslendingar geta. Ég hef fengið skýti frá firma í Danmörku, sem vill kaupa saltfisk fyrir meira verð en við getum nú fengið nokkurs staðar annars staðar, ef innflutningsleyfi fengist. Vil ég því vita, hvort þessi friðindi eru tryggð. Sé það ekki, mun ég vilja breyta 1. gr. þannig, að á eftir „þegar þeir dvelja hér á landi“ komi: njóti þeir fiskveiða- og atvinnuréttinda, þó ekki lengur en til ársloka 1947. — Þarf þá ekki að veita Dönnum sérstök réttindi nema sérstök friðindi okkur til handa komi á móti. Viðvíkjandi 2. gr. tel ég vafasamt að leyfa smábátaveiðar, en þetta hefur lagast nokkuð, m. a. með takmörkuðum árafjölda.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 10 shlj. atkv. og til allshn. með 9 shlj. atkv.

Á 14. fundi í Ed., 9. okt., var frv. tekið til 2. umr. (A. 56, n. 61).

Of skammt var liðið frá 1. umr. og útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Frsm. (Bjarni Benediktsson): Allsherjarnefnd hefur haldið einn fund um þetta mál og athugað það. Leggur nefndin til, að frv. verði vísað til 3. umr. óbreyttu.

Í frv. er um tvö atriði að ræða, sem varða réttarstöðu þeirra Dana, sem hér voru búsettir fyrir 10 árum eða á undanfórnum 10 árum. Er ætlunin

sú, að þeir haldi þeim rétti, meðan þeir dveljast hér, í samræmi við ákvæði 6. gr. sambandslaganna. Þetta atriði er í raun og veru í samræmi við ákvæði stjórnarskrárinnar til bráðabirgða, sem fjallar um kosningar til Alþingis, að gert er ráð fyrir, að danskir ríkisborgarar, sem byggju hér, héldu þeim réttindum, er getur í 6. gr. sambandslaganna, unz samningum milli ríkjanna væri lokið.

Ekki er gert ráð fyrir áframhaldandi rétti fyrir þá, sem hafa orðið búsettir á síðustu 10 árum.

Í lögum nr. 18 1944 eru ákvæði varðandi það, sem um getur í stjórnarskránni. Sams konar rétt og í lögum nr. 18 1944 er um að ræða í 1. gr. þessa frv., sem gert er ráð fyrir, að komi í stað 1. gr. laga nr. 18 1944. Má segja, að þetta sé beint framhald laganna frá 1944. Nú er gert ráð fyrir, að þeir, sem búsettir voru á síðustu 10 árum, haldi þessum rétti, og ég fullyrði, að það er hvorki ósanngjarnt né varhugavert. Það, sem segir í 1. gr., var ætlað til, að gildi, og fyrir liggur vitneskja um að láta sams konar ákvæði gilda í Danmörku varðandi Íslendinga, sem þar eru búsettir. Hafa þeir og skuldbundið sig til þess. Er þess vegna enn frekari ástæða til að halda þessum rétti, og er það eðlilegt.

Annað atriði er um fiskveiðaréttindi danskra ríkisborgara hér við land. Er nú ákveðið, að þau haldist, hvað snertir rétt Færeyinga, svo sem segir í 2. gr. frv. Var farið fram á af Íslands hálfu að fá veiðaréttindi við Grænland í staðinn, en á það vildu Danir eigi fallast, og varð því ekki af samningum. Íslensk stjórnarvöld munu hafa heimilað þennan rétt, sem um ræðir í 2. gr. frv., og er eðlilegt, að hann haldist. Var þetta samþ. við 3. umr. í Nd. með þeirri takmörkun, að rétturinn næði aðeins til ársloka 1947. Er því ekki að neita, að nokkur hætta hefði verið á ferðum, ef tímatakmörkin hefðu verið óákveðnar, en eins og nú er um búð, var nefndin samála um að leggja til, að frv. yrði samþ. óbreytt.

Gísli Jónsson: Herra forseti. — Fyrst í nál. á þskj. 61 er ljóst, hvað um er að ræða. Ákvæði 1. gr. eru eðlileg, svo sem hv. 10. landsk. tók fram. En það er margt fleira, sem um þarf að semja. Ég hef rætt við hv. 10. landsk. um annað stórmál, en við komum okkur saman um að hreyfa því ekki nú, til að tefja ekki þingstörf, en það mál er svo stórvægilegt, að eigi er gerlegt að ljúka samningum nema það hafi verið gaumgæfilega rétt.

Ég vildi nú spyrja, hvort eigi væri gerlegt að fresta þessu máli, því að hv. n. hefur látið á sér skilja, að æskilegt væri, að mál þetta væri leyst á annan hátt, enda eðlilegt, því að langt er frá, að þetta sé góð lausn.

Mér er tjáð, að sambandslögin séu enn í gildi í Danmörku, og mun ekki vera til neitt loforð frá Dana hálfu um að fella þau niður. Meðan sambandslögin eru í gildi, hafa Danir rétt samkv. 7. gr. að fara með utanríkismál Íslands, hvernig sem þeim svo gengi það.

Hvað snertir 2. gr. frv., um rétt Færeyinga, vil ég benda á, hvort ekki sé varhugavert að samþ. það, þegar vítað er, að þeir hafa lýst yfir sjálfstæði og eru kúgaðir af dönskum fallbyss-

um, eins og Íslendingar í Kópavogi fyrrum. Danir hafa sent samninganefnd til Færeyinga, sem hefur neitað að ræða við Færeyinga nema um borð í herskipi í skjóli hervalds, og hafa neitað að fallast á þær kröfur, sem Færeyingar telja sig hafa rétt til.

Ég tel, að það gæti verið varhugavert fyrir Íslendinga að vera á móti Færeyingum í sjálfstæðisbaráttu þeirra. Tel ég rétt að fresta ákvörðun um þetta þar til séð verður, hvort Færeyingar halda rétti sínum eða ekki. Tel ég, að það sitji sízt á Íslendingum að styðja þann sterkari gegn hinum veikari.

Jóhann Jósefsson: Herra forseti. — Ég held, að tillögur hv. þm. Barð. (GJ) eigi talsverðan rétt á sér. Störf samninganefndarinnar milli Íslands og Danmerkur í haust virðast hafa orðið frámunalega litil. Virðist því engin ástæða fyrir Alþingi að gera ráðstafanir þessari óveru til staðfestingar. Nefndin gekk alveg fram hjá þeim höfuðatriðum, sem ýmsir ætluðust til, að tekin yrðu fyrir. Ég vil taka það fram, að ég á ekki við skjalamálið, heldur fiskveiðamálin.

Ég lit svo á, að það sé litil ástæða fyrir Íslendinga að vera að gefa Dönum fjöður í hatt sinn til að skarta með í Færeyjum. Í ljósi atburða síðustu daga tel ég enn ríkari ástæðu til að taka tillit til óska hv. þm. um að athuga þetta mál betur.

Ég tel mig sem utanríkismálanefndarmann á engan hátt bundinn þessum samningum, því að þeir hafa ekki verið undir nefndina bornir.

Frsm. (Bjarni Benediktsson): Það er rétt hjá hv. þm. Vestm. (JJós), að málið var ekki lagt fyrir utanrnm., eftir að samningar voru gerðir, heldur aðeins áður. Utanrnm. er því á engan hátt bundin af þeim.

Eins og hv. þm. hafa bent á, er þetta litilfjörlegt, og því ekki ástæða til að tefja það. Það, sem segir í 1. gr., er aðeins það, sem Íslendingar hugsa sér og finnst eðlilegt, og framlengir aðeins þann rétt, sem áður var og Íslendingar höfðu í Danmörku. Þannig á að fara að. Nauðsynlegt er einnig að samþ. þetta, því að annars falla þessi ákvæði niður.

Varðandi 2. gr. vil ég taka það fram, að fáir utanríkismálanefndarmenn voru tregari til, að frekari réttur væri veittur Dönum og Færeyingum, en ég (JJós: Það er rétt.), og var það af því, að ég óttaðist það fordæmi, er með því væri gefið, en ég tel óeðlilegt að blanda þessu inn í deilur Dana og Færeyinga. Það, sem hér er ákveðið, er ekki síður réttindi til handa Færeyingum en Dönum. Ég get og fullyrt, að fulltrúi Færeyinga í samninganefnd Íslands og Danmerkur lagði ekki síður áherzlu á en Danir, að þessi réttur hældist. En réttur Færeyinga til fiskveiða hér við land ætti að haldast utan við deilur Dana og Færeyinga.

Ef sú verður niðurstaðan af deilu Dana og Færeyinga, að Færeyjar slitni úr sambandi við Danmörku, verður ekki um þetta samið við Dani, og þá geta Íslendingar engin blunnindi fengið frá Dönum, því að þá verður að semja við Færeyinga eina. Þar sem Færeyingar eiga nú í þessari

deilu við Dani, gefur það ástæðu til að láta óbreytt ástand — status quo — haldast, unz þeirri deilu er lokið, því að annars værum við ábyrgir fyrir að gripa inn í þá deilu öðrum til hjálpar.

Ef íslensk stjórnarvöld hafa lofað dönskum stjórnarvöldum því, að þessi réttindi Færeyinga hældust, og ef Alþingi vildi ekki fallast á það, væri lítið svo á, að Íslendingar kipptu að sér hendinni vegna hins breytta ástands, og yrði lítið á það sem beinan fjandskap við Færeyinga. En með þeim takmörkunum, sem settar voru í neðri deild, vil ég eindregið leggja til, að frv. verði samþykkt.

Gísli Jónsson: Herra forseti. — Ég vil benda hv. 10. landsk. þm. á, að hann tekur fram í nál., að hann telji þetta ekki heppilega lausn, og enn fremur að þótt 1. gr. sé ekki samþ., standi þessi ákvæði óhögguguð í stjórnarskránni.

Varðandi 2. gr. vildi ég benda á, að síðan er samningarnir voru gerðir, hefur verið lýst yfir sjálfstæði Færeyja, en það ekki viðurkennt af Dönum. Vil ég einnig, að því sé lýst yfir, að um þetta skuli Íslendingar semja við Færeyinga.

Færeyingar munu ekki þurfa að nota þennan rétt, er um ræðir, fyrr en að þrem mánuðum liðnum, því að bátar þeirra og skútur fara eigi til veiða fyrr en í febrúar og marz og því nógur tími til samninga.

Ég mun við 3. umr. flytja brtt. um, að 2. gr. falli niður.

Frsm. (Bjarni Benediktsson): Ég vil benda á, að ef frv. á að ljúka á þessu þingi, er nauðsynlegt, að forseti setji fund til 3. umr. málsins þegar að þessum fundi loknum. Eðlilegt er og, að þeir, sem eru á móti 2. gr., greiði atkv. gegn henni nú við 2 umr. (GJ: Það má líka.)

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 12 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 11:1 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: GÍG, HermJ, LJóh, PZ, SÁÓ, ÞÞ, ÁS, BSt, BBen, BK, StgrA.

nei: GJ.

EE, JJós greiddu ekki atkv.

3 þm. (HV, PM, BrB) fjarstaddir.

1 þm. gerði grein fyrir atkv. sínu:

Gísli Jónsson: Með tilliti til þess, að lögbing Færeyja hefur lýst yfir sjálfstæði Færeyja, get ég ekki sagt já.

3. gr. samþ. með 11 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Fr. vísad til 3. umr. með 12 shlj. atkv.

Á 15. fundi í Ed., s. d., var frv. tekið til 3. umr. Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbbrigði leyfð og samþ. með 12 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. samþ. með 12:1 atkv. og afgr. sem lög frá Alþingi (A. 63).

6. Rannsóknarstofnun í búfjármeinafræði.

Á 1. fundi í Sp., 22. júlí, var útbýtt frá Ed.:
Frv. til l. um tilraunastöð á Keldum (stjfrv.,
A. 4).

Á 2. fundi í Ed., 24. sept., var frv. tekið til l. umr.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Á haustþinginu 1944 voru samþ. lög, sem heimiluðu ríkissjóði að verja einni milljón króna til að reisa tilraunastöð að Keldum, gegn því að Rockefellerstofnunin legði fram jafnmikið fé til þessarar stofnunar.

Það mun hafa verið gengið út frá, að Rockefellerstofnunin samþykkti að veita féð, án þess að setja skilyrði um, að það gengi til tilrauna í búfjársjúkdómum hér.

Ekki gekk greitt, að Rockefellerstofnunin legði fram féð, heldur dróst það á langinn og var frestað.

En á árinu 1945 fór væntanlegur forstöðumaður tilraunastöðvarinnar, Björn Sigurðsson, vestur um haf, og eftir samtöl við hlutaðeigandi menn, samþykkti stofnunin að veita 150 þús. dollara framlag, þannig að tilraunastöðin félli undir háskólann, en hún hefur heyrt undir landbúnaðarráðuneytið, og varð því að breyta skipulagi hennar.

Á síðasta þingi lá fyrir frumvarp um, að atvinnudeildin yrði lögð undir háskólann, en það dagaði uppi. En á þessu ári varð að taka ákvörðun um byggingu stöðvarinnar, og hætta gat verið á, að framlag Rockefellerstofnunarinnar glataðist.

Bráðabirgðalög voru því sett þann 4. júní, að tilraunastöðin að Keldum skuli lúta læknaeild háskólans, svo að hægt sé að fá framlag Rockefellerstofnunarinnar. Hér liggur nú fyrir frv. um, að tilraunastöðin falli undan landbúnaðarráðuneytinu til háskólans. Skiptar skoðanir eru um það, hvort betra sé. Ég tel, að eðlilegt sé, að stofnun sem þessi sé í tengslum við háskólann. Gert er ráð fyrir, að starfssvið hennar beinist að búfjársjúkdómum og starfsemin miði að því að lyfta undir landbúnaðinn fyrst og fremst. Ég hef tekið fram, að skoðanir um eðli stofnunarinnar skipti ekki svo miklu máli, heldur er aðalatriðið að fá framlag Rockefellerstofnunarinnar. Ég mælist til, að þessu frv. verði vísað til menntmn. að lokinni umr.

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. — Ég mundi telja eðlilegt, þegar stofnun sem þessi risi upp, yrði hún ekki deild háskólans, heldur teldist hún undir landbúnaðarráðuneytið, eins og tíðkast í Danmörku og Svíþjóð. Þó skal ég ekki leggja móti þessu, en þó er þörf nokkurra breytinga.

Í læknaeild og háskólaráði eru menn, sem þekkja ekki, hvar skórinn kreppir að í þessu efni, en engir mundu um málið fjalla frá landbúnaðinum. Hér eru ráð, sem heita tilraunaráð landbúnaðarins, annað í jarðrækt, hitt í búfjárrækt. Í lögum um þetta efni er ætlað til, að tilraunaráð búfjárræktar ákveði, hvaða tilraunir skuli gera í búfjárrækt ár hvert.

Athuga þarf að leggja það fyrir þessa stofnun, sem mest kallar að, en hætta getur verið á, að áhugi manna þeirra, sem við stofnunina vinna, beinist að öðrum viðfangsefnum en þeim, sem mest er knýjandi að leysa á hverjum tíma. Það er hægt að finna dæmi frá öðrum löndum um slíkar stofnanir, sem hafa verið ríki í ríkinu og ekki unnið að þeim verkefnum, sem mest þörf hefur verið á. Dæmi um það get ég nefnt frá Danmörku og Svíþjóð.

Við treystum, að stofnunin verði í „kontakt“ við landbúnaðarráðuneytið, og búa þarf um lögin þannig, að tengiliður verði þar í milli. Vildi ég biðja hv. n. að athuga þetta.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Herra forseti — Ég hef ekki á móti, að athugað sé, hvort unnt væri að tengja tilraunaráð og þessa stofnun saman, en gæta verður þess að skera stofnuninni ekki of þröngan stakk og bera það traust til manna þeirra, sem vinna við þess konar vísindastofnun, að þeir viti, hvar skórinn kreppir að, og að þeir vinni að því, sem mest þörf er á á hverjum tíma.

Ég kviði ekki, að forstöðumenn stofnunarinnar beini áhuga sínum að öðru en því, sem nauðsynlegt er, enda mundi þá löggjafarvaldið gripa í taumana, og mundu þá starfsmenn velja þau viðfangsefni, sem mestu máli skiptu fyrir atvinnulífið og þjóðfélagið.

Það er eðlilegt, að nefndin gefi málinu fullan gaum, en setji ekki ákvæði, sem bindi stofnuninni um of fjötur um fót.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 13 shlj. atkv. og til menntmn. með 13 shlj. atkv.

Á 3. fundi í Ed., 26. sept., var frv. tekið til 2. umr. (A. 4, n. 26).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. — Þetta frv., sem hér liggur fyrir, er samhljóða bráðabirgðal., sem gefin voru út 4. júní s. l. Ástæðan til, að þessi hrhl. voru gefin út, var tekin fram af hæstv. ráðh. við 1. umr. þessa máls, og þarf ég ekki að endurtaka það. Menntmn. hefur nú haldið fund um þetta mál og afgr. það, eins og sést á nál. á þskj. 26. N. fellst að sjálfsögðu á þá meginástæðu, sem til þess liggur, að bráðabirgðal. voru gefin út, að ekki var vert að hafna einnar millj. kr. gjöf, en það virðist vera skilyrði fyrir, að gjöfin verði afhent, að þessi tilraunastöð eða rannsóknarstöð sé undir Háskóla Íslands. Á hinn bóginn komu fram raddir um það við 1. umr. málsins, að með þessum bráðabirgðal. væri stofnunin að Keldum slitin meira en ætti að vera úr tengslum við landbúnaðinn, og n. vildi koma til móts við þessa skoðun og gera till. um lagfæringu á því, að því leyti sem það gæti verið í samræmi við tilgang bráðabirgðal. og frv. N. ber því fram eina brtt. við frv., sem er þannig:

Á eftir orðunum „að fengnum tillögum forstöðumanns“ komi: og í samræði við tilraunaráð búfjárræktar (sbr. lög nr. 64 7. maí 1940).

Hvort þetta þykir nægilegt, skal ég ekki segja, og ég segi fyrir mig, að ég vildi sízt af öllu hindra, að þessi stofnun á Keldum væri í sem allra nánustu samstarfi við annað vísindastarf í þágu landbúnaðarins, og gæti vel fallið á að taka þessa hlið málsins til athugunar á ný, t. d. milli umr., ef unnt sýndist að ganga lengra í þá átt en n. hefur gert, þannig þó, að höfuðtilgangi bráðabirgðal. og frv. yrði ekki með því raskað. Ég skal ekki segja, hvernig n. lítur á það mál. Nú liggur ekki fyrir frá henni nema þessi eina brtt., sem prentuð er með nál.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. — Ég vil þakka n. að sumu leyti fyrir afgreiðslu hennar á málinu. Ég tel brtt. hennar mikið til bóta, en ég tel, að hún gangi allt of skammt og að það þurfi að breyta þessum l. miklu meira en gert er með brtt. n.

Ég held í fyrsta lagi, að það sé ekki hægt að setja þessi l., nema numinn sé úr gildi nokkur hluti l. nr. 64 7. maí 1940. Þau byrja á þann hátt, að rannsókn- og tilraunastarfsemi landbúnaðarins, sem nýtur styrks úr ríkissjóði, skuli vera framkvæmd á þann hátt, sem ákveðið er í lögum þessum. Nú koma hér ný l. og segja, að sumt af þessu skuli vera gert öðruvísi. 10. gr. er í 6 liðum, og þar er sagt, að eitt af verkefnum landbúnaðardeildar rannsóknarstofnunar háskólans sé að annast rannsókn búfjár sjúkdóma, og í 11. gr. segir, að ráðh. skuli skera úr, ef ágreiningur verði milli tilraunaráðs og forstöðumanns deildarinnar. Ef á að fara eftir þessum eldri l., þá kemur það í bága við þessi nýju l. Það þarf því að nema burt úr eldri l. þau ákvæði, sem fara í bága við þau l., sem nú er verið að setja. Þetta hefur n. ekki athugað.

Þá tel ég sjálf sagt að nefna þessa stofnun eins og sá maður hefur gert, sem ráðinn hefur verið forstöðumaður hennar, og eins og hann er búinn að láta prenta á bréfhausa og umslög fyrir stofnunina. Hann kallar hana rannsóknarstofnun háskólans í búfjarmeinafræði. Og því eigum við ekki að kalla hana það, sem hann hefur skirt hana og ætlar sér að láta hana heita á íslenskum máli í framtíðinni.

Þar að auki er ekki sagt í þessum l., hvort þessi stofnun á frekar að rannsaka sjúkdóma búfjár eða manna, því að í l. gr. stendur „tilraunastöð í sjúkdómafræði á Keldum.“ Mér finnst, að þegar við erum að setja ný l. um svona nýja stofnun, þá verðum við að marka henni þrengri bás en svo, að hún geti hvort sem vill unnið að því að rannsaka sjúkdóma búfjár eða manna, en það getur hún gert eftir þessum l., hvort sem hún vill, en í mannasjúkdómum er önnur stofnun fyrir.

Þá finnst mér, að það nái engri átt, að ráðh. sé látinn ráða alla starfsmenn að þessari stofnun. Að sjálfsögðu þarf hann að ráða forstöðumann stofnunarinnar og aðra faglærða menn, en það nær engri átt, að hann eigi að fara að ráða t. d. þvottakonur eða sláttmenn, sem heyja handa búpeningi, sem þar er.

Þá finnst mér vanta í l., að ráðh. skuli ákveða laun starfsmanna stofnunarinnar og skipa þeim niður launaflokka. Þeir eru ekki til í launaf., og

þá finnst mér eðlilegt, að ráðh. ákveði þeim laun, meðan þeir eru ekki komnir inn í launaf.

Enn fremur finnst mér, að þurfi að marka meir starfsemi stofnunarinnar en hér er gert. Það er nú ekki eitt orð um það í l. Ég segi það ekki út í bláinn, því að sumt af þeirri starfsemi, sem þessi stofnun ætti að hafa með höndum, er nú framkvæmt af rannsóknarstofu háskólans. T. d. hefur hún framleitt bóluþefni í sauðfé og selt það, enn fremur búið til bóluþefni við lungna-bólgu í sauðfé og serum til að sprauta ær, svo að lömbin fái ekki blóðkreppusótt, og margt fleira. Þetta hefur gefið 80—90 þús. kr. tekjur árlega. Það er alveg víst, að rannsóknarstofa háskólans kærir sig ekki um að sleppa þessari framleiðslu til þessarar stofnunar, sem þarna er að koma upp.

ATKVGR.

Brtt. 26 samþ. með 13 shlj. atkv.

1. gr., svo breytt, samþ. með 13 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 13. shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frsv. visað til 3. umr. með 12 shlj. atkv.

Á 4. fundi í Ed., 27. sept., var frv. tekið til 3. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 8. fundi í Ed., 30. sept., var frv. aftur tekið til 3. umr. (A. 27, 28, 32).

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Menntmn. ber fram brtt. á þskj. 32. Þessar brtt. eru ekki stórvægilegar efnislega, og skal ég játa, að flest ákvæðin í þeim hefðu getað verið í reglugerðinni, sem ráðgerð var samkvæmt brbl.

Í till. er lagt til að fjölga greinunum og setja inn nánari ákvæði, sem þó breyta ekki eða raska frumvarpinu eins og það lá fyrir. Að nefndin ber fram þessar brtt. er til samkomulags við hv. þm. N.-M., sem borið hefur fram viðtækari brtt., en mun fallast á brtt. nefndarinnar. Þó er það 4. liður í þessum brtt., sem rétt var að taka upp í lögin og hefur mikla þýðingu. Það er ætlazt til, að það verði 4. gr. laganna og þar ákveðin laun starfsmanna á Keldum. Það virðist eðlilegt, að launin séu ákveðin með lögnum, en ekki með geðþótta ráðherra. Ég fyrir mitt leyti tel 6. lið óþarfan, en hann skaðar þó ekki, en samkv. honum falla úr gildi ákvæði laga nr. 64 frá 7. maí 1940. Skoðun mín er, að engin ákvæði téðra laga komi í bága við frumvarpið, en fjalli hins vegar um hliðstæð verkefni, en þetta getur ekki skaðað, að ef einhver ákvæði þessara laga komi í bága við frumvarpið, þá falli þau niður. Álitur n. því, að engu spilli, þótt þetta sé tekið upp í lögin.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Brtt. á þskj. 32 eru samdar í samráði við mig, og mun ég greiða þeim atkvæði. Gert er ráð fyrir, að forstöðumaðurinn annist kennslu við háskólann án sérstakrar aukabóknunar, enda hafi hann jafnhá laun og prófessorar. Þetta vildi ég aðeins taka fram.

Páll Zóphóníasson: Út af brtt. á þskj. 32 lýsi ég yfir því, að ég tek aftur brtt. mínar á þskj. 28.

enda þótt ég sjái eftir 4. gr., en sætti mig við það og tek till. mínar aftur.

Þorsteinn Þorsteinsson: Út af 3. lið langar mig til að fá nokkrar upplýsingar. Mér virðist, að við stofnunina verði margir dýralæknar og sérfræðingar og menntmrh. eigi að ákveða tölu þeirra. Ég vil gjarnan fá upplýsingar um fjölda þeirra, því að það munar miklu fyrir ríkissjóð, hver tala þeirra er.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Gert er ráð fyrir, að einn dýralæknir vinni við stofnunina og einn annar sérfræðingur. Annars er ekki gott að ákveða bindandi tölu starfsmanna, áður en stofnunin tekur til starfa. Ég dæmi ekki um, hvort varhugavert er að gefa frjálsar hendur um starfsmannafjölda, en ef það er misnotað, þá hefur lög-gjafarvaldið tækifæri til að takmarka starfsmannafjöldann síðar meir. Má því vel vera, að ástæða væri til að setja þrengri takmarkanir, en að öryndu tel ég það óþarft.

ATKVGR.

Brtt. 28 tekin aftur.

— 32.I. 1—6 samþ. með 12:1 atkv.

— 32.II. samþ. án atkvgr.

Frv., svo breytt, samþ. með 12 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 9. fundi í Nd., 1. okt., var frv. úthýtt eins og það var samþ. við 3. umr. í Ed. (A. 34).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá úthýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 22 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 20 shlj. atkv. og til menntmn. með 20 shlj. atkv.

Á 12. fundi í Nd., 7. okt., var frv. tekið til 2. umr. (A. 34, n. 46).

Frsm. (Sigurður Bjarnason): Herra forseti. — Menntmn. hefur haft málið til meðferðar og leggur til, að það verði samþ. með 2 breyt. samkv. nál., sem liggur fyrir frá n. á þskj. 46. Ég vil vekja athygli hæstv. forseta og hv. dm. á því, að í upphaflega nál. voru tvær prentvillur, en því hefur nú verið úthýtt leiðréttu. Fyrri efnisbreytingin, sem n. leggur til, að gerð verði á frv., er við 1. gr. þess eins og það kom frá Ed. Við síðasta málsl. gr. bætist: og skal hún lúta lækna-deild háskólans. N. taldi rétt, að skýrt væri kveðið á um þetta. Og upphaflega var það svo í frv., að tilraunastöðin að Keldum skyldi lúta lækna-deild háskólans. En ég vil geta þess, að við-víkjandi þessu atriði þá skrifaði hv. þm. A.-Sk. undir nál. með fyrirvara. Ég geri ráð fyrir, að hv. þm. geri grein fyrir sinni afstöðu til þessa atriðis, en ég vildi aðeins geta þessa. Svo er hér brtt., sem n. flytur við 4. gr., þ. e. a. s., n. leggur til, að í stað þess, að forstöðumaður stofnunarinnar taki laun eftir 2. launaflokki, þá taki hann laun eftir 5. fl. launalaga. N. taldi þetta í meira

samræmi við launakjör annarra starfsmanna háskólans, þar sem nær allir prófessorar háskólans taka laun eftir 5. launaflokki, nema nokkrir prófessorar lækna-deildar, sem eru jafnframt á launum hjá landsspítalanum, þeir taka laun eftir öðrum flokki. Samræmis vegna taldi n. ekki fært að leggja til, að forstöðumaður þessarar stofnunar tæki laun eftir hærri launaflokki en prófessorar háskólans. Um það þarf ég svo ekki að fara frekari orðum. En í samræmi við efn. frv. eftir meðferð þess í hv. Ed. taldi n. rétt að breyta fyrirsögn þess og að það hétu: Frv. til 1. um rannsóknarstofnun háskólans í búfjarmeinafræði, í stað: Frv. til 1. um tilraunastöð á Keldum. — Ég vil leyfa mér að geta þess, að í menntmn. kom fram uppástunga um það, og orðu um það nokkrar umr., að 3. gr. væri ekki með öllu æskilega orðuð. Hjá einstaka nm. kom fram ábending um það, að heimild hæstv. menntmrh. væri nokkuð rúm til þess að skipa í þessa nýju stofnun starfsmenn. Þessi heimild má í raun og veru teljast ótakmörkuð. Í frv. segir: Menntmrh. ákveður, að fengnum till. lækna-deildar háskólans, hversu margir dýralæknar og aðrir sérfræðingar vinni við stofnunina o. s. frv. N. ræddi þetta atriði við landbrh., og taldi hann erfitt að breyta þessu nú og naumast ástæðu til þess. Þótt þessar raddir kæmu fram í n. um þetta atriði, þá varð að ráði að leggja ekki til, að þessu yrði breytt nú. En ég vil láta það koma fram, að mér finnst þessi heimild nokkuð rúm, eins og gr. er orðuð. N. lét sem sagt sitja við það, sem hv. Ed. hafði ákveðið og sýnist vera í samræmi við óskir og vilja hæstv. landbrh., sem að þessu máli hefur staðið.

Ég hygg svo, að af hálfu n. þurfi ekki að fara um þetta mál fleiri orðum. N. leggur til, að frv. verði samþ. með þeim breyt., sem hún hefur gert á því. Ég vil leyfa mér að óska fyrir hönd n., að málið gangi áfram, því að það er nauðsynlegt, að ríkisstjórnin fái þetta mál afgr. á þessu þingi vegna skilyrða, sem Rockefellerstofnunin hefur sett fyrir gjöfum, sem stofnunin á að byggja á að verulegu leyti. Ég vona, að hæstv. forseti greiði fyrir málinu, svo að það nái fram að ganga á þessu þingi.

Páll Þorsteinsson: Herra forseti. — Ég vildi í örfáum orðum gera nánar grein fyrir því, hvers vegna ég skrifaði undir nál. með fyrirvara, heldur en fram kom í ræðu hv. frsm. Þetta frv. er að uppistöðu til brbl., sem hæstv. ríkisstjórn hlutaðist til um, að sett væru milli þinga, og er það hluti af stórmáli, sem lá fyrir s. l. þingi: Frv. til 1. um atvinnudeild háskólans, og menntmn. Nd. fjallaði allmikið um. Í því frv., sem við fjölluðum um í fyrra, var gert ráð fyrir því að leggja atvinnudeild háskólans, sem svo er nefnd í l. undir yfirstjórn háskólaráðs og innlima hana að fullu í háskólann, og þá hlaut tilraunastöðin á Keldum að fylgja með. Samt voru uppi till. um það að skilja hana frá atvinnudeildinni og láta hana lúta yfirráðum lækna-deildar háskólans. Ég mælti gegn því, þegar þetta mál var hér til atlugunar á fyrra þingi, að láta tilraunastöðina á Keldum lúta yfirráðum lækna-deildar, en taldi eðlilegast, að hún lyti atvinnudeildinni, þar sem

hún á að fjalla um búfjársljúkdóma, en ekki læknavísindi. Nú liggur málið svo fyrir, að hér er um að ræða hluta af þessu stórmáli, þar sem ekki er gert ráð fyrir að breyta skipan atvinnudeildarinnar frá því, sem hefur verið, en sett brbl. um þetta atriði vegna nauðsynjar varðandi það, að stofnunin rísi upp. Nú telur meiri hl. menntmn. sjálfsagt að fylgja því fram, sem till. voru uppi um á fyrri þingi, að tilraunastöðin lúti læknaeild háskólans. Og er það m. a. vegna þess, að gjöf sú, sem Rockefellerstofnunin lætur af hendi til þess að koma þessari rannsóknarstofnun upp, er bundin því skilyrði, að hún verði í tengslum við Háskóla Íslands. Þá var aðeins um tvennt að velja, annaðhvort að stofnunin starfaði um skeið í tengslum við háskólann án þess að binda hana við læknaeildina, eða binda hana læknaeildinni, eins og gert er ráð fyrir með till. meiri hl. n. Ég tel ekki óhugsandi að hverfa að því ráði, sem till. voru uppi um á fyrri þingi, að leggja atvinnudeildina undir yfirstjórn háskólaráðs, og væri þá eðlilegt, að rannsóknarstöðin fylgdi með, er að því kæmi. Ég hefði heldur kosið þann hátt á hafðan nú að láta vera að ákveða í þessum l., að rannsóknarstofnunin skuli lúta yfirstjórn læknaeildar og vera skilin frá atvinnudeildinni, eins og hún starfar nú. Ég hef því ekki talið mig geta staðið að till. í fyrsta tölulið í brtt. n. á þskj. 46, og mun ég ekki greiða atkv. um hana, en mun hins vegar láta hana afskiptalaus og styðja málið í heild.

ATKVGR.

Brtt. 46,1 samþ. með 18:8 atkv.

1. gr., svo breytt, samþ. með 17:5 atkv.

2.—3. gr. samþ. með 20 shlj. atkv.

Brtt. 46,2 samþ. með 18 shlj. atkv.

4. gr., svo breytt, samþ. með 21 shlj. atkv.

5.—7. gr. samþ. með 21 shlj. atkv.

Brtt. 46,3 (ný fyrirsögn) samþ. með 18 shlj. atkv.

Frv. visað til 3. umr. með 20 shlj. atkv., með fyrirsögninni:

Frv. til. I. um rannsóknarstofnun háskólans í búfjarmeinafræði.

Á 13. fundi í Nd., 8. okt., var frv. tekið til 3. umr.

Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 25 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 20:1 atkv. og endursent Ed.

Á 12. fundi í Ed., s. d., var frv. útbýtt eins og það var samþ. við 3. umr. í Nd. (A. 51).

Á 13. fundi í Ed., s. d., var frv. tekið til einnar umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 9 shlj. atkv.

Þjarni Benediktsson: Mál þetta hefur nú tekið allmiklum breytingum frá því það var lagt fyrir þessa hv. deild sem staðfesting á brbl., sem

Alpt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

rikisstj. gaf út síðastl. sumar. En þótt ég sé feginn þessum breyt., sýnist mér sum ákvæði frv. þurfa nánari breyt. Það var einkum tvennt, sem ég vildi minnst á. Í fyrsta lagi vildi ég benda á, hvort það gæti staðizt í samræmi við almenna launalöggjöf, að forstöðumaður þessarar stofnunar hafi sömu launakjöf og prófessorar við háskólann. Mér sýnist, að forstöðumaður slíkar undirstofnunar ætti að hafa laun, sem væru a. m. k. einni gráðu neðar en laun forstöðumannanna sjálfra, og vildi beina því til n., hvort gerlegt væri, að maðurinn væri færður í lægri flokk, en vil taka það fram, að ég segi þetta ekki af því, að ég vilji ganga á hlut þess manns, sem hér um ræðir, en mér sýnist vanta í þetta samræmi, og eðlilegra þykir mér, að prófessorar séu ofan við þá menn, sem vinna við undirstofnun. Mér sýnist, að þessi maður ætti að hafa sömu laun og dósentar. Þetta er annað atriðið. — Hitt atriðið er um það, hvort eðlilegt sé að láta opið fyrir ríkisstjórnina að skipa svo marga sérfræðinga við þessa stofnun eins og hún telur rétt á hverjum tíma. Mér sýnist eðlilegt að lögbinda einhverja tölu sérfræðinga, t. d. dýralækna, sem þangað mætti skipa og ekki væri hægt að fjölga, nema l. kæmu til. Menn muna það, sem skeði við guðfræðideildina fyrir 1—2 árum, og menn voru óánægðir með þá ákvörðun, sem þar var tekin. Hitt er óeðlilegt, ef hægt á að vera að fjölga embættismönnum, án þess að spyrja um leyfi. Sama er með norrændeild háskólans. Þar fjölgar úr hófi, og er það sízt til eftirbreytni, þó að með samþykki Alþingis sé, en ég efast ekki um, að ef ráðh. hefði mátt ráða, þá hefði fjölgunin orðið miklu meiri. Það hefur verið barizt á móti því, að dýralæknar væru settir hér á landi, t. d. á Snæfellsnesi og víðar þar, sem þörf er á þeim, og hefur verið talið sjálf-sagt, að Alþingi réði, hvar dýralæknar væru settir og hve margir þeir væru, en samkv. þessu á ráðh. að hafa heimild til að skipa svo marga dýralækna sem honum þóknast. Það er í samræmi við venju Alþingis, að sérfræðingar fái embætti sín frá því, en ráðh. hafi ekki heimild til að stofna svo margar stöður sem honum þóknast.

Ég held, að þessi atriði þurfi athugunar við, og vildi benda á, hvort n. vildi ekki taka þetta til athugunar. Ég veit, að margir mikilsmetnir menn í Nd. eru mér sammála, og ég efast ekki um, að sú breyt., sem gerð yrði á síðara atriðinu, sem ég nefndi, mundi mæta þar velvild og skilningi. Ég vildi beina því til n. og sérstaklega til hins ágæta form. hennar, hvort ekki væri hægt að taka málið út af dagskrá og athuga þetta. Þá yrði málið tekið fyrir á morgun, og yrði hægt að bera fram brtt. við það. Ef n. sei sér ekki fært að bera fram brtt., mundi ég þá gera það.

Eiríkur Einarsson: Ég skil það, að sumt í þessu frv., eins og það liggur fyrir, orki tvímælis, en ég er í vafa um, hvort hyggilegt sé að visa því að nýju til menntmn. í trausti þess, að hún komist að samfelldri niðurstöðu til bóta. Annar þáttur þess, sem hv. ræðum, hafði orð á, er ekki svo margbrotinn, að ekki sýnist hægt að fela það ákvörðun d., án þess að n. fari á undan hönd-

um um það, hvort sem hún vill fallast á það eða ekki. Það er hæpið, að n. gæti fengið þann rökstuðningsgrundvöll, sem hún þyrfti í þessu efni, svo það ætti alveg eins vel að vera hægt að átta sig á brtt., sem kæmi frá einhverjum hv. dm., t. d. hv. 10. landsk.

Um hitt atriðið, hve margir sérfræðingarnir ættu að vera hvert sinn og hver ætti að hafa ákvörðunarrétt um það, get ég sagt, að frá minni sjónarmiði komi ýmislegt til greina. Ég er samdóma um það, að rétt sé að hafa hömlur á því, hvað margir menn verði við þetta, en þótt menntmn. þessarar d. settist á rökstóla viðvikjandi þessu atriði, þyrfti hún eiginlega að vita svo margt, sem torvelt er að upplýsa á þessu augnabliki, því að hún getur ekki að óreyndu máli tekið ákvörðun um þetta. Í 3. gr. frv. eins og það er nú segir, að menntmrh. ákveði að fengnum till. háskólans, hve margir sérfræðingar skuli vera þar hverju sinni. Þá hefur mér dottið í hug, til þess að hafa sem bestar skorður á þessu, að láta ráðh. ákveða þetta eftir till. háskólans. Ég álit, að með þessu orðalagi væri þetta komið undir dóm læknadeildar háskólans. Þetta segi ég persónulega og hef ekki leyfi til að segja þetta fyrir n., sem ég mælist til, að málið fari ekki til aftur, heldur beri hv. dm. brtt. fram án þess að þær fari til n. Það eru lítil tók á því fyrir n. að finna gögn, sem ekki liggja jafnt fyrir, hvort sem það er menntmn. eða þd., sem fer síðustu höndum um frv. Ég held ekki, að frv. græði á því að fara til n. aftur, og vil mælast til þess, að hv. þdm. beri fram sjálfstæðar brtt., og verður þá kylfa að ráða kasti, hvernig fer.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. — Ég vil taka undir þau ummæli hv. form. menntmn., að á því stigi, sem málið er, þýðir ekki, að það fari til menntmn. aftur, ef tilætlunin er, að það gangi fram á þessu þ., þar sem ákveðið er að ljúka þinginu á morgun. Ég skal ekkert um það segja, hvað af því kynni að hljóta, að málið gengi ekki fram núna. Brhl. eru gengin úr gildi, en ég þori ekki að fullyrða, hvort við misstum nokkurs í viðvikjandi þeim fyrirheitum, sem okkur hafa verið gefin, og að svo vöxnu máli þori ég alls ekki að leggja til, að málið verði látið daga uppi. Verið gæti þó, að sá hæstv. ráðh., sem bar málið fram, gæti gefið upplýsingar um, hvort það væri óhætt eða ekki.

Viðvikjandi því, sem hv. 10. landsk. sagði, get ég tekið undir sumt, sem hann sagði, annað ekki. Hann minntist á launin. Það má segja, að þessar röksemdir hans hefðu frekar átt að koma fram við 2. umr. málsins, því að þessi d. afgreiddi málið þannig, að þessi maður fengi laun eftir 2. fl. launal., eins og prófessorar við læknadeild háskólans, en hin d. breytti því þannig, að hann fengi laun eins og aðrir prófessorar. Það er smekksatriði, hver launin eiga að vera. Það er enginn algildur sannleikur til um það, en að sjálfsgöðu mundi fóstöðumaðurinn þarna á Keldum þurfa að vera vísendamaður, sem borið væri svipað traust til og háskólans. Þó ég játi mína fáfræði í þessu efni, finnst mér eðlilegt, að hann hafi sömu laun og prófessorar háskólans. Hv. 10. landsk. talaði um, að þetta væri

undirstofnun og við hana yrði því að borga lægri laun. Ég veit ekki, hvort hægt er að tala um undirstofnun, en sem sagt, þessi hv. d. samþykkti, að launin skyldu vera 3000 kr. hærri en ákveðið er í frv. N. vék frá því að hafa þau lægri.

Hitt atriðið, sem hv. 10. landsk. minntist á, tel ég veigameira, þar sem hann talaði um, að vafasamt væri að veita stj. svo mikið vald sem gert er ráð fyrir með 3. gr. frv. Mér virðist lagafyrirmæli gagna lítið um það, hvað starfsmenn eiga að vera margir, og venjulega eru það frekar stjórnarráðstafanir en l., sem þar ráða, og er þá venjulega ekki um stjórnarumbætur að ræða. Ég minnst þess, að þetta barst í tal, og þá gaf landbrh. upplýsingar um það, hvað hann hugsaði til að hafa marga sérfræðinga. Það var einn dýralæknir, einn efnafræðingur og svo forstöðumaðurinn. Ég man ekki eftir, að hann nefndi fleiri.

Ég held, að bezta lausnin sé að samþ. þetta frv. nú eins og það er, svo að það geti orðið að l. og til þess að engin hætta verði á því, að við töpum því fé, sem ætlað hefur verið til þessarar stofnunar, því að þótt málið sé að vísu ekki vel undirbúið, þá má taka hinar ýmsu hliðar þess til gaumgæfilegrar endurskoðunar á næsta þingi, t. d. launaákvæðin.

Bjarni Benediktsson: Herra forseti. — Það er nú að vísu mjög gleðilegt fyrir okkur stuðningsmenn hæstv. ríkisstj. að heyra hið góða álit, sem hv. 1. þm. Eyf. (BST) hefur á þessari góðu ríkisstj., og hefði þó stuðningur hans og traust verið betur séð fyrr en á dauðastund hennar, en ef til vill er viðhorf hans svo breytt nú, af því að hann býst við einhverju öðru, sem okkur er ekki jafngeðþekkt.

Ég vil benda á það, að það er mishermi, að hæstv. landbrh. hafi nokkuð um þetta mál fjallað, og þess vegna skiptir það engu máli, hvaða upplýsingar hann hefur gefið um þetta mál. Eftir bókstaf frv. er menntmrh. fengið um þetta takmarkalaust sjálfðæmi, og yfirlýsingar hæstv. landbrh. í þessum efnum hafa þess vegna ekki frekari þýðingu en yfirlýsingar páfans eða einhverra annarra stórmenna. — Ég vildi spyrja að því, hvort fyrir finnst mörg lagaboð um hálaunaðar stöður, þar sem ráðh. er fengið jafnótakmarkað vald og með þessu frv., sem hér liggur fyrir. Ég veit, að þegar um lægri stöður er að ræða, er þetta nokkuð á valdi framkvæmdavaldsins, en hvað snertir æðri stöður, t. d. sérfræðinga, dýralækna, efnafræðinga og annarra hálarðra manna, þá hefur ekki verið unnt að komast hjá að greiða þeim mönnum, sem slíkar stöður skipa, mjög hátt kaup, til þess að þeir haldist við í þeim. Ég þekki ekki mörg lagaboð, þar sem ráðh. — án afskipta þingsins — er fengið slíkt takmarkalaust vald og hér er um að ræða, og ég held, að slíkt sé einsdæmi eða því sem næst, og virðist mér vera stefnt inn á mjög svo varhugaverða braut í þessum efnum. — Það þýðir lítið að hampa því framan í mig, að þessi gjöf gangi okkur úr greipum, ef við látum frv. fá eðlilega málsmeðferð, því að mér virðist gjöfin gefi ekki svo mikið af sér, að hún standi undir að greiða mörgum hálarðum mönnum

kaup, því að þeir mundu ekki hafa undir 30 þús. króna í árskaup með núverandi verðlagi, og þegar aukavinna hefur bætt við, nálægt 40—50 þús. króna, ef ég þekki kröfur manna nú á dögum, ekki sízt, þegar þessi stofnun er fjarri bænum og kosta verður ferðirnar þangað, svo að ég fullyrði, að minar tölur í þessum efnum geta staðist. — Ég er ekki að hafa á móti þessu máli og sízt þeim ungu mönnum, sem þarna eiga að starfa, en álít, að rétt sé fyrir hv. Alp. að sleppa ekki fram af sér sinni ábyrgð. — Ég veit, að hv. 1. þm. Eyf. heldur, að allt sé að hrúni komið, en okkur öðrum finnst ekki eins ískyggilega horfa, og er því eðlilegt að hafa þetta í svipuðu formi og löggjafinn hefur fram að þessu ákveðið.

Vil ég leyfa mér hér að bera fram brtt. við 3. gr. frv. um, að gr. orðist svo:

„Menntmrh. heimilist, að fengnum tillögum læknadeildar, forstöðumanns og yfirdýralækis, að ráða til stofnunarinnar dýralækna og sérfræðinga, eftir því sem fé er veitt til í fjárlögum hverju sinni.“

Þarna er ráðgert, að hv. Alp. áætli, hversu miklu fé stofnunin verji til að launa aðstoðarmennina, og ráðh. heimilt að ráða þá innan þeirra marka, sem hæfileg eru, og eðlilegum löggjafarreglum þar með fylgt. Hins vegar hvíldi of mikil ábyrgð á læknadeildinni, ef þetta væri aðeins undir samþykkt hennar komið, og er eðlilegt, að slíkt heyri undir Alp., sem á undir henni að standa samkv. stjkskr. landsins.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. — Menn vita það, að ég hef það sjónarmið í þessu máli, að ég er á móti því formi, sem það er í, hef lýst því hér áður og skal ekki fara frekar út í það.

Ég var hér með brtt. varðandi frv. við fyrri umr. þessa máls í þessari hv. d. og ræddi um þær við hæstv. fjmrh., sem í þetta skipti hefur látið málið til sín taka, — en ekki hæstv. menntmrh., sem þó áður fylgdi málinu eftir í báðum hv. d., en lætur það nú í hvorugri hv. d. til sín taka, en ef farið yrði að breyta frv., þá vildi ég bera fram ýmsar fleiri brtt. við það og þá sérstaklega taka til athugunar, ef takmarka á meira starfssvið deildarinnar. Hvað laun forstöðumanns nertir, þá er hann í næsta launa-flokki fyrir ofan sérfræðinga þá, sem undir honum vinna, og eftir því sem hv. 10. landsk. þm. sagði, þá fannst mér sérfræðingarnir vera það hátt uppi í launum, að ef lækka á laun forstöðumannsins, þá eigi einnig að lækka laun hinna. Hins vegar skildist mér það á hæstv. ráðh., að búið væri að semja við forstöðumanninn, þannig að hann fengi laun sem prófessorar við læknadeild háskólans, og veit ég ekki, hvort hefur meira gildi, það sem í l. stendur eða samningur, sem búið er að gera við manninn, en held, að erfitt yrði að færa launin enn lengra niður. — Þá finnst mér það mjög óviðfelldið, að það skuli vera að fengnum till. læknadeildar háskólans, hversu margir menn starfa sem sérfræðingar við stofnunina, sem svo menntmrh. ákveður, en þannig er þetta samkv. 3. gr. frv. Samt held ég, að þetta sé þó skárna en að samþ. brtt. 10. landsk. þm. (BBen), og byggist það á því, að

enginn vafi er á því, að sú stofnun, sem þarna er hugsuð og m. a. er ætlað að búa til margs konar bóluelfni, úrskurða, um hvaða sjúkdóma eða dauðaorsök er að ræða, þegar sent er eftir dýralækni, og gera ráðstafanir til þess að forðast útbreiðslu dýrasjúkdóma, — muni aldrei geta rækt sitt hlutverk eins og ætlað er til, ef aðeins einn fastur maður á að vera við stofnunina, en um hina eigi að fara eftir því, hvað Alp. veiti í hvert sinn. Ég álít, að óumflýjanlegt sé annað en að þeir viðbótarmenn, sem þarna vinna, veru fastráðnir. Talaði hæstv. ráðh. hér um daginn f. h. hæstv. ríkisstj. í þessu sambandi um 2—3 aðstoðarmenn, og þætti mér líklegt, að það væri nóg, þótt ég fullyrði ekkert um slíkt. Vil ég svo að lokum leggja áherzlu á það, að ef brtt. hv. 10. landsk. þm. verður samþ., þá eiga þeir menn sem þarna vilja vinna, alveg undir Alp. í hverju einstöku tilfelli, hvaða fé það veitir, og er þá alveg útilokað, að þeir menn fái til stofnunarinnar, sem ákjósanlegast væri að fá, því að nógu erfitt getur orðið að fá þá, þó að sú tilhögun væri ekki við höfð að launa mennina frá ári til árs. — Vil ég því eindregið vara hv. þm. við að samþ. brtt. hv. 10. landsk. þm.

Frsm. (Bernharð Stefánsson): Herra forseti. — Hv. 10. landsk. þm. var að tala um það — að mér fannst —, að ég væri farinn að bera mikið traust til hæstv. ríkisstj. Ég veit nú ekki, hvað segja má um það, hvort það hefur nokkuð vaxið, þótt ég sé fylgjandi þessu frv., því að þó að ég í meginatriðum hafi talið núverandi hæstv. ríkisstj. fara óheppilega með völd sín, þá hefur það þó komið fyrir, að ég hafi fylgt sumum þeim málum, sem hún hefur staðið að, þótt þau hafi gefið henni eins mikið vald og 3. gr. frv.

Hv. 10. landsk. þm. sagði, að hæstv. landbrh. hefði ekkert fjallað um þetta mál. Veit ég ekki, hvers vegna hv. þm. heldur þessu fram, því að hann lagði málið fyrir Alp., talaði við allar umr. um það nema núna, og hann gaf ákveðnar upplýsingar um það við síðustu umr. málsins hér í hv. d., hvað margir starfsmenn ættu að vinna við stofnunina, og þótt menntmrh. eigi að taka við þessu, þá verð ég að telja það nokkurs virði, hvað hæstv. landbrh. sagði um þetta, því að eins og síðasti ræðumaður tók fram, verður að líta þannig á, að hæstv. landbrh. hafi talað fyrir hönd hæstv. ríkisstj. — Ég er ekki svo vel að mér eða man ekki svo vel öll lög, að ég geti beinlínis bent á, þar sem ríkisstj. er gefin heimild til að skipa starfsmenn hliðstæða þessu, sem þarna á að gera á Keldum, og þó hyggt, að hér sé ekki nema um aðstoðarmenn að ræða. Ég hyggt, að hæstv. ríkisstj., forstöðumenn og aðrir embættismenn hér í Reykjavík, eins og t. d. lögreglustjóri, tollstjóri, borgardómari og hvað þeir nú heita allir saman, hafi eins víðtækt vald til að fjölga starfsmönnum, sem eru háskólagengnir, og hér er um að ræða, og það mun ekki vera tekið fram um það í l., hvað fulltrúar við hinar ýmsu stofnanir eigi að vera margir, en á hinn bóginn er tekið fram um það í launál., hvað þeir eigi að hafa í laun. Hér er líka tekið fram, hvað þessir sérfræðingar eigi að hafa í laun, en hins vegar mun ég ekki greiða

atkv. um það, hvað þessi stofnun þarf á mörgum að halda, nema ég geti kynnt mér það mjög vandlega, en nú er þessu þ. að ljúka og því mjög naumur tími til slíks. — Ég vil taka undir það með hv. 1. þm. N.-M. (PZ), að ég tel brtt. hv. 10. landsk. þm. töluvert varhugaverða, ef launakjör þessara starfsmanna eiga að fara eftir fjárlaga-ákvæðum, sem ekki gilda nema eitt ár, og er ég hræddur um, að illa gangi með ráðningu starfsmanna við stofnunina, ef ekki á að ráða þá nema til eins árs í einu.

Hvað viðvíkur fjölda starfsmanna þarna, þætti mér ekki sönnu fjær, að auk forstöðumanns skuli vinna dýralæknir og efnafræðingur, og að þeir skuli taka laun eftir 6. fl. launal. Þá væri þessu slegið föstu og ekki miklu spillt fyrir framtíðinni, því að vitanlega mætti breyta l. síðar, þótt frv. yrði samþ. nú, og bæta manni við stofnunina, ef nauðsyn krefði.

Bjarni Benediktsson: Ég held, að hv. 1. þm. Eyf. hafi misskilið mig. Ég neitaði ekki, að fjármálaráðherra hefði fjallað um málið, en sagði, að hann mundi ekki gera það. Þessi þm. hefur vítt óvarlegt stjórnarfar, en þegar hann hefur átt að gera upp á milli varlegs og óvarlegs stjórnarfar, hefur hann jafnan verið óvarfærinnar megin, en ég heldur hinum megin.

Ég mótmæli því, sem þeir hv. þm., 1. þm. Eyf. og 1. þm. N.-M., halda fram, að lakari starfsmenn fengjust samkv. minni till., enda er það alveg öfugt. Góðir menn og nýtir þurfa ekkert að óttast samkvæmt minni brtt., en aftur á móti stirðbusar og aumingjar. Þeir, sem því sérstaklega bera hag hinna síðarnefndu fyrir brjósti, eru væntanlega á móti minni tillögu. En til samkomulags ber ég nú fram eftirfarandi varabrt.: „Meginmál till. orðist svo: Menntamálaráðherra skipar, að fengnum tillögum forstöðumanns og yfirdýralæknis, dýralækni og efnafræðing til að vinna við stofnunina.“

Ef landbrh. hefur takmarkað starfsmannafjöldaann, treysti ég stuðningi 1. þm. Eyf. við varatill. mína.

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 58 og 59) leyfð og samþ. með 10 shlj. atkv.

Brtt. 58 samþ. með 8:4 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: LJóh, SÁÓ, BBen, BK, EE, GJ, GÍG, ÞÞ.

nei: JJós, PZ, ÁS, BSt.

5 þm. (HermJ, PM, BrB, HV, StgrA) fjarstaddir.

Brtt. 59 kom ekki til atkv.

Frv., svo breytt, samþ. með 10:1 atkv. og endursent Nd.

Á 14. fundi í Nd., 9. okt., var frv. útbýtt eins og það var samþ. við eina umr. í Ed. (A. 60).

Á sama fundi var frv. tekið til einnar umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 18 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 15:2 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: SK, StJSt, FJ, GÞ, GÞG, HG, IngJ, JóhH, JPálm, LJós, PÞ, SigfS, SB, SG, BG.

nei: HelgJ, PO.

SkG, StgrSt, HÁ greiddu ekki atkv.

15 þm. (SEH, ÁkJ, ÁÁ, BÁ, EOI, EmJ, GSv, GTh, HB, EystJ, JS, JJ, JörB, KTh, ÓTh) fjarstaddir.

Frv. afgr. sem lög frá Alþingi (A. 64).

7. Samkomudagur reglulegs Alþingis 1946.

Á 5. fundi í Nd., 27. sept., var útbýtt:

Frv. til 1. um samkomudag reglulegs Alþingis 1946 (bmfrv., A. 31).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 22 shlj. atkv.

Forsrh. (Ólafur Thors): Eins og kunnugt er, á reglulegt Alþingi 1946 að koma saman í síðasta lagi 1. okt., og að þeim degi liður nú óðum. Hins vegar liggja nú mörg mál fyrir þessu þingi, sem eigi verður hægt að afgreiða fyrir þennan tíma, og því hefur mér þótt heppilegt að fara fram á, að heimild verði gefin til að fresta samkomudegi reglulegs Alþingis nú til 10. okt., og um það fjallar þetta frv. Ég hef reynt að kynna mér afstöðu þingflokka til þessarar frestunar, og þótt ég hafi að sjálfsögðu engar skuldbindingar eða loforð varðandi afstöðu þeirra, leyfi ég mér að vænta þess, að þetta frv. mæti ekki móttöðu, og mælist til, að því verði vísað til 2. umr. og helzt til 3. umr. án þess að það þurfi að fara í n., ef það er rétt um afstöðu flokkanna, sem ég hef leyft mér að vona.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv.

Á 6. fundi í Nd., s. d., var frv. tekið til 2. umr. Of skammt var liðið frá 1. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 22 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

1.—2. gr. samþ. með 21 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 23 shlj. atkv.

Á 7. fundi í Nd., s. d., var frv. tekið til 3. umr. Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 24 shlj. atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 24 shlj. atkv. og afgr. til Ed.

Á 5. fundi í Ed., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Nd., eftir 3. umr. þar.

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.
Of skammt var liðið frá 3. umr. í Nd. — Af-
brigði leyfð og samþ. með 13 shlj. atkv.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. — Eins og kunnugt er, mæla l. svo fyrir, að reglulegt Alþingi 1946 komi saman eigi síðar en 1. okt. Nú liður óðum að þeim degi, en þar sem ég tel það hagkvæmari vinnubrögð að ljúka afgreiðslu þeirra mála, sem liggja fyrir þessu þingi, þá leyfi ég mér að leggja til í þessu frv., að samkomu-
deggi reglulegs þings 1946 verði breytt og það hefjist ekki fyrr en 10. okt. Áður en ég ákvað að bera fram þetta frv., reyndi ég að kynna mér afstöðu flokkanna í þessu máli, og leyfi ég mér að vona, að málið fái skjóta afgreiðslu hér eins og í hv. Nd., og vildi ég óska, að það þyrfti ekki að ganga til n.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 13 shlj. atkv.

Forseti (StgrA): Það er ósk hæstv. forsrh., að málinu þurfi ekki að vísa til n., og ef enginn hv.

dm. gerir till. um annað, skoða ég sem samþ., að málið gangi þannig áfram.

Á 6. fundi í Ed., s. d., var frv. tekið til 2. umr.
Of skammt var liðið frá 1. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 13 shlj. atkv.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 13 shlj. atkv.

2. gr. samþ. með 13 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 13 shlj. atkv.

Á 7. fundi í Ed., s. d., var frv. tekið til 3. umr.
Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 14 shlj. atkv.
Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 14 shlj. atkv. og afgr. sem lög frá Alþingi (A. 33).

Lagafrumvörp ekki útrædd.

1. Barnaheimilið Sólheimar.

Á 2. fundi í Nd., 24. sept., var útbýtt:

Frv. til l. um heimild fyrir ríkisstj. til að taka leigunámi barnaheimilið Sólheima í Hverakoti í Grímsnesi (stjfrv., A. 21).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 19 hlj. atkv.

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Barnaverndarnefnd felldi þann úrskurð að rannsókn lokinni, að núv. forstöðukona sé ófær til starfsins. Að rannsókn lokinni hafa komið í ljós ýmsar misfellingur. Samkv. skipulagsskrá heimilisins hefur núv. forstöðukona rétt til að gegna starfi svo lengi sem hún lifir. Því þótti nauðsyn að gefa út þessi bráðabirgðalög, til þess að hægt væri að framkvæma nauðsynlegar aðgerðir. Hægt er svo að veita hv. alþingismönnum frekari upplýsingar, ef þess verður óskað.

Jörundur Brynjólfsson: Hæstv. menntmrh. virðist hafa gleymt að leggja til, að málinu yrði vísað til nefndar. Málið er að vísu einfalt, en þó þess eðlis, meðan ástæður eru eigi kunnar, að erfitt er að taka afstöðu til þess. Vil ég og sjá, á hvaða ástæðum þessi brbl. eru byggð, en þær hljóta að vera miklar, úr því að gefin eru út brbl. rétt áður en Alþingi kemur saman. Að svo stöddu mun ég ekki gera till. um, í hvaða nefnd málið skal fara.

Ég mun að svo stöddu ekki fjölyrða um málið. N. mun að sjálfsögðu fá allar þær upplýsingar, sem hægt er að gefa, og þá verður hægt að mynda sér skoðun um þetta mál. En ástæðurnar hljóta að vera brýnar, úr því að málinu er hraðað svo mjög.

Gert er ráð fyrir að taka staðinn leigunámi. En einkennilegt er það, að í fyrri málsgr. 1. greinar er talið upp það, sem leigunámið á að ná til, jörðin, búslóð og annað, sem nota þarf við rekstur heimilisins. Hvað felst í þessu? Mér skilst, að þetta kunni að ná til þess, sem forstöðukonan kann að eiga; annars hefði eigi þurft að taka það fram. Munu eigi slíkir munir fara í hendur þess, sem við tekur? Eða á leigunámið líka að ná til þess, þó að annar eigi? Er þá hæpið, að það sé leigunám, en maður verður að vita, hvað það er.

Ég veit ekki betur en þessi forstöðukona hafi staðið fyrir þessu heimili með sérstakri ósérplægni og dugnaði, og ég held, að af þeim, sem til þekkja, hafi þetta verið talið í góðu lagi. Ég játa, að ég þekki ekki mikið til þessa heimilis og skal ekki mikinn dóm á það leggja af minni hálfu, en ég er búsettur ekki langt frá þessu heimili, og mér þykir einkennilegt, ef stórvægi-legal misfellingur hafa verið á rekstri þess, að hafa engar spurnir af því haft. Ég vil líka geta þess, að ég er mjög kunnugur einum af þeim, sem mest hafa látið sig varða þetta heimili, og þær fregnir, sem ég hef haft frá honum um það, hafa hnigið í þá átt einnig, að heimilið sé í góðu lagi, en um það skal ég þó ekki dæma að þessu sinni.

Ég vona, að málið verði athugað í n. og upplýsingar fáið um það þar, og bið einnig eftir skýringum hæstv. ráðh.

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Mér skilst, að ekki þurfi að deila um það, að hér er aðeins átt við þá hluti, sem stofnuninni tilheyrir; það er ljóst í l. gr., að ekki er hægt að taka leigunámi annað en það, sem stofnuninni tilheyrir, en ekki það, sem er persónuleg eign einstakra manna, hvorki forstöðukonunnar né annarra. Þetta orðalag er haft til að taka fram, að ekki sé endilega nauðsynlegt að taka leigunámi alla þá hluti, sem barna eru, heldur aðeins það, sem nauðsynlegt er fyrir stofnunina. Það hafa farið fram samningar við forstöðukonuna, og ég vona, að þeir takist, og þá getur komið til greina að kaupa eitthvað af þessum hlutum.

Það er alveg rétt hjá hv. 1. þm. Árn., að þessi kona hefur starfað þarna með mikilli ósérplægni. Hitt er annað mál, að eftir að hafa lesið þær skýrslur, sem gefnar hafa verið af þeim, sem hafa haft þessa rannsókn með höndum, þá held ég, að það sé ekki deilumál, að á rekstrinum séu svo stórar misfellingur, að menn hljóti að vera sam-mála barnaverndarráði um það, að nauðsynlegt hafi verið að fella þennan úrskurð, enda er hann einróma af öllu barnaverndarráðinu og hefur á engan hátt verið mótmælt af forstöðun. Heimilisins, sem er skipuð af Prestafélagi Íslands. Hún hefur aðeins ekki vald til að framkvæma hann, en mundi hafa gert það, ef hún hefði haft vald til þess. Af þessum ástæðum voru þessi bráðabirgðal. sett.

Hv. þm. hélt fram, að það hlyti að hafa verið rík ástæða til að hraða þessu máli, því að brbl. hefðu verið gefin út svo skömmu áður en þing

kom saman. Það er vissulega mjög rík ástæða til þess og er búin að vera það lengi. Meiningin var að fara ekki þessa leið, heldur að fela stjórnarn. að framkvæma úrskurðinn, en þegar n. treystist ekki til þess, þá var reynt að semja við forstöðukonuna, en þeir samningar tókust ekki. Í þessu þófi hefur staðið langa hrið þrátt fyrir brýna nauðsyn fyrir að nota hælið, en þegar ekki tókst að framkvæma úrskurðinn með öðru móti en að gefa út brbl., þá var til þess gripið.

Ég hef ekkert á móti því, að málið verði sett í n., ég tel það að visu ekki nauðsynlegt, en svo framarlega sem málið á ekki að daga uppi og l. þá að falla úr gildi, þá þarf að hraða mjög afgreiðslu þess, og allir hv. þm. hafa möguleika til að kynna sér málið, því að um það liggja fyrir skýrslur. En sem sagt, ég hef ekki á móti því, að slíkur háttur sé á hafður og málinu vísað til n.

Jörundur Brynjólfsson: Ég ætla ekki að fjöl-yrða frekar um þetta mál að þessu sinni. — Mér þykir vænt um, að hjá hæstv. ráðh. kom í ljós sá skilningur á því atriði, sem ég gerði að umtalsefni, sem ég bjóst við, að ætti að leggja í það atriði. Mér hefði þótt heppilegra að orða það öðruvísi, en það er ekki stórvægilegt atriði.

Ég vil svo gera að till. minni, að málinu verði vísað til allshn., því að eftir eðli málsins á málið að koma fyrir þá nefnd.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til allshn. með 23 shlj. atkv.

Á 14. fundi í Nd., 9. okt., var útbýtt nál. frá minni hl. allshn., á þskj. 62, en frv. var ekki á dagskrá tekið framar.

2. Verðlagning landbúnaðarafurða o. fl.

Á 3. fundi í Sp., 23. júlí, var útbýtt frá Nd.:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 11 frá 2. apríl 1946, um verðlagningu landbúnaðarafurða o. fl (þmfrv., A. 8).

Frv. var aldrei tekið á dagskrá.

Þingsályktunartillögur samþykktar.

1. Bandalag hinna sameinuðu þjóða.

Á 1. fundi í Sp., 22. júlí, var útbýtt:
Till. til þál. um inntökubeiðni Íslands í bandalag hinna sameinuðu þjóða (A. 1).

Á 2. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til fyrri umr.

Forsrh. (Ólafur Thors): Þegar núverandi ríkisstjórn var mynduð, í októbermánuði 1944, var eitt af aðalstefnumálum hennar það að beita sér fyrir því, að Ísland yrði þátttakandi í alþjóðlegri samvinnu. Í stefnuskrá ríkisstjórnarinnar var þetta stefnumál orðað á þessa lund:

„Stjórnin vill vinna að því að tryggja sjálfstæði og öryggi Íslands með því meðal annars:
1. Að athuga, hvernig sjálfstæði þess verði bezt tryggt með alþjóðlegum samningum,

2. Að hlutast til um, að Íslendingar taki þátt í því alþjóða samstarfi, sem hinar sameinuðu þjóðir beita sér nú fyrir.

3. Að undirbúa og tryggja svo vel sem unnt er þátttöku Íslands í ráðstefnum, sem haldnar kunna að verða í sambandi við friðarfundinn og Íslendingar eiga kost á að taka þátt í.“

Þetta stefnuskráratriði var í fullu samræmi við þá þörf hinna fámennu, íslenzku þjóðar að leggja sinn litla en einlega skerf til alþjóðlegs samstarfs í því skyni að efla bræðralag allra þjóða og stuðla að friðsamlegri lausn þeirra ágreiningsmála, er upp kynnu að koma þjóða á milli. Á styrjaldarárunum hefur íslenzka þjóðin sýnt vilja sinn í verki, hvað eftir annað, til hluttöku í slíku alþjóðlegu samstarfi.

Vorið 1943 var haldin í Bandaríkjunum fyrsta ráðstefna hinna sameinuðu þjóða, er háðu sameiginlega styrjöld gegn möndulveldunum. Til þeirrar ráðstefnu var einnig boðið nokkrum stuðningsþjóðum þeirra, Associated Nations, og var Ísland ein þeirra. Ráðstefna þessi fjallaði um matvæli og landbúnað. Kaus hún bráðabirgðanefnd til að undirbúa sáttmála fyrir matvæla- og landbúnaðarstofnun hinna sameinuðu þjóða (Food and Agriculture Organization of the United Nations). Var þessi sáttmáli undirritaður á fyrstu ráðstefnu stofnunarinnar í Quebec haustið 1945. Ísland var meðal þeirra ríkja, er undirrituðu sáttmálann. Gert er ráð fyrir, að matvæla- og landbúnaðarstofnunin verði ein þeirra sérstofnana, sem heyrir undir fjárhags- og félagsmálaráð hinna sameinuðu þjóða.

Haustið 1943 var sett á stofn í Atlantic City í Bandaríkjunum hjálpar- og endurreisnarstofnun hinna sameinuðu þjóða, UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration). Ísland hefur verið þátttakandi í þeirri stofnun frá upphafi og greitt rifleg framlög til hennar.

Sumarið 1944 var haldin fjármálaráðstefna hinna sameinuðu þjóða í Bretton Woods í Bandaríkjunum. Þar var ákveðið að setja á stofn alþjóðabanka (The International Bank for Reconstruction and Development) og alþjóðagjaldeyrissjóð (The International Monetary Fund). Átti Ísland fulltrúa á þessari ráðstefnu og undirritaði sáttmála um stofnun alþjóðabanka og alþjóðagjaldeyrissjóðs í Washington 27. desember 1945. Gert er ráð fyrir, að þessar stofnanir komi einnig undir fjárhags- og félagsmálaráð sameinuðu þjóðanna.

Í nóvember- og desember-mánuðum 1944 var haldin í Chicago alþjóða flugmálaráðstefna. Þar var komið á fót alþjóða flugmálastofnun (PICAO — Provisional International Civil Aviation Organization). Ísland átti fulltrúa á ráðstefnunni og hefur síðan tekið þátt í starfsemi stofnunarinnar.

Haustið 1945 gerðist Ísland aðili að alþjóða vinnumálastofnuninni (International Labour Organization). Þessi stofnun var í allnánu sambandi við þjóðabandalagið. Standa nú yfir samningar um það, hvernig haga skuli samstarfi milli hennar og fjárhags- og félagsmálaráðs hinna sameinuðu þjóða.

Í beinu framhaldi af og í samræmi við þá þátttöku Íslands í alþjóðlegu samstarfi, er nú hefur verið greint frá, óskuðu Alþingi og ríkisstjórn þess í febrúarmánuði 1945 að gerast aðili að hinu fyrirhugaða bandalagi sameinuðu þjóðanna. Sú ósk er óbreytt enn. Eftir þeim fregnum, sem ríkisstjórninni hafa horizt, standa nú vonir til þess, að við þeirri ósk verði orðið.

Ég mun nú í stórum dráttum rekja aðdragandann að stofnun þessa bandalags, skipun þess og starfshætti, en vísa jafnframt til álitserðar þeirra dr. juris Einars Arnórssonar, fyrrv. hæstaréttardómara, og prófessors Gunnars Thoroddssens, alpm., sem fylgir tillögu ríkisstjórnarinnar.

Þegar heimsstyrjöldin síðari brauzt út, var það almennt álit manna, að þjóðabandalagið væri raunverulega úr sögunni. Á styrjaldarárunum komu upp raddir um það, að nauðsynlegt væri að stofna nýtt þjóðabandalag, í þeim tilgangi að tryggja heimsfriðinn, með viðtækari þátttöku

stórveldanna og öflugra valdi heldur en hið fyrra þjóðabandalag átti að fagna. Í Atlantshafsfyrirlýsingu Roosevelt Bandaríkjaforseta og Churchills forsætisráðherra Bretlands í ágústmánuði 1941 voru bornar fram óskir í þessa átt. Sú fyrirlýsing var á nýársdag 1942 staðfest af 26 þjóðum, sem voru bandamenn í styrjöldinni. Á fundi utanríkisráðherra stórveldanna í Moskva í októbermánuði 1943 var lögð áherzla á nauðsyn þess að koma á fót alþjóðastofnun til þess að varðveita alheimsfrið og öryggi. Á fundum stjórnarforseta þessara fjögurra þjóða í Cairo og Teheran í lok sama árs voru þessar sömu óskir látnar í ljós. Þessi stórveldi unnu síðan að undirbúningi slíkrar stofnunar, og í ágúst og september 1944 var efnt til ráðstefnu um málið í Dumbarton Oaks í Washington. Þar náðist samkomulag, er nefnt hefur verið „Dumbarton Oaks-tillögurnar“, um að stofna bandalag, er bæri heitið „Hinar sameinuðu þjóðir.“ Var þar samið ýtarlegt frumvarp að stofnskrá, sem síðan var lagt fram á ráðstefnunni í San Francisco. En um ýmis atriði, sem voru óleyst í Dumbarton Oaks, var samið á Krimfundinum í febrúar 1945 af Churchill, Roosevelt og Stalin.

25. apríl 1945 kom saman ráðstefna í San Francisco til þess að stofna hið fyrirhugaða bandalag. Sú ráðstefna stóð til 26. júní. Þá undirrituðu fulltrúar 50 þjóða sáttmála hinna sameinuðu þjóða (Charter of the United Nations) ásamt samþykktum um alþjóðadómstól. Samkvæmt ákvæðum sáttmálans skyldi hann ganga í gildi, þegar stórveldin 5, Bandaríkin, Bretland, Frakkland, Kína og Sovétríkin, og meiri hluti annarra ríkja, er undirrituðu hann, hefðu fullgilt sáttmálann. Samkvæmt þessu gekk sáttmálinn í gildi 24. október 1945.

Tilgangi stofnunarinnar og meginreglum er lýst í inngangi sáttmálans og fyrstu og annarri grein hans. Markmiðið er fyrst og fremst að hjarga komandi kynslóðum undan hörmungum styrjalda, staðfesta trúna á mannréttindi og jafnrétti karla og kvenna og allra þjóða, hvort sem stórar eru eða smáar, að skapa skilyrði þess, að hægt sé að halda uppi réttlæti og virðingu fyrir skyldum þeim, er af samningum leiðir og öðrum heimildum þjóðaréttar, og að stuðla að félagslegum framförum og bættum lífskjörum við vaxandi frelsi. Til þess að ná þessu marki heita þjóðirnar því að sýna umburðarlyndi og lifa saman í friði, að sameina mátt sinn til að varðveita heimsfrið og öryggi, að tryggja, að vopnavaldi skuli ekki beitt nema í þágu sameiginlegra hagsmuna, og að starfrækja alþjóðaskipulag til að efla fjárhagslegar og félagslegar framfarir allra þjóða. Til þess að varðveita heimsfrið og öryggi ætla þær að gera virkar, sameiginlegar ráðstafanir og leysa deilumál ríkja á friðsamlegan hátt í samræmi við grundvallarreglur réttvísí og alþjóðalaga, efla vinsamlega sambúð þjóða á milli á grundvelli jafnréttis og sjálfsákvörðunarréttar, koma á alþjóðasamvinnu um lausn alþjóðlegra fjárhags-, félags-, menningar- og mannúðarmála og stuðla að virðingu fyrir mannréttindum og frelsi, án tillits til kynþátta, kyns, tungu eða trúar. Stofnunin á að vera miðstöð til að samræma aðgerðir þjóðanna í þessu skyni.

Alpt. 1946. B. (65. lögðjafarþing).

Önnur grein sáttmálans mælir fyrir um þær meginreglur, sem bandalagið og félagar þess skuldbinda sig til að fylgja.

Í fyrsta lagi byggist bandalagið á fullvalda jafnrétti allra félaga þess.

Í öðru lagi heita allir félagar að standa af heilum hug við skuldbindingar sínar samkvæmt sáttmálanum.

Í þriðja lagi skuldbinda allir félagar sig til að leysa milliríkjadeilur sínar á friðsamlegan hátt.

Í fjórða lagi heita félagar því að heita ekki í milliríkjaskiptum valdi eða hótunum um valdbeitingu gegn landamærahelgi og stjórnslegu sjálfstæði nokkurs ríkis.

Í fimmta lagi skulu félagar veita sameinuðu þjóðunum alla aðstoð í aðgerðum þeirra samkvæmt sáttmálanum og mega ekki aðstoða nokkurt ríki, sem sameinuðu þjóðirnar heita aðgerðum gegn.

Í sjötta lagi skal bandalagið tryggja, að þau ríki, sem eru ekki félagar hinna sameinuðu þjóða, starfi í samræmi við þessar grundvallarreglur, að því leyti sem það er nauðsynlegt til að varðveita heimsfrið og öryggi. Sameinuðu þjóðirnar hafa þannig talið nauðsynlegt, að ríki utan bandalagsins hliti meginreglum þess. Er stofnunin þannig skylduð til að tryggja, að slík ríki leysi ágreiningsmál sín með friðsamlegum hætti, beiti ekki ofbeldi og veiti jafnvel sameinuðu þjóðunum aðstoð í aðgerðum þeirra samkvæmt sáttmálanum. Er þannig ætlað til, að sömu skuldbindingar hvíli að þessu leyti á ríkjum, sem eru utan bandalagsins, sem meðlimum þess.

Í sjöunda lagi er sameinuðu þjóðunum bannað að hlutast til um mál, sem eru að meginefni innanríkismál.

Annar kafli sáttmálans fjallar um inngöngu-skilyrði. Stofnendur hinna sameinuðu þjóða teljast þau ríki, sem tóku þátt í ráðstefnunni í San Francisco, og þau ríki, sem áður höfðu undirritað fyrirlýsingu sameinuðu þjóðanna frá 1. janúar 1942 og staðfesta sáttmálann. Inngöngu síðar geta allar þær þjóðir fengið, sem teljast friðsöm ríki, takast á hendur skuldbindingar samkvæmt sáttmálanum og eru að áliti bandalagsins færar og fúsar til að fullnægja þeim skyldum. Allsherjarþing sameinuðu þjóðanna sker úr um inntökubeiðnir eftir tillögu öryggisráðs.

Allsherjarþingið getur eftir tillögu öryggisráðs svipt félaga félagsréttindum, og hafi hann hvað eftir annað brotið gegn meginreglum sáttmálans, vikið honum úr bandalaginu.

Um úrsögn úr bandalaginu eru engin ákvæði í sáttmálanum. Var þó rætt mjög um það atriði á ráðstefnunni í San Francisco. Niðurstaðan varð sú, að taka engin ákvæði í sáttmálann varðandi úrsagnir. En ráðstefnan samþykkti ályktun sé réttlæt看leg, ef bandalagið brygðist svo vonum mannkynsins, að því tækist ekki að halda uppi friði, eða gæti það því aðeins, að lögum og réttlæti verði traðkað. Einnig er aðila talið heimilt

að ganga úr bandalaginu, ef sáttmálanum yrði breytt gegn vilja hans, á þá lund, að hann teldi sér ekki fært að búa við þær breytingar.

Þær skuldbindingar, sem ríki tekur á sig með þátttöku í bandalagi hinna sameinuðu þjóða, eru í meginatriðum þessar:

1. Að lifa í friði, beita ekki vopnvaldi nema í þágu sameiginlegra hagsmuna, stuðla að félagslegum framförum og bættum lífskjörum, treysta trúna á mannréttindi, jafnrétti karla og kvenna og stórra og smárra þjóða.

2. Að uppfylla af heilum hug skuldbindingar sínar samkv. sáttmálanum, leysa milliríkjaágreining sinn friðsamlega, beita ekki valdi eða hötnunum um valdbeitingu í alþjóðamálum. Veita sameinuðu þjóðunum alla aðstoð í sérhverri aðgerð þeirra samkvæmt sáttmálanum og aðstoða ekkert ríki, sem sameinuðu þjóðirnar beita aðgerðum gegn. Bandalagið á einnig að tryggja, eins og fyrr er getið, að ríki, sem eru ekki félagar sameinuðu þjóðanna, starfi í samræmi við meginreglur sáttmálans, að því leyti sem nauðsynlegt er til viðhalds alþjóða friði og öryggi.

3. Félagar skulu greiða kostnað við stofnunina eftir niðurfjöfnun allsherjarþings. Er gert ráð fyrir, að þing það, er kemur saman í september, kveði á um þá skiptingu. Á þessu stigi er ekkert hægt að fullyrða um það, hver verður hlutur Íslands, en samkvæmt fjárhagsáætlun sameinuðu þjóðanna fyrir yfirstandandi ár eru útgjöld stofnunarinnar áætluð 25 milljónir dollara.

4. Félagarnir fela öryggisráðinu aðalábyrgð á varðveislu friðar og öryggis og samþykkja, að öryggisráðið starfi fyrir þeirra hönd við framkvæmd skyldustarfa sinna.

5. Félagar sameinuðu þjóðanna fallast á að samþykkja og framkvæma ákvarðanir öryggisráðsins í samræmi við þennan sáttmála.

6. Aðilum deilu, sem er líkleg til að verða hættuleg heimsfriði og öryggi, er skylt að leita fyrst lausnar með samningatillraunum, rannsókn, miðlun, sátttaumleitan, gerð, dómsúrlausn, afnotum svæðisbundinna (regional) stofnana eða samninga eða öðrum friðsamlegum ráðum að eigin vali.

7. Ef eigi tekst að leysa deilu með þessum hætti, er aðilum skylt að tilkynna það öryggisráðinu.

8. Félagar skuldbinda sig til að hlíta ákvörðunum öryggisráðsins um það, hvenær sé fyrir hendi ógnun við friðinn, friðrof eða árás, og til hverra aðgerða skuli gripið samkvæmt 41. og 42. grein.

9. Öryggisráð getur ákveðið samkvæmt 41. gr. að beita öðrum aðgerðum en vopnvaldi: Að rjúfa að öllu eða nokkru viðskiptasamband og samgöngur með járnbrautum, á sjó, í lofti, með pósti, síma, útvarpi og öðrum samgöngutækjum og að slíta stjórnmálasambandi. Ráðið getur þá skorað á féлага bandalagsins að framkvæma þessar ráðstafanir, og er þeim þá skylt að gera það samkvæmt 25. grein.

10. Öryggisráðið getur ákveðið að hefja þær aðgerðir með lofther, sjóher og landher, sem það telur nauðsynlegt til að varðveita eða koma á aftur alþjóðafriði og öryggi. Slíkar aðgerðir geta falið í sér ögrun með hersýningum, hafnbann og aðrar hernaðaraðgerðir. Um skyldu einstakra

meðlima til þátttöku í þessum aðgerðum fer eftir ákvæðum 43. greinar sáttmálans, sem nánar verður vikið að síðar.

11. Félagar skulu hafa hluta af lofther sínum reiðubúinn til fyrirvaralausrar notkunar við sameiginlegar hernaðaraðgerðir sameinuðu þjóðanna. Um þetta skal nánar ákveðið af öryggisráðinu með aðstoð herforingjaráðs sameinuðu þjóðanna innan þeirra takmarka, er samningar samkvæmt 43. grein mæla fyrir.

12. Félagar skuldbinda sig til að sameinast til að veita gagnkvæma aðstoð við framkvæmd þeirra ráðstafana, sem öryggisráðið hefur ákveðið.

13. Sameinuðu þjóðirnar skulu stuðla að: a) Bættum lífskjörum, atvinnu handa öllum, fjárhagslegum og félagslegum framförum. b) Lausn alþjóðlegra vandamála á sviði fjárhags-, félags- og heilbrigðismála og skyldra mála. Enn fremur alþjóðlegu samstarfi í menningar- og uppeldismálum. c) Að almennt séu virt og vernduð mannréttindi öllum til handa án tillits til kynþátta, kynferðis, tungu eða trúar. Skuldbinda meðlimir sig til að vinna að þessum markmiðum sameiginlega og hver í sínu lagi í samvinnu við bandalagið.

14. Allir meðlimir sameinuðu þjóðanna eru um leið (ipso facto) aðilar að samþykktum alþjóðadómstólsins og skuldbinda sig til að hlíta úrskurðum hans.

15. Sérhver milliríkjasamningur, sem félagi sameinuðu þjóðanna er aðili að og gerður er eftir gildistöku sáttmálans, skal skrásettur hjá aðalskrifstofu bandalagsins og birtur af henni.

16. Ef skuldbindingar meðlima sameinuðu þjóðanna samkvæmt þessum sáttmála og skuldbindingar þeirra samkvæmt öðrum milliríkjasamningum rekast á, skulu skuldbindingar samkv. sáttmála sameinuðu þjóðanna ganga fyrir.

17. Félagar skulu veita stofnuninni þá réttarstöðu og sérréttindi, sem nauðsynleg eru fyrir starfsemi hennar. Er hér fyrst og fremst átt við svonefndan „exterritorial“ rétt starfsmanna og stofnana bandalagsins.

Aðalstofnanir hinna sameinuðu þjóða eru: Allsherjarþing, öryggisráð, fjárhags- og félagsmálaráð, gæzluráð, alþjóðadómstóll og aðalskrifstofa.

Æðsta stofnun bandalags sameinuðu þjóðanna er allsherjarþingið (General Assembly). Það skal halda fastan fund einu sinni á ári, en aukafundi eftir beiðni öryggisráðsins eða meiri hluta meðlima bandalagsins. Á allsherjarþingi eiga sæti allir félagar bandalagsins. Hvert ríki má hafa þar 5 fulltrúa, en við atkvæðagreiðslur telst hverju ríki eitt atkvæði. Yfirleitt ræður afl atkvæða á þinginu, en ákvarðanir þess í þýðingarmiklum málum skulu þó samþykktar með $\frac{2}{3}$ hlutum viðstaddra meðlima. Til þeirra mála teljast meðal annars tillögur varðandi varðveislu heimsfriðar og öryggis, kosning þeirra fulltrúa í öryggisráð, sem eiga þar ekki fast sæti, og inntaka nýrra meðlima. Hlutverk þingsins er meðal annars að hafa umræður og eftir atvikum gera ályktanir um mál varðandi hlutverk bandalagsins, stjórn þess og stofnanir í sambandi við það, um inntökubeiðnir, svipting félagsréttinda, brott-

vikning, breytingar á sáttmálanum, tillögur varðandi lausn deilumála, frið og öryggi ríkja í milli, um alþjóðasamvinnu í fjármálum, félagsmálum og menningarmálum o. s. frv. En meðan öryggisráðið hefur til athugunar mál út af deilum eða hættuástandi í milliríkjamálum, skal allsherjarþingið ekki gera neinar tillögur varðandi þau mál, nema öryggisráðið fari þess á leit. Sérhver félagi bandalagsins hefur heimild til þess að leggja fyrir allsherjarþingið mál varðandi varðveislu heimsfriðar og öryggis, og öryggisráðið hefur rétt til að vekja athygli þess á hverju því ástandi, sem getur stofnað heimsfriði og öryggi í hættu. Enn fremur á aðalstjórn bandalagsins með samþykki öryggisráðsins að skýra við hvert þinghald frá þeim málum, sem öryggisráðið hefur haft til meðferðar. Það er skylda allsherjarþingsins að efna til rannsóknar og gera tillögur um hvers konar alþjóðasamvinnu á sviði stjórnmála, fjárhags-, félags-, menningar-, uppeldis- og heilbrigðismála, þróun þjóðaréttar og viðurkenningar mannréttinda, í stuttu máli sagt, og því er rétt að taka til meðferðar sérhvert mál, er varðar velferð þjóðanna.

Sú stofnun bandalagsins, sem fyrst og fremst er talin bera ábyrgð á því, að markmiði sameinuðu þjóðanna verði náð, er öryggisráðið. Það er skipað 11 aðilum. Föst sæti eiga þar stórveldin fimm: Bandaríkin, Bretland, Frakkland, Kína og Sovétríkin. Hinir sex ráðsmennirnir skulu kosnir af allsherjarþingi til tveggja ára í senn. Um atkvæðagreiðslur innan ráðsins var gert samkomulag á Krímráðstefnunni í febrúar 1945, og hefur sú regla síðan verið nefnd Yalta-atkvæðareglan. Sú regla var samþykkt í San Francisco og er í því fólgin, að til allra ákvarðana, annarra en þeirra, sem snerta starfstílhögun ráðsins (procedure), þurfi samþykki 7 ráðsmanna, þar með talin atkvæði allra 5 stórveldanna.

Öryggisráðið skal starfa að staðaldri, og er meginverkefni þess að tryggja skjótar og haldgóðar aðgerðir af hálfu hinna sameinuðu þjóða til að tryggja varðveislu heimsfriðar og öryggis. Félagar bandalagsins fela ráðinu jafnframt aðalábyrgð á því, að svo megi takast, og gangast undir að hlíta ákvörðunum þess til að ná því markmiði, eftir því sem nánar er greint í 41.—43. grein sáttmálans.

Í sjötta kafla sáttmálans er rétt um friðsamlega lausn deilumála. Öllum félögum bandalagsins er gert að skyldu að leita með friðsamlegum hætti lausnar á hverju því deilumáli, sem stofnað gæti í hættu heimsfriði og öryggi. Öryggisráðinu er heimilt að kveðja deiluaðila til þess að leita lausnar á ágreiningsmálum á þennan hátt og að hefja rannsókn á slíkum málum. Aðilum deilu er jafnan heimilt að vekja athygli öryggisráðsins eða allsherjarþings á deilu eða vandamálum. Takist ekki að jafna deilu milli félaga bandalagsins, er þeim skylt að vísa málinu til öryggisráðs.

Þyki hins vegar friðnum hætta búin, skal öryggisráðið taka til þeirra ráðstafana, sem sjöundi kafli sáttmálans kveður á um. Er þar gert ráð fyrir tvenns konar ráðstöfunum; annars vegar viðskipta- og samgöngubanni, hins vegar hernaðaraðgerðum.

Samkvæmt 39. grein sáttmálans er öryggis-

ráðinu falið það vald að úrskurða, hvort fyrir hendi sé ógnun við friðinn, friðrof eða árás. Hver meðlimur bandalagsins verður að hlíta þeim úrskurði. Þessi regla felur í sér þýðingarmikla breytingu frá sáttmála hins fyrra þjóðabandalags, sem veitti hverju ríki úrskurðarvald um það, hvort það ástand hefði skapað, að rétt væri að gripa til refsiaðgerða. Samkvæmt sáttmála sameinuðu þjóðanna eru það ekki hin einstöku ríki, félagar bandalagsins, heldur öryggisráðið, sem ákveður, hvort og hvenær þetta ástand hafi skapað. Öryggisráðinu er með þessu fengið mjög víðtækt vald til að ákveða hverju sinni, hvort ógnun við friðinn, friðrof eða árás hafi átt sér stað, og samkvæmt 25. grein sáttmálans er hverjum félaga skylt að hlíta þeirri ákvörðun.

Þegar öryggisráðið telur, að slíkt ástand hafi skapað, getur það í fyrsta lagi farið þess á leit við deiluaðila, að þeir hegði sér í samræmi við bráðabirgðaráðstafanir, sem ráðið stingur upp á. Ef aðili skirrist við að framfylgja slíkum ráðstöfunum, ber öryggisráðinu við frekari aðgerðir að taka tillit til þess. Í öðru lagi getur öryggisráðið ákveðið, að aðrar aðgerðir en hernaðarlegar skuli viðhafðar. Þær eru fólgnar í því að slíta viðskiptasamböndum, rjúfa samgöngur og stjórnmálasamband við hið seka ríki. Ef ráðið ákveður að gripa til slíkra einangrunaraðgerða, er hverjum félaga bandalagsins skylt að framfylgja þeim, en ef það veldur ríkinu sérstökum fjárhagsvandræðum, er því heimilt að leita ráða öryggisráðsins út af því.

Ef ráðið telur, að þessar viðskipta- og samgönguhömlur hafi ekki að gagni komið eða þær séu frá upphafi ónógar, getur það í þriðja lagi ákveðið hernaðaraðgerðir á landi, sjó og í lofti.

Um skyldur bandalagsins til þátttöku í hernaðaraðgerðum eru fyrirmæli í 43. grein sáttmálans. Sú grein er svo þýðingarmikil um skyldur meðlimanna, að rétt þykir að taka hana upp orðrétta. Greinin er á þessa lund:

„1. Í því skyni að stuðla að varðveislu heimsfriðar og öryggis takast allir meðlimir hinna sameinuðu þjóða á hendur að láta öryggisráðinu í té, eftir áskorun þess og samkv. sérstökum samningi eða samningum, herlið, aðstoð og fyrirgreiðslu, þar með talinn umferðarréttur (rights of passage), eins og nauðsynlegt er til varðveislu heimsfriðar og öryggi.“

2. Slíkur samningur eða samningar skulu ákveða tölu og tegund liðssveita, viðbúnað þeirra og almennt aðsetur og tegund þeirrar fyrirgreiðslu og aðstoðar, sem skal láta í té.

3. Gera skal samning þennan eða samninga eins fljótt og unnt er, að frumkvæði öryggisráðsins. Þeir skulu gerðir milli öryggisráðsins og einstakra meðlima eða meðlimahópa og skulu síðan fullgiltir af samningsríki samkvæmt stjórnskipunarreglum þess ríkis.“

Eins og greinin ber með sér, ber félögum bandalagsins að gera slíka samninga, en þó aðeins að frumkvæði bandalagsins. Ríkinu er skylt að gera samning, ef öryggisráðið fer þess á leit. Fyrr en samningur er gerður, hvílir engin skylda á ríki til að láta í té þá aðstoð, sem 43. grein mælir fyrir um. Hins vegar er ríki skylt að taka

upp samninga, þegar öryggisráðið fer þess á leit, og getur ekki skotið sér undan þessum skuldbindingum með því að tregðast við að hefja samninga. Um aðferðina við samningsgerðina fer eftir venjulegum reglum um milliríkjasamninga. Þeir öðlast ekki gildi, fyrr en þeir hafa verið fullgiltir samkv. lögum hlutaðeigandi ríkis. Að því er Ísland snertir þarf því fullgildingu af hendi forseta Íslands, og ef um er að ræða kvaðir á landi, landhelgi eða lofthelgi, þarf enn fremur samþykki Alþingis samkvæmt 21. grein stjórnarskrárinnar.

Þegar til samninga kann að koma milli öryggisráðsins og Íslands um þessi mál, verður að telja, að öryggisráðið og Ísland séu að lögum jafnrétttháir aðilar. Um þær viðskipta- og samgönguhömlur, sem 43. grein fjallar um, er hverju ríki skylt að hlíta ákvörðun öryggisráðsins. En um þær skyldur, sem 43. grein mælir fyrir um, hefur öryggisráðið ekki sjálfðæmi; ríki er ekki skylt að verða við öllum óskum þess um aðstoð, heldur er ætlunin sú, að framlög einstakra ríkja til hernaðaraðgerða séu samningsmál milli öryggisráðsins og hinna einstöku ríkja.

Aðstoð og fyrirgreiðsla (assistance and facilities) geta meðal annars falið í sér: beinar fjárgreiðslur, afhendingu matvæla, herbúnaðar, vopna og skotfæra, lán samgöngutækja: járnbrauta, bifreiða, skipa, loftfara, pósts, síma og útvarps, flutning herliðs, hergagna, vista, rétt til að flytja um fyrrráðasvæði ríkis herlið, hergögn og annað, afnot herstöðva fyrir flugvélar, herskip, kaþbáta og landher. En þótt allar þessar tegundir aðstoðar geti fallið undir 43. grein, leiðir ekki af því, að ríki sé skylt að láta þær allar í té, þótt öryggisráðið fari þess á leit, né það magn þeirrar tegundar aðstoðar, sem það fer fram á. Hefur það komið skýrt fram í umræðum um sáttmálann meðal annars í Bandaríkjunum og Svíþjóð, að hin einstöku ríki hafi heimild til að setja margvísleg og víðtæk skilyrði í væntanlegum samningum við öryggisráðið.

Annað atriði er svo það, hvort ríki sé skylt að láta í té umrædda aðstoð að staðaldri, varanlega. Sem dæmi má nefna, hvort Íslandi væri skylt samkv. 43. gr. sáttmálans að veita sameinuðu þjóðunum varanlegar herstöðvar hér á landi á friðartínum, ef öryggisráðið færi fram á það. En 43. gr. verður að skýra og skilja í samræmi við önnur ákvæði 7. kafla sáttmálans, og telja þeir lögfræðingar, er um málið hafa fjallað f. h. ríkisstjórnarinnar, að aðstoð og fyrirgreiðslu sé ekki skylt að láta í té í framkvæmd fyrr en öryggisráðið hefur úrskurðað samkvæmt 39. grein, að fyrir hendi sé ógnun við friðinn, friðrof eða árás. Íslenska ríkið hefur aldrei háð stýrjöld og aldrei haft herskyldu né herlið landsmanna. Ber að sjálfsögðu að taka tillit til þess í væntanlegum samningum íslenska ríkisins og öryggisráðsins.

Öryggisráðinu til aðstoðar og ráða skal setja á stofn herforingjaráð, er skipað skal foringjum herforingjaráða hinna föstu meðlima öryggisráðsins. Þetta ráð skal ásamt öryggisráðinu héra ábyrgð á herstjórn þeirra herja, sem öryggisráðið hefur til afnota.

Sáttmálinn gerir ráð fyrir því, að hópar ríkja,

sem eiga sameiginlegra hagsmuna að gæta, geti myndað sérstök bandalög með svokölluðum svæðisbundnum samningum (regional arrangements). Er þar t. d. átt við bandalag Ameríku-þjóða og Arabaþjóða. Sáttmálinn leyfir tilveru og starfsemi slíkra sambanda, og öryggisráðið getur falið því ýmsar framkvæmdir, eftir því sem nánar greinir í 8. kafla sáttmálans.

Áður hefur verið getið um þær skuldbindingar, sem sáttmálinn felur í sér um fjárhags-, félags-, menningar- og mannúðarmál. Til þess að vinna að þeim málum skal stofnað til sérstaks fjárhags- og félagsmálaráðs, er skipað skal 18 mönnum, og skal það kosið af allsherjarþingi sameinuðu þjóðanna.

Loks skal þess getið, að með sáttmálanum er lögfestur alþjóðadómstóll (The International Court of Justice) í beinu framhaldi af hinum fyrri Haag-dómstóli, og er verkefni hans að skera úr ágreiningsmálum ríkjanna og láta stofnunum sameinuðu þjóðanna í té álit um lögfræðileg efni, þegar þess er óskað. Samþykktir dómstólsins skoðast sem hluti af sáttmála hinna sameinuðu þjóða.

Megintilgangur bandalags hinna sameinuðu þjóða er að varðveita alheimsfrið og öryggi. Hversu það tekst, verður engu um spáð. En það tvennt vekur von um árangur, að öryggisráðinu eru veittar rýmri heimildir til virkra og skjótra aðgerða en ráði hins fyrri þjóðabandalags, og að tvö stórveldi: Bandaríkin og Sovétríkin, sem tóku ekki þátt í þjóðabandalaginu gamla frá upphafi, eru nú frá öndverðu félagar hins nýja bandalags sameinuðu þjóðanna.

Ísland hefur aldrei háð stýrjöld við aðrar þjóðir. Saga þjóðarinnar, eðli hennar og andi stefnir til hlutttöku í hverju starfi, er vinnur að friði á jörðu.

Ég vil svo leyfa mér að vekja athygli á því, að til greina kemur að vikja aðeins við orðalagi tilögunnar eins og hún liggur fyrir á þskj. 1. Þar stendur: „Alþingi ályktar að veita ríkisstjórninni heimild til þess að sækja um inntöku Íslands í bandalag hinna sameinuðu þjóða og takast jafnframt á hendur fyrir landsins hönd þær skyldur.“ Það mætti eins segja: Alþingi ályktar að veita ríkisstj. heimild til þess fyrir hönd Íslands að sækja um inntöku í bandalag hinna sameinuðu þjóða og takast jafnframt á hendur fyrir landsins hönd þær skyldur, — þannig að tvímælalaust sé, að hvort tveggja, sem gera á, sé gert fyrir hönd Íslands. Í rauninni er ekki hægt að misskilja þetta, en mætti þó segja, að þetta væri skýrara, og vildi ég vekja á því athygli þeirrar n., sem fær málið til meðferðar.

Leyfi ég mér svo, herra forseti, að leggja til, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til utanrnm. til skjótrar afgreiðslu, eftir því sem fært þætti.

Hermann Jónasson: Herra forseti. — Þetta mál, sem hér liggur fyrir, hefur mjög lítið verið rætt meðal þjóðarinnar, og í rauninni vitum við þingmenn mjög lítið um það. Þetta er, eins og við vitum, í fyrsta skipti sem sáttmáli eða stjórnarskrá hinna sameinuðu þjóða hefur verið þýdd og lögð fyrir okkur hér á Alþingi. Á þskj. því,

er hér liggur fyrir, er látið í ljós það álit ríkisstj., að það muni vera vilji okkar Íslendinga að gerast meðlimir hinna sameinuðu þjóða.

Ég hefði kosið, að fyrir hefði verið þýddur þessi sáttmáli, til þess að hægt hefði verið að ræða málið nánar á undanförunum mánuðum, því að það hefði þá legið ljósar fyrir heldur en þegar nú á að taka ákvörðun um það á einum eða tveim dögum. Þetta mál, sem hér liggur fyrir, er tvímælalaust mjög stórt mál, og ég tel, að við séum flestir þess sinnis hér á Alþ. sem og íslenska þjóðin yfirleitt, að við teljum þessa tilraun, sem þjóðirnar eru að gera til þess að tryggja friðinn og öryggi meðal þjóða, mjög mikilsverða og virðingarverða, og að við viljum leggja þar eitthvað af mörkum, ef við getum. En það er ekki hægt að neita því, að eins og nú standa sakir, er reynslan af gamla þjóðabandalaginu og reynslan, sem liggur fyrir fram til þessa dags um þessi mál, sú, að hún er að ýmsu leyti alls ekki hvetjandi fyrir þjóðirnar til þess að ganga inn í þetta bandalag. Hins vegar ber að líta á það, að þetta er önnur tilraunin, sem hér er verið að gera, og ef til vill heldur ekki þess að vænta, að það gangi betur heldur en það hefur gengið fram til þessa, en það þarf ekki að lýsa því fyrir þeim, sem hér eru, að útlitið er þannig, að það verður alls ekki talið glæsilegt eins og nú standa sakir. Ég átla ekki að fara nánar inn á þetta, en vegna þess, hvernig málið er undirbúið, hvað lítið það hefur verið rætt meðal íslensku þjóðarinnar og hve mönnum er lítið kunnugt um þær kvaðir, sem þeir taka á sig með því að ganga í þetta bandalag, og það jafnvel okkur þ.m. flestum, fyrir en þessi skjöl lágu fyrir undanfarna daga, og vegna þess hvernig horfir um bandalagið í svipinn, þá teldi ég það alveg skaðlaust, þótt þetta mál biði nokkurrar athugunar enn, fyrst ekki var hægt að leggja það fyrir þjóðina fyrir og upplýsa það betur heldur en enn er raun á. Ég verð að segja það, eins og kom líka fram í ræðu hæstv. forsrh., þá er það allmikið á huldu, eins og eðlilegt er, um sáttmála hinna sameinuðu þjóða, er hér liggur fyrir, hvaða kvaðir við tökum oss á herðar, þegar við gerumst þar meðlimir. Að því er mér virðist, þá eru þær fyrst og fremst í 43. gr. sáttmálans, og um þær ræddi hæstv. forsrh. Áður en Svíar gerðu sína ályktun um þessi mál, gáfu þeir út mjög ýtarlega greinargerð um þessi atriði og alveg sérstaklega um ákvæði 43. gr. Það kemur einnig fram í þeirri álytsgerð, sem okkar sérfræðingar í þessum efnum hafa gengið frá og fylgir hér með sem fskj. I, að þær kvaðir, sem hægt er að krefjast af okkur, geta orðið margvíslegar, eins og talið er hér upp í grg. 4. bls. 16: Beinir fjárgreiðslur, afhending matvæla, herútbúnaðar, vopna, skotfæra, lán samgöngutækja: járnbrauta, bifreiða, skipa, loftfara, pósts, síma og útvarps, flutningur herliðs o. fl., svo og afnot herstöðva. Það er alveg rétt, sem hæstv. forsrh. tók fram, að það þarf sérstakan samning til þess, að hægt sé að krefjast slíks af nokkurri þjóð, þótt hún sé meðlimur í þjóðabandalaginu, en það er líka réttlæta bent á það af sérfræðingum okkar, sem hafa tekið málið til athugunar, að einhverja aðstoð verður hvert þessara ríkja að láta í té til þess að standa við

skuldbindingar samkv. 43. gr., enda væri þátttaka okkar í þjóðabandalaginu ekki mikils virði, ef við legðum ekki eitthvað af mörkum, utan þeirra peninga, sem þetta kostar, til þess að varðveita frið og öryggi, eins og það er kallað. En það er nú áreiðanlega mjög sterkur vilji fyrir því hjá þjóðinni og næstum einróma, að ekki komi til þess, að hér verði herstöðvar, og ég verð að láta þá skoðun mína í ljós, hvernig svo sem ég greiði atkv. um þetta mál, að ég tel, að það þyrfti að liggja fyrir frá hv. Alþ. nú þegar, að til þess gæti aldrei komið, að við vildum fórna því að leyfa varanlegar herstöðvar hér á landi. Virtist mér hæstv. forsrh. leggja á þetta áherzlu, þótt hann talaði óljóst um þetta atriði.

Viðkomandi úrsögn úr þjóðabandalaginu, þá er það nokkuð ljóst, að eftir þeim skýringum, sem hér liggja fyrir og hæstv. forsrh. minntist á, og eins og bent er á í ályktun þingsins í San Francisco 1945, á bls. 7—8, er það raunverulega undir dómi þjóðabandalagsins sjálfs komið, hvort úrsögn verði talin gild eða eigi, eins og segir á bls. 8 í þessari ályktun — með leyfi hæstv. forseta: „Mun mega telja svo í stuttu máli, að úrsögn sé gild, ef hún helgast af skerðingu félagsréttinda aðila eða er þeim rökum studd, er þing bandalagsins metur gild.“ Þjóðabandalagið leggur m. ö. o. á það megináherzlu, hvort hægt sé að segja sig úr því eða ekki, og er rétt að gera sér þetta ljóst. Hins vegar hefur verið á það bent í þessari álytsgerð, sem hér liggur fyrir, að sú þjóð, sem er ekki meðlimur þjóðabandalagsins, heldur stendur utan við það, geti vænt þess samkv. ákvæðum 2. gr. lið 6, að gerðar verði ráðstafanir gagnvart henni af bandalaginu til þess að hún starfi í samræmi við grundvallarreglur þess að svo miklu leyti sem það er nauðsynlegt til varðveislu heimsfriði og öryggi. Þó er ekki líklegt, að þjóð eins og við Íslendingar yrðum fyrir barðinu á slíkum ráðstöfunum, vegna þess að ólíklegt er, að við mundum nokkurn tíma gera þær ráðstafanir, sem ógnuðu heimsfriði. Þjóðir, sem eru utan við bandalagið, hafa samkv. 35. og 50. gr. þessa sáttmála tvímælalaust rétt til þess að bera upp fyrir þjóðabandalaginu mál, sem þau telja sér nauðsynlegt að fá dóm á eða aðstoð til þess að leysa. Þjóð, sem yrði fyrir á-gengni einnar eða fleiri þjóða og telur sig ekki þess umkomna að geta afstýrt þeirri á-gengni, getur og samkv. ákvæðum þessara gr., þótt utan við bandalagið sé, fengið leyfi til þess að fá aðstoð bandalagsins, þannig að þjóðir, sem standa utan við það, eru á engan hátt réttlausear, heldur njóta þær þeirra hlunninda, sem bandalagið veitir, sem og vænta má, því að slíkt bandalag gæti ekki náð tilgangi sínum, ef það léti á-gengni líðast gegn einhverri þjóð, þótt utan bandalagsins væri. Slíkt gæti leitt til ófriðar, áður en varir.

Á þessu stigi er óneitanlega talsverður vandi að skera úr því, hvaða ákvörðun á að taka í þessu máli. Þetta mál verður sjálfsagt athugað í n., og skal ég ekki orðlengja um málið á þessu stigi. Hins vegar virðist mér það auðsett mál, og það verðum við að gera okkur ljóst, að með því að gerast meðlimur hinna sameinuðu þjóða tökum við á okkur kvaðir, sem við á þessu stigi að

vísu vitum ekki, hverjar verða, en getum gert ráð fyrir því, að þetta kosti í fjárframlögum, að því er hæst. forsrh. gízkaði á, um $\frac{1}{4}$ millj. kr. og að við munum þurfa að leggja eitthvað meira af mörkum en það, í hvaða mynd eða formi sem það verður, en það er ekki þar með sagt, að við eigum að skorast undan því, því að með því að gerast meðlimur leggjum við fram okkar litla skerf og þátttöku til þess að halda uppi og ná því markmiði, sem þjóðabandalagið hefur sett sér. — Manni virðist það tvímælalaust — og á það er bent í sænska nál. —, að þótt sérstaka samninga þurfi að gera um þau friðindi eða aðstoð, sem ríki veitir þjóðabandalaginu, þá er rétt að gera sér það ljóst, að eftir að ríki er komið inn í þjóðabandalagið, þá hvílir á því ríki ákaflega þung siðferðisleg pressa um að verða við þeim kröfum, sem bandalagið fer fram á, en þótt það sé ekki skylda að verða við þessum kröfum, þá er talið mjög erfitt að neita þeim.

Að lokum vil ég aðeins benda á það, að mér finnst, að það hefði átt að leggja þetta mál fyrir fyrir, svo að hægt hefði verið að ræða það á undanförunum mánuðum og vikum, til þess að það lægi ljósara fyrir, og virðist mér því nokkuð mikill skyndibragur á meðferð þess, en vil þó vona, að það fari sem bezt.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. — Ég vil aðeins geta þess út af lokaummælum hv. þm. Str. (HermJ), að ég hef gengið út frá því, að sáttmáli hinna sameinuðu þjóða væri í höndum alla stjórnmalafél. þingsins, þar eð við í vetur fengum með sérstökum ráðstöfunum nokkuð mörg eintök af sáttmálanum frá London. Var þeim útbýtt meðal meðlima hinnar svokölluðu tólf manna n., og var ætlað til, að hver flokkur hefði þar nokkur eintök til meðferðar. Að öðru leyti má vel vera, að æskilegt hefði verið, að þjóðin hefði fengið meiri vitneskju um þennan sáttmála, en ég vænti, að af því hljótist ekki neinn skaði og að fulltrúar þjóðarinnar á hv. Alþ. reynist þess færir að taka ákvörðun um þetta mál, eins og svo mörg önnur vandamál, sem þeir þurfa að leysa í nafni þjóðarinnar samkv. því umboði, sem þeir hafa fengið frá henni til að fjalla og taka ákvörðun um.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 30 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 32 shlj. atkv. og til utanrnm. með 36 shlj. atkv.

Á 3. fundi í Sp., 23. júlí, var till. tekin til síðari umr.

Forseti (JPálm): Hv. þm. hefur verið tilkynnt, að þessi fundur, sem átti að hefjast nú, geti ekki orðið fyrir en kl. 8½ í kvöld, og set ég því fund að þessu sinni aðeins til þess að fresta. Ástæðan til frestunarinnar er sú, að hv. utanrnm. hefur tilkynnt, að hún geti ekki haft álit sitt tilbúið fyrir en eftir kvöldmatartíma. Fundi er þar með frestað til kl. 8½ í kvöld.

Kl. 8.30 síðd. var fundinum fram haldið og till. tekin til meðferðar (A. 1, n. 11, 9).

Of skammt var liðið frá úthýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 36 shlj. atkv.

Of skammt var liðið frá úthýtingu brtt. 9. — Afbrigði leyfð og samþ. með 34:1 atkv.

Frsm. (Stefán Jóh. Stefánsson): Það hefur löngum verið svo í sögu þjóðanna, að alltaf öðru hverju, eftir sérstaklega mikið umrót og miklar hörmungar, stórar styrjaldir, hafa risið upp raddir um það, að þjóðirnar ættu að taka höndum saman sem góðir félagar í einu alþjóðlegu samfélagi. Þessi alþjóðahyggja, ef svo má kalla, hefur stundum enzt nokkuð skammt. Alls konar hagsmunir einstakra landa og ríkja hafa gert það að verkum, að þessi alþjóðasamtök hafa orðið skammliíf og tiltölulega litlu til leiðar komið. Þó hefur alþjóðahyggja alltaf lifað í brjósti margra beztu sona þjóðanna, en fengið mismunandi sterkan hljómgrunn, eftir því sem tímarnir hafa verið. Stundum hafa talsmenn hennar verið rödd hrópandans í eyðimörkinni, en stundum hefur fjöldi manna skilið og virt þá hugsun, sem á bak við lá, um samtök meðal þjóðanna, í staðinn fyrir sundrunarhug, órétt og árekstra.

Það var vel mælt hjá hinum fræga stjórnmálamanni Jean Jaurés, að litill alþjóðahugur leiði hugann burt frá fœðurlandinu, en mikil alþjóðahyggja auki fœðurlandsást. Þessi orð eru vissulega sönn og rétt, ef að er gáð; en sannindi þeirra hafa sjaldnast fengið viðurkenningu þjóðanna.

Eftir styrjöldina 1914—1918 var stofnað svokallað þjóðabandalag. Bak við það lá hin fagra hugsjón, sem mest var mótuð af kenningum Wilsons, þáverandi forseta Bandaríkjanna. Og það er ekki nokkrum vafa bundið, að margir af áhrifaríkum mönnum í heiminum fylktu sér með alvöru undir þau merki, sem voru hafin að hún eftir þau ófriðarlok. En því miður urðu þau alþjóðasamtök ekki að miklu gagni.

Það hafa þó verið einu alþjóðasamtökin, sem til mála gat komið, að Íslendingar gerðust þátttakendur í hingað til. En Íslendingar urðu aldrei þátttakendur í þeim. Til þess lágu margar orsakir og kannske ekki síst sú, að Íslendingar voru þá í stjórnmálalegum tengslum við annað ríki á Norðurlöndum, Danmörku. Þegar lengra leið, kynni að hafa vaxið áhugi Íslendinga fyrir þjóðabandalaginu. En veg bandalagsins fór þá hnignandi, og því minni ástæða fyrir okkur að ganga í það. En á Alþingi 1927 var þó borin fram tillaga um, að Ísland gengi í þjóðabandalagið, en var ekki afgreidd.

Þegar komið var dálítið fram á styrjaldartímann síðasta, 1939—45, og vonir tóku að glæðast hjá sameinuðu þjóðunum um það að vinna sigur í þeirri styrjöld, tóku þær að hafa fundi sín á milli til að undirbúa alþjóðasamtök að stríðinu loknu. Þrægar er Atlantshafssáttmálinn, sem gerður var á sínum tíma og undirritaður af Churchill og Roosevelt. Er hann að mörgu leyti sá grundvöllur, sem alþjóðabandalag hinna sameinuðu þjóða, sem nú hefur risið upp, var byggt á.

Þegar leið nokkuð fram á stríðið og Ísland varð, nauðugt viljugt, skulum við segja, að verða þátttakandi í orustunni, sem þá geisaði, dró líka

að því, að Íslandi væri boðin þátttaka í samtökum, sem vissulega voru annars eðlis heldur en þau alþjóðasamtök, sem nú hafa verið formlega stofnuð, en voru þó fyrirrennari þeirra.

Það kom bráðlega í ljós meðal Íslendinga, að þeir töldu sér bæði skylt og rétt að taka þátt í alþjóðasamtökum. Þekktust af þeim er hin alþjóðlega hjálparstofnun, sem Íslenska ríkið ákvað að vera þátttakandi í og hefur þegar af sinni hálfu lagt fram álitlega fjárhæð til hjálpar þeim þjóðum, sem mesta neyð hafa liðið í styrjöldinni síðustu.

Þegar lengra leið á stríðið og auðsætt var, að það mundi brátt enda, hófst enn þá meiri undirbúningur að alþjóðasamtökum. Og næst var drepð á dyr Íslendinga um það bil, er stríðinu var að ljúka, þegar spurningin um það var á döfinni, hvaða þjóðir meðal þeirra, sem þá stóðu utan við, vildu gerast aðilar í stríðinu. Ísland kaus ekki þann kostinn. En í stað þess lýstu alþingismenn á Íslandi yfir því, 25. febrúar 1945, að þeir vildu, að Íslendingar yrðu þátttakendur í alþjóðasamtökunum, þ. e. samtökum hinna sameinuðu þjóða, sem þá voru í undirbúningi. Seinna var þessi vilji Íslenska ríkisins einnig orðaður í svarnótu til ameríska sendiherrans hér á landi, 6. nóv. 1945. En þetta hvort tveggja má sjá á þingskjali 1, sem hér liggur fyrir.

Það var alveg sýnilegt, að koma mundi til þess áður en mjög langt liði, að Íslenska ríkið ákvarði aði það formlega, hvort það vildi gerast aðili í bandalagi hinna sameinuðu þjóða. Og nú, þegar komið var nokkuð fram á sumar, fékk ríkisstjórnin vitneskju um það, að ef Ísland hugsaði sér að gerast þátttakandi með haustinu, væri nauðsynlegt að ákvarða það mjög fljótlega.

Þegar þessi boð bárust ríkisstjórninni, kallaði hún strax saman utanríkismálanefnd, sem ræddi málið talsvert ýtarlega á tveimur fundum, áður en ákveðið var að kalla Alþingi saman. Þá var lagður fyrir utanríkismálanefnd sáttmáli hinna sameinuðu þjóða, bæði á ensku, sænsku og dönsku, og einnig allmiklar skýringar, sérstaklega frá Svíþjóð; en þá hafði nýlega verið ákveðið í sænska ríkisþinginu, að Svíþjóð æskti upptöku í bandal. hinna sameinuðu þjóða.

Það kom í ljós þá þegar í utanríkismálanefnd og í ríkisstjórninni, að það teldist eðlilegt, eftir því sem á undan er gengið, að Íslenska þjóðin tæki þátt í alþjóðasamtökunum og að Alþingi gerði yfirlýsingu um það. Væri því rétt að taka þetta mál til ræðilegrar athugunar. En allir voru á einu máli, jafnt ríkisstjórnin sem utanríkismálanefnd, að ótækt væri, að ákvörðun um þetta yrði tekin með öðrum hætti en þeim, að Alþingi yrði kvatt til fundar og það ákveði sjálft, hvað gera skyldi. Það er í sjálfu sér ákaflega eðlilegt, eftir að Ísland hefur gerzt sjálfstætt ríki, að það líti á sig sem eitt af þeim ríkjum, sem reiðubúin eru til að taka þátt í hverjum þeim alþjóðasamtökum, sem miða að öryggi og friði og framförum í heiminum. Nú lá það þannig fyrir frá hálfu sameinuðu þjóðanna í upphafsgerð sáttmála þeirra, að höfuðtilgangur bandalags sameinuðu þjóðanna er þetta, sem ég nú hef sagt. Enda þótt allir háttvirtir þingmenn hafi lesið það, sem um þetta greinir í sáttmálanum, skal ég leyfa mér

að lesa upp þá höfuðstefnuyfirlýsingu, sem kemur fram í upphafi sáttmálans. Hún hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Að staðfesta að nýju trú á grundvallarréttindi manna, virðingu þeirra og gildi, jafnrétti karla og kvenna og allra þjóða, hvort sem stórar eru eða smáar;

Að skapa skilyrði fyrir því, að hægt sé að halda uppi réttlæti og virðingu fyrir skyldum þeim, er af samningum leiðir og öðrum heimildum þjóðaréttar;

Að stuðla að félagslegum framförum og bættum lífsskjörum án frelsisskerðingar, og ætlum í þessu skyni

Að sýna umburðarlyndi og lífa saman í friði, svo sem góðum nágrönnum samir,

Að sameina mátt vörn til að varðveita heimsfrið og öryggi,

Að tryggja það með samþykkt grundvallarreglna og skipulagsstofnun, að vopnavaldi skuli eigi beitt nema í þágu sameiginlegra hagsmuna, og

Að starfrækja alþjóðaskipulag til eflingar fjárhagslegum og félagslegum framförum allra þjóða.“

Þessi stefnuyfirlýsing sameinuðu þjóðanna hlýtur að vera einnig skoðun Íslensku þjóðarinnar. Og þó að Íslenska ríkið sé lítið, kotríki, eins og oft er undirstrikað, þá er það sjálfstætt ríki, og þess vegna ber því skylda til að athuga og ákvarða hverju sinni sem jafnréttisaðila við önnur ríki, hvort það eigi að taka þátt í samtökum þjóða á alþjóðlegum grundvelli. Og þegar stefnuyfirlýsingin er sú, sem ég hef minnt á, fer ekki hjá því, að það hljóti að vera í samræmi við hag, vilja, skap, menningu og sögu Íslensku þjóðarinnar að taka þátt í þessum alþjóðasamtökum.

Það má vel vera, að Íslendingar orki litlu í alþjóðastjórnmalum. En alveg eins og Íslendingar voru ákveðnir í því að vilja mikið að sér leggja til að verða áfram sjálfstætt ríki, eins er það líka sjálfsagt og eðlilegt, að hið sjálfstæða, unga Íslenska ríki setji sitt lóð á vogarskálina í alþjóðasamtökum til stuðnings góðum málafnum. Og ekki hvað sízt ef verða mætti til þess að auka sjálfstæði og öryggi Íslenska ríkisins.

Þegar núverandi Alþingi var kvatt saman, var þetta mál lagt fyrir af hæstv. ríkisstjórn, og eins og vænta mátti, voru lögð fyrir þingið ýtarleg skjöl um þetta efni, sem hér liggja fyrir. Er það fyrst og fremst tillaga um að ganga í bandalag hinna sameinuðu þjóða, í öðru lagi greinargerð frá ríkisstjórninni, hvers vegna tilagan sé fram borin. Í þriðja lagi er álitsgerð kunnáttumanna um það, hvað sambandsáttmálinn hafi að geyma, í fjórða lagi er texti sáttmálans á Íslensku og ensku.

Eftir að málið hafði verið lagt þannig fyrir, var það sent til utanríkismálanefndar, og eins og segir í nál. á þskj. 11, þá hefur nefndin haldið þrjá fundi um þetta mál og rætt það talsvert ýtarlega, og það tókst, eins og nál. sýnir, að komast að samkomulagi með öllum fulltrúum, sem eiga sæti í utanríkismálanefnd, en þeir eru frá öllum flokkum þingsins. Þetta nál. er ekki langt, enda fannst nefndinni ekki þörf að rita langt nál., svo mikil skjöl sem lágu fyrir þá þeg-

ar og svo miklar skýringar sem þegar höfðu verið gefnar af nefnd fræðimanna og vitnað til skýringa erlendra fræðimanna um það, hvað felst í sambandssáttmálanum. En þegar að því kemur, að Alþingi Íslendinga á að taka þá ákvörðun, sem nú liggur fyrir að taka, þá er ég ekki í vafa um það, að menn telji það miklu skipta, sem ég hef nefnt áður, að um leið og Ísland gerist sjálfstætt og fullvalda ríki, beri það fram ósk um að gerast aðili að sáttmála hinna sameinuðu þjóða.

En þá hlýtur að rísa upp sú spurning: Er það ekki einhverjum vandkvæðum bundið fyrir íslensku ríkið að verða þátttakandi í þessum samtökum, sem geri það að verkum, að þótt Ísland sé fylgjandi skipulagi sameinuðu þjóðanna, þá séu á því svo mikil vandkvæði, svo miklir gallar, svo mikil áhætta, að ekki sé rétt að taka slíkt skref?

Það er alltaf svo, að hverjum félagsskap, þó að hann sé lítill, tiltölulega lítillægur, það er svo í hverju þjóðfélagi og hverjum alþjóðafélagsskap, að honum fylgja bæði skyldur og réttindi.

Enginn aðili í einum félagsskap getur búist við því að fá réttindin ein, rétt, sem kynni að verða talinn allmikilsverður, en losna að öllu leyti við skyldurnar við félagið eða samtökin, hvort sem þau eru stór eða smá.

Það er ekki nokkrum vafa bundið, að hver sú þjóð, sem gengur inn í bandalag sameinuðu þjóðanna, verður að taka á sig skyldur, — skyldur, sem ekki verður sagt um enn þá á þessu stigi, en reynslan verður að sýna, hversu stórar eru og þungbærar; því að þótt sáttmálinn kunni að vera skýrt og greinilega orðaður, þá verður það með hann eins og lög og ályktanir, að reynslan verður að leiða í ljós, hvað kann að leiða af þessum sáttmála fyrir einstakar þjóðir og alþjóðasamvinnu.

Nú hefur verið rakið rækilega álit fræðimanna hér á Íslandi um þessi efni, hvaða skyldur hvert þad ríki taki á sig, sem gengur í bandalag sameinuðu þjóðanna. Það yrði aðeins endursögn að minnst á þær skyldur, enda veit ég, að allir háttv. þingmenn hafa þegar reynt, eftir því sem tími hefur unnist til, að athuga og kynna sér það efni, og ég mun þess vegna alls ekki í þessari framsöguræðu minni fara neitt nánar út í það atriði. En það ætti í mörgum tilfellum ekki heldur að vera óljúft fyrir neina þjóð að taka á sig skyldur samfara réttindum, ef skyldurnar mættu verða til þess að bægra frá dyrum þjóðanna þeim ögnum, sem við höfum allir horft á í síðustu styrjöld, og bægra frá þeirri eyðileggingu og hörmungum, sem gengið hafa yfir flestar þjóðir, þótt misjafnt hafi verið, og við Íslendingar þekkjum einnig að nokkru leyti.

Íslenska þjóðin er fámenn og fátæk, en hún verður að gera sér ljóst, að hún verður að taka á sig einhverjar skyldur í þessu efni. Við tókum glaðir á okkur margra milljóna útgjöld til þess að reyna að bæta úr neyð og vandræðum víða um lönd, þegar við gerðumst aðilar að UNRRA eða alþjóðahjálparstarfseminni. Það er því ekkert að undra, þó að skyldur hljóti að leggjast á herðar hverri þeirri þjóð, sem tekur þátt í þessum

samtökum. Spurningin er aðeins sú, hvort skyldurnar séu svo þungbærar, hvort ábyrgðin yrði svo mikil, hvort röskunin á hag þjóðarinnar yrði svo mikil við inngöngu hennar í bandalag sameinuðu þjóðanna, að það yrði þyngra á vogarskálinni en sá alþjóðarvilji, sem ég veit, að er á Íslandi fyrir því að taka þátt í alþjóðasamtarfi og reyna að hlynna að varanlegum friði og öryggi meðal þjóðanna.

Það má segja, að enginn okkar geti sagt um það með nokkurri vissu, eins og ég sagði áðan, hversu skyldurnar kynnu að verða þungbærar. En eitt er það atriði, sem ég skal nú koma að, og það er það eina atriði, sem utanríkismálanefnd hefur dvalið við og minnst er á í nefndarálitinu, en það er ákvæði 43. gr. alþjóðasáttmálans um skyldur þjóðanna, sem í bandalaginu eru, til þess að veita hernaðarleg réttindi, hernaðarlega aðstoð, ef upp kynni að rísa alþjóðleg deila með vopnavaldi eða hætta á, að alþjóðleg deila með vopnavaldi risi upp.

Nú hefur 43. gr. verið skýrð rækilega af okkar kunnáttumönnum, og álit þeirra liggur hér fyrir sem fylgiskjal I. Ég tel þessar skýringar svo réttar sem verða má og tel, að við getum ekki byggt á öðru en þeim skýringum, enda eru þær að mínu viti í fullu samræmi við þær skýringar, sem komið hafa fram frá merku og þrautreyndum kunnáttumönnum í alþjóðarétti í Svíþjóð og nefndin átti kost á að kynna sér og íslensku fræðimennirnir hafa kynnt sér rækilega.

Spurningin, sem er á hvers manns vörum að gefnu tilefni út frá síðasta striði, er þessi: Leiðir innganga Íslendinga í bandalag hinna sameinuðu þjóða það ekki óumflýjanlega af sér, að það verði erlendar herstöðvar á Íslandi?

Áliti Svíanna um þessi efni og áliti íslenskra fræðimanna um þessi efni ber saman um það, að inngangan út af fyrir sig í sameinuðu þjóðirnar skapi engar slíkar skyldur. Hitt er aftur annað mál, þegar að því kemur, að ástandið er að áliti öryggisráðsins komið í það horf, að heimsfriðnum er hættu búin eða ógnað af einhvers hálfu, og það lýsti yfir því ástandi, að það yrði að bera fram ósk við flesta meðlimi sameinuðu þjóðanna að aðstoða á einhvern hátt við varnir vegna hinnar yfirvofandi hættu. Og þá kemur þetta ákvæði 43. gr. sáttmálans um það, að öryggisráðið geti samið eða átt frumkvæði að samningum um, að hinar sameinuðu þjóðir geri ákveðnar öryggisráðstafanir, ef — og ég vil undirstrika mjög þetta ef — ástandið í heiminum er slíkt að áliti öryggisráðsins, að styrjöld sé yfirvofandi eða ögnun við frið eða friðrof.

Og þá kemur að því, hvort til okkar yrði beint þeirri ósk, að hér yrðu hernaðarbækistöðvar, og hvort innganga okkar út af fyrir sig gæti gert það að verkum, að hernaðarbækistöðvum yrði komið upp á Íslandi.

Ég hef sagt áður, að álit fræðimanna innlendrar og erlendrar er á þá leið, að inngangan út af fyrir sig geri það ekki að verkum. En það gæti komið einmitt að því vegna þess, að við værum í sameinuðu þjóðunum, að reynt yrði að fá samninga um það af hendi öryggisráðsins, að hér yrðu kannske herstöðvar eða kannske samið um einhver önnur málefni, sem hverri frjálsri þjóð og

sérstaklega smáþjóð væri mjög um geð að gera samninga um. En þeir samningar, ef gerðir yrðu, milli öryggisráðsins og Íslands, yrðu, til þess að metast gildir, að verða staðfestir á þann hátt, sem stjórnskipunarlæg landsins segðu fyrir — yrðu þannig að fá samþykki á Alþingi og forseti síðan að staðfesta þá.

En það er ekkert um það sagt annað en að það eigi að gera samninga og það verði að gera samninga, ef til slíkra kasta komi. Og þá hlýtur að leiða af eðli málsins, að ef samningar takast ekki, þá kynni svo að fara, að ríki, sem ekki vill gera þessa samninga, yrði áfram í bandalaginu án þess að hafa gert þá, eða, ef mikið þætti liggja við, að þjóðin yrði að fara úr bandalaginu.

Og þá ris upp sú spurning, þegar svo langt er komið: Er þá ekki sýnilegt, af því að Ísland er í bandalaginu, að þá yrði það að gera hernaðarsamninga, sem það þyrfti ekki að gera, ef það yrði ekki í samtökunum?

Slíku er ekki til að dreifa, og er þar komið að miklum kjarna málsins. Í 2. gr. 6. málgr. er gert ráð fyrir því, að eitt verkefni sameinuðu þjóðanna sé að fá þær þjóðir, sem eru ekki í bandalaginu, til að starfa í samræmi við grundvallarreglur þess og taka á sig þær skuldbindingar, sem nauðsynlegar væru til varðveislu heimsfriðs og öryggi. Tilvist íslenzka ríkisins í bandalagi sameinuðu þjóðanna yrði þess vegna ekki ein út af fyrir sig orsök þess, að slíkir samningar yrðu gerðir eða slíkar samningaumleitanir teknar upp, því að búast mætti við, ef slíkt alþjóðaástand skapaðist, sem leiddi til slíkra samningaumleitana milli öryggisráðsins og ríkisins, að þá yrði knúið á hjá fleiri en meðlimum bandalagsins, ef styrjöld væri talin yfirvofandi.

Munurinn er þá ekki mikill annar en sá, að þjóð, sem stæði utan við, yrði skoðuð sem hornreka í alþjóðasamtökum, eins og félagsskítur eða verkfallsbrjótur, og það yrði lítið á hana sem aðila, sem væri síður vandgert við en þá þjóð, sem með góðvilja vildi sýna, að hún vildi vera í samtökunum, og þar er komið að þeirri ástæðu, sem ég ætla, að verði einna þýngst á metunum fyrir utan það, sem ég hef bent á, að tilvist Íslands í bandalaginu ætti að geta styrkt, en ekki veikt aðstöðu okkar, ef til þess ástands kæmi, að bandalagið teldi sér skylt og rétt að leita til annarra þjóða, m. a. Íslands, til að fá þar einhverja hernaðarlega aðstöðu.

Það kemur greinilega fram í nál. utanríkismálanefndar á þskj. 11, að það er álit utanríkismálanefndar, stutt af áliti innlendra og erlendra fræðimanna, að meðlimum sambandsins sé áskilinn samningsréttur, ef öryggisráðið samkvæmt 43. gr. fer fram á einhvers konar hernaðarlega aðstoð; en engar slíkar skyldur felist í sáttmálanum, heldur verði að gera út um slíkt með samningum. Um það erum við allir í utanríkismálanefnd, ríkisstjórn og fræðimenn utan nefnda á einu máli og erlendir fræðimenn einnig, eftir því sem vitað er.

En svo bætir nefndin við, og ég veit, að ýmsir hafa veitt þeirri viðbót sérstaka athygli: „Íslendingar eru eindregið andvígir herstöðvum í landi sínu og munu beita sér gegn því, að þær verði veittar.“

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

Um leið og nefndin undirstrikar, að samkvæmt 43. gr. hafi öryggisráðið aðeins rétt til samninga við Ísland, þá segir nefndin, að Íslendingar vilji ekki hafa herstöðvar á Íslandi. Skilningurinn á greininni er að mínu áliti alveg ótvíræður og viljinn, sem þar kemur fram, líka fullkomlega skýr.

Í þessu sambandi vil ég leyfa mér að skýra frá því, að utanríkismálanefnd hefur í þessum viðræðum sínum alltaf haft náðið samstarf við hæstv. ríkisstj., og þar þá á góma milli utanríkismálan. og hæstv. forsrh. og utanrrh., að vel væri, að þessi yfirlýsti vilji, sem þar kom fram í nál., yrði formlega kunngerður umboðsmönnum þeirra erlendu ríkja, sem mest er undir komið, að um þetta viti. Það varð því að samkomulagi milli utanríkismálan. og hæstv. forsrh., að strax og till. hefur verið samþ., þá mundi ráðuneyti hans senda fulltrúum stórveldanna fjögurra, sem fulltrúa hafa hér og eru fastir meðlimir öryggisráðsins, Bandaríkjanna, Bretá, Frakká og Rússa, ályktunina sjálfa, eins og frá henni verður gengið, og nál. það, sem hér liggur fyrir og m. a. hefur að geyma þessa ákveðnu viljayfirlýsingu Alþingis Íslendinga, og að frændþjóðum okkar eða umboðsmönnum þeirra í bandalaginu yrði einnig send þessi ályktun og nál., sem hér liggur fyrir, og að ríkisstjórnin athugi, áður en hún leggur fyrir öryggisráðið inntökubeiðni Íslands í bandalag hinna sameinuðu þjóða, hvaða form væri þar viðeigandi og hvaða skjöl og skilríki þætti rétt og eðlilegt, að fylgdu slíkri umsókn til öryggisráðsins og sameinuðu þjóðanna.

Við í nefndinni og ríkisstjórnin teljum mikils um vert, að vilji Alþingis Íslendinga komi skýrt og ótvírætt fram um þetta efni, að það sé bæði vilji þingsins og íslenzku þjóðarinnar, að erlendir herstöðvar verði ekki á Íslandi.

Ég mun svo ekki skýra frekar þetta mál, a. m. k. ekki á þessu stigi þess, en láta mér nægja að vísa til þeirrar miklu grg., sem hér liggur fyrir á þskj. 1. Ég vil aðeins geta þess, að utanrmm. leggur til, að till. til þál. um inntökubeiðni Íslands í bandalag hinna sameinuðu þjóða verði breytt nokkuð að orðalagi, og er það gert í samræmi við það, sem hæstv. forsrh. drap á, er hann lagði málið fyrir Alþingi. Það er aðeins orðalagsbreyt, gerð til þess að gera hana skýrari og ákveðnari að hugsun, en engin efnisbreyting.

Ég vil svo að lokum aðeins segja það, að það er áreiðanlega stórt og mikilvægt spor, þegar hið unga íslenska lýðveldi ákveður sig jafnréttisaðila í þeim alþjóðasamtökum, sem vonir alls heimsins byggjast nú á, að hægt verði að bjarga framtíðinni frá ógnum styrjalda. Það er stórt og mikið spor, eftir að við erum orðnir fullvalda og sjálfstætt ríki, en það er eðlilegt spor í þá átt að verða jafnréttisaðili með öðrum ríkjum, eðlilegt spor í þá átt að gera það, sem rétt er og skynsamlegt og, að því er virðist, til þess að tryggja frelsi og öryggi íslenzka lýðveldisins. Einmitt í fullri trú á það, að þátttaka Íslands í þessum samtökum eigi að verða til þess, að Ísland með því tryggi betur öryggi sitt og sjálfstæði, vil ég f. h. utanrmm. leggja eindregið með því, að Alþingi Íslendinga samþykki þá till., sem hér liggur fyrir.

Hannibal Valdimarsson: Hyggilegast er það sjálfsgagt nýgræðingum á Alþingi að nota fyrstu vikur og mánuði til þess eins að hlýða á mál manna og kynnast öllum vinnubrögðum þingsins. Þetta hafði ég líka ætlað mér. En nú fjallar þingið um slíkt mál — svo órlagaríkt fyrir framtíð þjóðarinnar, að mér finnst enginn þm., sem einhvern kvíða ber í brjósti fyrir því, að málið fái ekki gerhugsaða og gæfuríka afgreiðslu, megi þegja eða vera tömlátur um, hvaða afgreiðslu þetta mál fær.

Ég verð fyrst að láta í ljós undrun mína á því, að þm. er fyrst síðdegis í gær fengið í hendur þskj., sem að fyrirferð er 70 blaðsíður prentaðar. Það fjallar um ábyrgðarmikið og vandasamt utanríkismál — og svo áttu þó þm. að vera búnir að kryfja það til mergjar upp úr miðjum degi í dag. Þetta er flautur, og þetta ber því miður ekki vott um, að þm. njóti mikillar virðingar þeirra manna, sem því ráða, að svona skuli haga afgreiðslu málsins.

Það er oft talað um, að virðingunni fyrir þinginu sé farið að hraka. En það er full hætta á, að seinustu leifar þeirrar virðingar, sem enn er þó borin fyrir Alþingi Íslendinga, fjari út, ef það fer að tíðkast, að þm. sé hóað saman í flautri og þeir síðan látnir rétta upp hendurnar eins og einhverjir sprellikarlar, er þeir hafa hlýtt á boðskap einhvers foringjans — en án þess að nokkurt tóm hafi gefizt þm. til þess að kynna sér málin til hlítar. Þetta fullyrði ég, að hafi gerzt hér. Þm. hafa fengið algerlega ófullnægjandi aðstöðu til að kynna sér réttindi þau og skyldur þær, sem því fylgja, að Ísland gerist meðlimur í bandalagi hinna sameinuðu þjóða.

Eins og hv. þm. Str. sagði í gær, hefði verið æskilegt, að sáttmáli sameinuðu þjóðanna hefði verið þýddur á íslenzku miklu fyrr og gerður að umtalsefni úti á meðal þjóðarinnar, áður en þingið tók hann til meðferðar. Hann taldi, að málinu hefði verið kastað inn í þingið og að þm. hefðu haft allt of nauman tíma til að kynna sér undirstöðu málsins, sem er sáttmáli sameinuðu þjóðanna. Ég er sammála honum, að það sé vítavert, að mál eins og þetta skuli ekki fá rýmri tíma til afgreiðslu og þm. meira tóm til að setja sig af gerhygli inn í málið.

Við höfum hér á þskj. 1 álit sérfræðinganna íslenzku um sáttmála sameinuðu þjóðanna, en mér er kunnugt um það, að hæstv. ríkisstj. hefur einnig aflað sér útdráttar úr skýrslu sænskra sérfræðinga um sáttmála sameinuðu þjóðanna. Þetta plagg hafa þm. almennt ekki fengið að sjá. Undanfarna tvo daga hef ég verið að fara yfir álit sænsku sérfræðinganna og hef borið það saman við álit íslenzku sérfræðinganna, og sýnist mér vera nokkur munur á túlkun sænsku sérfræðinganna og hinna íslenzku. Virðist mér munurinn cinkum vera sá, að íslenzku sérfræðingarnir séu hjartasýnni á það að ganga inn í bandalag sameinuðu þjóðanna en hinir sænsku, og að þeir leggi ekki eins mikið upp úr þeim kvöðum, sem kunna að felast í sáttmálanum, og sænsku sérfræðingarnir virðast gera. Þó vil ég halda því fram, að kvaðirnar séu allmiklu iskyggilegri fyrir Ísland heldur en fyrir Svíþjóð, og mun ég seinna koma að því og leiða rök að því.

Hið fyrsta, sem ég veiti athygli í sænska álitinu, er það, að þar er því slegið föstu, að þeir, sem að sáttmálanum standa, hafi vafalaust hugsað sér, að meðlimir bandalagsins eigi að leggja fram samgöngutæki sín, aðrar nauðsynjar — og einnig hernaðarbækistöðvar (baser). Þá er og getið um og á það bent, að háttsettur Bandaríkjamaður, sem tekið hafi þátt í undirbúningsstarfinu í San Francisco fyrir hönd lands síns, hafi látið í ljós, að minni ríkin verði sennilega að innna af hendi meginhluta sinna skyldna í bandalaginu með því að láta af hendi herstöðvar, þar sem ekki sé gert ráð fyrir, að smæstu ríkin og jafnvel meðalstór ríki geti innt af hendi skyldu sína með því að láta af hendi herafla. — Hernaðarbækistöðvar verði því yfirleitt þeirra framlag til bandalagsins.

Þetta talar nokkuð skýru máli um það, að það, sem af okkur yrði krafizt að áliti sænsku sérfræðinganna, er, að við legðum fram hernaðarbækistöðvar.

Þá er hér á bls. 5 í áliti Svíanna tekið fram, að það megi alls ekki ganga fram hjá þeim skuldbindingum, sem á bandalagsmeðlimum hvíli. Þar er fullyrð, að jafnvel hernaðarlegar skuldbindingar hvíli á þeim strax, þegar þær gerist meðlimir sameinuðu þjóðanna. Þá er enn fremur skýrt frá því á bls. 6 í þessu nefndarálini Svíanna, að það dugi engri þjóð, sem gerzt hefur aðili að bandalagi sameinuðu þjóðanna, að ætla að hafa sig undan því eftir eigin geðþótta að gera sér-samninga þá, sem nefndir eru í 43. gr. bandalagsáttmálans.

Þessir sér-samningar segja þeir, að eigi aðeins að taka nánar til, hve mikil hernaðaraðstöðin eigi að vera, hvar hernaðarbækistöðvarnar, hvers konar o. s. frv.

Eftir þessu að dæma virðist Ísland skyldugt til að veita hernaðarlega aðstöð, ef á þarf að halda, strax er það hefur gerzt aðili að bandalagi sameinuðu þjóðanna. Það virðist og ótvírætt skyldugt til að láta af hendi hernaðarbækistöðvar og gefa þær á vald öryggisráðinu.

Mér virðist því, að svo gæti farið og svo hljóti að fara, ef Ísland gengst skilyrðislaust undir allar skyldur bandalagsáttmálans, að það verði að setta sig við hernaðarbækistöðvar og varanlegt setulið, jafnvel einnig á friðartímum. Enda mun það í reyndinni verða svo, að þegar búið er að koma upp hernaðarbækistöðvum í einhverju landi, þá er ekki frá þeim hlaupizt, undir-eins og friður er saminn. Því er haldið fram með nokkrum rétti, að þá þurfi að hafa þær tiltæki-legar, hvenær sem á þurfi að halda og stríð kynni að brjótast út. En af þessu leiðir það, að í landi, sem tekið hefur við hernaðarbækistöðvum, verður setulið að staðaldri, einnig á friðartímum.

Í heild vil ég segja það um íslenzka sérfræðingarálinið og hið sænska, að mér virðist íslenzku sérfræðingarnir hafa tilhneigingu til að gera sem allra minnst úr öllum skuldbindingum, sem verið geti Íslendingum ógeðfelldar. Hins vegar virðast sænsku sérfræðingarnir ekki hika við að láta í ljós, hvaða skuldbindingar og kvaðir kunni að leggjast á þeirra land, ef Svíþjóð gerðist aðili að bandalaginu. Er það og augljóst, að það eitt

er tilgangur sérfræðingaálits í slíkum málum sem þessu.

Þessu næst skal ég svo aðeins gera grein fyrir breytingartillögu þeirri, er ég flyt hér, og vikja að nokkrum atriðum hennar.

Þegar Danmörk lýsti yfir sjálfstæði Íslands 1918, fylgdi þeirri tilkynningu yfirlýsing um ævarandi hlutleysi Íslands og að hið nýja ríki hefði engan gunnfána.

Í fullu samræmi við þessa afstöðu, sem allt til þessa dags verður að teljast hafa stjórnskipulegt gildi fyrir Ísland, var það skýrt tekið fram í yfirlýsingu Alþingis 25. febrúar 1945, að Ísland gæti hvorki sagt öðrum þjóðum stríð á hendur né háð styrjöld af augljósum ástæðum, sem ríkisstjórninni var falið að gera nánari grein fyrir.

Vafalaust eru þessar „augljósu ástæður“ enn þá óbreyttar og því nauðsynlegt að vekja enn athygli sameinuðu þjóðanna á hinni einstæðu sérstöðu Íslands í þessu efni.

Nú er herafla og hernaðaraðgerða krafizt af meðlimum sameinuðu þjóðanna, svo sem ljóst kemur fram í 43. og 45. grein sáttmálans, en þar segir svo meðal annars:

Í 43. grein:

„1. Í því skyni að stuðla að varðveizlu heimsfriðar og öryggis, takast allir meðlimir hinna sameinuðu þjóða á hendur að láta öryggisráðinu í té, þegar það krefst þess, samkvæmt sérstökum samningi eða samningum, herlið, aðstoð og friðindi, þar með talinn réttur til yfirferðar, eins og nauðsynlegt er til varðveizlu heimsfriðar og öryggis.“

2. Slíkur samningur eða samningar skulu ákveða tölu og tegundir liðsveita, viðbúnað þeirra og almennt aðsetur, og eðli friðinda þeirra og aðstoðar, sem láta skal í té“ . . .

Í 45. grein segir enn fremur svo:

„Til þess að gera hinum sameinuðu þjóðum kleift að hefja aðkallandi hernaðaraðgerðir, skulu meðlimir ætíð hafa reiðubúnað eigin loftsvéitir til sameiginlegra alþjóðlegra þvingunaraðgerða.“ . . .

Sérfræðingar Svía, sem um sáttmála sameinuðu þjóðanna hafa fjallað, komast að þeirri niðurstöðu, að meðlimir sameinuðu þjóðanna taki strax með aðili sinni að sáttmálanum á sig hernaðarlegar skuldbindingar, sem aðeins verði nánar ákveðnar í samningum þeim, sem gera skal svo fljótt sem verða má, eins og komizt er að orði. Þá vitna menn í það, að Norðmenn og Danir hafa þegar gengið í bandalag sameinuðu þjóðanna og að Svíar sæki nú um upptöku. En þess ber að gæta, að aðstaða þeirra allra er allt önnur en aðstaða Íslands.

Vegna legu lands vors má telja víst, að margfalt meiri áherzla verði lögð á að hafa hernaðarbekistöðvar hér en t. d. í Danmörku eða Svíþjóð.

Í Reykjavík og nágrenni hennar býr innan stundar nálega helmingur þjóðarinnar. Í hugsanlegri atómstyrjöld vofir því geryðing þessarar þjóðar yfir, ef hér væru bækistöðvar, sem átök milli stórvelda snerust um.

Slík ógnarhætta sem geryðing mundi ekki vofa yfir Dönum eða Svíum eða nokkurri annarri þjóð.

Þá er þjóðernisleg hætta vor af setuliði og

bækistöðvum hér á landi margföld móts við þjóðernislega áhættu milljónaþjóða. Allt þetta virðist mega teljast fullgildur rökstuðningur fyrir því, að Íslendingar — tilveru sinnar vegna sem þjóðar — njóti sérstakrar undanþágu frá öllum hernaðarlegum kvöðum í félagsskap hinna sameinuðu þjóða.

Á hinn bóginn virðist heimsfriðnum enginn styrkur að þeim lofther eða herafla, sem vér Íslendingar gætum haft, og eins mætti vel hugsast, að umsjón stórveldanna í bandalagi sameinuðu þjóðanna með því, að á þessum hernaðarlega þýðingarmikla stað, Íslandi, væru alls engar bækistöðvar, gæti haft eigi síðri þýðingu fyrir markmið bandalagsins, sem sé verndun heimsfriðarins.

Allar aðrar skyldur en þær, sem hernaðarlegs eðlis eru, virðist sjálfsagt, að Ísland taki á sig eftir sinni litlu getu — og því getur flutningsmaður þessarar breytingartillögu fallizt á það, að óskað verði upptöku í bandalag hinna sameinuðu þjóða, en aðeins með þeim takmörkunum, sem í breytingartillögunni felast og hér hefur verið gerð grein fyrir.

Reynist það svo móti vonum vorum, að þrátt fyrir hina einstæðu sérstöðu Íslands fái land vort eigi inntöku í bandalag sameinuðu þjóðanna, nema með því að taka á sig hernaðarlegar skuldbindingar, gæfist tórn til að ræða það við þjóðina og ef til vill sannprófa það með þjóðar- atkvæðagreiðslu, hvort hún vill gjalda þann inn- gangseyri í bandalagið að hætta að vera vopnlaus þjóð og leyfa hér erlent setulið einnar eða fleiri þjóða með öllum þeim afleiðingum, sem af því eru óhjákvæmilegar og enda fyrirsjáanlegar.

Viðvíkjandi niðurlagsatriði breytingartillögunnar skal það aðeins tekið fram, að Ísland getur naumast talizt alfrjáls aðili til þátttöku í samstarfi þjóðanna til tryggingar varanlegum friði, meðan nokkurt erlent herlið er á islenzkri grund.

Ég held, að það væri langæskilegast, að Ísland væri algerlega laust við erlent herlið, þegar ákvörðun er tekin um að biðja um upptöku í bandalag sameinuðu þjóðanna.

Með þessu hef ég gert nokkra grein fyrir því, sem mér liggur þyngst á hjarta í sambandi við upptökubeiðni Íslands í bandalag sameinuðu þjóðanna. Ég vil, að hún verði strax í upphafi bundin því skilyrði, að Íslandi verði ekki lögð sú skylda á herðar að hefja hér vopnaburð; ég vil heldur ekki, að nokkurri erlendri þjóð eða þjóðastofnun verði leyft að hafa herstöðvar á Íslandi. Og ég get heldur ekki efazt um, að sú verði einnig afstaða þjóðþings Íslendinga.

Pétur Ottesen: Ég get mjög tekið undir það með hv. frsm. utanmrn., sem hér talaði áðau, að það er ákaflega fögur hugsjón, sem vakir fyrir bandalagi hinna sameinuðu þjóða, og frá því sjónarmiði er það þess vegna eðlilegt, að allir þeir menn og allar þær þjóðir, sem þannig hugsa, vilji verða þátttakendur í því samstarfi, sem hér er um að ræða. Hins vegar her því ekki að neita, að sams konar hugsjón vakti einnig fyrir þeim mönnum, sem eftir fyrri heimsstyrjöld, 1914—1918, stóðu að því að stofna þjóðabanda-

lagið þá, en því miður sýndi rás viðburðanna það, að þessi hugsjón átti sér ekki djúpar rætur meðal þeirra þjóða, sem þar áttu hlut að máli, og varð þess vegna að litlu haldi fyrir friðinn í heiminum, og ég verð að segja það, að því miður virðist það, sem fram hefur farið í starfi þeirra þjóða, sem að þessum samtökum standa, benda til þess, að sömu erfiðleikarnir ætli að verða á vegi þessarar fögru hugsjónar nú eins og urðu þjóðabandalaginu fyrra að fótakefli. Það er þó von allra góðra manna, að betur ræstist úr en á horfist í þessu efni. Þjóðirnar og mannkynið á mjög mikið undir því, að á þá sveif snúist, en ekki frekar en orðið er á ógæfuhlið í þessum efnum. Reynsla sú, sem fengist hefur í þessum efnum í okkar tíð, sem nú erum nokkuð komnir á fullorðins aldur og höfum lifað tvær ógurlegustu heimsstyrjaldir, sem sögur fara af, færir okkur heim sanninn um það, að þörf væri á betri skipun mála á næstunni heldur en verið hefur á þessu tímabili í okkar ævi í þessum efnum. Ég get engan veginn tekið undir það með hv. 3. landsk., sem síðast talaði hér fyrir þeirri brtt., sem hann hefur hér flutt, að alþm. hafi ekki gefizt til þess forsvaranlegur tími að gera sér grein fyrir eðli og þýðingu þessa máls, sem hér liggur fyrir. Mér virðist, að hæstv. ríkisstj. hafi búið þetta mál svo vel í hendur okkar þm., að við höfum haft nægan tíma og nægt tóm á þessum stutta tíma til að gera okkur alveg ljósa grein fyrir eðli málsins. Mér finnst því ekki í-stæða til þess að ákæra nokkurn hvað þetta snertir og vil þess vegna ekki að neinu leyti taka undir þær ásakanir, sem hv. 3. landsk. flutti hér um þetta efni. En mér þykir annað skorta í þessu sambandi, og það er það, að íslenzka þjóðin, að alþm. einum undanteknum, skuli ekki hafa átt kost á því að gera sér grein fyrir málinu með sama hætti, og ég lit svo á, að þetta mál, sem hér liggur fyrir, sé þess eðlis, að íslenzka þjóðin hefði átt að fá sams konar tækifæri til þess að gera sér grein fyrir því eins og alþm. hafa nú fengið í þessu efni. Það leiðir af sjálfu sér, að það verður hlutverk alþm., fulltrúa þjóðarinnar, að taka um þetta lokaákvörðun; hvaða spor við stígum í þessu máli, en mér blandast hins vegar ekki hugur um það, að eðli þessa máls er þannig varið, að alþjóð manna á að gefast kostur á að kynna sér það, áður en fulltrúar hennar taka lokaákvörðun um það, hvað gera skuli í þessu máli.

Hér þarf að vera svo vel farið, að við verðum sá aðili í þessu máli, að tii gagns horfi fyrir málefnið, fyrir landið og þjóðina, og það þarf að vera fullkominn samþugur og samstarf á milli allra landsbúa um þetta mál og fulltrúa þjóðarinnar. En það leiðir af sjálfru sér, að ef stærsti aðilinn í þessu máli, þjóðin sjálf, hefur ekki fengið tækifæri til að gera sér grein fyrir málinu, þá getur það ekki orðið fyrr en eftir á, þegar allt er um garð gengið, eftir því sem nú horfir við, að hún geti athugað málið og gert gaumgæfilegar athuganir á því og fellt sinn dóm um gerðir fulltrúa sinna í þessu efni.

Ég er ekkert að vantroysta því, að sá dómur þjóðarinnar gæti orðið í samræmi við það, sem ofan á verður í þessu efni, en langeðlilegast er,

og mér finnst það blátt áfram skylda fulltrúa þjóðarinnar, að stilla svo til, að þjóðin fái tóm til að gera sér grein fyrir þessu máli, áður en endanlega er gengið frá því hér á Alþ. og ríkisstj. falið það umboð til aðgerða í málinu, sem tilliggja fyrir um. Ég vil í þessu sambandi benda á það, að aðdragandi þessa máls er sá, að alþjóð manna hefur gefizt litill tími til þess að kynna sér það, sem gerzt hefur í þessu máli á Alþ., hvað þá hefur að kynna sér þau skilyrði, sem sáttmálinn, sem hér er ætlað til að við verðum aðilar að, felur í sér. Sú þáttill. eða till., sem hér er vitnað til, að notuð hafi verið af ríkisstj. sem grundvöllur fyrir því, að hún hafi leitað upp-töku í þetta bandalag hinna sameinuðu þjóða, það er till., sem samþ. var á lokuðum fundi í Alþ. og hefur ekki verið birt opinberlega í neinu af heim plöggum, sem á Alþ. hafa verið gerð.

Þau einu kynni, sem alþjóð manna hefur haft af þessu máli, er það, að í eitt einasta skipti var birt tilkynning frá ríkisstj. í einu eða fleiri blöðum um þá samþykkt, sem gerð var á lokuðum fundi Alþ. í þessu máli, og samtímis voru birtar aðrar till., sem fram komu um sama efni á þessum sama lokaða fundi, og jafnframt voru birtar þær niðurstöður, sem urðu af atkvgr. um þessar till. allar. Þetta eru þau einu kynni, sem alþjóð manna hefur haft af undirbúningi þessa máls á Alþ. Hins vegar eru það ekki nema tiltölulega fáir, sem hafa getað kynnt sér nokkuð efni þessa sáttmála, því að það er fyrst nú á þessu þingi, sem honum er úthýtt opinberlega í íslenskri þýðingu.

Ég skal taka það fram, að till. ríkisstj. um það að beiðast þátttöku í bandalag sameinuðu þjóðanna var samþ. hér á Alþ. með 34:15 atkv., þannig að það standa að þessari till. rúmlega ⅔ hlutar Alþ. samkvæmt þessari atkvgr. Það, sem á skortir í þessu máli, er því ekki það, að hv. þm. hafi ekki haft tóm til að athuga málið, heldur hitt, að alþjóð manna hefur ekki átt þess kost að athuga á sama hátt efni þessa sáttmála og glöggva sig á aðdraganda málsins, ekki sízt að því er varðar aðgerðir Alþingis því til undirbúnings, sem munu vera mjög ókunnar þjóðinni. Því fremur tel ég, að alþjóð manna ætti að gefast tóm til slíkrar athugunar, að viðurkennt er af öllum, að í skilyrðum þeim, sem ætlað er til, að þær þjóðir uppfylli, er ganga vilja í samtök sameinuðu þjóðanna, eru mjög þýðingarmikil ákvæði, sem orðið geta afdrifarík. Því meiri ástæða er til þessa, að hér er komið inn á málefni, sem mjög hefur verið á dagskrá fyrir þessar kosningar og bæði ríkisstj. og almenningur hafa tekið afstöðu til, en það er hið svokallaða herstöðvamál. Hæstv. ríkisstj. hefur nú fyrir kosningarnar gefið út yfirlýsingu, sem hlaut mjög eindreginn hljómgrunn með íslenzku þjóðinni, en hún var þess efnis, að tilmælum Bandaríkja-stjórnar um herstöðvar var svarað neitandi og tekið fram, að ekki kæmi til mála, að Íslendingar leyfðu erlendum þjóðum að hafa hér herstöðvar á friðartímum. Fyrir þessar kosningar hafði sérstaklega einn flokkur, Sósíalistaflokkurinn, tekið þetta mál mjög föstum tökum og reynt að skapa það almenningssálit, að hann hefði einhverja sérstöðu í málinu og væri harðari á því en aðrir

flokkar að veita hér engin friðindi, en vitanlega sýndi það sig við gang þessa máls, að hér bar ekkert á milli Sósíalístaflokksins og annarra flokka. Það er því meiri ástæða til að gefa þjóðinni tóm til að kynnst gangi þessa máls, þar sem að því er sveigt og beinlinis tekið fram í skuldbindingunum, að þær þjóðir, sem vilja gerast aðilar þessara samtaka, skuli verða að leggja fram öll þau tæki til hernaðar, sem þekkt eru, ef þess er krafist, enn fremur veita leyfi til umferðar um landið og herstöðvar á landinu fyrir allar tegundir hernaðartækja. Það er að vísu svo ákvæðið í sáttmálanum, að þetta taki því aðeins gildi, að hlutaðeigandi ríki samþykki, að svo skuli vera, eftir að krafan er komin fram frá öryggisráðinu. En þeir fræðimenn, sem farið hafa höndum um þetta mál fyrir ríkisstj. og gert það samvirkusamlega, hafa ekki komið hjá að benda á, að miklar veitur eru í þessu um það, að hlutaðeigandi ríki geti komið fram rétti sínum gagnvart öryggisráðinu, þótt það hafi hann. Hér er ekki við lambið að leika sér fyrir fátæk ríki, að neita slíkum kröfum, ef þær eru hornar fram. Þar sem í öryggisráðinu eiga 5 stórveldi sæti og auk þess 6 þjóðir aðrar. Þeir benda á, að það er annað að hafa réttinn eða máttinn í þessu efni, og þeir gera þetta með miklum alvörubunga, eins og líka vera ber. Þeir eru líka grein fyrir því, að í sáttmálanum séu engin ákvæði um það, hvernig að skuli fara, ef ekki náist samkomulag um kröfur öryggisráðsins til einstakra ríkja um hernaðarframlag og annað. Þeir benda á, að þá verði varla um annað að ræða en hlutaðeigandi ríki hrökklist úr bandalaginu eða þá að það verði að beygja sig fyrir ákvæðum öryggisráðsins. Því finnst mér, þar sem svo varhugaverð ákvæði eða skilyrði eiga sér stað, megí ekki minna vera en alþjóð manna fái, áður en ákvörðun er gerð af Alþingi, að kynna sér málið og mynda sér skoðun um það, hvort Ísland skuli ganga í bandalag sameinuðu þjóðanna. Ég er hér ekki að túlka þá skoðun, að þessi skilyrði eigi að hindra það, að Íslendingar gerist aðilar þessara samtaka, þó að ég líti tortrygnisaugum á þau og beri kvíðboga um, að við getum ekki í öllu staðið á rétti okkar. En vera má, að þó að við verðum ekki aðilar að þessum samtökum, verðum við sem aðrir, er utan þeirra standa, að lúta vilja öryggisráðsins, ef það fer að heita slíkum áhrifum á þann hátt, sem gefið er í skyn í sáttmálanum. En þess er þó að vænta, að þeir menn, sem þarna eru að berjast fyrir því að skapa betri og farsælli heim, fari ekki að heita slíkum áhrifum nema óhjákvæmilegt sé til að halda uppi þeirri hugsjón, sem þessi samtök eru reist á.

Ég skal svo ekki fara lengra út í að rekja þessi skilyrði, sem að ýmsu leyti gætu orðið örlagarík fyrir þá, sem ganga í bandalagið, en vil aðeins benda á það í sambandi við ákvarðanir öryggisráðsins um hernaðarstöðvar, að það mun hafa vald til að láta hlutaðeigandi ríki slíta öllum stjórnmála- og verzlunartengslum við ríki, sem beitt er refsiaðgerðum, og stöðva siglingar til þess. Í því efni er ekki tilskilið, að til þurfi samþykki hlutaðeigandi ríkis, heldur getur öryggisráðið gert þetta eftir eigin vilja.

Að lokum vil ég bæta einu atriði við viðvik-

andi milliríkjasáttmálum, sem einhver hinna sameinuðu þjóða kann að gerast aðili að. Hún er þá skyldug að láta skrá hann hjá skrifstofu bandalagsins og skýra þar frá öllum milliríkjasamningum, sem hún gerir. Og mér skilst, að svo geti farið, að slíkir samningar öðlist ekki gildi nema þeir verði viðurkenndir af sameinuðu þjóðunum. Þetta ber að taka til athugunar, ef þetta er rétt skilið hjá mér, sem ég get ekki fullrytt, því að orðalagið er hér nokkuð óljóst. En þetta gæti orðið til mikils trafala um milliríkjasáttmála og valdið töfum á samningum, sem oft verða að ganga greitt, ef þeir eiga að koma að gagni.

Ég vil því mælast til, að ekki verði endanlega gengið frá afgreiðslu þessa máls, fyrr en alþjóð manna hefur fengið tækifæri til að kynna sér það betur. Því leyfi ég mér að bera fram svofellda rökstudda dagskrá:

„Þar sem sáttmáli sá, er í felast ákvæði um skuldbindingar þær og skyldur, er gangast þarf undir til þess að gerast aðili að bandalagi hinna sameinuðu þjóða, hefur ekki verið birtur á íslenzku fyrr en nú og þjóðinni þar af leiðandi lítt eða ekki kunnugt um efni hans, en málið eitt hið mikilvægasta og örlagaríkasta, sem oss hefur að höndum borið, þykir Alþingi viðurhlutamikið að ráða því til lykta, áður en þjóðinni hefur verið gerður kostur á að glöggva sig á málinu. Þykir þinginu því hlýða að fresta frekari meðferð þess og afgreiðslu til næsta reglulegs Alþingis og tekur fyrir næsta málið á dagskrá.“

Vil ég svo leyfa mér að afhenda hæstv. forseta þessa rökstuddu dagskrá til frekari meðferðar.

Hermann Jónasson: Herra forseti. — Ég geri ráð fyrir, að margir hv. þm. muni láta í ljós skilning sinn á þessu máli. Ég fyrir mitt leyti mun reyna að setja fram mitt sjónarmið í sem stytztu máli. Ég sagði í upphafi og kem aftur að því síðar, að málið horfir nú nokkuð öðruvísi við en leit út fyrir, á meðan það var til meðferðar í utanrnm. Af þeim till., sem nú eru fram komnar, tel ég að leiða muni, að ólíklegt sé, að lögð muni verða áherzla á að afgreiða málið nú í kvöld, eins og ætlað var.

Spurningin, sem hér liggur fyrir, er sú, hvort við eigum að ganga í bandalag hinna sameinuðu þjóða. Ég get að ýmsu leyti tekið undir með hv. frsm., þó að ég sé ekki eins bjartsýnn og hann á kosti þess. Ég tel, að slíkri ákvörðun fylgi bæði kostir og gallar, og ber að meta það og vega, hvort mönnum þyki kostirnir meiri en gallarnir. Því er ekki að neita, að okkur hlýtur að vera hugleikið, að hægt sé að leysa vandamálin á friðsamlegan hátt, og ættum við því að verða síðastir til að skerast þar úr leik, ef ágallarnir reynast ekki svo stórvægilegir, að við hljótum að telja þá meiri en kostina. Það er ekki heldur hægt að ganga fram hjá því, þegar verið er að meta þessi atriði, að ekki litur vel út með þessi samtök nú í svipinn. Þar eru ýmsar blíkur á lofti, og sýnist jafnvel erfitt að halda bandalaginu saman, svo að jafnvel getur sýnt sem það vilji klofna í tvær andstæðar heildir. En mér sýnist þó sem kostirnir muni reynast meiri en gallarnir, ef rétt er frá gengið af okkar hálfu. Ef hugsjón

bandalagsins rætist, þá er tvímælaust gott, að við séum í bandalaginu, en takist það ekki, sé ég ekki, að neinu sé við það tapað, að við séum í því, og má þá alltaf athuga, hvort réttara sé, að við stöndum einir eða göngum í einhverja þeirra ríkisheilda, sem skapast kunna upp úr bandalaginu.

Ég býst við, að það sé vilji islensku þjóðarinnar, að við göngum í bandalagið, ef allrar varðar er gætt. En í sambandi við þetta eru nokkur atriði, sem þjóðin ætlast til, að við gjöldum varhygðar við, og óneitanlega er það galli, að þjóðinni hefur ekki gefizt kostur að kynnast málinu til hlítar. Og þegar á það er litið, hvort við eigum að ganga í bandalagið eða ekki, hljótum við þrátt fyrir góðan vilja til að taka á okkur kvaðir og skuldbindingar til að létta undir eftir getu með því, að sameinuðu þjóðirnar megi ná því takmarki, er þær hafa sett sér með sáttmála sínum, að ihuga það, að hvaða leyti kvaðirnar kunni að vera okkur hættulegar eða ofviða. Bandalagið getur ekki ætlað til þess af okkur, að við tökum á okkur kvaðir umfram getu okkar. Það er engin eigingirni í þessu sjónarmiði. Þetta sjónarmið hefur einnig komið fram hjá ýmsum öðrum þjóðum, sem tekið hafa þetta mál til athugunar, áður en þær gengu í bandalagið. Hv. 5. landsk. minntist á þessi sjónarmið í framsöguræðu sinni, að því er varðar Svía og Bandaríkjamenn. Bandaríkjamenn töldu sér t. d. ekki skylt að senda her út fyrir ákveðin áhugasvæði, en þau hafa nú hvað eftir annað orðið að senda her og fórna til mörgum mannslífum að skakka leikinn annars staðar í heiminum.

Það, sem Svíar leggja sérstaklega niður fyrir sér, er, hvort þeir muni verða skyldaðir til að leggja fram óeðlilega mikinn herafla, og þó einkum, hvort þeir yrðu skyldaðir til að leyfa umferð hers yfir land sitt og herstöðvar í landinu.

Það, sem ég álit, að leggja beri áherzlu á frá okkar hendi, og sérstaklega það, sem við þurfum að varast, er tvennt: það er í fyrsta lagi það, að við yrðum skyldaðir til þess að taka heinlinis þátt í hernaði, vegna sögu okkar, vegna þess, að við erum og höfum alltaf verið vopnlaus þjóð, en ég tel ekki sérstaka ástæðu til þess að taka þetta fram fyrir þá sök, að þetta hefur áður verið bent á. Og ég tel engar líkur til, að þær kröfur verði gerðar til okkar, fyrir þá sök, að það mundi svo litlu máli skipta í herstyrkleika þjóðarinnar. En sjálfsagt er að hafa þetta í huga, ef gengið yrði í bandalag hinna sameinuðu þjóða.

Hitt atriðið, sem ég fyrir mitt leyti legg megínáherzlu á og orðaði þegar í utanrnm. á fyrsta fundi hennar, þegar þessu máli var hreyft, og minntist á hér við 1. umr. þessa máls og hef jafnframt lagt áherzlu á í starfi mínu í n. síðan málið kom til hennar, er það, að við séum ekki skyldaðir til þess að hafa hér herstöðvar. Og í því sambandi hefur verið rætt um það í n., hvernig þessu mætti koma fyrir.

Í þeirri álitserð, sem Alþ. lætur frá sér, er mælt á þann veg, að tryggt væri, að alls ekki þyrfti til þess að koma. Ég vil geta þess hér, að bak við okkur, fulltrúa Framsfl. í n., stendur flokkurinn óskiptur að þessu atriði. Við gerðum það þess vegna að okkar till., sem mun einnig

vera vilji annarra flokka eða fulltrúa annarra flokka í n., þó að við orðuðum það fyrstir, að tekið væri upp í sjálfa till. álit, sem er samhljóða því, sem kemur fram í nál., að ef ríkisstj. notaði heimildina til þess að ganga í bandalag hinna sameinuðu þjóða, væri það jafnframt skýrt tekið fram í till., að það væri skilningur Íslendinga á 43. gr. sáttmála hinna sameinuðu þjóða, að þegar samningar væru teknir upp um tillag okkar eða aðstoð vegna hernaðarhættu eða hernaðar, þá væri það á okkar valdi að ráða því, hvert tillagið yrði, og í annan stað að lýst væri yfir, að það væri stefna Alþ. að leyfa engar herstöðvar í landinu. Ég er þeirrar skoðunar, að það skipti algerlega máli, að Alþ. sé sem mest samhuga í þessu máli, og þess vegna var það, að ég tók til til þess sjónarmiðs, sem aðrir hv. þm. höfðu, að tekin væri upp í nál. sú málsg. sem hv. frsm. þessa máls las sérstaklega upp og ég þarf ekki að endurtaka. Með öðrum orðum það, að við tökum skýrt fram, að við skildum 43. gr. sáttmálans þannig, að þegar leitað væri samninga við okkur, þá sé það á okkar valdi að ráða, hvað tillag okkar verður, og það sé okkar ætlun að leigja alls ekki herstöðvar. Og eins og hv. frsm. tók fram, er ætlunin, að þetta verði tilkynnt fjórum þeim stórveldum, sem hér hafa fulltrúa og eru höfuðuppið staðan í öryggisráðinu, og einnig fulltrúum Norðurlanda.

Við fulltrúar Framsfl. í n. höfðum heldur kosið og stungið upp á því, að ályktunin sjálf ásamt grg. yrði þýdd á það erlenda tungumál, sem nú er aðallega notað í viðskiptum milli þjóða, og grg. þannig þýdd send framkvæmdastj. öryggisráðsins um leið og beðið væri um upptöku í bandalag hinna sameinuðu þjóða. En þó að ekki væri við þessu orðið, töldum við ekki ástæðu til þess að kljúfa okkur frá, fyrir þá sök að ég vænti, að sú aðferð, sem hv. frsm. skýrði frá, muni einnig koma að gagni, og ef til vill að sama gagni og við stungum upp á, þ. e., að tilkynnt væri beint til framkvæmdastj. öryggisráðsins.

Ég skal svo ekki gera þessi atriði að frekara umræðuefni. Ég hef skýrt afstöðu mína til þessa máls og á hvern hátt samkomulag náðist um nál., sem hér liggur fyrir. En án þess að ég vilji á þessu stigi málsins ræða efnislega um þá dagskrá, sem fram er komin, né brtt. við þáttill., þá vil ég þó taka þetta fram: Ég álit, að það samkomulag, sem felst í nál., sé byggt á því, að um þetta mál sé einhugi allra í n., og ég álit enn sem fyrr, að það sé nauðsyn að ná sem beztu samkomulagi um afgreiðslu þessa máls hér á Alþ., og ég álit, að eftir að þessi till. er komin fram, verði naumast hjá því komið, að málið fái ekki afgreiðslu í kvöld, því að þarna er till., sem ekki snertir að öllu leyti þetta mál, og þess vegna nauðsynlegt, að það sé ekki afgreitt með neinu flautri eða flýti. Ég álit eðlilegustu aðferðina við lausn þessa máls, sem hér liggur fyrir, að frestað væri fundi og málið rætt e. t. v. að einhverju leyti í n., og a. m. k. gefa flokkunum tíma til þess að ræða þau nýju viðhorf, sem skapast hafa vegna þessarar dagskrártill. og þessarar brtt., sem fram hafa komið. Ég sagði áðan, að ég ætlaði ekki að ræða nú hvorki dagskrártill. né brtt. efnislega, en aðeins að láta þessa skoðun

í ljós, að ég lít svo á, að þetta væri sú eðlilegasta og ég hygg alveg sú nauðsynlegasta leiðin til þess að afgreiða málið, en ef það verður ekki gert, þá mun ég að sjálfsögðu ræða dagskrána og brtt. efnislega og það innan stundar.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. — Ég vil leyfa mér að þakka hv. utanrnm. fyrir afgreiðslu málsins og láta í ljós ánægju mína yfir því, að hún hefur orðið einhuga um till. sína í málinu. Ég hef haft tækifæri til þess að fylgjast með starfi n., og sá ágreiningur, sem þar kom fram, var raunverulega ekki málefnislegs eðlis, heldur, eins og hv. þm. Str. sagði, um það frá þeirra hendi, hvort rétt þætti að tilkynna framkvæmdastjórn öryggisráðsins orð fyrir orð nál. eins og það liggur fyrir á þskj. 11. Eins og fram kemur í álit þeirra sérfræðinga, sem með málið höfðu að gera og voru ríkisstj. til aðstoðar og prentað er á þskj. 1, líta þeir þannig á, að þær kvaðir, sem samkv. 43. gr. sáttmálans verða lagðar á okkur, beri að skilja á þá leið, sem fram kemur í nál. á þskj. 11, og í þeirri ræðu, sem ég flutti hér í gær, þegar málið var lagt fyrir hæstv. Alp., leyfði ég mér að benda á álit þeirra og láta í ljós sömu skoðun. Ég held þess vegna, að það megí staðhæfa það, að á hæstv. Alp. sé ekki ágreiningur um þennan skilning, en hitt mun orka tvímælis, þótt ég hins vegar hafi ekki fulla vissu fyrir því, hvort tiltækilegt þætti og eðlileg málsmeðferð að láta fylgja inntökubeiðninni frá okkur og yfirlýsingu um það, að við viljum fella okkur við skilmála sáttmála hinna sameinuðu þjóða, tilkynningu um það, að málið hafi verið afgr. á Alp. með þeim skilningi, sem fram kemur í nál. á þskj. 11.

Ég staðfesti, að það er rétt, sem hv. frsm. og hv. þm. Str. hafa sagt hér frá, að það hefur orðið að samkomulagi með utanrnm. og ríkisstj., að ef till. verður samþ., sem lögð var fyrir Alp. um inntöku í bandalag hinna sameinuðu þjóða, þá muni á morgun verða sent bréf til fulltrúa þeirra fjögurra stórvelda, sem hafa hér umboðsmenn, og einnig til sendiherra Norðurlandþjóðanna um það, að slík till. hafi verið samþ. eins og hún var afgreidd frá utanrnm. og greinir á þskj. 11. En hins vegar, af því að fulltrúar Framsfl. í n. töldu æskilegt, ef hægt væri, að þessi skilaboð yrðu send beint til öryggisráðsins, þá lagði ég drög fyrir það, að í fyrramálið yrði símað til sendiherra Íslands í Washington og hann beðinn að afla upplýsinga um, hvort nokkuð væri til fyrirstöðu skv. starfsvenju öryggisráðs, að slík plögg fylgdu inntökubeiðni okkar heina leið til öryggisráðsins.

Ég mun ekki frekar en hv. þm. Str. ræða þá rökstuddu dagskrá né brtt., sem bornar hafa verið fram, en ég teldi það eðlilega málsmeðferð, ef hæstv. forseti vildi gefa fundarhlé í hálfra eða heila klukkustund og gæfist kostur á að athuga málið í flokkunum og e. t. v. í utanrnm., eins og hv. þm. Str. stakk upp á, og vildi ég þess vegna taka undir uppástungu hans og fara fram á, að hæstv. forseti gefi hálf tíma eða klukkutíma fundarhlé, svo að hægt sé að athuga málið í n. og í flokkunum og á hvern hátt tiltækilegast er að afgreiða málið að framkominni þessari brtt.

Forseti (JPálm): Það er aðeins einn hv. þm. á mælendaskrá, og vil ég gefa honum tækifæri til þess að tala, áður en fundarhléið er gefið.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Það er ekki nema eðlilegt, að miklar umr. hafi orðið um þetta mál. Það hefur verið gerð grein fyrir afstöðu flokkanna í þessu máli, og vildi ég gjarnan gera grein fyrir afstöðu Sósf. Við höfum álitit það nauðsynlegt, að Ísland gengi í bandalag hinna sameinuðu þjóða til þess að varðveita öryggi sitt og sjálfstæði með því að taka þátt í samtökum, sem vilja tryggja frið hinna stóru og smáu og tryggja jafnrétti og frelsi þjóða, hvort sem þær eru fámennar eða fjölmennar. Okkur er fyllilega ljóst, að sú stefna, sem miðar að slíku marki, er ekki búin að gera hugsjón sína að veruleika á svipstundu. Það þarf tvímælaust baráttu til þess að knýja fram aðra eins hugsjón og þá, sem þessi stofnun hefur sett sér, og rangt af okkur að rýra eitthvað gildi þessa bandalags, sem við höfum hugsað okkur að ganga í, með því að telja fram sérstaklega þær hliðar þess, sem okkur virðast sérstaklega hafa einhverja förn í för með sér fyrir þá hugsjón, sem þarna er barizt fyrir. Spursmálið er í fyrsta lagi það, sem greinilega kom fram hjá hv. frsm.: Viljum við að okkar leyti taka þátt í að vinna að framkvæmd þessarar hugsjónar, og finnst okkur, að möguleikar séu til þess, að við getum bezt tryggt öryggi okkar og frelsi með því að standa innan þessa bandalags? Við erum vopnlaus smáþjóð, og við vitum, að ágrindin er rík í heiminum, og þetta eru þau einu samtök, sem til eru, þar sem smáþjóð getur flutt mál sitt, þegar hún verður fyrir misrétti af hálfu annarra og stærri þjóða. Við vitum að visu, að þessu bandalagi er þannig háttað, að stórveldin fimm hafa neitunarvald og ekki er hægt að koma fram refsiaðgerðum gagnvart þeim. Hins vegar vitum við, að sá „móralski“ hugsunarháttur, sem fylgir, þegar mál eru flutt á þessum vettvangi, er mikill í heiminum eftir reynslunni, þannig að það er mikils virði fyrir þá, sem eru smáir, að geta flutt slík mál á þessum vettvangi. Og þegar heimurinn eftir alla þessa styrjöld, sem hann hefur háð, gerir tilraun til þess að skapa alþjóðarétt, þer engan veginn að vanmeta þann möguleika fyrir þá, sem eru fáir og smáir, að geta flutt slík mál á þessum vettvangi. Við vitum af sögunni, hvernig það gekk með þjóðabandalagið, þegar allar þjóðir höfðu neitunarvald, en ekkert framkvæmdavald. Það sæti sízt á okkur að hafa á móti því, þó að þessi stofnun hefði að einhverju leyti framkvæmdavald.

Það hefur hér verið rætt mest um það, hvaða skyldur við tækjumst á hendur, og mér finnst ekki mikið þurfa úr því að gera, ef hægt er að firra heiminn þeirri skellingu, sem dunið hefur yfir hann síðasta áratug, og ég held, að það sé engan veginn rétt að gera lítið úr því, þegar við miklum fyrir okkur þær skyldur, sem fylgja því að ganga í bandalag hinna sameinuðu þjóða.

Þær skyldur, sem við þyrftum e. t. v. að vinna, er að taka þátt í verðskulduðum ráðstöfunum gagnvart ríki, sem gerðist brotlegt í þeim efnum að skerða heimsfriðinn. Og ég held, að það sé

einmitt það, sem við eigum ekki að skoða huga okkar um að gera.

Þá kemur það atriði, sem er mestur þyrnir í augum smáþjóðanna, 43. gr. sáttmálans. Í sambandi við hana hefur verið rætt um það hér, hvort þess yrði krafist af Íslendingum, að þeir færu að taka upp vopnaburð og koma á heræfingum. Ég verð að segja, að ég álit það algerlega fráleitt, að öryggisráðinu detti slíkt í hug. Og það hefur meira að segja í sambandi við jafnvöldugt ríki og Bandaríki Norður-Ameríku verið rætt um það á þingum þeirra, að þau ættu ekki að þurfa að senda her út úr landinu sjálfu. Og almennt er gengið út frá því, að það verði stórveldin, sem leggi til her. Það er líka alveg fráleitt að hugsa sér að ætla að sameina fjölda þjóða með ólíkum tungumálum í einn her undir einni herstjórn og skipulagi, þegar svo þar við bætist, að hér á landi er vopnlaus þjóð, sem hefur ekki haft her allan sinn aldur, og þjóð, sem hefur að visu framkvæmt þá hugsjón, sem margar hinar þjóðirnar viðurkenna, að væri þeirra hugsjón, þó að þeim hafi ekki verið það fært að framkvæma hana. Það er svo langt frá þeirri hugsjón, sem bandalag hinna sameinuðu þjóða vill vinna fyrir, að slíkt gæti komið til mála, að það færi að krefjast þess af þeirri fámennu og einu þjóð heimsins, sem aldrei hefur barizt með vopnum, að hún færi að æfa og leggja til her. Ég álit, að eftir 43. gr. sáttmálans mundu fyrst og fremst verða þær kröfur til okkar gerðar, ef á þyrfti að halda, að við leyfðum herflutninga um land okkar.

Nú verð ég að segja, að mér finnst ekki sérstaklega mikil líkindi til þess, að til slíks kunni að koma. Samkvæmt reglu þessa bandalags eru stórveldin öll fimm úr leik, ef þau fara í stríð. Hins vegar eru svo Norðurlöndin, sem hafa friðsömustu íbúa heimsins, og tæpast við því að búast, að þau færu að verða árásarríki, sem bandalagið þurfi að fara að beita ráðstöfunum gagnvart. Nei, möguleikarnir eru svo hverfandi litlir fyrir því, að slíkar kröfur verði til okkar gerðar, að við þurfum að taka þátt í slíkum ráðstöfunum.

Hins vegar er það skýrt tekið fram í bandalags-sáttmálanum, að um slíka herflutninga skuli semja, og skuli slíkir samningar staðfestir af viðkomandi ríki samkv. stjórnskipunarvenjum í hverju landi.

Það mun nú margur spyrja, hvert framlag okkar yrði, ef þessar þjóðir, sem að öryggisráðinu standa, þyrftu að heyja stríð. Við mundum samkv. 41. gr. sáttmálans taka þátt í viðskiptalegum ráðstöfunum. En hver voru framlög okkar í síðasta stríði? Og þegar talað er um þær fórnir, sem aðrar þjóðir hafa fært, er vert að minna sameinuðu þjóðirnar á það, ef þær vilja gera lítið úr því, sem við létum af mörkum, að tjón okkar í mannlífum við að annast matflutninga til sameinuðu þjóðanna var meira en það tjón á mannlífum, sem Bandaríki Ameríku biðu í síðustu styrjöld. Þannig hefur verið haldið á málum okkar, ef farið er að ræða um þessi mál hjá sameinuðu þjóðunum, að þá höfum við Íslendingar rök á borðinu til þess að sanna það, að við mundum ekki skorast undan að taka hlutfallslega jafn-

mikinn þátt og aðrar þjóðir í þeim ráðstöfunum, sem gera þyrfti, þó að við neituðum um herstöðvar. Hins vegar er það sameiginlegt álit utanninn. og ríkisstj. og, eins og komið hefur fram, vilji allrar þjóðarinnar, að veita ekki sameinuðu þjóðunum herstöðvar í friði né stríði. Spurningin, sem fyrir okkur liggur og ég vil sérstaklega tala um í sambandi við ræðu hv. 3. landsk., er: Á hvern hátt komumst við hjá, að þær kröfur verði til okkar gerðar, að hér verði settar herstöðvar af hálfu sameinuðu þjóðanna? Af hálfu þeirra manna, sem hafa viljað telja þetta mál illa undirbúið og þjóðin hafi fengið lítið um þetta að vita, hefur því verið haldið fram, að sænskir fræðimenn telji mikla annmarka á að ganga í þetta bandalag. Þessir fræðimenn leggja raunar áherzlu á það, þegar þeir draga saman allt, sem þeir álíta sérstaklega mæla á móti því að ganga í bandalag sameinuðu þjóðanna, að þetta sé ýmsum vandkvæðum bundið, þar á meðal að þeir séu neyddir til að skaffa sér herskipulag, sem ekki sé best fyrir þá til sjálfsvarnar, og máske yrðu gerðar til þeirra kröfur um að láta í té herstöðvar og gera aðra fyrirgreiðslu, sem gæti orðið til óhagræðis fyrir landið, gæti t. d. verið óþægilegt að gefa upplýsingar um heraflla landsins. En samt sem áður er hugsanlegt, að þeir yrðu að ganga inn á þetta, segja þeir, því að þrátt fyrir þessa galla og óþægilegar afleiðingar, sem það gæti haft í för með sér fyrir Svíþjóð að gerast meðlimur sameinuðu þjóðanna, verði að athuga það, að öryggisráðið skuli, samkv. 6. lið 2. gr., sjá um, að þau ríki, sem eru ekki meðlimir, breyti í samræmi við grundvallarreglur þess, eins og það álitur nauðsynlegt til að tryggja alheimsfrið og öryggi. Þess vegna er það, að Svíar, þrátt fyrir það að þeir sjá þessa galla, leggja eindregið til, að Svíar gangi í bandalag sameinuðu þjóðanna, því að þá séu meiri möguleikar fyrir þá að losna við að láta í té herstöðvar eða verða við öðrum kröfum. — Það er því auðséð, að þjóðir, sem hafa athugað þetta mál og hafa herstyrk, og það meira að segja mjög myndarlegan herstyrk, og eru þannig settar, að ekki er ólíklegt, að kröfur yrðu til þeirra gerðar um hernaðarlega aðstoð, — þær álíta, þó að þær séu á móti því raunverulega, að þær hafi meiri möguleika til að standa á móti slíkum kröfum með því að vera í bandalagi hinna sameinuðu þjóða en ef þær væru utan við það.

Ég vil svo fyrir hönd Sósfl. lýsa yfir því í samræmi við það, sem hér hefur komið fram, að ef til samninga kemur milli öryggisráðsins og Íslands, eftir að Ísland er meðlimur í bandalaginu, munum við einnig beita okkur gegn því, að Ísland láti sameinuðu þjóðunum herstöðvar í té, enda okkar skoðun, að við getum fyllilega uppfyllt þær skyldur, sem Ísland tækist á hendur með inngöngunni, án þess.

Ég held því, að þau rök, sem hér hafa verið færð fram gegn því, að Ísland gangi í bandalag sameinuðu þjóðanna, geti ekki talizt sterk, ef þau eru miðuð við það ástand, sem nú er í heiminum, og að ríki, sem utan við bandalagið stæðu, stæðu verr að vígi en sameinuðu þjóðirnar. Hér hafa komið fram brtt. og frestunartill., sem ég satt að segja hafði ekki búið við, að

mundu koma fram. Ég vil sérstaklega minnst á till., sem hv. 3. landsk. hefur flutt hér og felur í sér m. a., að jafnframt því, að Ísland gangi í bandalagið, krefjist það þess, að allur Bandaríkjaher, sem hér er, fari af landi burt. Það er vitað, að þjóðin er þeirrar skoðunar, að þessi her ætti að vera farinn af landi burt. Það er enn fremur vitanlegt, að ráðh. Sósfl. hafa nú fyrir ársfjórðungi lagt fram till. í ríkisstj., þar sem það er lagt til, að þess sé óskað, að þessi her fari. Það er vitanlegt, eins og fram hefur komið í ályktunum og samþykktum um land allt, að hugur þjóðarinnar hnígur allur í þá átt að krefjast þess. Við sósíalistar höfum ekki áður lagt fram till. um þetta mál hér í þinginu, og ég hefði ekki hugsað mér að bera fram till. um þetta sama á Alþ. nema ég væri öruggur um, að slík till. yrði samþ., af ástæðum, sem ég veit, að allir hv. þm. skilja. Sósfl. hefur einnig ákveðið óskað eftir þessu, fylgt þessari kröfu, og ríkisstj. og öll þjóðin, og ég vil ítreka þessa kröfu hér. Það er krafa Sósfl., að sá her, sem hér dvelur, fari af landi brott. Og svo framarlega sem ekki verður orðið við þeirri ósk af hálfu Bandaríkja-anna, bæri Íslandi, eftir að það væri komið í bandalagið, að nota þann rétt til þess að kæra þessa þrásetu hersins fyrir öryggisráðinu. Það er engum efa bundið, að þjóðin óskar þess, að þessi her hverfi úr landinu og væri þegar horfinn. Það er þegar engum efa bundið, að það er vettvangur fyrir okkur Íslendinga að geta staðið sem meðlimur hinna sameinuðu þjóða, til þess að fá framgengt þeim málum, sem við álitum, að séu skilyrði fyrir sjálfstæði okkar lands. Þess vegna hefur Sósfl. alltaf verið því fylgjandi, að við gerðumst meðlimir hinna sameinuðu þjóða, þess vegna ekki viljað setja nein skilyrði fyrir því, en láta hitt koma vel fram, hvornig við mundum halda á málum, þegar til samninga kemur varðandi 43. gr., þar sem Íslendingar væru jafnréttthar aðili og ríkisráðið sjálft. Þess vegna álit ég það sé nauðsynlegt og heppilegt og hafi verið rétt til stofnað af ríkisstj. að leggja þessa till. fyrir þetta þing nú og kalla það saman og tryggja það, að þetta verði afgr. nú á þessu þingi og ekki frestað. Ég álit, að Íslendingar stigju með því að ganga inn í sameinuðu þjóðirnar stærsta sporið, sem þeir hafa stigið næst á eftir lýðveldisstofnuninni, eðlilegt skref, sem mætti verða okkur til blessunar. Við vitum, hvaða erfiðleikar eru á því í veröldinni að fá skapað skipulag, sem geti haldið við friðnum í þessum heimi. En ef það er ekki hægt eftir það, sem veröldin hefur gengið í gegnum núna, þá á ég bágð með að sjá, hvenær það ástand gæti skapast í veröldinni, að mannkynið bæri gæfu til þess að koma slíku skipulagi á. Og þegar tilraun er gerð sem þessi, ættum sízt af öllum við Íslendingar að láta á okkur standa að gerast meðlimir í slíkum félagskap og gera það lítið, sem við getum, til þess að sýna og sanna, að við viljum vera með og standa á verði gagnvart því, sem gæti orðið til skerðingar á okkar frelsi.

Umr. frestað.

Á 4. fundi í Sp., 25. júlí, var fram haldið síðari umr. um till.

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

Páll Zóphóniasson: Herra forseti. — Ég get ekki látið þetta mál fara um hv. þ. án þess að segja nokkur orð um það. Það, sem sérstaklega knýr mig til að taka til máls, er aðferð sú, sem hér hefur verið viðhöfð, þar sem vanrækt hefur verið, eins og hv. þm. Borgf. tók fram, að láta þjóðina fá vitneskju um málið. Og það er ekki aðeins, að þetta hafi verið vanrækt, heldur hefur þjóðinni beinlínis verið skýrt rangt frá mála-vöxtum. Morgunblaðið fer t. d. alrangt með 19. júlí, þegar það er að ræða um þetta. Það er því ekki aðeins, að þjóðin hafi verið dulín hins sanna, heldur hefur það lítið, er henni hefur verið sagt, verið rangt. Þetta harma ég og það því fremur, að hér er um mikilsvert mál að ræða. Af því andrúmslofti, sem maður finnur t. d. hér í bæ, er augljóst, að þjóðin er yfirleitt á móti þessu máli, og þess vegna er reynt að svikjast aftan að henni á þennan hátt. Ég get því mjög vel sætt mig við, að till. hv. þm. Borgf. nái samþykki. Ég tel rétt að gefa þjóðinni kost á að láta vilja sinn í ljós um þetta, þó að hún verði nú ekki spurð um það á sama hátt og hægt hefði verið í tilefni af kosningunum.

Hér eru nú komnar fram nokkrar ólíkar till. Till. hæstv. ríkisstj. væri í sjálfu sér ekki afleit, ef málið væri í höndum manna, sem hægt væri að treysta til að fylgja málinu eftir, en ég ber ekki minnsta traust til hæstv. ríkisstj. í því efni. Hér hefur áður verið samþ. till., orðsending til erlends stórveldis, sem var svo óákveðin, að þeir, sem áttu að taka við henni, gátu ekki skilið hana; að minnsta kosti var hún ekki skilin svo sem tilgangurinn virðist hafa átt að vera, ef hún hefur þá yfirleitt verið send, en ég tel reyndar líkleggra, að hún hafi alls ekki verið send, en að viðtakandi hafi ekki getað skilið hana, enda þótt vel geti svo hafa verið, því hún var beint samin til að vera óskiljanleg. Ég hef því enga trú á, að þessi till., sem hér liggur fyrir, muni yfirleitt verða send.

Þá tel ég sjálfsgætt að taka fram í brtt. hér, að það eigi að vera komið undir einhverjum aðila, sem maður geti treyst, hvort þessu eigi að fylgja einhver sérstök orðsending.

Um till. á þskj. 9 er það að segja, að ég gæti verið henni fylgjandi, af því að ég vil ekki hafa hér neinar herstöðvar. Ég get skilið, að hún eigi að mæta andstöðu manna eins og þess frambjóðanda Sjálfstfl., sem var í framboði á móti mér, en hann lýsti yfir því, að hann vildi hafa hér her og herstöðvar frá Bandaríkjunum og semja við þau að vernda okkur, eins og hann orðaði það. Ég veit reyndar ekki, hvort hann talaði þar fyrir munn Sjálfstfl. Hann vitti mig harðlega fyrir það, að ég talaði af eigin sannfæringu, og virtist telja, að maður ætti skilyrðislaust að fylgja flokki sínum í öllu, og því má telja líklegt, að hann hafi talað fyrir munn Sjálfstfl.

Ég mæli því með þeirri till., að þessu máli verði frestað, svo að þjóðin geti fengið tækifæri til að segja sitt álit um það, helzt með almenntri atkvæðagreiðslu. En fáist það ekki, fylgi ég till. á þskj. 9. Fáist hún ekki samþ., er vafasamt, hvort tilgangur hennar næst með einhverjum fyrirvara, sem hæstv. stj. kynni að senda, sem ég treysti henni nú alls ekki til að gera, þó sam-

þykkt yrði. Slíkan munnlegan fyrirvara tel ég lítils virði.

Ég hef þá gert grein fyrir afstöðu minni og skal ekki fjölýrða um málið frekar, en vil aðeins taka fram, að það er alveg eftir öðrum einræðistilhneigingum hæstv. ríkisstj., að hún reynir nú að keyra þetta mál fram á bak við þjóðina, en svipaðar tilhneigingar komu t. d. fram í vetur, er hún sat á málum, sem henni voru óþægileg, þó að vitanlegt væri, að þingmeirihl. væri fyrir þeim.

Hermann Jónasson: Herra forseti. — Út af því nýja viðhorfi, sem hefur skapast í þessu máli, vil ég gera grein fyrir afstöðu minni og okkar nm. Framsfl. í utanrnm. Eins og ég hef áður tekið fram við umr. þessa máls, fól Framsfl. okkur að koma því til vegar, að tekið yrði upp í till. efnislega það, sem tekið var síðar upp í grg., að við skildum 43. gr. sáttmála hinna sameinuðu þjóða svo, að það væri á okkar valdi, hvaða friðindi við sendum um að láta í té, og að við vildum ekki leyfa herstöðvar hér á landi, og það væri stefna Alþ. að leyfa ekki herstöðvar. Fyrst ekki gat orðið samkomulag um hitt, sættum við okkur við, að þetta væri tekið fram í grg., og í stað þess að tilkynna bandalaginu þetta um leið og inntökubeiðnin yrði send, féllumst við á, að till. yrði þýdd og send þeim fjórum stórveldum, sem mestu ráða í samtökum sameinuðu þjóðanna, svo og Norðurlandþjóðunum, sem við getum vænt, að styðji okkar málstað sérstaklega. Við gerðum þetta með tilliti til þess, að við töldum þetta geta orðið til verulegs gagns og væntum þess, að það gæfi nægilegt öryggi fyrir okkur, enda hefur nú hæstv. forsrh. lýst yfir því, að tekið muni til athugunar að senda till. og grg. þýdda til bandalagsins um leið og inntökubeiðnina í samræmi við gildandi venjur um inntökubeiðnir í bandalagið, ef hann teldi sér það fært. Og ég vona, að þetta geti samrýmzt þeim venjum, sem um þetta gilda, og tilkynningin verði send þeim aðilum, sem ég hef áður getið um. Við féllumst á þetta, af því að við töldum, að um þetta atriði yrði ekki lengra komið, en álitum hins vegar, að þetta gæti orðið okkur til öryggis.

Síðan þetta gerðist, hefur aðstaðan breytzt. Það var ekki gert ráð fyrir því þá, að eigi yrði um þetta samkomulag, en nú hefur komið fram dagskrártill. um að vísa málinu frá. Eftir að hún er komin fram og eins till. hv. 3. landsk., sem hér liggur fyrir, geri ég ráð fyrir, að margir, sem áður fylgdu málinu, telji bezt farið, að því verði nú frestað og reynt að ná heppilegri lausn síðar, og get ég ekki séð, að það sé frágangssök. En með tilliti til nál., sem ég hef gefið út ásamt hv. þm. Mýr., munum við ekki greiða atkv. með frestun, þótt ég geri ráð fyrir, að aðrir flokksmenn mínir muni telja sig óbundna af nál. um þetta atriði og telji eðlilegt, að málinu sé frestað, eins og nú er komið.

Um till. hv. 3. landsk. er það að segja, að hún er í rauninni efnislega tvær till., og ég hef fengið vitneskju um, að hún muni verða borin upp í tvennu lagi. Nú er það svo, að fyrri hluti þessarar till. er að fráskildu einu atriði, því um hernaðaraðgerðir, í samræmi við það, sem flokks-

menn okkar fólu okkur að koma fram í utanrnm., en okkur tókst ekki. Þess vegna er það eðlilegt, að þeir, sem það þykir réttara, greiði atkv. með þessari till., þó að við í n. höfum til samkomulags fallið á að ná þessu atriði undir öðru formi, sem við teljum nægilega tryggingu. Við nm. munum því ekki greiða þessum fyrri hl. till. atkv. En að því er síðari hlutann snertir, er það að segja, að hann er nýtt atriði, og hefur ekki verið gert samkomulag um það í n., og fjölýrði ég ekki um það, en samkvæmt yfirlýsingu miðstj. Framsfl. og þm. flokksins munum við sjálfsagt greiða þeim hluta till. atkv., þó að við höfum ekki að fyrri bragði séð ástæðu til að hreyfa því atriði í sambandi við þetta mál. En ef svo fer, að dagskrártill. verður felld, og ef till. hv. 3. landsk. verður einnig felld, þá kemur til atkv. till. sjálf á þskj. 11, og við nm. munum þá greiða henni atkv. í samræmi við það samkomulag, sem við gerðum, og af þeim ástæðum, sem áður eru raktar, í trausti þess, að í öllum atriðum verði staðið við loforðið um að tilkynna hlutaðeigandi aðilum till. og nál. sem stefnuýsingu Alþ. um leið og till. um inntökubeiðnina verður send.

Ég hef nú í stuttu máli gert grein fyrir afstöðu okkar nm. til dagskrártill. og annarra brtt., er hér liggja fyrir.

Forsrh. (Ólafur Thors): Ég tel ástæðulaust að fara að rökræða ýtarlega það, sem hér hefur komið fram, síðan ég talaði síðast. Mín skoðun um það, sem máli skiptir, liggur fyrir í frumræðum mínum. Annað, sem fram hefur komið, tel ég ekki skipta máli, og er sumt af því út í hött, og tel ég ekki ástæðu til að tefja þingið með því að ræða það. Út af till. hv. 3. landsk. vil ég aðeins taka þetta fram: Ríkisstj. mun eins fljótt og auðið er hefja umr. við stjórn Bandaríkjanna um fullnægingu og niðurfellingu hverndarsamningsins frá 1941 og tilkynna Alþ. árangur þeirra viðræðna, er það kemur aftur saman. Ég tel því óeðlilegt að tefja umr. frekar og legg til, að till. hv. 3. landsk. verði felld. Um till. hv. þm. Borgf. get ég sagt það, að ég skil hans sjónarmið, þó að ég geti ekki fallið á það.

Bernhard Stefánsson: Herra forseti. — Ég skal ekki tefja hv. Alþ. lengi. Ég vil aðeins láta það í ljós, að ég harma mjög þá afgreiðslu, sem mér virðist, að þetta þýðingarmikla mál muni fá. Ég, eins og flestir eða allir mínir flokksmenn, hafði ákveðið að setta mig við þær yfirlýsingar, er hæstv. forsrh. lofaði að gefa til fulltrúa þeirra ríkja, sem þetta mál kemur mest við. En mér finnst málið horfa töluvert öðruvísi við, þegar sú till. er fram komin, sem hér liggur fyrir okkur á þskj. 9. Mér finnst ákaflega varhugavert fyrir Alþ., úr því að þessi till. er fram komin, að fella hana. Hvað fyrri hlutann snertir, virðist mér, að það muni í augum heimsins draga mjög úr gildi þeirrar yfirlýsingar, sem ég efast alls ekki um, að hæstv. forsrh. muni gefa. Og að fella síðari málsg. finnst mér draga mjög úr gildi þess að óska síðar eftir samningum við Bandaríkin um að draga herafra sinn burt af Íslandi. Ég er sannfærður um það, að okkur Íslendingum ber að reyna að styðja þetta þjóðabandalag, sem nú

er stofnað, þó að ýmsir annmarkar séu á því í byrjuninni. Og engin þjóð í heiminum hefur eins mikla ástæðu til að óska, að því farnist vel, eins og einmitt við Íslendingar. En ég er jafnsannfærður um það, að þetta stóra skref frá okkar hendi, Íslendinga, hefði þurft að eiga sér þannig stað, að um það hefði verið fullt samkomulag á Alþingi og með þjóðinni. Nú virðist svo sem þetta stóra mál geti ekki orðið afgr. með þeim hætti, sem einn er í raun og veru samilegur, þ. e. a. s. nú í þetta sinn. Og þá held ég fyrir mitt leyti, að betra væri að fresta þessu skrefi um eitt ár, þó að illt sé, heldur en að taka það nú með sundrung. Ég álit ekki hægt fyrir þá menn, sem vilja undir öllum kringumstæðum mótmæla því, að erlendur herafli dvelji í landinu, að greiða atkv. móti till. á þskj. 9, hvorug-um hluta hennar. En hitt er annað mál, að mér finnst, að málinu hefði verið borgið, þó að þessi till. hefði ekki komið fram, með þeim yfirlýsingum, sem hæstv. forsrh. hefur gefið. Og langsamlega æskilegasta lausnin á þessu máli, úr því sem komið er, væri sú, að tillögumaður að þskj. 9 tæki till. aftur, þar sem það er vitað, að það á hvort sem er að gera það sama og till. fjallar um. En ef það er ekki fánlegt, held ég það væri bezt og skynsamlegast fyrir Alþ. að fresta málinu um hríð og samþ. þar af leiðandi þá dag-skráritill., sem hv. þm. Borgf. hefur hér flutt. Ég mun a. m. k. út úr vandræðum, vegna þess hvernig málið er komið, greiða henni atkv.

Samgrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. — Hv. 5. landsk. þm. og formaður Alþfl. hefur gert grein fyrir afstöðu flokksins til þessa máls, þegar hann fyrir tveimur dögum talaði hér fyrir hönd utanrnm., svo að ég þarf í rauninni litlu við að bæta. En þó þykir mér hlýða að segja hér nokkur orð, vegna þeirra tillagna, sem síðar hafa komið fram.

Í nál. utanrnm. á þskj. 11 kom fram, að n. var þá, þegar málið var lagt fram af hennar hálfu, sammála um afgreiðslu þess á þann hátt að mæla með því, að till. ríkisstj. um að leita upp-töku í bandalag hinna sameinuðu þjóða verði samþ., eingöngu með litilli orðabreyt. Ég tel víst, að samþykkt þessi í utanrnm. hafi verið í samræmi við vilja — ef ekki allra, þá a. m. k. flestra — þm., sem óskuðu þess, að málið yrði afgr. samhljóða að sem allra mestu leyti. Það hafa líka komið fram aðrar skoðanir þm. á málinu, svo að ekki verður um villzt, þó að sú till. eða það álit hafi komið fram á óformlegan hátt, með þeim samþykktum, sem hér hafa áður verið gerðar. Þessi vilji þingmanna hefur líka komið fram í þeirri þátttöku, sem við höfum átt í hinni alþjóðlegu samvinnu á ýmsum vettvangi og mjög fer í sömu átt og hér hefur verið talað um. Þetta er líka í samræmi við þá yfirlýsingu, sem hæstv. forsrh. gaf hér fyrir hönd ríkisstj. um stefnu stj. og líka kom fram í stefnuyfirlýsingum flokksanna, a. m. k. sumra, og skal ég ekki fara lengra út í það. Ég tel mega slá föstu sem fyrsta atriði í þessu máli, að það er almennur vilji fyrir hendi um það, að Ísland gerist aðili í þessu bandalagi, takist á hendur skyldur nokkrar, sem menn að vísu geta ekki gert sér fyllilega grein fyrir í

upphafi, hverjar eru. Okkar beztu fræðimenn hafa verið fengnir til að reyna að gera sér grein fyrir, hvernig þær liggja fyrir; og þeir hafa gert það skv. þskj. 1, sem hér hefur verið lagt fram. Þær mögulegu skyldur, sem við tökumst á hendur, verða ekki „aktuellar“ fyrr en Alþ. hefur samþ. þær á þann hátt að samþ. þá samninga, sem 43. gr. bandalagssáttmálans gerir ráð fyrir. Það er því á valdi Alþ. hverju sinni, hvað það samþ. af þessum skyldum, sem á að leggja okkur á herðar. Og Alþ. getur haft hvaða hátt, sem það vill, á því að samþykkja þær. Það getur viðhaft einfaldar samþykktir og horið undir þjóðaratkvæði, ef þurfa þykir. En kannske það alvarlegasta í þessu mál sé, að við losnum ekki við þessar skyldur, þó að við séum utan bandalagsins. Og það er skoðun margra, að hlutur landsins verði einmitt betur tryggður með því að vera samningsaðili og með þátttöku í bandalaginu, þannig að við tökum ekki þátt í neinum aðgerðum til að koma í veg fyrir ófrið, nema með samþykki okkar sjálfra. Hvað tekst að semja um, er ekki gott að segja. En það verður verkefni ríkisstj. á hverri stund að gera öryggisráði grein fyrir sérstöðu landsins með tilliti til hers og ófriðar. Ég tel þess vegna, að það sé í samræmi við álit fróðustu manna um þessa hluti, að við séum bezt tryggðir gegn einmitt þessum hættum, sem hér hafa verið nefndar, ef við erum aðili í bandalaginu.

Viðvíkjandi þeirri till., sem hér liggur fyrir á þskj. 9, vil ég fyrst taka fram, vegna þess að flm. till. er í Alþfl., að flokkurinn stendur ekki að till. og mun ekki greiða atkv. með henni. Þessa ákvörðun hefur flokkurinn tekið, þó að hann, eins og margir aðrir, geti að vissu leyti samþykkt það efni, sem í till. felst. Við teljum hana samt mjög óheppilega, vegna þess að skilyrðin fyrir inngöngu, sem sett eru í fyrri hluta till., gætu e. t. v. orðið til þess, að inntökubeiðnin yrði ekki tekin til greina, og mundum við þannig trufla þann megintilgang, sem ætlað var til að ná með sjálfri till. Umr. um það, á hvern hátt Íslendingar geti tekið þátt í þeim aðgerðum, sem í framtíðinni kynnu að teljast nauðsynlegar til að halda uppi friði og öryggi í heiminum, þær hljóta að fara fram síðar, þegar við erum komnir í bandalagið og höfum öðlað þar samningsrétt samkv. 43. gr. sáttmálans og Alþ. hefur gengið frá samningum, á hvern hátt sem það verður.

Í öðru lagi teljum við síðari lið till. óheppilegan, vegna þess að þar er blandað saman við málið óskyldu atriði, sem er brottför leifa hins ameríska hers. Það hefur komið skýrt fram hjá öllum flokkum, alla tíð síðan hæstv. forsrh. gaf yfirlýsinguna í vetur um afstöðu ríkisstj. til herstöðvamálsins yfirleitt, að það sé æskilegt, að hér á landi dveljist enginn her. Og Alþfl. telur, að viðræður um þetta mál ætti nú að hefja sem allra fyrst milli íslensku ríkisstj. annars vegar og stj. Bandaríkjanna hins vegar. Hæstv. forsrh. hefur nú lýst yfir, að hann muni taka þessa samninga upp við fyrsta tækifæri, sem honum gefst til þess, og leggja niðurstöðu þeirra samningaumleitana fyrir það Alþ., sem væntanlega á að koma hér saman eftir tvo mánuði. Og þá getur Alþ., að þeim upplýsingum fengnum, tekið

sína ákvörðun. Ég tel rétt, og mér er óhætt að segja, að þetta er líka skoðun Alþfl., að að þessu máli verði farið vinsamlega gagnvart þeirri þjóð, sem þarna á í hlut, og að komið sé fram á virðulegan hátt, eins og fullvalda þjóð sæmir. Og ég ber fullt traust til þess, að utanrrh. muni fá þá lausn, sem við getum unað við efnislega og eins að forminu til.

Af þeim ástæðum, sem ég hef nú fært fram, höfum við þm. Alþfl. ákveðið að greiða ekki atkvæði með þessari till.

Ég tek undir með síðasta ræðumanni, hv. 1. þm. Eyf., að ég harma það, ef afgreiðsla málsins verður með nokkru ósamþykki. En ég tel tæplega fært, úr því sem komið er, að málinu sé frestað. Enda tel ég vel mögulegt, eftir þeim hug, sem ríkti, þegar utanrrm. bar fram nál. sitt, að vera cinhuga um málið. Ég vildi þess vegna leggja ríka áherzlu á, að slíkt gæti orðið, að fengnum þeim yfirlýsingum, sem hér voru gefnar af hæstv. forsrh.

Gunnar Thoroddsen: Á síðasta fundi sameinads þings gerði hv. 3. landsk. þm. nokkrar aths. út af álitsgerð þeirri, sem við Einar Arnórsson höfum samið og fylgir þessari till. Út af þeim aths. og jafnframt brtt. hv. þm. á þskj. 9 vil ég leyfa mér að segja nokkur orð. Hann sagði, að íslenzku sérfræðingarnir hefðu tilhneigingu til að gera sem minnst úr öllum skuldbindingum samkv. sáttmálanum, og væri að því leyti mikill munur á áliti okkar og áliti sænsku sérfræðinganna. Hann nefndi nokkrar tilvitnanir í þessu sambandi. Ég ætla ekki að rekja þær hér og sammanburðinn, sem hann gerði, — það yrði of langt mál, — en taka fram, að tilvitnanir hans byggjast algerlega á misskilningi, eru slitnar úr samhengi og að sumu leyti rangfærðar. Þetta er að ýmsu leyti eðlilegt. Eins og ræða hans bar vott um, hafði hann allt of skamman tíma til að kynna sér málið. Sannleikurinn er sá, að niðurstöður íslenzku og sænsku lögfræðinganna um skuldbindingar sáttmálans eru í öllum meginatriðum samhlið. Óalræðumaðurinn, sem talaði næst á eftir, hv. þm. Borgf., dró fram ýmis atriði úr álitsgerðinni, þar sem sérstaklega er vakin athygli á því, sem er varhugavert og aðgæluvert fyrir okkur við inngöngu í bandalagið. Ræða hans var því í rauninni fullt svar við þessari ásökun hv. 3. landsk. þm.

En í sambandi við það mál, sem hér hefur aðallega verið rætt, herstöðvamálið, þá er rétt að hugleiða, í hverjum ákvæðum sáttmálans sé falin sú skylda að láta í té herstöðvar, sem hleypir þessum hv. þm. í slíkan ofsa sem hér hefur brotist fram. Ég hef hvergi rekist á það í sáttmála sameinuðu þjóðanna, að herstöðvar séu nefndar eða þeirra krafist. Í 43. gr. eru almennt ákvæði um skyldur þjóða, þegar öryggisráðið hefur ákveðið að gripa til hernaðarráðstafana. Eru þar nánari ákvæði, í hverju slíkt aðstoð gæti verið fólgin. Er augljóst, að það er ákaflega margvisleg aðstoð, sem til greina getur komið. Í álitsgerðinni á bls. 16 eru nefnd dæmi um, hvað gæti hugsanlega fallið undir þessa aðstoð. Þar eru nefndar „beinar fjárgreiðslur, afhending matvæla, herbúnaðar, vopna, skotfæra, lán samgöngutækja:

járnbrauta, bifreiða, skipa, loftfara, pósts, síma og útvarps, flutningur herliðs, hergagna, vista, réttur til að flytja herlið, hergögn og annað um yfirráðasvæði ríkis (enda sérstaklega getið um „rights of passage“), afnot herstöðva fyrir flugvélar, herskip, kaþbát, landher.“

Allt þetta getur komið til greina. Og vegna þess að sérfræðingarnir sænsku nefna, að eitt af því, sem hugsað hafi verið í sambandi við þessa grein, séu herstöðvar, þá leiðir hv. þm. af því þá ályktun, að við séum skyldir til að láta herstöðvar í té.

Það er öllum ljóst, sem lesa þessa grein sáttmálans með athygli, að það er fjöldi tegunda af aðstoð, sem til greina getur komið, en að hvert ríki þarf aðeins að láta það í té, sem það sjálft, eftir sínum eigin stjórnskipunarlögum, gengur inn á. Ef skilningur þessa hv. þm. væri réttur, — að alla aðstoð, sem gæti rúmast innan 43. gr., væri skylt að láta í té, — þá mætti eins segja, að ef þessi hv. þm. gerði samning við einhvern flokk, t. d. þann, sem að sumu leyti stendur honum næst, Framsfl., um að veita flokknum aðstoð eftir því, sem síðar yrði ákveðið nánar með samningum, þá mætti flokkurinn nýttja hann og nota til hvers sem flokknum sýndist. Ég held, að það sé varla orðum eyðandi að þeim fjarstæðum, sem hann hefur horið fram í sambandi við þetta mál.

Það er eðlilegt, að nefndar séu herstöðvar í þessu sambandi, vegna þess hve miklar umræður hafa farið fram um það mál. Ég lit svo á, að ef til hernaðaraðgerða kæmi, — ef öryggisráðið ákvæði samkv. 39. og 42. gr. að gripa til hernaðaraðgerða, — þá mundi ekki krafist af smáþjóðunum að leggja fram herlið, jafnvel þótt þær væru margfalt stærri og sterkari en við, af því að það er óframkvæmanlegt að setja smáheri frá mörgum löndum undir eina stjórn. Það er vitanlegt, að það mundi fyrst og fremst verða hlutverk stórveldanna. Um aðstoð smáþjóðanna getur margt komið til greina, m. a. ýmislegt af því, sem nefnt er í þessari álitsgerð og ég hef rakið. Sem dæmi má benda á eina bræðraþjóð okkar, Norðmenn. Þó að þeir létu hernaðaraðstoð í té í síðasta stríði, þá lögðu þeir annað fram, sem var þýðingarmest, hinn mikla skipaflota sinn. Ég skal ekkert fullyrða um, hvers krafist yrði af okkur; en við eigum skip og önnur samgöngutæki og framleiðum matvæli, sem gætu komið þjóðum bandalagsins að stórfelldu gagni. Það er margt, sem öryggisráðinu kæmi að miklu gagni, annað en herstöðvar. Að því er herstöðvar snertir, þá er samkvæmt þeim atkvæðareglum, sem gilda í öryggisráði, fyrst og fremst ekki hægt að krefjast hér herstöðva, nema öll stórveldin séu sammála um það og tvö ríki önnur í ráðinu og aðeins þegar fyrir liggur samkv. úrskurði öryggisráðs ögnun við friðinn, friðrof eða árás.

Það er fjarstæða, sem þessi hv. þm. heldur fram, að ef við göngum í bandalagið, þá yrði skylt að hafa hér setulið að staðaldri. Það kemur ekki til mála og væri brot á sáttmálanum. Einnig er þess að gæta, að þótt öryggisráðið kæmi sér saman um að fara fram á herstöðvar, þá höfum við samkv. sáttmálanum skýlausan rétt til að neita þeirri málaleitun. Hitt er annað mál, eins og hv. þm. Borgf. tók fram, hvað við

undir sérstökum ástæðum teldum okkur til knúða að gera, en að lögum erum við ekki skyldir til að láta þær í té.

Það er því ljóst, bæði af þessu og einnig því, sem áður hefur verið skýrt tekið fram í ræðu hæstv. forsrh. og er undirstrikað í nál. utanrnm., að innganga í bandalag sameinuðu þjóðanna leggur engar skuldbindingar á okkur um veitingu herstöðva. Það er samkv. 43. gr. alveg á valdi okkar að ákveða það samkv. stjórnskipunarlögum okkar. Eins og nú er, þá væri það Alþingi, forseti og ríkisstj., sem yrðu að samþykkja það. Hugsanlegt væri, að sett yrðu inn í hina nýju stjórnarskrá ákvæði um, að í slíkum tilfellum þyrfti enn fremur þjóðaratkvæði, og þá kæmi slíkt ekki til, fyrr en allir þessir aðilar hefðu gengið inn á það.

Það er rétt að nefna annað í þessu sambandi. Hv. 3. landsk. þm. hélt því fram, að við, sem sömdum álitserðina, hefðum vitandi vits gert of lítið úr skuldbindingum þeim, sem inngangan hefði í för með sér, og minna en Svíar. En í álitserði Svíanna kemur t. d. fram, að allar líkur séu til þess, að til aðgerða samkv. 42. og 43. gr. mundi aldrei koma; bandalagið sé þannig byggt, að til þess að þessum aðgerðum verði beitt, þurfi öll fimm stórveldin að vera sam-mála. Við yrðum aldrei krafðir herstöðva gegn vilja einhvers stórveldisins, en séu þau öll sam-mála, þá er ólíklegt, að gripa þyrfti til þessara aðgerða til að knýja fram sameiginlegan vilja þeirra.

Ég vil sem sagt taka fram og veit, að það er öllum ljóst, að með inngöngu okkar í bandalagið tökum við ekki skuldbindingar á okkur um að veita herstöðvar.

Ég hef áður haft tækifæri til þess, einkum 1. des. s. l., að lýsa afstöðu minni til erlendar herstöðva. Ég býst ekki við, að mér sé minna kappsmál en t. d. hv. 3. landsk. þm., að hér séu engar herstöðvar. Og ég hefði ekki verið fylgjandi inn-göngu okkar í bandalag sameinuðu þjóðanna, ég mundi ekki hafa greitt því atkv. hér á þingi, ef ég teldi, að í því fælist skuldbinding um erlendar herstöðvar hér á landi.

Það er vitað, að inntökubeiðnir í bandalag sameinuðu þjóðanna er ekki hægt að binda neinum skilyrðum eða fyrirvörum. Annaðhvort verður að ganga að sáttmálanum óbreyttum og verða meðlimur eða ganga ekki að honum og verða utan bandalagsins. Hið þriðja er ekki til. Till. hv. 3. landsk. þm. er um að binda inntökubeiðni okkar vissum skilyrðum. Að samþykkja þá till. er því alveg sama og að fella beiðnina. Ég geri ráð fyrir, að öryggisráðið hlyti að leggja til hliðar slíka skilorðsbundna beiðni. Samþykkt þessa liðar í till. hv. þm. er því í rauninni sama og að fella beiðnina hér á þingi.

Með síðari hluta till. er lagt fyrir ríkisstj. að krefjast þess, að herlið það, sem enn er í landinu, hverfi á brott nú þegar. Ef til vill mætti skilja þessa till. svo, að einnig þetta atriði væri skilyrði fyrir inntökubeiðninni, en þó er ekki vist, að það sé tilætlunin. Með þessu er blandað inn í þetta mál allt öðru og óskyldu atriði. Inntökubeiðnin fer fyrir öryggisráðið og allsherjarþing sameinuðu þjóðanna. Hitt málið her að

sækja á öðrum vettvangi. Það er samningsmál við stjórn Bandaríkjanna. Ég tel óviðeigandi og óviturlegt að blanda þessum tveimur málum saman í sömu ályktun, og mundi ég þegar af þeirri ástæðu greiða atkv. á móti till. Við þetta bættist, að hæstv. stj. hefur haft þetta mál, brottför herliðsins, til athugunar, og hæstv. forsrh. hefur gefið yfirlýsingu þá, sem allir hv. þm. hafa heyrt, að hún muni svo fljótt sem auðið er hefja viðræður við stjórn Bandaríkjanna um fullnæg-ing og niðurfelling hverrendarsamningsins.

Ég taldi rétt að gera grein fyrir afstöðu minni til þessarar till. hv. 3. landsk. þm., því að væntanlega mun það heyrast, ef till. nær ekki samþykki, að ýmsir þeir, sem áður hafi ekki viljað hafa herstöðvar hér, hafi nú brugðizt í málinu og vilji nú hafa herstöðvar og herlið og það sem lengst. Vitanlega er till. hv. 3. landsk. þm. á-byrgðarlaust yfirboð, gert m. a. í þeim tilgangi að spilla fyrir þessu velferðarmáli, að við gerumst aðilar í bandalagi hinna sameinuðu þjóða.

Við Íslendingar vorum ekki meðlimir í gamla þjóðabandalaginu og tókum þá ekki mikinn þátt í alþjóðasamstarfi. En svo fór á stríðsárunum, að við drógumst inn í margháttað alþjóðasamstarf, og aðstaða okkar er nú allt önnur en áður fyrr, svo að segja má, að við séum að þessu leyti komnir á annað tilverustig. Við samanburð á gamla og nýja þjóðabandalaginu verður ljóst, að í hinu nýja er ætlað til, að friður sé varðveittur með miklu virkari aðgerðum en áður fyrr. M. a. er það þýðingarmikið ákvæði, að nú er það öryggisráðið, sem sker úr, hvort friðrof eða ógnun við friðinn er fyrir hendi frá einhverju ríki, en í hinu fyrra var meðlimum bandalagsins í sjálfsvald sett að meta, hvort það ástand hefði skapast, að rétt væri að gripa til refsiaðgerða. En um leið og beita má virkari aðgerðum, þá eru líka meiri skyldur lagðar á félagana. Eins og ég gat um, höfum við nú tekið þátt í margvislegu alþjóðasamstarfi, og í rauninni er innganga okkar í bandalag sameinuðu þjóðanna ekki nema beint framhald þeirrar stefnu, sem hefur verið fylgt undanfarin ár. Ég skal engu spá, hvernig takast muni að koma í framkvæmd hugsjónum bandalagsins um að halda við friði. Það er létt verk og löðurmannalegt að gera sem minnst úr starfi bandalagsins og vekja tortryggni á störfum þess. En við getum ekki lokað augunum fyrir því, að stofnun bandalagsins er merkasta tilraun, sem gerð hefur verið í sögu mannkynsins til þess að vernda frið á jörðu. Og sameinuðu þjóð-unum er falið, með stefnuskrá þeirra og sátt-mála, að vinna að þeim hugsjónum, sem eiga samkvæmt sögu okkar Íslendinga og afstöðu allri að vera okkur hjartfólgari en flestum öðrum þjóðum.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Það er í rauninni ekki þörf á því, að ég hafi sérstaklega mörg orð um þetta mál, sem hér liggur fyrir, frekar en ég hef nú þegar sagt. Ég hef áður í ræðu um þetta mál lýst afstöðu Sósfl. og sett fram rök hans og afstöðu í þessu máli, þannig að ekki verður misskilið; ég skal þó í óruttu máli ítreka þetta, vegna þess að það þykir nú hlýða eftir þær umræður, sem hér hafa orðið síðan.

Viðvikjandi fyrri hluta brtt. á þskj. 9, þá hef ég áður flutt fram þau rök, sem nú hafa af öðrum verið endurtekin, sem sé það, hver nauðsyn sé á því að ganga í sameinuðu þjóðirnar og hve óeðlilegt það væri af okkur Íslendingum að torvelda það á nokkurn hátt. Mér þykir hlýða að leggja aftur áherzlu á það og undirstrika, að það kom fram svo greinilega, að ekki verður um villzt, í nál. utanrnm., að íslenzka þjóðin sé því andvíg, að veittar séu hér herstöðvar, hvort sem það væri á friðar- eða ófriðartíma, og ég álit, hvaða meðferð sem fyrri hluti brtt. á þskj. 9 hlýtur, — þótt hann verði felldur, — að þá dragi það ekkert úr því álit, sem fram kemur í nál. utanrnm. Ég vil undirstrika það sérstaklega, að ég álit það illa farið, að nokkuð yrði gert, sem mætti verða til þess að draga úr því nál., þannig að sá vilji Íslendinga, sem utanrnm. áreiðanlega lætur þar í ljós, er jafnóhaggaður þrátt fyrir það, þó að fyrri hluti þessarar brtt. yrði felldur.

Þá er það viðvikjandi síðari hl. brtt., sem upplýst hefur verið, að verði horinn undir atkv. sérstaklega. Ég þarf ekki að hafa mörg orð um afstöðu okkar sósíalista til þessa máls. Ég lýsti því hér í ræðu, af hverju við sósíalistar höfum ekki borið fram slíka till. á Alþ. Það er af þeim ástæðum, að við vildum vera vissir um, að hvenær sem hún kæmi fram, þá yrði hún samþykkt, því að okkur þótti ekki annað hlýða, og út frá þeirri afstöðu, sem ég þá skýrði, munum við greiða atkv. með síðari hluta þessarar brtt.

Það hefur komið fram hjá hæstv. samgmrh., að sökum þess, að nú væri þessi till. í sambandi við annað mál, þá mundi flokkur hans, Alþfl., ekki greiða atkv. með þessari till. Það er rétt, að þessi till. er þarna tengd við mál, sem kannske ekki að öllu leyti er óskýlt, en hinu ber ekki að neita, að Alþfl. eða ráðh. hans hafa haft aðstöðu til þess og tækifæri að greiða atkv. með till. um það mál eitt út af fyrir sig að krefjast brottfarar herliðsins, án þess að því væri blandað saman við önnur mál, en hafa ekki notað það tækifæri, og það mundi ekki standa á okkur að skapa slíkt tækifæri hér á Alþ. Ég held þess vegna, að þessi afsökun Alþfl. sé ekki á rökum byggð.

Svo vildi ég aðeins út af því, sem hér kom fram hjá hv. 3. landsk., skjóta því fram, þar sem hann minntist á bréf frá einum fjarverandi þm., sem horizt hefði þinginu, að þó að hv. þm. S.-Þ. sé þrautreyndur og gamall þm., þá er hann ekki fyrst og fremst reyndur að sannleika og sannleiksást, og þess vegna er óhætt að segja það hér, að það, sem hann segir í þessu bréfi, er hreinasti uppsuni. Það hefur engin ákvörðun verið tekin um þetta mál, ríkisstj. hefur gert upp sína afstöðu og við þm. stöndum sem frjálsir menn til þess að taka þá ákvörðun, sem við viljum, án þess að hendur okkar séu bundnar. Við breytum þarna út frá sannfæringu okkar, og það er engin ástæða til að vera að gefa hér í skyn það, sem fram kom í bréfi hv. þm. S.-Þ., eða vera að byggja nokkuð á því. Að síðustu væri fróðlegt að fá upplýsingar í sambandi við það, sem hæstv. samgmrh. sagði um afstöðu Alþfl. til þessarar till. Hann sagði, að þm. Alþfl. hefðu ákveðið að greiða ekki atkv. með till. á þskj. 9. Á að skilja það svo sem hv. 3. landsk. þm. sé ekki þm. Alþfl.

lengur? Það væri fróðlegt að fá upplýsingar um það, vegna þess að hæstv. samgmrh. undanskildi engan í þessu sambandi.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. — Hv. 2. þm. Reykv., sem nú settist niður, minntist á það, að þm. Alþfl. hefðu áður átt kost á því að greiða atkv. um till. um það, að Bandaríkin færu burt með her sinn af Íslandi, og má vera, að það sé rétt. Það hefur áður verið upplýst, að þessi till., sem hv. 2. þm. Reykv. minntist á, sé búin að liggja 3 mánuði í ráðherrasætinum, en ég hefði eiginlega sízt búist við því, að nokkur þm. Sósfl. minntist á þá till. og legu hennar í ráðherrasætinum, þar sem tveir sósíalistar sitja í ríkisstj., því að þeir virðast ekki hafa haft mikinn áhuga á því að fá till. tekna á dagskrá. Væri því heppilegast fyrir sósíalista að minnast ekki á þessa till.

En ég stóð upp til þess að svara nokkrum orðum hv. þm. Snæf., sem talaði hér áðan fyrir fundarhléið. Hann fullyrði það, að ég hefði í ræðu minni hér fyrir nokkrum dögum vitnað ýmist skakkt á álit sænsku sérfræðinganna eða tekið þar málsgreinar úr samhengi og fullyrði, að það væri talað um herstöðvar víða í álitinu, en hv. þm. Snæf. sagði, að herstöðvar væru þar tæpast nefndar. Nú vil ég óska þess, að hv. þm. Snæf. hefði fyrir framan sig álit sænsku sérfræðinganna og svaraði mér því, hvort herstöðvar eru ekki rækilega nefndar í þessu álit.

Á bls. 4 er tvisvar sinnum minnt á herstöðvar, bls. 6 þrisvar sinnum og á bls. 8 og 9, á öllum stöðunum rækilega minnt á herstöðvar, og þarna er talað um, að smærri ríkjum verði sérstaklega ætlað að leggja fram hernaðarbækistöðvar, af því að af þeim verði taplega heimtað stríðsframlag. Þetta er skýrt fram tekið í álit sænsku sérfræðinganna, og það, sem þá kæmi í Íslands hlut, væri að leggja fram hernaðarbækistöðvar. Það að fullyrða, að þarna, í álit sænsku sérfræðinganna, sé varla minnt á hernaðarbækistöðvar, nema á einum stað, er hreinlega að fara með rangt mál, og það er slæmt af hvaða þm. sem væri, en sérstaklega þó af sérfræðingi ríkisstj. og prófessor við háskólann, að láta það henda sig. Þá bar hv. þm. Snæf. á móti því, að hann og samstarfsmaður hans hinn sérfræðingur íslenzku ríkisstj., herra Einar Arnórsson, hefðu sýnt nokkra hjartsyni í samningagerðum sínum fyrir ríkisstj. um þetta mál. En svo segir hann í sömu ræðu: Það er álit sumra, að ákvæði 43. og 45. gr. muni aldrei koma til framkvæmda. Hvað kalla menn þetta, — svartsýni eða hjartsyni? Ég segi: Hvernig er hægt að sýna meiri blekkjandi hjartsyni heldur en þetta, að fullyrða, að þær greinar sáttmálsins, sem í sér fela þyngstu skyldurnar, skyldur um hernaðarbækistöðvar, skyldur um ýmislega aðstoð, muni aldrei koma til framkvæmda; þ. e. þær greinar, sem fela í sér öryggiskerfi bandalagsins? Það er ekki svo hjart yfir þessari veröld okkar nú, að það gæti ekki komið fyrir og það fyrr en síðar, að þetta alþjóðabandalag þyrfti kannske að gripa til öryggisráðstafana og heimta hernaðarbækistöðvar, heimta hernaðarframlag af meðlimum bandalagsins. Hv. þm. Snæf. sannaði betur en nokkur annar gat gert,

að hann hefur haft í frammi blekkjandi hjart-sýni, sem er ólík því, sem fram kemur hjá sérfræðingum Svía.

Ég skal nú, með leyfi hæstv. forseta, lesa upp 45. gr. bandalagssáttmálans og leggja það undir dóm alls þingheims, hvort þar er ekki nægilega skýrt og greinilega tekið fram, að hver sú þjóð, sem gerist meðlimur bandalagsins, verði að leggja fram hernaðarlegt framlag. 45. gr. hljóðar svo:

„Til þess að gera hinum sameinuðu þjóðum kleift að hefja aðkallandi hernaðaraðgerðir, skulu meðlimir ætíð hafa reiðubúnaðar eigin lofther-sveitir til sameiginlegra alþjóðlegra þvingunar-aðgerða. Öryggisráðið skal, með aðstoð herfor-ingjaneftdarinnar, ákvarða, innan takmarka þeirra sérstöku samninga, sem um getur í 43. gr., styrk og viðbúnað þessara sveita og áætlanir um sameiginlegar aðgerðir þeirra.“

Ég held, að um þetta sé ekkert að villast. Þetta þýðir það, að ef Ísland er nægilega efnað, þá yrði það að halda úti hernaðarflugvélum, hafa eigin loftflota alltaf til taks og inna af hendi skyldur sínar við þjóðabandalagið, hvenær sem krafist yrði.

Ein er sú blekking, sem haldið er fram í þess-um umr. og einnig í Morgunblaðinu og ef til vill fleiri blöðum, og hún er þessi: að þeim þjóðum, sem standa utan við bandalagið, sé ætlað að bera alveg sömu skyldur eins og bandalagsþjóðunum, en þær fái engra réttinda að njóta.

Af þessu tilefni og til þess að leiða líkur að þessum fullyrðingum benda meun á 2. gr. sátt-málans, 6. lið hennar. Þar segir svo:

„Bandalagið skal tryggja, að ríki, sem ekki eru meðlimir hinna sameinuðu þjóða, starfi í sam-ræmi við þessar grundvallarreglur, að svo miklu leyti sem það er nauðsynlegt til varðveislu heims-friði og öryggi.“

En hvað stendur þarna? Það stendur, að þær þjóðir, sem ekki starfa í samræmi við grund-vallarreglur bandalagsins, þær verði að beygja sig undir vilja bandalagsins. Eru þá líkur til þess, að Ísland starfi sem þjóðfélag andstætt kröfum þjóðabandalagsins og starfi þannig, að heimsfriðnum sé hættu búin af, — vopnlaus þjóð, sú einasta í veröldinni, sem hefur náð því „ideali“ að útrýma öllum vopnum og hernaðar-tækni? Það er engin hættu á því, ef íslenska þjóðin starfaði þannig, að hún stofnaði ekki heimsfriðnum í hættu, að hún fengi ekki að vera í friði fyrir bandalaginu. Fullvist er, að það færi ekki að skipta sér af Íslandi fyrir en það færi að starfa á móti anda bandalagsins. Ég held, að sjálfstæði Íslands væri engin hættu búin af stórveldunum, þó að það tæki sér rétt til að standa utan við bandalagið. Hvað ætlar Sviss að gera? Er það búið að biðja um upptöku? Nei, Sviss ætlar ekki, svo að vitað sé, að biðja um upptöku. Það ætlar að leyfa sér að standa utan við bandalagið. Það vita allir, að það er ekki til sá félagssskapur í veröldinni, sem leyfir sér að láta starfsreglurnar ná til annarra en meðlima sinna. Eða veit prófessorinn til þess? Eitt af því, sem sérfræðingur ríkisstj., prófessorinn í lögum við Háskóla Íslands, fullyrðir, er það, að við getum neitað að taka við herstöðvum, þegar

kæmi að því að gera samninga síðar meir, eftir að búið væri að fá upptöku okkar viðurkennda. Sænsku sérfræðingarnir leyfa sér þó að fullyrða, að skuldbindingin sé þegar komin á, er upptakan sé viðurkennd, en eigi nánar að takmarkast með samningum. En ef það væri rétt, sem hv. þm. Snæf. fullyrðir, að við gætum síðar neitað að taka við hernaðarbækistöðvum, væri það þá ekki leyfilegt þegar í stað að láta það uppi við upp-tökubeiðnina, að þær kvaðir tækjum við ekki á okkur, þó að þeirra yrði krafist, ef aldrei kemur til þess, að við eigum að taka við hernaðarbæki-stöðvum? Ef við erum einráðnir í því að taka ekki við hernaðarbækistöðvum, þá má alveg eins segja það strax eins og síðar.

Ég skal svo ekki fjölyrða um þetta mál. Ég get ekki trúað því, að nokkur þm. á Alþ. Íslendinga greiði atkv. á móti því, að við förum fram á, vegna smæðar okkar og vopnleysis, að vera lausir við hernaðarbækistöðvar í landinu. Ég trúi því ekki fyrr en ég tek á, að nokkur alþm. greiði atkv. á móti því, að þessi litla þjóð þurfi ekki að gera hernaðarráðstafanir gagnvart öðrum þjóð-um. Ég get ekki trúað því, að nokkur alþm. kveinki sér undan því að bera fram óskir um það, að erlent setulið víki úr landinu, þar sem við eigum samningsbundinn rétt á, að svo sé. Það þarf engin ókurteisi að felast í því að fara fram á það við stórveldi, að það standi við gerða samninga, og ég held ekki, að hæstv. utanrrh. mundi gera sig sekan um það að fara þar á nokkurn hátt að með ókurteisi. Úr því við eigum samningsbundinn rétt á því, að herliðið á landi, sjó og í lofti víki burt undireins og hættuástand-inu er lokið, þá eigum við siðferdislegan rétt á því að bera fram kröfu um það, að herinn víki úr landinu, og er sjálfsagt að leggja það verkefni fyrir ríkisstj., úr því hún hefur ekki gert það til þessa dags.

Út af því, sem hér var sagt áðan af hæstv. samgmrh., að þm. Alþfl. mundu greiða atkv. á móti brtt. á þskj. 9, vil ég aðeins taka það fram, að ég veit ekki betur en að ég sé einn þm. fyrir Alþfl., og hefur hann þá að sjálfsögðu meint, að aðrir þm. Alþfl. en 3. landsk. þm. mundu greiða atkv. á móti till. En það er ekki rétt að segja það, að Alþfl. hafi þessa afstöðu. Þetta mál hefur ekki verið lagt undir miðstjórn Alþfl. enn.

Ég vil að síðustu taka það fram, að ef ég vissi það, að dagskráartill. hv. þm. Borgf. vantaði eitt atkv. til þess að ná samþykki þingsins, þá mundi ég ekki láta mitt atkv. vanta. En eins og ég tók fram, tel ég rétt að sitja hjá það þá atkvgr., af því að í henni felst frávisun á till. minni, auk þess að málinu er öllu vísað frá þar með.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. — Þegar farið var fram á það við íslenzku þjóðina af ríkisstj., að Bandaríkin fengju hér leigðar her-stöðvar, þá var vísað til þess, að það væri gert af því, að þeir hefðu talið það nauðsynlegt. Ef ég man rétt, þá var það tekið fram, að ef samningar tækjust um þetta og þeir fengju hér herstöðvar, þá mundu þær síðar verða látnar til þjóðabanda-lagsins, ef samkomulag yrði um það. Muni ég þetta rétt, þá hefur þetta komið af því, að Banda-riðastjórn hefur litið svo á, að þjóðabandalagið

þyrfti að hafa hér herstöðvar. Ég skirskota hér til annarra þm., hvort ekki er hér rétt með farið. En nú heyrir maður, að ríkisstj. telur alveg víst, að aldrei verði farið fram á herstöðvar hér. Ég skil þetta ekki. Ég tel alveg víst, að herstöðva verði krafist, og þá finnst mér mörgum sinnum drengilegra að láta það koma í ljós strax, að upp á það förum við ekki í bandalagið. Það væri miklu drengilegra en að ætla sér að koma aftan að mönnum, eins og ríkisstj. gerir gagnvart þjóðinni í þessu máli. Þetta vildi ég aðeins segja, en skal að öðru leyti ekki lengja þessar umr. Það hefur komið fram, að ætlunin væri að bera upp till. á þskj. 9 í tvennu lagi, en ef svo verður gert, þarf að breyta síðari hlutanum, því að hann er beint framhald af fyrri hlutanum, og ég efast um, að hægt sé að bera hann upp eins og hann er orðaður, eftir að báðið væri að fella fyrri hlutann.

Hermann Jónasson. Herra forseti. — Þetta er aðeins örstutt aths. Ég hef ekki ástæðu til að svara neinu í ræðum þeirra hv. þm., sem tekið hafa hér til máls, síðan ég talaði síðast. En ég vil vekja athygli á tvennu. Í fyrsta lagi vil ég láta í ljós ánægju mína yfir því, sem hæstý. samgmrh. lýsti yfir, að hann væri að vissu leyti samþykkur till. á þskj. 9, en það styður þá vissu mína, að rækilega muni verða frá því gengið að tilkynna efni grg. á þann hátt, sem áður hefur verið rétt um. Í annan stað læt ég í ljós ánægju mína út af ummælum hans um síðari hluta till., að hann teldi rétt að ganga til samninga við Bandaríkin um brottflutning herliðsins og gera það vinsamlega og virðulega. Ég vil út af þessum ummælum taka það fram, að ég álit, að við Íslendingar höfum réttilega látið þá skoðun í ljós, að her Engilsaxa hér á landi hafi komið þannig fram, að við gætum ekki vænzt, að neinn her kæmi betur fram. Sá vilji okkar að hafa hér engan her er ekki reistur á því, að herinn hafi ekki komið vel fram, og ég tel, að það sé á engan hátt að koma óvingjarnlega fram að segja það skýrt, að við viljum ekki hafa her í landinu. Ég hef sagt þetta á a. m. k. 10 framboðsfundum og í viðræðum við flokksmenn mína. Og ég endurtek það hér, að ég tel enga ókurteisi í þessu. Þetta vildi ég að kæmi fram að gefnu tilefni. Fleiri aths. býst ég svo ekki við að þurfa að gera.

Gunnar Thoroddsen: Herra forseti. — Út af ræðum hv. 3. landsk. þm. og hv. 1. þm. N.-M. vil ég segja, að annaðhvort er mér óvenju ósýnt um framsetningu eða þeim um skilning á mæltu máli, því að uppistaðan í því, sem þeir sögðu um ræðu mína, var á fullkomnum misskilningi reist. Hv. 3. landsk. hafði það eftir mér, að herbækistöðvar væru ekki nefndar í álitsgerð sænsku sérfræðinganna. Ég sagði, að í sáttmála sameinuðu þjóðanna væri þetta ekki nefnt, en í áliti sænsku sérfræðinganna eru herbækistöðvar nefndar hvað eftir annað. Hann taldi í öðru lagi, að ég hefði sagt, að 43. gr. sáttmálans mundi yfirleitt ekki koma til framkvæmda. Þetta er alger misskilningur. Ég sagði, að í álitsgerð Svíanna kæmi fram, að allar líkur bentu til, að til framkvæmda á 43. gr. mundi ekki koma. Varð-

andi 6. tölul. 2. gr. bandalagssáttmálans kennir mikils misskilnings hv. þm., en sú gr. er svo skýr, að ég tel ekki þörf að eyða orðum að henni.

Einar Olgeirsson: Út af ummælum hv. 3. landsk. viðvikjandi fyrirspurn minni um þm. Alþfl. vil ég segja fáein orð. Hann sagði, að efni síðari hluta till. hans hefði aldrei verið lagt fyrir miðstj. Alþfl. Mér þætti vænt um að fá að vita í því sambandi, hvort í miðstj. Alþfl. hefur aldrei verið rétt um afstöðuna til brottflutnings herliðsins af landinu. Tími hefði þó a. m. k. átt að vinnast til þess. Hv. þm. sagði, að ekki hefði farið mikið fyrir till. sósíalista um brottflutning hersins. Ég tók það fram í gær, að þegar við sósíalistar flytjum till., þá er það af því, að við ætlumst til, að þar verði samþykktar. Þegar við flytjum mál, viljum við fylgja því eftir af fullri ábyrgðartilfinningu. En hingað til höfum við ekki verið öruggir um, að við mundum fá samþykktu till. um að krefjast brottflutnings hersins, en við höfum hins vegar af skiljanlegum ástæðum ekki viljað hætta á að verða þess valdandi, að slík till. yrði felld hér í þinginu. Við höfum ekki fram að þessu verið þess umkominn að geta reiknað það út með vissu, að slík till. fengist samþykkt á Alþingi. Kannske hv. 3. landsk. þm. sé meiri herforingi en við og viti betur, hvernig háttar til í þingsöllum. Nú hefur hann að visu fengið upplýsingar frá formanni Framsf. um, að sá flokkur muni fylgja síðari hluta till. hans, og við sósíalistar höfum lýst yfir því, að við munum samþykkja þennan hluta till. Nú reynir á hann að sýna, að hann beri nafn með rentu og sé fær um að safna því liði, sem dugir honum til sigurs, að honum takist að fá nokkra af þm. Alþfl. með sér í herförina. Við skulum vona, að svo reynist, að hann skorti ekki sjálfan þá herforingjahæfileika, sem hann var að frýja okkur sósíalistum um.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin frá þm. Borgf. felld með 36: 11 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BK, HÁ, HelgJ, IngP, JS, PZ, PÞ, PO, SkG, StgrSt, BSt.

nei: BÅ, BBen, BrB, EOL, EE, EmJ, FJ, GP, GJ, GfG, GTh, HG, HB, HermG, HermJ, IngJ, JóhH, JJós, JPálm, KTh, LJóh, LJós, ÓTh, PM, SigfS, SB, SG, SEH, SK, SÁÓ, StgrA, ÞP, ÁkJ, ÁÁ, ÁS, BG.

GSv, HV, JörB greiddu ekki atkv.

2 þm. (JJ, StJSt) fjarstaddir.

3 þm. gerðu grein fyrir atkv. sínu á þessa leið:

Hannibal Valdimarsson: Ég geri þá grein fyrir atkv. mínu, að ég greiði ekki atkv. með þessari till., þótt ég sé henni raunar samþykkur, af því að með samþykkt hennar væri minni till. vísað frá.

Hermann Jónasson: Með tilvísun til samkomulags, sem ég hef gert og kemur fram í nál. á þskj. 11, og þó að það samkomulag væri gert með von um heildarsamkomulag, tel ég rétt að segja nei.

Bernharð Stefánsson: Með tilvísun til þess, sem ég hef áður tekið fram hér á fundinum, segi ég já.

Forseti (JPálm): Þá verður tekin fyrir brtt. hv. 3. landsk. á þskj. 9. Nokkrir hv. þm. hafa farið fram á, að þessi till. verði borin upp í tvennu lagi, þannig að síðari hlutinn verði borinn upp fyrst, þar sem ekki er hægt að bera upp síðari hlutann, ef áður er búið að fella fyrri hlutann. Kemur þá síðari hlutinn til atkvæða.

Skúli Guðmundsson: Ef til vill skiptir þetta ekki miklu máli, en ég fæ ekki séð, að ekki megi bera upp síðari hlutann, þó að fyrri hlutinn yrði felldur. Síðari hlutinn kæmi þá sem viðbót við aðaltill., og gæti það vel staðizt.

Pétur Ottesen: Mér þykir þetta bera einkennilega að, að bera till. upp í þessu formi. Hér á að fara að greiða atkv. um tillgr., sem hefst á þessum orðum: „Jafnframt felur Alþingi.“ Það verður áður að vera komið eitthvað, sem þetta getur átt við. Ég minnst þess ekki úr þingsöggunni, að áður hafi verið farið þannig að.

Forseti (JPálm): Þetta er misskilningur hjá hv. þm. Borgf. Þetta er brtt. við till. stj., svo að síðari hlutinn getur vel staðizt á þennan hátt.

Skúli Guðmundsson: Mér fannst þetta strax dálitið einkennileg aðferð og gerði því aths. mína. Nú gæti vel farið svo, að síðari hluti brtt. yrði samþykktur, en allt hitt fellt, og væri þetta þá einkennileg afgreiðsla á málinu.

Hannibal Valdimarsson: Ég býst við, að þó að síðari hluti till. verði samþykktur og ætti þá að koma aftan við till. stj., að svo gæti farið, að hann færi illa við till. stj., þótt hann fari vel við mína till. Ef á að bera till. upp í tvennu lagi, vil ég leggja til, að síðari hlutinn orðist svo: „Alþ. felur ríkisstj. að krefjast þess“ o. s. frv. En það er að misþjóða till., ef ekki er hægt að koma þessari breyt. að, enda hefur hæstv. forseti ekki boðað þetta fyrir fram.

Jörundur Brynjólfsson: Þar sem þessi till. er stíluð sem brtt. við till. stj., skilst mér óhjákvæmilegt að bera fyrri hluta brtt. upp, því að hún skiptir höfuðmáli. Síðari málsg. má hins vegar bera upp sérstaklega, hvort sem væri við till. stj. eða brtt. n. En ég held, að sakir eðlis atkvgr. færi bezt á að bera upp fyrri málsg. fyrst. Hvort hæstv. forseti tekur svo síðari málsg. strax eða ekki, skiptir minna máli. Þó tel ég eðlilegast, að hún sé ekki borin upp fyrr en á eftir brtt. n. Að henni felldri kæmi til atkvgr. um sjálfa till. stj., og að lokum mætti svo bera upp síðari hluta till. á þskj. 9, sem kæmi þá sem viðaukatill.

ATKVGR.

Brtt. 9, síðari hluti, felld með 26:22 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BÁ, BrB, EOL, HÁ, HV, HelgJ, HermG, HermJ, IngP, JörB, KTh, LJós, PZ, PÞ, SigfS, SG, SkG, StgrA, StgrSt, ÁkJ, ÁS, BSt.
nei: BBen, EE, EmJ, FJ, GÞ, GJ, GÍG, GTh, HG, HB, IngJ, JóhH, JJós, JS, LJóh, ÓTh, PM, PO, SB, SEH, SK, SÁÓ, ÞÞ, ÁÁ, BG, JPálm.

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

BK, GSv greiddu ekki atkv.

2 þm. (JJ, StJSt) fjarstaddir.

11 þm. gerðu grein fyrir atkv. á þessa leið:

Samgmrh. (Emil Jónsson): Með því að hæstv. forsrh. hefur lýst því yfir, að ríkisstj. muni svo fljótt sem auðið er hefja viðræður við stj. Bandaríkjana um fullnægingu og niðurfellingu hverndarsamningsins frá 1941 og öll atriði, sem máli varða í því sambandi, og gefa Alþ. skýrslu um málið strax og það kemur saman að nýju, og þar sem ætla má, að óheppilegt sé að tengja þetta mál eða önnur við upptökubeiðni Íslands í bandalag hinna sameinuðu þjóða, tel ég, að till. sé óþörf og ekki heppileg í sambandi við inntöku-beiðnina, og segi því nei.

Félags- og dómsmrh. (Finnur Jónsson): Ég vísa til grg. hæstv. samgmrh. og segi nei.

Gísli Jónsson: Með því að alveg er ljóst, að ef þessi síðari hluti brtt. á þskj. 9 verður samþ., þá er þar með felld till. ríkisstj. á þskj. 1, þar sem stendur hér á þskj. 9, að till. orðist á þann veg, sem þar greinir, og er þá fallin burt aðaltill., og segi ég því nei.

Haraldur Guðmundsson: Með skírskotun til þess, sem hæstv. samgmrh. sagði, segi ég nei.

Hallgrímur Benediktsson: Herra forseti. — Með tilvísun til ræðu hv. þm. Snæf. og enn fremur með tilvísun til nál. hv. utanrnmn. á þskj. 11, þar sem meðal annars orðrétt segir, með leyfi hæstv. forseta: „Og leggur n. þann skilning í ákvæði 43. gr., að enga slíka kvöð sé unnt að leggja á íslenska ríkið nema að fengnu samþykki þess sjálfs. Íslendingar eru andvígir herstöðvum í landi sínu, og munu beita sér gegn því, að þær verði leyfðar“, — með tilvísun til þessara tveggja atriða álit ég brtt. á þskj. 9 óþarfa og segi því nei.

Hermann Jónasson: Til þess að styðja hæstv. ríkisstj. í því að ná þeim samningum, sem hún telur sig ætla að ná, og ég efast ekki um að hún reyni að ná, og enn fremur með tilliti til þess, að mér er kunnugt um, að færi hefur verið gefið á því að bera þessa till. upp sérstaklega og án þess að hún væri í sambandi við þetta mál, þá segi ég já.

Ingólfur Jónsson: Herra forseti. — Með tilvísun til yfirlýsingar hæstv. forsrh. um það, að hæstv. ríkisstj. muni svo fljótt sem auðið er hefja umr. við stj. Bandaríkjana um fullnægingu og niðurfellingu hverndarsáttmálans frá 1941, en í þeim samningi lofar stj. Bandaríkjana að tryggja sjálfstæði Íslands og fara á brott héðan með herinn, og með því að hæstv. forsrh. hefur lofað að leggja fyrir Alþ. næst þegar það kemur saman skýrslu um þetta mál, segi ég nei við þessari till.

Jóhann Hafstein: Ég get ekki fallizt á þann skilning, sem kom fram í ræðu hv. 1. þm. Eyf., að þeir, sem væru á móti herstöðvum, gætu ekki

verið á móti þessari till. Ég er algerlega and-
vígur herstöðvum hér á landi, og með tilvísun til
þeirrar yfirlýsingar, sem hæstv. forsrh. hefur
gefið, og einnig með tilliti til hins, hvernig þessi
till. er fram komin í sambandi við óskýlt mál og
þannig til óþurftar, segi ég nei.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. — Ég hef
frá því að styrjöldinni lauk staðið fast gegn því,
að nokkru herveldi yrðu til lengri eða skemmri
tíma leigðar hér á landi herstöðvar. Enn fremur
hef ég talið sjálfsagt, að gerðar yrðu kröfur um
það, að hið ameríska herlið, sem hér dvaldi styrj-
aldarárin, færi hóðan í brott.

Ég get því ekki fallið á það, að það sé heppi-
legt að blanda saman slíkum kröfum inn í af-
greiðslu þess máls, sem hér liggur fyrir til af-
greiðslu, ég tel það þvert á móti óhyggilegt og
óþinglegt.

Í trausti þess, að hæstv. ríkisstj. haldi þessum
kröfum hins vegar fram í samræmi við yfirlýs-
ingu hæstv. forsrh., greiði ég atkv. gegn þessari
till. og segi nei.

Sigurjón Á. Ólafsson: Með tilvísun til grg.
hæstv. samgmrh. segi ég nei.

Bernharð Stefánsson: Herra forseti. — Ég tel
að vísu óheppilegt, að þessu mikilvæga máli, sem
við greiðum nú atkv. um, er blandað inn í annað
mál, um það hvort við eigum að ganga í banda-
lag hinna sameinuðu þjóða. En þar sem greidd
eru atkv. um þetta, sem ég tel nú vafasamt, að
rétt hafi verið að gera, því að þetta er annað
mál en það, sem er á dagskrá, þá álit ég, að það
hljóti að verða til þess að veikja málstað Íslands
og veikja aðstöðu ríkisstj. í væntanlegum samn-
ingum við Bandaríkjastj. um brottför hersins, ef
slík till. sem þessi er felld, og þess vegna segi ég
já.

Brtt. 9, fyrri hluti, felld með 36:9 atkv., að við-
höfðu nafnakalli, og sögðu

já: BK, HÁ, HV, HelgJ, IngP, JörB, PZ, PÞ, SkG.
nei: BBen, BrB, EOI, EE, EmJ, FJ, GÞ, GJ, GÍG,
GTh, HG, HB, HermG, IngJ, JóhH, JJós, JS,
KTh, LJóh, LJós, ÓTh, PM, PO, SigfS, SB,
SG, SEH, SK, SÁÓ, StgrA, PÞ, ÁkJ, ÁÁ, ÁS,
BG, JPálm.

BÁ, GSv, HermJ, StgrSt, BSt greiddu ekki atkv.

2 þm. (JJ, StJSt) fjarstaddir.

9 þm. gerðu svofellda grein fyrir atkv.:

Bjarni Ásgeirsson: Með tilvísun til grg. hv.
þm. Str. og einnig til ræðu hans um afstöðu okk-
ar nm. Framsfl. í utanrmn. sit ég hjá og greiði
ekki atkv.

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Þar sem
fyrri hluti till. á þskj. 9 hefur beinlínis þann til-
gang í för með sér að torvelða inngöngu Íslands
í bandalag hinna sameinuðu þjóða, shr. fram-
söguræðu um það mál, og fyrir liggur skýlaus
yfirlýsing um það, að Íslendingar vilja engar her-
stöðvar í landinu, segi ég nei.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Með tilvísun
til grg. hæstv. menntmrh. segi ég nei.

Hermann Guðmundsson: Með tilvísun til grg.
hæstv. menntmrh. segi ég nei.

Katrín Thoroddsen: Með tilvísun til grg.
hæstv. menntmrh. segi ég nei.

Lúðvík Jósefsson: Með tilvísun til grg. hæstv.
menntmrh. segi ég nei.

Steingrímur Aðalsteinsson: Með tilvísun til
grg. hæstv. menntmrh. segi ég nei.

Atvmrh. (Áki Jakobsson): Nei, með tilvísun til
grg. hæstv. menntmrh.

Ásmundur Sigurðsson: Með tilvísun til grg.
hæstv. menntmrh. segi ég nei.

Brtt. 11 samþ. með 37 shlj. atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 36:6 atkv., að við-
höfðu nafnakalli, og sögðu

já: BÁ, BBen, BrB, EOI, EE, EmJ, FJ, GÞ, GJ,
GÍG, GTh, HG, HB, HermG, HermJ, IngJ,
JóhH, JJós, KTh, LJóh, LJós, ÓTh, PM,
SigfS, SB, SG, SEH, SK, SÁÓ, StgrA, PÞ,
ÁkJ, ÁÁ, ÁS, BG, JPálm.

nei: BK, HV, HelgJ, IngP, PZ, PÞ.

GSv, HÁ, JS, JörB, PO, SkG, StgrSt, BSt greiddu
ekki atkv.

2 þm. (JJ, StJSt) fjarstaddir.

8 þm. gerðu grein fyrir atkv. á þessa leið:

Skúli Guðmundsson: Ég tel mikið skorta á, að
þetta mál hafi verið undirbúið til afgreiðslu svo
sem átt hefði að vera, ég tel einnig, að meðferð
þess í þinginu sé nú orðin önnur en viðunandi
geti talist, þar sem málið er svo mjög þýðingar-
mikið. Ég vil því ekki hafa frekari afskipti af
því á því stigi, sem það nú er, og greiði ekki atkv.

Bernharð Stefánsson: Með tilvísun til grg. hv.
þm. V.-Húnv. greiði ég ekki atkv.

Bjarni Ásgeirsson: Með skírskotun til þeirrar
grg., sem flutt var hér í þingræðu af hv. þm. Str.
um afstöðu okkar fulltrúa Framsfl. í utanrmn.,
segi ég já.

Björn Kristjánsson: Herra forseti. — Ég tel.
að með því að fella brtt. á þskj. 9, frá hv. 3.
landsk., sé svo veiktur sá fyrirvari, sem felst í
nál., að hann hefur kannske lítið eða ekkert gildi,
og segi ég því nei við till.

Hannibal Valdimarsson: Með tilvísun til þess,
sem komið hefur fram í ræðum mínum um mál-
ið, tel ég þjóðarháskaga geta af því stafað, að Ís-
land gangist undir allar skuldbindingar banda-
lagssáttmálans, og enn fremur með skírskotun til
þess, að sú yfirlýsing, sem hæstv. forsrh. taldi sig
geta lagt fyrir þingið á fundi um það, að grg.
utanrmn. mætti fylgja með inntökubeiðninni til
öryggisráðsins, er ekki enn þá komin, segi ég nei.

Hermann Jónasson: Þó að ég sé óánægður með
þá afgreiðslu, sem þetta mál hefur fengið, og
þær breyt., sem orðið hafa á meðferð þess, eftir

að gert var samkomulag um málið, eins og kemur fram í nál. á þskj. 11, þá hverf ég ekki frá því samkomulagi, sem ég hef þar gert, og segi því já.

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. — Með skirskotun til afstöðu Sjálfstfl. til hins svokallaða herstöðvamáls og að ég ber ekki minnsta traust til hæstv. forsrh. og ríkisstj. að koma áleiðis þessari orðsendingu, sem ætlað er að fylgi tilöggunni, þá segi ég nei.

Páll Þorsteinsson: Herra forseti. — Nú er búið að fella hér á hv. Alþ. till. um það, að skilyrði verði sett í sambandi við inntökubeiðni Íslands í bandalag hinna sameinuðu þjóða til tryggingar því, að Ísland þurfi ekki að láta í té hernaðar-bækistöðvar fyrir erlendan her hér. Þegar málinu er svo komið, tel ég fyrirvara þann, sem birtur er í nál. utanrnn., orðinn lítills virði. Af þeim ástæðum get ég ekki fylgt þessu máli, eins og það liggur fyrir nú, og segi því nei.

Till. afrgr. sem ályktun Alþingis (A. 14).

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Með því að fella síðari hluta till. á þskj. 9 og með þeim fyrirvara, sem gerður var af hálfu nokkurra hv. þm., sem auðsjáanlega voru efnislega henni fylgjandi, en greiddu atkv. gegn henni vegna þess, í hverju sambandi hún er samin, álit ég, að vilji Alþ. Íslendinga hafi engan veginn komið fram í sinni réttu mynd, og vil ég því gagnvart umheiminum gefa hv. Alþ. kost á því að tryggja það og sýna með atkvgr. um þessa till., þótt síðar verði, að Alþ. er ekki búið að segja sitt endanlega orð með þessari atkvgr., og tilkynni ég þess vegna, að Sósf. mun leggja fram sjálfstæða þáttill., til þess að vilji Alþ. komi greinilega fram í þeim samningsumleitunum, sem ríkisstj. kemur til með að hafa í frammi. Með því vona ég, að hæstv. ríkisstj. hafi ekki það veginasti frá hv. Alþ., að það hafi verið fellt að óska brottfarar Bandaríkjahersins, heldur eigi hv. Alþ. að segja jákvætt að lokum sitt síðasta orð um það.

Forseti (JPálm): Hæstv. forsrh. hefur tilkynnt í yfirlýsingu sinni, að hann muni gefa Alþingi skýrslu, er það kemur saman næst, og er nú ætlunin að fresta þingi hér í kvöld á næsta fundi, sem hefst þegar að þessum fundi loknum. — Fundi er slitið.

2. Samþykki til frestunar á fundum Alþingis.

Á 3. fundi í Sp., 23. júlí, var útbýtt:

Till. til þál. um samþykki til frestunar á fundum Alþingis samkvæmt 23. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands 17. júní 1944 (A. 10).

Á 4. fundi í Sp., 25. júlí, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 5. fundi í Sp., s. d., var till. tekin til einnar umr. (A. 10, 12).

Of skammt var liðið frá því er umr. var ákveðin og frá útbýtingu brtt. 12. — Afbrigði leyfð og samp. með 29 shlj. atkv.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. — Ég hef leyft mér að bera fram till. til þál., sem fer fram á það, að hv. Alþ. álykti að veita samþykki til þess, að fundum þingsins verði frestað frá 24. júlí 1946, enda verði það kvatt saman eigi síðar en 28. sept., en nú er að visu 24. júlí liðinn, og mun ég bera fram brtt. þess efnis, að það verði gert 25. júlí, ef tekst að ljúka þessum störfum fyrir kl. 12, ella 26. júlí.

Eins og kunnugt er, þá er verkefni þessa þings lokið. Það var kvatt saman til þess að fjalla um inntökubeiðni Íslendinga í bandalag hinna sameinuðu þjóða, og það hefur verið endanlega gengið frá því máli af hendi hæstv. Alþ. En nú hafa verið gefin út brbl., eftir að síðasta þingi lauk, og þau á, eins og kunnugt er, að leggja fyrir Alþingi, og falla þau úr gildi, ef þau fá ekki meðferð og samþykkt á Alþingi, áður en því lýkur. Af þessum ástæðum hef ég kosið það form að fresta aukapínginu, í stað þess að ljúka því, þar eð meðferð brbl. mundi taka nokkurn tíma og tefja setu þingsins, en hins vegar rekur ekki nauður til að afgreiða þau fyrr en þingið kemur aftur saman í september.

Með þessum rökum vænti ég þess, að orðið geti samkomulag um að samþykkja þessa till.

Steingrímur Steinþórsson: Herra forseti. — Ég á hér ásamt hv. þm. Mýr. brtt. á þskj. 12 við þessa till. á þskj. 10, sem hæstv. forsrh. var að mæla fyrir. Ég skal ekki lengja umr. um þetta, en vil geta þess, að þessi brtt. er um það, að þinginu verði frestað aðeins til 10. september. Þessi till. okkar er fram borin fyrst og fremst með tilliti til frv., sem ég ásamt þremur öðrum þm. flet í Nd. á þskj. 8, þar sem lagt er til, að breytt verði l. um verðlagning landbúnaðararufurða o. fl. í þá átt, að verðlagningarvaldið á landbúnaðarvörum verði afhent stéttarsambandi bænda á næsta verðlagsári, sem hefst 15. sept. n. k. Ég skal ekki fara að ræða þetta mál, enda ekki rétt að gera það, þar sem frv. liggur ekki fyrir til umr., en ég vil í þessu sambandi benda á það, að við flm. lítum svo á, að það sé sjálfsagt, að stéttarsamband bænda fái þetta vald í sínar hendur á næsta verðlagsári. Og úr því að hið háa Alþ. var kvatt saman á þessum tíma, töldum við sjálfsagt, að þessu máli væri hreyft, enda lögd fram mörg brbl., og töldum við víst, að starfað yrði í deildum. En þar sem þessi háttur hefur verið á hafður, að fresta þinginu, sjáum við ekki aðra leið færa en að þingið afgreiði þetta áður en verðlagsárið hefst, 15. sept., og mætti það vel takast, ef þingið væri kvatt saman 10. sept. í stað 28. sept. Ég lít svo á af reynslunni, að ekki muni veita af þeim tíma til áramóta til að ljúka störfum þingsins, og að það sé nokkur vafi á, að það sé heppilegt, að jólahelgin falli inn í þingið og þurfi að hefja það aftur eftir áramót, eins og tíðkæzt hefur. Virðist mér því fleiri rök hníga að því, að þingi þessu verði ekki

frestað til lengri tíma og hið reglulega Alþingi geti þá hafizt fyrr en 1. október, eins og mun vera tilætlanin nú með þessari till. hæstv. forsrh.

Ég vil geta þess í þessu sambandi, út af stéttarsambandi bænda, að nú á morgun verða talin atkvæði, sem bændur um land allt hafa greitt um nokkra deilu, sem varð um það, hvernig skipulagi sambandsins skyldi varið. Það er fullur vilji okkar, sem að þessu frv. stöndum, og þori ég að fullyrða, að það er einnig vilji bænda-stéttarinnar yfirleitt, að sú deila verði ekki látin hindra, að það, sem þar verður ofan á, ráði og stéttarsambandið starfi með auknum krafti á þeim grundvelli, sem atkvgr. segir til um. Við erum ákveðnir í því að styðja að stéttarsambandinu og efla það, hvað sem ofan á verður um þá atkvgr.

Þetta taldi ég rétt, að kæmi fram nú, og leyfi ég mér fyrir hönd flm. að leggja fram þessa brtt., sem ég hef nú lýst, en vil að öðru leyti ekki ræða þetta deilumál, sem hefur verið á Alþingi fyrr og á vafalaust eftir að verða það síðar, nánar nú, nema frekara tilefni kynni að gefast til þess.

Sigfús Sigurhjartarson: Herra forseti. — Ég tel, að hér hafi farið fram atkvgr. á Alþ. um stórmál, sem ekki hafi sýnt réttan þingvilja, og á ég þar við atkvgr. um síðari hluta till. á þskj. 9, þeirrar, er hv. 3. landsk. þm. flytur, þann hluta hennar, sem fjallar um það, að Alþ. reisi þá kröfu, að það herlið, sem hér dvelst nú, hverfi úr landinu. Ég efa ekki, að það er vilji hvers einasta þm., að slík krafa verði reist, en hér hefur farið fram atkvgr., sem út af fyrir sig kynni að geta gefið til kynna, að þessi þingvilji væri ekki fyrir hendi, því var lýst yfir af einum og öðrum þm., að þeir greiddu atkv. á móti till., af því að hún væri tengd við annað mál, og má vera, að það séu nokkur rök í málinu. Nú hefur formaður Sósfl., hv. 2. þm. Reykv., lýst yfir því, að við þm. flokksins höfum lagt fram sjálfstæða till. um þetta mál, háltill. um það, að Alþ. reisi þá kröfu, að erlendur her hverfi sem skjótast úr landinu. Augljóst er, að þessa till. er hægt að afgreiða á morgun eða laugardaginn, og þess vegna hef ég leyft mér að leggja fram skriflega brtt. við þingfrestunartill., sem fer í þá átt, að þinginu verði frestað frá 27. þ. m. í stað 25., eins og gert er ráð fyrir.

Ég mun ekki orðlengja þetta, en óska, að mín skrifl. brtt. mætti koma til atkv. og verða samþ., svo að þinginu gefist tórn til að segja vilja sinn varðandi þetta atriði, þannig að það sé óháð öðrum málum.

Forsrh. (Ólafur Thors): Með því að ríkisstj. var búin að tala um, að þingi yrði frestað, þegar þessi till. væri afgr., og nú kemur einn af stjórnarliðum með brtt. við hana, verð ég að biðja um fundarhlé til að ræða það við ríkisstj.

Pétur Ottesen: Ég skal ekki blanda mér í innbyrðis erjur, sem virðast hafa risið upp í stjórnarliðinu, heldur víkja að þeirri brtt., sem hér liggur fyrir frá hv. 1. þm. Skagf. og hv. þm. Mýr. Ég vil mjög taka undir það, að þessi till. verði

samþ. Eins og kunnugt er, þá mun þurfa að gera að óbreyttum aðstæðum nýjar ráðstafanir við-víkjandi ákvörðunum um afurðaverð bænda fyrir 15. sept. n. k., og það er vitanlega einasta leiðin til þess, að Alþ. geti fengið tækifæri til að láta í ljós vilja sinn um breytingar í þessum efnun, að þingið verði kvatt saman fyrir þennan tíma. Mér virðist, að þessu máli sé þannig háttað, að fullkomin ástæða sé til, að Aþl. gefi sér tórn og tækifæri til þess að taka þetta mál til athugunar og afgreiðslu fyrir þennan tíma. Ég vil ekki hefja neinar ádeilur á þá, sem ráða þingmálum, þó að þinginu hafi ekki nú eða verði ekki haldið áfram til þess að gera út um þau brbl., sem lögð hafa verið fyrir þetta þing, og því má ekki, samkv. ákvæðum þingskapa, ljúka án þess að það sé gert, og ekki heldur fyrir það, þó að þingið verði ekki framlengt til þess að gera út um þetta nú. En fyrir þetta má bæta á viðunandi hátt, ef þingið verður kvatt saman nægilega snemma til þess að því hafi gefizt tórn til að taka þessi mál til athugunar fyrir 15. sept. n. k. Má segja, að það sé nokkuð þröngt skorinn stakkurinn að því er tímann snertir að gera ráð fyrir að geta gert þetta á 5 dögum, en þá mundi, ef samkomulag næðist um afgreiðslu þessa máls, mega takast að gera það á þessum tíma. Og í trausti þess, að svo geti orðið, vil ég mjög mæla með því, að þessi brtt. verði samþ., og mun ég þess vegna greiða henni atkv. [Fundarhlé.]

ATKVGR.

Afbrigði um skrifl. brtt. (sjá þskj. 15 og 16) leyfð og samþ. með 29 shlj. atkv.

Brtt. 12 felld með 27:17 atkv.

— 16 felld með 24:19 atkv.

— 15 samþ. með 32 shlj. atkv.

Tillgr., svo breytt, samþ. með 37:3 atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. samþ. með 37:3 atkv. og afgr. sem ályktun Alþingis (A. 17).

3. Niðurfelling hverndarsamningsins frá 1941 o. fl.

Á 7. fundi í Sp., 20. sept., var útbýtt:

Till. til þál. um heimild fyrir ríkisstjórnina til að gera samning við Bandaríki Ameríku um niðurfelling hverndarsamningsins frá 1941 o. fl. (A. 18).

Á sama fundi var till. tekin til fyrri umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu till. — Afbrigði leyfð og samþ. með 28:2 atkv.

Forsrh. (Ólafur Thors): Samningsuppkast það, sem hér liggur fyrir á þskj. 18, skýrir sig að mestu sjálft. Þó þykir mér hlýða að fylgja því úr hlaði með fáeinum orðum.

Í júlímánuði 1941 var hinn svonefndi hverndarsamningur gerður milli ríkisstj. Íslands og forseta Bandaríkjanna. Í bréfi ríkisstj. Íslands til forseta Bandaríkjanna segir m. a.:

„Bandaríkin skuldbinda sig til að hverfa burt af Íslandi með allan herafla sinn á landi, í lofti og á sjó, undireins og núverandi ófriði er lokið.“

Hinn 1. október 1945 bar stj. Bandaríkjanna fram óskir um, að stj. Íslands tæki upp viðræður við stj. Bandaríkjanna um leigu til langs tíma á þrem tilgreindum herstöðvum hér á landi. Tilmælum þessum svaraði ríkisstj. hinn 6. nóv. s. l. á þá leið, að hún sæi sér ekki fært að verða við þeim, og eftir að sendiherra Íslands í Washington samkv. ósk stj. Íslands hafði rætt málið við stj. Bandaríkjanna, tilkynnti hann stjórn Íslands hinn 8. des. s. l., að stjórn Bandaríkjanna hefði fallið á að stöðva málið, a. m. k. í bili. Í júlímánuði s. l. var dvöl Bandaríkjahersins á Íslandi gerð að umræðuefni á Alp. Í sambandi við þær umr. gaf ég hinn 25. júlí svo hljóðandi yfirlýsingu:

„Ríkisstj. mun, svo fljótt sem auðið er, hefja viðræður við stjórn Bandaríkjanna um fullnægingu og niðurfellingu hverndarsamningsins frá 1941 og öll atriði, sem máli skipta í því sambandi, og gefa Alp. skýrslu um málið strax og það kemur saman.“

Samkvæmt þessu fyrirheiti hóf ég í júlílok umræður við umboðsmenn stjórnar Bandaríkjanna um þetta mál í heild. Niðurstaðan liggur nú fyrir á því þskj., sem hér er til umræðu.

Aðalatriðin eru þessi:

1. Hverndarsamningurinn frá 1941 er úr gildi felldur.
2. Bandaríkin skuldbinda sig til að hafa flutt allan her sinn burtu af Íslandi innan 6 mánaða frá því hinn nýi samningur gengur í gildi.
3. Bandaríkin afhenda Íslendingum tafarlaust Keflavíkurflugvöllinn til fullrar eignar og umráða.

Með þessu er fullnægt öllum þeim óskum, sem af Íslands hálfu hafa verið fram bornar í þessu máli. Má og væntanlega treysta því, að hvað þetta áhrærir, muni hinn nýi samningur engri gagnrýni sæta, heldur einvörðungu fögnuði allra Íslendinga, a. m. k. allra þeirra, sem ekki vildu aðhyllast óskir þær, sem fram voru bornar af hálfu Bandaríkjanna hinn 1. okt. s. l. Bandaríkin hafa með þessu samningstilboði algerlega fallið frá öllum kröfum um herstöðvar og landsréttindi. Hið eina, sem eftir stendur, er, að Bandaríkin skuli, um takmarkaðan og stuttan tíma, fá að hafa áfram þau og þau ein afnot af Keflavíkurflugvöllum, sem þau telja sér nauðsynleg til þess að geta innt af hendi þær skyldur, sem þau hafa tekið að sér í sambandi við herstjórn Þýskalands. Eru þau réttindi nánar skilgreind í 5. gr., og skal ég leyfa mér að lesa hana upp:

„Flugförum þeim, sem rekin eru af Bandaríkjastjórn eða á hennar vegum í sambandi við framkvæmd þeirrar skyldu, er Bandaríkin hafa tekizt á hendur, að hafa á hendi herstjórn og eftirlit í Þýskalandi, skulu áfram heimil afnot af Keflavíkurflugvöllum. Í þessu skyni skal stjórn Bandaríkjanna heimilt að halda uppi á eigin kostnað, beinlinis eða á sína ábyrgð, þeirri starfsemi, þeim tækjum og því starfsliði, sem nauðsynlegt kann að vera til slíkra afnota. Taka

skal sérstakt tillit til sérstöðu slíkra flugfara og áhafna þeirra, hvað snertir tolla, landvistarleyfi og önnur formsatriði. Engin lendingargjöld skal greiða af slíkum flugförum.“

Í samningnum felast engin önnur réttindi, sem máli skipta, Bandaríkjunum til handa. Þó þykir rétt að leiða athygli að, að samkv. 9. og 10. gr. ber þeim eigi að greiða innflutningsgjöld af efnisvörum til viðhalds og viðauka á flugvellinum eða af nauðsynjavörum þeirra manna, er þar dveljast til fullnægingar á þeirri nauðsyn, er 5. gr. ræðir um, né heldur tekjuskatt af þeim hluta tekna þessara manna, sem greiddar eru af öðrum en íslenskum aðilum.

Þessum friðindum til skýringar skal á það bent, að samkv. 8. gr. ber hvorugum samningsaðilum skylda til að taka á sig útgjöld út af viðhaldi eða rekstri flugvallarins umfram það, sem hann sjálfur telur nauðsynlegt vegna sinna eigin hagsmuna. Af þessu leiðir, að Íslendingar munu engin útgjöld hafa af samningnum nema þeir óski þess sjálfir, og þá væntanlega vegna þess, að þeir telji, að íslenskum sérhagsmunum sé nauðsynlegt að halda samningnum í gildi, en þess reynist ekki kostur án fjárframlaga af Íslendinga hálfu. Hins vegar falla Íslendingum að sjálfsögðu sem eigendum flugvallarins allar tekjur af honum. Í þessu ljósi eru hin fyrrgreindu friðindi eðlileg.

Samkv. 6. gr. er svo til ætlað, að Íslendingum verði kennd, eftir því sem kringumstæður leyfa, þau störf, er snerta rekstur flugvallarins, í því skyni, að Íslendingar geti í sem allra ríkustum mæli tekið þau að sér. Að sjálfsögðu fækkar þá amerískum mönnum á flugvöllum.

Rétt þykir að geta þess, þótt það liggi í hlutarins eðli, að íslensk stjórnarvöld ráða vali þeirra Íslendinga, er taka við störfum á flugvöllum. Þá þykir mér í þessu sambandi rétt að leiða athygli að því, að þeir amerískir þegnar, sem ætlað er, að starfi fyrst um sinn að rekstri flugvallarins, verða að sjálfsögðu að afla sér dvalar- og atvinnuleysis frá íslenskum stjórnarvöldum, og verða þeir undir íslenskri lög-sögu og löggæzlu meðan þeir dveljast hér. Hversu margir þeir verða, verður ekki með fullri vissu staðhæft. Fram að þessu munu um 1000 af þeim 1300 amerísku hermönnum, sem hér dveljast, hafa gegnt starfi á flugvöllum.

Hermennirnir fara nú allir af landi brott, en við störfum taka æfðir starfsmenn í flugvallabjónustu. Jafnframt verða gerðar sérstakar ráðstafanir til að spara mannafla. Telur stjórn Bandaríkjanna, að komizt verði af með 600 manns í þessu skyni að óbreyttum kringumstæðum. Hefur stjórn Bandaríkjanna skýrt mér frá, að hún muni leitast við að komast af með sem allra fæsta menn til þessara starfa.

Í 7. gr. er svo fyrir mælt, að stjórnir beggja ríkjanna komi sér saman um ýmsar reglur varðandi rekstur og öryggi á flugvöllum. Er þar skýrt kveðið á um, að Íslendingar hafi úrslita-vald um allan rekstur flugvallarins.

Í 11. gr. segir, að við niðurfellingu samningsins megi stjórn Bandaríkjanna fara burt með hreyfanleg verðmæti, sem bætt hefur verið á flugvöllinn frá samningsdegi, ef stjórn Íslands

vilji ekki kaupa þau. Í þessu felast friðindi Íslendingum til handa, sem vel mega nema tugum millj. kr., þ. e. a. s., að Íslendingar eignast þau verðmæti, sem ekki eru hreyfanleg, endurgjaldslaut. Læt ég þá hlið málsins þó liggja á milli hluta, þar eð tilgangur þessa samnings er ekki sá að afla Íslendingum nýrra verðmæta, heldur annar og þýðingarmeiri.

12. gr. samningsins fjallar um réttinn til að segja samningnum upp. Er svo fyrir mælt, að samningurinn gildi meðan skyldan til herstöjrnar og eftirlits í Þýskalandi hvílir á Bandaríkjunum, þó þannig, að eftir 5 ár frá samningsdegi er hvorum aðila um sig heimilt að krefjast endurskoðunar. Skal endurskoðun lokið innan 6 mánaða frá því að hennar var óskað. Náist ekki samkomulag, hefur hvor aðili um sig rétt til einhliða uppsagnar með árs fyrirvara. Samkv. þessu fellur samningurinn úr gildi:

1. Strax og skyldu Bandaríkjana til herstöjrnar og eftirlits í Þýskalandi lýkur.
2. Í síðasta lagi eftir 6½ ár frá samningsdegi, ef annar hvor aðili óskar, og það alveg jafnt, þótt ekki verði lokið herstöjrnarskyldu Bandaríkjana í Þýskalandi.

Mér þykir sennilegt, að margir hefðu kosið, að hægt væri að fella samninginn úr gildi með styttri fyrirvara. Um þetta hefur eigi náðst samkomulag. Vil ég í því sambandi skýra frá, að enda þótt stjórn Bandaríkjana hafi lýst yfir, að Bandaríkin muni í einu og öllu virða ákvæði hverndarsamningsins frá 1941, þá telji Bandaríkin sér samt ekki skylt að hverfa að svo stöddu burt með her sinn frá Íslandi, þar eð ófriðnum sé enn eigi lokið í þeim skilningi, er samningurinn fjallar um. Af Íslands hálfu hefur á engan hátt verið fallizt á þann skilning. Er því hér um að ræða þýðingarmikinn ágreining, sem mjög er æskilegt, að geti jafnast í fullu bróðerni. Hefur það nú tekizt, ef samningsuppkast þetta nær samþykki Alþingis.

Jafnframt vil ég skýra frá því, að framan af þeim samningsumleitunum, er nú hafa staðið yfir, hélt stjórn Bandaríkjana fast við, að hinn nýi samningur gildi meðan Bandaríkin hefðu skyldu til herstöjrnar í Þýskalandi. Á það var ég með öllu ófánlegur til að fallast, en stakk í þess stað upp á árs uppsagnarfresti. Stóð lengi í þófi um þetta atriði. Þar kom þó loks, að Bandaríkin féllust á 11½ ár. Ég vildi ekki heldur ganga að því. Tókust loks settir um 6½ ár. Vænti ég, að því verði unað af Íslands hálfu, þegar á allt er litið.

Þá þykir mér rétt að geta þess, að risi ágreiningur út af þessum samningi, mun hann verða útkljáður annað tveggja af Haag-dómstólum, samkv. þar að lútandi samningi milli Íslands og Bandaríkjana frá 1930, eða samkv. reglum sameinuðu þjóðanna um ágreining, er risa kynni milli þeirra.

Ég tel, að með þessu samningsuppkasti, ef að samningi verður, hafi farsælega tekizt að leysa mikið og vandmeðfarið mál, sem vel gat valdið örlagaríkri deilu milli okkar og okkar völdugu vinahjóðar, Bandaríkjana.

Fyrir nokkru síðan báru Bandaríkin fram óskir um rétt til herstöðva á Íslandi. Íslendingar

eru vel minnugir margs þess, er Bandaríkin hafa vel gert í þeirra garð, og eigi sízt þess, að fyrstir allra viðurkenndu þeir rétt Íslendinga til stofnunar lýðveldis. Af því og hinni einkar vinsamlegu sambúð á ófriðarárunum leiddi, að Íslendingar vildu út af fyrir sig geta orðið við óskum Bandaríkjana. Hins vegar töldu Íslendingar, að réttur til herstöðva á Íslandi erlendu ríki til handa væri ekki samræmanlegur sjálfstæði Íslands og fullveldi. Var því eigi annars úrkosta en að synja þessari beiðni Bandaríkjana. Stóðu þá sakir þannig, að Íslendingar höfðu neitað beiðni Bandaríkjana, og enn var óséd, hversu til tækist um brottflutning hers Bandaríkjana frá Íslandi, svo að vandræðalaust yrði. Nú er lausn fánleg á málinu. Bandaríkin hafa nú látið niður falla óskirnar um herstöðvar. Hugsanlegur ágreiningur um skilning samningsins frá 1941 er úr sögunni, og allur her Bandaríkjana hverfur burt af Íslandi.

Íslendingar hafa þannig endurheimt land sitt að fullu.

Að nefna þennan samning í sömu andrúnni og hið svonefnda herstöðvamál er goðgá. Í fyrri báðu Bandaríkin okkur um Hvalfjörð, Skerjafjörð og Keflavík. Þau fóru fram á langan leigumála, kannske 100 ár, vegna þess að þau ætl-uðu að leggja í mikinn kostnað. Þarna áttu að vera völdugar herstöðvar. Við áttum þarna engu að ráða. Við áttum ekki svo mikið sem að fá vitneskju um, hvað þar gerðist. Þannig báðu Bandaríkin þá um land af okkar landi til þess að gera það að landi af sínu landi. Og margir óttuðust, að síðan ætti að stjórna okkar gamla landi frá þeirra nýja landi. Gegn þessu reis íslenska þjóðin. Nú aftur á móti afhenda Bandaríkin okkur Hvalfjörð, Skerjafjörð, Keflavík, allt Ísland. Jafnframt tjá þau okkur vandræði sín. Þau segjast hafa skuldbundið sig gagnvart öðrum ríkjum, já, eiginlega gagnvart sameinuðu þjóðunum, að Íslandi meðtöldu, til þess að hafa fyrst um sinn á hendi herstöjrn í Þýskalandi. Þau leggja áherzlu á, að til þess að geta innt af hendi þá skyldu, séu þeim nauðsynleg viss flugréttindi á Íslandi, einnig í því skyni að auka öryggi og spara mannlíf. Bandaríkin beiðast því takmarkaðra og tímabundinna afnota af flugvelli þeim, er þau hafa byggt á eigin kostnað fyrir meira en 130 millj. kr., og afhenda nú Íslendingum til fullrar eignar og umráða. Þau benda á, að svipuð og meiri réttindi hafi þau í öðrum löndum, sem liggja á leið þeirra til Þýskalands. Þannig sé það og um aðra þá, er hafi herstöjrnarskyldu í Þýskalandi. Þeir hafi allir flugréttindi í löndunum, sem eru á leið þeirra til Þýskalands.

Bandaríkin taka skýrt fram, að þau óski engra réttinda annarra en þeirra, sem með þurfi il að fullnægja herstöjrnarskyldunni, sem á þeim hvílir. Þau kveða alveg greinilega á um, að mannfjöldinn, sem dveljast fái á flugvellinum, miðist við það minnsta, sem sé nauðsynlegt í þessu skyni.

Þau vilja í einu og öllu búa svo um hnútana, að allt sé fyrir opnum tjöldum, svo að ekkert orki tvímælis. Það er skýrt tekið fram, að Ís-

lendingar eigi flugvöllinn. Það er jafntvímæla-
laust fært í letur, að Íslendingar hafi úrslita-
vald yfir rekstri hans. Enginn hermaður má
starfa á flugvellinum. Enginn Ameríkani má
starfa þar, nema hann fái landvistar- og dvalar-
leyfi frá íslenskum stjórnarvöldum. Í því skyni
að fækka Ameríkönám á strax að byrja að kenna
Íslendingum störf, svo að þeir geti sem fyrst
og í sem ríkustum mæli tekið við þeim. Það eru
íslensk stjórnarvöld, sem þessa menn velja. Að
óbreyttri stjórn á Íslandi réði Finnur Jónsson
landvistar- og dvalarleyfum, en Áki Jakobsson
valdi Íslendingana á völlum, ef honum sýndist
svo.

Það er hægt að segja: Ég vil alls engan sam-
ning við Bandaríkin. Ég vil fjandskapast við
Bandaríkin. En það er ómögulegt að segja: Ég
vil halda vinfengi við Bandaríkin og þess vegna
leysa þörf þeirra, ef ég get það mér að mein-
fangalaus, en neita þó að gera þennan sam-
ning. Að minnu viti er Íslendingum það lífsnauð-
syn að halda vinfengi við sem flestar þjóðir,
og þá eigi sízt þær, sem næstar okkur eru. Ég
tel, að sjálfstæði Íslands velti á því, að Ísland
beri gæfu til að svara tilmælum annarra þjóða
játandi eða neitandi eftir því, hvað við á. Út
frá þessu grundvallarsjónarmiði var ég ófáan-
legur til að verða við óskum þeim, sem Banda-
ríkin báru fram 1. október í fyrr. Út frá þessu
sama sjónarmiði er ég ófáanlegur til að neita
að verða við þeim óskum, sem nú eru fram
bornar.

Vil ég svo leggja til við hæstv. forseta, að
málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til
síðari umr. og utanrnm.

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Það ligg-
ur hér fyrir till. frá hæstv. utanrrh. sem nefnist
„Tillaga til þingsályktunar um heimild fyrir
ríkisstj. til að gera samning við Bandaríki Amerí-
ku um niðurfelling hverndarsamningsins
1941 o. fl.“ Þetta er undarleg fyrirsögn. Her-
verndarsamningurinn frá 1941 er niður fallinn
fyrir meira en ári síðan, og nú er farið fram á
við Alp., að það samþykki sérstaka till. um, að
hann skuli niður falla. Þetta er því ekki aðeins
villandi fyrirsögn, heldur stappar hún nærri því
að vera sköpleg, ef ekki væri sú alvarlega hlið
á málinu, að hér er lítið á málið eingöngu frá
sjónarmiði Bandaríkjanna, en ekki Íslands. Enda
fjallar till. raunverulega um allt annað, í þessu
litla og sakleysislega „o. fl.“ er fólgin merður
málsins.

Sósfl. hefur þegar skýrt alþm. frá því, að hann
og ráðh. hans eiga engan þátt í þeirri till., sem
hér liggur fyrir. Forsrh. hefur gert þetta sam-
ningsuppkast ásamt fulltrúum Bandaríkjanna, án
samráðs við ríkisstj. og án samráðs við utan-
rnm. Það var ekki lagt fyrir ríkisstj. fyrr en
um það bil tveimur klukkustundum áður en það
var lagt fyrir lokaðan fund Alp. í gær.

Ráðh. Sósfl. lýstu þegar yfir því, að þeir væru
algerlega andvígir þessu samningsuppkasti, og
allir þm. flokksins hafa tekið sömu afstöðu. Ég
mun aðeins í fáum orðum gera grein fyrir þess-
ari afstöðu flokksins.

Fyrsta mál þessa þings var till. frá þm. Sósfl.,

þar sem þess er krafizt, að Bandaríkin hverfi
héðan tafarlaust eins og samningar standa til.
Alþ. fékkst ekki til að afgreiða þessa till. í sum-
ar. Ástæðan var sú, að forsrh. lýsti yfir því, að
hann skyldi eiga á næstunni viðræður við full-
trúa Bandaríkjastjórnar um niðurfellingu her-
verndarsáttmálans og þá einnig fullnægingu þess
ákvæðis, að allur bandaríski herinn fari héðan,
eins og honum raunar þar að gera þegar er
striði lauk.

Síðan hafa farið fram alþingiskosningar. Í
þeim kosningum gáfu ekki aðeins allir fram-
bjóðendur Sósfl., heldur líka mörg þingmanna-
efni annarra flokka þá yfirlýsingu, að þeir
skyldu standa eindregið gegn erlendum herstöðv-
um á Íslandi í hvaða mynd sem væri. Forsrh.
lýsti yfir því fyrir hönd Sjálfstfl., að sá flokkur
mundi aldrei fallast á herstöðvar hér í neinni
mynd á friðartímum. Framsfl. gaf svipaða yfir-
lýsingu. Það er ekki ágreiningsmál, að allir núv.
alþm., kannske að einum undanteknum, voru
kosnir í því trausti, að þeir mundu standa gegn
heiðni erlendra stórvelda um herstöðvar á Ís-
landi í hvaða mynd sem væri. Nú er sú raun á
orðin, að forsrh. hefur rétt við fulltrúa Banda-
ríkjanna, ekki eingöngu og ekki fyrst og fremst
um brottför herliðsins frá Íslandi, heldur fyrst
og fremst um aðra hluti, um nýjan samning við
Bandaríkin, ný réttindi þeim til handa, réttindi,
sem þau hafa ekki lengur samkv. hverndar-
samningnum. Þessi réttindi fela í sér raunveru-
legar herstöðvar fyrir Bandaríkin hér á landi,
að okkar dómi, og mun ég nú rökstyðja það
álit.

Í 5. gr. samningsins eru Bandaríkjunum veitt
réttindi til ótakmarkaðra afnota Keflavíkurflug-
vallarins í sambandi við framkvæmd hernáms
Þýskalands. Þeim er heimilt að hafa á flugvell-
inum það starfslíð, er Bandaríkjamenn sjálfir
telja sig þurfa, og mega halda uppí allri þeirri
starfsemi á völlum, sem þeir telja nauðsynlega
í þessu skyni. Í samningnum er þessari starf-
semi engin takmörk sett, né því, hve fjölmennt
slíkt líð megir vera. Í 6. gr. segir að visu, að
eftir því sem kringumstæður leyfa, skuli þjálf-
a íslenska starfsmenn, „svo að Ísland geti í vax-
andi mæli tekið að sér rekstur flugvallarins að
svo miklu leyti sem frekast er unnt“. Þetta
getur nú ekki verið öllu óákveðnara orðalag. Það
mun öllum ljóst, að það verða Bandaríkin, sem
skera úr því, hvað „kringumstæður leyfa“ og
hvað „frekast er unnt“. Bandaríkin geta fyrir
þessum samningi haft líð svo þúsundum skiptir
á flugvellinum, bara ekki í hermannaþúningi.
Það kann að vera, að fulltrúar Bandaríkjanna
hafi gert einhverja áætlun um það við forsrh.,
hvað þeir geti komizt af með lítið líð á flugvell-
inum, en þær tölur, sem þar kunna að hafa
verið nefndar, hafa auðvitað ekki nokkurt
minnsta gildi, því að alltaf er hægt að halda
því fram, að kringumstæðurnar hafi breytzt,
og því þurfi meira líð og meiri herútbúnað.

Í 7. gr. er minnzt á „úrslitayfirráð“ Íslendinga
um rekstur flugvallarins, en í 5. gr. er ákveðið,
að langviðtækasti reksturinn á völlum, allt
sem snertir hernaðarflug, skuli vera á ábyrgð
Bandaríkjanna. Í 7. gr. segir, að stjórnir Banda-

rikkjanna og Íslands skuli í samráði setja reglugerðir um rekstur, öryggi og önnur mál, er varða afnot allra flugvéla af flugvælinum. En hverjir skyldu ráða því í raun og veru, hvernig slíkar reglugerðir verða? Skyldu það verða hin völdugu Bandaríki eða hið litla Ísland? Þótt Íslendingar stæðu á rétti sínum, geta Bandaríkin haft það í hendi sér að láta slíka samninga stranda, svo að engin reglugerð yrði sett, en það þýðir, að Bandaríkin hafa öll ráð, en Íslendingar engin. Þá yrði yfirlýsingin um úrslitayfirlýðingina harla litils virði.

Því hefur verið haldið fram, að við gætum ráðið öllu starfsliði vallarins nema Bandaríkjamönnum og við gætum neitað þeim mönnum um vegabréf, sem við kynnum ekki að vilja hafa, og leiði þetta af ákvæðinu um úrslitayfirlýðing Íslendinga og niðurfellingu hverndarsamningsins. Af því leiði einnig, að við höfum óskert dómssvald yfir Bandaríkjalíðinu á vellinum. En ekki stendur orð um það í samningnum. Í 5. gr. stendur, að taka skuli sérstakt tillit til starfsliðsins, sem ráðið er við bandarísku herflugvélar, (eða áhafna þeirra, eins og þessu er breytt í þýðingunni) „hvað snertir tolla, landvistarleyfi og önnur formsatriði“. Ætli mætti þá ekki láta ýmislegt fleira teljast formsatriði, t. d. dómssvald?

Í 4. gr. segir, að allt bandarískt herlið og sjólið utan Rvíkur eigi að vera farið af landi innan 180 daga, hins vegar er Bandaríkjunum í sjálfssvald sett, hvenær þau flytja herlið sitt og sjólið frá Rvík. Um það er ekkert tímatakmörk í samningnum.

Þannig er það. Öll réttindi Bandaríkjanna eru mjög skýr, en þau réttindi, sem talið er, að Ísland hafi og öllu máli skipta, hefur láðst að taka fram í samningnum.

Að formi til getum við losnað við þennan samning eftir 6½ ár. En ef það er talin óvinátta við Bandaríkin að hafna þessum samningi, skyldi það þá ekki verða talin óvinátta á sínum tíma að segja honum upp? Það er ófært ákvæði, að samningurinn skuli ekki falla úr gildi nema honum sé sagt upp. Hamingjan má vita, hvort við getum nokkru sinni losnað við þennan samning, þegar við erum komnir í þá aðstöðu, sem leiðir af því að hafa gert hann.

Þá geta Íslendingar ekki haft eftirlit með því, hvort hernaðarafnot Bandaríkjanna af flugvælinum verða einungis í sambandi við hernám Þýskalands. Hvenær sem er geta Bandaríkjamenn notað réttindi sín til hernaðarundirbúnings eða hernaðaraðgerða gegn öðrum þjóðum. Verði þessi samningur gerður, erum við að bjóða heim þeirri hættu, að Ísland verði innlímað í hernaðarkerfi Bandaríkjanna. Ef þjóðin er ekki fær um að standa á skýlausum, samningsbundnum rétti sínum, er mér sem ég sjái slíka þjóð kæra Bandaríkin fyrir öryggisráðinu fyrir slík samningsrof. Ætli það gæti ekki orðið erfitt að leggja fram sönnunargögnin?

Hvað sem liður réttmæti og nauðsyn þess samnings, sem við gerðum við Bandaríkin 1941, þá er víst, að það var lítið á hann sem nauðungsarsamning af hálfu þm. Ég get vitnað í margar ræður þessu til sönnunar, og skal ég taka hér nokkur dæmi af handahófi.

Hv. þm. V.-Sk. (GSv) sagði þá m. a. þetta: „Það getur vel verið þannig um hnútana búið, að það, sem ríkisstj. hefur talið sig tilneydda að gera, verði þingið að játa, meira eða minna ofan í vilja sinn, og óneitanlega eru nú þeir tímar, að menn ganga nú mörg nauðug spor, og má sjálfsagt finna upptökin að því, hvernig á því stendur, hvers vegna menn eru neyddir til þessa eða hins. Hitt er vitað og sjálfsagt mælt í samræmi við vilja allra, sem hugsa um slík mál hér á landi, að við mundum mjög óska þess, að slíkt kæmi aldrei til, að nokkur þjóð neyddi okkur til að taka nokkra aðra afstöðu, sem við teljum viðsjárverða á ýmsan hátt, en þá, sem við gætum varið fyrir samvitzku okkar og sanufæringu, ekki síst við hér á þingi, sem erum fulltrúar þjóðarinnar.“

Hv. þm. G.-K. (ÓTh), sem þá var atvmrh., fór-ust m. a. orð á þessa leið: „Fram að þessu hefur stefna Íslendinga verið hrein og skýr, að því er varðar veru erlends herliðs á Íslandi, sem og sérhverja erlenda íhlutun um íslensk málefni. Þannig galt ríkisstj. og Alþ. eindregin mótmæli við komu hins brezka herliðs hingað til landsins hinn 10. maí 1940, og hefur aldrei verið frá þeim vikið, hvorki að formi né efni.“

Nú hefur ríkisstj. Íslands hins vegar lýst yfir því, að hún fallist á veru herliðs frá Bandaríkjunum á íslenskri grund, og tjáð sig vera reiðubúna til að fela Bandaríkjunum hvernarnir Íslands, meðan núverandi styrjöld geisar, gegn vissum skilyrðum.

Ég viðurkenni, að hér er um veigamikinn mun að ræða, en ég neita því, að með þessu hafi Ísland brotið í báð við yfirlýsta stefnu um ævarandi hlutleysi.

Hv. alþm. spyrja, hver nauður hafi rekið ríkisstj. til þessara aðgerða. Ég bið menn að gæta þess, að sú ríkisstj., sem þessa ákvörðun tók, var ríkisstj. hins hernúnda Íslands. Það, sem ríkisstj. gerði, var að skipta á hernámssliði styrjaldaraðila og herliði hlutlausss stórveldis, að þiggja hvernarnir hlutlausrar þjóðar í stað hernáms ófriðaraðila. Þetta eru forsendur málsins. Þetta er höfuðatriðið.

Það liggur því ótvírætt og ljóst fyrir í þessu máli:

að ríkisstj. Stóra Bretlands lagði hina ríkustu áherzlu á það, að Íslendingar fullnægðu þeim skilyrðum, sem forseti Bandaríkjanna setti fyrir því að taka að sér hvernarnir Íslands;

að forseti Bandaríkjanna var eigi aðeins reiðubúinn að taka að sér þessar varnir, heldur og æskti hann þess eindregið, ef það gat orðið með frjálsu samkomulagi við Íslendinga, og

að Ísland er á áhrifasvæði þessara tveggja heimsvalda, er ein geta tryggt Íslandi sölumarkað íslenzkrar útflutningsvöru og útvegum lífsnauðsynja þjóðarinnar til fæðis, klæða og skæða og nú vegna aðgerða ríkisstj. í þessu máli hafa skuldbundið sig til að tryggja verzlun og viðskipti Íslands með hagkvæmum samningum.“

Ég held, að maður í stöðu hæstv. núv. forsrh. hafi varla getað kveðið skýrara að orði til þess að koma orðum að því, sem hann þá meinti, að hér hafi í raun og veru verið um nauðungsarsamning að ræða og að við áttum einskis annars kost.

Við sömu umr. sagði hv. þm. Ak. (SEH) m. a.: „Þó að ég sé „idealisti“ og vilji lifa í friði við allar þjóðir, neyðist ég líklega til að vera raunsæismaður í þessu máli og beygja af. Mun ekki verða komið hjá að gera þennan samning við Bandaríkin, því að hnifurinn er á barka okkar. Þessi ríki hafa ráð okkar allt í hendi sér og geta bannað alla flutninga til landsins, þau geta komið í veg fyrir það, að við getum flutt einn fiskugga úr landi, og stefnt þannig fjárhag okkar og lífi í hættu.“

Nú verður því vitaskuld haldið fram, að ég liti á þetta samningsuppkast af of mikilli tortryggni. Á sínum tíma töldu allir, að ekki væri hægt að treysta betur en gert var skyldu Bandaríkjanna til að hverfa héðan strax að stríðinu loknu með herliði sitt. Þessi skylda Bandaríkjanna er alveg skýlaus samkvæmt því, sem hverndarsáttmálinn hljóðaði. Samt er þeirri fáránlegu túlkun haldið fram af þeirra hálfu, að stríðinu sé ekki lokið enn, þ. e. a. s. við okkur, innan fjögurra veggja. Höfum við því ekki fyllstu ástæðu til tortryggni? Ætli reynslan ætti ekki loks að hafa kennt okkur, að það er nauðsynlegt að ganga vel frá rétti okkar í samningum við stórveldi eins og Bandaríkin eða raunar hvert annað stórveldi, sem í hlut ætti? Hæstv. forsrh. heldur því fram, að betri samning höfum við ekki getað fengið. Því er einnig haldið fram, — og kom það greinilega fram í ræðu hæstv. forsrh. áðan, — að það væri óvinátta við Bandaríkin að hafna þessum samningi. Ef þetta er rétt og gerð er þannig tilraun til þess að þvinga hv. Alp. til þess að samþykkja samninginn óbreyttan og með slíkum skilaboðum, þá er hér í raun og veru um úrslitakosti að ræða. Það er verið að rétta okkur nauðungarsamning í annað sinn. En sem betur fer er aðstaða okkar nú þannig, að við þurfum engan nauðungarsamning að gera. Það getur orðið bið á því, að aðstaða okkar litlu þjóðar verði aftur eins ákjósanleg og hún er nú. Við þurfum ekki á þessum samningi að halda. Það eru Bandaríkin, sem þurfa á honum að halda. Við þurfum engan nýjan samning að gera við Bandaríkin um það, að her þeirra fari héðan brott og láti herstöðvar af hendi, því að slíkt höfum við samningsbundið í hverndarsamningnum. Hvaða tryggingu höfum við fyrir því, að nýr samningur verði betur efndur en sá gamli hefur verið efndur? Hann hefur verið svikinn. Meðan ekki er um fullar efndir á þeim samningi að ræða, höfum við enga ástæðu til að treysta því, að nýr samningur verði haldinn. Þessi afstaða ein er samboðin fullvalda ríki. Því ákvæði samningsins, að Bandaríkjaherinn skyldi hverfa héðan á brott að stríði loknu, hefur ekki verið fullnægt. Verkefni hæstv. forsrh. var aðeins það að krefjast þess, að gefnar skuldbindingar og loforð yrðu efnd. Ef Bandaríkin gera það að skilyrði fyrir efndum loforða sinna, að þeim verði í staðinn veitt ný hernaðarréttindi, þá er það ekkert annað en nauðung. Þá eru þau ekki að semja við okkur sem frjálsa og fullvalda þjóð, heldur sem hersetið land, er þau eiga alls kostar við. Hin eina rétta afstaða af Íslands hálfu er það, að nýja samninga við Bandaríkin getum við þá fyrst gert, er þau hafa staðið við sam-

ingsbundnar skuldbindingar sínar. Þá fyrst geta Ísland og Bandaríkin samið sem jafnréttáhrif aðilar, og ef við stöndum einarðlega á rétti okkar, verða Bandaríkin að standa við skuldbindingar sínar, og ég er alveg fullviss um, að þau munu gera það. Bandaríkin þurfa nú næstu daga að gera öryggisráðinu grein fyrir því herliði, sem þau hafa á Íslandi og í öðrum þeim löndum, sem ekki voru samherjar öxulríkjanna í stríðinu. Ég álit, að þau eigi engan annan kost en að viðurkenna, að þeim beri að hverfa héðan brott með herliði sitt tafarlaust, þ. e. a. s., ef Íslendingar sjálfir krefjast þess og ef við höfum ekki gert samning um annað. Allt annað væri í hróplegri mótsögn við afstöðu Bandaríkjanna til hersetu annarra ríkja í löndum, þar sem eins stendur á. Enda hafa Bandaríkin aðeins borið fram fyrir sig eina afsökun á alþjóðavettvangi fyrir þrásetu sinni hér, og hún er sú, að Íslendingar hafi ekki sjálfir krafizt brottfarar þeirra.

Ég vil svo að lokum aðeins segja þetta, að Sósf. leggur eindregið til, að hæstv. Alp. hafni samningsuppkasti því, sem lagt hefur verið hér fyrir af hæstv. forsrh. Í fyrsta lagi er það vegna þess, að það felur í sér raunverulegar herstöðvar Bandaríkjanna á Íslandi; í öðru lagi vegna þess, að samningurinn yrði til þess að einangra okkur frá öðrum þjóðum og gera landið háð Bandaríkjunum, og í þriðja lagi felur það í sér þá hættu, að við verðum beinlínis innlimaðir í hernaðarkerfi Bandaríkjanna.

Samþykkt slíks samnings án þess að bera hann undir atkvæði þjóðarinnar væri í fullkominni mótsögn við loforð hv. þm. til umbjóðenda sinna, og mundi Sósf. telja það fullkomin brigmæli við kjósendur.

Sósf. lýsir yfir því, að hann telur samningsuppkastið og alla meðferð þessa máls brjóta algerlega í bág við þann grundvöll, sem stjórnarsamstarfið hvílir á.

Verði þessi þáttill. samþ. af hálfu samstarfsflokka Sósf., telur hann, að grundvöllur núverandi stjórnarsamstarfs sé ekki lengur til.

Hermann Jónasson: Herra forseti. — Þessi þáttill., sem hér liggur fyrir, er eins konar framhald af hverndarsáttmálanum, sem gerður var við Bandaríkin árið 1941. Hverndarsamningurinn, sem þá var gerður, er öllum þingheimi kunnur, og er því engin þörf á að rekja hann hér, en út af ummælum, sem hér hafa fallið, vil ég aðeins segja það, að sá samningur var í sjálfa sér enginn nauðungarsamningur. Við vissum vel, hvornig á stóð fyrir engilsaxnesku þjóðunum árið 1941, þegar þessi sáttmáli var gerður, og við vildum — eins og oft hafa verið látn orð falla um — standa við þeirra hlið, þótt við með þessum sáttmála tækjum á okkur verulega áhættu. Ég álit, að þessi sáttmáli, sem gerður var árið 1941, hafi sýnt og sýni enn vilja islenzku þjóðarinnar og viðhorf gagnvart hinum engilsaxnesku þjóðum, og ég álit rétt að taka þetta fram vegna þess að ég tel, að sá sáttmáli, sem nú kann að verða gerður milli þessara sömu þjóða, verði að byggjast á sama skilningi og sama hugarafi. Þegar samningurinn 1941 var gerður, var reynt

að vanda til hans eftir föngum, og satt að segja, þá sé ég tæpast, þótt það ætti að gera þennan sáttmála nú í dag, hvernig orðalag hans um einstök atriði, sem við lögðum sérstaka áherzlu á, geti verið öllu skýrara en það er. Ég vildi satt að segja heyra það, og ég býst ekki við, að það komi nokkurs staðar fram, að orðalag sáttmálans hefði getað verið öllu ljósara um brottflutning herliðsins heldur en það er í sjálfum sáttmálanum; það stendur í 1. gr. hans, og er þar með strax undirstrikað, á hvað mest áherzla er lögð í sáttmálanum, „að herlið Bandaríkjanna hverfi héðan undireins og núverandi ófriði er lokið.“ Þetta bréf var af íslenskum ríkisstj. ritað forseta Bandaríkjanna og síðan staðfest af honum með því að taka nákvæmlega upp orðrétt þau skilyrði, sem sett voru af hálfu Íslandinga. Það hafa verið haldin hátiðleg lok ófriðarins í hinum engilsaxnesku löndum, og ég held, að samkv. íslenskum og enskum málvenjum geti það ekki verið neinum vafa undirorpið, að þessum samningi var lokið við lok stríðsins, sem við vitum, að nú er ár síðan lauk. Ég fyrir mitt leyti er því ekki í vafa um það, að þessum samningi er lokið og samkv. skýlausu orðalagi samningsins á Bandaríkjaherinn að hverfa héðan, enda mun það rétt vera, að í sumum tilfellum hefur það verið borið fram af hálfu Bandaríkjanna, að það eitt, að ekki hefur komið fram krafa um það frá íslenskum ríkisstj., að svo yrði gert, sé ástæðan fyrir því, að þau hafi ekki flutt her sinn í burt. Ég verð því að segja það, að eitt af því fyrsta, sem ég felldi mig illa við í því nýja samningsuppkasti, sem hér hefur verið lagt fyrir hæstv. Alþ., er 1. gr. þess, þar sem ríkisstj. Bandaríkjanna og ríkisstj. Íslands fallast á, að hverndarsamningurinn, sem gerður var 1. júlí 1941, skuli niður falla, því að um þetta þarf engan samning. Væri eðlilegra að orða þetta þannig, „að um leið og sáttmálinn er úr gildi fallinn“ o. s. frv., en inn á þetta atriði mun ég fara nánar síðar. Ég vil taka það fram, áður en ég kem að þessu atriði, að ég hef aldrei verið í neinum vafa um það, að herir engilsaxnesku þjóðanna mundu hverfa héðan, þegar um það yrði talað milli þjóðanna, og þó að þessi dráttur hafi á orðið af hálfu Bandaríkjanna, sem ef til vill er af ástæðum, sem nú hefur verið um rætt hér, þar sem þeim er nauðsyn á að hafa hér herlið til þess að halda opinni leið til Þýskalands, þá hef ég aldrei efazt um, að báðar þjóðirnar mundu standa við sína samninga, eins og Englendingar hafa nú gert.

Mér virðist satt að segja, að þegar taka á afstöðu til samnings eins og þessa eða samnings-till., þá þurfi eitt að leggja alveg ljóst fyrir hér á Alþ., og það er: Hvaða stefnu ætlar hæstv. Alþ. að taka í flugmálum þjóðarinnar? Flugmálin eru eitt af stærstu málum okkar og þau, sem ekki má kasta til höndunum, og mér virðist þess vegna, að ef gerður er samningur eins og þessi, þá verðum við fyrst og fremst að leitast við að gera hann út frá íslenskum sjónarmiðum. Við alþm. hljótum að gera kröfu til þess, að fyrir okkur verði lagt, hvað það kostar að koma flugvellinum hér við Rvík í lag, hvað það kostar að reka hann og hvaða tekjur verði af honum. Við

hljótum líka að spyrja um það, hvað muni kosta að gera við flugvöllinn við Keflavík, þannig að hann sé nothæfur fyrir millilandaflug, hvað rekstur hans kostar og hvaða tekjur hann muni gefa. Það er ómögulegt fyrir okkur að komast hjá því í sambandi við þetta mál að fá að vita um þessi atriði, og það er raunverulega einn megingrundvöllur þess, að við gerum okkur ljóst, hvort við munum þurfa að nota báða flugvelli, eða hvorn þeirra heldur, ef það yrði ekki nema annar. Ég álit, að þetta þyrfti að leggja hér fyrir hæstv. Alþ., og ég geri ráð fyrir, að hjá hæstv. ríkisstj. séu til nákvæmar áætlanir um þetta, sem ég hef nú nefnt, og greinargerð fyrir því, hvaða stefna hefur verið ákveðin í flugmálum okkar að þessu leyti. Ég skal ekki fara inn á það hér, hvaða stefnu er heppilegt að velja, því að það þurfa fyrst og fremst að leggja fyrir þessi gögn, sem ég minnstist á, og okkur þm. hefur verið það ljóst fyrir löngu síðan, að þessi gögn þurfa að leggja fyrir, og að stefnu í þessum málum þarf að ákveða, því að hv. utanrnm. hefur tvívegis lagt fyrir hæstv. ríkisstj. að afla þeirra. Þegar þessi atriði liggja fyrir og við förum að athuga þann samning, sem hér liggur fyrir, þá hljótum við fyrst og fremst að athuga, að hve miklu leyti hann samrýmist íslenskum hagsmunum og þeirri stefnu, sem við kunnum að taka í flugmálum okkar. Ég segi ekki þar með, að það sé útilokað, að við gerum samning við Bandaríkin eða aðrar þjóðir um lendingarrétt á flugvöllum við Keflavík, jafnvel þótt það sé að einhverju leyti úr leið fyrir okkar beinu hagsmuni, en vissulega hljótum við samt sem áður að leggja þetta sjónarmið fyrst og fremst til grundvallar og nauðsynlegrar athugunar, um leið og þetta samningsuppkast er athugað og krufið til mergjar. En hvað sem þessu líður og þegar þetta samningsuppkast, sem hér liggur fyrir, er athugað, eftir að sá sáttmáli, sem við gerðum við Bandaríkin um hvernd, er niður fallinn, þá verðum við einnig jafnhliða og út af fyrir sig að athuga, hvernig við viljum hafa þann samning, sem við kunnum að gera við Bandaríkin eða aðrar þjóðir um lendingarréttindi á flugvöllum okkar. Í því sambandi vil ég segja það, að ég álit, að við eigum að leggja okkur fram til þess að finna möguleika til þess að fullnægja þörfum annarra þjóða, þ. á m. Bandaríkjanna, en því aðeins, að það sé í samræmi við það, sem eru okkar eigin hagsmunir og öryggi.

Mér finnst, að þetta sé í lausum dráttum sá grundvöllur, sem íslenski málstaðurinn á að standa á, sá málstaður, sem jafnframt er velviljaður þeirri þjóð, sem fer fram á, að hennar þörfum verði fullnægt þarna á flugvöllum. Ég sé ekki í raun og sannleika, að hægt sé að færa sök fyrir því, að svona fyrirkomulag fullnægi ekki á allan hátt þörfum Bandaríkjanna um flug að vestan til meginlands Evrópu. Á þessu stigi málsins skal ég ekkert um það segja og ekki gera neinar till. um það, hvernig samningunum yrði komið í þetta horf. Það er vitanlega hugsanlegt, að teknir yrðu upp samningar í framhaldi af þessum uppástungum Bandaríkjanna og skipuð yrði n. frá báðum þjóðunum, sem reyndi að

finna þann grundvöll, sem báðar þjóðirnar gætu sætt sig við. En það er jafnframt hugsanlegt að koma fram með brtt. við þetta samningsuppkast. Og þær brtt. hljóðuðu þá á þá leið, sem ég hef bent hér á, og yrðu jafnframt till. frá okkar hendi. En hitt vil ég segja að lokum í sambandi við þetta mál, að ef málsmeðferð öll fram til þessa hefur verið þannig, að málið sé komið í svo þröngar skorður, að ekki sé nú um annað að ræða en segja já eða nei við því uppkasti, sem hér liggur fyrir, þá tel ég málið mjög illa komið. Ég tel það mjög illa komið vegna þess, að það er ekki óeðlilegt, ef stj. eða stór hluti hennar hefur lokað að mæla með samningsuppkasti sem þessu, að þá sé sú þjóð, sem hlut á að máli, í þessu tilfelli Bandaríkin, sem vilja komast eins langt í samningum sínum og þau geta, búin að vera of lengi í þeirri trú, að mögulegt sé að koma samningunum á eins og þeir liggja fyrir. Ég harma þetta sérstaklega vegna þess, að ég er ekki í neinum vafa um það, að ef málið er komið í þennan farveg, þá gefur það ranga mynd af viðhorfi Alp. gagnvart hinni bandarísku þjóð. Í raun og veru er þinginu settur ákaflega takmarkaður bás um það að láta í ljós skoðun sína á málinu. Ég fyrir mitt leyti fullyrði það, og sú fullyrðing er ekki byggð á öðru en þeirri þekkingu, sem ég tel mig hafa á íslenzku þjóðinni, og sú þekking er takmörkuð eins og þekking okkar á öllum hlutum er, að í raun og veru sé það vilji íslenzku þjóðarinnar að verða við nauðsynlegum kröfum Bandaríkjanna um það að geta notað flugvöllinn í Keflavík. En það er jafnskýlaust af Íslands hálfu, að það vill ekki fullnægja þessum þörfum, ef til þess þarf að koma, að við þurfum að gera skuldbindingar fram í tímann, sem okkur er ekki samboðið og áreiðanlega er óeðlilegt af Íslands hálfu í þessu sambandi. Íslenska þjóðin gerir kröfu til þess, að samningurinn byggist á gagnkvæmri vináttu og tiltrú milli þessara þjóða án skuldbindinga langt fram í tímann. Og ég er sannfærður um, að í viðræðum við engilsaxnesku þjóðirnar væri hægt og auðvelt að gera Bandaríkjunum þetta skiljanlegt. Þetta er sterkasti samningsgrundvöllurinn, sem þau geta fengið við okkur Íslendinga, og þeim á að vera áhættulaust að treysta því eftir reynslunni af hverndarsamningnum. Einn yfirmaður hersins lét þau ummæli falla um það, að það væri einsdæmi í veröldinni, að ekki hefði verið skorinn í sundur einn einasti símaþráður til skemmda fyrir herinn. Við tókum á okkur mikla áhættu þá vegna þess, að við vildum hafa vináttu og velvilja þessarar þjóðar. Og hinn sami velvilji er enn ríkjandi til Bandaríkjanna hjá meiri hluta þjóðarinnar, og engar líkur eru til þess, að sá meiri hl. raskist á næstu sex og hálfu ári. Ég álit þess vegna og vona, að samningarnir séu ekki með þessu uppkasti komnir inn í þann farveg, að það valdi óbætanlegu tjóni í viðskiptunum við þessa þjóð, því að það mundi líka gefa alranga mynd af því viðhorfi, sem við höfum gagnvart Bandaríkjaþjóðinni. Þess vegna álit ég, að koma eigi þessu máli út úr þeim farvegi, sem því hefur verið markaður með þessum samningi, og það verður að vera verk Alp. að finna leið til þess, að svo megi verða.

Umr. frestað.

Á 8. fundi í Sp., 21. sept., var fram haldið fyrri umr. um till.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. Hæstv. menntmrh. og hv. þm. Str. gagnarýndu í ræðum sínum allhvasslega samningsuppkast það, sem hér er til umræðu. Ég tel nú að visu þá gagnarýni að verulegu leyti byggjast á allmiklum miskilningi, þegar athugað er, hvað raunverulega stendur í þessu uppkasti. En áður en ég viknánar að því, vil ég byrja með því að fallast á, að orðalag 4. gr. er ekki eins og það gæti skýrast verið, eins og fram kom hjá hv. ræðumönnum, þótt þeir gengju reyndar út frá því, að tilgangurinn væri augljós. Í samningsuppkastinu stóð upphaflega, að liðið skyldi flutt burt úr Rvík svo „forthwith“ sem auðið væri, en annað lið Bandaríkjanna, sem er á Íslandi, skuli flytja burt innan 180 daga frá gildistöku samningsins. Hugsunin í þessari gr. er sú, að liðið verði strax flutt burt úr höfuðstaðnum, en burt úr landinu innan 180 daga. Það mundi taka einn, í lengsta lagi tvo mánuði að flytja liðið burt úr Rvík. Ég get hvenær sem er fengið skriflega viðurkenningu frá samningamönnum Bandaríkjastjórnar um, að þessi skilningur er lagður í gr., enda ber hún það skýrt með sér. Það þarf því ekki að hafa neinar áhyggjur út af þessu.

Varðandi gagnarýni á 3. gr. vil ég segja, að sú gr. er ekki rétt þýdd. Í enska frumtextanum er talað um viss réttindi veitt „civil aircraft“. Við eigum e. t. v. ekkert orð yfir þetta, ég veit ekki, hvað málhagir menn segja við því. Það er naumast hægt að þýða með „kaupflugvélar“, sbr. kaupskip og herskip, og því hefur verið grip-ið til þess ráðs að umskrifa í þýðingunni. Ég skal viðurkenna, að hinn löggilti skjalapýðandi hafði nauman tíma til stefnu. Skjalið barst kl. 10 á fimmtudagsmorgun, og vélrituð þýðing á því barst mér í hendur tveimur til þremur tímum seinna. Ég áleit nauðsynlegt að láta hraða þýðingunni, svo að samningsuppkastið gæti farið í prentun og borizt formönnunum flokkanna sem allra fyrst. En vegna þess að ekki er til íslenzkt orð yfir „civil aircraft“, notar þýðandinn það, sem kalla mætti skýringarþýðingu, „flugförum öðrum en hervélum“. En þetta veldur misskilningi, því að 3. gr. er jákvæð gr., sem fjallar ekki um nein neikvæð atriði. Bandaríkjamenn ætlast til, að Keflavíkflugvöllurinn verði stór heimsvöllur, og vilja, að það komi skýrt fram. Ég er á móti íslenzku þýðingunni hér og heini því til hæstv. forseta, að úr henni þurfi að bæta. Samkv. samningsuppkastinu ráðum við völlum. Ef Englendingar, Rússar eða Frakkar t. d. vildu fá að koma þar við, ef þeir væru t. d. að fara með hervélar á sýningu í Norður- eða Suður-Ameríku og bæðu um leyfi til þess, þá þyrftum við ekki að spyrja Bandaríkin um það, hvort við mættum leyfa þetta. Við megum ráðstafa flugvöllum í einu og öllu eftir eigin geðþótta, ef það skerðir ekki þau réttindi, sem Bandaríkjunum eru veitt.

Hv. þm. Str. talaði um það í ræðu sinni, að í rauninni væri óviðeigandi að taka upp í 1. gr. samningsins fyrirmæli um, að stjórnir Íslands

og Bandaríkjanna féllust á, að hverndarsamningurinn frá 1941 sé úr gildi fallinn með gildistöku þessa samnings (HermJ: Skuli niður falla), þar eð hann sé þegar úr gildi fallinn. Ég skýrði frá því í gær, að Bandaríkin hafi viljað vefengja, að þeim bæri lagaleg skylda til að vera farnir samkv. 1. gr. hverndarsamningsins. Og þótt ég hafi mótmælt þeim skilningi þeirra, þá raskar það því ekki, að annar samningsaðilinn lítur þannig á málið. Ég tel hins vegar rétt að fá hann til að fallast á minn skilning og vil a. m. k., að viðurkennt sé, að hverndarsamningurinn sé fallinn úr gildi. Bandaríkjamenn vilja, að við viðurkennum einnig opinberlega, að sá samningur sé niður fallinn. Samkv. sjötta lið þess samnings skuldbundu Bandaríkin sig til að sjá Íslandi fyrir nægum nauðsynjavörum, tryggja nauðsynlegar siglingar til landsins og frá því og gera í öðru tilliti hagstæða verzlunar- og viðskiptasamninga við það. Ég tel þessa gr. úr gildi fallna, og það er ekki óeðlilegt, að Bandaríkjamenn krefjist þess, að viðurkennt sé, að kvaðir þeirra samkvæmt hverndarsamningnum séu niður fallnar, að sama skapi og lýst er yfir, að réttindi þeirra samkv. honum séu ekki lengur fyrir hendi.

Hv. þm. Str. spurði um, hvað kosta mundi að gera við flugvöllina, um árlegan rekstrarkostnað og hverra tekna væri von af þeim. Ég hef of litla þekkingu í þessum efnum til þess að ég geti vænt þess, að fullyrðingar mínar þar að lútandi verði teknar trúanlegar. Ég held þó, en ekki þori ég að fullyrða það, að flugmálastjóri hafi einhver ummæli um þetta haft (ég tek það skýrt fram, að ég ber hann ekki fyrir þessu), að 20—25 millj. kr. þyrfti að verja til þess að gera Reykjavíkurflugvöllinn að góðum flugvelli. Ún rekstrarkostnaðinn veit ég ekkert greinilegt annað en það, að hæstv. fjmrh. hefur tjáð mér, að 4—5 millj. kr. hafi gengið til vallarins á fáum mánuðum. (Atvmrh.: Og það hefur mest farið til tækjakaupa). Ég vefengi ekki það, sem hæstv. atvmrh. skýtur hér inn í, hann veit þetta betur en ég, þessi upphæð hefur eflaust mest gengið til tækjakaupa. Varðandi Keflavíkurflugvöllinn hefur mér verið tjáð, að til þess að gera hann samlega nothæfan sem flughöfn allra þjóða, þurfi að byrja með að gera við hann fyrir 30—40 millj. kr. En ætti að gera þarna fullkomna flughöfn, mundi viðgerðin kosta um 70—80 millj. kr. Bandaríkin hafa ekki tekið á sig neinar skuldbindingar samkv. þessum samningi til þess að gera þær framkvæmdir, sem þarna er talað um, en það liggur í hlutarins eðli, að ef þau fengju að hafa þau afnot af flugvöllum, sem farið er fram á í samningsuppkastinu, þá verða þau sjálfra sín vegna að leggja a. m. k. í verulegan kostnað, og ég hygg, að ég megi fullyrða, að þau hafa í hyggju að eyða nokkrum millj. kr. í flugvöllinn til þess að hafa afnot af honum, ef úr samningum verður.

Um rekstur þessa flugvallar þori ég ekki að fullyrða, en mér er sagt, að reksturinn kosti tugi millj. kr. Um tekjur er erfitt að gera sér hugmynd, en einhverjar upplýsingar munu liggja fyrir um rekstur flugvallarins við Rvík, sem mikið er notaður á svipaðan hátt og þessi flug-

völlur mundi verða. Af þessum flugvelli reiknast 2 millj. kr. tekjur miðað við, að 10 flugvélar lendi þar á dag og hver vél borgi 500 kr. fyrir að lenda.

Ég hef talið mér skylt að svara hv. þm. Str. spurningum hans, þótt nokkuð kunni það að vera gert af vanefnum hjá mér, en það er gert eftir þeim beztu heimildum, sem ég hef ráð yfir. Hv. þm. Str. sagði, að samkv. þessu samningsuppkasti réðu Bandaríkin algerlega, hversu margir Íslendingar lærðu flugtækni á flugvöllum. Það er mikill misskilningur, því að Íslendingar geta haft eins marga menn á flugvöllum og þeir vilja, en eini annmarkinn, sem þar er á, er, að Bandaríkjamenn vilja ekki borga öðrum kaup en þeim, sem þeir þurfa þar á að halda í sambandi við starfsemi sína á flugvöllum. Íslendingar geta, ef þeir vilja, haft 10 menn að baki hvers faglarðs Ameríkumanns og sagt þessum 10 mönnum að fylgja þessum lærða manni frá morgni til kvölds til þess að læra þar öll störf. En Bandaríkin segja, að þau þurfi ekki á öllum þessum 10 mönnum að halda og vilji þess vegna ekki greiða þeim öllum kaup. Getum við þá borgað þeim sjálfir og haft eins marga menn þar og við viljum. Hv. þm. Str. sagði, að óviðeigandi væri, að ég kveði ekki sterkara að ákvæði 7. gr., um það, að stj. Bandaríkjanna og Íslands skuli í samráði setja reglugerðir um rekstur, öryggi og önnur mál, er varða afnot allra flugfara af flugvöllum. Ég verð því miður að viðurkenna, að einnig þessi þýðing er ónákvæm, en það er óþarfi að fagna yfir því, því að ég hef ekki þýtt það sjálfur, heldur hafa gert það löggiltir skjalapýðendur, og þeir hafa haft stuttan tíma. En það skiptir sama og engu máli, því að þótt þessi þýðing sé ónákvæm, er það þó heldur í okkar hag á ensku tungunni. Þetta verður að sjálfsögðu athugað í n. En ég get ekki séð neitt óviðeigandi í því, að stj. beggja landa komi sér saman um reglugerð til þess að tryggja öryggi á flugvöllum. Þó að ég sé mjög ófróður um rekstur flugvallar, þá minnir mig, að ef við ættum að hafa þennan rekstur í eigin höndum, þá yrðum við að hlíta reglum um rekstur þessa flugvallar, sem settar eru ekki af okkur einum, heldur af 50 þjóðum.

Mér fannst að öðru leyti margt af því, sem hv. þm. Str. sagði, vera byggt á misskilningi. Hann sagði, að Bandaríkin hefðu tryggt það, að vandlega væri séð fyrir nauðsynlegum fyrirmælum um það, sem varðaði þeirra hagsmuni og friðindi, en þetta hefði alveg láðst af hendi Íslendinga, og taldi hann upp í því sambandi, að hvergi er tekið fram, að Ameríkumenn þurfi að afla sér dvalar- eða atvinnuleyfis né að lúta íslenskum lögum og lögsögu og greiða tolla, og þaðan af síður gætum við haft nokkurt minnsta eftirlit með því, hvað margir þessir menn væru.

Ég vil í fyrsta lagi benda á það, að að svo miklu leyti sem snertir þau atriði samningsins, sem Íslendingar hafa sótt eftir að fá viðurkenningu á, þá eru þau öll viðurkennd í 1., 2. og 4. gr. samningsuppkastsins. Það er alveg skýlaust kveðið á um, að niður falli samningur frá 1941 og herinn fari frá Íslandi og Bandaríkin skuli afhenda okkur flugvöllinn í Keflavík.

Þegar svo kemur að því að semja um réttindi þau, sem Bandaríkin hafa á Íslandi, þá er það náttúrlega alveg úr lausu lofti, að í þeim kafla samningsins eigi að fara að telja upp, hvaða réttindi Íslendingar hafi á Íslandi. Það mætti æra óstöðugan, þegar maður veitir einhverjum aðila einhver réttindi á Íslandi, ef í slíkum samningum ætti að telja upp allan þann rétt, sem Íslendingar hafa í sínu eigin landi. En það er nauðsynlegt að telja upp, hvaða rétt Bandaríkin hafa á Íslandi, vegna þess að þau fá engan annan rétt en þann, sem upp er talinn. Það er alveg eins ástæðulaust að vera að tala um íslenska lögsögu, dómsvald og tollgæzlu suður á Keflavíkurflugvelli eins og taka það fram á öðrum opinberum stöðum, t. d. hér í Reykjavík, hvort sem hér eru staddir 1, 2 eða 400 erlendir menn í dag eða á morgun.

Í þessari gagnrýni á samningsuppkastinu kemur fram mikill misskilningur. Þó að það geti hent ófróða menn í þessum efnum, þá er ég hissa á, að jafnfróðir og greindir menn, sem komið hafa hér með slíka gagnrýni, skuli geta látið gleppja sér sýn. Við afhendum Ameríkumönnum viss réttindi með þessum samningi, en engan rétt annan en þann, sem tilgreindur er þar.

Um hitt atriðið, hvort við höfum nokkur tók á að fylgjast með því, hve margir menn eru á flugvöllinum frá Bandaríkjunum, vil ég benda á, að ef Íslendingar taka upp á því að neita hverjum Ameríkumanni, sem biður um dvalarleyfi, þá er það brot á anda samningsins. Þá stendur hitt eftir, að enginn getur þangað komið, nema hann hafi dvalar- og atvinnuleyfi frá íslenskum yfirvöldum, og í því liggur meðal annars aðstaða íslenskra stjórnarvalda til þess að hafa nákvæma tölu á þeim, sem hér dveljast. Og til viðbótar vil ég svo upplýsa, sem ég hef áður tekið fram, að Bandaríkin hafa skriflega tjáð íslensku ríkisstj., að þau ætli þörf sína vera 600 menn að óbreyttum kringumstæðum. Nú skulum við segja, að Bandaríkin bæðu um dvalarleyfi fyrir 1000 menn, þá gera þau íslenskum stjórnarvöldum á hverjum tíma grein fyrir því, hvaða breyting hefur orðið á kringumstæðum frá því, er þeir töldu sig þurfa að hafa 600 menn. Við höfum því algerlega aðstöðu til þess að fylgjast nákvæmlega með því, hversu margir menn eru á Keflavíkurflugvöllinum á hverjum tíma. Að mínu viti er þarna vel um hnútana búið.

Ég harma það, hversu mikill misskilningur ríkir um ýmis atriði þessa samningsuppkasts. Því hefur verið haldið fram, að ekki sé nógu greinilega afmarkaður réttur Íslendinga í þessu samningsuppkasti, en sá misskilningur tel ég að liggja í því annars vegar, að menn hafi ekki gert sér grein fyrir, að það er ekki eðli málsins samkvæmt að fara að telja upp rétt Íslendinga á Íslandi. Við erum húsbóndinn á heimilinu.

Að öðru leyti fannst mér hv. þm. Str. vilja leggja áherzlu á það, að hann væri mikill vinur Bandaríkjanna og teldi Íslendingum afar mikla nauðsyn að hafa vinsamlega sambúð við þá þjóð, og er ég honum sammála um það, að það er mikið hagsmunamál fyrir okkur að halda vinfengi við þá þjóð eins og aðrar þjóðir. Hv. þm.

taldi hins vegar, að hér væri of langt gengið vegna þarfa þeirra. Ég skal auðvitað ekki um það deila við hann, en ekki hafa Bandaríkin álitnið það, og það hefur tekið allan tíma að fá Bandaríkin til þess að fara niður í þetta og fá þau til þess að fallast á það allra minnsta, sem þau geta komist af með. En varðandi þá skilmála, sem hv. þm. Str. talar um að setja fyrir samþykkt þessara óska Bandaríkjanna, er það nú svo, að margt af þeim er þegar innifalið í samningnum, en annars er þetta það grundvallarsjónarmið, sem ég var að skýra frá. En um önnur atriði mun ég og hv. þm. Str. vera sammála, t. d. að æskilegt væri að fá eins árs uppsagnarfrest. Þótt ég geti ekki annað sagt en ég hafi ekki komist lengra, þá er það hans að gera betur það, sem hann telur nauðsynlegt.

Hv. þm. gerði að lokum í ræðu sinni að umtalsefni, hve mjög væri nauðsynlegt í slíkum samningum að athuga nákvæmlega og gaumgæfilega hvert orð og hverja setningu, og það er rétt. Hann gerði það að umræðuefni jafnframt, að það væri mjög illa til fallið að leggja málið fyrir hæstv. Alþ. í því formi, að það yrði að segja annaðhvort já eða nei, og nefndi hann í því sambandi sérstaklega hverndarsamninginn frá 1941, sem hann taldi vel hugsaðan og vel orðaðan og að öllu leyti þar formlega og rétt farið að. Það skal sízt verða mitt hlutskipti að hafa á móti því, að samningurinn frá 1941 sé vel orðaður. Við hv. þm. Str. vorum báðir í ríkisstj., en borgarstjórinn í Rvík samdi þennan samning frá orði til orðs, þó að fleiri legðu þar hönd að, svo að ég nefni fyrst herra Svein Björnsson, ríkisstjóra, sem var í forsæti þeirrar samkundu, sem ræddi þetta mál.

Ég get ekki séð, að í frumtexta þessa samnings — og það verður að viðurkenna, að enskan er frummálið — sé nokkuð, sem ég hefði viljað hafa öðruvísi orðað, en í síðustu breyt., sem urðu á 4. gr., hefur orðalagið brenglazt, og því hef ég þegar gert grein fyrir. En varðandi það, hvort heppilegra hefði verið að leggja slíka samninga fyrir Alþ., þegar þeir eru gerðir, þá held ég — en ég er svo illa að mér í utanríkismálum, en ég held þó, að það sé almenn venja, að samningar séu gerðir milli ríkisstjórna og síðan leggi þær samningana fyrir þingin eða alls ekki, eins og Íslendingar hafa oft gert. Við höfum oft gert þýðingarmikla samninga, en ekki lagt þá fyrir þingið. Við gerðum t. d. samninginn við Breta um flugvöllinn hér í Rvík án þess að bera það undir Alþ., og slíkt hefur oft verið gert, eftir því sem þurfa hefur þótt í hvert skipti.

Margt fleira var í ræðu hv. þm. Str., sem gæti gefið tilefni til aths., en ég ætla ekki í þessu máli fremur en mín er venja að vera með fleiri aths. en nauðsynlegt er.

Margt af því, sem ég hef sagt í sambandi við ræðu hv. þm. Str., snertir að sumu leyti ræðu hæstv. menntmrh., og ummæli hans einnig í ýmsum efnum á svipaðan hátt, og ætla ég ekki að endurtaka þau atriði, þó að ég viki að öðrum atriðum í ræðu hans. Mér fannst andmæli hæstv. menntmrh. gegn samningsuppkastinu vera af vanefnum gerð. Ég veit, að hann er mótfallinn þessum samningi, en mér fannst hann ekki hafa

sterk rök gegn honum, og það er auðvitað hægt í slíku máli að vera á móti máli, þó að maður geti ekki lagt skjölin á borðið og sýnt hvers vegna, og fannst mér líka bresta á það hjá hæstv. menntmrh. Hæstv. ráðh. beiði því að mér, að mér hefði verið falið að semja við Bandaríkin um efndir á samningnum frá 1941, en í þess stað hefði ég samið um ný friðindi til handa Bandaríkjunum. Ég hafði lofað að ræða við Bandaríkin um niðurfellingu og fullnægingu samningsins. Ég held, að ég hafi efnt það, og ég hef skilað þeim árangri, að Bandaríkin viðurkenna, að samningurinn sé fallinn niður, og fullnægja samningnum með því að flytja her sinn héðan úr landi, og í öðru lagi með því að afhenda okkur flugvöllinn í Keflavík. Hæstv. ráðh. sagði, að með þessu nýja samningi hefðu Bandaríkin öðlazzt rétt til raunverulegra herstöðva hér á landi, og hann rökstuddi þessa staðhæfingu sína með því að segja, að Bandaríkin megi samkv. honum hafa það starfslið, sem þau teldu nauðsynlegt, og gætu haft lið á vellinum svo þúsundum skiptir, aðeins sé það ekki í hermannaþúningi. Ég get búið við því, að Bandaríkjunum þyki ekki miður, ef þessi skilningur er skjalfestur í þingtiðindunum, þegar búið er að staðfesta samninginn. En það er einmitt tryggt í samningnum, að slíkt sé ekki hægt, heldur þvert á móti. Það er einmitt tryggt í samningnum, að þetta sé ekki hægt, og Bandaríkin mega alls engan hermanna hafa á flugvellinum né neins staðar á Íslandi og heldur ekki hERGÖGN eða neitt það, sem beint eða óbeint heyrir til vígbúnaðar. Þarna er ekki miðað við mátt Bandaríkjanna, heldur aðeins við þörf þeirra á starfsmönnum á flugvellinum. Þetta er samkv. 5. gr., sem fjallar um réttindi þeirra, en ekki miðað við, hvað þau óski eftir að hafa mikið lið, heldur hvað þau geti komið af með til þess að geta innt af hendi þær skuldbindingar, sem þau hafa tekið á hendur gagnvart herstjórn og eftirliti í Þýskalandi. Og þeir hafa kveðið upp úr með það, hvað marga menn þeir þurfi að hafa á flugvellinum að óbreyttum kringumstæðum, og það er við þessa raunverulegu þörf, sem þeirra réttur er miðaður, en ekki við mátt þeirra. Mér dettur ekki í hug að ætla, að Bandaríkjamenn svíki þennan samning, en ef þeir fara út fyrir þetta, hafa þeir að sjálfsögðu brotið samninginn, og yrði þá að sjálfsögðu málinu skotið til alþjóðadómstóls samkv. gerðardómsl. frá 1930 eða dómstóla, sem fjalla um ágreiningsmál hinna sameinuðu þjóða.

Ráðh. lét þau orð falla, að Ísland mundi aldrei þora að segja upp samningnum og ekki heldur að kæra, þó að út af brygði. Ég vil þá bara segja við hæstv. ráðh., að hann þekkir þá Íslendingseðlið illa, því að fram að þessu hafa Íslendingar þorað að segja sína meiningu, hver sem í hlut hefur átt. Og ég held, að það megi segja okkur til hróss, að ef okkur er misboðið, þá höfum við ekki verið feimnir við að segja okkar meiningu. En það á náttúrulega ekkert skylt við það, að menn megi ekki út af fyrir sig æskja eftir að neita öðrum þjóðum um það, sem þær þurfa á að halda, og við megum veita okkur að meinfangalaus. Það er vegna þessa vanmats á manndómi Íslendinga, sem hann taldi höfuðgalla á þessum

samningi, að hann rennur ekki út án uppsagnar. Ég hef bent á, að hann gerir það að lokum, sé honum ekki sagt upp, þegar herstj. Bandaríkjanna lýkur í Þýskalandi. Menn eru að tala um það, að því starfi verði ekki lokið fyrr en eftir marga áratugi, sumir segja 20 ár, aðrir 50 ár. Ég er ekki spámannlega vaxinn, og ég geri mig ekki að spámanni, en það skyldi þó aldrei eiga eftir að verða á okkar vegi í þessu efni, að við þurfum ekki á manndómi eða karlmennsku að halda, því að ástandið yrði það breytt í heiminum áður en sex og hálft ár er liðið. Ég vona, að heimurinn haldi ekki áfram því brjálæði í sex og hálft ár, að herseta í Þýskalandi verði þá eins og hún er nú, og ég vona, að löngu áður en sá frestur er liðinn, verði komin á friðsamari öld en kannske eru nú horfur á.

Þá sagði hæstv. ráðh., að Bandaríkin geti notað þennan samning til þess að undirbúa árás á aðrar þjóðir. Þá er því til að svara, að íslensk stjórnarvöld hafa eftirlit með öllu, sem gerist á flugvellinum, og flugmálastjóri getur verið þar daglega og haft þar svo marga menn sem hann vill. Og við getum fylgt með öllu því, sem þar gerist á flugvellinum. Og ef eitthvað er grunsamlegt þar á ferðinni, eigum við heimtingu á að fá að rannsaka það, og sé um undirbúning árásar að ræða, þá er samningur þessi gerbrotinn. Annars fannst mér gæta langt úr hófi í ræðu hæstv. ráðh., að samningurinn væri litils virði af því, að þegar sá veiki væri búinn að semja, þá ræði hinn sterki skilningi samningsins. Þetta er mis-skilningur. Ég get ekki séð, að sá veiki hafi yfirleitt nokkurn rétt annan en þann, sem hann getur tryggt sér á grundvelli siðferðislögmáls og samninga, og þá sérstaklega þegar samið er við þá þjóð, sem þekkt er að því að virða samninga. (BrB: Eins og Bandaríkin okkar samninga). Já, eins og Bandaríkin. (EOI: Eins og Bandaríkin okkar samninga nú). Já, eins og þau virða þá nú, eða héldu hv. þm., að ég hefði átt við eitt-hvert annað stórveldi? (EOI: Nei, nei).

Hæstv. menntmrh. sagði, að ég hefði gefið í skyn, að það væri þein óvinátta við Bandaríkin, ef þessum samningi væri hafnað, og þetta væri því réttur nauðungarsamningur. Ég lét engin orð um það falla á þann hátt, sem hæstv. menntmrh. sagði. En ég hef litið svo á þetta mál og ég hef aldrei efast um það, að lýðræðisþjóð eins og Bandaríkin skildi það, að önnur lýðræðisþjóð, þótt minni sé, hefði ekki séð sér fært að verða við þeirri beiðni, sem borin var fram 1. okt. í fyrra um leigu á herstöðvum á Íslandi. En hitt þykir mér fremur orka tvímælis, að Bandaríkin telji það í samræmi við vinfengi okkar að hafa neitað þeim um þennan rétt til þess, að þau gætu innt af hendi skuldbindingar sínar, er þau hafa gagnvart Bretum, Rússum og fleiri hinna sameinuðu þjóða, þar sem sá réttur, sem þau fara fram á, að sé veittur sér, er okkur að meinfangalaus. En svo get ég trúað því, að það sé rétt, sem hæstv. ráðh. sagði, að ef Bandaríkin fengju synjun á þessari beiðni sinni og við óskuðum þess, að þau færu burtu, þá mundu þau gera það. En Íslendingar verða að gera upp við sig, hvort þeir eigi að neita Bandaríkjunum um þetta og hvort þeir eigi að biðja þá um að fara. Íslending-

ar verða að gera það upp við sjálfa sig, hvort þeir telja, að slíkt samrýmist betur islenzku sjálfstæði og islenzkum hagsmunum. Það er þetta, sem okkur greinir á um. Ég er ekki að ásaka hann fyrir hans skoðun, en ég hef aðra skoðun.

Loks sagði hæstv. ráðh., að vegna meðferðar þessa máls væri fallinn niður grundvöllurinn undir sjálfu stjórnarsamstarfinu. Um hina efnislegu hlið ætla ég ekki að fjölyrða frekar, en ég tel, að málefnaþingur ríkisstj. sé ekki brotinn, þótt þetta samningsuppkast verði samþ., og vegna meðferðar málsins hygg ég, að hæstv. ráðh. geti ekki stefnt að mér réttmætum ádeilum. Á Alþ. í júlí fór að vissu leyti fram atkvgr. um þetta mál. Ég gerði þá till. um málsmeðferð og gaf í því sambandi þá yfirlýsingu, að ég mundi taka upp umr. um þetta mál við stjórn Bandaríkjanna, og lagði til, að málið yrði afgr. í samræmi við þá yfirlýsingu mína. Að mínum vilja og óskum fóru í þessu efni Sjálfstfl. og Alþfl., en gegn mínum óskum Sósfl. og Framsfl. Það er ekki nema eðlilegt, að ég fullnægi þeim fyrirheitum, sem ég gaf þá, og geri það í samræði við þá menn, sem báru það traust til mín að fela mér að fara með þessa samninga. Og ég kannast ekki við að hafa brotið af mér í þessu efni. Ég ætla ekki að þessu sinni að rekja það, hvort ég hafi undan nokkru að kvarta í þeirra garð í sambandi við þetta mál eða varðandi málsmeðferð einhverra annarra mála, en það er ekki óeðlilegt, þegar menn með mismunandi skoðanir starfa saman um langan tíma, að þá líki ekki öllum allt. En ég tel ekki réttmætt að dæma mig fyrir þessa málsmeðferð. Ég tel hana frá minni hendi alveg í fullu samræmi við eðli málsins.

Ég get að lokum sagt sama um ræðu hæstv. ráðh. og ræðu hv. þm. Str., þar er margt fleira, sem ég gæti gagnrýnt, en ég held, að ég hafi með þessum aths. drepit á það, sem okkur ber á milli í aðalatriðum í þessu máli, og hirði því ekki um minni atriðin, þar sem þau hafa ekki úrslitabýðingu í málinu.

Stefán Jóh. Stefánsson: Herra forseti. — Það er næsta eðlilegt, þegar umr. eru hafnar um þetta mál, að athyglin beinist að hverndarsamningnum frá 1941, sem segja má, að sé upphafinn með því máli, sem hér liggur fyrir. Í sambandi við það mál hélt hæstv. menntmrh. því fram, að sú samningagerð af hálfu Alþ. Íslendinga væri nauðungargerð, og að þeir, sem að þeim samningi stóðu, hefðu verið til þess knúinir af ótta við aðra íhlutun, ef ekki væri orðið við því tilboði, sem fyrir lá. Ég get ekki talað fyrir munn annarra flokka en míns flokks, Alþfl., varðandi þetta mál. Ég get skýrt frá því, að af hálfu Alþfl. var þetta engin nauðung knúin fram af utan að komandi öflum. Alþfl. greiddi heils hugar atkv. með verndarsamningnum frá 1941. Ef hæstv. kennslmrh. renndi augunum yfir þingtiðindin frá þeim tíma, yfir þau fáu orð, sem ég sagði um málið, þá mundi hann ekki finna einn einasta stafkrók um það, heldur hvert á móti. Og það er í fullu samræmi við afstöðu Alþfl. í þeim málum. Hann hafði þá skoðun, ekki frá 22. júní 1941, heldur frá 1. sept. 1939, að heill og velferð

mannkynsins væri undir því komin, að sameinuðu þjóðirnar ynnu styrjöldina við öxulríkin. Þessi skoðun Alþfl. var ekki bundin við tímatakmörkin 22. júní 1941. — Út frá þessu sjónarmiði vil ég undirstrika það, sem hv. þm. Str. sagði um þetta efni. Frá hans hálfu var það engin nauðung að samþykkja þennan samning, og ég vil skýrt taka það fram, að af hálfu Alþfl. var gengið heils hugar til samþykkis á þeim samningi.

Næst ber að staldra við meðferð þessa máls, þegar merkileg ný tíðindi gerast. 1. okt. 1945 berst islenzkum stjórnarvöldum beiðni Bandaríkjanna um herstöðvar hér á landi til langs tíma. Ég ætla ekki að rekja sögu þess máls, hún er öllum þingheimi kunn. Ég mun að sjálfsögðu í þessu efni aðeins tala fyrir munn míns flokks. Alþfl. tók það skýrt fram, þegar svarnotan var send Bandaríkjastjórn 6. nóv. 1945, að hann vildi ekki ljá máls á því að ræða við Bandaríkin um slíkan samning, eins og hann var þá borinn fram fyrst af hálfu Bandaríkjanna, 1. okt. 1945. Afstaða Alþfl. hefur verið skýr og greinileg.

Næst skal staldrað við og minnt þeirra yfirlýsinga, sem stjórn málaflökkarnir gáfu fyrir kosningarnar, er fram fóru 30. júní 1946. Hæstv. menntmrh. tók skýrt fram, að Alþfl. hefði gefið um það skuldbindingu og yfirlýst, að hann væri á móti því, að samið yrði um herstöðvar á Íslandi. Það er rétt. Alþfl. gaf um það yfirlýsingu í kosningastefnuskra sinni, og mun ég lesa hana upp ásamt litlum formála, með leyfi hæstv. forseta:

„Á 18. þingi Alþýðuflokksins var í ályktun sérstök áherzla lögð á, að þess verði vandlega gætt í meðferð islenzkra utanríkismála, að staðið sé vel á verði gegn hvers konar ágengni og ásælni erlends valds til umráða og áhrifa á fjárhagsmálefni, stjórnarmál og þjóðernismál, og að gjalda beri einkum varhuga við umráðum og áhrifum erlends audmagns og öllum tilraunum, er miða í þá átt, að erlend stórveldi styðji einstaka stjórn málaflökka eða stéttir til áhrifa á islenzk þjóðmál í anda þess eða þeirra stórvelda, er með afli fjár eða annarra áhrifa sveigja flokka eða stéttir til hlýðnisafstöðu við erlent vald.

Erlundur her hefur dvalið á Íslandi meginhluta stríðsáranna og með þeim samningum á milli islenzkra stjórnarvalda og Bandaríkjastjórnar. En þótt Íslendingar lánuðu land sitt til hernaðarþarfa á stríðsárunum, og aðstoðuðu þannig lýðræðisþjóðirnar í baráttu þeirra gegn einræði og ofbeldi, vilja þeir ekki hafa hér á landi neinar herstöðvar.

Alþýðuflokkurinn kvað fyrst upp úr um það, síðastliðið haust, að hann væri því eindregið andvígur, að léð yrði máls á, að nokkrar samningaumleitanir færu fram við Bandaríkin um slíkar herstöðvar.

Þeirri stefnu, sem flokkurinn hefur þannig markað, mun hann ótrauður fylgja, hver sem í hlut á.“

Þetta er að mínu viti skýrt og ótvírætt í kosningastefnuskra Alþfl.

En þá kem ég að því, sem er þungamiðja þessa máls og ég mun minnst nokkrum orðum á, er verið er að ræða um samning um herstöðvar á Íslandi. Áður en ég kem að því, þykir mér rétt

að drepa á það í sambandi við uppkast það, sem fyrir liggur, að nokkur skýlaus og ákveðin atriði eru í samningsuppkastinu, sem eru þannig, að hver og einn einasti sannur Íslendingur hlýtur að gleðjast yfir þeim. Þau atriði er að finna í fyrstu grein samningsuppkastsins um það, að hverndarsáttmálinn frá 1. júlí 1941 skuli niður falla. Þetta er fyrsta atriðið. Og þrátt fyrir það að það sé og hafi verið íslenskur málstaður, að hverndarsáttmálinn hafi af sjálfu sér fallið niður við stríðslokinn, þá er það víst og áreiðanlegt, að til þessa hefur ekki fengizt viðurkenning á því af hálfu hins samningsaðilans. Það er því ekki þýðingarlaust atriði að fá skýlausa og ákveðna viðurkenningu hins samningsaðilans á því, að hverndarsamningurinn sé niður fallinn. — Annað atriðið, sem mun gleðja alla, er niðurlag 2. gr., þar sem talað er um, að flugvöllurinn sé skýlaus eign íslenska ríkisins. — Þriðja atriðið er í 4. gr. samningsins. Þar er því lofað, að Bandaríkin skuldbindi sig til að flytja á brott allt herlið og sjólið Bandaríkjanna innan 180 daga frá gildistöku samningsins. Og út af deilum og mismunandi skilningi, sem komið hefur fram í þessu efni varðandi brottflutning herliðsins frá Reykjavík, þá vil ég taka undir það með hæstv. forsrh., að mér er vel kunnugt um, að það er skýlaus fyrirætlun Bandaríkjastjórnar hvað herliðið í Reykjavík snertir að flytja það burt mun fyrr en herliðið frá Keflavíkurflugvöllinum. Og ég er ekki í vafa um, eins og hæstv. forsrh. hefur lýst yfir, að það er auðvelt að fá um þetta skýlausa yfirlýsingu frá fulltrúum Bandaríkjastjórnar hér á landi. Ég tel því 4. gr. samningsins mikils virði fyrir Íslendinga, ef hún er rétt og eðlilega skýrð. — Fjórdða atriðið, sem ég tel mikils virði, er í 6. gr. Þar er ákvæði um það, að Bandaríkjamenn skuldbindi sig að svo miklu leyti sem kringumstæður leyfa til að þjálfa íslenska starfsmenn í tækni flugvallarekstrar, svo að Ísland geti í vaxandi mæli tekið að sér rekstur flugvallarins, að svo miklu leyti sem frekast er unnt. Efni þessarar gr. er, að þetta skuli gert eftir því, sem Ísland geti lagt fram menn til þess að fá þá þjálfaða í flugvallarekstri og meðferð. Verða þeir þá þjálfaðir með það fyrir augum, að þeir geti síðar leyst ameríska starfsliðið af hólmi, þegar þar að kemur. — Svo er það niðurlag 7. gr., sem er mikils virði: Slik ákvæði raska þó ekki úrslitayfirráðum ríkisstj. Íslands hvað umráð og rekstur flugvallarins snertir. — Ég vildi aðeins draga fram þessi atriði til þess að sýna, að í samningi þessum felast skýlaus ákvæði, sem hljóta að gleðja alla sanna Íslendinga.

Þá kem ég að því atriði, hvort ákvæði samningsins um tímabundin og tiltekin friðindi fyrir Bandaríkin séu sama og dulbúin herstöð, eins og haldið hefur verið fram hér á Alp. Ef slíkt væri rétt, þá skyldi ég taka undir það með hæstv. menntmrh., að samþ. slíks samnings væri brot á yfirlýstum vilja og skoðunum a. m. k. Alpfl. síðan í síðustu alþingiskosningum, og væntanlega mætti segja sama um fleiri flokka. En hvað er það þá, sem um ræðir í samningnum um tímabundinn og tiltekinn afnotarétt Bandaríkjanna af flugvöllinum, sem telja mætti hættulegt eða

skyld herstöðvum? Í 5. gr. er hægt að sannfæraast um það, hvort um dulbúna herstöð sé að ræða eða ekki. Og það skulu menn gera sér ljóst, að það væri alvarlegt mál, ef um slíkt væri að ræða, þar sem í yfirlýsingum Bandaríkjanna er ekkert slíkt látið í veðri vaka. Ef þetta reyndist nú vera svo, þá væru Bandaríkin í fyrsta lagi að svikjast aftan að okkur með brögðum. Og við, sem viljum vinna að þessari samningagerð, værum þá einnig svo fávísir og fáfróðir, að við sæjum ekki við brögðunum eða vildum svikja áður gefnar yfirlýsingar. Þess vegna er þetta alvarlegt mál og alvarlegur áburður á hendur þeim, sem fengizt hafa við þessa samningagerð. En hvað er það þá, sem er fölgandi í 5. gr. samningsuppkastsins? Það er að sjálfsögðu aðalatriði málsins. Ég mun með leyfi hæstv. forseta lesa upp upphaf gr.; þar segir: „Flugföllum þeim, sem rekin eru af Bandaríkjastjórn eða á hennar vegum í sambandi við framkvæmd þeirrar skyldu, er Bandaríkin hafa tekið á hendur, að hafa á hendi herstöð og eftirlit í Þýskalandi, skulu áfram heimil afnot af Keflavíkurflugvöllinum.“ Þetta er þungamiðjan. Ég hef leitt rök að því og það hefur verið gert áður, að flugvöllurinn er undir íslenskum yfirráðum og allir hermenn eru farnir brott a. m. k. eftir 6 mánuði. Þess vegna er aðeins um það að ræða, að flugvélar Bandaríkjastjórnar hafa samkv. samningi við íslensku ríkisstj. rétt til að lenda á alíslensku yfirráðasvæði, meðan Bandaríkin eru að fullnægja skuldbindingum sínum um heretu Þýskalands. Og er það rétt að kalla slíkt herstöð? Hvað er eiginlega herstöð? Mér finnst, að það hljóti að liggja í hlutarins eðli, að herstöð sé aðsetursstaður hers, þar sem séu yfirráð hers og herstöjórnar. Ég sé ekki, að hægt sé að skilgreina herstöð með öðru móti en því, að tvennt þurfi að vera til staðar: her og tæki til að beita ef á þarf að halda. Hvernig er það, hvað þetta snertir, á flugvöllinum? Flugvöllurinn er óskoruð eign Íslendinga og undir stjórn íslensku ríkisstj. Og eftir 6 mánuði verður þarna ekki einn einasti hermaður. Þá skortir á þetta skilyrði. En sé þetta allt svo lævislegt, að það sé aðeins ætlunin að færa hermennina úr herbúningnum og láta þá fara í borgaralegan klæðnað til þess að gera þetta sem ólíklegast, þá er hitt atriðið eftir. Hvar eru hertækin? Það skilyrði er ekki heldur fyrir hendi. Þar verður engin loftvarnabyssa, enginn hermaður og yfirleitt engin vopn. Er svo hægt að tala um, að þarna sé hernaðarbækistöð? Og reyni einhver að halda því fram, þá skal hann koma með fullkomnari skilgreiningu á því, hvað sé hernaðarbækistöð, hvaða skilyrði þurfi og séu þarna til staðar. Ég tel, að þessi tvö skilyrði þurfi að vera þar til staðar, en hvorugt sé þar. Ég vil slá því föstu, að hér sé ekki um samning að ræða, sem hafi í sér fölginn hinn minnsta rétt fyrir Bandaríkin til að hafa herstöðvar á Íslandi. En ég vil segja það við þá menn, sem hafa hina verstu trú á Bandaríkjunum — og þeir menn eru vissulega til hér á Alp., — að án þess að ég ætli að fara að gerast talsmaður þeirra hér, þá er samt hægt að viðurkenna þá staðreynd, að viðskipti okkar við Bandaríkin hafa yfirleitt ekki verið þannig, að menn hafi þurft að kvarta

yfir þeim. Og hverjir voru fyrstir til að viðurkenna sjálfstæði Íslendinga? Voru það ekki Bandaríkin?

Ég vil slá því föstu fyrir mitt leyti, að í þessum samningi felist ekki neitt það atriði, sem sé þess valdandi, að hægt sé með nokkrum rökum að segja, að hér verði herstöð. Þegar þessa er gætt, þá er það næsta auðsætt, að Alþf. gengur ekki á nokkra fyrri yfirlýsingu sína varðandi herstöðvar á Íslandi, þótt hann vilji samþykkja þennan samning. En er þá eitthvað í þessum samningi, sem er svo óhagstætt og illa við unandi eða að það skerði sjálfstæði landsins þannig, að við getum þess vegna ekki samþykkt hann? Ég skal ekki fara nákvæmlega út í hverja einstaka gr. samningsins. Það hefur verið gert nokkuð að því og verður gert betur síðar, þegar málið verður athugað í n. Það, sem mér skilst, að helzt geti bent til þess, er, að hópur útlendra manna á að dveljast á íslenskri grund, sem gæti þó ekki orðið lengur en sex og hálf ár, nema Íslendingar kysu það. Þessir menn væru að vinna að ákveðnum rekstri flugvallarins og auka flugvallarstarfsemina, og til þess þarf að flytja inn talsvert mikið af efni frá Bandaríkjunum. Það á ekki að greiða neina tolla af því efni, sem þarf til að halda við flugvelli okkar og auka hann og reisa mannvirki. Er það atriði óeðlilegt? Ég segi nei, þegar af þeirri ástæðu, að allt þetta fellur í hlut Íslendinga að samningstímabilinu loknu, allt, sem ekki er hreyfanlegt á vellinum. Og mestur hluti þess, sem lagt er í kostnað á vellinum, er til viðhalds, aukningar og endurbóta á flugvellinum sjálfum og einnig húsaþykkingar og þess háttar. Þá er það með þessa menn, við skulum segja 600, eftir því sem fyrir liggur nánast, að getu orðið þarna fyrst í stað. Þó að ekki sé ákveðið loforð um, að ekki fari fram úr þessari tölu, þá hefur hæstv. forsrh. lesið upp bréf, þar sem m. a. segir, að Bandaríkin skuldbindi sig til að hafa tölu þessara borgaralegu starfsmanna sem allra lægsta að þeir geti komist af með. Og þeir geta ekki hugsað sér, að talan þurfi að fara yfir 600. Þetta er rétt að hafa í huga, þegar rætt er um málið. En er þá vera þessara manna og vinna á íslenskum flugvelli skerðing fyrir sjálfstæði Íslands og óviðurkvæmleg vegna stolts ríkisins? Ég held, að tæplega sé hægt að álíta það. Ég veit, að hæstv. atvrmh. er manna kunnugast um, að okkur skortir mjög lið til að halda uppi rekstri okkar íslenskra flugvallar í Reykjavíkurbæ, sem við tókum við af Bretum. Það mun æði stór hópur brezkra þegna vinna þar, og dettur engum í hug, að neitt sé óeðlilegt, meðan við eigum á að skipa aðeins fámennum hópi íslenskra kunnáttumanna á þessu sviði, flugvallatækninni. Hygg ég þess vegna, að tilvist eitthvað 600 amerískra manna suður á Keflavíkurflugvelli undir íslenskri stjórn og íslenskum fána ætti ekki að vera neitt ógurlegt og hættulegt fyrir sjálfstæði og stolt íslensku þjóðarinnar. Það hefur verið sýnt fram á það ótvírætt eftir samningnum, að þessir menn eru undir íslenskri lögsögu. Þeir hafa samkv. samningnum viss takmörkuð friðindi, sem eru tæmandi upp talin í samningnum. Allt, sem ekki er þar talið, fer að íslenskum réttarreglum. Það er sú venjulega lögskýring í samningum yfirleitt og

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

venjulegri löggjöf. Það þarf ekki að orða það sérstaklega í samningnum, að allt annað en það, sem beinlínis er talið upp í samningnum, hlíti fyrir mælum íslenskra laga, íslenskri lögsögu og dómsvaldi. Og ég ætla, að þeir ameríska menn þyrftu jafnvel að leita til eins hv. þm., sem hér er í salnum, um leyfi til að bera byssu, þ. e. a. s. sýslumanns Gullbringu- og Kjósarsýslu. (Rödd af þingbekkjum: Það er nú ekki lamb að leika sér við!) Ég veit, að hann mun gæta íslenskra laga og réttinda ekki síður en önnur yfirvöld.

Ég gleymdi einu atriði í sambandi við hugleiðingar mínar um það, hvort hér væri um herstöðvar að ræða, ef við leyfum Bandaríkjamönnum að lenda hernaðarflugvélum á flugvelli á Íslandi undir íslenskri stjórn. Mér er kunnugt, að á meginhluta flugvallar hér í Evrópu, í hlutlausum ríkjum og ríkjum, sem í stríðinu voru og eru nú laus, er það algengt, að erlendir hermenn starfi. Margir Íslendingar, sem komið hafa á Brommaflugvöllinn rétt við Stokkhólm, hafa séð hermenn í amerískum herklæðum. Slíkt er ekki sjaldgæf sjón í sambandi við móttökur á þeim velli. Það er alveg víst, að á meginhluta flugvallar á meginlandi Evrópu hjá fullkomlega sjálfstæðum ríkjum, sem halda uppi virðingu sinni og vilja halda uppi ákveðinni utanríkismálastefnu, má sjá hernaðarflugvélar lenda með göðu samkomulagi við hlutaðeigandi ríkisstjórnir.

Ég fyrir mitt leyti hef slegið því föstu, að ég vil ekki hafa neinar herstöðvar hér, og hef reynt að færa rök að því, að ekkert sérstakt sé í samningnum, sem geri það að verkum, að Íslendingar þurfi að blygðast sín vegna sjálfstæðis síns og sjálfsvirðingar. En þá er eftir spurningin um það, hvort það sé samt rétt og eðlilegt að veita Bandaríkjunum þau ákveðnu, tímabundnu og takmörkuðu friðindi, sem í samningnum felast. Ég verð þá að segja fyrir mitt leyti, að ég álít ákaflega örðugt, eins og á stendur, að neita ágætri vinnu og viðskiptaþjóð um það, sem flestar aðrar þjóðir mundu gera. Það eina, sem mér skilst yfirleitt að sé þungamiðjan í þessu efni hjá þeim mönnum, sem ráðast á samninginn, er tortryggni og aftur tortryggni í garð Bandaríkjanna um, að þau muni misnota samninginn, beita smáþjóðina bola- og fantatökum. Það er þessi tortryggni, sem vakir í brjósti þessara manna. En ég segi fyrir mig, að ég ber ekki í brjósti þessa tortryggni til Bandaríkjanna og tel alveg útilokað, að þeir vilji með yfirdrepskap og lymskulegum hætti ná yfirráðum eða tókum á Íslandi. Ég ber þeim ekki slíkt á brýn. Það skal gert af öðrum hér í þessum þingsal.

Það virðist sem þetta mál ætli að verða mikið æsingamál. Og svo er æði oft um málefni hér á Íslandi, sem snerta afstöðuna út á við. Það verða í reyndinni heitustu deilumálin. Það eru oft hörð stundaráttök um ýmis hagsmunamálefni innan hins íslenskra þjóðfélags, en það er venjulega bara áhlaup í sprettum og skammæ. En það er eins og húi í undirdjúpinu einhver straumur, sem stundum kemur upp á yfirborðið. Þessi straumur á rætur sínar að rekja til misjafnra lífsskoðana og viðhorfa til alheims stjórnmála yfirleitt. Og í þessu máli kemur sá þungi straumur nú upp á yfirborðið. Menn tala bæði um

vestraent og austrænt lýðræði og vestræna og austræna „blokk“, og menn reyna að skilgreina hvort tveggja, lýðræðið og „blokkirnar“. En við skulum vona, að ekki komi til þess, að myndaðar verði fjandsamlegar „blokkir“, austræn og vestræn, — við skulum vona það okkar sjálfra vegna. Ég fyrir mitt leyti vil ekki, að Íslendingar vinni að því vitandi vits að gerast þátttakandi í ákveðinni „blokk“. En ég neita algerlega fyrir mitt leyti, þegar um hagsmunamál Íslands er að ræða og við vinveitt ríki að eiga, að þá eigi vinsemdin og ástúðin gagnvart austrinu að ráða aðgerðum okkar. Á Alþingi 1941, þegar rætt var um hverndarsamninginn, lét ég svo um mælt, að frá mínu sjónarmiði og sjónarmiði Alþfl. væri það afgerandi að vera með hverndarsamningi, af því að við álitum það hagkvæmast og eðlilegast fyrir Ísland. Okkur þótti það líka ánægjulegt, að slíkt gat orðið til hagsmuna fyrir þá aðila, sem við höfðum fulla samúð með í heimsstyrjöldinni. Ég vil nú segja út af þessu máli eins og árið 1941. Mín afstaða og afstaða Alþfl. móttast af því eingöngu, hvað er hagsmunamál Íslendinga, en ekki öðru, hvorki vilja Bandaríkjanna né Rússlands, — aðeins hvað beztr verður talið fyrir öryggi og framtíð íslensku þjóðarinnar. Við höfum á því trú, að gera eigi slíkan samning eins og liggur fyrir, vegna hagsmuna Íslands, og einmitt þess vegna mun ég fyrir mitt leyti greiða honum atkv.

Einar Olgeirsson: Hæstv. forsrh. sagði áðan, að hann eða við værum húsbóndi á okkar heimili. Hann hefur nú um nokkurt skeið staðið í samningum um það að fá „gestina“, sem dvalizt hafa hér, til að fara burt af okkar heimili, af því að við álitum, að dvöl þessara gesta sé lok-ið, samkv. samningi. Hvernig hefur honum gengið að vera húsbóndi á sínu heimili? Hann skýrir árangurinn svo, að gestirnir liti öðruvísi á, að það séu ekki við Íslendingar, sem ráðum, hve lengi gestirnir dvelja, og að gestirnir hafi rétt til að vera lengur. (Forsrh.: Það hlýtur að standa á boðskortinu dálítið lengri frestur). Gesturinn túlkar samninginn á sinn hátt. En þegar Gamli sáttmáli var gerður var sett í hann það ákvæði, að Íslendingar skoðuðu hann niður fallinn, ef hinn aðilinn gerðist sekur um trúnaðarbrot. Og Íslendingar hafa litið svo á í allri sinni sjálfstæðisbaráttu, að skilningur okkar gagnvart þessu atriði skyldi ráða, en ekki hins ríkisins, þótt voldugra sé en við.

Hæstv. forsrh. minntist líka á, að samningar væru öryggjð fyrir þann veika. Vissulega er það svo venjulega. Þess vegna er lögd áherzla á það af hálfu hins veika, að svo sé frá samningum gengið, að þeir tryggi rétt hins veika. En þó reukum við okkur á, að þegar svo vel er gengið frá samningi eins og ætla mætti um samninginn frá 1941 um hverndina, þá ráðum við þó ekki, hvernig slíkur samningur er túlkaður og hvernig réttindi okkar eru framkvæmd í okkar eigin landi. Ég held, að einmitt þetta, sem hæstv. forsrh. sagði áðan, að við værum húsbændur á okkar heimili, hafi verið frekar óheppilega orðað, — einmitt vegna þess, sem nú liggur hér fyrir. Hann hafði tekið að sér á fyrri hluta þessa þings

að semja við Bandaríkjastjórn um brottför hersins, sem hér hefur dvalizt. Hann hefur nú sagt fyrir þessu sama þingi, að hann fái herinn ekki til að fallast á skilning Íslendinga í þessu máli, og vegna þess að hann fái ekki herinn til þess, þá sé ekki hægt að fá Ísland laust við hersetuna, nema með því að gera þennan samning, sem hér liggur fyrir frá hendi forsrh. Hann hefur nú lagt hér fyrir till. til þingsályktunar um heimild fyrir ríkisstj. til að gera samning við Bandaríki Ameríku um niðurfelling hverndarsamningsins frá 1941 o. fl. Og í allri röksemdafærslunni, sem flutt er fram, er það sagt, að allur síðari hluti þessa samnings sé skilyrði fyrir því, að Bandaríkin standi við þann samning, sem þau gerðu 1941, og er þá átt við sjónarmið Íslendinga. Í upphafi þess bréfs, sem sendir áð Bandaríkjanna skrifaði og hér er birt, standa þessi orð, með leyfi hæstv. forseta:

„Árið 1941 fól ríkisstjórn Íslands Bandaríkjunum hvernd landsins. Sú hætta, sem þá steðjaði að Íslandi og meginlandi Ameríku, er nú hjá liðin með hernaðaruppgjöf möndulveldanna.“ Það, sem Íslendingar og Bandaríkjamenn hafa deilt um undanfarið, er það, hvort hætta, sem skapaðist 1941, sé úti og stríðið, sem þá stóð og Bandaríkin drögust inn í, sé búið eða ekki. Íslendingar halda fram, að það sé búið, hattuástandið liðið hjá með uppgjöf möndulveldanna. Hér stendur í bréfinu: „Hætta er nú liðin hjá með hernaðaruppgjöf möndulveldanna.“ Í sjálfum samningnum viðurkennir Bandaríkjastjórn það, sem Íslendingar halda fram í þessu máli. Við höfum staðið fast á þessum skilningi, og öll sagan kennir okkur, að það er nauðsynlegt fyrir okkur sem smáþjóð að standa fast á þeim skilningi, sem við höfum á málinu. Við höfum í sjö aldir haft staðfastan skilning á ákveðnum sáttmála, og ekki viðurkennt annan skilning, þó að staðreyndir hafi verið í ósamræmi við sáttmálann. Við höldum staðfastlega við þann skilning, að konungurinn, sem við tókum 1264, væri konungur íslensku þjóðarinnar, en erlent ríki ætti engu að ráða um þjóðfélag á Íslandi og stjórn hér. Og þó að erlent ríki hefði hrifsað til sín völd og ráð, þá höfum við neitað að viðurkenna slíkt. Í sjálfstæðisbaráttu okkar var staðið með mikilli festu á okkar skilningi á þeim samningi, sem við höfðum gert, þó að við værum veikari þjóðin. Og það verður ekki til heilla í þeirri sjálfstæðisbaráttu, sem við þurfum að heyja nú, að vikja frá okkar eigin skilningi á málinu, eins og hér á að gera. Ég fyrir mitt leyti vil heldur búa við það, ef erlendu stórveldi þóknast að haga sér í trássi við íslensk lög, en að það fái okkur til að ganga inn á samning, sem við ella mundum ekki ganga inn á.

Það hefur verið minnzt á það í þessum umr., að það væri ekki vottur af vináttu við Bandaríkin, ef ekki er gengið að því samningsuppkasti, sem fyrir liggur. Hæstv. forsrh. orðaði það svo, að sendimenn Bandaríkjanna þykjast vera búnir að ganga svo langt, að ekki væri vinsamlegt að neita. Mér er kunnugt, að herfróðir menn í Bandaríkjunum, sem spurðir hafa verið um þýðingu Íslands og sáttmálaus milli Íslands og Bandaríkjanna, hafa sagt, að án þessa sáttmála

mundi að öllum líkindum England hafa verið svelt til uppgjafar, og að sá sáttmáli hafi stýtt stríðið að minnsta kosti um 10%. Mætti þá reikna, að í peningaútgjöldum fyrir ríkissjóð Bandaríkjanna mundi það svara til 30 þúsund millj. dollara, sem Ísland hefur sparað Bandaríkjunum í herkostnað, svo að við alls ekki reiknum með þeim mannslífum, sem bjargað hefur verið. Ég býst nú við, að þegar þar að auki er á það litið, að Ísland hefur misst hlutfallslega eins mikið eða meira af mannslífum í ófriðnum en Bandaríkin, þá sé hart að bera íslenzku þjóðinni á brýn, að það sé vottur um óvináttu gagnvart Bandaríkjunum að standa fast á rétti sínum, — á þeim rétti, sem slíkur samningur veitir, á þeim rétti, sem Íslendingar hafa veitt Bandaríkjunum um tíma og gefið hafa Bandaríkjunum aðra eins hagsmuni og þessi samningur hefur gert. Ég álit þess vegna fjarri lagi og algerlega óviðeigandi röksemd og í raun og veru sama sem hótun um nauðung að heita því í þingsal, að það sé óvinsamlegt gagnvart Bandaríkjunum að neita að gera þennan samning. Hitt mætti miklu fremur segja, að óvinsamlegt væri af hálfu Bandaríkjanna eftir öll þau friðindi, sem þau hafa notið í krafti þessa samnings, að standa ekki við hann með þeim skilningi, sem Íslendingar hafa á honum, ekki sízt eftir að Bandaríkin sjálf í bréfi eru búin að lýsa yfir, að sú hætta, sem knúði menn til að gera samninginn, sé liðin hjá. Það nær engri átt að nota „vináttu Bandaríkjanna“ sem svipu á þm., og ég vil frábíðja mér, að ráðh. eða neinir aðrir þm. noti slíka röksemd í umr. hér. Það erum við Íslendingar, sem eignum kröfu á, að Bandaríkin sýni það, að þau kunni að meta það, sem við höfum fyrir þau gert. Við erum jafnréttbár aðili, og það í okkar landi, af því að við höfum leyft þeim okkar land um tíma og sparað þeim mannslíf og fjárfúlgur, og — eftir því, sem sumir segja — hafa þeir á því unnið styrjöldina. Þess vegna er fjarri lagi fyrir Bandaríkin að gera annað en það, sem er vinsamlegt og samkvæmt óskum íslenzku þjóðarinnar. Og er nokkur hér inni, sem efast um, að íslenzka þjóðin óskar þess, að Bandaríkin fari héðan með her sinn? Hvers vegna verða Bandaríkin ekki við slíkri ósk?

Hæstv. forsrh. minntist áðan á, að Íslendingar væru yfirleitt ekki feimnir að láta í ljós skoðanir sínar. Ég veit þó, að það er af feimni, að hæstv. forsrh. hefur ekki kunnað við að láta þá skoðun í ljós við Bandaríkin, að þau ættu að fara héðan samkv. samningnum. Hann kann ekki við að minnast á það við þjóð, sem við viljum eiga vináttu við og sýnt hefur aðra eins vináttu og Bandaríkin, — kann ekki við að segja þeim, að tími sé kominn til að fara burt, án þess að gera kröfu um nokkur friðindi í staðinn. Svona eru nú Íslendingar stundum feimnir, þegar á á að herða. Hæstv. ráðh. gat þess líka áðan, að ekki væri samrýmanlegt við vinfengi þjóðarinnar að neita henni um þennan samning. Ég trúi þessu ekki. Ég trúi bókstaflega ekki, að það liggi hér fyrir, að Bandaríkin skoði það sem óvinsamlegt athæfi gagnvart sér að neita að samþykkja þennan samning. (Forsrh.: En ég skoða það svo). Það varðar íslenzku þjóðina ekkert

um. Það, sem okkur varðar í þessu tilfelli, er það, ef við heyrðum, að Bandaríkin skoðuðu neitun okkar sem óvinsamlegt athæfi. Við vitum, hvað það þýðir á diplómátsku máli, og það er þá bezt, að það liggi fyrir, ekki bara yfirlýsing forsrh., hvað hann skoðar í þessu sambandi, heldur hvað er Bandaríkjanna skoðun. Það er æskilegt, að það komi alveg beint fram.

Það má vafalaust allmikið deila um þann samning, sem gerður var 1911, og ætla ég ekki í þessari ræðu að gera hann að sérstaklega miklu umtalsefni. En öðruvísi hefðu Íslendingar tvímælalaust gert þennan samning, ef ekki hefði verið hér her í landinu og ríkisstj. ekki verið settur svo að segja 24 stunda frestur, — og sama daginn sem Alþ. samþykkti samninginn, steig amerískur her á land. Það þarf ekki að bollaleggja mikið, undir hvers konar kringumstæðum hann var skapaður. Hitt er staðreynd, að að áliti okkar Íslendinga er samningurinn rofinn, og Bandaríkin hafa hervald í þessu landi í dag í trássi við okkar ríki. En þau rök, sem liggja fyrir þessari till., eru þau, að Bandaríkin álita, að þeim beri ekki skylda til að fara burt með her sinn, en muni hins vegar gera það, ef þau fái þennan samning, sem hér um ræðir. M. ö. o. þau ætla ekki að flytja herinn burt nema þau fái þennan samning, þó að við Íslendingar álitum, að þeim beri að fara samkv. fyrri samningi. Hvað þýðir þetta? Það á í krafti þess hervalds, sem þegar er í landinu, og í trássi við vilja íslenzku þjóðarinnar að knýja fram samninginn, sem liggur fyrir Alþ., vegna þess að þjóðinni þykir þó betra að fá slíkan samning en neyðast til að þola þá lengur í landinu. Þetta þýðir það, að í krafti þess hervalds, sem nú er í landinu, er verið að þvinga þessum samningi upp á okkur. Það eru rökkin fyrir þeim mönnum, sem tala með þessum samningi, og það er þetta, sem er algerlega óviðeigandi í þessum samningi. Við eignum að gera þennan samning við Bandaríkin, á meðan her þeirra er í þessu landi og undir þeirri forsöndu, að við fáum þá ekki til að fara burt öðruvísi en að gera þennan samning. Við höfum áður orðið að gera samning, þegar her hefur verið í landi okkar, en íslenzka þjóðin hefur aldrei tekið slíkan samning alvarlega. Hún leit aldrei á það sem gildandi samning, sem gerður var í Kópavogi, og mun aldrei lita á þann samning sem gildandi, sem gerður er, á meðan erlendur her dvelur í landinu í trássi við vilja hennar og skilning hennar á, hvernig gera beri samninga. Þetta verða þau rök, sem íslenzka þjóðin mun bera fyrir sig bæði inn á við og út á við í hverri þeirri deilu, sem kemur til með að rísa út af þessu. Það, sem Bandaríkjunum bar að gera, ef þau ætluðu að semja við okkur sem jafnréttbáan aðila, var að fara með her sinn burt úr landinu og mælast síðan til þess, að samningur yrði gerður. Hitt er vægast sagt óviðfelldið. Aðstaða sú, sem við höfum til að gera þennan samning, er okkur ósamboðin. Það er okkur ósamboðið, að ekki skuli rétt við okkur sem frjálsa menn og að okkur skuli vera boðið að gera samning til lengri tíma en til stóð, svo framarlega sem fyrri samningurinn á að vera úr gildi fallinn. Þess vegna er það algerlega óviðeigandi, að samningurinn komi hér fram, og

ég álit það ekki vansalaust fyrir Alþ. að ganga að slíkum samningi.

Þá vil ég í öðru lagi taka það fram, að ég álit undirbúning þessa samnings algerlega óverjandi. Það er siður, þegar samningar fara fram milli ríkja og það um minni mál en þetta, að opinberlega sé sett nefnd. Slíkt hefur verið gert, þegar um minni mál hefur verið að ræða en þetta; t. d. í handritamálinu, sem okkur er hjartfólgið, og í fleiri málum hefur verið sett sérstök n. til þess að ræða um þau. Það hefur ekki verið vani, að verið væri með mikið laumuspil um slíka samninga, og hefði ég talið rétt undir þessum kringumstæðum, að allir flokkar hefðu átt fulltrúa, þegar þannig samningur var undirbúinn, eða a. m. k. hefði átt að bera hann undir utanrnm. Það hefur aldrei komið fyrir, að samningur væri borinn fram án þess að hann væri fyrst ræddur í stjórninni. Nú vill svo undarlega til, að sendimaður Bandaríkjustjórnar, sem hér hefur verið, hefur varla verið opinberlega tilkynntur. Það hefur ekki verið skipuð nein n. Danir sendu hingað menn út af dönsku samningunum, og máttu þeir sitja hér á mörgum fundum út af þeim. En hér fer ekkert slíkt fram, og hæstv. forsrh. hefur skýrt svo frá, að hér í þ. hafi ekki verið nema tveir flokkar, sem á fyrri hluta þess vildu fella till. um að krefjast þess, að Bandaríkjamenn færu með herinn úr landinu, og að hann hafi litið svo á, að ekki væri rétt, að aðrir tækju þátt í þessum umr. en þeir, sem ekki vildu krefjast þess, að herinn færi burt. Það er undarlegt, ef eingöngu þeir, sem ekki vildu krefjast þess, að Bandaríkjamenn færu burt með her sinn, eiga að taka þátt í þessum umr., ef tilgangurinn er að ná sem beztum kjörum. Það hefur aldrei þótt verra að hafa þá kröfu-hörðustu með, — það hefur aldrei þótt óþægilegra, til þess að ná sem beztu út úr samningum. Ég skil ekki þá röksemd að vilja eingöngu hafa þá menn með, sem vildu fella till. um, að herinn færi burt. Það er undarleg röksemdafærsla. Þegar þar við bætist, að það er ekki einu sinni stj. öll, sem er með í þessum samningi, og að hann hefur ekki einu sinni verið lagður fyrir utanrnm., þá eru það undarlegar aðferðir, sem beitt er við að ná sem beztum samningum. Það er að minnsta kosti einkennilegt, þegar hæstv. forsrh. kemur fram og segir: „Þetta eru beztu samningarnir“, þegar aðrir hafa ekki fengið að reyna, hvort ekki er hægt að fá betri samninga. Móti slíkum vinnubrögðum er aðeins til eitt vald í höndum allra þeirra þm., sem hvergi hafa nærri þessum samningi komið, og það er að reyna að knýja fram breyt. á honum. Það er forsrh. að kenna sjálfum, sem hefur undirbúið þennan samning, ef nú verða lagðar fram þær brtt., sem reyna til fulls á það, hve langt Bandaríkjamenn eru reiðubúnir að ganga. Þess vegna er undirbúningur þessa samnings óhæfur af hendi forsrh., og hann hefur engan um að saka nema sjálfan sig, ef umr. verða meiri og hvassari og öðruvísi en hann hefði kosið, þegar þessi samningur kom fyrst til þings og þjóðar.

Ég skal svo koma að þessu samningsuppkasti sjálfu. Forsrh. sagði sjálfur, að rök þessa samnings og ástæðan til þess, að Bandaríkjamenn

færu fram á að fá hann samþ., væri sú, að þeir þyrftu að fá hér flugréttindi. Við Íslendingar höfum samning við Bandaríkjamenn um flugréttindi, samning, sem var samþ. hér 24. janúar 1945, samning um loffflutninga milli Íslands og Bandaríkjanna og rétt fyrir Bandaríkin til að flytja áfram til hvaða lands sem vera skal farþega og póst. Þeir mega koma hér við á ferðum sínum til endastöðva sinna. Þennan samning hafa Bandaríkin við okkur, og samkv. honum geta þeir flutt eins mikið af farþegum og þeir vilja og eins mikið af flutningi og l. samkv. er leyfilegt að flytja til Evrópu. Ég hef ekki enn þá skilið, hvað það er, sem vantar í þennan samning, til þess að Bandaríkjamenn geti fullnægt þeim skuldbindingum, sem þeir hafa tekið á sig við-vikjandi herstjórninni í Þýskalandi. Ég vildi gjarnan fá upplýsingar um, hvað það er, sem Bandaríkin ætla að flytja samkv. þessum samningi, sem ekki er hægt að flytja samkv. þeim samningi, sem nú er í gildi. Það virðist svo sem hermenn geti. samkvæmt þeim samningi, sem nú gildir, verið farþegar í flugvélum. Ég veit ekki til þess, að flugvélnarnar neiti að taka hermenn sem farþega. Meira að segja hermenn sína geta Bandaríkin flutt til Evrópu. Hvað er það, sem Bandaríkjamenn vilja tryggja sér, sem þeir hafa ekki með þeim réttindum, er þeir nú hafa í Keflavík? Það liggja ekki fyrir um það upplýsingar. Forsrh. sagði aðeins, að þá vantaði viss flugréttindi, og þeir hafa viss flugréttindi.

Þá kem ég að þeirri fullyrðingu, að Bandaríkjamenn segjast hafa tekið að sér skuldbindingar og í krafti þeirra skuldbindinga þurfi þeir að hafa hér flugvöll. Eru þessar skuldbindingar gagnvart Englandi, Frakklandi, Rússlandi og sameinuðu þjóðunum? Það hefur ekki verið sagt neitt um það, hvaða skuldbindingar þeir hafi tekið að sér í Þýskalandi, sem þurfi að fullnægja samkv. þessum samningi hér. Þegar þeir segja, að þeir hafi tekið á sig skuldbindingar, hvernig stendur þá á því, að ekki fylgja meðmæli um það, að vegna skuldbindinga, sem þeir hafi tekið á sig, þá þurfi að láta í té þau réttindi, sem farið er fram á í samningsuppkastinu, sem hér liggur fyrir? Eitt af því, sem tekið er fram í samningi sameinuðu þjóðanna, er það, að meðmæli skuli fylgja kröfum um réttindi vegna skuldbindinga þeim til handa, og eitt af því, sem við Íslendingar ræddum mikið um í sambandi við inn-göngu okkar í samband sameinuðu þjóðanna, var það, að við vildum standa vel á verði gegn því, að nokkur þjóð gæti aukið hér rétt sinn á kostnað annarrar. Þessi réttur til yfirferðar mundi fyrst og fremst þýða herflutninga. Ég býst ekki við, að Bandaríkin hafi rétt til herflutninga samkv. þeim samningi, sem þegar hefur verið gerður við þau. Er meiningin með þessum samningi, að þau eigi að hafa leyfi til herflutninga? Getur hæstv. forsrh. upplýst okkur um það? Það er búið að segja okkur Íslendingum það svo ýtarlega, að við ættum að vera farnir að vita það nokkurn veginn nú orðið, hverja þýðingu land okkar hefur hernaðarlega séð, m. a. vegna þess, að héðan er hægt að „bombardera“ Evrópu og mikinn hluta af gamla heiminum. Ég býst við, að langt sé frá því, að við viljum samþykkja að

láta nota okkar flugvöll til slíks, og það hefur komið fram í því, sem hér hefur verið sagt, að slíkt vilja Íslendingar ekki gera. En ef hér er flugvöllur, þar sem Bandaríkin geta í krafti þess mikla liðs, sem þeir hafa þar, raunverulega haft öll völd, þá geta farið þar fram flutningar hergagna, án þess að við ráðum þar nokkru um, og þá geta þeir hvenær sem er breytt slíkri stöð í herstöð. Í þessu liggur það, að þessi samningur er dulbúinn herstöðvasamningur. Það liggur í því, að það er mögulegt að gera hann að herstöðvasamningi hvenær sem aðilar vilja slíka breytingu, og það er það, sem þarf að athuga í þessu sambandi. Það er aðeins undir einu skilyrði, sem við viljum ljá máls á því, að herflutningar yrðu leyfðir yfir land okkar, og það er, ef sameinuðu þjóðirnar álitu, að hernaðarástand væri að skapast. Það er þess vegna undarlegt að krefjast þess af okkur, að við leyfum þetta. Hvað er að því, að Íslendingar sem meðlimir hinna sameinuðu þjóða spyrji að því, hvort Bandaríkin hafi svo gífurlega skuldbindingarsamninga, að þeir geti ekki fullnægt þeim með þeim loftflutningum, sem þeir hafa leyfi til?

Ég skal þá taka fyrir greinarnar hverja fyrir sig.

Um 2. gr. er ekki mikið að segja.

3. gr. er nokkuð undarlega orðuð — ekki bara á íslenzku, heldur líka á ensku, sem virðist vera orð'n frummálið hér. Á íslenzku hljóðar þessi gr. svo: „Umferðaréttindi og réttindi til lendingar og nauðsynlegrar viðdvalar skal veita flugföllum, öðrum en hervélum, allra þjóða, er fá slík réttindi hjá ríkisstjórn Íslands.“ Hver er hugsanagangurinn á bak við þessa gr., þegar sagt er: „Umferðaréttindi skal veita flugföllum“? Hver skal veita þau? Af hverju er verið að setja þetta inn í samninginn? Er það einhver annar en íslenska stj., sem hefur rétt til að veita þau? Af hverju stendur „skal veita réttindi“? Hvern er verið að skylda? Er verið að skylda amerísku stjórnina sjálfa? Ég skal lesa gr. á ensku: „Transit and technical stop rights at the airport will be accorded to civil aircrafts of all nations which are granted such rights by the Government of Iceland.“ „Will be accorded“? Hvaða hugsunarháttur liggur á bak við þetta orðalag? Það lítur út fyrir, að veita skuli ákveðin réttindi og samkv. þeim hugsunarhætti, sem á bak við liggur, skuli Ameríkumenn ráða, því að svo framarlega sem gengið er út frá því, að Íslendingar ráði, þá þarf ekki að skuldbinda þá. Ef til vill eru þetta leifar frá fyrri samningi, og væri best, að þær leifar féllu burt. Ég býst líka við, að ef hæstv. forsrh. athugar þetta, þá sjái hann meira að segja, að frá okkar sjónarmiði er þetta óheppilegt. Það er svo mikið búið að tala um vörn rétt og að það séu vor lög, sem ráði. Hvers vegna er þá verið að tala um þetta þarna?

Í 4. gr. segir: „Stjórn Bandaríkjanna mun svo fljótt sem auðið er flýta á brott það herlið og sjólið Bandaríkjanna, sem nú er í Reykjavík, og innan 180 daga frá gildistöku samnings þessa mun hún smátt og smátt flýta á brott allt annað herlið og sjólið Bandaríkjanna, sem nú er á Íslandi.“ Já, það er tilkynnt, að þetta muni geta orðið innan 1—2 mánaða. Það stóð líka í samn-

ingnum, sem Íslendingar gerðu við Bandaríkin árið 1941, „immediately“, þ. e. „undir eins“ eftir að stríðinu væri lokið. Nú er meira en ár síðan stríðinu var lokið, og enn er herinn ekki farinn, og nú virðist eiga að kaupa hann burtu með samningi, sem gildi a. m. k. til 6½ árs. Það er ekki nema eðlilegt og nauðsynlegt, að Íslendingar séu tortryggirnir, og til þess eru m. a. venjulega hafðir mjög reyndir og færir lögfræðingar með í samningagerðir til að passa upp á allt, sem hægt væri að smjúga í gegnum. Við höfum líka rekið okkur á það, að hægt er að smjúga, fyrst ekki var hægt að treysta stjórn Bandaríkjanna til þess að fara burt samkv. samningnum 1941.

Þá er það 5. gr., sem er aðalgr. þessa samnings. Hæstv. forsrh. sagði frá því og vildi róa okkur með því, að Bandaríkjastjórn mundi þurfa að leggja 30 millj. kr. í flugvöllinn til þess að geta þetta. Ég á bágst með að skilja það, að ef einn stærsti flugvöllur heimsins, Keflavíkurflugvöllurinn, hefur dugað til þess að heyja stærstu styrjöld heimsins, þá sé ekki hægt að láta hann nægja til þess að halda uppi 100 þús. manna herliði í Þýskalandi, þó að eingöngu sé treyst á sangöngur við Ísland. Hvað er það þá, sem fyrir þeim vakir? Og hvaða hag höfum við Íslendingar af því, að hann sé stækkaður? Það er tekið fram í þessu sambandi, að þetta sé af því, að þeir hafa tekið að sér að hafa á hendi herstjórn og eftirlit í Þýskalandi, og skuli þeim því heimilt að halda uppi á eigin kostnað þeirri starfsemi, þeim tækjum og því starfsliði, sem nauðsynlegt kann að vera til slíkra afnota. Forsrh. leggur mikla áherzlu á það, að einmitt þetta sé nauðsynlegt til þess að tryggja það, að flugvöllurinn verði ekki notaður sem dulbúnað herstöðvar. Við skulum nú segja, að stríð yrði í Evrópu, milli Ítalíu og Bandaríkjanna eða Þýskalands og Bandaríkjanna í Þýskalandi. Hvernig ætlum við að „kontrollera“ það, sem fram fer á Keflavíkurflugvöllinum í krafti þessa samnings? Hvernig eigum við að gæta þess, að þetta sé ekki notað í stríði? Ef við höldum því fram, að þetta sé notað til einhvers annars en leyfilegt er, höfum við þá rétt til að segja: „Nú hafið þið brotið þennan samning. Nú hafið þið brugðið okkar trúnaði“? Getum við sagt þeim að fara? Nei. Þá getum við, eftir því sem forsrh. segir, lagt málið í dóm, annaðhvort gerðadómsins í Haag eða dómstóls sameinuðu þjóðanna. Og hvað gerist á meðan? Hvernig gengi að fá það gert? Það gæti tekið eitt eða tvö ár. Og hvað gerist á meðan? Það væri gengið út frá því af hálfu Bandaríkjanna, að samningurinn stæði, og hvaða vald hefðum við til þess að láta hann hætta, annað en þetta dómssvald? Það, að mál, sem kynni að verða þarna að ágreiningsatriði, eigi að leggjast fyrir þennan alþjóðadómstól, þýðir ekki það, að Ísland eigi að ráða. Það þýðir, að það yrðu þá aðrir aðilar en Ísland, sem eiga að gera út um þetta. Við afsölum okkur þarna réttindum til annarra aðila en Íslands til að gera út um þetta. — [Fundarhlé.]

Ég ætla að byrja að ræða um 5. gr. Það er rétt, sem hér hefur komið fram, að það kemur skýrt fram í gr., hvað hún á að tákna. Mér sýnist orðalag þessarar gr. vera miðað við það að

dylja með því. Gr. byrjar á þessa leið: „Flugförum heim, sem rekin eru af Bandaríkjastjórn eða á hennar vegum í sambandi við framkvæmd þeirrar skyldu, er Bandaríkin hafa tekizt á hendur, að hafa á hendi herstöðir og eftirlit í Þýskalandi, skulu áfram heimil afnot af Keflavíkurflugvöllum.“ — Hvað þýðir þetta? Hvaða flugför eru þetta? Það eru hernaðarflugvélar ameríska hersins. Efast nokkur um það? Þetta er vafalaust tilgangurinn með samningnum, og það er engin ástæða til þess að vera að draga fjöður yfir það. Þá heldur gr. svo áfram: „Í þessu skyni skal stjórn Bandaríkjanna heimilt að halda uppi á eigin kostnað, beinlínis eða á sína ábyrgð, þeirri starfsemi, þeim tækjum og því starfsliði, sem nauðsynlegt kann að vera til slíkra afnota. Taka skal sérstakt tillit til sérstöðu slíkra flugfara og áhafna þeirra, hvað snertir tolla, landvistarleyfi og önnur formsatriði. Engin lendingargjöld skal greiða af slíkum flugförum.“ Hvað þýðir þetta, að taka skuli sérstakt tillit til sérstöðu slíkra flugfara og áhafna þeirra, hvað snertir tolla, landvistarleyfi og önnur formsatriði? Þetta þýðir, að taka skali sérstakt tillit til amerískra herflugvéla á flugvöllum og þær skuli hafa sérstöðu hvað snertir tolla og önnur formsatriði. Hvaða formsatriði eru þetta? Það virðist ekki vera aðalatriðið, hvað tollana snertir. En hvað þýðir þetta þá? Það þýðir það, að Bandaríkin eiga að fá rétt til að lenda herflugvélum á flugvöllum ótakmarkað og líka til að láta þær dvelja þar. Og áhafnir flugvélna, hermennirnir, eiga að njóta sérstöðu hér á landi hvað snertir tolla, landvistarleyfi og annað slíkt. Hvaða þýðingu mundi t. d. Ísland þá hafa í stríði? Það mundi vera miðstöð hernaðarflugvéla, mundi sem sagt gera þeim mögulegt að bera meira af hergögnun en þær gætu að öðrum kosti. Það er þetta, sem sérstaklega er lögð áherzla á. Og við eigum þess engan kost að fylgjast með þessu. Það væri æskilegt, áður en lengra er haldið þessum umr., að þetta væri skýrt játað af hálfu þeirra, sem standa með þessum samningi. Þeir eiga við það, að með þessum samningi sé verið að veita amerískum hernaðarflugvélum þessi sérréttindi. Ef einhver vill skýra þetta svo, að hér væri ekki um hernaðarflugvélar að ræða, þá vil ég álíta, að bezt sé að setja það inn í samninginn. Það leikur þá enginn vafi á því, hvað við er átt. En ég býst ekki við, að þeir, sem með þessum samningi eru, ætli að neita því, að hér sé átt við hernaðarflugvélar ameríska hersins. Svo lýsir hæstv. forsrh. yfir því, að Bandaríkin megi engin hergögn né hermenn hafa á flugvöllum. Þetta þýðir, að sprengjuflugvélar megi aldrei standa á flugvöllum. En ef engin sprengjuflugvél má standa á völlum, hvi má þá ekki taka það fram í samningnum? Og ef hermennirnir mega ekki standa við, hvi er það þá ekki tekið fram í samningnum, hver þá stjórnir því, hvort þeir eru hér nokkra klukkutíma eða nokkra daga? Það er talað um, að Bandaríkin megi engin hergögn hafa á flugvöllum. Nú er það ekkert aðalatriði hjá Bandaríkjamönnum, aðalatriðið er að geta lent með hergögnin til að taka benzin og halda áfram eftir stutta viðdvöl. Hver sprengjuflugvél getur haft upp undir helm-

ingi meiri farm með því móti en ella. Það er þetta, sem verið er að semja um í 5. gr. Getur nokkur hugsað sér, að Bandaríkin þurfi að hafa þennan rétt vegna herasetunnar í Þýskalandi? Það hefur ekki þurft að beita vopnavaldi við Þýzka borgara eftir að sigurinn var unninn yfir Þjóðverjum. Ef uppreisn brytist út í Þýskalandi á hernámssvæði Bandaríkjanna, þá mundu sameinuðu þjóðirnar bæla slíkt niður. Og þá væri e. t. v. farið fram á, að Íslendingar leyfðu amerískum flugvélum að lenda hér. Það er sýnilegt, að Bandaríkin ætla að nota flugvöllinn í hernaðarskyni. Þess vegna eru það blekkingar að halda því fram, að þessi stöð sé ekki raunverulega dubúin herstöð. Þetta er miðstöð í herflutningakerfi, sem á að fullnægja Bandaríkjunum, ef til stríðs kemur. Það er langsótt, hvernig skilja eigi orðið herstöð, ef slík flutningamiðstöð hefur enga þýðingu í því tilliti. Og var Ísland ekki einmitt slík herstöð í síðustu styrjöld, og það mikilvægasta herstöð í heimi af sumum talin? Hæstv. forsrh. minntist á, að við gætum litið eftir þessu, við gætum haft þarna 6000 manns, ef Bandaríkin hefðu 600. En ætli það yrði ekki nokkuð dýrt að hafa þarna 10 Íslendinga með hverjum einum Bandaríkjamanni? Og ætli Bandaríkjamönnum þætti þá ekki nokkuð þröngt á völlum? Ég held, að það þurfi ekki að slá slíku fram.

Þá sagði hæstv. forsrh., að ef Bandaríkin notuðu þennan flugvöll til árásar á aðrar þjóðir, þá gætum við gert aðrar ráðstafanir. Ef Bandaríkin fá þarna lendingarrétt og styrjöld hæfist milli þeirra og annarra þjóða, þá yrði samningurinn rofinn og við gerðum okkar ráðstafanir. Og hverjar yrðu þær? Við gætum krafizt rannsóknar. Og þegar því væri lokið, gætum við kært fyrir gerðardómi. Hvernig voru árásir gerðar í síðasta stríði? Og hvernig er búizt við, að þær verði gerðar í næsta stríði? Árásir í stríðshyrjun verða með því móti, að flugvélafloti einnar þjóðar ræðst fyrirvalaust á aðalborgir og hernaðarstöðvar annarrar þjóðar. Þannig er stríðið hafið, og sá, sem hefur þetta forhlaup, hann hefur unnið mikið á í því stríði, sem þannig byrjar. Þegar árásir á aðrar þjóðir væru hafnar, þá er styrjöldin þannig byrjuð, að búizt væri að nota Ísland sem mikilvægan stað í þeim átökum. En við gætum sem sagt krafizt rannsóknar og heimtadóm. Það væri þá orðið lítilmótlegt atriði, sem aðeins hefði sögulega þýðingu seinna meir, en enga praktíska þýðingu. Með því að veita Bandaríkjastjórn þessi sérréttindi er verið að gera henni mögulegt að nota völlum í skyndi. Þegar henni þætti við hofa. Og þetta er vafalaust öllum augljóst og þeim ekki sízt, sem ætla að samþ. þennan samning. Það er ef til vill enn hættulegra að samþ. samning, sem gefur Bandaríkjunum slíka möguleika, eins og horfir í Bandaríkjunum í dag, heldur en hefði verið á tímum Roosevelt's sáluga. Það er önnur pólitík, sem rekin er nú. Það er einmitt núna verið að reka hurt úr bandarísku stj. þá ráðh., sem vilja halda uppi þeirri stefnu af hálfu Bandaríkjanna, er tryggir það, að friður haldist í heiminum. Og það hættulegasta við þetta er, að ef þessi samningur verður samþ., þá verður það, sem

þarna er gert, gert á ábyrgð okkar Íslendinga. Það erum við, sem léðum þennan flugvöll, það erum við, sem áttum að stjórna honum. Og það var á okkar ábyrgð, sem herstjórn Bandaríkja-anna gat misnotað þennan flugvöll til þess að ráðast á aðrar þjóðir. Þetta er sú ábyrgð, sem ég fyrir mitt leyti vil ekki, að Alp. Íslendinga taki á sig. Ef Bandaríkin ætla að gera eitthvað líkt þessu, þá er bezt, að þau hafi fyrir því að lenda flugvélum sínum hér í trássí við okkur og taki okkur með valdi. — Hv. 5. landsk. var að tala um, að það væri ekki hægt að nota völinn sem herstöð. Hann sagði, að fyrst þyrftu að vera hermenn þar. Það er rétt, en hermenn mundu í fyrsta lagi vera til staðar í flugvélum þeim, sem stj. hefur rétt til að láta lenda hér, og í öðru lagi óvopnaðir menn, sem Bandaríkin hafa á flugvellinum, sem samkv. reynslu síðasta stríðs geta fengið vopn í hönd á réttu augnabliki án þess að spyrja sýslumanninn í Gullbringu- og Kjósarsýslu að því. Slíkt væri hægt að gera á nokkrum klukkutímum, þegar á þarf að halda, og ég býst ekki við, þótt sýslumaðurinn sé völdugur maður og lögróður, að hann sjái sér fært að hindra það. Í öðru lagi taldi hv. 5. landsk., að vopn þyrftu að vera á staðnum, ef um herstöð væri að ræða. Ég vil spyrja: Hvað er þetta, sem Bandaríkin ætla að flytja? Ætli það sé bara súkkulaði fyrir stúlkurnar í Reykjavík, en ekki bombur? Ég skil ekki, hverslags börn þeir menn eru, sem sjá ekki, hvaða hættu liggur í þessu fyrir litla þjóð, samkv. reynslu síðustu styrjaldar. Og ég skil ekki, hvernig menn geta talað með slíkum sannfæringarkrafti sem hv. 5. landsk. gerði áðan og lokað augunum gersamlega fyrir staðreynðum. 5. landsk. tók líka það fram, að það væri víst hvað þennan samning snerti, að allt, sem þyrfti að skýra betur, væri lagaskýringar, sem færu eftir íslenskum l. Það er rétt, að þegar íslenskir dómstólar dæma, þá dæma þeir eftir íslenskum lagaskýringum. En hér er um að ræða samning við hernaðarlegt stórveldi. Og eftir hverju verður dæmt, þegar það telur okkur hafa rofið samninginn? Það verður dæmt af sérstökum dómstóli, sem komið hefur verið sér saman um að alþjóðalögum, og það verður dæmt eftir þeirra skýringum. Þess vegna er það bezt, að inn í samninginn sé settar hinar mörgu skýringar, sem hv. 5. landsk. og hæstv. forsri. hafa komið með hér í sambandi við samninginn og margar eru mjög hagstæðar fyrir okkur. Ef slíkt væri gert, þá þyrftum við ekki heldur að eiga það undir náð fámenns dómstóls, hvernig á þetta verður litið. — Ég held þess vegna, að samkv. 5. gr. þessa samnings þá sé Keflavíkurflugvöllurinn í fyrsta lagi miðstöð til lendingar fyrir herflugvélar Bandaríkjahersins, og áhafnir slíkra flugfara koma til með að hafa sérstöðu um tolla, landvistarleyfi og önnur formsatriði. Sá hópur Bandaríkjamanna, 600 menn eða fleiri, eru ekkert annað en mögulegt herlið fyrir Bandaríkin á því augnabliki, sem þeir þurfa á því að halda. Getum við samkv. reynslu Norðmanna litið á það öðruvísi?

Ég vil þá líta á 6. gr. samningsins, sem hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta: „Í sambandi við rekstur flugvallarins munu Bandaríkin, að

svo miklu leyti sem kringumstæður leyfa, þjálfá íslenska starfsmenn í tækni flugvallarekstrar, svo að Ísland geti í vaxandi mæli tekið að sér rekstur flugvallarins, að svo miklu leyti sem frekast er unnt.“ Litið á orðalagið: „munu Bandaríkin, eftir því sem kringumstæður leyfa, þjálfá íslenska starfsmenn í tækni flugvallarekstrar“ o. s. frv. Hvernig er þessu varið? Fylgjendur samningsins túlka hann þannig, að Íslendingar ráði bandaríska sérfræðinga í sína þjónustu, Íslendingar hafi yfirstjórn flugvallarins og fyrirskipi því starfsmönnum, hvað þeir eigi að gera. Við þurfum ekki að spyrja aðra þjóð, hvort við megum segja manni, sem vinnur hjá okkur, að hann eigi að keuna öðrum mönnum. Hann er í okkar þjónustu, og hann á að hlýða okkur. Hvers vegna þurfa Bandaríkin að lofa því að kenna Íslendingum „að svo miklu leyti sem kringumstæður leyfa“? Eru það ekki okkar menn, sem stjórna á flugvellinum? Þetta þyrfti ekki að setja í samninginn, ef flugvöllurinn væri undir algerri íslenskri stjórn og hinir bandarísku sérfræðingar væru í þjónustu Íslands. Þetta virðist því benda til þess, að Bandaríkin eigi að hafa yfirráðin á flugvellinum. Þessir menn eiga að hlýða Bandaríkjastjórn. Hún á að taka á sig skuldbindingar varðandi það, hvað þessir menn eiga að gera. Og hverjir eru það svo, sem eiga að dæma um þessar kringumstæður? Ætli það séu ekki þeir, sem ráða kringumstæðunum? Það erum við, sem eigum að segja við Bandaríkin: Við viljum fá svona marga sérfræðinga í þessari grein og svona marga í hinni og þeir eiga að kenna þetta mörgum Íslendingum og svona fljótt. Þessar „kringumstæður“ eru það, sem við eigum að ákveða. Síðar í samningnum stendur: „... svo að Ísland geti í vaxandi mæli tekið að sér rekstur flugvallarins að svo miklu leyti sem frekast er unnt.“ — Þetta er með því teygjanlegra, sem ég hef séð í samningum. Hvi stendur ekki, að þetta skuli vera eftir því, sem íslenska ríkisstj. ákveður? Ef það er svo sjálfsagt, að Íslendingar ráði yfir vellinum, er þá ekki rétt að gera það, sem ríkisstj. íslenska telur nauðsynlegt? — Í 7. gr. er sagt, að stjórnir Bandaríkja- og Íslands skuli í samráði setja reglugerðir um rekstur, öryggi og önnur mál, er varða afnot allra flugfara af flugvellinum. Eru það ekki Íslendingar einir, sem eiga að semja slíka reglugerð? Og hvað mundi það þýða, ef Bandaríkin gengju hart fram? Hvað mundum við gera, ef ekki tækist samkomulag? Svo er rétt að gera sér það ljóst í sambandi við 9. gr., að óhugsanlegt er ekki, að til ýmissa árekstra og óhappa kunni að draga þar, sem dvelja 600 erlendir menn og við skulum segja 100 íslenskir. Þessir menn eru með allt annan hugsunarhátt. Þeir sitja þarna samkv. sérstökum samningi, en ekki sem okkar starfsmenn. Það er nokkur munur á því, hvort íslenska ríkisstj. ræður ákveðna útlendinga í sína þjónustu eða hvort hún gerir sérstakan samning um það, að slíkir menn skuli meira eða minna ráðnir af stjórn stórveldis til að stjórna þeim málum, sem viðkomandi stórveldi hefur í hyggju að framkvæma.

Það gekk yfirleitt vel með hersetu Bandaríkjamanna hér á landi, og ég býst við, að við höfum

gert okkar til þess. Þó drap herinn hér á fyrsta ári þrjá menn, auk ýmislegra annarra árekstra, og munu sumir þeirra enn liggja óbættir hjá garði. Það er alltaf hugsanlegt, er fjölmennur hópur erlendra manna er valinn með tilliti til herflutninga, að til árekstra geti komið, og við viljum forðast þá. Togstreita yrði um rétt og vald beggja, okkar og segjum 600 manna í okkar þjónustu, sem ætíð hefðu tilhneigingu til að taka afstöðu með Bandaríkjunum. Eitt af því, sem gefur stórveldum jafnan tilefni til íhlutunar, eru þess háttar árekstrar. Væru t. d. drepnir menn fyrir Bandaríkjunum í þessu liði, gæti hið stóra herveldi talið óhjálpsmælt að setja á land her til verndar borgurum sínum, eins og það mundi verða kallað. Það skapar hættu að hafa mikið af borgurum erlends ríkis innan sínna vébanda. Það á að forðast. Þeir líta á sig sem sérstaka „grúppu“. Allt þetta er rétt að hafa í huga, þegar rætt er um slíkan samning. — Í 9. gr. stendur: „Eigi skal leggja neina tolla eða önnur gjöld á efni það, útbúnað, nauðsynjar eða vörur, sem inn er flutt til afnota fyrir stjórn Bandaríkjanna eða umboðsmenn hennar samkvæmt þessum samningi eða til afnota fyrir starfslið það, sem dvelur á Íslandi vegna starfa, er leiðir af framkvæmd samnings þessa.“ Með þessu er verið að veita ákveðnum borgurum framandi ríkis skattfrelsi og tollfrelsi. Ég sé ekki, að hægt sé að gera þetta með þál. Hér eru til l. um skatta og tolla framandi borgara, og hingað til hefur ekki verið hægt að afnema l. hér á Alp. með þál. Ég held því, að auk þess sem málið hefur fengið slæman undirbúning — — — Og án slíks getur þessi samningur ekki öðlazzt gildi. Þessi samningur, eins og hann er lagður fyrir, er a. m. k. að því er þetta snertir líka formlega séð brot á íslenskum l., og þessi þáttill. getur þess vegna ekki öðlazzt gildi fyrr en þá að búið væri að samþ. þetta með l. hér á Alp.

Þá er það viðvíkjandi sjálfu efnisinnihaldinu í þessu, tollfrelsinu. Mér þætti gaman að heyra, hvernig þeim mikla og völduga sýslumanni Gullbringu- og Kjósarsýslu hefur gengið fram að þessu að hindra það, að nokkur svartur markaður eigi sér stað á Keflavíkurflugvælinum, og hve vel hann treystir sér til að koma í veg fyrir, að svo verði, ef þessi tollfrelsisákvæði verða lögleidd hér á Íslandi. Ég er hræddur um, að það mundi verða nokkuð mikið um það fyrirbrigði. Það er farið að tíðkast nokkuð nú þegar.

Þá vil ég einnig vekja eftirtekt á því, að þeir íslenskir starfsmenn, sem þarna mundu vinna í þjónustu ríkisins, mundu fyrst vera sem almennir verkamenn og heyra undir íslenska lög-reglu, og það vita allir, hvers konar rétt íslenskir verkamenn hafa í sambandi við verkföll og slíkt. Það ætti að ganga út frá, að á flugvælli undir íslenskri stjórn gildi íslensk l. og réttur íslenskra verkföðsfélaga, m. a. til verkfalla. En hvað haldið þið þá, að Bandaríkjustjórn mundi segja, ef samningur þessi um samstarf væri í gildi? Það eru ekki fáir árekstrar, sem eru mögulegir, ef binda á með milliríkjasamningum starfsemi flugvallar, sem er undir íslenski yfirstjórn, án þess að ganga á þau réttindi, sem viðkomandi stórveldi ætlar sér að hafa, eins og túlkaðir eru

hervaldasamningar. Og ég er hræddur um, að ef málaferli fara fyrir alþjóðadómstól út af rekstri flugvallarins og skarpt væri haldið á íslenskum málstað, þá yrðu slík mál mörg fyrir alþjóðadómstólum og öllum rekstri flugvallarins haldið áfram af Bandaríkjunum á meðan. Einmitt af því, hvað við erum lítill þjóð, verðum við aðeins að treysta á, að okkar skýlausu samningsréttindi með úrslitavaldið hjá okkur í öllum málum geti tryggt okkur í þessu máli, en engin skírskotun til neins gerðardóms. Þegar Gamli sáttmáli var gerður, sem löngum er vitnað í, fylgdi það ákvæði, að hann skyldi gilda svo lengi sem konungur héldi trúnað við okkur. Þeir voru að visu blektir, okkar forfeður, en þeir héldu þó því valdi að úrskurða, hvenær trúnaðurinn var rofinn. Og slíkt úrskurðarvald þurfa Íslendingar að hafa, hvaða samning sem þeir gera. Og þessi samningur, ef svo illa skyldi til takast, að hann verði samþ. hér á Alp., er hálfu verri en ella, ef ekki er frá þessu gengið þannig, að það séu Íslendingar einir, sem hafa þetta vald, enda er þeirra vald yfir vælinum ekki fullkomið án slíks.

Þá er annað stærsta atriðið, en það er 12. gr., uppsagnarfresturinn. Hæstv. forsrh. hefur lýst yfir, að hann og flokkur hans hafi viljað fá uppsagnarfrestinn eitt ár. Er enginn efi, að það er vilji íslensku þjóðarinnar. Hæstv. forsrh. sagði: „Ég er búinn að gera allt, sem ég get, til þess að fá þetta ákvæði inn.“ Ég efast ekki um, að vald hans er mikið, og líka gagnvart Bandaríkjunum. En Alp. og íslenska þjóðin hafa vonandi meira vald en hann. Hæstv. forsrh. átti eftir að gera eitt, sem hann gat gert, — að segja við Bandaríkin: Ég neita að semja nema upp á þessar spýtur. Ég legg ekki samningsuppkastið fyrir Alp. Íslendinga nema ákveðinn sé eins árs uppsagnarfrestur. — Hvi gerði hann það ekki? Alþingi Íslendinga hefur vald til að gera þetta. Alþingi Íslendinga getur sagt: Ég samþ. ekki þennan samning nema með ákvæði um eins árs uppsagnarfrest. — Og ef hæstv. forsrh. hefur gert allt, sem hann gat í þessu efni, þá á ég bág með að skilja, að hann hafi á móti því, að Alp. noti þetta vald, sem það hefur til þess að gera eins árs uppsagnarfrest að skilyrði, eins og forsrh. óskaði eftir. Og eins og hv. þm. Str. minnstist á í ræðu sinni, ætti stjórn Bandaríkjanna ekki að þurfa að óttast, að slíkum samningi væri sagt upp af Íslendinga hálfu, ef engin óánægja ætti sér stað út af misnotkun. Ég held þess vegna, að ef Alp. Íslendinga ætlar að gera svona samning, eigi að setja svona ákvæði þar, a. m. k. að segja þetta við Bandaríkin: Alp. hefur valdið, og ábyrgðin á því, sem gert er, verður aldrei tekin af herðum þeirra þm., sem taka hana á sig. Í dag erum það við, sem skýrum þennan samning og setjum í hann ákvæði sem skilyrði fyrir samþ. hans, ef á að samþ. hann. Við höfum þetta vald nú, en ekki eftir að búið er að gera samninginn. Þá er það of seint fyrir þá menn, sem vilja tryggja rétt Íslendinga, ekki síður en með Gamla sáttmála, og fannst okkur það kúgunarsamningur.

Svo að síðustu um þá framtíð, sem þessi samningur mundi skapa, ef hann yrði samþ. Minn ótti er sá, að hann mundi verða sá litli fingur, sem

Bandaríkin smeygja í reipið og muni nota til að auka vald sitt og áhrif. Og í hvert skipti, sem okkur Íslendingum þætti of mikið að gert, þá yrði sagt: Hvað er þetta? Erúð þið ekki vinir Bandaríkjanna? Ætlið þið að sýna ykkur í óvin-áttu við Bandaríkin? Og það yrði svo notað sem rök fyrir því, að við mætum ekki standa á því, sem ótvírætt er okkar réttur. Ég veit, að stjórn Bandaríkjanna hefur marga möguleika til að knýja fram það, sem hún vill. Ég veit líka, að þar er tilhneiging til þess að heita því valdi, ef þeim mönnum finnst við nota frelsi okkar á þann hátt, sem þeim ekki líkar. Það er ekki langt síðan — það var í síðasta mánuði — að það átti að neita Íslendingum um þau hráefni, sem þeir þurfa til smjörlikisgerðar frá Bandaríkjunum, vegna þess að þeir hafa leyft sér aðra eins ásvinnu og að selja nokkuð af síldarolíunni til landa, sem eru utan yfirráðasvæða hringanna. Það átti að „boycotta“ þá til þess að refsa þeim og fá þá til að afsala sér verzlunarfrelsi. Það er engum efa bundið, að völdugt ríki og auðugt hefur mörg tækifæri til þess að sýna okkur í tvo heimana. En því betur stöndum við þó að vígi sem við stöndum fastar saman um þau réttindi, sem okkur hafa áskotnast, og hindrum, að nokkuð af þeim sé látið burt. Hver hefur orðið neikvæða afleiðingin af dvöl Bandaríkjahers hér? Sú, að þeir hafa eignast hér embættismenn, sem hafa, þegar þeir fóru fram á herstöðvar, unnið sleitulaust að því, að þær yrðu veittar. Hver verður afleiðingin af svona samningi, ef hann gildir í 6½ ár, þegar þróunin ef til vill gerist hraðar en nokkru sinni fyrr? Hver verður afleiðingin af 600—1000 manna dvöl í 6½ ár, án þess að við getum sagt þeirri vist upp, afleiðingin af árekstrum og öðru slíku? Við skulum aðgæta, hvað er að gerast í dag. Við höfum möguleikana nú að segja stopp við þessu. Eða í öðru lagi, ef meiri hl. Alp. ekki kys það, þá að búa svo um hnúta, að við einir ráðum. Ef við glötum því tækifæri nú, getum við ekki endurheimt það í næstu 6½ ár og vitum ekki, hvernig kann að vera þá um hnúta búið hér heima.

Þegar hververndarsamningurinn var gerður milli Íslands og Bandaríkjanna, var ég staddur í Bretlandi og las í brezkum blöðum um þau bréf, sem fram fóru milli Roosevelts og Hermanns Jónassonar. Var þetta mál á fremstu síðu í öllum heimsblöðum. „Times“, stórblaðið enska, skrifaði leiðara, þar sem minnst var á það, að nú hættu Englendingar að ráða á Íslandi í krafti hervalds síns og Bandaríkin tækju við. Endaði greinin með því, að Bandaríkin mundu fá að reyna, að Íslendingar væru ógurlega viðkvæmir í öllum málum, er snerta frelsi þeirra. Og það lá svo að segja í greinarkorninu, að þau mundu fá sig fullsödd að eiga við Íslendinga, svo þrályndir mundu þeir vera, „stubborn“ var orðið, sem notað var. Það hefur lengi farið þessi hróður af Íslendingum, og það svo mjög, eins og hv. þm. kannast við, að það þótti ekki fært að kaupa Ísland, þegar Englandskonungi var boðið það til kaups, vegna þess hve íslensk alþýða væri óþæg og yndi illa yfirráðum annarra. Þetta virðist reynslan hafa verið enn sem komið er. Bandaríkin hafa líklega furðað sig á, að Íslendingar

skyldu ekki vilja ganga inn á herstöðvasamninginn, og það sýnir, hve lítið þeir þekkja Íslendinga, að þeir skyldu fara fram á slíkt. Það er undir okkur komið, sem sitjum á þingi, hvort við höldum áfram þessum metnaði þjóðar okkar, að sjá til þess að ljá engan fangstað á okkar grund. Við höfum valdið til þess núna, og við eigum að nota það. Og ef við treystum okkur ekki til að nota það sjálfir, þá eigum við að gefa þjóðinni möguleika til að segja já eða nei. Ef við treystum okkur ekki til að hagnýta það vald, sem þjóðin hefur fengið okkur í krafti þeirrar yfirlýsingar, sem við gáfum fyrir nokkrum árum, þá eigum við að láta þjóðina dæma aftur. Þeir, sem ekki þora að leggja þetta mál undir þjóðaratkvæðagreiðslu, þeir óttast þá hennar dóm. Hæstv. forsrh. skirskotaði áðan til vilja þjóðarinnar og kvæðst vera að gera það, sem meiri hluti þjóðarinnar vildi. Þá er rétt, að þessi samningur gangi til þjóðaratkvæðagreiðslu til úrskurðar um þetta. Þess vegna munum við héra fram undir meðferð þessa máls till. um það, — ef sýnt þykir, að Alp. muni ekki héra gæfu til að rækja þá skyldu gagnvart þjóðinni að fella þennan samning, — að samningurinn verði látinn ganga til þjóðaratkvgr., svo að þjóðin fái tækifæri til að segja álit sitt.

Gunnar Thoroddsen: Herra forseti. — Þegar Bandaríkin fóru 1. okt. s. l. fram á herstöðvar hér á landi til langs tíma á þrem stöðum, í Keflavík, Reykjavík og Hvalfirði, þá vakti sú málaleitun ólgu og andstöðu íslensku þjóðarinnar. Það var fjöldi af fjölmennustu félagsamtökum landsmanna, sem reis upp og mótmælti. Ástæðurnar fyrir þeirri ólgu og andstöðu, sem þetta vakti, voru augljósar. Ef hið erlenda stórveldi hefði fengið herstöðvar eins og það fór fram á, hefði það haft viss landssvæði af íslensku landi á sínu valdi og undir sínum yfirráðum. Hersvæðin og þeir útlendu herflokkar, sem hefðu haft gæzlu stöðvanna á hendi, hefðu orðið utan við landslög og rétt á Íslandi. Íslensk yfirvöld hefðu engum lögum getað þar fram komið, íslenskir dómstólar ekki dæmt mál þessara manna, íslenskir borgarar, sem teldu á hlut sinn gengið af hálfu hersins, ekki náð rétti sínum nema eftir milliríkjaleiðum. Íslendingar hefðu ekki verið frjálsir ferða sinna um sitt eigið land, heldur þurft til þess leyfi annarra. Um áhrifin á þjóðerni okkar, sjálfsvitund, álit okkar út á við, þarf ekki heldur að fara mörgum orðum. Í augum umheimsins hefðum við tæplega talizt til fullvalda þjóða, þegar þrjár herstöðvar væru í landinu, og yfirráð okkar yfir því þar með skert, jafnvel með herstöð í hjarta okkar eigin höfuðborgar. Málaleitunin um herstöðvar af hálfu Bandaríkjanna var gersamlega ósamræmanleg sjálfstæði Íslands. Og mín skoðun er sú, að til litils hafi þá verið skilnaðurinn við Daní og stofnun lýðveldisins, ef skömmu síðar hefði átt að gera slíka skerðingu á sjálfstæði okkar.

En íslenska þjóðin reis upp, — að visu ekki sem einn maður, en yfirgnæfandi hluti hennar lýsti sig andvigan þessari málaleitun. Og í alþingiskosningunum var þetta staðfest. Þær raddir og óskir hér á landi, sem vildu herstöðvar,

hafa verið kveðnar niður í eitt skipti fyrir öll. Málstaður þjóðarinnar sigraði. Þessi ákvörðun íslenzku þjóðarinnar stendur óhögguð, að leyfa engu erlendu ríki herstöðvar í landi okkar. Á Alþ., sem haldið var í júlímánuði s. l., var skýrt tekið fram í nál. utanrúm., sem staðfest var af Alþ., að við vildum engar erlendar herstöðvar hafa í landinu, hvorki á vegum erlends stórveldis né heldur þjóðabandalagsins. Bandaríkjastjórn, sem hafði borið fram þessa ósk, ákvað, eftir að hafa heyrt svör íslenzku stjórnarinnar og þjóðarinnar, að láta málið falla niður í bili, eins og það var orðað.

En herstöðvamálið var ekki það eina, sem íslenzka þjóðin bar áhyggjur út af um þessar mundir. Það var ekki síður hitt, hvenær Bandaríkjaherinn, sem hér sat samkv. hverndarsáttmálanum frá 1941, færi af landi brott.

Á Alþ. í júlí s. l. gaf hæstv. forsrh. yfirlýsingu um, að hann mundi hefja viðræður við stjórnarvöld Bandaríkjanna um niðurfellingu og fullnægingu hverndarsáttmálans. Þegar forsrh. hóf þessar viðræður, lá tvennt fyrir. Í fyrsta lagi höfðu Bandaríkin ekki fallið frá ósk sinni um herstöðvar á Íslandi, heldur lýst yfir, að málið væri látið falla niður í bili. Enginn vissi, hvenær þau tæku málið upp að nýju. Í öðru lagi var alveg óvist, hvenær Bandaríkin ætluðu að fara brott með herlið sitt. Eins og hæstv. forsrh. tók fram, hafa Bandaríkin haldið fram öðrum skilningi á vissum ákvæðum í samningnum en við. Skyldu þeirra til að fara brott með herliðið strax og ófriðnum er lokið hafa þeir túlk- að eins og hæstv. forsrh. hefur lýst. Samkv. þeirra skilningi er ófriðarástandi ekki lokið fyrr en gerðir hafa verið friðarsamningar eða þing Bandaríkjanna hefur lýst yfir, að ófriðnum sé lokið, og tekið hervalðið af forsetanum, en það mun hann hafa enn. Þegar viðræður hófust, var þessi ólíki skilningur fyrir hendi og óvist, hve lengi þyrfti að biða þess, að Bandaríkjaher færi úr landi. Og í þriðja lagi lá fyrir, að Bandaríkin töldu sér brýna nauðsyn á lendingarrétti hér á landi fyrir herflugvélar, vegna hernámsins í Þýskalandi.

Þegar á þetta er litið, má það teljast sérstakt afrek hjá hæstv. forsrh. að hafa náð þeim árangri, sem felst í þessu samningsuppkasti. Árangurinn er fyrst og fremst að þakka ötulleik hans og lagni. Með þessu uppkasti er fullnægt meginatriðum í margendurteknum óskum okkar. Í fyrsta lagi hafa Bandaríkin fallið frá herstöðvakröfum sínum, og í öðru lagi flyzt allur her burt af íslenzkri grund. Ekki sízt ætti þessi árangur að gleðja flm. till. á þskj. 13, um brottflutning Bandaríkjahers, þm. Sósfl., þar sem sú till. er nú óþörf orðin.

Ég skal þá víkja að samningi þeim, er hér liggur fyrir, og þeirri gagnrýni, er hann hefur sætt. Með þeim hártögunum og rangfærslu á orðalagi samningsins, sem hér hafa verið hafðar í frammi, er tilgangurinn vitaskuld sá, að menn missi sjónar á þeim aðalatriðum málsins, að Ísland losni við hið erlenda herlið, að íslenzk lög nái til allra manna, innlendra og útlendra, sem á Íslandi dveljast, að Ísland færi nú aftur yfirráð yfir öllu landi sínu, og að herstöðva-

kröfurnar eru niður fallnar. Eitt meginatriðið í gagnrýni hæstv. menntmrh., Brynjólfs Bjarnasonar, og hv. þm. Str., Hermanns Jónassonar, var það, að öll réttindi Bandaríkjanna væru skýrt orðuð í samningnum, en að láðst hefði að kveða skýrt á um réttindi Íslendinga. Þannig sé ekkert á það minnst, að þeir erlendu menn, sem hér kynnu að dveljast samkv. samningnum, skuli heyra undir íslenzk lög, dómsvald og tollgæzlu. Ég verð að segja, að þetta er lítt afsakanlegur misskilningur á þeim grundvelli, sem samningurinn er byggður á. Svo virðist sem þessir hv. þm. hafi gleymt því, að Ísland er fullvalda ríki. En það er viðurkennt um allan heim, að af fullveldi ríkis leiðir, að það ræður því eitt, hvaða lög gilda í landi, og að lög þess nái til allra manna, sem í landinu eru, hvort sem þeir eru innlendir eða útlendir borgarar. Af fullveldi Íslands leiðir, að íslenzk lög, dómsvald og lögsaga ríkir yfir öllu íslenzku landi og nær til allra manna, sem í landinu dveljast, án þess að slíkt þurfi að tryggja með samningi við Bandaríkin. Þær takmarkanir, sem fölust í samningnum frá 1941, falla nú niður. Hæstv. menntmrh. og hv. þm. Str. segja, að þetta þurfi að taka fram í samningnum. Ég tel vist, að Bandaríkin hefðu ekkert á móti því, að slík ákvæði væru tekin inn. En mér virðist það mjög óviðeigandi frá íslenzku sjónarmiði. Bandaríkin fá hér engin réttindi önnur en þau, sem sérstakega eru fram tekin í þessum samningi, og bandarískir borgarar lúta í einu og öllu íslenzkum lögum, nema annað sé fram tekið í samningnum, og það er gert varðandi skattgreiðslu þeirra.

Það er leitt, að þessir tveir menn, núv. og fyrrv. ráðh., skuli gera sig seka um slíka glapsýni. Þeir virðast líta á Ísland sem ósjálfstæða nýlendu, en ekki sem fullvalda lýðveldi. Ef fylgja ætti þessum hugsanahætti út í yztu æsar, hefði 1. gr. samningsins átt að hljóða svo: „Stjórn Bandaríkjanna fellst á, að á Íslandi skuli gilda íslenzk lög.“ Og 2. gr.: „Stjórn Bandaríkjanna fellst á, að í málum manna á Íslandi skuli íslenzkir dómstólar dæma.“ Og þá hefði einnig mátt ákveða í 3. gr.: „Stjórn Bandaríkjanna samþykkir, að Alþ. Íslendinga skuli ráða því, hverjir séu ráðherrar á Íslandi.“

Þetta grundvallaratriði ætti að vera mönnum ljóst. Það væri óviðeigandi gagnvart sjálfstæði Íslands, ef upp í þennan samning væri tekið samþykki Bandaríkjanna til þess að íslenzk lög skyldu ná til Bandaríkjaborgara hér á landi. En um leið og menn átta sig á þessu, er grundvöllinum kippt undan meginatriðunum í gagnrýnni á samningsuppkastinu. Af fullveldi Íslands leiðir tvímælalaust, að þeir amerísku starfsmenn, sem samkv. samningnum yrðu á flugvellinum, væru háðir íslenzkri lögsögu, dómsvaldi, tollgæzlu, lögregluvaldi o. s. frv.

Við skulum nú athuga nánar, hvað gerist, ef samningurinn er samþ. og gengur í gildi. Allur herinn fer á brott, og allt landssvæði Íslands kemst undir íslenzk yfirráð: Keflavíkurflugvöllurinn, Hvalfjörður, herbúðirnar í Rvík. Bandaríkjastjórn fer fram á, að bandarískir starfsmenn og sérfræðingar, ekki hermenn, starfi við flugvöllinn. Enginn þeirra getur verið hér, nema

með landvistarleyfi íslenska dómsh. Hann getur að sjálfsgöðu ekki sagt: „Ég veiti engum landvistarleyfi,“ en hann getur neitað tilteknum mönnum, ef honum sýnist svo, og ef tala hinna erlendu starfsmanna er komin upp í það, sem eðlilegt má teljast, getur hann neitað að veita fleiri mönnum leyfi. Það er því alrangt, þegar hæstv. menntmrh. segir, að Bandaríkin megi hafa allt það starfslið á völlum, sem þeim þykir nauðsynlegt, mannafla svo að þúsundum skiptir. Ef Íslendingum þykir Bandaríkin óska eftir fleiri starfsmönnum en eðlilegt má teljast, verða Bandaríkin að færa sönnur á það fyrir íslenskum stjórnarvöldum, að slíkt sé brýn nauðsyn, samkv. samningnum, og fá leyfi þeirra.

Þegar þessir menn taka til starfa á flugvellinum, fá þeir ekki svokallaðan „exterritorial“ rétt, eins og starfsmenn sendisveita eða hermenn þeir, sem nú dveljast hér. Þeir verða að hlýða íslenskum lögum og fyrirskipunum íslensku lögreglunnar. Ef þeir brjóta af sér, getur lögreglan tekið þá fasta. Þeir verða leiddir fyrir íslenska dómstóla og dæmdir af þeim og afplána refsinguna í íslensku fangelsi, nema þeim sé þegar vísað úr landi. Þeir njóta engra sérréttinda nema þeirra, sem beint eru fram tekin í samningnum, en þau eru, að þessir menn skuli ekki greiða tekjuskatt af þeim tekjum, er þeir fá erlendis frá.

Það er nauðsynlegt að minnst á nokkur einstök atriði samningsins og leiðrétta misskilning, sem fram hefur komið. Fyrst er að nefna 1. gr. samningsins. Hæstv. menntmrh. og hv. þm. Str. telja hana óheppilega, af því að hverndarsamningurinn frá 1941 sé fallinn niður fyrir meira en ári síðan. Þetta er misskilningur. Margar gr. samningsins eru ótímabundnar. Og við Íslendingar höfum alls ekki haldið því fram, að samningurinn í heild væri niður fallinn. En það er ágreiningur milli íslensku og bandarísku stj. um skilning á 1. gr. hverndarsáttmálsins, þ. e. a. s. um það, hvenær herliðið skuli fara á brott. Bandaríkin halda því fram eins og fyrr er getið, að þau hafi enn rétt til að hafa herinn hér í landinu. Við Íslendingar höldum því hins vegar eindregið fram, að herinn hafi átt að fara, þegar ófriðnum lauk eftir okkar skilningi, þ. e. fyrir meira en ári síðan. Hæstv. ráðh. slær því föstu, að skilningur Bandaríkjanna sé fáránlegur. Í augum okkar Íslendinga er skilningur þeirra rangur. En hitt er staðreynd, að þessi ágreiningur er fyrir hendi. Og það er fjarstæða, sem fram hefur verið haldið, að í henni felist viðurkenning af Íslands hendi á því, að skilningur okkar hafi verið rangur. Þvert á móti. Bandaríkin falla með 1. gr. uppkastsins frá því að byggja á sínum skilningi. Gagnrýnin á 1. gr. uppkastsins er því á misskilningi byggð.

Um 3. gr. samningsins vil ég segja þetta: Í mínum augum er gr. óþörf. En á hinn bóginn getur hún á engan hátt skert réttindi eða hagsmuni Íslands. Gr. er stefnyfirlýsing um, að Keflavíkurflugvöllurinn skuli vera opin kaupflugföllum allra þjóða, sem stj. Íslands veitir slík réttindi. Það er Ísland eitt og engir aðrir, sem veitir slík réttindi. Í gr. felst, að völlum skuli vera alþjóðaflugvöllur undir stjórn Ís-

lands. Þetta ákvæði nefnir aðeins kaupflugför (civil aircraft), en nefnir ekki hernaðarflugvélar og takmarkar ekki rétt Íslendinga til að veita öðrum þjóðum en Bandaríkjunum lendingarrétt fyrir herflugvélar.

Í 5. gr. segir, að Bandaríkjastjórn sé heimilt, í sambandi við framkvæmd skuldbindinga þeirra, sem á Bandaríkjunum hvíla, um herstöðir í Þýskalandi, að halda uppi á Keflavíkurflugvöllum þeirri starfsemi, tækjum og starfsliði, sem nauðsynlegt kann að vera í þessu skyni. Hæstv. menntmrh. slær því föstu, að það sé Bandaríkin, sem ákveða, hvað sé nauðsynlegt í þessu efni. Hann segir: Þeir megi hafa það starfslið og starfsemi, sem þeim þykir nauðsynleg. Hvar stendur þetta í samningnum? Hvar er heimildin til þessarar ályktunar? Hvergi nema í heilabúi ráðh. og löngun hans til að túlka samninginn Íslendingum í óhag. Í 7. gr. samningsins eru skýr ákvæði um, að Íslendingar hafi úrslitayfirráð yfir flugvöllum. Liggur þá ekki nær að álykta, að Íslendingar hafi eitthvað um það að segja, hvaða starfsemi og hvaða starfslið megi hafa á völlum?

Hæstv. ráðh. gagnrýnir mjög 7. gr. Hann telur óviðeigandi, að við setjum reglur um rekstur og öryggi á flugvöllum í samráði við aðra þjóð. Hann gleymir því, að sem meðlimir í PÍCAO, alþjóðaflugmálasambandinu, eigum við að setja reglur í samráði við 50 aðrar þjóðir. Ráðh. segir: Bandaríkin geta neitað till. Íslendinga í sambandi við þessar reglur, þá verður engin reglugerð sett, og þá hafa Bandaríkin öll ráðið á flugvöllum. Þetta er ákaflega haldgóð ályktun. Ætli lægi ekki nær, þar sem Íslendingar hafa úrslitayfirráð um rekstur og umráð vallarins, að álykta, að það séu Íslendingar, sem í því tilfelli gætu ráðið þar reglum?

Till. verður vísað til utanrnm., og ef einhver ákvæði samningsins þykja óljós, verður það að sjálfsgöðu athugað þar.

Ýmis fleiri atriði í gagnrýninni hefði verið ástæða til að nefna, en hæstv. forsrh. og hv. 5. landsk. þm. (StJSt) hafa gert því svo góð skil, að þar þarf engu við að bæta.

Gagnrýnin á þessum samningi mótast mjög af misskilningi á grundvallaratriðum og visvitandi löngun til að leita ekki að eðlilegum skilningi, heldur að rangfæra samninginn okkur í óhag. Ég ætla, að eftir þær umr., sem fram hafa farið, standi ekki mikið eftir af þessari gagnrýni, en þá er eitt vígið eftir, sem hæstv. menntmrh. drap á í gær, og þar mun hann og flokksbræður hans ætla að hafast við, þegar öll sund eru lokuð. Hann sagði: „Við höfum enga ástæðu til að ætla, að Bandaríkin haldi hinn nýja samning.“ Þeir um það, hv. þm. Sósfl., ef þeir ætla að byggja utanríkispolítík Íslendinga á því, að viss stórveldi séu ekki samningshæf. Ég tel, að öll þau ríki, sem við eigum skipti við, séu samningshæf. En hitt fer maður að efast um, hvort ráðh., sem þannig tala, séu stjórnarhæfir. Ég tel, að Íslendingar eigi að semja við aðrar þjóðir um hagsmunamála og ágreiningsmál, og að þennan samning eigi að gera, þar sem hann leysir viss hagsmuna- og ágreiningsmál þessara tveggja ríkja, án þess á nokkurn hátt að skerða sjálf-

stæði og landsréttindi Íslendinga. Það hefur verið fundið upp vígorðið „dulbúnar herstöðvar“, og sósíalistar reyna að telja þjóðinni trú um, að það sé jafnvel farið fram á raunverulegar herstöðvar, eins og beðið var um 1. okt. s. l. Ég veit, að þessi málflutningur er vonlaus iðja. En það er bert, að sósíalistar vilja ekki semja við Bandaríkin, og gremja þeirra stafar ekki sízt af því, að nú sjá þeir ganga úr greipum sér hið langþráða tækifæri að kæra Bandaríkin fyrir öryggisráðinu.

Hvað tekur við, ef ekki takast samningar? Þá er hugsanlegt, að Bandaríkin haldi fast við sinn skilning á hverndarsáttmálanum og hafi her sinn hér áfram.

Ég vil nefna eitt dæmi enn um málflutninginn af hendi sósíalista. Í Þjóðviljanum í gær var birt samningsuppkastið. En við hlið þess var stór mynd af húsaþyrpingu í Reykjavík, þar sem ameríski fáninn blakti við hún. Og blaðið spurði: Hve lengi á ameríski fáninn að blakta á íslensku landi? Með þessu var gefið í skyn, að samkv. samningsuppkastinu ætti ameríski fáninn að blakta hér áfram yfir íslensku landi. Hann kann að blakta hér áfram, ef samningurinn verður felldur. En verði hann samþ., mun íslenski fáninn dreginn að hún í stað hins ameríska.

Því hefur verið haldið fram, að þetta sé einhliða samningur, þannig að Bandaríkin fái allar óskir sínar uppfylltar, en Íslendingar fái ekkert á móti. Hvað fá Bandaríkjamenn með þessum samningi? Þeir fá hinn margumrædda umferðarétt á flugvöllum og rétt til að hafa þar nokkurt starfslið. Hvað fá Íslendingar? Bandaríkja-stjórn, sem hingað til hefur ekki viljað viðurkenna skyldu sína til að flytja herinn á brott, fellst nú á að flytja allt herlið af landi burt, afhenda Íslendingum aftur fullan yfirráðarétt yfir landi þeirra, falla frá herstöðvakröfum sínum og tryggja fjárhagslegan rekstur Keflavíkurflugvallarins. Ég tel, að með þessu samningsuppkasti, þegar það er rétt skilið og eins og á að skilja það, en ekki gersamlega rangfært, þá sé svo mikið unnið fyrir Íslendinga, að ekki sé rétt að hafna því.

Atvrmh. (Áki Jakobsson). Herra forseti. — Hv. þm. Str. gerði fyrirspurn um það, hvaða áætlun hefði verið gerð um rekstur flugvallanna og hvaða álit lægi fyrir um það og hvaða stefnu ríkisstj. fylgdi í þessu máli. Hv. þm. veit, þótt hann spyrji svo, hver er stefna ríkisstj. í þessu máli, því að samningurinn, sem hér liggur fyrir, og undirtektir þær, sem hann hefur fengið hjá ýmsum ráðh. stj., sýnir, að ríkisstj. hefur enga sameiginlega stefnu um flugvallareksturinn. Alþ. tók á sínum tíma þá ákvörðun, að flugvellirnir hér í Rvík og Keflavík skyldu reknir sem höfuð-flugvellir fyrir innanlandsflug og millilandaflug. Hins vegar var það ekki samþykkt í ríkisstj. að fylgja eftir þessari samþykkt Alþ. og undirbúa þjóðina undir að reka þessa velli. Það hefur verið gert miklu meira að því að hlusta á alls konar tróllasögur um það, hvað mundi kosta að reka velli, heldur en að rannsaka málið. Ég mun koma að því nánar síðar í sambandi við þau orð, sem ég mun segja um þann samning, sem

hér liggur fyrir. En þær fullyrðingar, sem eru viðhafðar um, hvað það kostar að reka og endurbæta Keflavíkurflugvöllinn, eru ekki byggðar á nokkurri rannsókni. Það eru aðeins fullyrðingar Ameríkumanna, sem hafa verið teknar gildar athugasemdalest. En ég mun gera grein fyrir viðhorfi mínu í sambandi við flugvelli þessa og rekstur þeirra, þótt það sé ekki stefna ríkisstj.

Í gildandi lögum um flugvelli og lendingarstaði fyrir flugvélar eru þessi ákvæði varðandi flugvelli í Keflavík og Reykjavík:

1. gr. — Flugvellir skulu flokkaðir í 4 flokka eftir stærð þeirra, gerð og búnaði til notkunar og rekstrar. Fullnægja skulu þeir eftirtöldum skilrðum:

1. flokkur. Rennibrautir skulu vera ekki færri en þrjár, gerðar úr steinsteypu, malbiki eða öðru varanlegu slitlagi. Skulu þær fullnægja aðalvindáttum. Lengd brauta og breidd skal nægileg fyrir stórar millilandaflugvélar. Skulu þær vera byggðar þær, tæki og búnaður, sem nauðsynlegt telst til þess að fullnægja millilandaflugi.

2. gr. — Flugvellir skulu vera á eftirtöldum stöðum:

a) Í 1. flokki:

1. Í Reykjavík.

2. Á Reykjanesi.

Þetta er sá grundvöllur að því er snertir rekstur Reykjavíkurflugvallarins, og hef ég á þessum grundvelli látið gera áætlanir um rekstur hans og Keflavíkurflugvallarins í framtíðinni. Að því er snertir eigin þarfir okkar Íslendinga, hvort heldur er til innanlands- eða millilandaflugs, er engin þörf á að reka Keflavíkurflugvöllinn á eins fullkominn hátt og lög heimta. Reynslan hefur sýnt, að millilandaflugvélar af stærstu gerð, sem nú eru til, og jafnframt af stærstu gerð, sem sérfræðingar telja, að notaðar verði í framtíðinni til flutninga yfir Atlantshaf um Ísland, geta lent fullfermdar á flugvöllum í Rvík og tekið sig upp þaðan án nokkurra erfiðleika, og meira að segja án þess að nota nándar nærri alla lengd flugbrautanna, þótt í logni sé. Þær flugvélar af stærri gerð, sem nú er verið að undirbúa smíði á, hafa enga þýðingu fyrir land vort, þar sem þær eru eingöngu miðaðar við að fljúga á mjög löngum vegalengdum, svo sem frá New York til Lundúna, Parísar eða Moskvu án viðkomu. Mundi oss því nægja að reka Keflavíkurflugvöllinn sem nauðlendingaflugvöll, þ. e. völl, sem hægt er að lenda á, ef snjóar, þoka eða ísing hindra um stundarsakir lendingu á Rvíkurflugvöllum. Með þessu fyrirkomulagi er hægt að reka Keflavíkurflugvöllinn án þess að árlegur rekstrarkostnaður fari fram úr 800 þús. kr. En eins og tekið var fram, gera gildandi lög ráð fyrir því, að Keflavíkurflugvöllurinn, eins og Rvíkurflugvöllurinn, verði rekinn sem fullkominn millilandaflugvöllur, og fyrir þessu hef ég að sjálf-sögðu beygt mig. Hef ég því fengið sérfræðinga til að gera áætlun um rekstur Keflavíkurflugvallarins á þessum grundvelli. Áætlun þessa hafa þeir flugvallarfræðingarnir Sigfús H. Guðmundsson og Gunnar Sigurðsson gert, og sýnir hún, að árlegur rekstrar- og viðhaldskostnaður nemur aðeins kr. 1800000 og stofnkostnaður hvað tæki snertir ekki nema 2 millj. kr., þó að rekstur hans sé miðaður

við fyllsta öryggi, meðal annars að því er snertir blindfluglendingarútbúnað. Hins vegar gerir a-ætlunin ráð fyrir, að flugvöllurinn verði rekinn sem útibú frá flugvöllum í Rvík að því er snertir skrifstofuhald og ýmisleg störf, sem starfsmenn Reykjavíkurflugvallarins gætu ann-azt fyrir báða flugvöllina. Þá er gert ráð fyrir 43 manna starfslíði fyrir Keflavíkurflugvöllum sérstaklega. Að því er Rvíkurflugvöllinn snertir, sýnir rekstrarætlun hans fyrir árið 1947, að árlegur kostnaður við rekstur hans nemur kr. 3150000. Það er ósatt, að rekstrarkostnaður hans í þrjá og hálfan mánuð frá yfirtökunni hafi numið tveimur og hálfri millj. kr., eins og Morgunblaðið staðhæfir. Rekstrarkostnaður fyrir yfirstandandi ár, þar með talinn allur kostnaður við undirbúning og þjálfun starfsmanna, áður en afhendingin fór fram, mun ekki verða meiri en ca. 1720000, en hins vegar varð samkv. hinum upp-runalega samningi um flugvöllinn að borga fyrir allar vélar, áhöld, tæki og annan útbúnað, sem á vellinum var og ekki gat talizt mór- og naglfast, og nemur sá stofnkostnaður um 2 millj. kr. Að telja þennan stofnkostnað með rekstrarkostnaði, eins og Morgunblaðið sýnilega gerir, á sér enga stoð. — Það kostar þá innan við 5 millj. kr. að reka báða flugvöllina, Keflavíkurflugvöllinn og Rvíkurflugvöllinn, í samræmi við ákvæði flug-vallal, og er þá um svo fullkominn rekstur að ræða, að vér eigum óvefengjanlega kröfu til al-þjóðatillags upp í þann kostnað samkv. ákvæðum Chicago-sáttmálans um alþjóðaflugmál. Nú er það engan veginn svo, að ekki komi neinar telj-andi tekjur á móti þessum kostnaði. Miðað við núverandi ástand, þ. e., að Keflavíkurflugvöll-urinn starfar sem aðalmillilandaflugvöllur og ríkissjóður fær engar tekjur af þeim flugvélum, sem þar lenda og því forðast að öðru jöfnu að lenda á Rvíkurflugvellinum, eru tekjur þessa flugvallar áætlaðar kr. 600000 á næsta ári. Ef báðir flugvellirnir væru í íslenskum höndum, má því gera ráð fyrir mun meiri tekjum og ekki ósennilegt, að þær svari kostnaðinum. Þá hefur ríkisstj. áskilið sér rétt til að taka gjöld af öllu Atlantshafsflugi þeirra flugfélaga, sem sótt hafa um og fengið leyfi til lendinga á Keflavíkur-flugvellinum, þegar þeim þykir það hagkvæmt, án þess þó að hafa fastar flugsamgöngur um Ísland. — Samkv. þessu er heildarkostnaðurinn við að reka báða völlum tæpar 5 millj. kr. Tekj-urnar eru áætlaðar af Rvíkurflugvellinum miðað við nær eingöngu innlent flug um 600 þús. kr. Hins vegar hefur flugvöllurinn í Keflavík oft tekið á móti 10 millilandaflugvélum á dag, svo að ef báðir flugvellirnir væru í íslenskum hönd-um, eru allar líkur til þess, að tekjurnar af þeim báðum stæðu undir kostnaðinum — eða meira. Þegar það er athugað, að við rekum strandferðir okkar með milljóna króna tekjuhalla og sína okkar einnig, sem fyllilega er sambærilegt við það, sem hér um ræðir, en það getur mest orðið 1—2 millj. kr. tekjuhalli, þá er það fáránlegt, að nokkur maður skuli láta sér sæma að reyna að færa rök fyrir því, að við séum ekki menn til að standa undir þeim kostnaði, sem þarf til að halda uppi rekstrinum. Þessar háu tölur, sem nefndar hafa verið, eru eingöngu byggðar á

fleipri, sem ýmsir menn kasta fram. Ég veit t. d. ekki, hvaðan það kemur um þessar 30 millj. kr., sem hæstv. forsrh. talaði um áðan. Ég býst ekki við, að nokkur maður vilji binda nafn sitt við þá tölu. Það er eitt af því sorglega við þann samning, sem hér liggur fyrir, að það hefur engin rannsókn farið fram. Utanrrh. hefur ekki látið fara fram nokkra rannsókn um það, hvað þetta kostaði. Og þó er þessi kostnaður notaður sem veruleg röksemd í þessu máli. Ég veit, að utan-rrh. veit, að þetta eru engin rök, þessu er aðeins slegið fram, svo að fólkið verði síður vart við, hvað er aðalatriði málsins. — Þá vil ég geta þess, að flugmálastjóri hefur síðan stríðinu lauk farið fram á bæði við Englendinga og Ameríku-menn að fá að setja menn inn á völlum til að láta kenna þeim, svo að Íslendingar gætu orðið búnir til að stjórna völlum. Englendingar svöruðu fljótt játandi, og þangað voru ráðnir menn til að láta kenna stjórn flugvallarins, enda kom það fljótt á daginn, að Englendingar afhentu okkur völlum mjög skömmu eftir að stríðið hætti. En enn þá hefur ekki fengizt leyfi til að láta menn læra að stjórna Keflavíkurflug-vellinum eða kynna sér meðferð hans. Ameríku-menn hafa verið mjög strangir í þessu efni. Það situr því ekki á þeim mönnum, sem vilja gera þennan samning, að vera að álása nokkrum fyrir, að ekki hafa verið settir menn inn á Keflavíkur-flugvöllinn. Það eru Ameríkumenn, sem þar hafa staðið á móti. Þetta vildi ég segja um flugvöllina. En ég sagðist mundu ræða nánar um þær tölur sem hæstv. forsrh. nefndi í sambandi við þær lagfæringar, sem hann taldi, að gera þyrfti á Keflavíkurflugvellinum. Hæstv. ráðh. nefndi 30 millj. kr., sem þyrfti til að endurbæta völlum strax fyrir og e. t. v. 60—70 millj. kr. síðar. Ég mun ræða þetta mál síðar, því að þetta kastar miklu ljósi á málið, og það hefur ekki komið fram áður.

Sá samningur, sem hér liggur fyrir, er senni-lega verst undirbúinn af öllum samningum, sem Íslendingar hafa gert varðandi utanríkismál. Það er áberandi, hvað kastað er höndunum til þessa. Þegar hæstv. forsrh. útbýtti honum til flokk-anna í íslenskri þýðingu, var þýðingin ekki betri en það, að þegar skjalið kemur prentað, er húið að breyta því á 10 stöðum. Og þrátt fyrir þessa breyt. verður forsrh. að lýsa yfir, að þýð-ingin sé flautursleg. Ég býst við, að margar aðrar þjóðir mundi reka í rogastanz, ef forsrh. þeirra fylgdi jafnþýðingarmiklu plaggi og þetta er þannig úr hlaði. Þetta sýnir, hvernig hönd-unum hefur verið kastað til þessa samnings, þar sem ekki var hægt að gefa sér tíma til að þýða hann rétt. Það hafa verið svipuð vinnubrögð við samningsgerðina sjálfa, enda tók hæstv. forsrh. það fram, að hann hefði rétt eingöngu við þá menn, sem hann gat treyst, þá menn, sem honum voru sammála. Það var sem sagt ekki rétt við þá, sem voru á annarri skoðun en hann, til þess að sjá, hvað menn læsu úr hinum ýmsu ákvæð-um. Það er geysilega þýðingarmikið, að utanríkis-málasamningar séu vel orðaðir, svo að enginn vafi geti orðið um það, við hvað er átt. Og það er ekki hvað sízt þýðingarmikið þegar um samning er að ræða milli stórveldis og smáþjóðar. Þegar

skilja má samninginn á tvo vegu, hefur sá sterki betri aðstöðu til að láta sinn skilning vera ríkjandi. Ég býst við því, að ekki hafi verið hægt að kveða öllu skýrar á um endalok hverndarsamningsins en gert var, en þó hefur verið reynt að draga í efa, að Bandaríkjaherinn ætti að fara við lok stríðsins, þrátt fyrir það þótt orðalagið sé eins ákveðið og frekast mátti vera. Ég álit, að þótt menn hefðu séð „situationina“ eins og hún er nú, þá hefðu þeir ekki getað haft orðalagið öllu skýrar. Þetta sýnir, hve veigamikill það er að athuga hverja setningu, svo að enginn vafi geti leikið á um það, hvað hver setning eigi að þýða. Það var svo að skilja á ræðu þjóðréttarfræðingsins Gunnars Thoroddsens sem það væri allt í lagi með mismunandi skilning á samningnum, því að við réðum yfir vellinum og segðum þar síðasta orðið. Þetta eru svigurmáli og mannalæti, sem smáþjóð sæmir ekki. Og ein ástæðan fyrir því, að við stöndum veikir þegar ákvæðin eru tvíræð, er sú, að hér á þ. sitja ekki kraftmeiri menn en þessi hv. þm. Þegar við þorum ekki að neita að gera svona samning, þorum við þá að standa á rétti okkar þegar um vafaatriði er að ræða? Það hefur hér verið margbent á, að þessi samningur er langt frá því að vera þannig úr garði gerður, að í honum felist ekki mörg vafaatriði, sem leggja megi mismunandi skilning á.

Fyrir skömmu samþ. Alp., að Ísland gengi í bandalag sameinuðu þjóðanna. Þá voru sérfræðingar látnir rannsaka, hvers konar skuldbindingar, hve víðtækar og hvers eðlis, það væru, sem Ísland tæki á sig með því að ganga inn í samtökin. Þetta álit sérfræðinganna var svo lagt fyrir þm. til leiðbeiningar. Engar slíkar rannsóknir hafa verið gerðar á samningi þeim, sem hér liggur fyrir, enda ekki tími til þess, þar sem ekki hefur gefizt tími til að þýða samninginn á íslensku, svo að í lagi sé. En þetta þyrfti að gera, og það þarf vandaðri þjóðréttarfræðinga en hv. þm. Snæf. til að annast það verk. Það þyrfti jafnvel að leita til þjóðréttarfræðinga nágrannalanda okkar til þess að gefa okkur hlutlaust álit um það, hvað felist í þessum samningi. (Forsrh.: Væri ekki öruggara að fara austur?) Við skulum ekki blanda inn í þessar umr. mismunandi sjónarmiðum á utanríkismálum. Þetta væri jafnnaðsynlegt, þótt við værum að semja við Sovétríkin. Ég veit, að hæstv. forsrh. er brandaramaður mikill, og ég ætla ekki að fara í einvígi við hann á því sviði. En það er leitt til þess að vita, ef hæstv. ráðh. hefur talið þennan samning brandara og ekki gengið til samninga-gerðarinnar með meiri alvöru en hann svarar andstæðingum sínum hér. (Forsrh.: Er þetta brandari?) Nei, mér er ekki brandari í hug nú. Við eigum að ræða um þetta mál af alvöru og hugsa um, hvað er íslensku þjóðinni fyrir beztu. Við erum að gera hluti, sem eiga eftir að hafa mikil áhrif á þjóðlíf Íslendinga í langan tíma, kannske áratugi. Það getur farið svo, að afkomendur okkar rannsaki þennan samning af sams konar kostgæfni og undanfandi kynslóðir hafa rannsakað og byggt rétt þjóðarinnar á Gamla sáttmála. Ég álit, að það sé óverjandi að samþ. þennan samning áður en fyrir liggur álit um hann frá þjóðréttarfræðingum, er við getum treyst, svo

að við vitum, hvað í greinum hans felst. Fyrst þegar slíkt álit liggur fyrir, getur þjóðin gert sér grein fyrir, hve langt er gengið með samþykkt hans. Ég hef ekki enn þá fengið skýringu á því, hvers vegna slíkt álit liggur ekki fyrir. Það þótti sjálsagt að láta slíkt sérfræðingaálit fylgja, þegar samþ. var inntökubeiðnin í bandalag sameinuðu þjóðanna. En það er margfalt sjálsagðara, þegar um þennan samning er að ræða. Enda er það þegar komið á daginn, að menn draga mismunandi skilning út úr greinum hans. Þessi samningur hefur ekki inni að halda sumt af því, sem Bandaríkin telja sig eiga hér á landi. Bandaríkin telja sig eiga tvö flugvéla-skýli á Reykjavíkurflugvælinum, og þar að auki braggahverfi, svokallað „mangernose“, sem er mikið mannvirki. Þetta allt er margra millj. virði, þar sem eitt flugvéla-skýli er talið kosta a. m. k. 2 millj. kr. Englendingar höfðu afhent Íslendingum þetta mannvirki, en þegar til kom báðu þeir afsökunar og sögðust ekki hafa átt það, þar sem Bandaríkin gátu tekið það aftur samkv. láns- og leigul. Þetta eru mjög naðsýnlegar byggingar og vont að láta taka þær burtu þaðan. Það er því mikilvægt, að samið sé um þetta. Og hafi þetta verið ensk eign, eins og gert var ráð fyrir þegar samið var við Englendingana, þá voru þetta eignir, sem Englendingar áttu að láta fylgja endurgjaldslaust. — Svo er það annað atriði, sem ekki hefur verið samið um. Það er Hvalfjörður. Það er eins með hann og flugskýlin. Ameríkumenn afhentu Englendingum flotastöð sína og olugeymslustöð í Hvalfirði, sem mun rúma 140 þús. tonn af olíu, en tóku hana svo aftur samkv. heimild úr láns- og leigul. Síðan var olíustöðin afhent umboðsfélagi Standard Oil, Hinu íslensku steinolíufélagi, og þar starfar eitt-hvað af erlendum mönnum. En það verður að gera ráðstafanir varðandi það, hvað verða á um þessar eignir. Ríkisstj. getur ekki sett sig við það, að eignirnar séu afhentar einstaklingum til eignar. Hún gat t. d. ekki sett sig við það hvað braggaeignirnar snerti.

Þá vil ég fara nokkrum orðum um samninginn sjálfan. Mun ég leitast við að ræða þau atriði, sem ekki hafa verið rædd áður. — Því hefur verið lýst yfir, að það sé geysilegur vinningur að fá þennan samning, því að Bandaríkin fari þá með her sinn af landi burt. Ég verð að segja, að það sé rannsóknaratriði, hver vinningur okkur sé við það, að herliðið fari upp á þessi býti. Bandaríkjaliðið er skyldugt að fara héðan samkv. hverndarsamningnum. Það er því fyrsta gjöfin, sem Íslendingar fá með þessum samningi, að þessi samningur falli niður. Þetta er því gersamlega gert út í bláinn og ekki sett í samninginn í öðrum tilgangi en þeim að flagga með það og nota það sem röksemd fyrir því, að veitt skuli þau hlunnindi, sem síðar koma í samningnum. Það er þó eitt, sem er dálítið óheppilegt fyrir okkur, ef samningurinn verður samþ. eins og hann liggur fyrir. Það er, að þarna er því slegið föstu, sem Bandaríkin hafa viljað halda fram opinberlega, að þau væru ekki skyldug að fara héðan með herinn og að þeirra skilningur væri réttur. En þetta viðurkennum við, ef við samþ. þetta þannig. Það hefði því verið hægt að gera

samning um hlunnindin eingöngu, því að þetta var ekki annað en það, sem þeir áttu að fullnægja og voru búnir að draga of lengi.

3. gr. er um það, að flugvöllurinn í Keflavík skuli verða íslensk eign. Um þetta hefur verið gerður sérstakur samningur, og var það í forsetisráðherratið Ólafs Thors 1942, sérstakur bindandi samningur milli íslensku ríkisstj. og Bandaríkjanna um það, að þessi flugvöllur skyldi verða íslensk eign. Það er því engin nauður, sem rekur til að taka upp þennan samning. Þetta er aðeins gert í þeim tilgangi að gefa þessu fállegra útlit, að hér sé um fallegan samning að ræða, en ekki afsal frá Íslands hálfu.

Að því er snertif 3. gr., var helzt að heyra á hv. þm. Snæf., að hann teldi hana ekki eiga heima í þessum samningi, og hefði hún slysaft af vélritun úr annarri átt. Kom það fram hjá hæstv. utanrrh., að þýðingin þarna væri röng, og að orðin „öðrum en hervélum“ ættu ekki að vera þarna. Ef maður les þýðinguna, sér maður, að þýðingin er rétt, og er þetta undirstrikað vafalaust til þess að útiloka herflugvélar, og þurfa menn ekki að vera neitt hissa á því, þegar þeir athuga fyrirætlanir Bandaríkjamanna, þó að þeir vilji áskilja sér, að Íslendingar geti ekki veitt flugvélum annarra ríkja aðgang að þessum velli.

Í 4. gr. segir, að stjórn Bandaríkjanna muni svo fljótt sem auðið er flytja á brott það herlið og sjólið Bandaríkjanna, sem nú er í Rvík, og innan 180 daga frá gildistöku samnings þessa muni hún smátt og smátt flytja á brott allt annað herlið og sjólið Bandaríkjanna, sem nú er á Íslandi. Þetta er ekki annað en það, sem fellur undir 1. gr. og þeir eru búnir að draga of lengi, og hafa þeir gert sér það ljóst.

Þá er eiginlega talið það, sem Bandaríkjastjórn lætur Íslendingum í té gegn þeim hlunnindum, sem hún síðar í samningnum áskilur sjálfri sér. Öll þessi atriði er óþarft að taka fram í samningnum, því að það liggja fyrir aðrir samningar um þessa hluti, sem Bandaríkjastjórn er skylt að uppfylla, þannig að þessi ákvæði eru óþörf og því ekki Bandaríkjastjórn, sem hefur ýtt þessu inn í samninginn, heldur þeir menn, sem vildu hafa samninginn í því formi, að þeir gætu frekar fengið íslensku þjóðina til þess að fallast á hann, þannig að það mundi fremur vera innlend stjórnkænska, sem kemur fram í þessu.

Þá kem ég að þessari makalaus 5. gr. samningsins, sem menn hafa mikið deilt um og sumir telja dulbúnar herstöðvar, en aðrir sönnun fyrir því, að við höfum óskorað vald yfir þessum flugvelli. Ég man ekki, hvernig hæstv. forsrh. orðaði það, að Íslendingar fái óskorað vald yfir flugvöllinum. En ég held, að breyta mætti þessum orðum og segja, að Íslendingar fái óskoraða ábyrgð á því, sem þar verður gert gagnvart öðrum þjóðum. Í gr. segir: „Flugföllum þeim, sem rekin eru af Bandaríkjastjórn eða á hennar vegum í sambandi við framkvæmd þeirrar skyldu, er Bandaríkin hafa tekið á hendur, að hafa á hendi herstjórn og eftirlit í Þýskalandi, skulu áfram heimil afnot af Keflavíkflugvöllinum.“ — Byggir Bandaríkjastjórn þessa ósk sína, um að fá að nota flugvöll okkar. á því, að hún hafi

tekið á hendur skyldur í sambandi við hernám Þýskalands. Í hvaða skyni er hernám Þýskalands gert? Í því skyni að fyrirbyggja, að Þjóðverjar geti gert nýtt herhlaup á nágranna sína og valdið þeim tjóni. Þetta eru þær skyldur, sem Bandaríkjamenn hafa tekið á sig gagnvart nágrönnum Þýskalands og bandamönnum sínum í styrjöldinni. Má í því sambandi nefna ýmsa, sem Hitler réðst á, svo sem Frakka, Englendinga, Pólvörja og fleiri. Nú, — segjum, að þau hafi tekið á sig þessa ábyrgð. En hvers vegna að taka bara endilega orð Bandaríkjamanna trúanleg, en spyrja ekki þá, sem eru kunnugir þessum skyldum? Hvi ekki að spyrja Frakka, Breta og fleiri þær þjóðir, sem hér um ræðir: „Er það til þess að fullnægja skyldum gagnvart ykkur, að Bandaríkjamenn þurfa þessa aðstöðu?“ — Hvi ekki að spyrja þessar þjóðir, spyrja öryggisráðið? Vegna þess, að sú niðurstaða yrði neikvæð, það kæmi neitandi svar úr þessari átt. Og svo mikið er víst, að Bandaríkin væru síður en svo ánægð með að þurfa að taka þetta fram, þar eð þau vita, að þessar þjóðir ekki einasta óska ekki eftir, að þau fengu þessi réttindi, heldur eru beinlínis andvígir því. Þetta er bara gert til þess að sýnast hér, það er dálitið hægara að segja íslensku þjóðinni, að við verðum að gera þetta, þegar Bandaríkin segja sjálf, að þetta sé skylda, sem Bandaríkin hafi tekið á sig gagnvart bandahjóðum sínum í styrjöldinni.

Þá kem ég að 2. málsl. þessarar gr.: „Í þessu skyni skal stjórn Bandaríkjanna heimilt að halda uppi á eigin kostnað, beinlínis eða á sína ábyrgð, þeirri starfsemi, þeim tækjum og því starfsliði, sem nauðsynlegt kann að vera til slíkra afnota.“ — Úr þessari gr. má lesa ýmislegt, en þó hygg ég, að enginn þjóðréttarfræðingur mundi líta svo á, að út úr þessu mætti lesa það, að Íslendingar ættu að hafa hin endanlegu yfirráð á flugvöllinum. Það stendur: „Í þessu skyni skal stjórn Bandaríkjanna heimilt að halda uppi á eigin kostnað, beinlínis eða á sína ábyrgð . . .“ Þetta „að halda uppi“ er miklu nær meiningunni að segja „að reka“, og yrði þá setningin þannig: „Í þessu skyni skal stjórn Bandaríkjanna heimilt að reka á eigin kostnað, beinlínis eða á sína ábyrgð, þá starfsemi, þau tæki og það starfslið, sem“ o. s. frv. Það er sýnilegt, að þarna eru það Bandaríkin, sem eiga að reka flugvöllinn á sína ábyrgð og reka hann beinlínis. Það er engum vafa undirorpið.

Þá stendur og í samningsuppkastinu, að stjórnir Bandaríkjanna og Íslands skuli í samráði setja reglugerðir um ýmislegt, sem snertif flugvöllinn, og að slík ákvæði raski þó ekki úrslitayfirráðum ríkisstj. Íslands hvað rekstur og umráð vallarins snertif. Hugsum okkur nú, hvernig getur íslensk framkvæmd úrslitayfirráða verið yfir flugvelli, sem Bandaríkjastjórn rekur á sína ábyrgð, hugsum okkur framkvæmdina á þessu. Það er hugsanlegt, að þetta yrði framkvæmt þannig, að skipaður yrði einhver forstjóri tilnefndur af Íslendingum. Hvernig gæti hann snúið sér til einstakra starfsmanna Bandaríkjastjórnar og sagt þeim fyrir verkum? Þessu hefur ekki verið svarað hérna. Í hvert skipti, sem þennan mann langaði til að gera eitthvað, yrði hann að snúa sér til

ameríks höfuðsmanns, og hann mundi segja: „Ég skal taka þetta til athugunar“, — og þar með væri það úr sögunni. Þetta eru skipanir Bandaríkjastjórnar, Bandaríkin reka þetta á sína ábyrgð, og þó á þetta í engu að raska úrslitayfirráðum ríkisstj. Íslands yfir flugvellinum. Það hefur ekki verið skýrt, hvernig þessi tvö atriði geta heyrt saman. Þetta er atriði, sem hefði sérstaklega þurft að liggja fyrir þjóðréttarfræðingum, og ekki aðeins þeim einu, sem við höfum hér, — ég hef ekki mikla trú á honum, eftir að hafa hlustað á ræðu hans og aths., — heldur hefði þurft að fá aðra menn, hlutlausu menn, og ég álit, að við getum svo vel treyst nágrannabjóðum okkar á Norðurlöndum, að við gætum leitað til þeirra um skýringar á þessu.

Svo kemur 3. málsg. 5. gr.: „Taka skal sérstakt tillit til sérstöðu slíkra flugfara og áhafna þeirra, hvað snertir tolla, landvistarleyfi og önnur formsatriði.“ — Þarna er verið að tala um þau flugför, sem þarna megi koma, um þann mannafla, sem á að setja á völinn til að gæta þeirra. Vitanlega verða það ekki hermenn, bara finir menn í jakkafötum, sem geta smogið inn alls staðar, án þess að vera komnir í ástandið. Það er atriði, sem ég mun koma að síðar, ef það skyldi reynast rétt, sem kom fram hjá þjóðréttarfræðingnum, að þeir heyrðu undir íslenska lög-sögu, og mun ég koma að því síðar, hve mikil vinna það yrði fyrir íslenzku þjóðina, ef það skyldi reynast rétt. En þessir menn mega vera eins margir og Bandaríkjastjórn lizt. Þjóðréttarfræðingurinn var að reyna að skýra þetta atriði. Stjórn Íslands, Finnur Jónsson, gefur út landvistarleyfi. Svo sér hann, að komið er of mikið af leyfum, þá á hann að dæma, að nú sé of mikið á flugvellinum. Finnst þjóðréttarfræðingnum sennilegt, að svona sé framkvæmanlegt fyrir íslenska ríkið, sennilegt, að við getum með árangri fylgt með því, hve mikið starfslið Bandaríkjamenn hafa á flugvellinum. Hann veit, að þetta er fjarstæða, við höfum ekki minnstu aðstöðu til þess. Við vitum það eitt, að þeir Bandaríkjamenn, sem áttu að vera hér fyrst um sinn, eru margfalt fleiri en nauðsynlegt er til að reka flugvöllinn. Þetta vita íslenskir flugmenn. Til þess að reka þennan völl þarf 43 menn, en þeir eru hér 600, og eru engin takmörk fyrir því hvað þeir mega vera margir. Ég spurði hestv. forsrh., hvaða takmörk hann léti sér detta í hug fyrir þessari tölu. Hann sagði fullum fetum: Fjöldi þeirra manna, sem þarf að vera á völinum að áliði Bandaríkjastjórnar, því að hún ætti að meta þetta og færi það eftir því, hvernig hún meti ástandið í Evrópu. Þetta sagði forsrh., og þetta er alveg rétt, Bandaríkin eiga að meta, hvenær þörfin er mest. Ef Ísland hefur vald til þess að setja þar einhverjar skorður, þ. e. má með samningi setja skorður, er nauðsynlegt, að það sé sérstaklega tekið fram, vegna smæðar Íslands, hvað við höfum vonda aðstöðu til að koma fram rétti okkar, ef hann er ekki fram tekinn í samningnum. — Þetta er nú um þetta lið, sem þarna er. Svo þurfum við að veita þeim byssuleyfi, undir ströngu eftirliti íslenskra stjórnarvalda. Við vitum, hvaða aðstöðu við höfum til að gera þetta. Það getur svo sem verið nógu gott að vera með

flottar skýringar, en það þarf þrek til þess að standa á skýringunum þegar vafaatriði eru og íslenska sjónarmiðið rekt á það ameríska, þá þarf meira en fræðimennsku til staðar. Og því miður höfum við orðið að reka okkur á það, að það hefur ekki alltaf verið mikið til af þreki hjá þeim mönnum, sem hafa talið sig gegna þýðingarmestu störfunum fyrir þjóðfélagið. Annars er ekki að neinu leyti tekið fram, að þessir menn skuli falla undir íslensk l. að öðru leyti, því að það væri talin móðgun í garð hins íslenska fullveldis. Það er gert eftir ásetningi að móðga ekki hið íslenska fullveldi, en „taka skal sérstakt tillit til sérstöðu slíkra flugfara og áhafna þeirra, hvað snertir tolla, landvistarleyfi og önnur formsatriði.“ Það er formsatriði landvistarleyfið. Hvað þýðir, að taka eigi sérstakt tillit til slíkra flugfara? Ég sé ekki, að það geti haft annan tilgang en þann, að þessi flugför megi koma til Íslands, eins mörg og Bandaríkjastjórn sýnist, vera á Íslandi eins lengi og þeim sýnist og hafa eins stórar áhafnir og þeim sýnist. Ég sé ekki, að lesa megi annað út úr þessu. Annars vegar á að taka sérstakt tillit til þessa, en hins vegar eru það svo formsatriði. Eins og þetta liggur fyrir, eru engin takmörk fyrir þessu. Bandaríkjastjórn getur hvað sem henni sýnist í þessum efnunum.

Því hefur verið haldið fram af hestv. forsrh., að til þess að gera Keflavíkurflugvöllinn not-hæfan þurfi yfir 30 millj. kr., eða, eins og hann komst að orði, 5 millj. í dollurum. Mér er kunnugt um það, að Keflavíkurflugvöllurinn er í mjög góðu ástandi og mjög vel við haldið. Ég skildi ekki í fyrstu, hvernig stóð á þessari háu tölu, hélt, að þetta væri út í loftið. En það var dálítið atvik, sem gerði að verkum, að mér datt í hug, að þarna væri meiri alvara á bak við, en það var, að atvitrn. var að taka eignarnámi land undir flugvöllum við Keflavík nú um þessar mundir, og gerði ráð fyrir, þegar það ákvað takmörk þess lands, sem eignarnámi skyldi taka, að þar yrðu byggðar brautir eins og þær stærstu, sem hin alþjóðlega stofnun gerir ráð fyrir, en þær brautir, sem eru þarna, eru tæplega 7 þús. fet. En þá kemur orðsending frá utanrrh. þess efnis, að tekið sé svo stórt svæði, að byggja megi brautir upp á 10 þús. fet. Ég varð dálítið hissa og tók að afla mér upplýsinga um þetta. Jú, tilfellið var, það er til í heiminum, að flugbrautir þurfa að vera 10 þús. fet. Það eru brautir fyrir risaflugvirki, sem þurfa að vera þetta stórar, og lagið þarf helzt að vera margfalt sterkara en á þeirri braut, sem nú er í Keflavík. Ef það er rétt, að Bandaríkjamenn hafi sagt, að þeir þurfi að gera við flugvöllinn fyrir 5 millj. dollara, þá er það því til þess að byggja flughöfn fyrir risaflugvirki. Þau voru byggð í Ameríku með tilliti til Kyrrahafsstýrjaldarinnar og hinna gífurlegu vegalengda, sem þurfti að fara í árásarskyni. Þau voru aldrei í styrjöldinni notuð í Evrópu, aldrei send til árása á Þýskalend. Meðan sú baráttu stóð, var ekki þörf fyrir risaflugvirki í Evrópu. Nú hefur Bandaríkjastjórn, að því er bezt verður séð, fengið augastað á flughöfn fyrir risaflugvirki hér á Íslandi, og þessi tala, 10 þús. fet, er sú lengd á flugbraut, sem talin er nauðsynleg fyrir þessi

flugvirki. Ég býst við, að það sé ekki af sérstakri flugvélaþekkingu hjá ráðh., að hann óskar eftir, að mögulegt verði að stækka flugvöllinn svona mikið, heldur fyrir tilmæli Bandaríkjustjórnar, svo að þau geti lengt brautina svona mikið. Þá standa sakir þannig, að við stöndum kannske andspænis því, að Bandaríkin séu að byggja hér á Íslandi flugstöð, þá fyrstu í Evrópu, fyrir þessi risaflugvirki. Það kann að vera, að þau hafi gert bráðabirgðaflugstöð í Þýskalandi, — ég hef ekki heyrt um það, — en þetta yrði fyrsta varanlega flugstöðin fyrir risaflugvirki, sem byggð yrði. Þegar það er athugað, að við höfum ekkert vald til að segja Bandaríkjamönnum fyrir verkum hvað þeir eiga að byggja þarna, eigum að hafa yfirstjórn á þessu samkv. samningnum og höfum flugvallarstjóra, sem ber ábyrgð á öllu saman, og verðum að horfa á Bandaríkjamenn búa til sinn flugvöll, — meira getum við ekki gert, — þá er tekið fram okkur til hugarléttis, að við eigum ekki að borga flugvöllinn. Það er nú gott, en því nær sama hvort það er tekið fram eða ekki, því að við hefðum ekki getað það. En það er það eina, sem tekið er fram í því sambandi. — Ef það er tilfellið, að eftir að þessi bráðabirgðaviðgerð upp á 5 millj. dollara hafi farið fram, þá þurfi að gera enn endurbætur upp á um 70—80 millj., eins og hæstv. forsrh. sagði, þá er þetta meira en litill flugvöllur. Keflavíkflugvöllurinn var um skeið annar stærsti flugvöllur í heimi. Ég veit ekki, hvort hann er það nú, en hann var það um eitt skeið. En þegar búið er að setja í hann 100 millj. íslenskra króna í viðbót, hvað verður hann þá stór? Nú kann einhver að segja sem svo: Hvað kemur þetta okkur við, Bandaríkin borga okkur það? En þetta kemur okkur við að því leyti, að við verðum ekki dregnir til sérstakrar ábyrgðar fyrir hvert atvik, sem þarna er gert.

Ég vil leyfa mér að bera saman herstöðvasamninginn samkv. nótu Bandaríkjanna frá 1. okt. 1945 og þann samning, sem hér er verið að ræða. Ég álit, að það sé stórt rannsóknaratriði, og það kannske fleiri en þjóðréttarfræðinga að finna út, að hvaða leyti sá samningur, sem hér liggur fyrir, sé betri en herstöðvasamningur Bandaríkjanna frá 1. okt. 1945. Þetta er vitanlega hlutur, sem við hefðum ekki getað sætt okkur við og þjóðin hefði talið brot á sínu sjálfstæði. En ef við hefðum gert þennan samning, þá hefðum við ekki borið ábyrgð á því, sem fram fór innan gaddavirsgirðinganna. En það er hægt að draga okkur til ábyrgðar, ef eitthvað slettist upp á vinskapi Bandaríkjanna og evrópskra þjóða fyrir að hafa leyft flugvélum þeirra að setjast hér, leyft þeim að undirbúa sig í hverju nákvæmu atriði. Við höfum haft mann, sem borið hefur alla ábyrgðina. Ég skal segja ykkur, að ég er í stórkostlegum vafa um það, hvort þetta sé fyrir íslenzku þjóðina að hafa hér gaddavirsgirðingar eða hvort við eigum að hafa hér íslenzkan fána og íslenzkan flugmálastjóra, sem getur ekki annað en horft á, hvað Bandaríkjamenn gera. Það er enginn vafi á því, að það, sem við verðum að varast, ef við viljum forða okkur frá því að dragast algerlega inn í deilur annarra þjóða, er að setja íslenzkan fána og íslenzka emb-

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

ættismenn yfir það, sem þarna fer fram undir stjórn Bandaríkjanna, samkv. þessum samningi. Ég tel það stórkostlegt vafamál, hvort það er þetta en herstöðvamálið. Munurinn er aðeins sá, að hægt er að spyrja okkur um einstök atriði. Erlendar þjóðir geta komið og spurtt okkur um hvert einstakt atriði, hve margar flugvélar við höfum hér og hve marga menn, og dregið okkur til ábyrgðar. Ef við hefðum gaddavirsgirðingarnar, getum við alltaf sagt það sama, að við vissum ekkert um það. Þjóðin getur haft sína skoðun á því, hvort rétt sé að gera þennan samning. En það mundi þó ekki vera hægt að draga okkur til ábyrgðar sérstaklega. Ég get trúað því, að þjóðréttarfræðingurinn segi, að ég muni halda þessu fram vegna þess, að búist er við, að Bandaríkin ráðist á Rússland. Þetta er komið fram til þess, að menn hætti að hugsa málið. Ég er sannfærður um, að þótt Bandaríkin hefðu hér engan hernaðarstyrk, þá hefðu þau þann hernaðarmátt að geta gert hvað sem þau vildu með flugvélamóðurskipum sínum. En sá stóri munur er á, hvort við tökum sérstaka afstöðu eða fáum ekkert að gert. Það getur enginn ásakað þjóð með 126 þús. íbúum fyrir það, sem við hana er gert, en það er hægt að ásaka hana fyrir slíkan samning. Það hefur e. t. v. engin áhrif á gang málsins, hvort við segjum já eða nei. Heimsviðburðirnir ganga fyrir sig með svipuðum hætti og áður, en við höfum bara hreina samvizku. Það er verulegt atriði. Þjóðin getur ekki varið sig með vopnum. Við treystum á siðferðislegan rétt, treystum, að friður haldist og allar þjóðir virði rétt hennar. En eftir að hún er búin að stiga þetta skref, þá er hún búin að missa þennan siðferðislega rétt, ef hún stígur þetta skref, sem allar þjóðir telja hlutleysisbrot á sér, að við höfum veitt einu ríki herstöðvar til undirbúnings árása á annað. Það er þetta, sem mér finnst ekki koma nógu rækilega fram. Við getum vitaskuld ekki haft nein áhrif á gang mála úti í heimi. Við verðum að hugsa um sjálfa okkur, hugsa um það, að við séum hlutlaus, að engin þjóð geti komið til okkar og lagt hnefann á borðið og sagt: Þið hafið hjálpað andstæðingunum til að undirbúa árásir á okkur. Það kann að vera, að einhver sé svo barnalegur að halda, að einhver stoð sé í slíkum herstöðvum. En vitanlegt er það, að vera erlends herliðs getur á engan hátt tryggt þjóðina. Ég elast ekki um það, að ef stórkostleg styrjöld brytist út, sem við vonum, að komi ekki til, og ég er þeirrar skoðunar, að engin ástæða sé til að búast við, að styrjöld verði, a. m. k. í náinni framtíð, og er það álit manna yfirleitt, sem horfa æsingalaust á málið, — að þá kann að vera, að það verði barizt um Ísland hvort sem er. Það verður rás viðburðanna að skera úr um. En það er bara þetta, að ef við veitum einni þjóð hernaðarstöðu hér á landi, þá eigum við sök á því, að barizt verði hér frá fyrstu mínútu. Ef við leyfum einni þjóð að hafa hér bælistöðvar, sem gefa henni aðstöðu til að vera hér með herstöðvar og flugvélar, getur það orðið til þess, að barizt verði um Ísland frá fyrsta degi, sem allir vona samt, að verði ekki. En þá getum við ekki komið til þessara þjóða og sagt, að það hafi verið ráðizt á saklausa smáþjóð. Ef við veitum einu

riki rétt umfram annað, erum við búinir að missa hinn siðferðislega rétt smáþjóðar.

Tveim ræðumönnum var sérstaklega hugleikið að sanna, að hér væri ekki verið að ræða um herstöðvar, sérstaklega þjóðréttarfræðingnum, hv. þm. Snæf. (honum er nú vorkunn vegna ræðunnar, sem hann flutti 1. des. s. l.) og enn fremur formanni Alþfl., hv. 5. landsk., og mér fannst ræður þeirra bera vott um, að þeim væri dálitið erfitt um að útskýra, hvað væru herstöðvar. Þessir amerísku menn eru allir í jakkafötum, hafa engin vopn og verða að fá landvistarleyfi hjá Finni Jónssvni. En þegar stríð skellur á, verður ekki spurt um þjóðréttarstöðu, þá verður spurt um, hvað margar flugvélar þarf til að gera árás. Þá veit ég ekki, hvað margar flugvélar þarf að hafa hér, þær geta verið þúsundir, geta verið fullar af hermönnum og vopnum. Þá geta þeir klætt sig úr jökkunum og gripið til vopna. Samningurinn hjá hv. þm. Snæf. er í framkvæmdinni um hernaðarstöðvar. Ef byggður er fyrsta flokks flugvöllur, sérstakir menn hafðir til að annast völinn sjálfir, með fjölda flugvéla, þá getur enginn horft á þetta öðruvisi en sem hernaðarstöð, og þá býst ég við, að þegar til þess kemur, þá verði litið um þjóðréttarskýringar þm. Snæf. Þegar húið er að veita einu herveldi hér leyfi til að hafa stöðvar, þá eru þær ekki lengur á okkar valdi. Þetta eru herstöðvar og ekkert annað. Þetta eru raunverulegar herstöðvar, dulbúnar í augum þjóðarinnar, vegna þess að þjóðin er búin að hafna herstöðvum, og þess vegna þýddi ekki að koma með það. Og það er því sérstök nauðsyn og þjóðin á heimtingu á því að segja álit sitt um þennan samning. — Þá eiga Bandaríkjamenn að þjálfa hér sérstaka menn, eins og hestv. forsrh. sagði. En ef þeir hafa 600 menn og taka ekki aðra en þeir þurfa, þá taka þeir enga. Og þeir þurfa ekki á neinum að halda, en við höfum hér noga menn, sem við gætum treyst til að reka þennan völl algerlega íslenskt.

Þá er það hér í 7. gr., þar sem segir svo: „Stjórnir Bandaríkjanna og Íslands skulu í samráði setja reglugerðir um rekstur, öryggi og önnur mál, er varða afnot allra flugfara af flugvöllum.“ Það er ekki tekið fram, hvor aðili eigi að setja slíka reglugerð. Við eigum ekki að setja þessa reglugerð í samráði við Bandaríkin, heldur stjórn Bandaríkjanna í samráði við okkur. Það er alveg ugglást, að þessi reglugerð verður ekki sett nema báðir aðilar verði sammála. Það er algerlega ugglást, að þessi reglugerð eigi að vera um rekstur, öryggi og önnur mál, sem varða völlinn. Hestv. forsrh. var að tala um, að það væri eins hægt að hafa samráð við Bandaríkjastjórn, fyrst við höfum samráð við 50 aðrar þjóðir. Ég vil segja, að Bandaríkin voru með í að semja þessa reglugerð. Það er þess vegna engin nauðsyn á því að taka það fram sérstaklega um að semja öryggisreglur. Það er húið að semja ýtarlega reglugerð. Það sannar, að ekki er átt við þetta hér. Það er, að fyrirkomulagið á stjórn Íslendinga á þessum velli á að vera í samráði við Bandaríkjastjórn. Hún á að hafa úrslitavaldið, hún á að segja þjóðinni, hvernig fyrirkomulagið á þessari stjórn á að vera. Og í öðru lagi á Bandaríkjastjórn að hafa völdin um það, hvaða ann-

arra þjóða flugvélar megi koma á flugvöllum. Þannig er mergurinn málsins. Ég hef aldrei ef-
azt um það eitt augnablik, að Bandaríkin mundu ekki setta sig við, að flugvélar allra þjóða mættu koma á þennan völl, eftir að þeir væru búinir að útbúa völlum eins og þeir vildu. Svo kom seinni hluti þessarar gr., sem mikið hefur verið talað um og hljóðar svo: „Slík ákvæði raska þó ekki úrslitayferráðum ríkisstj. Íslands hvað umráð og rekstur flugvallarins snertir.“ Í fyrri málsg. er það tekið fram, að stjórnir Bandaríkjanna og Íslands þurfi að hafa samráð varðandi rekstur og afnot flugfara á völlum. Á eftir kemur, að slík ákvæði raski þó ekki úrslitayferráðum Íslendinga hvað rekstur flugvallarins snertir. Þarna er ekki tekið fram, hvað snertir afnot og rekstur flugfara. Það er til þess að undirstrika það, að samþykki Bandaríkjastjórnar sé óhjákvæmilega nauðsynlegt, áður en flugför annarra þjóða gætu komið á þennan flugvöll. Það má segja, að það sé eiginlega árangur þessa samnings, sem kemur fram í þessari gr. Í fyrri málsg. kemur fram það, sem Bandaríkin vilja, en í seinni hlutanum það, sem forsrh. segir, að Íslendingar yrðu að fá til þess að hægt væri að fallast á samninginn. Það á að ganga til samkomulags við Bandaríkin, ef mögulegt væri að fá þjóðina, sem búin er að hafna herstöðvasamningnum, til að fallast á þetta.

Hv. þm. Snæf. hafði sérstaklega orð á því, hvað mundi ske, ef þessi samningur yrði ekki gerður. Það voru voðalegir hlutir. Það, sem ske mundi, væri, að Bandaríkjamenn mundu sennilega vera hér áfram. Eðlilega þyrfti að gera ráð fyrir því. Ég vil benda þjóðréttarfræðingnum á það, að Bandaríkjastjórn var svo nærgætin, að sama daginn sem forsrh. lagði samninginn fyrir þingið, birti hún í blöðum í Bandaríkjunum hótanir um, að yrði samningurinn ekki samþykktur, þá yrði herinn látinn sitja áfram í landinu. En ég er ekki trúður á það, að þeir yrðu langan tíma í landinu, og ástæðan er sú, að ég álit, að forráðamenn Bandaríkjanna sjái, að það er langt frá því, að styrjöld sé í aðsigi, og þeir hætti við að vera hér. Ég er svo hjartssýnn. Það hefur sætt gagnrýni, að í Bandaríkjunum eru hernaðar-fjárlög núna eins há og síðasta stríðsárið, og hefur þess verið krafizt, að þau yrðu lækkuð, og ég held, að það sé ekkert einstakt með Bandaríkin. Það tekur sinn tíma að kippa þessu í lag. Þetta liggur m. a. í því, að hershöfðingjarnir sjá fram á, að þeir eru að missa völd sín, og vilja endilega verða stjórnmalamenn. Þetta er ekki fyrirbrigði, sem á sérstaklega við Bandaríkin, þetta hefur verið svo í flestum löndum og sennilega komið fyrir eftir svo að segja hverja einustu styrjöld. Þess vegna álit ég, að við ættum ekki að fallast á þennan samning. Við viljum vera laus við allar þjóðir, hlutlaus, eins og við vorum fyrir stríðið. Þetta svar er vitanlega það, sem við áttum að gefa, og það hefði borið mestan árangur. Það held ég sé okkur fyrir beztu, að Bandaríkin hafi her sinn áfram eins og er, og ég held, að það væri eins gott og að gera þennan samning. Ég er þeirrar skoðunar. Ég held, að það nái engri átt að gera slíkan samning meðan bandarískur her situr enn hér í trássi

við gefin loforð. Af því gætum við haft þjóðréttarlegan skaða að gera þennan samning. Það hefði átt að vera eitt af þeim atriðum, sem ut-
anrrh. léti sérfræðinga rannsaka, og þá væri sér-
staklega þýðingarmikið að leita til norrænu
grannríkjanna, því að ég býst við, að samning-
urinn muni snerta þau, eftir því sem komið hef-
ur fram í blöðum í Skandinavíu, að þær þjóðir
gætu e. t. v. orðið fyrir áreitni, sem annars hefði
ekki orðið, ef við hefðum ekki gert þennan
samning.

Þm. Snæf. lét þess getið, að sú gagnrýni, sem
fram hefur komið gegn þessum samningi, væri
svona og svona í garð málstaðar Íslands. Þetta
sögðu þeir alltaf, eldri þm., konungkjörnu þm. í
gamla daga. Í hvert sinn, sem þm. sjálfur gerði
aths., þá var alltaf sagt eins og nú er sagt um
gagnrýnina á þessum samningi, að það væri
verið að veikja aðstöðu Íslands. Og nú kemur
þessi þjóðréttarfræðingur og segir, að það sé
verið að veikja aðstöðu Íslands. Ég vil minna á,
að þessir samningar hafa verið gerðir bæði á
bak við mig og Brynjólf Bjarnason, bak við
Framsfl., Alþfl. og Sósfl. (Forsrh.: Nei, þetta er
ekki rétt, ég svaraði öllum spurningum. Það er
ekki erfitt að bera hér úr einkaviðtölum okkar,
ef ljúga á af mér æruna). Hv. þm. Snæf. sagði,
að við, þm. Sósfl., virtumst hafa gleymt
því, að Ísland væri fullvalda ríki. Nei, við höf-
um ekki gleymt því, því að ef svo væri, þá væ-
rum við ekki að bjástra á móti samþykkt þessa
samnings og hefðum ekkert við hann að athuga,
en það er einmitt vegna þess að við vitum, að
Ísland er fullvalda ríki, að við getum ekki sætt
okkur við þennan samning, og það er ekki fyrst
og fremst vegna þess að við erum sósíalistar,
heldur er fjöldinn allur af þjóðinni á móti sam-
ningi eins og þessum, vegna þess að hún er sann-
færð um það, að þessi samningur samrýmist ekki
fullvalda þjóð. Ef þessi samningur yrði gerður,
gætum við ekki sagt frammi fyrir nokkurri þjóð
Evrópu, að við værum hlutlaus, og ef stríð bryt-
ist út að nýju, gætu hinar þjóðir Evrópu komið
til með að segja við okkur: Það eruð þið, sem
veittuð stórveldi aðstoð til þess að vigbúast og
neydduð okkur þannig til að vigbúast á móti.
Við mundum því standa mjög illa að vígi, ef við
þyrftum að liggja undir slíkri ákæru. Það er því
óhjákvæmilegt, ef við Íslendingar eigum að geta
haldið sjálfstæði okkar, að vera miskunnarlausir
gagnvart öllum þjóðum, sem fara fram á her-
stöðvar á Íslandi. Við verðum að vera fullkom-
lega og undantekningarlaust miskunnarlausir og
segja blátt nei við slíkum kröfum, hvað sem í
húfi er. Þetta mál snýst um tilveru þjóðarinnar,
og ef svona samningur hefði verið borinn fyrir
Dani, Svía eða Norðmenn, þá veit ég ekki, hvað
orðið hefði um þann forsrh. þeirra, sem hefði
viljað verða við slíkum kröfum. Ég er hræddur
um, að ef meiri hl. íslenzku þjóðarinnar féllist
á svona samning, þá hafi hún ekki enn þá öðlæzt
þroska til þess að vera sjálfstæð, og ef til vill
væri það þá vegna þess, að hún hefur ekki þurft
að fórna nógu miklu fyrir sjálfstæði sitt. Ég hef
þó ástæðu til að ætla, að íslenzka þjóðin skilji
aðstöðu sína til herstöðvamálsins og skilji þær
hættur, sem í þessum samningi felast. Ástæðan

fyrir því, að þetta samningsuppkast er nú lagt
fram og ætlað er til, að það verði samþ., er sú,
að kosningar eru nú nýafstaðnar og því reiknað
með því, að svo langt verði um liðið þegar næstu
kosningar fara fram, að kjósendur verði búnir
að gleyma þessu máli, og það hefði áreiðanlega
enginn þorað að sýna svona samning mánuði áður
en kosningar fóru fram í vor. Ég vil undir-
stríka það, að ég álit, að þjóðin eigi heimtingu
á að segja sitt orð um samninginn með þjóðar-
atkvæðagreiðslu.

Hermann Jónasson: Herra forseti. — Ég tók
það fram í höfuðatriðum í gær, sem ég taldi
ástæðu til að setja fram í þessu máli, og ég býst
ekki við að taka þátt í þessum umr. með sama
móti og mér virðist vera gert, þótt á því séu að
visu nokkrar undantekningar, vegna þess að svo
lítur út sem þ. skipi sér í tvær fylkingar, þar
sem a. m. k. annars vegar er fjöldi hv. þm., sem
telja þennan samning vera þannig, að engum
stafrók megi breyta, þótt á marga galla hafi
verið bent.

Ég vil þó og alveg sérstaklega benda á, hvernig
þessi samningur er undirbúinn, og bendi þar á
atriði, sem fram hafa komið að gefnu tilefni
vegna fyrirspurna frá mér í gær. Ég spurði þá
um það, hvað það mundi kosta að reka flugvell-
ina við Rvík og Keflavík. Ég spurði og um það,
hverjir væru tekjumöguleikar af þessum flug-
völlum og hvaða stefnu hæstv. ríkisstj. hefði
hugað sér að taka í flugmálum Íslands og að
hve miklu leyti hefði verið hugsað fyrir því að
samræma þennan samning, sem hér er verið að
gera við erlenda þjóð, við okkar eigin hagsmuni
og þá stefnu, sem við tökum viðkomandi flug-
völlum okkar og flugmálum. Það stendur ekki
á að upplýsa um þetta atriði í Morgunblaðinu í
morgun, og þar er það jafnvel talin firra af mér
að spyrja. Það eru gefnar upplýsingar um þetta
af hæstv. forsrh., þar sem hann segir, að það
muni kosta um 30 millj. kr. að reka flugvöllinn
við Keflavík, en síðan kemur hæstv. flugmála-
ráðh. rétt á eftir og segir, að það muni kosta um
5 millj. kr. að reka báða flugvellina og að allar
líkur séu til þess, að tekjur af flugvöllum
muni svara nokkurn veginn til útgjaldanna. Það
munar ekki nema tífalt á kostnaðaráætlunum
hæstv. forsrh. og hæstv. flugmálaráðh., en það
skiptir engu smávægilegu máli í sambandi við
þetta, hvort hægt væri að fara þá leið, sem ég
hef ekki aðeins stungið upp á í gær, heldur fyrir
ári síðan, þegar rétt var um þetta mál, — kann-
ske var það á lokuðum fundi, — en það er atriði,
sem ég get sagt frá sjálfur og hv. þm. er ef til
vill enn í minni, að Íslendingar tækju sjálfir að
sér rekstur þessara flugvalla að öllu leyti með
þeim hætti, sem ég sjálfur stakk upp á í gær, og
að þannig væri hægt að öllu leyti að fullnægja
þeim þörfum, sem Bandaríkin m. a. telja sig
þurfa að hafa á flugvöllum við Keflavík, því
að ég fæ ekki séð, vegna hvers rekstur okkar á
flugvöllum og viðkomuréttur Bandaríkjanna á
fullkomlega reknum flugvelli eins og í Keflavík
ætti ekki að nægja þeim þörfum, sem þau bera
fram, að þau þurfi að hafa hér vegna þess, að
þau þurfa að fljúga flugvélum yfir Atlantshafið.

En ef sú leið væri athuguð, þá skiptir það nokkru máli, hvað rekstur flugvallanna kostar, og það er sláandi dæmi um undirbúning þessa máls, að aðrar eins upplýsingar og ég minnst á skuli nú koma fram frá tveim ráðh. í hæstv. ríkisstj., en ég ætla ekki að ræða svo mjög eða a. m. k. ekki meira en nauðsyn krefur um undirbúning þessa máls. Þó verð ég vegna ummæla hæstv. forsrh. að minnast á nokkur atriði.

Hann bar undirbúning þessa máls saman við undirbúning hverndarsáttmálans og taldi hann að ýmsu leyti líkan. Það er nokkur ástæða til þess að minnast á þetta vegna þess, að ég hygg, að þetta mál, sem hér liggur fyrir, líti út fyrir að verða eða geti orðið, ef ekki er vikið frá þeim vinnubrögðum, sem hér hafa verið viðhöfð í dag, vandræðamál. Þegar hverndarsáttmálinn var gerður, stóð vissulega allt öðruvísi á. Það er ekkert launungarmál lengur, að ríkisstj. fékk að vita um það, — sem líka hefur verið upplýst af ríkisstj. Bretlands síðan, — að á árinu 1941 voru Bretar næst þrotum komnir. Þá fékk ríkisstj. að vita um flutningaerfiðleikana að vestan, þótt hún mætti ekki segja frá því, en með hverndarsáttmálanum tóku Bandaríkin að sér flutninga inn í Hvalfjörð. Líðið, sem flytja átti, var tilbúið fyrir vestan og þetta þurfti allt að gerast með sérstökum hraða, vegna þess að óvinahjöldirnar máttu ekki fá um það að vita, að liðsflutningar stæðu fyrir dyrum, þar sem því fylgdi mikil áhætta fyrir hlutaðeigandi herlið, og ekki hvað sízt hefði slíkt verið hættulegt fyrir okkur sjálfa, þar sem hergögnunum var skipað upp í Rvík og nágrenni hennar. En þó að þessi samningur væri gerður með svo nauðsynlegum hraða, þá voru haldnir fundir hvað eftir annað af ríkisstj. í heild og hinum mörgu áhrifamönnum flokkanna undir forustu núv. forseta Íslands, herra Sveins Björnssonar. Þá voru settar fram, eftir því sem við bárum best skynbragð á, þær kröfur, sem við töldum nauðsynlegar, til þess að hverndarsáttmálinn væri þannig, að við héldum, að við gætum við hann unað. Það er síðan rétt, að núv. borgarstjóra í Reykjavík var ásamt núv. forseta Íslands, herra Sveini Björnssyni, falið að ganga frá þessum atriðum, sem þeir gerðu af mikilli kostgæfni. — Það er nú sannast að segja dálítið ólíkur undirbúningur, sem farið hefur fram viðkomandi þessu máli, eftir því sem við fáum séð. Sannleikurinn er sá, að samningurinn er það rúmur, að við vitum ekki gerla, hvað úr framkvæmd hans verður. En herstöðvamálið, þegar það bar að höndum fyrir ári síðan, var þannig með farið, að ekki voru gerðar í því neinar till., því ekki svarað í langan tíma og ekki bornar fyrir hæstv. Alþ. till. um það að svara því neitandi og taka upp viðræður við Bandaríkin á einhverjum ákveðnum grundvelli. Nú hefur þetta mál borið að í öðru formi, og þá var þannig að farið, að hæstv. forsrh. lýsti yfir því hér, að hann hafi ekki talið nauðsynlega þörf á að hafa samráð við aðra en Alþl.; aðrir flokkar hefðu ekki trúað sér fyrir því að ganga frá þessum samningi, og þess vegna hefði ekki verið þörf á því að tala við þá áður. Hefði nú ekki verið hyggilegra að reyna að sameina hugi manna um þetta mál og finna þá lausn í sameiningu, sem líklegt er, að hefði mátt finna, eða

a. m. k. manni finnst öll rök standa til, þegar lítið er á þörf Bandaríkjanna í þessum efnum, að hefði mátt finna? (Forsrh.: Kvaddi þáv. forsrh. stjórnarandstöðuna til ráða?) Það voru þeir flokkar, sem þá stóðu að ríkisstj., og þeir voru allir kvaddir til ráða og m. a. má benda á það í þessu sambandi, að utanrnm. var öll kvödd til ráða undir forustu núv. forseta Íslands, herra Sveins Björnssonar, en þáv. stjórnarandstaða átti engan fulltrúa í utanrnm. Álitur hæstv. forsrh., að það hefði ekki verið heppilegra að fá þær aths. fram undir umr., sem við teldum nauðsynlegar að gera í sambandi við þetta mál, og reyna þannig að ná heppilegri samningum af Íslands hálfu en nú liggja frammi samkv. því samningsuppkasti, sem við höfum fundið að með eðlilegum rökum, en ef til vill er erfitt að breyta nú, vegna þess að það lítur út fyrir, að jafnvel hv. meiri hl. Alþ. sé því fylgjandi og vilji engum stafkrók róta? Hvernig verður þá aðstaða Íslands í þessu máli til þess að fá þá þjóð, sem að samningnum stendur, til að breyta honum nú, eftir að hæstv. forsrh. hefur hér lýst yfir því og sett embætti sitt að veði fyrir því, að þetta uppkast verði að samþykkingast án nokkurra breyt. Ég ætla ekki að halda neinu fram og hef ekki haldið neinu fram í þessu máli, sem ég samkvæmt beztu samvizku álit ekki eðlilegt af mér sem alþm. og fulltrúa þjóðarinnar að halda fram, og ég vil segja, að það stappar nærri lagabroti, ef það er ekki lagabrot að ganga frá atriði sem þessu án þess að ræða það við hv. utanrnm., því að það er skylda samkvæmt l. um utanrnm. að hafa samráð við hana um þýðingarmikil utanríkismál, og er þar sérstaklega tekið fram „milli þinga“.

Það er hér mjög talað um það, að við, sem erum óánægðir með þennan samning, séum að ala á tortryggni gagnvart þeirri þjóð, sem að þessum samningi stendur, þ. e. Bandaríkjunum. Þetta er vitanlega alger firra. Efni samnings er ekki það, sem talað er um, og ekki það, sem maður óskar sér, að standi í honum; efni samnings er það, sem í samningnum stendur — og honum einum. Ef við litum á þennan samning, þá er það auðsætt mál, að af hálfu Bandaríkjanna er mjög örugglega gengið frá öllum atriðum, og þetta er ekki lastsvert, heldur þvert á móti. Það er eðlilegt, að duglegir fulltrúar, sem gera samning af hálfu þjóðar sinnar, reyni fyrst og fremst að sjá um þetta atriði. En það er alveg sama, hvort við gerum samning við einstakling, jafnvel þótt einstaklingurinn sé sá, að við treystum honum vel, þá verðum við að taka fram í samningnum allt það, sem við álitum okkur vera nauðsynlegt að tryggja, og ganga aldrei þannig frá samningi, hvorki fyrir okkur sjálfa né aðra, að við látum þá, sem við okkur semja, taka fram öll þau atriði, sem þeir vilja tryggja, með gaumgæfilega yfirveguðu orðalagi, en sleppum því, sem við þurfum að tryggja fyrir okkur sjálfa eða fyrir einstaklinginn, sem við semjum fyrir, í þeirri von, að það verði skilið á þann veg, sem við óskum, vegna þess að við getum ekki gert kröfur til néns annars, eftir að samningurinn hefur verið undirritaður, heldur en þess, sem tryggt er samkvæmt orðalagi samningsins sjálfs,

Og þó að þetta sé nauðsynlegt í viðskiptum við einstaklinga, þá er enn þá nauðsynlegra að tryggja þetta í viðskiptum milli ríkja. Ég hygg, að hæstv. forsrh. reki minni til þess frá ýmsum samningum, sem gerðir hafa verið, hversu þýðingarmikið það er, að vel sé frá þeim gengið. Ætla ég ekki að nefna hér sérstök dæmi, en gæti þó nefnt eitt, þar sem það kostaði ríkisstj. harðvituga baráttu að koma fram atriði, sem hún hafði ekki talið nauðsynlegt að taka fram í samningi þessum, og skipti það tugum milljóna fyrir íslenzka hagsmunum, hvort þetta atriði kæmist fram eða ekki.

Ég ætla ekki að rekja hér einstök atriði samningsins, því að ég rakti þetta mál í ræðu minni í gær, nema það sem ég get bent á og teldi eðlilegra að breyta til þess að sáemilega væri frá samningnum gengið. Ég vil aðeins minnst á það, þótt það sé kannske smávægilegt atriði, að í enska textanum er Bandaríkjastjórn alltaf talin upp á undan og í íslenzku þýðingunni líka, sem er öfugt við það, sem vanalega er í slíkum samningi, sem hér um ræðir.

Í 7. gr. samningsuppkastsins er minnt á, að stjórnir Bandaríkjanna og Íslands eigi að setja sameiginlega reglugerð um flugvöllinn við Keflavík. Þetta er smáatriði. Hvers vegna mátti ekki í 1. gr. standa, ekki að samningurinn skuli niður falla, heldur sé úr gildi fallinn? Þetta er þó ekki stærsta atriðið í þessu máli, en óviðeigandi að byrja 1. gr. þannig, þó að ekki væri nema vegna þess, að þá er stungið upp á því, að hverndarsamningurinn standi áfram. Mikið hefur verið talað um, að sleppa heri 3. gr.

Við þurfum engan samning um það við aðra þjóð, að erlendar þjóðir fái að lenda flugvélum á Íslandi, shr. gr. á undan. Sérstaklega vil ég minnst á, að í gr. stendur, að við leyfum aðeins civilflugvélum lendingu, en megum ekki leyfa öðrum flugförum slík réttindi. Þetta má lagfæra með því að sleppa einu orði, orðinu „civil“. — Það er viðurkennt, að breyta þurfi 4. gr. í þessu samningsuppkasti, því að samkv. orðum hennar þarf ekki að flytja herliðið úr Reykjavík um óákveðin tíma.

Ég rek ekki samningsuppkastið lið fyrir lið. Ég vil þó benda á, að skv. 6. gr. eiga sérfræðingar Bandaríkjanna á flugvöllum við Keflavík að þjálfa Íslendinga í tækni flugvallarrestrar, að svo miklu leyti sem Bandaríkjastjórn óskar. Um rétt þessara nemenda er allt óvíst. Hæstv. forsrh. sagði, að Íslendingar gætu látið 10 menn á móti hverjum einum Bandaríkjamanni til að læra flugvallarrekstur. Þetta er vitanlega ekki annað en útúrsmúningur. Það er á valdi Bandaríkjanna, hve marga menn þeir taka. Það er leiðinlegt, að Íslendingar taki flugvöllinn smátt og smátt, í vaxandi mæli í stað alveg. — Það má óneitanlega álykta, að er við tökum við gæzlu flugvallarins, má álita, að völlum falli undir íslenzka lögsögu.

Í einni gr. stendur, að hvorugri ríkisstj. sé skylt að greiða nokkurn kostnað nema þann, sem henni þykir nauðsynlegur vegna eigin þarfa. Hvers vegna má ekki koma sér saman um kostnaðinn? Er við tökum við stjórn flugvallarins, þurfum við stóran hóp lögreglu- og tollmanna og annarra

starfsmanna. Kostnaður við þessa starfsemi næmi hundruðum þúsunda, og er ekki að efa, að það dragi úr ríkissjóði að leggja fram svo mikið fé á erfiðum tímum. Hvers vegna mátti ekki taka fram, að kostnaður íslenzka ríkisins yrði endurgreiddur í hlutfalli við lendingargjaldið af flugvélunum?

Eitt er ótalið, stærsta atriðið. Í samningum sem þessum eru venjulega ákvæði um það, hvert skjóta eigi ágreiningsatriðum, hvort það yrði til alþjóðadómstólsins í Haag eða til öryggisráðsins. Sjálfsagt er að taka slíkt fram. Sannleikurinn er sá, að þannig er frá samningnum gengið, að það er blátt áfram sorglegt, hvernig það er gert. — Af þessu leiðir, að samningurinn er það rúmur, óákveðinn og óskýr, að því er snertifrétt Íslendinga og á annan hátt, að við vitum lítið, hvernig hann yrði í framkvæmd. Hið sama um samninginn er, að enginn veit, hvernig hann verður í framkvæmd. Ég álit og er fullviss um rétt mál, að hann getur orðið viðunandi, en líka gagnkvæmt. Slíka samninga má litil þjóð ekki gera. Glöggir samningar eru hennar einu vopn. Í stað þess að safna liði um samninginn og breyta honum ekki væri rétt að snúa á þá braut að fullkomna yfirtekt Íslendinga á flugvöllum, sem er eðlileg krafa á hendur Bandaríkjunum. Þetta er engan veginn ókleift. Fáist það ekki, er að taka næst beztu leiðina: í stað andstöðu þingmanna ættu þeir að laga samninginn til betri vegar. Það er betra en þriðja leiðin, að safna liði um samninginn og samþykkja hann án breytinga. Samningurinn er eins og ég hef sagt, að við vitum ekki, hvað úr honum verður í framkvæmd.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Ég lagði fram í dag nokkrar fyrirspurnir til lögfróðra manna um undirbúning samningsins.

Hv. þm. Snæf. svaraði mér engu. Síðan sá ég, að hv. 10. landsk. var á mælandaskrá á undan mér. Hann er lögfræðingur og bjóst ég við, að hann sem fyrrv. prófessor í lögum og specialisti í samningagerð frá 1941, mundi svara einhverju. Er það samtök, að þingmenn Sjálfstf. svara ekki? Er það hnefi Sjálfstf. sem ræður? Hvað veldur, að hv. þm. stökkva frá fullyrðingum sínum? Ég spurði um flugvélar hersins, sem lenda hér fullar af vopnum. Ég vona og veit, að einhver hv. þm. svari þessu. Hvernig stendur á þessu? Er þetta hverndarsamningur að nýju? Skýrið þetta, hv. sjálfstæðismenn. Þar er talað um samninga, sem Bandaríkin hafa gert við önnur ríki. Af hverju liggur slíkt ekki fyrir? Hæstv. forsrh. hefur talað hér um samninga Bandaríkjanna við ýmis ríki. Hvers vegna megum við ekki stúdera þetta rækilega, eins og innngöngu okkar í sameinuðu þjóðirnar?

Þá er minnt á tortryggni hjá okkur sósíalistum. Það þykir sjálfsagt, þegar menn gera samninga, að gera ráð fyrir því versta, því að það góða skaðar ekki. Hvað er nú um þá hlið málsins, að hætta sé að sýna almenna tortryggni í sambandi við samninginn, segja, að við séum ófróðir um stórpólitík þeirra stóru?

Í samningnum er farið í kringum flugför, sem rekin eru á þennan veg. Af hverju? Er það vegna

Þess, að þm. sjá, að þá eru þeir horfnir frá því, að þetta gæti ekki orðið herstöð? Það er hart, að forsvarsmenn samningsins þori að segja, að flutningur hernauðsynja í sambandi við hernámskyldu Bandaríkjanna í Þýskalandi sé aðalatriðið og að slíkar flugáhafnir skuli hafa sérstöðu. Hv. 5. landsk. sagði, að ef í samningnum væri um að ræða her eða hergögn, væri hann óhæfur. Hann hefur ekki svarað. Ef til vill eru aðrar skýringar á málinu. — Í dagblaðinu „Visi“ stendur í dag meðal annars í leiðara: „Mikið öryggi fyrir þjóðina felst í samningnum, einkum meðan horfur eru ískyggilegar í alþjóðamálum og komið getur til styrjaldar hvenær sem er, vegna tilefna, sem gefast daglega.“

Einn af helztu stjórnmálamönnum heimsins, Henry Wallace, sagði í gær, að ef utanríkismálastefna Bandaríkjanna héldi þannig áfram, væri siðmenningu og tilveru mannkynsins hætta búin. Þetta var enginn marxisti. Þetta var fyrrv. varaforseti og verzlunarmálaráðh. Bandaríkjanna og hefði verið forseti í dag, ef ósk Roosevelts hefði náð fram að ganga. Höfum við nú, smáþjóð á Íslandi, er við ræðum um rétt Bandaríkjanna, höfum við ekki ástæðu til að taka tillit til aðvarana? Er hægt að segja, að það sé tortryggni af okkar hálfu sérstaklega í garð Bandaríkjanna, þó að við tökum tillit til þess, að sjálfur fyrrv. varaforseti Bandaríkjanna skuli lita svo ískyggilega á sjálfa utanríkisstefnu þeirra, að hann telji, ef illa takist til, að af henni geti leitt tortímingu siðmenningarinnar og jafnvel alls mannkyns. Hann er ekki vanur að nota jafnstór orð að ástæðulausu. Og þetta er maðurinn, sem almennt er talið, að tala muni nú líkast því í Bandaríkjunum og Roosevelt mundi hafa gert, ef hann hefði verið á lífi. Ég held því, að það sé óverðskuldað að bera fram hér, að það væri mælt af óvináttu til þessarar miklu þjóðar í vestri, þótt við vildum komast hjá að gera samninga við þá, sem hafa forustu um þá utanríkismálastefnu, sem Wallace er að deila á. Mér sýnist því rétt að ræða ýtarlega þau rök, sem fram eru flutt í þessu máli, svo að fram komi það, sem meir með og móti. Ég kann ekki við, að þeir hv. þm., sem með þessum samningi standa, gripi til þagnarinnar og flokksagans einvörðungu, það er v. m. k. mikill ábyrgðarluti, þegar verið er að útkljá slíkt mál. Svo er spursmálið fyrir okkur, fyrir utan allt, sem áður hefur verið rætt, hvaða hættu samþykkt samningsins skapar jafnvel fyrir okkar eigin tilveru, er önnur þjóð er búin að fá aðstöðu til að fá hér geymt, þótt ekki væri nema daglangt, er henni hentaði bezt, flugvélar hlaðnar hergögnum og hermönnum. Þá skapaðist hér áhætta vegna annarra þjóða, er kynnu að lenda í stríði við Bandaríkin. Við verðum að horfast í augu við þessa hættu. Hingað til höfum við aðeins eygt einn möguleika til öryggis, að hér væru ekki „stasjoneraðar“ neinar herflutningaflugvélar. Í sumar fannst mér við vera sammála um að komast hjá þessu. Hv. þm. virðast vera að hverfa frá þeirri stefnu, og í hættu er þá allt, sem við ætludum að vinna með öllum þeim varnögnum, er við slógum, er við gengum í bandalag sameinuðu þjóðanna, með bréfaskriftum og öðru.

Hv. þm. Snaf. talaði um það í dag í ræðu sinni, að varasamt væri að sleppa því, sem við gætum hreppst með þessum samningi, þótt við yrðum að taka því að leigja Keflavíkurflugvöllinn til 6½ árs a. m. k. Þessi röksemd hefur jafnan á síðustu öld verið flutt fram af hálfu þeirra manna, sem hafa viljað slaka til í sjálfstæðisbaráttunni og sætta sig við það, sem að þeim var rétt í það og það sinnið, en fórna réttindum þjóðarinnar og kröfum hennar um alger yfirráð yfir landi sínu. Þetta hafa verið rök allra þeirra, sem staðið hafa með öllum uppköstum í íslenskri sjálfstæðisbaráttu. En íslenska þjóðin hefur jafnan horið gæfu til að hafna þess háttar tilboðum. Og mér finnst hv. þm. ekki bera Thoroddsens nafnið með rentu, er hann ljær slíku uppkasti fylgi sitt og gerist forsvarsmáður þess. En þjóðin hefur alltaf hafnað slíkum uppköstum, og hún mundi enn þá gera það, ef henni gæfist færi á því.

Hannibal Valdimarsson: Það er áreiðanlegt, að margir Íslendingar gengu fyrir nauðungar sakir undir hverndarsamninginn 1941, enda var hann líka leiðinlega til kominn. Á meðan verið var að afgreiða hann hér, sigldu herskip með hermennina að landi, þannig að tekið var að framkvæma samninginn áður en búð var að samþykkja hann. En einn kostur var þó við þennan samning, þar var gefið skýlaust og ótvírátt loforð um það, að Bandaríkjamenn hefðu sig á brott með allan herafla sinn strax að stríðinu loknu. Á þinginu í sumar tókst hæst. fors. þann vanda á hendur, að leita efnda á þessu loforði, sem gefið var 1941. Hann lofaði því, og nú er hann kominn með árangurinn af því loforði. Og ég hygg, að þess hafi verið vænt, að hann kæmi með skýlaust já eða nei. En hvað kemur hann með? A. m. k. ekki eintómt já. Hann kemur með drápsklyfjar af nýjum skuldbindingum, rétt eins og klyfjum hlaðinn baggahestur, áburðarklár. En var þá alveg óumflýjanlegt að kaupa sig á einhvern hátt undan hinu skýlausa loforði? Ég skil ekki, að neinnar kaupmennsku hafi verið þörf. Okkur er sagt, að hér strandi á mismunandi skilningi Íslendinga og Bandaríkjamanna á því, hvort stríðinu sé enn þá lokið eða ekki. En hefði þá ekki með nokkru móti verið unnt að fá úr því skorið, hvort stríðinu væri lokið í dag eða ekki? Var ekki hægt að fá úr því skorið með neinum dómi, sem heiminum var skylt að virða og hlíta og Bandaríkin voru fullsæmd af að beygja sig fyrir? Jú. Hér hefur verið upplýst, að væri um ágreining að ræða út af milliríkjasamningi, sem Ísland væri aðili að, þá ætti alþjóðadómstóllinn í Haag að skera úr. Hefði verið göðgá að leita úrskurðar þessa dómstóls um það, hvort Ísland eða Bandaríkin hefðu á réttu að standa um stríðslok? Menn segja, að það hefði verið óvingjarnlegt gagnvart Bandaríkjunum. En guð hjálpi okkur, ef svo er komið, þá eru Íslandi allar bjargar bannaðar um það að halda á sínum málstað á kurtesan hátt. Þótt við séum smáþjóð, er okkur heimilt að leita ásjár alþjóðadómstóls, er við teljum, að samningsbundinn réttur okkar sé skertur, og það án þess að aðrir þurfi að þykkjast við. Við höfum skýlausan rétt til að leita úrskurðar slíks dómstóls, og það er

þrautalending þess, sem á réttu hefur að standa. Þó bera menn það fram kinnroðalaust, að við megum ekki hafna þessu samningsuppkasti, það væri óvild og ókurteisi gagnvart Bandaríkjunum, þá værum við ekki vinir þeirra. Mig minnir, að sagt hafi verið við vissa persónu sögunnar: „Ef þú gerir ekki þetta eða hitt, þá ert þú ekki vinur keisarans.“ Þora Íslendingar þá ekki lengur að halda fram réttum málstað Íslands af ötta við að verða kallaðir óvinir keisarans? Ef það er rétt, að Íslendingar megi ekki segja nei við jafnvölduga þjóð og Bandaríkjamenn eru, þá er illa komið fyrir Íslandi. Ef við þurfum að játa öllu, er þeir fara fram á, fyrir vináttu sakir, þá hafa tekizt með okkur of sterkar ástir. Ofurást er aldrei af því góða. Henni fylgir jafnan blinda. En þegar svo sterkar ástir takast, er annar aðilinn ekki lengur sjálfstæður gagnvart hinum, þá er hann orðinn undirlægja og ekkert annað. Það er langt frá því, að um óvild sé að ræða, þótt við neytum þess sjálfsgöða, siðferðislega réttar að segja nei er svo ber að gera.

Mér er nær að halda, að önnur leið hefði verið heppilegri til að knýja fram efndir á hverndarsamningnum um brottflutning heraflans, þ. e. að þola þá heldur um skeið, að sá samningur væri áfram í gildi með sínu gullvæga loforði, þar til við hefðum verið gengnir í bandalag sameinuðu þjóðanna. Ef við hefðum þá kvartað um, að á okkur væri brotinn samningur af annarri bandalagsþjóð, þá væri bandalagið hvorki mikils megnugt né heldur viljugt til að tryggja rétt smáþjóðanna, ef það hefði ekki getað tryggt okkur efndir á hverndarsamningnum. Þá hefðum við þó verið lausir allra mála, án nokkurra nýrra skuldbindinga. Hvað við kynnum þar á eftir að hafa tekið á okkur samkvæmt beiðni viðskiptaþjóðar, er annað mál. En hæstv. forsrh. fór kaupskaparleiðina.

En þá er að skyggna eftir því, hvað er í drápsklyfjunum, sem áburðarklárinn kom með inn í sali Alþingis. Það sést þegar að nokkru leyti í hinum 12 gr., hvað er í höggunum, en að sumu leyti sést það ekki. Það upplýsist nú, þegar menn eru að gefa skýringar á, hvað meint sé með þessu og hinu samningsákvæði, einnig með því að skirskota til einkaviðtala þeirra, er gerðu samningsuppkastið, og skilnings þeirra á hinu og þessu. Því getur falizt miklu meira í höggunum en við sjáum. Það er alls ekki víst, að allt hafi enn þá verið upplýst.

Mér virðist 3. gr. skýra frá réttindum, sem allar þjóðir eiga að njóta hér, og sá réttur er umferðaréttur til lendingar og nauðsynlegrar viðdvalar fyrir flugför, önnur en hernaðarflugvélar. Þessi réttur virðist vera viðurkenndur til handa öllum þjóðum. En í 5. gr. get ég ekki betur séð en Bandaríkjunum einum sé heimilaður viðtakari réttur en sá, sem 3. gr. fjallar um, eða m. ö. o. heimilaður réttur til að hafa áfram afnot af Keflavíkurflugvöllinum fyrir allar þær hernaðarflugvélar, er þeir telji sig þurfa. Til þess að uppfylla hernámsskyldur sínar í Þýskalandi. Þar er ekki um að ræða farþega- eða flutningaflugvélar einar, heldur fyrst og fremst hernaðarflugvélar, sem nú eru að visu óvopnaður að því er sagt er. Það er því greinilegt, að með 5. gr.

er Bandaríkjunum einum veittur einkaréttur umfram allar þjóðir, réttur til handa hernaðarflugvélum í sambandi við hernám Þýskalands. Menn hafa reynt að skýra, hvað hernaðarstöð þýði, það sé staður, þar sem vopn séu á staðnum, þar sem vopnað lið stjórni og vopnað lið sé til varnar. En er hér þá ekki um hernaðarstöð að ræða? Ég held, að sá staður verði að teljast hernaðarbækistöð, þar sem herflugvélum eru leyfðar bæki-stöðvar. Þótt ekki væri annað en það, að Keflavíkurflugvöllurinn verður aðsetursstaður hernaðarflugvéla samkv. þessum samningi, væri það nóg til þess, að ég væri honum andvígur. En þó ber þar fleira til. Ekki er það ákveðið í samningsuppkastinu, hve fjölmennt lið megi dveljast hér. Hæstv. forsrh. hefur sagt okkur, að staðfest hafi verið í bréfi til hans, að undir venjulegum kringumstæðum yrðu hér um 600 manns. En hvorki hann né aðrir, sem verja samninginn, geta um tölu liðsins undir óvenjulegum kringumstæðum. Fróðlegt væri að heyra þá tölu nefnda, það er hún, sem skiptir máli. Þjóðerninu er að visu ekki stórhætta búin af 600 mönnum, ef tryggt væri, að sú tala margfaldast ekki. Háskinn, sem stafar af þessu, er í sambandi við hinar óvenjulegu kringumstæðum. Ýmsir telja það meginkost samningsins, að allir hermenn hverfi héðan á brott samkvæmt honum. En hverju skiptir það eiginlega, hvernig útlendingarnir séu klæddir? Um þetta erlenda lið í borgaralegum fótum mætti sannilega segja það, sem kemur fram í þessum visuorðum Þorsteins Erlingssonar:

„Ef að úr buxnum fógetinn fer

og frakkanum svolitla stund,

þá má ekki greina, hver maðurinn er“

En geti ekki einmitt af því hlotizt jafnvil meiri þjóðernisleg hætta en af hinum einkennisklæddu hermönnum? Mér er nær að halda, að svo gæti farið. Þá mætti spyrja um það, hvort þessir menn eigi að dveljast hér ásamt fjölskyldum sínum eða ekki. Ég mundi telja heppilegra, að starfsliðið mætti hafa hér fjölskyldulið sitt. Gæti það e. t. v. orðið til þess, að færri bíla þyrfti til flutnings íslenzkra stúlkna til Keflavíkur, enda er mál komið til, að sá smánarblettur hverfi.

Þá kem ég að því, að starfslið það, sem hér um ræðir, er óákveðin tala. Einnig er það óákveðið með öllu, hvaða tæki teljist nauðsynleg. Í þriðja lagi sést ekki, að heimild Bandaríkjanna sé bundin við flugvöllinn sjálfan. Af því að þetta er eitt af því fjölmarga, sem óljóst er í samningnum, vil ég spyrja, hvort hernaðarmannvirki hers og flota Bandaríkjanna í Hvalfirði eru meðal þeirra tækja, sem samningurinn heimili, eða hvort þau verði óumdeilanleg eign Íslands með gildistöku samningsins.

Brottflytningur liðsins er í rauninni líka óákveðinn í samningnum, því að í 12. gr. hans segir: „Samningur þessi skal gilda á meðan á stjórn Bandaríkjanna hvílir sú skuldbinding að halda uppi herstjórn og eftirliti í Þýskalandi; þó má hvor stjórnin um sig, hvenær sem er, eftir að fimm ár eru liðin frá gildistöku samnings þessa, fara fram á endurskoðun hans.“ Einnig er það fram tekið, að ef slíkar viðræður leiði eigi til samkomulags innan sex mánaða frá því

að fyrst kom fram beiðni um endurskoðun, þá sé hvorri stjórnninni heimilt að segja samningnum upp með eins árs fyrirvara. — Þannig er þá fyrst og fremst gert ráð fyrir því, að samningurinn sé í gildi meðan Bandaríkin séu skuldbundin til herstjórnar og eftirlits í Þýskalandi. Og hvað getur það orðið lengi? Ýmsir nefna 20—25 ár eða jafnvel lengri tíma.

Það hefur verið viðurkennt í umr., að orðalag 4. gr. samningsins sé óljóst og gr. þurfi breyt. við. Ég minnst því ekki á hana fyrr en ég sé hana í nýrri mynd, en ætla mér þessu næst að ræða um 6. gr. samningsins. Hún byrjar svo: „Í sambandi við rekstur flugvallarins munu Bandaríkin að svo miklu leyti sem kringumstæður leyfa, þjálfra íslenskra starfsmenn í tækni flugvallarekstrar, svo að Ísland geti í vaxandi mæli tekið að sér rekstur flugvallarins, að svo miklu leyti sem frekast er unnt.“

Hér eru vafningar í bak og fyrir, og þó eru þeir aðalinnihald gr. Bandaríkin ætla að þjálfra fyrir okkur menn í flugvallatækni, að svo miklu leyti sem þeim þóknast. Einhver sagði í dag, að ekkert það fælist í 6. gr. samningsins, sem íslenskt sjálfstæði þyrfti að bera kinnroða fyrir. Því miður tel ég þetta ofmælt.

Ég tel sjálfsagt, að ef Íslendingar þurfa og ætla að þjálfra menn í flugvallatækni, þá verði það að gerast af sérfræðingum í íslenskri þjónustu, en ekki af mönnum undir stjórn erlends veldis. Er það ekki litillækkandi fyrir Íslendinga, ef erlendri þjóð yrði leyft að ráða yfir menntun íslenskra manna? Ég veit þá ekki, hvað er litillækkandi.

Lokaorð gr., „svo að Íslendingar geti í vaxandi mæli tekið að sér rekstur flugvallarins, að svo miklu leyti sem frekast er unnt“, villa engum sýn. Með þeim er reyndar fullskýrt fram tekið, að Íslendingar hafi ekki stjórn flugvallarins í byrjun nema að mjög litlu leyti, og því fer fjarri, að það sé gefið í skyn, að stjórn vallarins verði nokkurn tíma fengin okkur í hendur til fulls.

Einn ræðumaður sagði hér í dag, að í 6. gr. fælist það, að eftir því sem tæknifróðir íslenskir menn á þessu sviði væru fyrir hendi, skyldu þeir verða teknir til starfa á flugvöllum, jafnskjótt og þess yrði óskað af íslenskum stjórnarvöldum, þar til Íslendingar tækju flugvöllinn undir sína stjórn að fullu. — Það væri gott og blessað, ef þetta væri efni gr., og væri reynandi að bera fram brtt. við hana þannig, að þetta kæmi skýrt og skýlaust fram.

Þá er það 7. gr. samningsins. Það er varla von, að nokkur Íslendingur geti sætt sig við hana eins og hún er. Hún felur það ótvírætt í sér, að Bandaríkjunum sé heimilað að hafa frumkvæði að setningu reglugerðar um rekstur, öryggi og önnur mál, er varða afnot allra flugfara af völlum. Það er nokkuð nýstárlegt, ef aðrir en Íslendingar sjálfir geta samið reglugerðir um slík afnot. Einhver hv. þm. spurði í dag: „Er nokkuð það í samningnum, sem skerði sjálfstæði vort eða þjóðarheildur?“ Já, hvað segja menn t. d. um annað eins og þetta að heimila Bandaríkjunum að eiga hlut að setningu reglugerðar ákvæða? Skerðir það ekki bæði sjálfstæði vort og þjóðarheildur? Menn óttast að vonum, að Bandaríkin, en ekki Ísland,

kyngi að setja svip sinn á þá reglugerð og að hún yrði ekki mótuð af íslenskum vilja. Skárri væri þó að orða þetta t. d. á þá leið, að ríkisstj. Íslands setji reglugerð hér að lútandi að fengnum till. Bandaríkjastjórnar. En lengra mætti alls ekki ganga um þetta atriði. Þannig mætti tryggja, að íslenskur vilji setti svip sinn á reglugerðina í aðalatriðum, enda verður það undir öllum kringumstæðum að vera tryggt.

Um 9. og 10. gr. samningsins vil ég aðeins segja það, að ég er þeim algerlega andvígur. Og hver er sá, sem ekki hlýtur að vera andvígur tolla- og skattaivilunum handa útlendum mönnum hér á landi. Það var víst hv. 2. þm. Reykv., sem sagði, að óheimilt væri að breyta íslenskum lagaákvæðum með þingsályktun. Og vissulega er það ekki heldur hægt, þó að hér sé tolla- og skattalöggjöfinni ætlað að víkja fyrir fylgiskjali með þingsályktun.

Þá vildi ég segja þetta að lokum: Ég óttast það, ef ein þjóð, þótt vinveitt sé, á að fá hér hernaðarleg sérréttindi, þá geti það einmitt orðið til þess að gera Ísland að þrætlepli milli stórveldanna. Og sá „vináttusamningur“ væri dýru verði keyptur, sem til þess yrði. Ávallt áður í sögu Íslands, þegar farið hefur verið fram á það, að erlend ríki fengju séraðstöðu á Íslandi, þá hefur verið látið heita svo sem beðið væri um litilræði eitt og undir yfirskini vináttunnar. Svo var það t. d., er beðið var um Grimsey. Og höfðingjarnir á þeim tíma sögðu, að um litilræði eitt væri beðið. Grimsey er bara sker. Sama aðferðin er nú viðhöfð. Það er svo sem ekki beðið opinskátt um herstöðvar, heldur ósköp sakleysislega og meinlausa hluti. Það var þó þjóðargæfa, að vinsamlegum konungi var neitað um eyðiskerið Grimsey. Grimsey var og er nefnilega meira en sker. Hún er hluti af Íslandi, og það er Keflavíkurflugvöllurinn líka. Til eru þeir menn, sem tala um, að við þurfum öryggi fyrir Rússum. Er þessi samningur þá trygging gagnvart háská frá þeirri þjóð? Alls ekki, nema þá að eitthvað allt annað felist í honum en látið er í veðri vaka. Það getur ekki verið nein trygging gagnvart Sovétríkjunum í 600 Bandaríkjamönnum í jakkafötum, berhentum og allslausum. Frá þeim fáum við ekkert öryggi fyrir Rússum. Ég ber síður en svo meira traust til þeirra en jafnmargra íslenskra sjómanna. En sem vörn gegn Rússum er allt slíkt hlægilegt. Þjónustusemi þeirra manna, sem samþykkja vilja samninginn óbreyttan, verður því ekki einu sinni skýrð með ímyndaðri hræðslu við ógnir og skelfingu, sem að okkur steðji austan frá Rússlandi. Þess vegna ættu allir að geta orðið sammála um að snúast gegn þessum ókjarasamningi, ef ekki fást á honum breyt. í grundvallaratriðum.

Félags- og dómsmrh. (Finnur Jónsson): Herra forseti. — Ég ætla að gera hér grein fyrir afstöðu minni í þessu máli með fáum orðum, og mun ég ekki fara út í hin einstöku ágreiningsatriði, sem komið hafa hér fram, en tala um málið almennt.

Ég undirstrika þau orð hv. 3. landsk. þm., að í þessari þáttill. er ekki um að ræða neinar herstöðvar né skerðingar á landsréttindum, og á þeim grundvelli greiði ég samningsupphættina atkv. og vona, að hv. 3. landsk. sjái sér fært að

greiða atkv. með flokki sínum á þeim grundvelli.

Við Íslendingar höfum verið kvaldir undir erlendri kúgun árum og öldum saman. Það er því ekki nema eðlilegt, að Íslendingar hræðist að semja við sér sterkari þjóðir. Við Íslendingar höfum dýrkeypta reynslu af kúgurunum um aldir, og er því ekki að furða, þótt okkur sé oft brugðið um tortryggni inn og út á við. Annað mál er það, að frá því að einvaldskonungar réðu fyrir Danmörku, hafa tvö öfl komið upp í heiminum, lýðræðis- og kúgunarstefna. Í samskiptum við aðrar þjóðir verða menn að gera sér það ljóst, hvaða öfl þá eru, sem við höfum skipti við. Nýlokið er ægilegustu styrjöld, sem háð hefur verið, og hvernig sem menn líta á ýmsa kúgun, sem auðvaldið beitir gegn smáþjóðum, þá verður því vart neitað, að Bandaríkin unnu á móti kúgunaröflunum í styrjöldinni. Fáir Íslendingar munu neita þessu.

Ég láti ekki mönnum, þótt þeim finnst það tryggara að semja við lýðræðisríki en einræðisríki, sem brjóta öll mannréttindi. Og frá sjónarmiði hv. 3. landsk. bygg ég, að samningurinn við Bandaríkin sé hagkvæmur fyrir þjóð okkar. Þrátt fyrir þá gömlu tortryggni, sem við höfum alið öldum saman, megum við ekki gleyma því að taka tillit til nýrra lífsviðhorfa í heiminum. Ég hef lært Gamla sáttmála og verið kunnugt um efni hans frá þeim tíma, er ég varð læs, og ég ber mikla virðingu fyrir Einari Þveræing. Ég hef ætíð verið ákveðinn skilnaðarmaður, og ég veit ekki til þess, að nokkur maður hafi leyft sér að efa, að ég hafi ávallt staðið með rétti Íslands. Í þessu ljósi uppeldis Gamla sáttmála, sem ég hef lært af skilnaðarmönnum, og þjóðernistilfinningu, tel ég rétt að samþykkja samningsuppkastið.

Ég er þess fullviss, að með samþykkt samningsins séu óskir þorra þjóðarinnar uppfylltar. Hellið það, sem hér hefur dvalizt, hverfur úr landi, og brottflutningur sjóhórs Bandaríkjanna mun hefjast á mánudaginn, samkv. fréttum, sem borizt hafa í kvöld. Við Íslendingar fáum full umráð yfir landi okkar og flugvöllumum. Enginn blettur verður á landinu okkar, sem okkur Íslendingum verður bannað að koma á. Ég hef verið látinn biða í 20 mínútur við girðingarhlið suður við Keflavíkurflugvöllinn, og eins fyrir það, þótt ferð okkar, sem þarna vorum, væri lögleg. Ef þessi samningur verður samþykktur, þá verða slíkar tálmanir firra. Íslenzkir verðir verða þá við flugvöllinn, ef þurfa þykir, í stað erlendra. Ég tek þetta einfalda dæmi til þess að sýna aðstöðumuninn, og ég er hissa á þeim mönnum, sem kjósa heldur það ástand, sem nú ríkir, að Íslendingum sé bönnum umferð um stór svæði í landi þeirra. Mér finnst það skipta nokkuð í tvö horn skeleggja ræðumanna, ef þeir æska þess, að hér dveljist hópar manna í „uniformi“.

Margt hefur komið fram í umr. hér, t. d., að það vantaði í samninginn ákvæði um meðferð ágreinings, er upp kynni að koma, og þó er upplýst, að Bandaríkin og Ísland eru bundin ákvæðum frá 1930 um, að milliríkjaágreiningur skuli leggjast fyrir alþjóðadómstólinn í Haag. Í öðru lagi erum við Íslendingar löglegir meðlimir í bandalagi hinna sameinuðu þjóða, þar sem skýrt

Alpt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

er ákveðið, hvernig farið er með ágreiningsmál milli þjóða í bandalaginu. Þetta er eitt dæmi af mörgum. Annað dæmi, sem ég vil nefna aðeins, er, — og það kom fram hjá ræðumanni —, að ef hernaðarflugvélar kæmu við á flugvöllum, þá væri hann í raun og veru orðinn herstöð. Samkv. þessu hafa Bandaríkjamenn, Bretar og Norðmenn og ég veit ekki hvað margar þjóðir aðrar herstöðvar á Bromaflugvöllum hjá Stokkhólmi, því að þar eru iðulega hernaðarflugvélar. En um viðkomu hernaðarflugvéla held ég, að gildi það sama og um herskip og hernaðartæki önnur, bæði herskip og herflugvélar geta átt viðkomu í hlutlausu landi og haft þar einhverja viðdvöl og farið svo eftir ákveðinn tíma án þess að um nokkrar herstöðvar sé að ræða.

Ég tel, að sú reynsla, sem við Íslendingar höfum síðan ófriðurinn hófst af samskiptum við Bandaríkin, réttlæti það, að menn geri sér fulla von um, að þau haldi aðra samninga við Íslendinga. Ég tel, að sú reynsla, sem við Íslendingar höfum yfirleitt af lýðræðisríkjunum, styðji það, að við höfum fullt leyfi til þess að gera okkur vonir um það og telja alveg víst, að svo verði.

Það var einhver, sem sagði það áðan, að verið væri að telja fram til stuðnings þessum samningi, að við yrðum að jata öllu, sem Bandaríkin færu fram á, annars værum við ekki vinir Bandaríkjanna. Ég tel, að þessi orð séu á miklum misskilningi byggð. Með þessum samningi látum við ekki nema mjög litinn hluta af því, sem Bandaríkin fóru fram á. Við erum búnir að neita því, sem þau fóru fram á fyrst og fremst og töldu sér mest virði, við erum búnir að neita því, að þau fái að hafa her hér og herstöðvar. Með því að jata því, sem nú er farið fram á, mundum við þess vegna ekki gera vilja Bandaríkjanna nema að mjög litlu leyti, en ekki virðist þá annað sýnt, ef því væri einnig neitað, en að það væri af beinni óvináttu við Bandaríkin.

Það, sem við getum gert sem frjáls og sjálfstæð þjóð, og það, sem við getum gert með fullri sjálfsvirðingu, er að gera samninga af frjálsum vilja við aðra miklu stærri þjóð, og það er vitanlega ekki nein nauðung fyrir okkur, og ég fyrir mitt leyti er reiðubúinn að greiða atkv. með þessum samningi, ekki af því, að um nauðungarsamning sé að ræða, heldur af því, að ég tel, að þarna sé á ferðinni samningur, sem sé okkur að öllu leyti samboðinn sem frjálsri og fullvalda þjóð. Ég tel, að með samningi þessum sé okkur tryggt fullt vald yfir þeim stöðvum, sem við höfum nú ekkert vald yfir í okkar landi. Það hefur verið minnzt á, að það hefði verið rétt að leggja þetta mál fyrir þjóðaratkvgr., en ég fyrir mitt leyti tel það ekki svo stórt mál, að nein ástæða sé til slíks. Ef hér hefði verið að ræða um herstöðvar eða eitthvað í þá átt, þá hefði verið ástæða til að leggja það undir úrskurð þjóðarinnar. En þegar hér er ekki um neitt annað að ræða en að fá fullnægingu á kröfum mikils þorra þjóðarinnar, þá fullnægingu, að herinn fari burt úr landinu, að við fáum full yfirráð yfir flugvelli okkar og fáum fullkomið dómssvald og löggjafarvald yfir þeim mönnum, sem Bandaríkin ætla að hafa í landinu, þá er ekki um svo mikið stór-

mál að ræða, að ástæða sé til að leggja það fyrir þjóðaratkvgr.

Það hefur verið og verður sjálfsagt þyrllað upp ákaflega miklu í kringum þennan samning. Hann verður togaður og teygður á alla enda og kannske reynt að telja þjóðinni trú um það, að þeir, sem að þessum samningi standa, séu hreinir landráðamenn, sem séu nú að selja landið Ameríkumönnum. Ég hef þá trú á dómgreind þorra íslenzku þjóðarinnar, að þegar hún veit alla mála-vöxtu, verði hún þeim mönnum þakklát, sem að þessum samningi hafa staðið. (KTh: Það er best að lofa henni að dæma um það sjálfri). Hún mun dæma um það, þegar hún heyrir alla mála-vöxtu. (KTh: Hvi ekki að lofa henni að greiða atkv. um það þá?). Af þeim ástæðum, sem ég hef talað um áður. (KTh: Að þetta sé smámál). Já, að það sé ekki stórmál og ekki um neitt réttindaafsal að ræða eða nokkuð í þá átt, heldur sé beinlínis verið að gera að vilja meginþorra þjóðarinnar. (KTh: Þá á að lofa henni að undirstrika það með þjóðaratkvgr. og leggja þannig blessun sína yfir það).

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Ég hirði ekki að gera ræður Alþýðuflokksmannanna að umræðuefni, því að þær voru aðeins lélegt bergmál af ræðum sjálfstæðismanna. Þó mun þeirra orða hæstv. félmrh. lengi minnzt, að þetta mál sé ekki svo mikilvægt, að það taki því að leggja það undir þjóðaratkvæði. Ástæðan fyrir því, að hann vill ekki þjóðaratkvæði, er augljós. Hann veit, að samningurinn yrði felldur með yfirgnæfandi meiri hl.

Hins vegar vil ég gera nokkrar aths. við ræðu hæstv. forsrh. Það er enginn misskilningur, sem veldur þeim ágreiningi, sem er á milli mín og hans. Við höfum rætt saman öll þessi atriði og ekki getað orðið á eitt sáttir. Hér er um að ræða í fyrsta lagi gerólíka skoðun á því, hvernig samningurinn verður framkvæmdur í raun, gerólíkar skoðanir á því, hvað er samboðið sjálfstæði Íslands, gerólíkar skoðanir á því, hvað sjálfstæði Íslands er, og svo ólík afstaða til Bandaríkjanna. Annars vegar er blint trúnaðartraust til Bandaríkjanna og hins vegar, að ég tel, réttmæt tortryggni, byggt á grundvelli fenginnar reynslu, tortryggni, sem hverri smáþjóð er nauðsynleg í samskiptum við völdug stórveldi og engu síður, þótt við viljum vera vinir þeirra.

Hæstv. forsrh. neitaði því ekki, að samkv. orðalagi samningsins er Bandaríkjunum ekkert tímatakmark sett um brottflutning herliðsins úr Rvík. Hann skýrði okkur bara frá því, að þau ætluðu að vera farin innan tveggja mánaða, og hann treystir þeim eins og ævinlega.

Ráðh. sagði, að 3. gr. hannaði okkur ekki að leyfa öðrum hernaðarflugvélum en bandarískum lendingarrétt hér. Því hef ég ekki heldur haldið fram. Hitt er jafnaugljóst, að 3. gr. er niðurlægjandi fyrir Ísland. Þar er því slegið föstu, að við ráðum því ekki einir, hvort við veitum civilflugvélum annarra þjóða lendingarrétt á flugvælinum. Til þess þurfum við að gera sérstakan samning við annað veldi. Af þessu er alveg ljóst, að samningsaðilar gera ráð fyrir því, að Keflavíkurflugvöllurinn sé ekki íslensk stöð. Við sé-

um aðeins samningsaðilar um rekstur vallarins. Af þessu verður engin önnur ályktun dregin en sú, að úr því að Bandaríkin telja, að gera þurfi sérstakan samning um lendingu farþegaflugvéla, þá þurfi vissulega sérstakan samning um það, sem er þúsundfalt veigameira, lendingarrétt hernaðarflugvéla. Skyldi vera nokkur þ.m., sem trúir því í alvöru, að núv. forsrh. mundi gera samning við annað stórveldi um rétt hernaðarflugvéla á vælinum án þess að spyrja Bandaríkin? Og hvað haldið þið, að Bandaríkin segðu um vináttuna margumtöluðu, ef hann gerði það?

Forsrh. sagði, að Íslendingar gætu haft eins marga menn til að læra meðferð flugvalla og þeir vildu, vegna þess að þeirra væri rétturinn yfir vælinum. Hvers vegna þurfti þá að taka það fram, að Bandaríkin skuldbyndu sig til að þjálfa Íslendinga? Ráðh. sagði, að Íslendingar gætu, ef þeir vildu, látið 10 menn á móti hverjum Bandaríkjamanni til að læra rekstur flugvalla, svo að ef Bandaríkjamenn væru 600, yrðu Íslendingar 6 þúsund. Það var ég að hugsa, að yrði nám í lagi. Og ætli Bandaríkjamönnum þætti þessir piltar ekki flækjast fyrir? Hvað haldið þið, að yrði um hina margumtöluðu vináttu, ef Íslendingar gerðu alvöru úr slíku? Þetta er of alvarlegt mál til að skopast að, hæstv. forsrh.

Ég skal nú koma að aðalatriðinu, 5. gr. Forsrh. heldur því fram, að við getum treyst því, að ekki verði nema 600 menn á vælinum. Eigum við ekki að halda okkur við það, sem í samningnum stendur? Eins og nú standa sakir, dvelst hér tiltölulega fjölmennur her. Samkv. skýlausum samningsbundnum ákvæðum má ekki dveljast hér einn einasti hermaður. Þegar Bandaríkin nú taka sér leyfi til að fara sínu fram þvert ofan í gerða samninga, eigum við þá að setja allt okkar traust á það, að þetta sama veldi muni ekki hagnýta sér ótvíræð samningsbundin réttindi sín, ef það telur sig þurfa á því að halda? En réttur þeirra er sem hér segir:

„Flugförum þeim, sem rekin eru af Bandaríkja-stjórn eða á hennar vegum í sambandi við framkvæmd þeirrar skyldu, er Bandaríkin hafa tekið á hendur, að hafa á hendi herstjórn og eftirlit í Þýskalandi, skulu áfram heimil afnot af Keflavíkurflugvælinum. Í því skyni skal stjórn Bandaríkjanna heimilt að halda uppi á eigin kostnað beinlínis eða á sína ábyrgð þeirri starfsemi, þeim tækjum og því starfsliði, sem nauðsynlegt kann að vera til slíkra afnota. Taka skal sérstakt tillit til sérstöðu slíkra flugfara og áhafna þeirra, hvað snertir tolla, landvistarleyfi og önnur formsatriði. Engin lendingargjöld skal greiða af slíkum flugförum.“

M. ö. o., þeir mega hafa eins fjölmennt lið og nauðsynlegt er á hverjum tíma, eins viðtæka starfsemi, eins viðtæka hernaðarstarfsemi, og nauðsynlegt er á hverjum tíma. Svo kemur forsrh. og lagaprófessorinn (GTh) og segja: Það erum við, sem eigum að kveða á um það, hvað er hernaðarleg nauðsyn Bandaríkjanna í sambandi við hernám Þýskalands. Það er íslenskt mat, en ekki amerískt, sem gildir. Ójá, það er ekkert smávægilegt hlutverk, sem Íslandi er ætlað í alþjóðlegum stjórnmálum. Við eigum að fylgjast með hernaðarlegri nauðsyn Bandaríkjanna í sambandi

við hernám Þýskalands og ákveða, hvað er nauðsynlegt. Ég veit, að ýmsir telja, að lögfræðingar verði að vera þeim kostum búinir að geta notað kunnáttu sína til þess að blekkja fólk. Og nú þykir mikils við þurfa. En það er misskilningur, að með lögfræðilegum formúlum sé hægt að telja fólkí trú um slíkar fjarstæður. Það er misskilningur, að hægt sé að tala við Íslendinga eins og fiðl. Með þessu vinnur prófessorinn ekkert annað en að glata virðingu sinni og trausti. Það, sem hér skiptir máli, eru ekki lögfræðiformúlur, heldur raunveruleiki. Ef Bandaríkjunum þykir nauðsynlegt að hafa hér þúsundir manna, þá gera þau það samkv. ákvæðum samningsins, og ef Íslendingar mótmæla, þá verður vitnað í samninginn og algert þekkingarleysi Íslendinga á hernaðarnauðsyn Bandaríkjanna. Við gætum að vísu skotið málinu fyrir alþjóðadómstól, en eins og Einar Olgeirsson hefur bent á, gæti það tekið nokkur ár. Og það væru erlendir menn en ekki íslenskir, sem felldu endanlegan úrskurð. Slíka afstöðu Íslendinga mundu Bandaríkin áreiðanlega skoða ekki aðeins sem óvináttu við sig, heldur mundi verða notað sterkara orð. Það mundi verða kallaður fjandskapur. Mér er sem ég sjái sjálfstæðiskempurnar, forsrh. og þm. Snæf., standa í slíku stríði. Nei, forsrh. og þm. vita vel, eins og aðrir Íslendingar, að samkv. þessum samningi geta Bandaríkin haft ótakmarkað lið á völlum og ótakmarkaða starfsemi, meira að segja ótakmarkaðan hernaðarundirbúning án þess að við fáum rönd við reist og án þess að amazt verði við, ef slíkir menn, sem að þessum samningi standa, fara með stjórn í landinu.

Þá sagði forsrh. og lagaprófessorinn, að það væri alveg óþarfi að taka fram nokkuð um rétt Íslendinga í þessum samningi, svo sem um íslenska lögsögu yfir útlendingunum. Lagaprófessorinn sagði með nokkrum þjósti: Ríki, sem er fullvalda og sjálfstætt, ræður því, hvaða lög gilda í landi þess. Hvar hefur lagaprófessorinn verið? Hefur hann verið í tunglinu? Veit hann ekki, að á Íslandi hafa dvalizt þúsundir manna og enn dvelst hér á annað þúsund manns, sem engin íslensk lög ná yfir? Er Ísland þá ekki sjálfstætt og fullvalda?

Sjálfur veit hann og viðurkennir, að þessir menn hafa engan lagalegan rétt til dvalar sinnar og athafna hér á landi. En það er bara ekki hinn lagalegi réttur, sem gildir, heldur réttur hins sterka. Og auðvitað hefur hinn sterki sínar lögfræðilegu túlkánir á reiðum höndum, og það eru þær, sem gilda í raunveruleikanum, en ekki lögspæki prófessors Gunnars Thoroddsens.

Það er fjarstæða að halda, að aðstaða okkar til að láta lög og rétt gilda verði betri, ef við veitum Bandaríkjunum ný réttindi, allra sízt, þegar eins er um hnútana búið og í þessum samningi. En hann er á þann veg, að Bandaríkin fá að hafa heinlinis eða á sína ábyrgð viðtæka starfsemi á Keflavíkurflugvöllum. Í sambandi við þetta eru svo tekin fram ákveðin réttindi, svo sem umferðarréttur farþegaflugvéla og réttur til að hafa ákveðna tölu Íslendinga í þjálfun. Hvers vegna þurfti að taka þessi réttindi fram, ef það var ótvíræð skoðun beggja samningsaðila, að við hefðum þau öll fyrir? Og hvers vegna

þurfti að taka nokkuð sérstaklega fram um rétt Íslendinga á flugvöllum, ef það var skoðun beggja samningsaðila, að Ísland hefði óskorað vald yfir hverjum þumlungi lands síns og yfir öllum, sem þar dveljast? Það er hrein fölsun og útúrsmúningur, að ég dragi í efa siðferðislegan og lagalegan rétt Íslendinga til lögsagnar yfir öllum útlendum og innlendum mönnum, sem hér dveljast, jafnvel þótt þessi samningur verði gerður gegn vilja þjóðarinnar. En það er alveg greinilegt og orkar ekki tvímælis, að sú hugsun, sem liggur á bak við þennan samning, er, að réttur Íslendinga gagnvart hinum útlendu mönnum sé takmarkaður af ákvæðum samningsins sjálfs og engu öðru. Og það er skilningur Bandaríkjanna, en ekki okkar, sem hefur verið látinn gilda í öllum ágreiningsatriðum hingað til, og svo mun vissulega verða í enn ríkari mæli, þegar við höfum gert samning, sem gerir okkur jafnháða Bandaríkjamönnum og þessi samningur hlýtur að gera.

Hvað snertir reglugerðina, þá vildi hv. þm. Snæf. ekki kannast við það, að Bandaríkin hefðu öll ráð, ef samkomulag strandaði, heldur Íslendingar. Hverjir eru það, sem eiga að halda uppi þinni sérstöku starfsemi og starfsliði í sambandi við hernaðarflugvélar samkv. 5. gr.? Eru það Íslendingar eða Bandaríkjamenn? Þm. veit, að það eru Bandaríkjamenn. Samkv. þessum samningi skal lið Bandaríkjanna hafa sérstöðu um tolla og skatta, og enska texta 5. gr., sem er „frum-málið“, eins og hæstv. forsrh. komst að orði, — og hann hefur sagt okkur, að enski textinn gildi, — má skilja svo, — enda var hann skilinn svo í fyrstu þýðingu, — að allt starfslið við Keflavíkurflugvöllinn skuli hafa sérréttindi um landvistarleyfi og önnur „formsatriði“, eins og svo smekklega er komið að orði. Ég er ekki að halda þessum skilningi fram. En það er engin trygging fyrir, að honum verði ekki haldið fram eins og samningurinn bendir til. Allt þetta sýnir og sannar, að Bandaríkin, sem hafa mælt fyrir um, hvernig þessi samningur skuli vera, og ein munu ráða framkvæmd hans, svo framarlega sem sömu menn, sem nú hafa tekið við fyrirmælum þeirra, fara með stjórnartaumana, — líta svo á, að þetta lið skuli vera ríki í ríkinu. Það hnígur allt í sömu átt.

Forsrh. sagði, að það væri goðgá að kalla þetta samning um herstöðvar. Er samningurinn þá heilagur, úr því að það er guðlast að tala ekki nógu virðulega um hann? Við skulum athuga, hvort samningurinn er herstöðvasamningur eða ekki. Hv. þm. Snæf. sagði, að herstöð væri lands-svæði, sem hervalld hefði full umráð yfir og gæti notað í hernaðarlegum tilgangi. Þannig er það raunverulega um Keflavíkurflugvöllinn. Það er hægt að nota hann til hvaða hernaðarundirbúnings sem vera skal. Það má flytja um hann eins mikið af hergögnum og Bandaríkjunum þóknast. Og bent hefur verið á, að þau hergögn, sem flutt eru með hernaðarflugvélum, eru fyrst og fremst sprengjur. Það er hægt að nota þessi hergögn til hvers hluta sem vera skal og hvar sem vera skal. Við höfum enga aðstöðu til að fylgjast með því. En samkv. samningnum eiga starfsmennirnir ekki að vera í hermannaþúningi og í

honum er klausa um yfirráðarétt Íslendinga, sem að því er þetta snertir hefur ekkert „praktískt“ gildi. Þess vegna er herstöðin dulbúin. En það kostar ekki mikið að skipta um búning, t. d. ef til styrjalda dregur. Þess vegna felur þessi samningur í sér hættu á því, að við verðum innlimaðir í hernaðarkerfi Bandaríkjanna, eins og ég hef áður bent á.

Þm. Snæf. hélt því fram, að hverndarsamningurinn væri ekki niður fallinn. Það er nýstárleg kenning. Herverndin átti að gilda meðan stríðið stóð yfir, og skuldbundið var, að allur her væri látinn hverfa á brott tafarlaust að ófriðnum loknum. Það liggur því í augum uppi, að samtímis eru allar skuldbindingar okkar í sambandi við hverndina úr sögunni. En svo kemur hv. þm. og segir, að atriði eins og loforð Bandaríkjanna um að viðurkenna fullveldi okkar sé ekki niður fallið. Var þá svo nauðsynlegt að fella niður hverndarsamninginn til þess að fá þessa skuldbindingu Bandaríkjanna úr sögunni? Þýðir þetta, að Bandaríkin þurfi ekki lengur að viðurkenna fullveldi okkar? Og er þetta svo mikið gleðiefni? Hv. 5. landsk. þm. (StJSt) talaði um það með miklum fjálgleik, hve 1. gr. væri þjóðinni mikið fagnaðarefni. Er það þetta, sem svo sérstök ástæða er til að gleðjast yfir? Það er langt seilt eftir rökum til að verja illan málstað. Próffessorinn hefur áreiðanlega slæma samvitzku. Hann veit, að hann hefur brugðizt því trausti, sem margir Íslendingar báru til hans vegna fyrri afstöðu hans til herstöðvamálsins. Og enn ber ég svo mikið traust til hans, að ég held, að hann eigi eftir að iðrast.

Þæði hæstv. forsrh. og hv. þm. Snæf. hneyksluðust mjög á því, að ég skyldi halda því fram, að áður en við gerðum nýjan samning við Bandaríkin um hernaðarrétt hér á landi ættum við að krefjast efnda á samningsbundnum loforðum. Þetta var svo voðaleg frekja gagnvart Bandaríkjunum, að þm. Snæf. taldi slíkan mann, sem þetta segði, ekki stjórnarhæfan. Það er rétt, ég tel mig ekki hæfan til þess að sitja í leppstjórn Bandaríkjanna á Íslandi. En meðan hv. þm. Snæf. fylgir þessum málstað, ætti hann að tala með nokkru minni fjálgleik um fullveldi Íslands. Þm. hélt því fram, að ef þessi samningur væri ekki gerður, væri hættu á, að Bandaríkin færu ekki með her sinn af Íslandi. M. ö. o., þm. staðfesti eins vel og á varð kosið ummæli mín um, að hér væri um nauðungarkosti af hálfu Bandaríkjanna að ræða. Þau neita að standa við gefnar skuldbindingar nema þau fengju ný friðindi. Og ekki nóg með það. Forsrh. gerir það að fráfaraatriði, ef samningurinn verður ekki samþ. óbreyttur. Hann hefur ekki enn lýst yfir því á þingi, en hefur tilkynnt samstarfsflokkinum það. Og hæstv. ráðh. lætur það varða tilveru stjórnar sinnar að bera samninginn fram. Bandaríkin eiga að ráða, hverjir séu ráðh. á Íslandi. Þegar svo er ástatt, er það satt, að ég er ekki stjórnarhæfur. Og að lokum: Hæstv. forsrh. þótti það eðlileg málsmæðferð að gera samning við Bandaríkin, sem varðar líf þjóðarinnar um langa framtíð, án samráðs við samráðh. sína. Og ástæðan er sú, að þessir samráðh. hafa unnið sér það til óhelgi að vilja láta Alþ. krefjast þess, að Bandaríkin færu burt með

her sinn, eins og þau hafa skuldbundið sig til að gera. Það var pólitísk dauðasök. Þess vegna varð hæstv. ráðh. að hafa þann hátt á að ræða hvorki við stjórnina né utanrnm., heldur leggja fram úrslitakosti fyrir Alþ., sem hann einn fjallaði um við hina erlendu fulltrúa. Hæstv. forsrh. hlýtur að vera mér sammála um, að þegar svo er komið, þá er enginn grundvöllur fyrir áframhaldandi stjórnarsamstarfi lengur til.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 28:10 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: FJ, GJ, GSv, GIG, GTh, HÁ, HB, HermJ, IngJ, JóhH, JS, JJ, JörB, LJóh, ÓTh, PM, SB, SK, SÁÓ, StJSt, StgrSt, ÞP, ÁÁ, BÁ, BBen, EE, EmJ, JPálm.

nei: HV, HermG, KTh, SigfS, SG, StgrA, ÁkJ, ÁS, BrB, EOI.

14 þm. (GP, GPg, HelgJ, EystJ, JJós, LJós, PZ, ÞP, PO, SEH, SkG, BG, BSt, BK) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 27:6 atkv. og til utanrnm. með 32 shlj. atkv.

Á 11. fundi í Sp., 5. okt., var till. tekin til síðari umr. (A. 18, n. 38, 39 og 44, 40, 42, 45, 47). (Útvarpsumr.)

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Ég vil aðeins mótmæla þeirri aðferð, sem höfð er við 2. umr. þessa máls, sem sé að leyfa ekki framsögur með nál. og banna þeim hv. þm., sem flytja rökst. dagskrár og brtt., að mæla fyrir þeim. Það er allveg áreiðanlegt, að þó að umr. sé útvarpað, er ekki tilgangurinn með því að hindra, að umr. fari fram án þess að útvarpað sé. Verði þessi háttur hafður nú, að slíta umr. þegar er útvarpsumr. er lokið, geta þeir hv. þm., sem brtt. flytja, ekki mælt fyrir þeim, og er það áreiðanlega ekki tilgangurinn með útvarpsumr. — Ég vil því skora á hæstv. forseta að athuga það alvarlega að svipta ekki þm. málfrlsi. Það verður að leyfa þm. að mæla með þeim brtt., sem þeir flytja.

Forseti (JPálm): Varðandi fyrirsögn hv. 2. þm. Reykv. (EOI) vil ég taka fram, að reglur um útvarp frá Alþ. voru fyrst settar af forsetum í samráði við þingflokka á sumarþinginu 1931 og teknar inn í þingskapalögin, nr. 50 10. apríl 1936. 54. gr. þingskapa hljóðar svo:

„Þegar útvarpað er umræðum um önnur mál en þau, er í 51. og 53. gr. segir, fær hver þingflokkur til umráða þrjá stundarfjórðunga, er skiptast í tvær umferðir.

Takmarka má fyrir fram umræðutíma um þingmál, önnur en þau, er var ræðir í 51. og 53. gr., þótt umræðu sé útvarpað, allt niðri í 3 klst., enda styttr þá forseti umferðir að sama skapi.“

Þetta ákvæði hefur alltaf síðan verið framkvæmt þannig, að við þá umr. um mál, sem útvarpað er, hafa ekki aðrar umr. farið fram, og hefur aldrei verið undan kvartað. Þetta tekur þó eigi til eldhúsumr. eða 1. umr. fjárl., enda eru sérákvæði um þær í 51. og 53. gr. Þegar 1. voru sett, voru 4 þingflokkar á Alþ. og einn eða jafn-

vel tveir utanflokksmenn, og gátu þá umr. samkv. 54. gr. staðið í 3 klukkustundir og 23 mínútur, en þó er heimilt samkv. gr. að stytta umræður niður í 3 klukkustundir. Nú er ákveðið, að þessi umr. standi í 3 klukkustundir og 20 mínútur, og verður henni slitið að þeim tíma liðnum, eins og venja er til þegar umr. er útvarpað.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. — Ég vil taka það fram í sambandi við þessa yfirlýsingu hæstv. forseta, að útvarpsumr. geta ekki svipt nokkurn þm. þeim rétti að kveðja sér hljóðs. Það er ekki hægt samkvæmt þingsköpum að svipta þm. málfrelsi. Útvarpsumræður eru miðaðar við flokka, en ekki við það, að þm. geti mælt með brtt. og nál., en með því að binda umr. alveg við útvarp hennar, eru margir þm. sviptir málfrelsi. Með þessu lagi gætu flokkarnir krafist útvarpsumr. til þess að svipta suma þm. sína málfrelsi, en ég efast um, að það hafi við nokkurn rétt að styðjast, og útvarpsumræður geta ekki svipt þm. rétti til að kveðja sér hljóðs.

Forseti (JPálm): Ég sé ekki ástæðu til að ræða þetta frekar. Flokkarnir ráða að sjálfsögðu, hverjir tala fyrir þeirra hönd við útvarpsumr., og þá verða þm. að eiga það við sinn flokk, hvort þeir fá að taka til máls (EOI: og við sinn forseta, þeir eru þó þm.), en umr. verður hagað eftir þingsköpunum.

Sigfús Sigurhjartarson: Herra forseti. — Ég hef leyft mér að flytja rökstudda dagskrá ásamt hv. 3. landsk. þm. (HV). Ég hef ekki hugsað mér að taka til máls við þessar útvarpsumr., en tel það minn rétt að fá að mæla með þessari till. og vil vita, hvort hæstv. forseti ætlar að taka af mér málfrelsi, og ég krefst þess að fá að taka til máls. Að útvarpsumr. loknum verða þm. að geta mælt með sínum till. Ég mun ekki fjölyrða um þetta nú, en mun að loknum útvarpsumr. kveðja mér hljóðs og óska þess, að nafn mitt verði sett á mælendaskrá.

Gylfi P. Gíslason: Herra forseti. — Ég var erlendis þegar þing var kvatt saman að þessu sinni, en það var gert með mjög stuttum fyrirvara, svo sem kunnugt er. Þótt ég kæmi til landsins með fyrstu flugferð eftir að ég fékk boð hæstvirts forseta, náði ég ekki fyrstu umr. þess máls, sem er á dagskrá þessa fundar til síðari umr., og sama máli gegnir um fleiri þm. Nú hefur verið ákveðið, að þessu umr. skuli vera útvarpsumræða, og á ég þess ekki kost að gera grein fyrir skoðun minni á málinu í ræðutíma flokks míns. Verði litið svo á, að þessari umræðu sé að fullu lokið með útvarpsumr., á ég þess því engan kost að taka til máls í þessu stórmáli. Við 3. landsk. þm. (HV) höfum flutt brtt. við þáttill. þá, sem fyrir liggur, en hvorugur okkar á þess kost að mæla fyrir þeim, ef umr. heldur ekki áfram, og við höfum heldur ekki fengið tækifæri til að skrifa með þessu grg.

Ef þingsköp eru skilin á þá leið, að umræðu megí aldrei halda áfram að lokinni útvarpsumræðu, virðist mér einsætt, að málfrelsi þm. sé

þá takmarkað með óeðlilegum hætti. Ef meiri hl. einhvers þingflokks vildi takmarka umræður um mál eða jafnvel koma í veg fyrir ræðuhöld af hálfu útrekinna þm. við síðustu umr. máls, ætti slíkt að geta tekizt með því að biðja um, að umr. yrði útvarpað. Þarf ekki að eyða orðum að því, að slíkt væri andstætt eðli þingræðisins. Ég leyfi mér því að óska þess mjög eindregið við hæstv. forseta, að umræðunni sé haldið áfram að útvarpsumræðunni lokinni.

Forseti (JPálm): Eins og hv. þm. hafa heyrt, vil ég ekki vikja frá þeirri reglu að láta umr. lokið, er útvarpsumr. er lokið.

Forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. — Mál það, sem hér er til umræðu, samningurinn við Bandaríkin, hefur þegar verið rætt svo mikið í hlöðum og á mannfundum, að óþarft er að rekja það ýtarlega, enda er þess ekki kostur á þeim fáu mínútum, sem ég hef til umráða. Ég mun þó, einkum vegna hlustenda utan Reykjavíkur, leitast við að rekja höfuðdrætti þess í sem stytztu máli.

Söguleg tildrög málsins eru þessi: Í hverndarsamningnum frá 1941 segir:

„Bandaríkin skuldbinda sig til þess að hverfa burt af Íslandi með allan herafla sinn á landi, í lofti og sjó, undireins og núverandi ófriði er lokið.“

Um skilning þessa ákvæðis hefur verið og er ágreiningur milli Íslands og Bandaríkjanna. Halda Bandaríkin því fram, að ófriðnum sé enn ekki lokið í þeim skilningi, sem átt sé við í samningnum. Þeim sé því enn eigi skylt að hverfa burt með herafla sinn, enda þótt þau að sjálfsögðu muni í einu og öllu standa við skuldbindingar sínar samkvæmt samningnum. Af Íslands hálfu hefur aldrei verið á þann skilning fallizt.

Hinn 1. október 1945 fóru Bandaríkin fram á, að Íslendingar leigðu þeim til langs tíma þrjá tilgreinda staði, Hvalfjörð, Skerfjörð og Keflavíkurflugvöllinn, til þess að hafa þar herstöðvar. Þessu neitaði stjórn Íslands, og lá nú málið í þagnargildi um skeið.

Þegar beiðni Íslands um upptöku í bandalag sameinuðu þjóðanna var rædd á Alp. í júlímánuði síðastliðnum, var dvöl Bandaríkjahersins gerð að umræðuefni. Gaf ég þá yfirlýsingu um, að ég mundi tafarlaust hefja viðræður við stjórn Bandaríkjanna um fullnægingu og niðurfellingu hverndarsamningsins frá 1941.

Þegar þessar umræður hófust í júlilok, stóðu sakir þannig:

1. Íslendingar höfðu neitað beiðni Bandaríkjanna um herstöðvar á Íslandi.
2. Leifar af her Bandaríkjanna dvöldu enn hér á landi.
3. Bandaríkin töldu sér þessa hersetu heimila samkvæmt hverndarsamningnum frá 1941.
4. Bandaríkin vildu ekki kveða upp úr um, hve lengi þau hefðu í hyggju að hagnýta sér þessa meintu heimild sína.

Viðræður þessar stóðu yfir í nærri 2 mánuði. Niðurstaðan felst í samningsfrv. því, er hér liggur fyrir.

Aðalatriðin eru:

1. Bandaríkin falla frá óskum um herstöðvar á Íslandi.
2. Hverndarsamningurinn frá 1941 fellur úr gildi.
3. Bandaríkin skuldbinda sig til þess að hafa flutt allan her sinn burt af Íslandi innan 6 mánaða frá því að hinn nýi samningur gengur í gildi.

Bandaríkin afhenda Íslendingum tafarlaust Keflavíkurflugvöllinn til fullrar eignar og umráða.

Ég skal ekki fjölyrða um það, sem hér hefur á unnið. En ekki kæmi mér á óvænt, að síðar yrði það talið meðal torskildustu fyrirbrigða sögunnar, hversu nokkrir af forustumönnum Íslendinga brugðust við, þegar tókst að tryggja brottflutning hvers einasta hermanna af landinu og endurheimt alls landsins í hendur Íslendinga.

Hið eina, sem Bandaríkin öðlast með samningi þessum, eru tímabundin og takmörkuð afnot af Keflavíkurflugvöllum. Það eru þessi væntanlegu afnot af flugvöllum, sem deilan stendur um, og gildir því, að menn geri sér fyllilega ljóst, hvað í þeim felst. Til þess að menn sjái þetta mál í réttu ljósi, minni ég á, að með sáttmála þeim, sem gerður var í Potsdam sumarið 1945 milli Bretlands, Bandaríkjanna, Sovétríkjanna og Frakklands, skuldbundu þessir aðilar sig til þess að hafa á hendi herstöðvar í Þýskalandi að loknum ófriðnum. Samkv. þessari skuldbindingu hafa allar þessar þjóðir, sem kunnugt er, her í Þýskalandi.

Strax og samningaumleitunir þær, er leitt hafa til þess frv., er hér er til umr., hófust, tilkynntu Bandaríkin stjórn Íslands, að þau teldu sér nauðsynlegt að fá viss afnot af Keflavíkurflugvöllum í því skyni að auðvelda þeim herstöðvar í Þýskalandi. Þessari beiðni Bandaríkjanna, sem meðal annars var rökstudd með því, að þessi afnot tryggðu líf og öryggi þeirra, er flugleiðis fara yfir Atlantshafið, gat stjórn Íslands alls ekki svarað á þá leið, að líf og öryggi þegna Bandaríkjanna væri Íslandi óviðkomandi mál. Og því síður kom til mála að taka slíkri málaleitan með þvermóðsku, þar sem Íslendingar gátu jafnframt fengið uppfylltar sínar óskir um brottflutning hersins úr landi og afhending Keflavíkurflugvallarins. Hitt kom að sjálfsögðu til athugunar, með hverjum hætti hentast þætti að fullnægja þörf Bandaríkjanna. Var þá m. a. til athugunar úrlausn eigi ósvipuð þeirri, sem Framsfl. nú hefur stungið upp á. Var þó frá því ráði horfið af ýms-um ástæðum, meðal annars vegna þess, að hún var eigi talin tryggja rétt Íslands betur en sú leið, sem frv. leggur til. Verður víkið nánar að því síðar.

Þá vil ég minna á, að enn þann dag í dag eru flestir sammála um, að stórhættulegt sé að gera Reykjavíkurflugvöllinn að aðalflugvelli Íslands. Og allir eru á einu máli um hitt, að enn sem komið er skorti Íslendinga bæði menn og fé til að reka Keflavíkurflugvöllinn. Þetta verða menn að hafa í huga þegar rætt er um frv. það, er hér liggur fyrir.

Skal ég þá víkja aftur að samningsfrv. Þau friðindi Bandaríkjanna til handa, sem talin eru

máli skipta, felast í 4. gr. samningsins eins og hann verður samkv. till. hæstv. utanrnm. Með henni er Bandaríkjunum veittur réttur til að afhafna sig á Keflavíkurflugvöllum, en hvergi annars staðar á landinu. Réttur þessi er skýr og tvímælalaust takmarkaður við þá þörf til umferðaréttinda, sem skapast af herstöðvarskyldu Bandaríkjanna í Þýskalandi. Mannfjöldi sá, sem þeim heimilast að hafa á völlum, fer ekki eftir því, sem Bandaríkin sjálf kynnu að telja þörfina, heldur eftir því, hvað nauðsynlegt er til þess að Bandaríkin geti innt af hendi nefndar herstöðvarskyldur. Rísi ágreiningur út af því, verður honum skotið til gerðardómsins í Haag eða þess dómstóls, sem sker úr deilum sameinuðu þjóðanna. Mennirnir, sem á völlum dvelja, verða að hafa dvalar- og atvinnuleyfi frá íslenskum stjórnarvöldum. Íslendingar hafa þannig eigi aðeins aðstöðu til þess að fylgjast nákvæmlega með þeim mannfjölda, sem á hverjum tíma dvelur á völlum, heldur hafa þeir vald til að neita um dvalarleyfi, ef þeim þykir eitthvað grunsamlegt við fjölda þessara manna. Sjálf hafa Bandaríkin lýst yfir, að þau telji, að hægt eigi að vera að komast af með 600 manns í þessu skyni. Menn þessir lúta í einu og öllu sömu l. sem Íslendingar. Þetta leiðir beint, ótvírætt og óhjákvæmlega af því, að herinn afhendir Íslandi Keflavíkurflugvöllinn. Frá þeirri stundu gilda að sjálfsögðu íslensk l. í einu og öllu jafnt á Keflavíkurflugvöllum sem annars staðar á Íslandi. Og hin íslensku l. ná alveg jafnt til þeirra erlendu manna, sem ætlunin er, að íslensk stjórnarvöld veiti þar dvalarleyfi, sem til þeirra Íslendinga, er þar munu dvelja. Frá þessu er það eina afvik, að þessir menn njóta vissra skattfriðinda. Hafa þau ákvæði lítilli gagnrýni sætt, enda aðeins óverulegur hluti þeirra fjárhagsfriðinda, sem samningurinn færir Íslendingum.

Með þessu tel ég vera fullkomlega tryggilega um hnútana búið varðandi þann mannafla, sem Bandaríkin fá heimild til að hafa á flugvöllum, jafnt um sjálfan fjöldann sem um allan afhafnarétt þessara manna.

Hið sama gildir að því er áhrærir alla starfsemi Bandaríkjanna á flugvöllum. Hún miðast við það, sem nauðsynlegt er, til þess að þeir fái fullnægt þeirri skuldbindingu, sem þeir hafa tekizt á hendur gagnvart Bretum, Sovétríkjunum, Frakklandi og raunar öllum hinum sameinuðu þjóðum, um herstöðvar í Þýskalandi. Við þessar skyldur og ekkert nema þessar skyldur er sá réttur og allur sá réttur, er þeir með samningnum öðlast, bundinn.

Það hefur frá öndverðu verið tilgangurinn, að flugvöllurinn yrði að öðru leyti kvaðalaus eign Íslendinga, sem og hitt, að Íslendingar hefðu úrslitayfirráð hvað rekstur og umráð flugvallarins snertir. Tel ég, að allt þetta hafi verið tryggt með því samningsfrv., er ég lagði fyrir Alp. Aðrir hafa talið það orka tvímælis. Hæstv. utanrnm. hefur nú borið fram brtt., sem tekur af allan vafa í þessum efnum. Er þar lagt til, að eftir 4. gr. (áður 5. gr.) komi ný gr., svo hljóðandi:

„Hvorki ákvæðin í næstu grein á undan né nein önnur fyrirmæli þessa samnings raska full-

veldisrétti né úrslitayfirráðum lýðveldisins Íslands varðandi umráð og rekstur vallarins og mannvirkjagerð eða athafnir þar.“

Skýrara er ekki auðið að kveða á um þetta. Íslendingar hafa öll umráð flugvallarins. Þeir ráða eigi aðeins rekstri hans, heldur nær og fullveldisréttur og úrslitayfirráð einnig til mannvirkjagerðar á flugvöllum og yfirleitt til allra athafna Bandaríkjanna þar.

Fleiri slíkar brtt. hefur n. borið fram til þess að mæta óskum þeirra, er semja vilja við Bandaríkin, en þótti orðalag samningsfrv. of tvírætt. Er ég þeim að sjálfsgöðu öllum meðmæltur.

Í samningsfrv. er aðeins eitt atriði, sem ég er ekki fyllilega ánægður með, en það er uppsagnarákvæðið. Að sönnu hefur það þann ómetanlega kost, að í stað þess, að eins og nú standa sakir er ágreiningur um, hvenær Bandaríkjunum sé skylt að hverfa með her sinn burt af Íslandi, skuldbinda þau sig með samningi þessum til að hafa flutt allan herinn burtu innan 180 daga. Jafnframt er ákveðið, að við hinn nýja samning geti Íslendingar einhlíða losnað eftir 6½ ár, ef þeir óska. Það verður eigi með réttu vefengt, að þetta er mikill ávinningur. Samt sem áður hélt ég fast á, að hægt væri að segja samningnum upp með mjög stuttum fyrirvara, helzt aðeins fárra mánaða. Um það náðist þó því miður ekki samkomulag. Færðu Bandaríkin aðallega tvenns konar rök fyrir sínu máli. Í fyrsta lagi héldu þau því fram, að nauðsynlegt væri að leggja fram um 30 millj. kr. til þess að flugvöllurinn yrði sæmilegur, en talsvert meira ef vel ætti að vera. Slík fjárframlög væru ekki eðlileg, ef hægt væri að segja samningnum upp tafarlaust, þegar Bandaríkin væru búin að gera við flugvöllinn. En auk þess og jafnvel aðallega var það haft á okkum, að Bandaríkin teldu sér ekki fært að afsala sér þeim rétti, er þeir samkv. samningnum frá 1941 teldu sig hafa til herdvalar hér á landi, nema því aðeins að þeir tryggðu sér jafnframt þau minnstu afnot Keflavíkurflugvallarins, sem þeir teldu sér nauðsynleg til þess að standa við fyrrnefndar skuldbindingar til herstjórnar á Þýskalandi. Byggðu Bandaríkin á þessum rökum kröfu um, að gildistími hins nýja samkomulags miðaðist við herstjórnartímenn. Á þetta var af hálfu íslenskra stjórnarvalda þverneitað að fallast, og náðist loks samkomulag um þau 6½ ár, sem frv. greinir.

Þá vil ég geta þess, að ég er mótfallinn till. framsóknarmanna á þskj. 39, bæði vegna þess að mér sem þeim er ljóst, að þær leiða ekki til samkomulags við Bandaríkin, sem og vegna hins, að ég tel, að það form, sem þar er valið, sé mjög óviðfelldið. Framsóknarmenn ætlast til, að Íslendingar reki flugvöllinn sjálfir að nafninu til, en allt, sem til þess rekstrar þarf, þ. e. a. s. menn og fé, fáir þeir frá Bandaríkjunum. Það kann að vera, að við fyrstu sýn líti þetta eitthvað betur út. Í reyndinni verður það verra.

Þá hef ég heldur ekki séð mér fært að fallast á fram komnar óskir um, að mál þetta verði lagt undir sérstakan dóm þjóðarinnar með almennri þjóðaratkvæðagreiðslu. Ber margt til, en það helzt, að það fær með engu móti staðizt, að með þessum samningi sé á nokkurn hátt um réttindaafsal að ræða af hálfu Íslendinga. Þvert á móti

er nú landið að nýju fengið Íslendingum í hendur. Þjóðaratkvæðagreiðsla er því ástæðulaus. Vísu er að öðru leyti til ummæla í nál. hv. meiri hl. utanrnm. um þetta atriði.

Ég verð þá að stytta mál mitt. Aðrir munu ræða hér ýmsar hliðar þess og m. a. sanna, hvílik fásinna er, að samningur þessi veiti Bandaríkjunum herstöðvaréttindi eða brjóti í bág við fullveldi Íslands. Þó vil ég ekki láta því ómótmælt, að með þessum samningi hafi Íslendingar skipað sér í fylkingu í togstreitunni milli austurs og vesturs, eins og þetta er orðað. Ef Ísland hefði af frjálsum vilja samþ. till. þær, er Bandaríkin báru fram hinn 1. október 1945, og með því veitt Bandaríkjunum rétt til herstöðva á Íslandi, þá hefði ef til vill mátt til sanns vegar færa, að Ísland hefði þar með kastað teningunum: með vestri og gegn austri. Ísland gerði þetta ekki. Alveg að sama skapi tel ég, að ef Ísland neitaði Bandaríkjunum um þann umferðarétt, sem þau — og þau ein — þurfa hér á landi, en austrið þarf og hefur tryggt sér annars staðar, þá hefðu Íslendingar gerzt berir að beinum fjandskap við Bandaríkin. Af því hefði hlotið að leiða, að Íslendingar yrðu taldir hafa skipað sér til andstöðu gegn Bandaríkjunum og þá væntanlega líka gegn Bretlandi, samkvæmt boðsendingu stjórnar Bretlands. Með því hefðu Íslendingar þá brotið af sér tvo völdugustu vinina, nágrannana að vestan og austan. Ég veit, að þetta vakir ekki fyrir Íslendingum, og heldur ekki hitt, sem sennilega yrði afleiðingin, að Ísland ætti hvergi skjól nema hjá austrinu. Allir vitibornir menn jata, að á öllu veltur fyrir Íslendinga að vera í vinfengi við sem allra flestar þjóðir, og þá ekki sízt allar hinar völdugustu.

Ég hef kosið að verja þeim stutta tíma, er ég hef til umráða, til þess að skýra málið, en leitt hjá mér árásir og fáheyrðar svívirðingar andstöðinga málsins í garð okkar, er að samningsfrv. stöndum. Sagan mun hrekja þær árásir. Þess verður ekki langt að biða, að víman renni af mönnum. Þá mun það koma í ljós, að vel hefur tekizt að leysa mikið vandamál, er herinn er fluttur úr landi, Íslendingar fengið að nýju full yfirráð lands síns, en brýn þörf vinnubjóðar þannig leyst, að Íslendingar hafi af fullan sóma.

Við, sem að þessu máli stöndum, sýndum það með undirtekt okkar undir herstöðvaóskir Bandaríkjanna, að okkur skorti ekki manndóm til að gæta réttar Íslands, þótt við völdugan aðila væri að etja. Hitt jata ég, að mig brestur bæði vilja og þrek til að gerast ber að því, sem ég tel þeinan fjandskap við Bandaríkin. Ég tel, að sjálfstæði Íslands sé undir því komið, að við höldum vinfengi við aðrar þjóðir. Það tekst aldrei án þess að við leggjum okkar skerf til alþjóðasamstarfs og verðum við þeim óskum annarra þjóða, sem auðið er, okkur að meinfangalaus. Með því einu móti getum við líka vænt þess, að við slítum ekki vinnatuböndin, þótt við svörum þeim synjandi þegar til þess er mælt, sem ekki samræmist frelsi landsins og fullveldi þess.

Ég vil svo aðeins að lokum segja þjóðinni frá því, að daglega hafa mér horizt skilaboð og til-

mæli hvaðanæva. Hér er þess enginn kostur að rekja þær óskir. Tel ég mér þó skylt að skýra frá því, að í gærkvöld gekk nefnd manna á fund minn og færði mér áskorun frá útifundi Reykavíkinga um að láta ganga þjóðaratkvæðagreiðslu um málið. Gegn þeirri ósk hafa hins vegar langflestir lagzt, er til mín hafa snúið sér. Skal ég úr þeim margmenna hópi aðeins nefna þann, er síðastur kom, einmitt þegar ég var að ganga hingað niður í alþingishúsið. Mér var þá afhent svo hljóðandi skjal:

„Vér undirritaðir, skipverjar á e.s. „Súðin“, lýsum okkur samþykka meiri hluta samningsuppkasts þess, sem nú liggur fyrir Alþingi, um réttindi Bandaríkjanna til notkunar Keflavíkurflugvallarins. Vér teljum, að þjóðaratkvæðis þurfi ekki að leita um þennan samning, því að hann feli ekki í sér neina réttindaskerðingu, heldur óumdeilanlegan rétt Íslendinga yfir landinu. Vér litum svo á, að rakalaus tortryggni í garð vinveittrar þjóðar sé ekki sæmandi. Í trú á góðvilja og réttlæti milli þessara þjóða skorum vér sjómenn á Alp. og ríkisstj. að samþykkja þennan samning, án tillits til sundrunaflanna, sem nú ber svo mikið á í þjóðlífi voru.

Um borð í e.s. „Súðin“, 4. okt.“

Þessu bréfi fylgdi bréf frá þjóðkunnum manni, sem lengi hefur verið vel þekktur meðal þeirra, er fastast standa á rétti Íslendinga. Þar segir m. a.:

„Það er mér mikil ánægja að tjá yður, herra forsrh., að undir þetta skjal hafa ritað nafn sitt allir skipverjar skipsins. Vér vonum, að það geti orðið til einhvers gagns fyrir framgang þess máls, er það fjallar um. Er það álit mitt, að sjómenn yfirleitt séu svipaðs sinnis í máli þessu.“

Af þessu og óteljandi öðru svipaðs eðlis höfum við, sem að málinu stöndum, fulla ástæðu til að ætla, að við höfum þjóðarviljann að baki okkar.

Þjarni Benediktsson: Í viðræðum þeim, sem hæstv. forsrh. hefur undanfarið átt við fulltrúa Bandaríkjastjórnar um niðurfelling og fullnægingu hverndarsáttmálans frá 1941, hefur því verið haldið fram af hálfu Bandaríkjanna, að þeim væri óhjákvæmileg nauðsyn að halda afnotum Keflavíkurflugvallarins vegna skyldu þeirra til herstöjrnar og eftirlits í Þýskalandi. Ef slík afnot féllu niður, hefur af hálfu Bandaríkjanna verið fullyrt, að fjölda mannslífa og miklum verðmætum væri stefnt í voða á flugleiðinni yfir norðanvert Atlantshaf. Stjórn Bandaríkjanna hefur einmitt bent á þessa staðreynd sem ástæðuna fyrir því, að hún hefur enn eigi flutt allan herafala sinn brott af landi héðan. Menn hafa hér á landi brugðizt nokkuð misjafnlega við þessari nauðsyn Bandaríkjanna eða fullyrðingunni um hana. Sumir hafa sagt, að hún væri yfirvarp eitt, tyllíástæða til að skýla ofbeldishug Bandaríkjanna gegn Íslandi og Norðurlandríkinum yfirleitt. Engin rök hafa þó verið færð fyrir þessum ásökunum í garð Bandaríkjanna. Þvert á móti hafa komið fram gögn um það, að aðrar þjóðir, sem taka þátt í hernámi Þýskalands, hafa talið sig nauðbeygðar til að tryggja aðflutningsleiðir sínar

þangað. Skýrt hefur verið frá því, að vegna hernáms Rússa á austurhluta Þýskalands og Austurríkis hafi þeir í Póllandi 450 þús. hermenn, í Rúmeníu 300 þús. hermenn og í Ungverjalandi 60 þús. hermenn, allt til að tryggja samgöngu- leiðirnar til Þýskalands og Austurríkis. Er þó ekki að heyra, að þeir, sem ákafastir eru í grunsemdum í garð Bandaríkjanna, gruni Rússa um græsku. Englendingar hafa afnot stórs flugvallar á Jótlandi í sambandi við hernám sitt á norðvesturhluta Þýskalands, og eiga þeir þó ólíkt skemmri leið að sækja yfir Norðursjóinn en Bandaríkin, sem verða að fara þvert yfir Atlantshafið. Þá er það vitað, að Bandaríkin hafa afnot flugvallar í Englandi, Frakklandi, Belgíu og Hollandi í sambandi við hernám þeirra á Suðvestur-Þýskalandi.

Sjálfsgagt eru samningar um stöðvar þessar og afnot þeirra með ýmsum hætti, enda eru atvikin ólík á hverjum stað og raunar hvergi lík því, sem á Íslandi er, því að hvorki voru Íslendingar þeirri þátttakendur í styrjöldinni né heldur hafa þeir fram að þessu rekið stóra flugvelli, sem ætlaðir eru til að taka við miklum flugflutningum á alfaraleiðum. Þrátt fyrir þessa sérstöðu eru það áreiðanlega fáir Íslendingar, sem vilja með öllu neita því að verða við ósk Bandaríkjanna um að veita þeim þá aðstöðu hér á landi, sem þeim er nauðsynleg í sambandi við flutninga þeirra vegna herstöjrnarinnar og eftirlitsins í Þýskalandi, svo fremi að slíkt verði gert án þess að skerða frelsi og fullveldi landsins eða haggja þeirri meginstefnu, er menn vilja fylgja í utanríkismálum.

Nú hafa allir íslenzkir stjórnmalaflokkar lýst yfir því, að þeir vildu ekki herstöðvar í landinu. Í viðræðum sínum við fulltrúa Bandaríkjastjórnar hefur hæstv. forsrh. aldrei hvikað frá þessum vilja landsmanna. Hann hefur þess vegna gersamlega neitað að veita Bandaríkjunum nokkra þá aðstöðu hér á landi, sem veitti þeim rétt til herstöðva hér eða nokkurs, sem jafngildi þeim. En þá lá fyrir að finna úrræði, er tryggði í öllu rétti Íslendinga, en veitti Bandaríkjunum þó sanngjarna úrlausn og gerði þeim kleift að fullnægja þeirri skyldu, sem þau hafa tekið á sig gagnvart öllum sameinuðu þjóðunum.

Nú eru hér á landi tveir stórir flugvöllir. Annar er Rvíkurflugvöllurinn, gerður af Bretum inni í miðri Rvík. Hinn er Keflavíkurflugvöllurinn, sem Bandaríkjamenn gerðu, og er hann miklu stærri og raunar fleiri en einn völlur, sameinaður í einu flugvallahverfi. Ef eigi á alveg að synja óskum Bandaríkjanna, verður að veita þeim afnot af öðrum hvorum þessara valla. Íslenska flugmálastjórnin, þ. e. hæstv. flugmálaráðh., Áki Jakobsson, og flugmálastjóri, virðist vilja láta Reykjavíkurflugvöllinn verða aðalflugvöll landsins, en annaðhvort leggja Keflavíkurflugvöllinn alveg niður eða halda þar uppi óverulegri starfrækslu með örfáum eða í mesta lagi nokkrum tugum manna, svo að völlurinn yrði í raun réttíri aðeins neyðarhöfn, en fullnægði hvergi nærri þeim kröfum, hvorki um öryggi né annað, sem gerðar eru til þýðingarmikilla flugvallar á alfaraleiðum. Um Rvíkurflugvöllinn, sem vegna vaxandi styrjaldarþarfa stækkaði mjög á meðan

hann var í smíðum frá því, sem í fyrstu var hugað, en flugmálaráðh. vill nú gera að aðalflugvelli landsins, er það að segja, að bæði gerð hans og síðari stækkunum var á sínum tíma mótmælt af borgarstjóra Rvíkur, og öll var sú framkvæmd þvert um geð meginþorra borgaranna. Þrátt fyrir allmikla stærð fullnægir Rvíkurflugvöllurinn ekki alþjóðareglum um lendingaröryggi fyrir Atlantshafsflug. Eru og áreiðanlega á því miklir annmarkar, ef ekki allsendis ókleift vegna landslags og aðstöðu allrar, að gera þann völl svo úr garði, að hann fullnægi alþjóðaðryggisreglum. En jafnvel þótt slík stækkun og endurbót vallarins væri möguleg, sem að svo stöddu skal mjög dregið í efa, að unnt sé að gera, svo að í lagi sé, þá hefur flugmálaráðh. skýrt svo frá, að víst væri, „að slíkar stórfelldar endurbætur á Reykjavíkurflugvöllinum verða aðeins gerðar, ef alþjóðafé kemur til að verulegu leyti“. En þá er þess að geta, að enginn alþjóðasjóður er fyrir hendi, sem veiti slíka styrki, heldur mundi verða undir högg að sækja hjá stjórnunum einstakra ríkja um fjárframlög í þessu skyni, enda mundu þær þá geta sett þau skilyrði, er þeim sýndist. Því fer og fjarri, að hér komi fjárhagsatriðin ein til greina. Samkv. skýrslu, sem mér barst fyrir fáum dögum frá flugmálastjóra, þarf að rífa 30 íbúðarhús og æði margar aðrar byggingar, ef viðlit á að verða að fá viðurkenningu Rvíkurflugvallarins sem Atlantshafsflugvallar, er fullnægi alþjóðareglum.

Af fyrri reynslu er sýnt, að með öllu er óvíst, að við þetta yrði látið sitja, og öruggt má telja, að af þessu mundi leiða margs konar önnur óþægindi og hættur jafnvel á friðartímum. Verst er þó, að ef Rvíkurvöllurinn á að verða eini stóri flugvöllurinn hér á landi, þá er Rvík sett í augljósa og óafsakanlega hættu, ef ný heimsstyrjöld brytist út, sem vér skulum vona, að ekki verði, en andstæðingar samningsfrv. hafa mjög ógnað mönnum með. — Af öllum þessum ástæðum og ýmsum fleiri væri það með öllu óverjandi, ef Íslendingar ákvæðu að gera Rvíkurflugvöllinn að aðalflugvelli landsins og visuðu Bandaríkjamönnum á, að þeir gætu notað hann í sambandi við flutningaþörf sína yfir Atlantshaf. Þetta virðist engu að síður hafa verið það, sem fyrir hæstv. flugmálaráðh. (ÁkJ) og skoðanabréðrum hans hefur vakað í þessu efni að svo miklu leyti sem þeir hafa viljað virða óskir Bandaríkjanna að nokkru, sem raunar er meira en tvisýnt.

Ástæðan til þessarar stefnu hæstv. flugmálaráðh. og skoðanabréðra hans er sú, að þeim er ljóst, að rekstur Keflavíkurflugvallarins, svo að í nokkru lagi sé, er Íslendingum enn gersamlega ofvaxinn, enda segir í tilvitnaðri skýrslu ráðh., að ef veruleg starfræksla verði á Keflavíkurvöllinum, þurfi til hennar „alþjóðlegt rekstrar-tillag“, sem þá þyrfti að semja um við einstakar erlendir þjóðir, eins og áður segir. En ef menn á annað borð vilja komast að samkomulagi við Bandaríkin um þetta mál, þá er ákaflega erfitt að neita að semja við þau um afnot Keflavíkurflugvallarins svipað því, sem í samningsfrv. er gert, úr því að játa verður, að vér hvorki viljum né getum gert Rvíkurflugvöllinn að við-

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

unandi Atlantshafsflugvelli, og úr því að vér höfum ekki sjálfir bolmagn til að reka Keflavíkurflugvöllinn enn sem komið er.

Hv. framsóknarmenn gera sér þetta og ljóst. Þeir leggja sem sé til, að samið verði við Bandaríkin um rekstur flugvallarins, þangað ráðnir starfsmenn, sem Bandaríkin leggi til, og þau greiði allan kostnað við völlinn. Í framkvæm-dinni mundi sjálfsagt ekki verða ýkja mikill munur á þessum hætti og þeim, er samningurinn gerir ráð fyrir. En mjög verður að draga í efa, að hann sé Íslendingum hagkvæmari en samkv. samningsfrv. er ætlað, einkum þegar tekið er tillit til hinnar nýju 5. gr., sem meiri hl. n. leggur til, að tekin sé í frv., en þar segir berum orðum, að hvorki ákvæðin í næstu gr. á undan né nein önnur fyrirmæli þessa samnings raski fullveldisrétti né úrslitayferráðum lýðveldisins Íslands varðandi umráð og rekstur vallarins og mannvirkjagerð eða athafnir þar. Það er þess vegna t. d. ótvírátt, að engin mannvirki, stækkanir eða annað slíkt má gera án samþykkis Íslendinga á vellinum, enda leiðir það þegar af því, að Íslendingar eiga völlinn og að aldrei hefur komið til mála að skerða fullveldi þeirra þar. Stjórn Bandaríkjanna á að visu að vera heimilt að hafa allmarga starfsmenn sína á vellinum, þeir eru áætlaðir 600, sem allir þurfa hér landvistarleyfi og atvinnuleyfi sem hverjir aðrir útlendingar, og allir lúta þeir íslenskri lög-sögu, dómgæzlu og lögreglu, og yfirstjórn Ís-landinga á vellinum er tvímælalaus. Aðstaðan er því slík, að Bandaríkjastjórn er heimilað að láta tiltekna starfrækslu eiga sér stað á vellinum, hún ber sjálf ábyrgð á þeirri starfrækslu, sem í hennar þágu er, og greiðir allan kostnað, sem af henni leiðir, en allt lýtur þetta íslenskum l. Verður mjög að draga í efa, að Íslendingum yrði hagkvæmara, þótt þeir tækju sjálfir að nafninu til við rekstrinum með þeim hætti, sem till. hv. framsóknarmanna gera ráð fyrir. Segja má, að í báðum tilfellum sé mjög undir því komið, hvernig framkvæmdin fer úr hendi. Svo er um alla samninga. Hitt er fjarstæða að segja, að með samningsfrv. svo sem það liggur fyrir sé heimilað að setja herstöð á Keflavíkurvöllinn. Engin nauðsyn til slíks er hugsanleg í sambandi við herstjórn og eftirlit Bandaríkjanna í Þýskalandi. Ef Bandaríkin framkvæmdu samninginn á þann veg, jafngilti það hernámi landsins af hálfu Bandaríkjanna, og gætu menn þá alveg eins á-lyktað sem svo, að lendingarréttur kaupflugfara hér á landi, en til slíkra lendinga hafa Bandaríkin nú þegar rétt, gæti leitt til herstöðva þeirra, því að ekki þyrfti annað en að vopna kaupförin óforvarandis og láta þau ætíð mörg sitja sam-timis á flugvelli hér.

Allar slíkar bollaleggingar byggjast á því, að menn treysta ekki hinum samningsaðilanum, enda hefur það ótvírátt komið fram, að mikið af hinni hatrömmu andstöðu gegn samningsfrv. þessu er byggt á slíku vantrausti. En ef slíkt vantraust er réttmætt, þá er hag vorrar litlu þjóðar vissulega illa komið. Því að ef stórveldin vildu beita oss yfirgangi, þá hafa þau jafnvel á síðari árum að velli lagt meiri risa en 130 þúsund manna þjóð norður á hjara veraldar. En ég

fullyrði, að slíkt vantraust á Bandaríkjunum sé með öllu óréttmætt. Vér megum minnst þess, að þau vildu eigi í fyrstu hernema land vort, heldur vildu fá samþykki vort til hingaðkomu sinnar, og þess vegna var hverndarsáttmálinn frá 1941 gerður. Þau óskuðu þess að visu, að vér frestuðum lýðveldisstofnun vorri fram yfir árslok 1943. Töldu þá ýmsir, að þau brytu á oss gerða samninga, og vildu hefja við þau fjandskap og illindi þegar í stað. Aðrir héldu því fram, að eigi væri um annað en vinsamlega málaleitun að ræða og best væri kapp með forsjá. Endir þess máls varð sá, að Bandaríkin viðurkenndu lýðveldisstofnun vora fyrst allra ríkja, og fullyrði ég, að örðugra mundi hafa orðið um þá viðurkenningu sums staðar að, ef Bandaríkin hefðu eigi vísað veginn.

Satt er það, að ágreiningur er um skilning á því ákvæði hverndarsáttmálans, hvenær Bandaríkin skuli flytja síðustu leifar hers síns héðan af landi brott. Vér Íslendingar höldum þar auðvitað fram þeim skilningi, er vér teljum réttan og landi voru fyrir beztu, en það haggar ekki línu, að gagnaðilinn virðist sannfærður á sama hátt um sinn málstað. Einn þ.m. hefur haldið því fram, að vér ættum að kæra Bandaríkin af þessum sökum fyrir öryggisráði sameinuðu þjóðanna. Með því móti mundi Ísland dragast enn frekar en orðið er inn í deilur stórveldanna, og munu fáir telja það til mikils vinnings fyrir landið. Og hvað sem réttarágreiningnum líður, þá mun þjóð vorri fyrir beztu að ná svo rétti sínum, að hún virði þá mikilsverðu hagsmuni annarra, sem hún getur veitt þeim sjálfri sér að meinfangalaus.

Vér skulum, svo sem í samningsfrv. þessu er gert, standa fast á því, að enginn erlendur her hafi stöðvar í landinu, en hitt skulum vér forðast að neita samskiptum við vinsamlegar þjóðir, er í engu skerða fullveldi vort né hagsmuni, einungis af þeirri minnimáttarkennd, er stafar af því, að menn skammast sín fyrir að vera litlir. Það er engin skómm að jata það, að vér erum þess eigi enn búnir að taka við rekstri Keflavíkurvallarins. Hitt væri bæði skómm og skaði, ef vér fyrir þær sakir létum loka vellinum eða sama sem það og reyndum í þess stað að gera Rvíkuvöllinn að eina stóra flugvelli landsins og færðum með því hættu yfir höfuðborgina, ef svo færi sem andstæðingar þessa samningsfrv. tala mjög um, að ófriður brytist út. Með samningsfrv. er oss fenginn ótvíræður réttur til að taka einir við rekstri Keflavíkurvallarins eftir 6½ ár, ef vilji þjóðarinnar verður slíkur. Sá takmarkaði réttur, sem Bandaríkin hafa þangað til, skerðir í engu fullveldi vort né úrslitayfirráð yfir vellinum og býður engri þeirri hættu heim, sem hvort eð er ekki fyrir hendi. Ef stórveldin vilja beita Íslendinga ofbeldi, hafa þau afl til þess hvenær er þau lystir. Þessi samningur gerir það sízt léttara, heldur þvert á móti. Með honum er ekki heimilað að fjandskapast við neinn, heldur einungis létt undir með að halda uppi friði og reglu á vegum sameinuðu þjóðanna. Ef ófriður brýzt út, sem ég vil ekki trúá að verði á gildistíma þessa samnings, þá hafa Íslendingar þegar reynt, að þeir eru ekki ætíð að-

spurðir, og megum vér þó minnst afstöðu Bandaríkjanna 1941. En hvernig sem allt veltist, er þó öruggara, að aðalflugvöllur landsins sé ekki inni í miðri höfuðborginni, þar sem þriðjungur þjóðarinnar býr.

Andstæðingar samningsfrv. þessa bera mjög í munni sér nafn Einaris Þveræings og svör hans við málaleitun Noregskonungs, er hann vildi ná eignarhaldi á Grimsey. Vonandi lifa orð Einaris Þveræings og andi sá, er bak við þau býr, um alla framtíð með hinni íslenzku þjóð. En þess skulum vér minnst, að það tekur nú skemmri tíma fyrir flugflota stórveldanna að komast yfir byggðir Íslands frá heimastöðvum sínum en það tók fyrir langskip að ná til lands frá Grimsey á dögum Einaris Þveræings. Sú hætta, sem Einar varaði við, er þess vegna nú þegar margfaldlega fyrir hendi, ef vér ætlum þessum drottunum heimsins það, að þeir vilji niðast á vorri fámennu þjóð. Ég ætla þeim það ekki, á sama hátt og ég neita að trúá því, að ófriður sé yfirvofandi á næstu árum. En ef menn gera ráð fyrir hættunni, þá er hún til komin vegna aukinnar tækni, en án tilverknaðar vor Íslendinga. Afleiðingar tækninnar fæum vér eigi með neinu móti umflúið. Aldrei munum vér þó samþykkja neitt það, er felur í sér hættu fyrir frelsi vort og fullveldi. En það er ekki nóg, því að hug vorum verðum vér að halda jafníslenzkum sem nokkru sinni fyrr. Vér megum eigi láta hann verða að stöð eða áróðurstæki fyrir erlenda stefnu, hvaðan sem hún kemur, heldur halda óskertri dómgreind og jafnvægi, hvað sem á dynur.

Sjálfstæði Íslands fær því aðeins staðizt, að vér viðurkennum staðreyndirnar og miðum stefnu vora við þær. Þótt vér séum smáir, þá megum vér eigi óttast friðsamleg skipti við aðrar þjóðir, heldur halda svo á málum, að frelsi vort og sjálfstæði verði sem best tryggt um alla ókomna tíð. — Það er með þetta í huga, sem ég er sannfærður um, að ég geri rétt, þegar ég óhikað greiði atkv. með þessu samningsfrv.

Atvmrh. (Áki Jakobsson): Þegar stjórn Bandaríkjanna fór fram á herstöðvar hér á landi 1. okt. 1945, höfðum við um nokkurn tíma búið við það ástand, að her Bandaríkjanna sat hér þvert ofan í skýlaus loforð Roosevelt Bandaríkjaforseta í hverndarsamningnum, að allur her skyldi fara að landi burt þegar við lok stríðsins. Eins og allir muna, þá vakti beiðni Bandaríkjanna mikla undrun hér á landi. Menn höfðu alls ekki vænt þess, að stjórn Bandaríkjanna gerði tilraun til þess að seilast eftir herstöðvum, jafnhátíðlegar yfirlýsingar og hún hafði gefið um að viðurkenna og virða sjálfstæði landsins. Í orðsendingu Bandaríkjanna 1. október 1945 var farið fram á, að Keflavíkurflugvöllurinn yrði látinn í té sem bæki-stöð fyrir hernaðarflugvélar, Fossvogur fyrir sjóflugvélar og Hvalfjörður yrði afhentur sem flotastöð fyrir Bandaríkin. Það kom mjög fljótt fram, að meiri hluti þjóðarinnar skildi, að Bandaríkjastjórn var að fara fram á það, að íslenzka þjóðin afsalaði sér sjálfstæðinu. Þjóðin skildi, að það varð ekki farið fram á að ljá erlendu herveldi land sitt til frjálsra afnota í hernaðarund-

irbúningi, án þess að aðrar þjóðir, sem teldu sér ógnað, beint eða óbeint, hlytu að skoða íslenzku þjóðina ósjálfráða og ekki húsbónda í sínu eigin landi. Auk þessa var fólki strax ljóst, að þrúseta erlendis herliðs í landi okkar hlýti beinlínis að ógna tilveru íslenzks þjóðernis. Það var líka þýðingarmikil ástæða fyrir andstöðu þjóðarinnar gegn því, að Bandaríkjunum yrðu látnar í té hernaðarbækistöðvar hér, að með því gætum við kallað vandræði yfir ýmsar nágrannaþjóðir okkar, einkum frændþjóðir okkar á Norðurlöndum, ef svo skyldi fara, að það stórveldi, sem teldi sér ógnað með herstöðvum á Íslandi, krefðist herstöðva í þessum löndum sér til varnar.

Þrátt fyrir þann einhug, sem ríkti meðal þjóðarinnar í herstöðvamálinu, voru þó til menn, sem lögðust svo lágt að gerast talsmenn þess, að þjóðin afsalaði sér landsréttindum. Þeir voru að vísu ekki margir, en þeir voru flestir í áhrifamiklum stöðum, og var því tekið meira til til þeirra en tilefni var til. Meðal áhrifamanna þjóðarinnar varð lítið vart þeirrar eindrægni gegn herstöðvaafsali, sem ríkjandi var meðal þjóðarinnar. Sósfl. einn flokkur tók skýlausa afstöðu gegn herstöðvum. Aðrir flokkar treystust að vísu ekki til þess að taka afstöðu með herstöðvaafsalinu opinberlega, en voru þó mjög hikandi og loðnir í afstöðu sinni til þess. Þessi tvískinnungur ýmissa leiðandi manna meðal andstæðinga okkar sósíalista á þingi kom skýrt fram í svarbréfi íslenzku ríkisstj. við herstöðvabeiðni. Í svarbréfinu var að vísu neitað að láta í té herstöðvar á tilgreindum stöðum til langs tíma, eins og farið var fram á, en þó haldið opnum möguleika fyrir frekari viðræðum um einhvers konar úrlausn Bandaríkjunum til handa, er veitti þeim svipaða aðstöðu og þá, sem þeir fóru fram á. Það fékkst ekki fram, að Bandaríkjunum yrði svarað afdráttarlaust neitandi, eins og Sósfl. vildi og réttast hefði verið. Og það er nú komið á daginn, að undanbrögð Sjálfstfl. og Alþfl. voru viðhöfð í því skyni að geta síðar svíkið aftan að þjóðinni, eins og nú er á daginn komið. Eftir því sem leið á s. l. vetur, varð alda mótmælanna gegn herstöðvabeiðni Bandaríkjanna háværari meðal þjóðarinnar. Menntamennirnir tóku forustuna og boðuðu til mótmælafunda í Rvík, sem þúsundir Reykvíkinga tóku þátt í, er samþykktu ákveðin mótmæli gegn hvers konar herstöðvaafsali. Þessir mótmælafundir menntamanna reistu mótmælaöldu um allt land. Mótmæli voru samþykkt í félagssamtökum bæði hér í Rvík og úti á landi, í verklyðsfélögum, stjórnmálafélögum, íþróttafélögum, ungmennafélögum og hvers konar menningarfélögum. Sem sagt öll þjóðin mótmælti herstöðvaafsali.

Þessi almenna mótmælaalda þjóðarinnar gegn herstöðvamálinu hafði djúp áhrif á stjórnmálaflokkana og stjórnmálamennina fyrir kosningar s. l. sumar. Eftir því sem nær dró kosningunum, fóru flokkarnir að gefa ákveðnar yfirlýsingar um afstöðu sína, sviða af sér alla loðnu og reyna að telja fólki trú um, að þeim hefði aldrei dottið annað í hug en vera andvígir öllu herstöðvaafsali. Hinir ýmsu framþjóðendur flokka gáfu yfirlýsingar um andstöðu sína og reyndu að sannfæra kjósendur sína um, að þeim

væri vel til þess treystandi að standa vörð um landsréttindi þjóðarinnar. Sósfl. aðvaraði þjóðina, að yfirlýsingar flokkanna og ýmissa framþjóðenda væru knúðar fram af ótta við þjóðarviljann og vegna kosninganna, sem framundan voru. Við bentum á, að það væri tvískinnungur í borgaraflokkunum í þessu máli og að þeir mundu, þegar kosningahræðslan væri horfin af þeim, leitast við að koma þessu máli fram, ef Bandaríkin leituðu aftur á, og að eina ráðið, sem þjóðin hefði til þess að tryggja sér það, að þing og stj. væru staðföst gegn allri erlendri ásælni, væri, að þjóðin veitti þeim flokkum, sem tvískinnung sýndu í málinu, harða áminningu með minnkuðu kjörfylgi. Þjóðin sinni ekki þessum áminningum Sósfl. Hún tók alvarlega yfirlýsingar þessara flokka og það meira að segja svo, að eldheittir andstæðingar herstöðvamálsins gengu fram fyrir skjöldu til að afla flokkum þessum kjörfylgis í þeirri trú, að þeir mundu reynast staðfastir verjendur landsréttinda. Þannig sluppu sölumennirnir óþægindalítið yfir kosningarnar og hafa nú þorað að láta í ljós skoðanir sínar í trausti þess, að langur tími sé til næstu kosninga. Þjóðin þarf að festa sér í minni, hve alvarleg mistök hún gerði í þessu máli, er hún í kosningunum s. l. sumar eflði svo mjög Alþfl. og Sjálfstfl., sem nú hafa bundið samtökum um að láta erlendu herveldi í té hernaðaraðstöðu á Íslandi í skjóli þess, að þjóðin geti ekki dregið þá til ábyrgðar og verði hún að gleyma brotum þeirra þegar reikningsskil verða næst.

Það kom fljótt á daginn, að kosningaúrslitin örvuðu forustumenn Sjálfstfl. og Alþfl. til aðgerða í herstöðvamálinu. Hingað kom síðumars sérstakur erindreki Bandaríkjustjórnar, einn af meiri háttar embættismönnum í utanrnn. í Washington, Cummings að nafni. Maður þessi mun hafa verið með viðtækt umboð frá Bandaríkjustjórn til þess að hefja samninga um hernaðaraðstöðu Bandaríkjunum til handa á Íslandi. Komu þessa manns hingað til Íslands og dvöl hans hér var bæði af amerísku ríkisstj. og eins Ólafi Thors leynt svo sem frekast var unnt. Ég skal taka það fram, að þótt ég eigi sæti í núv. ríkisstj., þá get ég ekki skýrt frá gangi þeirra viðræðna, sem fram fóru milli þeirra Ólafs Thors og þessa Cummings, enda var farið með þær eins og mannsmorð og ríkisstj.fundir felldir niður, sennilega til þess að Ólafur Thors þyrfti ekki að veita neinar upplýsingar um það, hvað þeim fór á milli. Í stuttu máli er þó einfaldast að lýsa þessum viðræðum á þann veg, að þær hafi verið samsæri, sem Ólafur Thors ásamt nokkrum öðrum forustumönnum úr Sjálfstfl. og Alþfl. hafi stofnað til gegn íslenzku þjóðinni. Það fyrsta, sem menn spurja: Af hverju þurfti að hafa þessa leynd og samsærisbrag yfir samningsgerðinni? Ástæðan er sú, að Ólafur Thors veit það, að hann er með samningum þessum að gera hluti, sem þjóðin er andvíg og hún hafði ástæðu til að ætla, ef dæmt er eftir yfirlýsingunum, sem gefnar voru fyrir kosningarnar, að Sjálfstfl. og Alþfl. gerðu ekki. Þess vegna taldi Ólafur Thors nauðsynlegt að gefa þjóðinni ekkert tækifæri til þess að fylgjast með samningsgerðinni, hann opinberaði ekki samninginn fyrr en

Alþ. kom saman, og þá var ætlunin að hraða málinu svo gegnum þingið, að þjóðin gæti ekki áttað sig fyrir en allt væri um garð gengið. Allur undirbúningur samningsins er í samræmi við þetta. Forsrh. velur sjálfur þá menn, sem taka þátt í þessum ljóta leik, að hætta venjulegra samsærisforingja. Ríkisstj. fær ekkert að fréttu. Loforð, sem forsrh. gaf Sósfl. við myndun núv. ríkisstj. um það, að ekki skyldi farið á bak við ráðh. Sósfl. um framkvæmd meiri háttar utanríkismála, var rofið. Utanrnmn, sem Alþ. hefur með l. skyldað utanrrh. til þess að láta fylgjast með samningum um utanríkismál, er gersamlega sniðgengin. Engir sérfræðingar eru kvaddir til ráða, hvorki á sviði flugmála, lögfræði né þjóðréttar, og yfirleitt engir látnir hafa hugmynd um þessa samningsgerð aðrir en þeir, sem fyrir fram tjáðu sig viljuga til að láta að vilja Bandaríkja-stjórnar. Það hefur líka ekki farið fram hjá því, að samningurinn allur beri það með sér, hvernig hann er til kominn. Hann ber það með sér, að umboðsmaður Íslands hefur gengið til samninga-borðsins ákveðinn í að gera samning, sem fulltrúi Bandaríkja-stjórnar gæti felt sig við, hversu óhagstæður og niðurlægjandi sem hann væri fyrir íslenzku þjóðina. Samningurinn er einhliða réttindaafsal af Íslendinga hálfu, en auk þess svo loðinn og óljós, að sjálfum forsrh. hefur ekki tekizt að gera grein fyrir innihaldi hans, enda virðist hann aldrei hafa gefið sér tíma til þess að leggja niður fyrir sér raunverulegt innihald hinna ýmsu greina.

Þegar mikilsverðir samningar um utanríkismál eru gerðir, er nauðsynlegt, að tekið sé fullt tillit til allra sjónarmiða, sem með þjóðinni eru. Slika samninga á að gera að sjálfsögðu í samráði við ríkisstj. og utanrnmn. og auk þess í samráði við flokkana. Það er mjög þýðingarmikið, að allt sé gert til að samræma sjónarmiðin, til þess að eining geti orðið um slík mál. Sérhver ábyrgur utanrrh. hlýtur að telja það fyrstu skyldu sína að halda þannig á utanríkismálunum, að eining geti skapast um þau meðal þjóðarinnar. Hvernig hefur Ólafur Thors framkvæmt skyldustörf sín í þessu efni? Hann hefur staðið einn í þessum samningum, hugsað um það eitt að sveigja flokk sinn til fylgis við gerðir sínar og nægilega marga Alþfl.menn til þess að geta fleytt samningnum í gegnum þingið, en farið algerlega á bak við okkur, ráðh. Sósfl., og þm. Sósfl. og Framsfl., sem eru þó 22 af 52 þm. Og hann hefur leitazt við að haga þannig undirbúningi málsins fyrir þingið og meðferð þess í þinginu, að þessum þm. gæfist ekki tækifæri eða tóm til að afla sér þeirra upplýsinga, sem nauðsynlegar voru til að mynda sér skoðanir um málið. Þetta hefur gengið svo langt, að forsrh. hefur ekki gefið sér tíma til að láta þýða samninginn rétt, áður en hann var lagður fyrir þingið, og varð hann sjálfur að viðurkenna það í þinginu, að þýðingin væri fljótærnisleg. Þá hefur forsrh. skipulagt það, að fylgismenn hans á Alþ. tækju sem minnst þátt í umr., til þess að þurfa ekki að skýra nánar hin ýmsu vafaatriði og til þess að hraða málinu sem mest gegnum þingið. Og svo var ákafinn mikill að hraða samningnum áður en þing og þjóð gæti áttað sig á innihaldi hans, að fund-

um var haldið áfram á laugardag samhangandi frá því kl. 1.30 um daginn og fram á sunnudagsnótt, sem mun vera einsdæmi í þingsöggunni. Það voru atburðir næstsiðasta sunnudags, hinn geysifjöldmenni fundur alþýðusambandsins, reiði almennings og allsherjarverkfall verklýðsfélaganna í Rvík, sem hafa orsakað þann drátt, sem orðið hefur á afgreiðslu málsins, en ekki hugarfarsbreyting forsrh. og samsærisfélaga hans úr Sjálfstfl. og Alþfl. Starfsaðferðir Ólafs Thors hafa verið þessar: Hann gerir upp á eindæmi samning við erlent ríki, tryggir sér örilitinn meiri hl. þm., fer á bak við ríkisstj., svíkt um að hafa utanrnmn. með í ráðum, skeytir því engu að hafa samráð við alla þm. tveggja flokka, leggur málið illa undirbúið, óathugað og skýringalaust fyrir þingið, gerir tilraun til að hespa það í gegnum þingið í skyndi, skellir skollaeyrum við yfirlýstum vilja meiri hl. þjóðarinnar og ætlar að hundsá, að málið verði lagt undir úrskurð þjóðarinnar með þjóðaratkvæðagreiðslu. Svona starfsaðferðir eru brot á öllum réttarreglum þjóðfélags okkar, brot á öllu lýðræði og anda stjkskr. Svona starfsaðferðir eru ofbeldi gagnvart þjóðinni og lýðrættindum hennar. Blöð Ólafs Thors og samsærisfélaga hans hafa hneykslazzt yfir ofbeldi, sem þau segja, að hafi verið beitt s. l. sunnudag. En ég vil benda á, að það er forsrh., Ólafur Thors, sem er upphafsmaður ofbeldisins í þessu máli og getur sjálfum sér um kennt yfir því ofbeldi, sem hann telur, að beitt hafi verið á sunnudaginn, því að hann veit, að eftirleikurinn er óvandaðri. — Þá hafa þessi sömu blöð haldið því fram, að nú skiptist þjóðin í sveitir með og móti ofbeldi. Þetta er rétt, þjóðin skiptist í fylkingar, annars vegar ofbeldismennirnir, sem vilja knýja fram samninginn, hins vegar yfirgnæfandi meiri hl. þjóðarinnar, sem krefst þess, að fylgt sé lýðræðisreglum við afgreiðslu þessa samnings, sem hér liggur fyrir, og að haft verði um hann þjóðaratkvæði áður en hann verði samþykktur.

Þegar mál eru lögð fyrir þing, þykir sjálf-sagt að láta fylgja þeim skýringar og grg., og það jafnt þótt um smámál sé að ræða. Þegar till. um innngöngu Íslands í hinar sameinuðu þjóðir var lögð fyrir Alþ., fylgdu henni skýringar og athuganir fræðimanna á þeim skuldbindingum, sem þjóðin undirgengist, er hún gengi í þessi samtök. Nú, þegar Ólafur Thors leggur fyrir þingið samning, sem felur í sér margfalt stórfelldari skuldbindingar en sáttmáli sameinuðu þjóðanna, þá er hann lagður fram án skýringa og án grg. Og ræða forsrh., er samningurinn var lagður fram, er óundirbúið og flausturslegt þrugl. Enginn þjóðréttarfræðingur hefur verið látninn gera athugun á þeim skuldbindingum, sem samningurinn felur í sér, og engar athuganir hafa verið gerðar á þeim verkunum, sem samningurinn muni hafa á íslenzkt þjóðlífi og aðstöðu þjóðarinnar út á við. Það liggur ekki fyrir athugun á því, hvort samningurinn er nauðsynlegur Bandaríkjunum til þess að standa við skuldbindingar sínar við hernám Þýskalands, né heldur hvort samningurinn hefur með sér hlutleysisbrot gagnvart öðrum þjóðum, er geti dregið Ísland inn í hernaðar-

aðgerðir, ef svo illa skyldi fara, að stríð skylli á. Af hverju stafar þetta? Vannst ekki tími til þess? Jú, vissulega. Ef samningurinn hefði verið gerður með lýðræðislegum aðferðum, þá hefði slík rannsókn verið látin fram fara. Skýringin á þessari vanrækslu er sú, að Ólafur Thors þorði ekki að leita álits sérfræðinganna, vegna þess að hann vissi, að þá mundi koma í ljós, svo að allir gætu skilið, hve stórhættulegt óhæfuverk samningur hans er.

Samningar milli þjóða eru alltaf mjög vandasamir. Það er mjög nauðsynlegt, að þeir séu afdráttarlausir og skýrir, þannig að enginn vafi geti á því verið, hver sé þýðing hinna ýmsu ákvæða samningsins. Stórþjóðir geta stundum leyft sér, þegar þær semja innbyrðis, að hafa tvíræð ákvæði, treystandi á styrk sinn til að knýja fram sinn skilning. Þegar smáþjóð semur við stórveldi, er henni lífsnauðsyn, að samningurinn sé skýr, vegna þess að ef hann er tvíræður, þá hefur sá sterki alltaf betri aðstöðu til þess en sá veiki að knýja skilning sinn fram, þann skilning, sem honum er hagstæður. Þannig er afstaðan milli Bandaríkjanna og Íslands. Ef við getum ekki í samningum við Bandaríkin byggt rétt okkar á skýlausu og greinilegu samningsákvæði, er hætt við, að við neyðumst til að fallast á óhagstæðar skýringar hins sterka. Þetta hefði átt að gefa Ólafi Thors tilefni til þess að gæta ýtrustu varfærni í samningsgerðinni og leggja á það megináherzlu að gera öll ákvæði samningsins þannig, að ekki væri hægt að skilja þau á annan veg en þann, sem til var ætlað. Í stað þess gengur Ólafur til samningsgerðarinnar í fullkomnu alvöruleysi, enda er samningurinn frá upphafi til enda svo óljós, ógreinilegur og tvíræður, að slíks munu fá dæmi í milliríkjasamningum.

Ég mun nú með nokkrum orðum víkja að samningnum sjálfum. — Þegar samningurinn var birtur, lögðu blöð þeirra samsærismanna einhliða áherzlu á það í fyrirsögnum sínum, að með samningnum losnaði þjóðin við hersetu Bandaríkjanna, og þar með væri herstöðvamálið úr sögunni. Í 1. gr. samningsins er því slegið föstu, að hverndarsamningurinn frá 1941 skuli niður falla við gildistöku þessa samnings. Þetta ákvæði er algerlega óþarft, því að samkvæmt skýlausum ákvæðum í sjálfum hverndarsamningnum er hann þegar niður fallinn fyrir löngu síðan, eða við lok styrjaldarinnar. Samkv. 2. gr. samningsins afhenda Bandaríkin Keflavíkurflugvöllinn ásamt öllum óhreyfanlegum mannvirkjum. Þetta ákvæði er líka óþarft, vegna þess að með samningi, sem gerður var við Bandaríkin 1942, eru þau húin að skuldbinda sig til að afhenda Íslenzku ríkisstj. þessar eignir endurgjaldslaust og áttu að gera það, er hverndarsáttmálinn féll niður í styrjaldarlokin. Í 4. gr. samningsins skuldbinda Bandaríkin sig til að fletja burt herlið sitt frá Íslandi innan 180 daga. Þetta er enn fremur óþarft, vegna þess að samkv. hverndarsamningnum átti herliðið að fletjast brott af Íslandi þegar við stríðslokin. — Þessi þrjú atriði, er ég hef nú talið, sem eru þau atriði, er blöð samsærismanna hafa einhliða flaggað fram- an í Íslenzku þjóðina, eru einskis nýt, því að þau eru aðeins endurtekning á skuldbindingum, sem

Bandaríkin hafa þegar með skriflegum og greinilegum samningum tekið á sig gagnvart Íslen-
gum, þótt þau hafi fram til þessa vanrækt að standa við þær. Þetta veit enginn betur en sjálf-
ur forsrh., en fyrir hans tilstilli munu Band-
aríkin þó hafa tekið þessi ákvæði inn í samning-
inn, til þess að hann liti út sem tvíhliða sam-
ingur Íslendinga og Bandaríkjanna, en ekki ein-
hliða réttindaafsal af hálfu Íslendinga, eins og
hann er í raun og veru.

Í 5. grein samningsins, eins og hann var lagður fyrir þ., felast þær skuldbindingar og kvaðir, sem Íslendingar taka á sig Bandaríkjunum til handa. Þessi gr. er svo loðin og óljós, að ákaf-
lega er erfitt að skýra til fulls, hversu víðtæk hernaðarafnot hún heimilar Bandaríkjunum. Ef orðalag gr. er athugað gaumgæfilega, kemur greinilega í ljós, að hún er samin einmitt með það fyrir augum, að í henni séu engin skýr tak-
mörk fyrir því, hver afnot Bandaríkjaher má hafa af Keflavíkurflugvöllum. Þessi ákvæði bera líka með sér, að þau eru samin af Band-
aríkjunum einum, og frá þeirra hendi eru þau þungamiðja samningsins, enda hefur Bandaríkja-
stjórn ekki viljað breyta þessari gr., er hún féllst á ýmsar breyt. samkvæmt beiðni Ólafs Thors, eftir að í ljós kom hin mikla andstaða, sem er gegn samningnum. Þetta bendir til þess, að Bandaríkjastjórn ætlar þrátt fyrir önnur ákvæði samningsins að hafa frjálsar hendur um það sjálf
að skýra samninginn hvað viðvíkur því, hve víð-
tækur afnotaréttur hennar af völlum má vera.

Í 1. mgr. þessarar gr. eru ákvæði um það, að Bandaríkjunum skuli heimil afnot af Keflavík-
urflugvöllum fyrir flugför sín í sambandi við framkvæmd þeirrar skyldu, er Bandaríkin hafa tekizt á hendur að lýtur að herstjórn og eftirliti í Þýskalandi. Síðan segir, að í þessu skyni skuli stjórn Bandaríkjanna heimilt að halda uppi á flugvöllum beinlínis eða á eigin ábyrgð þeirri starfsemi, þeim tækjum og því starfslíði, sem nauðsynlegt kann að vera til þeirra afnota. Það er ekkert smáræði, sem felst í þessu ákvæði, því að Bandaríkjastjórn á sjálfðæmi um það, hvað sé nauðsyn hennar. Hún má hafa eins marga starfsmenn á völlum og henni sýnist. Að visu hefur forsrh. skýrt frá því, að Bandaríkin teldu sér, eins og sakir standa, nauðsynlegt að hafa 600 manns á völlum. Þetta er að visu margfalt hærri tala en nauðsynlegt er til að stjórna völlum og starfrækja hann, en samt sem áður geta Bandaríkin, hvenær er þeim býður svo við að horfa, margfaldað þetta starfslíð án þess að Íslenzka ríkisstj. geti á nokkurn hátt hindrað það, því að samkv. samningnum er Íslenzku ríkisstj. ekki ætlað að meta það, hver sé nauðsyn Band-
aríkjanna í því efni. Þær fullyrðingar, sem fram hafa verið bornar af fylgjendum samningsins, að Íslenzk stjórnarvöld geti með því að neita að veita landvistarleyfi takmarkað tölu þessa starfslíðs, er slúður eitt, sem gripið hefur verið til í örvæntingarfullum tilraunum til þess að verja samningsgerðina. — Þá er Bandaríkjunum samkvæmt þessu heimilt að senda til Íslands eins margar flugvélar og þeim sýnist, láta þær dvelja á Íslandi eins lengi og þeim sýnist og hafa áhafnir þeirra eins fjölmennar og þeim sýn-

ist, vegna þess að í samningnum eru engin ákvæði um það, hve margar flugvélar megi koma hingað og vera hér samtímis, engin ákvæði um, hve lengi hver flugvél má dvelja hér, og loks engin ákvæði um það, hve margir Bandaríkjamenn, sem koma hingað með þessum flugvélum, megi dvelja hér flestir. Hins vegar er það tekið fram, að íslensk stjórnarvöld skuli taka tillit til sérstöðu þessara flugfara og áhafna þeirra að því er varðar landvistarleyfi og fleira, það er að segja, Bandaríkjamenn, sem Bandaríkjastjórn þóknast að telja til áhafna flugvéla sinna, mega dvelja hér eins margir og eins lengi og Bandaríkjastjórn sýnist og án þess að þeir þurfi hér landvistarleyfi og, að því er best verður séð, án þess að heyra undir íslenska lögsögu. Það er tekið fram í samningnum, að Keflavíkurflugvöllurinn sé eingöngu heimill þeim flugförum Bandaríkjanna, er séu í förum til Evrópu. Þannig er Bandaríkjastjórn opin leið til þess að senda til Íslands hundruð flugvéla, búnar öllum þeim hernaðartækjum og mannafla, sem hana lystir, og láta þær hafa fast aðsetur á Íslandi um ótakmarkaðan tíma. Þegar þetta er athugað, verður munurinn á þeim réttindum, sem Bandaríkjunum eru veitt með þessum samningi, og því, sem Bandaríkin fóru fram á 1. október 1945, vart sýnilegur, því að hvað er það annað en herstöðvar, þegar Bandaríkin geta haft á vellinum hernaðarflugvélar, búnar öllum hernaðartækjum og mannafla, eins margar og eins lengi og þeim sýnist. Það er því næsta hlálegt, þegar fylgjendur samningsins eru að reyna að bera það á borð fyrir þjóðina, að með honum séu Bandaríkjunum ekki veittar herstöðvar á Íslandi. Það er ómótmælanlegt, að samningurinn, ef samþ. verður, gefur Bandaríkjastjórn ótakmarkaðan rétt til þess að gera Keflavíkurflugvöllinn að hernaðarbækistöð sinni til almennra hernaðarafnota.

Þá hefur því verið haldið fram af Ólafi Thors og fylgismönnum hans, að yfirstjórn Keflavíkurflugvallarins muni verða í íslenskum höndum og Íslendingar geti því haft útslitavöld um það, hvað fram fer þar. Enginn þeirra félagar hefur þó treyst sér til að skýra, hvernig það megi verða, að íslenskur embættismaður geti stjórnað mörg hundruð eða mörg þúsund manna hóp bandarískra flugvallarstarfsmanna og flugvélaáhafna, sem að staðaldri kann að vera á vellinum, sem þó á að starfa beinlínis undir stjórn bandarísku ríkisstj. og á hennar ábyrgð. Ólafur Thors hefur oftan en einu sinni verið spurður um það, hvernig hann hugsi sér yfirstjórn Íslendinga á flugvellinum fyrir komið samhlíða þessum bandarísku yfirráðum. Hann hefur skotið sér undan að svara, af þeirri einföldu ástæðu, að fullyrðingarnar og ákvæðin um úrslitayfirráð Íslands eru sett í samninginn að því er virðist í þeim tilgangi einum að dylja íslensku þjóðina raunverulegs innihalds samningsins.

Forsrh. Ólafur Thors var búinn að lofa Bandaríkjastjórn því, að samningurinn skyldi knúinn í gegnum þ. óbreyttur, eins og hann var lagður fyrir það. Í því skyni átti að hespa samninginn af svo skyndilega, að þjóðin gæti ekki áttað sig á honum fyrr en allt væri um seinan. Þetta fór öðruvísi en ætlað var. Þegar eftir að samningur-

inn var lagður fyrir þ., reis því lík mótmælaalda og þjóðarreíði, að slíks eru engin dæmi í sögu þjóðarinnar. Ólafur Thors og samsærismenn hans úr Sjálfstf. og Alþf. urðu alvarlega hræddir, þeir gáfust upp við að verja samninginn við fyrri umr. málsins í þinginu og lögðu á það megináherzlu að ljúka henni sem fyrst. Eftir hina stóru fundi, sem haldnir voru í Reykjavík á sunnudag og mánudag fyrir hálfum mánuði síðan, og hið algera allsherjarverkfall verkalýðsins í Reykjavík, sá forsrh. sitt óvænna og fór í betliferð til Bandaríkjastjórnar til þess að biðja um lagfæringar á samningnum í þeirri von, að honum tækist að lægja mótmælaöldu þá, sem risin var. Afrakstur þessarar betliferðar er heldur rýr, því að langflestar eru breyt. aðeins orðalagsbreyt., sem engu raunverulegu máli skipta, en gera þó samninginn heldur álitlegri fyrir þann, sem les hann yfir í flautri. Það er sérstaklega eftirtektarvert, að í 5. gr., sem eftir breyt. verður 4. gr., en sú gr. hefur inni að halda þau ákvæði, sem gera Keflavíkurflugvöllinn að raunverulegri herstöð Bandaríkjanna, — er engu breytt. Bandaríkin hafa sem sagt í öngu slakað á klónni. Hins vegar hafa verið strikuð út úr samningnum ýmis niðurlægjandi orðatiltæki í garð Íslendinga, án þess að um verulegar efnisbreyt. sé að ræða. T. d. var í fyrri uppkastinu alltaf talað um Bandaríkin og Ísland, en í hinum nýja samningi er talað um Ísland og Bandaríkin. Þetta finnst Ólafi Thors vist mikill sigur.

Af hálfu Ólafs Thors og fylgismanna hans hefur verið lögð á það mikil áherzla, að Íslendingum væri um megn af fjárhagslegum ástæðum að reka Keflavíkurflugvöllinn. Ólafur Thors hefur fullyrt, að rekstrarkostnaður vallarins mundi verða 30 millj. kr. á ári. Þetta er hrein blekking. Ólafur Thors lét enga rannsókn fara fram á rekstri flugvallarins. Samkvæmt áætlunum, sem íslenskir fagmenn hafa gert, er rekstrar- og viðhaldskostnaður Keflavíkurflugvallarins áætlaður 1,8 millj. og Reykjavíkurflugvallarins 2,15 millj. eða samtals innan við 5 millj. kr. Á móti þessu koma svo tekjur, sem mundu skipta á m. k. nokkrum millj., ef allar flugvélar, sem fljúga um Ísland, væru gjaldskyldar, eins og tíðkast annars staðar, en eins og kunnugt er, hefur ameríska herstjórnin dregið til Keflavíkurflugvallarins millilandaflugvélar með því að taka engin gjöld af þeim þar og þar með rýrt verulega tekjur Reykjavíkurflugvallarins, og verður ekki annað séð en þetta hafi verið gert viljandi í því skyni að auka sem mest á erfiðleika Íslendinga við rekstur vallanna. En það getur hins vegar enginn Íslendingur í alvöru haldið því fram, að okkur sé þörf á því að leita á náðir annarra þjóða, jafnvel þótt svo færi, að við yrðum að leggja til flugmála okkar nokkrar milljónir á ári fyrst í stað, því að allt bendir til, að eftir skamman tíma verði flugvellirnir reknir tekjuhallalaust eða jafnvel með ágóða.

Forsrh. hefur látið þess getið, að Bandaríkjastjórn hafi í hyggju að endurbæta og stækka Keflavíkurflugvöllinn fyrir um 75 millj. kr. Það er hins vegar vitað, að flugvellinum hefur verið þrýðilega viðhaldið og brautir hans eru í góðu lagi og eru nægilega langar og burðarmiklar fyrir

þær flugvélar, sem hingað til hafa verið notaðar í Evrópu. Slíkar stækkanir hljóta að vera í því skyni gerðar að geta notað flugvöllinn fyrir risa-flugvirki, en það er alvarleg ábending til okkar Íslendinga um það, að afnot Bandaríkjanna af völlum miðast ekki eingöngu við samgöngur þess við Þýskaland, eins og gefið er í skyn, heldur eigi völluminn að vera tiltæk hernaðarbækistöð til árása á Evrópu í hugsanlegu stríði.

Fylgismenn samningsins hafa verið mjög háværir um, að í honum sé ekki að ræða um neinar herstöðvar og sé hann að því leyti gersamlega annars efnis en fyrir kröfur Bandaríkjanna. Eins og ég hef tekið fram áður, þá veitir samningurinn Bandaríkjunum rétt til að gera Keflavíkurflugvöllinn að herstöð sinni; mismunurinn virðist helzt vera sá, að ef falltíð hefði verið á fyrri kröfu Bandaríkjanna, þá hefðu stöðvar þessar verið girtar gaddavir og gætt af vopnuðum hermönnum, þar með hefðu herstöðvarnar verið skildar alveg frá Íslandi, og það, sem fram fór á herstöðvunum, hefði verið algerlega án vitundar eða samþykkis íslenskra stjórnarvalda, þau hefðu ekki borið ábyrgð á einstökum athöfnum Bandaríkjamanna, þótt þau að sjálfstöðu hefðu orðið að bera ábyrgð á því gagnvart öðrum þjóðum að hafa látið Bandaríkjunum í té herstöðvar. Samkvæmt þeim samningi, er hér liggur fyrir, hljóta íslensk stjórnarvöld að bera ábyrgð á því sem næst hverri þeirri aðgerð amerískra yfirvalda, sem fram fer á flugvöllum og aðrar þjóðir teldu gegn sér beint. Í hvert skipti, sem einhver Evrópuþjóð teldi sér ógnað af veru bandarískra hernaðarflugvéla á Íslandi, gæti hún vegna ýmissa ákvæða samningsins gert íslensk stjórnarvöld ábyrg fyrir þeim, og þannig gæti Ísland sí og æ dregið inn í deilur hernaðarvalda með öllum þeim óþægindum og hættum, sem slíkt hefur í för með sér. Það er rannsóknarefni og mikið vafamál, hvort þessi samningur er heppilegri en upphaflegu kröfurnar. — Íslenska þjóðin er minnsta fullvalda þjóðin í heiminum og hefur því enga aðstöðu til að verja frelsi sitt með valdi. Við höfum aðeins eitt vopn til þess að verja fullveldi okkar með fyrir ásælni annarra. Þetta vopn er hinn siðferðislegi réttur okkar til landsins, sem íslenska þjóðin hefur ein búið í frá upphafi. Íslenska þjóðin hefur aldrei sýnt nokkurri þjóð áreitni og hefur aldrei gert aðrar kröfur en þær að fá að lifa óáreitt í landi sínu. Þjóðir, sem þannig, eins og Íslendingar, verða að byggja tilveru sína á því, að aðrar þjóðir viðurkenni siðferðislegan rétt þeirra og að friðsamleg viðskipti eigi sér stað þjóða í milli, verða að varast mjög rækilega að gera nokkuð það, sem getur dregið þjóðina inn í deilur annarra ríkja, sem getur orðið þess valdandi, að íslensk stjórnarvöld verði þorin þeim sökum, að þau hafi veitt einu ríki aðstöðu til þess í landi sínu að ógna öðru. Þegar svo er komið, er þjóðin búin að glata sínu eina vopni, hinum siðferðislega rétti, og hætt við, að þær þjóðir, er telja sér ógnað fyrir aðgerðir íslensku þjóðarinnar, telji hana ekki fullvalda í landi sínu.

Katrín Thoroddsen: Herra forseti, góðu landar. Afstaða Sósfl. til leigu á íslensku landi undir

hernaðarbækistöðvar Bandaríkjunum til handa hefur auðvitað ekkert breytzt, þótt kosningarnar séu um garð gengnar. Afstaða Sósfl. er enn sem fyrr afdráttarlaust nei. Afstaða Sósfl. er enn sem fyrr: Burt með Bandaríkjaherinn af Íslandi. Þessi afstaða er ekkert sérkenni sósíalista. Þetta er afstaða allra Íslendinga, sem ekki hafa fyrir-gert rétti sínum til að bera það nafn. Þetta er afstaða íslensku þjóðarinnar. Bandaríkjaherinn er hér í hennar óþökk. Henni finnst fyrir löngu oísetið. Og íslenska þjóðin hefur krafist þess skýrt og skörinort, að Bandaríkjastjórn stæði við gerða samninga og yrði á brott með her sinn héðan. Íslenska þjóðin neitar að kaupa efndir á gefnum lofordum fyrir ný friðindi, og þótt henni hafi verið og sé enn ofleiga hótað af erindrekum Bandaríkjastjórnar, hér á Alp. og víðar, með missi vináttu og virðingar þeirra, er með völd fara í því völduga herveldi, ef hún sé ekki eftirlát, þá lætur hún sér það í léttu rúmi liggja. Hún veit, að virðingu kaupir sér enginn með undirlægjuhætti og aðkeypt veldi er Íslendingum ekki að skapi. Íslenska þjóðin telur ekki þá vináttu eftirsóknarverða, sem einkennist af á-gengni, ógnunum og eiðrofum. Íslenska þjóðin veit, að hún stendur ekki í neinni þakkarskuld við Bandaríkin, þótt þau hafi um síðir uppfyllt það skilyrði nauðungarsamningsins frá 1941 að viðurkenna fullveldi Íslands. Hún telur það sjálfsgæða skyldu að standa við gerða samninga án þess að sérstök þöknun komi fyrir né heldur undirgefni, og því afþakkar hún einnig eindregið afskipti hr. Bevins af sínum málum. Hún veit, að það eru engin áhöld um, hvor þjóðin á hinni meira upp að innna. Hún veit, að herstöðvarnar hér stytta styrjöldina til mikilla muna og að þær urðu því til að draga úr stríðskostnaði Bandaríkjanna og minnkuðu mannfall þeirra einnig geysimikið. Íslenska þjóðin veit líka, að hún sjálf heði hlutfallslega mest afhroð í styrjöldinni, t. d. við matarflutninga til Bretaveldis, svo að ekki séu með taldri þeir Íslendingar, er féllu fyrir vopnum úrvalslíðsins hér heima. Íslensku þjóðinni finnst þessar þjóðir hvorar tveggja launa illa veitta aðstoð: Bretastjórn með ósvifinni afskiptasemi og Bandaríkjastjórn með samningsrofum, ásælni og nauðung. Í stað þess að hverfa brott með herinn strax að stríðinu loknu, eins og samningar stóðu til, hefur Bandaríkjastjórn þræsetið, og fyrir réttu ári síðan sendi hún Íslendingum í þokkabót móðgandi tilmæli um herstöðvar hér í heila öld. Því tiltæki Bandaríkjastjórnar átti að leyna þjóðina. Þá þegar, á öðru ári fullveldis, voru öfl innan veggja Alp., undir forustu hálfðanans Ólafs Thors og auðnuleysingjans Ásgeirs Ásgeirssonar, einkafulltrúa hans í drottinsvikum, er æsku þess eins að svíkja föðurland sitt, fyrr en það kemi fyrir sig förn, í klær Bandaríkjanna. Það mistókst, eins og kunnugt er. Einlægir ættjardarvinir voruðu þjóð sína við þeim voða, er að stefndi, og íslenska þjóðin reis upp af heilagri vandlætingu til öflugra mótmæla. Þetta snögga viðbragð Íslendinga ásamt þeirri staðreynd, að alþingiskosningar fóru í hönd, gerði gæfumuninn þá. Tilmælum Bandaríkjastjórnar fékkst neitað. Óvinir Íslands, erindrekar Bandaríkjastjórnar, leyndu sínu

spillta hugarfari að sinni og fluttu jafnvel sumir hverjir áfjalg erindi um trúnað sinn við islenzk-an málstað, en allir með tölu söru þeir fyrir kosningar Íslandi dýra hollustueiða þrátt fyrir margfreakaðar aðvaranir sósíalista og annarra ættjarðarvina, og enda þótt öllum væri enn í fersku minni ótal dæmi um landráð og önnur niðingsverk úr raunasögu Evrópu hinn síðasta áratug, tókst óheillamönnum þessum að villa um allmikinn hluta þjóðarinnar og ná kosningu til Alp., og því er þessi örlagastund Íslands upp runnin. Kjósendum þeirra ómenna er nú óhægt innanbrjóstis, en vissulega skulu þeir ekki sakaðir um gerræði það, sem hér er verið að fremja. Þeirra sök er andvaraleysi og oftrú á óhlutvanda menn, menn, sem kosnir voru til að vernda hagsmunum Íslands, fullveldi þess og frelsi, menn, sem nú svikja alla um allt og gerast formælendur og stuðningsmenn þessa samningsuppkasts, sem að er unnið gagnstætt landslögum og stefnt er gegn sjálfstæði Íslands, uppkasts, sem þjóðhollum Íslendingum er meinað að ræða sem þingsköp mæla fyrir, vegna þess að formælendur þess vita, að öll islenzka þjóðin er landráðasamningnum andhverf. Íslenzku þjóðinni er frelsi og sjálfstæði Íslands ekki aðeins metnaðarmál, heldur hjartans mál engu að síður. En það er ekki aðeins tilfinningamál. Þjóðin veit, að nú er ekki aðeins sómi hennar í veði, heldur líka tilvera. Verði uppkast þetta samþykkt, eru islenzkir alþm. að taka sér vald, sem þeir eiga hvorki lagalegan né siðferðilegan rétt á, þeir eru með ofbeldi að svikja þjóð sína og gefa úr hendi hennar eina vopnið, sem smáþjóð fær beitt gegn stórveldum, en það er rétturinn á, að staðið sé við gerða samninga. Ef svo hrapallega tekst, eru alþm. að binda þjóðinni fjötur um fót þvert ofan í gefin heit, í beinni andstöðu við hátiðleg loforð, í fullkomnu heimildarleysi, en af ráðnum hug. Þeir vita vel, hvað þeir eru að gera, og því verður þeim aldrei fyrirgefið, hvorki lífs né liðnum, því að islenzka þjóðin er langminnug á misgerðir, — en hún er líka ógleymin á það, sem henni er vel gert, og nú á þessari alvörustund gefst einstætt tækifæri til þess.

Í nafni islenzkra kvenna, í nafni allra Íslendinga, aldinna, ungra og óborinna, skora ég á ykkur að bregðast nú drengilega við.

Stefán Jóh. Stefánsson: Við hernám Breti á Íslandi, 10. maí 1940, tóku Íslendingar fyrst í eigin hendur, um aldaskeið, meðferð utanríkismála, bæði í formi og í raun. Áður hafði utanríkispólitik Íslands, að svo miklu leyti sem um hana var að tala, aðallega verið fólgin í látlausu þrefi og stimpingum við Dani, til þess að öðlast fullt stjórnfarslegt frelsi og eiga þess kost að stjórna utanríkismálum sínum og marka þar ákveðna stefnu. Um leið og Ísland tók þannig fyrir fullt og allt utanríkismál sín á eigin herðar, var samtímis, fyrir rás heimsstyrjaldarinnar, horfið frá fornri einangrun. Þetta eru staðreyndir, sem vert er að veita athygli: Ísland hefur fyrir fullt og allt og um framtíð alla tekið utanríkismál sín í eigin hendur. Ísland er horfið úr fornri einangrun, komið inn í hringið heimsviðburðanna og hverfur þaðan ekki aftur í fyrirsjáanlegri

framtíð. — Af þessu hvoru tveggja leiðir, að Ísland verður að marka sína eigin utanríkispólitik. Hún hlýtur fyrst og fremst að vera í því fólgin, í fáum orðum sagt: að öryggja frelsi og sjálfstæði landsins, að vinna að því að ná viðskiptum og vináttu annarra þjóða og þá sérstaklega þeirra, sem líklegastar eru til þess hvors tveggja, að virða sjálfstæði og fullveldi landsins og vera okkur hagkvæmar til verzlunar-, menningar- og stjórnmálaviðskipta. — Í þessu sambandi má það aldrei líða úr minni Íslendinga, að þjóðin er lýðræðis- og menningarþjóð og vill umfram allt vera það áfram.

Ísland er fámennasta sjálfstæða og fullvalda ríkið í heimi. Máttur þess liggur ekki í mannafla og valdi, heldur í hagkvæmri, hyggilegri utanríkispólitik og vináttu og gagnkvæmu trausti á milli þess og annarra menningar- og lýðræðisríkja, samfara fölskvalausri tryggð við þjóðerni sitt og sjálfstæði.

Enginn stjórnmálaflokkur kemst hjá því og hefur í raun og veru ekki komið hjá því um skeið að marka í orði og verki ákveðna og hugsaða stefnu í utanríkispólitik. Alþfl. hefur fyrir sitt leyti markað ákveðna stefnu í þessum efnum, orðað hana á flokksþingum sínum og fylgt henni fram í ræðu og riti. Hann skipaði sér þegar í upphafi heimsstyrjaldarinnar síðustu ákveðið og skýrt með bandamannþjóðunum í orustu þeirra gegn ofbeldi öxulríkjanna. Hann gekk heils hugar og ákveðinn að því að semja við Bandaríkin um hvernd Íslands. Hann beitti áhrifum sínum í þá átt, að skilnaður Íslands og Danmerkur færi fram að réttum l. og í samræmi við gerðan milliríkjasáttmála og með sem beztum gagnkvæmum skilningi og vinsemi á milli ríkjanna. Hann hefur barizt fyrir og stutt að norrænni samvinnu. Hann kvað fyrstur flokka upp úr um það, að hann væri því eindregið andvígur, að léð yrði máls á, að nokkrar samningaumleitanir færu fram við Bandaríkin um leigu á herstöðvum hér á landi. Hann var því ákveðið fylgjandi, að Ísland gerðist aðili að bandalagi sameinuðu þjóðanna, en hafði áður barizt gegn því í lok ófriðarins, að Ísland, vopn- og herlaust, léti sig henda þann barnaskap að segja möndulveldunum strið á hendur.

Af þessu öllu má gerla sjá það, að Alþfl. hefur í orðum og athöfnum markað utanríkismálstefnu sína á þá leið að skipa sér í hóp lýðræðisþjóðanna gegn einræðisþjóðunum, að lána Bandaríkjunum land sitt til stuðnings baráttu þeirra og samherja þeirra gegn öxulveldunum, að stofna lýðveldi á Íslandi í samræmi við lög og rétt og með sem mestri samúð vinveittra ríkja, að efla og auka norræna samvinnu, að viðurkenna í verki, með inngöngu í sameinuðu þjóðirnar, að Ísland tæki þátt í alþjóðlegu samstarfi, en hyrfi ekki aftur til fornar einangrunar, og að herjast gegn því eftir ófriðinn, að samið væri um herstöðvar á Íslandi.

Í ljósi þessara staðreynda og hinnar mörkuðu stefnu Alþfl. í utanríkispólitik hefur miðstjórn hans og þingflokkur samþ. að styðja að því að gera samning við Bandaríkin á þá leið, er í áliti meiri hl. utanrnm. segir.

En hvað er þá fólgið í þessum mikið umrædda

samningi? Í nál. meiri hl. utanrúm. er það ræki-
lega rakið, og get ég að verulegu leyti vísað til
þess. Það eru staðreyndir, hversu miklum blekk-
ingum sem reynt er um þetta upp að þyrlla, að í
þessum samningi, sem gerður er í fullri vin-
semd og með gagnkvæmu trausti, eru fólgin eftir-
farandi skýlaus ákvæði:

1. að hverndarsamningurinn frá 1941 falli úr
gildi, sbr. 1. gr.;

2. að flugvallakerfið við Keflavík er skýlaus
eign íslenskra ríkisins, sbr. 2. gr.;

3. að Bandaríkin flytja á brott allan herafla
sinn frá Íslandi og hafa lokið þeim brottflut-
ningi innan 6 mánaða, sbr. 3. gr.;

4. að Bandaríkin skuldbinda sig til þess að
þjálfa íslenskra starfsmenn í tækni flugvalla-
rekstrar, svo að Íslendingar geti í vaxandi mæli
tekið að sér rekstur flugvallarins, sbr. 6. gr.;

5. að Bandaríkin taka að sér að kosta fyrst
um sinn og á meðan samningstímabilið stendur
yfir rekstur, viðhald og endurbætur hins mikla
og nauðsynlega Atlantshafsflugvallar á Íslandi,
sbr. 4. og 8. gr.;

6. að Ísland eignast endurgjaldslaust öll ó-
hreyfanleg mannvirki á flugvellinum, sem
Bandaríkin framkvæma á meðan samningstíma-
bilið stendur yfir, þar með t. d. talin hús og
byggingar o. fl., sbr. 11 gr.;

7. að Bandaríkjunum eru heimil afnot flug-
vallarins til lendingar fyrir flugvélar þeirra og
til þeirra einna afnota að framkvæma samnings-
bundna skyldu þeirra gagnvart Bretlandi, Frakk-
landi og Sovét-Rússlandi varðandi herstöðvar
og eftirlit í Þýzkalandi, og í þessu skyni er þeim
heimilt að halda uppi á flugvellinum, á eigin
kostnað, þeirri starfsemi og starfsliði, sem nauð-
synlegt er, og er gert ráð fyrir, að borgaralegt
starfslið Bandaríkjanna til þessara takmörkuðu
framkvæmda fari ekki yfir 600 manns og að nauð-
synjar til framkvæmda á flugvellinum og vörur
til starfsliðs Bandaríkjanna við þessa þjónustu
sáu tollfrjálsar og að ekki skuli tekjuskattur
lagður á þær tekjur þessa starfsliðs, er leiðir af
framkvæmd samningsins, sbr. 4., 9. og 10. gr.;

8. að hvorki ákvæðin um lendingarrétt Banda-
ríkjanna né nein önnur ákvæði samningsins
raska úrslitayferráðum Íslands varðandi umráð
og rekstur flugvallarins, mannvirkjagerð og at-
hafnir þar, sbr. 5 gr.;

9. að Ísland getur af sinni hálfu losnað alger-
lega við samning þennan, ef hann er ekki af öðr-
um ástæðum fallinn fyrr úr gildi, eftir 6½ ár,
sbr. 12. gr.

Þetta eru helztu ákvæði samningsins.

Ég vil fyrst og fremst taka fram, að það er
gersamlega rangt og blekkingar einar, að hér sé
samið um dulbúnar eða ódulbúnar herstöðvar
fyrir Bandaríkin á Íslandi. Á alislenzkum flug-
velli, undir blaktandi íslenskum fána, undir ó-
tvíræðum og óvefengjanlegum yferráðum Íslands,
á flugvelli þar, sem engin eru vopn, hvorki fall-
byssur né loftvarnabyssur, þar, sem eingöngu
dvelur borgaralegt starfslið, háð íslenskri lög-
sögn, þar, sem íslensk yfirvöld, löggæzlumenn og
tollgæzlumenn, fara frjáls ferða sinna, þar er
ekki snefill af herstöð, hvorki dulbúinni né ódul-
búinni. Og það breytir engu í þessu máli, þó að

Alþt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

bandarískar herflugvélar lendi þar á ferð sinni
til þess að halda uppi samningsbundnum skyld-
um Bandaríkjanna í Þýzkalandi.

Svíum dettur að sjálfsögðu ekki í hug og eng-
um manni, er satt og rétt vill segja, að Banda-
ríkin hafi herstöð í Svíþjóð, þó að margar banda-
rískar herflugvélar lendi, eins og alkunnugt er, á
Brommaflugvellið við Stokkhólm og séu af-
greiddar þar af Bandaríkjamönnum og það jafn-
vel í hermannabúningi. En það er táknrænt
fyrir það, hversu haldlaus, óréttmæt og blekk-
ingakennd gagnrýnin er á þessum samningi,
þegar því er haldið fram, að hér sé um herstöðvar
að ræða.

Ég sagði áðan, að fylgi Alþfl. við samning þann,
er hér liggur fyrir til umr., sé í samræmi við
markaða utanríkispólitik hans fyrr og síðar. Og
það er rétt og óvefengjanlegt. Flokkurinn lýsti
sig andvígna leigu á herstöðvum til Bandaríkj-
anna. Það mál er nú úr sögunni, um ekkert slíkt
samið né fram á farið. Það þóf er vissulega á
happaríkan hátt til lykta leitt. Það land, sem
áður var undir stjórn og einkaumráðum erlendis
hers, hverfur nú að fullu og öllu undir óskoruð
úrslitayferráð íslenskra stjórnarvalda. Hlutverki
Bandaríkjahers hér á landi, sem hann innti af
höndum með fullu samþykki Íslands, er nú með
öllu lokið. Ísland hefur full umráð yfir öllu
landi sínu, eins og vera ber. Ísland fær tryggingu
fyrir því að geta starfrækt undir eigin stjórn
voldugan Atlantshafsflugvöll, til ómetanlegs
hagnaðar fyrir samgöngur og samskipti við erlend
ríki, og miklar og verðmætar eignir til óskoraðs
íslensks rekstrar á flugvellinum í framtíðinni,
þegar fengist hefur nægur íslenskur, þjálfður
mannafli. Ísland greiðir fyrir voldugri, vinveittri
lýðræðisþjóð til þess að auðvelða henni að halda
uppi samningsskyldum sínum við sameinuðu
þjóðirnar, í hvers hópi Ísland væntir að verða
viðurkennt innan skamms tíma. Ísland tryggir
sér með samningi áframhaldandi vinsemd og
samstarf við hinar engilsaxnesku stórþjóðir og
fullan skilning og samhug lýðræðisþjóðanna á
Norðurlöndum og meginlandi Evrópu. Þetta er
allt í fullu samræmi við utanríkispólitik Alþfl.,
að tryggja og öryggja fullveldi og sjálfstæði Ís-
lands, gegna eðlilegum skyldum sínum í alþjóð-
legu samstarfi, auka og bæta samgöngur við
aðrar þjóðir, án þess að reisa sér fjárhagslega
hurðarás um öxl, svo og viðhalda og efla vin-
fengi við lýðræðisþjóðirnar.

En hvers vegna er þá þessi gauragangur, of-
beldi, upphot og takmarkalaus illyrðaflaumur,
svika- og landráðabrigzl, sem andstæðingar
samningsins hafa haldið uppi undanfarnar tvær
vikur og nú einnig á litið smekkvíslegan hátt
heyrist héðan úr sölum Alþ. í ræðu Katrínar
Thoroddsen? Þetta á sér skýringar, sem mér
þykir skylt að víkja að.

Fyrstir og fremstir í hópi ofstopamannanna,
er með skefjalausum æsingi og gauragangi berj-
ast gegn samþykkt þessa samnings, eru íslenskir
kommúnistar, bæði flokksbundnir og óflokks-
bundnir. Þá er og nokkur sundurlaus hópur
manna úr ýmsum áttum, sem ekki eru kommún-
istum skyldir í skoðunum, þótt þeir, því miður,
í baráttu þessari hafi sumir hverjir tamið sér

keimlíkar starfsaðferðir og orðbragð, eins og vel má sjá á ávarpi til íslenzkra alþm., er birtist í blaðinu „Þjóðvörn“ í gær. Því var að visu ekki áður fyrir spád, að kommúnistar teldu sig sjálfkjörna í fylkingarbrjóst ættlands síns. Þeirra mikli spámaður, Karl Marx, komst svo að orði í kommúnistaávarpinu: „Öreigalýðurinn á ekkert ættland. Það, sem hann ekki á, verður ekki af honum tekið.“ En kommúnistar allra landa hafa eignast nýtt ættland, sem er Sovét-Rússland. Utanríkismálastefna þess er utanríkismálastefna kommúnista um allan heim. Og þó að einstakir áhangendur þeirra vilji sverja fyrir þetta, jafnvel við minningu fedra sinna, þá tala staðreyndirnar samt öðru og óskeikulu máli. Sovét-Rússland hefur aldrei gert neitt í afstöðu sinni til annarra landa án þess að kommúnistar, jafnt íslenzkir kommúnistar sem aðrir, hafi sungið hallelúja. Það var gert þegar Stalin gerði vináttusamninginn við Hitler. Það var gert þegar Molotov sagði, að það væri ekki nema smekksatriði, hvort menn herðust með eða móti nazism-anum. Það var gert þegar Rússar réðust að baki Pólverjum, en þá sagði einn af höfuðspámönnum kommúnista í Þjóðviljanum: „Þrem vikum eftir undirskrift gríðasáttmálans er bolsévisminn á bökkum Veiksel. Fimmtán milljónir manna hafa árekstraliðið og án verulegra blóðsúthellinga hoppað inn í ráðstjórnarskipulag verkamanna og bænda. Ég skil ekki almennilega, hvernig bolsévikar ættu að sjá nokkurt hneyksli í því, að 15 milljónir manna eru þegjandi og hljóðalaust innlimaðar undir bolsévismann.“ Þannig fórust honum orð. Og þegar Rússar heimtuðu herstöðvar í Finnlandi, þótti kommúnistum það sjálfsagt, að þær yrðu látnar af hendi og jafnsjálfsagt, að Rússar tækju þær með hervaldi. Þegar Eystrasaltlöndin voru innlimuð í Rússland, var gleði í herbúðum kommúnista. Þegar Rússar heimtuðu herstöðvar af Tyrkjum, var tekið undir í fylkingum kommúnista. Og þannig mætti endalaust telja. Og íslenzkir kommúnistar fara áreiðanlega nærri um það, að Rússar muni þess ekki hvetjandi, að gerður verði á milli Íslands og Bandaríkjanna samningur sá, er hér liggur fyrir. Og þar með er afstaða kommúnistanna skýrð. Og svo mikils þykir þeim nú við þurfa til að framfylgja utanríkismálastefnu Rússa, að þeir gefa þær yfirlýsingar í blaði sínu og á Alþ., sem ekki verða skildar á annan veg en að þeir muni tafarlaust hverfa úr ríkisstj. Þegar samningurinn er samþykktur.

Um andstöðu þeirra manna, sem ekki eru kommúnistar eða kjósendur þeirra, vildi ég segja það eitt, að sú afstaða virðist mér byggjast á einangrunarstefnu, andúð eða tortryggni í garð Bandaríkjanna, misskilningi á hinum nýju viðhorfum, sem skapast hafa í stríðinu og upp úr því, hvað Ísland snertir, varðandi alþjóðavískipti, og þá einnig að nokkru leyti á vanmati á íslenzku þjóðinni til þess að vernda og halda í heiðri sjálfstæði sínu og þjóðerni og auk þess á gamalli einangrunarrómantík. Eitt orkar á þennan og annað á hinn, og margt af þessu sameiginlega á suma. En ekki dettur mér í hug að bera þessa menn þeim brizglum, sem þeir sumir hverjir láta sér sama að bera á okkur. Sumir andstæðingar samningsins hafa borið það mjög í munn

sér, að hann væri hættulegur sjálfstæði þjóðarinnar og skerðing á sjálfsvirðingu hennar. Slíkt er, eins og ég hef áður bent á, annaðhvort byggt á blekkingum eða hrappallegum misskilningi og vanmati. En það er annað, sem hættulegt er sjálfstæði Íslands og virðingu þjóðarinnar út á við, og það eru umr. þær, orðbragð og brizglyrði, er átt hafa sér stað í blóðum og á mannfundum út af þessu máli. Látum vera, þó að þessu fólki þóknist að kalla okkur, íslenzku alþm., er fylgjum samningnum, júdasa, kvíslinga, landráðamenn, föðurlandssvikara og þjóðniðinga. Þetta orðbragð er mjög algengt og munntamt andstæðingunum. Það hrín á þeim, en ekki öðrum. En miklu verra er hitt og hættulegra fyrir álit landsins og jafnvel sjálfstæði þess að nota verstu götuþrákaorð og illmæli um Bandaríkin og Bretland og höfuðforustumenn þessara ágætu lýðræðisþjóða. Táknrænt fyrir þennan munnsöfnuð eru orð eins af rithöfundum Þjóðviljans, er hann vill láta svara þeim manni, er nú ber einna hæst í utanríkismálum meðal jafnaðarmanna og lýðræðisþjóðanna yfirleitt, utanrrh. Breta, Mr. Bevin, með því að segja honum að „éta það, sem úti frýs“. Slíkur vanþroski, dólgháttur og dónaskapur í umræðum um utanríksmál er beinlínis þjóðhættulegur.

Ég hef þá gert grein fyrir afstöðu minni og þeim rökum, sem liggja til grundvallar fyrir samþykkt miðstjórnar og þingflokks Alþf. um, að rétt sé, eðlilegt og til beinna hagsmuna fyrir Ísland að samþykkja samningsfrv. Ég er öruggur í þeirri skoðun, að samningur þessi verði til gíftu og gæfu fyrir þjóðina, og kvíði þar engum dómi, hvorki samtíðar né framtíðar.

Samgmrh. (Emil Jónsson): Í hinu ferlega blekkingamoldviðri, sem þyrfað hefur verið upp í sambandi við samninginn við Bandaríkin, er sennilega ein mest. Ég hlýt því að minnst á hana hér. Hún talar sínu máli. Í nál. 2. minni hl. utanrnm., Einars Olgeirssonar, segir svo:

„Þessi samningur skapar því Bandaríkjunum tæknilega möguleika til árása á meginland Evrópu og hefur því gildi fyrir þau sem möguleg og dulbúin herstöð.“

Vegna þess að hér er um það atriði að ræða, sem einna mest hefur verið hamrað á og mestum deilum hefur valdið, er rétt að athuga þetta svolítið nánar. Bandaríkin hafa í Þýskalandi hundruð þúsunda af hermönnum allra tegunda, fullkunnustu hergögn og herstöðvar, sem byggðar eru eftir öllum vísindanna reglum. Þessar herstöðvar liggja nánast í Evrópu miðri og fjarlægðir stuttar til allra hliða. Á hinu leitinu er Reykjavnesflugvöllurinn, vopnlaus, hermannaalaus, með Íslendinga í fjölda störfum og eins fjarri Mið-, Suður- og Austur-Evrópu og nokkur staður í þeirri álfa getur verið. Geta menn nú haldið því fram í fullri alvöru, að héðan verði frekar lagt af stað til árása á borgir Evrópu en frá herstöðvunum í Þýskalandi, ef Bandaríkjamenn ætluðust slíkt fyrir? Ég held varla. Og hætti Bandaríkjamenn að hafa herstöðvar í Þýskalandi, fellur einnig þessi samningur niður. Þetta sýnir, hve allt tal um herstöðvar hér til árása á borgir Evrópu er mikil firra.

Ágreiningurinn í þessu máli er tvenns konar og mjög ólíks eðlis. Annars vegar eru þeir með sínar aths., sem segja: Vissulega viljum við veita Bandaríkjunum rétt til nauðsynlegrar viðkomu hér á leið sinni til hernámssvæðanna í Þýskalandi, og við viljum á allan sanngjarnan hátt stuðla að því, að þessir flutningar geti tekið vel, en við viljum bara ekki gera það á þann hátt, sem samningurinn gerir ráð fyrir. Við viljum endurskoða samningsfrv., nema brott agnúnana og gera nýjan samning. Þetta skilst mér t. d. að sé hugarfar framsóknarmannanna í utanrnm. o. fl., og á þessari hugsun byggjast till. þeirra. Hvernig vilja þeir þá breyta samningsfrv.? Ef sleppt er þýðingarlitlum smábreyt., má segja, að höfuðbrtt. þeirra séu tvær. Sú fyrri er á þá leið, að allir starfsmenn flugvallarins, einnig þeir, sem afgreiða flugvélnar, sem um er samið á vegum Bandaríkjastjórnar, starfi á ábyrgð íslensku ríkisstj., en ekki hinnar bandarísku, eins og gert er ráð fyrir í samningnum; og í öðru lagi vilja þeir hafa samningstímann styttri. Hvorugt þetta atriði er fyrir mér neitt úrslitaatriði, svo að á því berir að láta samninginn stranda, ef hann að öðru leyti getur talist aðgengilegur. Hér er um að ræða að hafa erlenda menn við störf, fyrst og fremst vegna þess, að við eigum ekki nógu marga Íslendinga þjálfaða og reynda til þess að taka þau að sér. Hins vegar er umsmíð að ala upp unga menn og kenna þeim, svo að þeir í vaxandi mæli geti tekið að sér flugvallarstörfin. Þessir menn taka svo við smátt og smátt öllu öðru, samkv. samningnum, en afgreiðslu hinna bandarísku véla, sem verða í höndum þeirra sjálfra og á þeirra ábyrgð. Þetta form er að mínu viti heppilegra að því leyti, að þá geta Bandaríkin við engan sakast nema sjálf sig, ef út af þer, og önnur ríki geta ekki heldur sakast við Íslendinga út af framkvæmdinni, heldur við Bandaríkjamenn.

Hér er, eins og ég gat um fyrst, gengið út frá, að menn séu sammála um að veita Bandaríkjunum lendingarréttinn. Með hinni nýju 5. gr., sem nú hefur verið bætt inn í samninginn, eru möguleikar þessara manna til allra athafna og framkvæmda þrængdir svo, að samkv. samningnum mega þeir ekki taka sig fram um neitt nema með leyfi íslenskra stjórnarvalda. Það er því skoðun mín, að íslensk yfirstjórn yfir þessum starfsmannahópi og ábyrgð á verkum þeirra mundi sízt reynast okkur heppilegra fyrirkomulag en hitt, sem samningurinn gerir ráð fyrir, sem er eins konar sérleyfi.

Þá er aftur spurningin um, hvort þetta leyfi, sem þannig er veitt útlendingum til ákveðinna, takmarkaðra og tímabundinna starfa á flugvellinum, þýði afsal landsréttinda, og að Íslendingar séu þar með að missa fullveldi sitt í hendur Bandaríkjunum, eins og haldið hefur verið fram. Ég held, að engum samilega skyniðhornum manni geti komið til hugar að halda þessu fram, því að þessir menn eru á allan hátt undir íslenskum lögum, þó að verkstjóri þeirra eða vinnuveitandi sé erlendur og hafi ráðið þá til að framkvæma verk, sem hann hefur samið um og fengið leyfi til að framkvæma hér og hér er gengið út frá, að viljað sé og samþ., að verði framkvæmt hér.

En mér er ekki kunnugt um, að neinn þm. utan Kommúnistaflokksins hafi viljað neita um lendingarréttinn.

Um hitt atriðið — samningstímann, skal ég segja það, að sjálfsagt væri æskilegt, að hann væri sem stytstur, svo að Íslendingar gætu sagt samningnum upp, ef hann reyndist illa. En hvort tveggja er, að þetta atriði hefur tekið miklum breytingum frá því sem upphaflega var talað um, í þá átt að stytta tímann, og svo ber á það að líta einnig, sem hinn samningsaðilinn segir, að hann verður að takast á hendur kostnaðarsamar byggingaframkvæmdir, bæði hús og endurbætur á flugbrautum, og því ósanngjarnt, að hann eigi á hættu að þurfa að afhenda allt þetta eftir eitt ár eða svo. Ég tel því, að hvorugt þessara atriða sé þess eðlis, að það eigi að valda úrslitum, og þeir, sem á annað borð vilja nokkuð við Bandaríkjamenn tala eða semja, en það skilst mér vera allir þm. utan Kommúnistaflokksins, geti fallist á samninginn einnig hvað þetta snertir.

En til er annar hópur manna hér, með annan ágreining, sem ég vil kalla hinn kommúnistíska, og hann er allt annars eðlis, og rökin til hans liggja miklu dýpra. Þessi hópur manna vill segja nei við öllum samningum við Bandaríkin og heimta allan bandaríska herinn, sem hér dvelst enn, burt þegar í stað — og þar með búið. Hann vill ekkert líta á þörf Bandaríkjanna til viðkomu hér vegna hernáms Þýskalands og virðist helst vilja torvelða á allan hátt þá flutninga, sem nauðsynlegir eru taldir þangað frá Bandaríkjunum. Þessir menn virðast vilja hindra vinsamleg samskipti milli Íslendinga og Bandaríkjanna, alveg eins og þeir hafa áður viljað torvelða öll samskipti milli Íslendinga og þeirra þjóða, sem við höfum áður staðið í vinsamlegu sambandi við, til þess í staðinn að geta treyst því betur vinnuáttuböndin í aðrar áttir.

Að þetta sé ekki úr lausu lofti gripið, skal ég sanna með nokkrum dæmum.

Þegar samningarnir voru gerðir milli Íslands og Svíþjóðar fyrir hálfu öðru ári, voru þeir úthrópaðir í blöðum kommúnista sem óalandi og óferjandi og samningamennirnir ófrægðir niður fyrir allar hellur. Þegar samningarnir stóðu yfir við Dani nú fyrir skömmu, vildi fulltrúi kommúnista bara segja nei og ekkert nema nei. Þannig var meiningin að einangra Íslendinga frá samskiptum við Norðurlönd. — Þá er einnig kunn afstaða þessara manna til viðskiptamála okkar við Breta. Þeir hafa gert það, sem þeir hafa mátt, til að torvelða, að samkomulag gæti tekið við þá, og í aðalmálgagni þessara manna er fyrir þremur dögum sagt, að einasta svárið, sem Englendingum hæfi nú, sé að segja þeim að éta skít. — Þá hefur afstaðan til Bandaríkjanna alltaf verið ljós. Engan samning, burt með Bandaríkjamenn, sagði Katrín Thoroddsen. — Loks má geta þess, að hin kommúnistíska stjórn Alþýðusambandsins taldi það beztt henta okkur utanríkisverzlun að banna afgreiðslu á öllum vörum til Spánar og frá því landi.

Stefnan hefur því verið mjög ljós. Það hefur verið markvisst unnið að því að koma okkur út úr húsi hjá öllum vinveittum nágrannaþjóðum,

til þess að við ættum ekki í annað hús að venda en opinna náðarfaðm Rússa og þeirra ríkja annarra, er í nánustu sambandi standa við þá. Um þetta ber vitni hinn mikli áhugi þessara manna fyrir því að gera viðskiptasamninga við Pólverja, Tékkka og Rússa og þeina sem mestu af viðskiptum okkar þangað. Nú er ég að visu síður en svo á móti því, að viðskiptum sé komið á milli Íslands og þessara þjóða, en ég er ekki tilbúinn til að gera þær að einkaviðskiptamönnum okkar og útlöka alla hina. Með því erum við orðnir þeim allt of háðir, og möguleikar kynnu þá að verða fyrir því, að okkur yrðu sett þau skilyrði, sem við ættum erfitt með að samþykkja. Nei, þessi utanríkismálapólitík kommúnista á áreiðanlega ekki hljómgrunn hjá þjóðinni. Þess vegna verður að dulbúa hana eins og gert hefur verið í þessu máli og reyna að véla svo um fyrir þjóðinni, að henni sjáist yfir þennan kjarna málsins. Þess vegna er talað um „herstöðvasamning“ nú, þegar allur her og öll hergögn eru flutt burt úr landinu. Þess vegna er talað um afsal landsréttinda, þegar Íslendingar eiga að fá full og óskoruð umráð yfir öllu landi sínu. Og þess vegna er reynt að gera Bandaríkjamenn tortryggilega í augum Íslendinga, mennina, sem fyrst og drengilegast studdu okkur í sjálfstæðisbaráttunni og viðurkenndu íslenska lýðveldið fyrstir og reyndust okkur þannig á styrjaldrárunum, að við fáum seint fullþakkað.

Ég tel, að við eigum að samþykkja samninginn

1. vegna þess að viðkvæmt deilumál um brottför Bandaríkjahers er þar með á enda kljád og herinn fer;
2. vegna þess að um leið verður flugvöllurinn á Reykjanesi óumdeilanleg eign Íslendinga, sem þeir geta notað sér eins og þeir vilja;
3. trygging fæst fyrir því, að vellinum verði komið í nothæft og gott stand, og allur búnaður verði hinn fullkomnasti, svo að hann verði rekin sem alþjóðlegur flugvöllur af fullkomnustu gerð, undir stjórn og yfirráðum Íslendinga.

Allt þetta tel ég meir en jafngilda því, að Bandaríkin fái hér lendingarrétt á vellinum og leyfi til að hafa ákveðinn takmarkaðan hóp manna þar til þess að taka á móti vélum sínum. Þegar svo þar við bætist, að með samningsgerðinni ávinnum við okkur vinsemd og áframhaldandi samskipti hinnar völdugu Bandaríkjaþjóðar, tel ég, að ekki beri að skoða hug sinn um það að samþykkja samninginn.

Það hefur verið talað um þjóðaratkvæðagreiðslu um þennan samning, en þá fyrst hefur verið á hana minnzt, þegar öll önnur rök hefur þrotið. Krafan um þjóðaratkvæðagreiðslu er reist á röngum forsendum. Hún er byggð á því, að hér sé um herstöðvasamning að ræða, og hún er byggð á því, að hér sé um að ræða afsal landsréttinda. Hvort tveggja þetta hefur komið fram í þeim ályktunum, sem gerðar hafa verið um málið, en hvort tveggja er rangt. Þegar af þeirri ástæðu á þjóðaratkvæðagreiðslu ekki að fara fram. Kommúnistar reyna að villa svo um fyrir þjóðinni, að hún sjái ekki kjarna málsins, sem ég hef bent á, — utanríkispólitík þeirra, sem vill koma okkur út úr húsi hjá öllum okkar nábum.

Sjálfstæði Íslands verður aðeins varið og treyst

með vinsamlegri sambúð við allar þjóðir. Þess vegna greiði ég hiklaust atkv. með samningnum.

Hermann Jónasson: Herra forseti. Góðir hlustendur. — Hæstv. samgmrh. óskaði eftir því, að ég gerði hér grein fyrir till. Framsfl. Þessi ósk var alveg óþörf. Ég mun að sjálfsögðu gera það í þessari ræðu, þótt ég komi ekki að því þegar í upphafi. Þetta mál hefur verið rætt nokkrum sinnum í utanrnm., en henni gafst ekki kostur á því, fyrr en eftir að það var lagt fyrir Alp., að fylgjast með þeim samningsumræðum, sem fóru fram, og hún sá ekki málið fyrr en þeim var lokið. — N. hefur ekki orðið á eitt sátt um afgreiðslu málsins. Fulltrúar Alþýðuflokksins og Sjálfstæðisflokksins í n. leggja til, að samningurinn verði samþykktur með nokkrum breyt. Fulltrúi Sösf. leggur til, að samningnum verði hafnað, en við fulltrúar Framsfl. litum svo á, að rétt sé að semja við Bandaríkin um afnot af Keflavíkurflugvelli á þeim grundvelli, að ljóst sé af samningnum og óvefengjanlegt, að Íslendingar ráði einir rekstri flugvallarins. En til þess að svo megi verða, teljum við, að gera þurfi á samningnum allmiklar og viðtækari breyt. en þegar er fram komið af hálfu meiri hl. utanrnm. Mál þetta er stórmál og þurfti flestum málum fremur ýtarlegan undirbúning. Flugmálin eru meðal þýðingarmestu mála þjóðanna, og svo er einnig að verða hjá oss Íslendingum. Við höfum nú tvo stóra flugvelli, annan við Rvík, hinn við Keflavík. Það hefur margoft verið gerð krafa í utanrnm. undanfarið ár um það, að ríkisstj. léti fram fara rannsókn sérfræðinga á því, hvernig flugvöllirnir verði bezt nýttir í þágu flugferða okkar, hvort það nægði að hafa annan í notkun eða nauðsynlegt væri að reka vellina báða, hvað kosta muni að reka þá og hve marga menn þurfi að æfa til þess að annast það starf. Jafnframt yrði að athuga, hvaða tekna mætti vænta af flugvöllum, frá þeim þjóðum, sem teldu nauðsynlegt að fá þar lendingarrétt. Allt þetta þurfti vitanlega að liggja ljóst fyrir í sambandi við þessa samningsgerð um flugvöllinn. En því fer svo fjarri, að slíku sé til að dreifa, að það, sem við fáum að vita, er það, að engin sémileg rannsókn hafi farið fram og engin stefna verið tekin í ríkisstj. um notkun og rekstur vallanna. Hæstv. flugmálarh. sagði, að árlegur kostnaður við rekstur vallanna beggja mundi nema innan við 5 millj. kr. En hæstv. forsrh. taldi, að rekstur Keflavíkurflugvallarins kostaði árlega um 30 millj. kr. Hann sagði, að tekjuvon af rekstrinum væri sáralítill. En hæstv. flugmálaráðh. telur líkur til þess, eins og kom fram í útvarpsræðu hans áðan, að tekjur af flugvallarrekstrinum verði nægar til þess að greiða rekstrarkostnað, og jafnvel yrði gróði af flugvellinum áður en langt um liði. Menn munu nú sjá, hve einstakt undirbúningsleysið er á þessu máli öllu frá Íslendinga hálfu. Þetta er sú hlið málsins, sem að sjálfum okkur snýr. Á þessum grundvelli eigum við að hyggja samninga við aðrar þjóðir um notkun Keflavíkurflugvallarins.

En samningsgerð um flugvöllinn er einnig vandasamt utanríkismál. Það vakti því eðlilega ekki litla furðu, þegar utanrnh. lagði samninginn um flugvallarmálið fyrir Alp. og sagði, að um

það tvennt væri að velja að samþykkja hann eins og hann lægi fyrir eða hafna honum. Hann upplýsti, að samningsgerð þessi hefði staðið yfir í a. m. k. tvo mánuði. Og Alþ. fær enn þá ekkert um það að vita, hverjir að samningnum hafa unnið af Íslendinga hálfu með ráðherranum. En það er vitað mál, að þetta mál var aldrei rætt í utanrnm. og hún fékk ekkert um það að vita fyrr en eftir að það var lagt fyrir Alþ. Í l. um starfssvið utanrnm., sem einnig eru tekin upp í 16. gr. þingskapa Alþ., er svo fyrir mælt, með leyfi hæstv. forseta: „Til utanríkismálanefndar skal vísað utanríkismálum. Utanríkismálanefnd starfar einnig milli þinga, og skal ráðh. ávallt bera undir hana utanríkismál, sem fyrir koma milli þinga.“ Þetta er alveg ótvírætt ákvæði, og það er sett til þess að þeir þingflokkar, sem hafa svo mikið traust og fylgi með þjóðinni að fá þar sæti fyrir þingfulltrúa sinn í n., geti án tillits til þess, hvort þeir eiga fulltrúa í ríkisstj. eða ekki, fylgt með gangi utanríkismála. Með þessum hætti þykir best mega tryggja það, að sem mest eining verði um utanríkismálin.

Það hafa engin rök komið fram til varnar þessari óþingræðislegu vinnuáðferð í flugvallarmálinu, sem er hreint og beint lögbrott. En það er reynt að afsaka með því, að hverndarsáttmálinn frá 1911 hafi ekki verið lagður fyrir utanrnm., og það er reynt í því sambandi að heina árás gegn mér, sem ég verð að svara með nokkrum orðum. En um þetta mál var, eins og raunar allir landsmenn vita, allt öðru máli að gegna. Allir þeir þingflokkar, sem sæti áttu í utanrnm., áttu fulltrúa í ríkisstj. og gátu fengið þar sams konar vitneskju og í utanrnm. En það er best að skýra frá því, úr því að þetta er leitt inn í umr., að þótt ekki væri haldinn formlegur fundur í utanrnm., heldur fundur undir forseti þáv. ríkisstjórnar Íslands, voru flestir þingfulltrúar, sem sæti áttu í utanrnm., kallaðir á fundinn. Mun ég ekki ræða það atriði nánar, nema enn verði gefið tilefni til þess. En hverndarmálið varð vitanlega vegna eðlis málsins að sæta alveg sérstakri meðferð, enda var öll ríkisstj. sammála um, að allt annað væri óverjandi. Það þurfti vitanlega að vera alveg sérstök og ströng leynd og meiri hraði á hverndarsáttmálanum, með því að hann var hernaðarleyndarmál mitt í ægilegri styrjöld og ríkisstj. fékk mjög alvarlega viðvörun frá hinum samningsaðilanum gagnvart því, að almenn- ingur fengi vitneskju um þetta mál, enda kvað sendiherrann í bréfi sínu, að slíkt mundi nær áreiðanlega hafa í för með sér, að óvinurinn réðist á landið. Taldi hann, að höfuðstaður Íslands yrði þá í alveg sérstakri hættu. Þetta bréf frá sendiherra Bretu til ríkisstj. er prentað í umræðu- parti Alþt. frá aukabingi 1941, bls. 23, og getur hver og einn gengið úr skugga um, að rétt er hermt. Það er því hæpinn ávinningur að færa fram þá afsökun fyrir þeirri leynilegu meðferð flugvallarmálsins, að hún sé svipuð meðferð og hernaðarleyndarmál í miðri styrjöld varð að sæta.

Þessi meðferð flugvallarmálsins hefur leitt til þess, að Framsfl. fékk ekkert um þennan samning að vita, fyrr en hann var lagður fyrir Alþ. Þessi framkoma er lítt skiljanleg, þar sem vitað var af yfirlýsingu Framsfl. að hann vildi taka

með sanngirni á samningum við Bandaríkin. Flokkurinn hefur hins vegar sérstakt sjónarmið viðkomandi þessum samningi, skoðun, sem snertir einnig viðhorf mikils meiri hl. þjóðarinnar. Það var nauðsynlegt, að þessi sjónarmið kæmu fram meðan á samningnum stóð og yrðu rökstudd og skýrð fyrir hinum samningsaðilanum. Með því stóðu vonir til, að þau yrðu tekin til greina, og hefði þá meiri eining fylgt samnings- niðurstöðunni. Fyrir þessu eru a. m. k. æði sterkar líkur fram komnar, þegar þess er gætt, að tals- verðar breyt. hafa fengið á samningnum eftir að forsrh. lagði hann fram á Alþ. og lýsti yfir því, að lengra yrði ekki komið, þm. yrðu annaðhvort að hafna samningnum eða játa honum eins og hann lægi fyrir. Við fulltrúar Framsfl. trúum því, að ef okkar sjónarmið og rök verða flutt fyrir hinu aðilann og yfirlýstur vilji Alþ. stendur þar á bak við, muni enn vera unnt að fá þær breyt. á samningnum, að Íslendingar geti sæmilega við unað. Það, sem ég áleit, að meginþorri íslenzku þjóðarinnar vildi í þessu máli, er það, að Bandaríkin fái umbeðin afnot samkv. samningi, sem sé þannig úr garði gerður, að hann tryggi þjóðinni allt það öryggi, sem unnt er yfirleitt að tryggja í samningi. Við þetta eru till. okkar framsóknar- manna miðaðar. Þær eru miðaðar við þá var- færni, sem smáþjóð verður einatt að sýna í samningum við stórþjóðir, þótt velviljaðar séu.

Eins og samningurinn liggur nú fyrir, eftir að á honum hefur verið gerð breyt., er hann í höf- uðatriðum þannig, sem ég mun nú rekja í stuttu máli, vegna þeirra áheyranda, sem fjarri eru og hafa e. t. v. ekki haft tækifæri til að kynna sér samninginn. Þetta verður órutt yfirlit.

Samkv. 1. gr. er ákvæðið, að hverndarsáttmálinn skuli úr gildi felldur. Þetta teljum við ágalla. Um þetta þurfum við ekki að semja, því að her- verndarsáttmálinn er úr gildi fallinn og við viljum ekki hefja nýja samninga á þeim grundvelli að játa, að þessi skilningur okkar hafi verið rangur.

2. gr. er um afhendingu flugvallarins, sem að visu var áður samið um, og teljum við ekki þörf að gera breyt. á henni.

3. gr., er með gagnályktun mátti skilja svo, að Bandaríkin ein hefðu rétt til að nota Keflavíkur- flugvöllinn fyrir herflugvélar, hefur verið felld niður eins og samningurinn nú liggur fyrir, og er það til bóta.

4. gr. er um brottflutning herliðsins, og með þeim breyt., sem á henni hafa verið gerðar, er hún viðunandi.

5. gr. er tilits háttar breytt. Þar stendur enn þá það ákvæði, að stjórn Bandaríkjanna reki sér- staka starfsemi á flugvöllum í Keflavík, án þess að nægilega skýrt sé orðað, hve viðtæk hún megi vera og hver um það skuli dæma. Enn fremur eru niðurlagsákvæði gr. um sérstakt tillit, er taka beri til hervéla, að því er snertir land- vistarleyfi, tolla og önnur formsatriði, þannig, að ágreiningi getur valdið, hvornig það beri að skilja.

Á eftir 4. gr. kemur ný gr., sem er til bóta. Þessi gr. segir, að engin ákvæði samningsins raski úrslitayfiráðum Íslendinga yfir rekstri flugvallarins og mannvirkjagerð þar. Þó verður að gæta

þess, að þessi almennu ákvæði raska naumast sérákvæðum hinna ýmsu gr. samningsins.

6. gr., um réttindi okkar Íslendinga til þess að koma mönnum í kennslu á flugvöllum, er þannig orðuð, að það er enn lagt á vald hins samningsaðilans, hve margir verða teknir til námsins. Þó hefur þessi gr. verið lagfærð.

7. gr., um það, að við setjum reglugerð um rekstur flugvallarins ásamt stjórn Bandaríkjanna, hefur nú verið breytt þannig, að við eigum að setja reglugerðina í samráði við stjórn Bandaríkjanna.

8. gr. er óbreytt. Hún er um kostnað við rekstur flugvallarins, hvernig greiðast skuli.

9. gr. er um tollfrelsi til handa þeim Bandaríkjamönnum, sem á Keflavíkurflugvöllum dveljast. Það tollfrelsi á að gilda um þau tæki og vörur, sem inn eru fluttar til endurbóta og nýbygginga á flugvöllum, sem er sanngjarnt, og einnig um nauðsynjar allar, sem Bandaríkja-stjórn telur sig þurfa til eigin þarfa þess starfslíðs, er hún eða umboðsmenn hennar hafa á flugvöllum, og verð ég að telja það meira en lítið vafasamt ákvæði.

10. gr. er um skattfrelsi sömu mönnum til handa, er tollfrelsi hafa samkv. 9. gr.

11. gr. er um afhendingu flugvallarins að samningstíma líðnum, og 12. gr. er um uppsagnarákvæði eftir 5 ár.

Ég hef nú aðeins lauslega rakið efni samningsins.

Spurningin, sem hlýtur að vakna í sambandi við þetta mál, er fyrst og fremst: Hvaða nauðsyn er Bandaríkjamönnum á notkun flugvallarins, og hvað hafa þeir beðið okkur um? Þeir hafa beðið um rétt til lendingar og viðdvalar á flugvöllum í Keflavík, og við teljum líklegt, að þetta sé þeim mikið hagræði og jafnvel nauðsyn. Við framsóknarmenn höfum því gert till. um samning, þar sem orðið er við réttmætum óskum Bandaríkjanna. Ég skal geta þess hér, að tveir alþm., Gylfi Þ. Gíslason og Hannibal Valdimarsson, hafa borið fram till. efnislega mjög líkar till. okkar framsóknarmanna. Þeim mun hins vegar ekki hafa verið leyft að mæla fyrir þessum till. hér í útvarpinu. Þau rök, sem ég flyt hér fyrir till. okkar framsóknarmanna, gilda eðlilega einnig um till. áður nefndra þm., þótt þeir mundu að sjálfsgöðu hafa rökstutt mál sitt að ýmsu leyti á annan veg en ég rökstyð till. okkar.

Samkv. því, sem við framsóknarmenn leggjum til, er viðurkennt í 1. gr., að hvervndarsáttmálinn sé úr gildi fallinn án nýrra samninga. 2. og 3. gr. verða svipaðar og í samningnum eins og hann er nú frá meiri hl. utanrhm. En svo kemur meginbreyt í 4. gr. Þar er svo fyrir mælt í till. okkar, að Íslendingar reki flugvöllinn og setji reglur um rekstur hans, að sjálfsgöðu í samræmi við samninginn og alþjóðareglur og lög, en Bandaríkjamenn gangast undir þær skyldur að útvega okkur starfslíð á meðan við þurfum á því að halda, að svo miklu leyti sem íslenska ríkisstj. telur nauðsynlegt. Hins vegar skal Bandaríkjunum veittur umbeðinn réttur til lendingar og viðdvalar á flugvöllum í samræmi við það, sem þeir hafa borið fram, að sér væri nauðsyn.

Samkv. 5. gr. till. okkar á Bandaríkja-stjórn að

greiða Íslendingum þann kostnað, sem þeir hafa af framkvæmd samningsins, og um það verði gerður sérstakur samningur, sem gangi í gildi samtímis þessum. Það er vitanlega ekkert óviðfelldið, að Bandaríkin greiði kostnað við framkvæmd samningsins. Þau þurfa á þessum sérstaka greiða að halda vegna hernáms Þýskalands, og þau, en ekki við, eiga að greiða kostnaðinn, sem er kostnaður við hernám Þýskalands. Mundi þar mega kveða svo á, að tollfrelsi væri fyrir verkfæri og það efni, sem til þess þyrfti að halda við og endurbæta Keflavíkurflugvöllinn og íslenska ríkisstj. telur þörf til þess að fullnægja samningnum.

Að lokum er 6. gr., þar sem ákvæði er um, að samningnum megi segja upp eftir 1 ár í stað 5.

Eins og af þessu verður ljóst, yrðu gr. samningsins sex í stað tólf, ef till. okkar framsóknarmanna verða samþykktar. Það falla greinar úr samningnum af sjálfu sér, ef svo má segja, ef ákveðið er, að Íslendingar einir reki flugvöllinn: 5. gr., um það, að úrslitayfirráð yfir völlum séu í okkar höndum, verður óþörf. 6. gr., um skyldu Bandaríkja-stjórnar til að taka Íslendinga í skóla, einnig, því að þá yrði kennslan í höndum starfsmanna, sem væru í þjónustu íslensku ríkisstj. 7. gr., um að samráð yrði haft um reglugerð, hyrfi og að sjálfsgöðu. 9. og 10. gr., um skattfrelsi og tollfrelsi, yrðu að hverfa, því að starfslíðið á völlum væri í þjónustu íslensku ríkisstj. og lyti í öllu sömu lögum og aðrir landsmenn. 11. gr., um afhendingu mannvirkja, er gerð væru eftir gildistöku samningsins, kæmi ekki heldur til greina, eftir að Íslendingar tækju við rekstrinum, enda yrði um þau atriði samið sérstaklega samkv. 5. gr. í till. okkar.

Nú hef ég gert grein fyrir till. meiri hl. utanrhm. og jafnframt fyrir till. okkar framsóknarmanna.

Ég ætla ekki að mikla þá ágalla, sem hér hefur verið bent á í samningi hæstv. utanrhh. Þeir eru misjafnlega veigamiklir. En ég álit, að það sé skylda bæði mín og annarra að reyna að gera sér grein fyrir þeim og gera sitt til þess að nema þá brott úr samningnum. Þetta tel ég, að mundi takast, ef öruggt fylgi fengist hér á Alþ. fyrir till. okkar framsóknarmanna. Ég hygg, að það muni brátt kunna að koma í ljós, að agnúarnir á þessum samningi utanrhh. verði meiri í framkvæmd en meðhaldsmenn samningsins vilja nú kannast við. Það er sagt í Morgunblaðinu, að efnislega felist hið sama í till. okkar framsóknarmanna og í samningnum, eins og þær nú liggja fyrir, nema það eitt, að uppsagnarréttur sé stytur í eitt ár úr fimm árum. Ég hef hér að framan dregið nokkur rök að því, hvað rétt er í þessu, og geta tilheyrendur um það dæmt. En ef þetta er skoðun meðhaldsmanna samningsins, hvers vegna vilja þeir þá ekki samþykkja till. okkar? Meginhluti þeirra, sem eru óánægðir með samning stj., geta á þessar till. okkar fallizt, — telja, að í þeim felist það öryggi, sem við getum tryggt okkur í samningnum. Ef þjóðin telur sig ná þessu í samningnum, stendur meginhluti hennar með honum. Það er heldur ekkert undarlegt, þótt þetta atriði skipti sköpum í málinu, skipti þjóðinni í andstæðinga og samþykkjendur samningsins.

Við Íslendingar höfum sama rétt til þessa lands sem Bandaríkin og aðrar þjóðir yfir löndum sínum, þótt við höfum ekki sama vald á bak við réttinn. Þessum rétti getum við glatað með óvarfærni í samningum. Vitund þjóðarinnar um þetta og dýrkeypt reynsla hennar og lærdómur í margra alda ánaud veldur því, að henni er eins og í blóð runnin varfærni, jafnvel tortryggni, þegar um samninga er að ræða, er veita öðrum þjóðum einhvers konar réttindi í landinu. Og láti henni hver sem vill. En þessi varfærni á að mínu áliti fullan rétt á sér. Ég vil ekki gera upp á milli þess, hvort hættulegra sé okkur Íslendingum: hóflaus ósanngirni og öfgar eða trú og gagnrýnislást traust á óbreytanlega velvild þjóða. Ég held, að sanngirni samfara varfærni í utanríkissamningum og í samskiptum við aðrar þjóðir sé bezta landvörn okkar. En nú hef ég heyrt ýmsa segja, að það væri ekki sanngjarnt í till. okkar framsóknarmanna að ætlast til þess, að Bandaríkin legðu fram fé til endurbóta á húsum á flugvellinum og til umbóta á honum sjálfum, en við gætum sagt samningnum upp eftir eitt ár, þ. e. verið lausir eftir 2½ ár. Bandaríkin muni aldrei ganga að því, segja menn. En athugum það, að peningaframlög Bandaríkjanna mundu ekki verða stór fúlga miðað við kostnað af hernámi Þýskalands og sú áhætta ekki sérlega stór. En ef okkur fellur ekki framkvæmd samningsins í næstu 2½ ár, getur sú áhætta okkar verið mikil að verða þó að lúta ákvæðum hans í 6½ ár. Við getum ekkert um það vitað nú, hvaða stjórn og stefna verður ríkjandi í Bandaríkjunum eftir tvennar forsetakosningar, er fram eiga að fara á næstu 6—7 árum, hvert verður viðhorf þessara nýju stjórna gagnvart okkur og öðrum þjóðum, og hvernig verður viðhorfið til framkvæmda á óljósum milliríkjasamningi. Við vitum það ekki. En hins vegar vitum við það, að það er á valdi Bandaríkjanna að gera hinn stutta uppsagnarfrest áhættulausan fyrir sig með skynsamlegri framkvæmd samningsins, enda kynni þvílíkt ákvæði að veita nokkurt aðhald í þá átt. Velvild íslensku þjóðarinnar til Bandaríkjanna er svo rík hjá meginþorra þegna hennar, að vafalaust er, að þjóðin mundi ekki nota sér uppsagnarákvæðið eftir mjög stuttan tíma, ef henni fellur framkvæmd samningsins þannig, að hún telur sér hann mein- og hættulausan. Til þess að þjóðin breytti á annan veg yrði viðhorf hennar til Bandaríkjanna að gerbreytast, og er það lítt hugsanlegt án þess að á undan sé gengin breyting á framkomu Bandaríkjanna. En komi það í ljós vegna breyttrar stjórnmalastefnu í Bandaríkjunum eða af öðrum ástæðum, sem ekki er okkar sök, hvers vegna skyldum við þá vera bundnir, hvaða skynsemi mælir með því? Það mun og ásannast, að bezta fer á því, að þjóðin viti, að hún getur verið laus við þessa samninga með hæfilegum fyrirvara, og þá fer bezta á því, að hún finni, að henni hefur með samningnum verið tryggt allt það öryggi, sem með samningi fæst, og að henni er treyst. Það er leiðin til þess að ryðja úr vegi þeirri tortryggni, sem ella verður naumast hjá komið í samningum völdugrar stórþjóðar við smáþjóð — og auðvelt er að auka, ef samningar eru ekki ljósir.

Ég trúi því, að ef Alb. bæri gæfu til að standa saman um till. okkar og bera þær fram sem tilboð af Íslands hálfu, mundu Bandaríkin fallast á þær. Ef þau gerðu það ekki, er það í ósamræmi við það, sem þau hafa beðið okkur um — og það traust, sem við teljum okkur hafa verðskuldað í síðustu styrjöld. Með því að samþykkja till. veitum við vinveittri þjóð umbeðinn greiða, en höldum þó jafnframt fast á öryggi og rétti Íslands. Og þetta er það, sem ég held, að meginþorri þjóðarinnar vilji, að við fulltrúar hennar hér á Alb. gerum fyrir hennar hönd.

Gunnar Thoroddsen: Herra forseti. Háttvirtu hlustendur. — Það var fögnuður í hjörtum Íslendinga 17. júní 1914, þegar þjóðveldið íslenska var endurreist. Draumur kynslóðanna í 7 aldir rættist. Íslendingar tóku stjórn allra sinna mála í sínar hendur á ný og fluttu æðsta valdið, þjóðhöfðingjavaldið, heim. En einn skuggi grúfði yfir þessari fagnaðarhátíð hins íslenska þjóðernis. Þrátt fyrir endurreisn lýðveldisins réðum við sjálfir ekki öllu landi voru. Vissir staðir í landinu voru bannsvæði undir stjórn og umráðum erlends ríkis, og erlendir vopnaðir verðir gættu þess, að enginn Íslendingur stigi þangað fæti. Í landi voru dvöldust tugþúsundir útlenzka hermanna, sem engin íslensk l., íslenskir dómstólar né íslensk yfirvöld náðu til. Þetta ástand byggðist á hverndarsamningnum, sem Íslendingar gerðu við Bandaríkin 1911. Íslendingar hafa þráð þá stund, er sá samningur félli úr gildi og allur herinn hyrfi úr landi brott. Íslendingar hugsuðu með tilhlökkun til þess dags, er þeir fengju aftur full yfirráð yfir öllu landi sínu og íslensk l. næðu til allra þeirra manna, er á Íslandi væru.

Fyrsta afleiðing þessa samnings, sem nú liggur fyrir Alb., verður sú, að þessar óskir Íslendinga rætast. Samkv. frv. verður allt herlið flutt af landi burt innan 6 mánaða, og allt íslenskt land kemst aftur undir íslenska stjórn, undir íslensk lög. Nú vilja sumir halda því fram, að allt þetta gætum við öðlæzt án þess að gera nokkurn samning við Bandaríkin. Þau séu, samkvæmt hverndarsamningnum, skuldbundin til að vera farin með allan her sinn. Það er rétt, að við höldum ákveðið fram þeim skilningi. Bandaríkin hafa annan skilning á því ákveði samningsins, hvenær ófriðarástandinu sé lokið, eins og hæstv. forsrh. skýrði í ræðu sinni. Þau telja sér heimilt samkv. samningnum að hafa her sinn hér enn um ótiltekinn tíma. Hér liggur fyrir ágreiningur milli ríkjanna, og þá er tvennt til fyrir okkur: Annaðhvort að kæra Bandaríkin fyrir öryggisráði eða alþjóðadómstóli eða að ná samkomulagi við þau um brottflutning hersins. Að sjálfsögðu getur þau atvik að höndum borið, að vér Íslendingar neyðumst til að hefja kærur og málafæri við aðrar þjóðir, stórar eða smáar. En það er skoðun mín, og ég segi hana hiklaust, þótt blindu slegni ofstækismenn kalli það landráð, að ég tel hagsmunum Íslands heilladrýgra að útljá þennan ágreining með vinsamlegu samkomulagi, sem í engu skerðir sjálfstæði Íslands, heldur en með kærur og málarekstri á alþjóða vettvangi.

1. október í fyrra báru Bandaríkin fram til-mæli um að fá herstöðvar til langs tíma í Reykja-vík, Hvalfirði og Keflavík. Með herstöðvum var átt við, að þessi ákveðnu landssvæði yrðu undir erlendum yfirráðum og þar yrðu hermenn, utan við íslensk lög og rétt. Ég taldi og tel, að her-stöðvar erlends ríkis í landi voru væru ósamrým-anlegar sjálfstæði þess. Ísland svaraði herstöðva-kröfunni neitandi. Bandaríkin kváðust láta mál-ið niður falla í bili. Það er önnur afleiðing þessa samningsfrv., að herstöðvakrafnar eru niður fallnar fyrir fullt og allt.

Flestum Íslendingum er það ljóst, að einn full-gildan Atlantshafsflugvöll verðum við að hafa. Þá er um annað tveggja að ræða, Reykjavíkur-eða Keflavíkurvöllinn. Með öryggi höfuðborgar-innar og hagsmuni alls Íslands fyrir augum veld-ur það engum vafa, að Keflavíkurvöllinn ber að velja. Hins vegar er það viðurkennt af öllum, að vér erum ekki megnugir þess að reka slíkan flug-völl af eigin fé. Sósíalistinn Ellingsen, flugmála-stjóri, Áki Jakobsson, flugmálaráðh., og Einar Olgeirsson hafa allir lýst yfir því, að ekki sé unnt að starfrækja Keflavíkurvöllinn sem aðalflugvöll landsins, nema stofn- og rekstrar-kostnaður verði greiddur af öðrum en Íslending-um. Spurningin er þá aðeins þessi: Eignum vér að ganga sem heiningamenn fyrir hvers manns dyr og betla um samskot til að reka flugvöllinn, — og er þó óupplýst og ósennilegt, að nokkur þjóð mundi vilja leggja fé af mörkum, — eða eigum vér að taka tilboði Bandaríkjanna um, að fyrir þann lendingarrétt, sem þau telja sér nauð-synlegan vegna hernáms Þýskalands, greiði þau meginhlutann af viðhalds- og rekstrarkostnaði vallarins meðan samningurinn er í gildi? Ég tel síðari leiðina virðulegri fyrir hið sjálfstæða Ís-land. Þriðja afleiðing þessa samnings yrði því sú, að fjárhagslegum rekstri flugvallarins verði borgið.

En það er ekki eingöngu af fjárhagsvanefnum, að vér erum því óviðbúmir að taka við rekstri flugvallarins. Öss skortir enn nægan mannafla lærðra og reyndra flugvallarstarfsmanna. Vér þurfum því að tryggja tvennt: Erlenda sérfræð-inga fyrst um sinn og hjálfun og kennslu Ís-landinga til þess að þeir geti tekið að sér störfín. Hvort tveggja er tryggt með samningsfrv. Fjórða afleiðing samningsins er því sú, að nægir sér-fræðingar verða til starfa á völlum og Íslend-ingum er tryggt kennsla og hjálfun í þeim til-gangi, að vér getum sjálfir í vaxandi mæli tekið störfín á hendur. — Allt þetta, sem ég nú hef greint, sést þeim mönnum yfir, sem leyfa sér að fullyrða, að með þessum samningi fái Bandaríkin allt, sem þau vilji, en Íslendingar fái ekkert í aðra hönd. En hver eru þá réttindin, sem Banda-rikin fá? Þau fá tvenns konar rétt. Í fyrsta lagi lendingarrétt á völlum fyrir þær flugvélar, sem þar þurfa að lenda vegna hersetu Bandarík-anna í Þýskalandi. Í öðru lagi fá þau rétt til að hafa á flugvöllum þá starfslíð, þau tæki og þá starfsemi, sem nauðsynleg er í þessu skyni. Fyrra atriðið vekur auðvitað þá spurningu: Er þessi lendingarréttur nauðsynlegur fyrir Banda-rikin? Ég hef ekki þá herkunnaðu, að ég geti um það dæmt. En margt bendir þó til þess, að synj-

un þessa lendingarréttar gæti bakað Bandarík-junum stórkostlega örðugleika og aukna áhættu mannslífa og annarra verðmæta. Þessi nauðsyn verður ljósari þegar aðgætt er, hversu miklar kröfur aðrar hernámsþjóðir gera til ýmissa ríkja til tryggingar samgönguleiðunum. Hv. 10. landsk. drap á, að Bretar hafa t. d. afnot flugvallar á Jótlandi í þessu skyni. Bretar og Bandaríkjamenn hafa afnot flugvallar í Hollandi, Belgíu, Luxem-burg og Frakklandi í þessu sama skyni. Rússar hafa, til þess að tryggja samgönguleiðir milli sín og Þýskalands, mikið herlið í þeim löndum, er liggja þar í milli: 450 þús. manna her í Pól-landi, 300 þús. í Rúmeníu og 60 þús. í Ungverja-landi. Þegar þessar staðreyndir eru hafðar í huga, virðast óskir Bandaríkjanna, — ekki um her-stöðvar hér, ekki um einn einasta hermann, held-ur aðeins lendingarrétt, — ekki vera óeðlilegar.

Flugmálaráðh., Áki Jakobsson, fór fram á það við fyrri umr. þessa máls, að fengið væri álit hinna þjóðanna, sem að hernámi Þýskalands standa, um það, hvort Bandaríkjunum væri þetta nauðsynlegt. Nú liggur fyrir álit frá einni þeirra, Bretum, þar sem þeir telja þennan lendingarrétt vera Bandaríkjunum bráðnauðsynlegan. En þá bregður svo við, að blað þessa sama manns kallar álit Breta, sem hann sjálfur hafði þó óskað eftir, vera svívirðilega íhlutun um málefni Ís-lands og árás á sjálfstæði þess.

En þó að þessi lendingarréttur ætti í upphafi að vera höfuðvopnið gegn þessu frv., þá hafa umr. snúist svo nú, að meginþorri gagnrýnend-anna er farinn að viðurkenna þessa nauðsyn, vill semja við Bandaríkin á þeim grundvelli, að þau fái þennan lendingarrétt, og telur það enga skerðingu á fullveldi okkar. Brtt. Framsfl. byggj-ast á því, að þessi réttur sé veittur. Sama er um brtt. Gylfa Þ. Gíslasonar og Hannibals Valdi-marssonar. Og í blaði Þjóðvarnarséðagsins, „Þjóð-vörn“, er út kom á miðvikudaginn, stendur í rit-stjórnargrein þessi setning orðrétt:

„Allir Íslendingar og meira að segja kommún-istar hafa æ ofan í æ lýst því yfir nú undanfarið, að þeir vilji semja við Bandaríkin um alla þá flutninga, sem herstöðir þeirra telur sér nauð-synlega sakir hersestunnar í Evrópu.“

Eftir þessar viðurkenningar á því atriði samn-inginsins, sem mestur styr stóð um í öndverðu, tel ég litla þörf á að ræða það mál nánar.

Næst er að athuga, hvernig frv. ætlast til, að þessi lendingarréttur verði í framkvæmd, og hversu háttad verði starfslíði, tækjum og starf-semi á flugvöllum. Það er skýrt fram tekið í frv. eins og utanrímn. leggur til, að það verði, að flugvöllurinn í Keflavík verði óvefengjanleg eign Íslands og Ísland hafi fullveldisrétt og úr-slitayfirráð um allan rekstur hans og umráð, mannvirkjagerð og athafnir þar. Af þessu og fullveldi Íslands leiðir, að á flugvöllum gilda eingöngu íslensk l., eins og annars staðar í landi hér, og að þeir erlendu starfsmenn, sem þar verða, standa undir íslenskri lögsögu, gagnstætt því, sem verið hefur um hermennina. Allt herlið hverfur þaðan á braut. Enginn útlendu starfs-maður getur verið þar, nema hann hafi fengið landvistarleyfi og atvinnuleyfi hjá ríkisstj. Ís-lands. Um tölu þessara útlendu flugvallarmanna

hefur Bandaríkjastjórn tjáð íslenzku ríkisstj., að gert sé ráð fyrir, að þeir verði 500—600, og hefur verið afhent sundurliðuð skrá um, hvaða starf hver þessara manna skuli hafa með höndum. Það hefur því enga stoð í veruleikanum, þegar því er varpað fram, að Bandaríkin geti haft þar svo marga starfsmenn sem þeim þóknast, jafnvel svo að þúsundum skiptir.

Því hefur verið haldið að fólki, að Bandaríkin ætli og hafi rétt til að leggja óhemjumiklar nýjar flugbrautir á vellinum. Það er þó skýrt orðað í frv., að engin mannvirki má gera þar án samþykkis íslenzkra stjórnarvalda. Þær fjárhæðir, sem hæstv. forsrh. hefur nefnt, eru miðaðar við smíði húsa og hífýla, endurbætur og viðhald brauta, en ekkert af þessu má þó gera nema með okkar samþykki. Ef ágreiningur kynni að koma upp milli íslenzkra og erlendra starfsmanna á flugvellinum, er það íslenzka yfirstjórnin, sem sker úr.

Því er haldið fram, að þessi samningur sé stórkostleg skerðing á fullveldi okkar, og einn spekingurinn orðar það svo í dag, að verði samningurinn samþ., stöndum vér yfir moldum íslenzks fullveldis. Vér skulum nú athuga nánar þessar staðhæfingar. Í fyrsta lagi: Andstæðingar frv. segja, að það sé skerðing á fullveldinu, að nokkur hundruð útlendir menn starfi hér undir íslenzkri lögsögu. Auðvitað er þetta fjarstæða, enda væri þá engin þjóð fullvalda, því að í sérhverju landi er eitthvað af útlendum starfsmönnum. Í öðru lagi: Andstæðingarnir telja það fullveldisskerðingu, að erlent fé komi til að byggja vistarverur og gera við flugbrautir. Það þarf töluvert hugmyndaflug til þess að láta sér detta slíkt í hug, þegar einnig er ákveðið í samningnum, að íslenzka stj. ráði því, hvaða mannvirki megi gera þar. Einn lögspekingur sósíalista hefur fundið það út, að sérreglan um skattgreiðslu hinna erlendu flugvallarmanna þýði glötn fullveldisins. Vér höfum nú þegar ýmsar sérreglur um skattgreiðslur útlendinga, og kemur það fullveldinu auðvitað ekkert við. — Fjórða staðhæfingin er sú, að umferðar- og lendingarréttir hinna bandarísku flugvéla sé ósamrýmanlegur fullveldi landsins. Ég hygg, að leitun sé á þeim manni utan Íslands, sem hefur dottið í hug að kalla landingarrétt flugvéla skerðing á sjálfstæði og fullveldi, enda væri þá lítið orðið úr fullveldi flestra ríkja í Evrópu. — Í fimmta lagi er staðhæft, að það ákvæði 4. gr., að taka skuli tillit til sérstöðu þessara flugvéla og áhafna þeirra varðandi tolla, landsvist og formsatriði, sé fullveldisskerðing. Samkvæmt þjóðarétti gilda sérreglur um herflugvélar og áhafnir þeirra, og er þetta ákvæði ekki annað en staðfesting þeirra reglna. — Í sjötta lagi er sagt, eins og flugmálaráðh., Áki Jakobsson, hélt fram, að Bandaríkin geti haft hundruð herflugvéla með fast aðsetur á vellinum eins lengi og þau vilja og þess vegna sé þetta herstöðvasamningur. Auðvitað veit maðurinn, að engin heimild er í samningnum fyrir slíku: landingarréttur og umferðarréttur sá, sem 4. gr. veitir, skapar engan rétt til varanlegs aðseturs fyrir neinar flugvélar á vellinum. Í 5. og 7. gr. er íslenzku ríkisstj. tryggður réttur til að banna slíkt.

Alpt. 1946. B. (65. löggjafarþing).

Þessir háttvirtu andstæðingar hefðu getað talað um skerðingu fullveldisins þegar herinn kom hingað og meðan vér erum undir hvernd Bandaríkjanna og her þeirra er hér. En að hefja hróp um skerðingu á fullveldinu, þegar hverndin fellur niður og herinn er fluttur á brott og við fáum yfirráð alls landsins, til þess þarf meira ímyndunarafl og brjóstheilindi en Íslendingar almennt hafa.

Um þá endemisræðu, sem Áki Jakobsson hélt, vil ég segja það eitt, að ég hygg, að ekki hafi það áður komið fyrir, hvorki hér né annars staðar, að einn ráðh. í ríkisstj. talaði þannig í garð forsrh. En þessi ráðh. er nú alltaf með sínu lagi. — Það hefur verið deilt á málsmæðferðina. Áki Jakobsson kvartar yfir því, að sósíalistar hafi ekki fengið að fylgjast með undirbúningi málsins. Sósíalistar höfðu margsinnis lýst yfir því, að þeir vilji ekki semja við Bandaríkin, heldur kæra þau. Það var því ástæðulaust og hefði verið óviðeigandi að hafa slíka menn með í viðræðunum.

Andstæðingarnir kvarta yfir því, að forsrh. hafi viðhaft ofbeldi, þukur og leynd í þessu máli. Mál þetta hefur verið undirbúið á svipaðan hátt og annars staðar tíðkast um utanríkismál. Sá ráðherra, sem með utanríkismál fer, undirbjó það með viðræðum við hinn aðilann. Þegar ráðh. hafði náð þeim árangri, sem hann taldi hægt að fá beztan, kallar hann saman Alb., en leggur málið áður fyrir ríkisstj. Um málið voru ákveðnar tvær umr. Fyrri umr. stóð yfir í tvo daga, og málinu var vísað til utanrnm. Það er alger misskilningur, að nokkurt ákvæði þingskapa hafi verið brotið, þau ákveða ekkert um, á hvaða stigi máls skuli leita álits utanrnm. N. og þingflokkarnir hafa haft málið til athugunar í tvær vikur. Og nú er útvarpað síðari umr. Ég held varla, að þeir menn geti verið heilir á sönsun, sem út af þessari málsmeðferð koma kveinandi og emjandi yfir því, að þukur, leynd og ofbeldi sé viðhaft af hálfu forsrh. í þessu máli.

Sósíalistar tala mjög um þjóðareiningu gegn frv. Það hefur ekki verið sparað, að ýmis félög hafa verið fengin til að gera samþykktir gegn málinu. En þær samþykktir eru ýmsar til orðnar með einkennilegum hætti. T. d. var boðað til fundar í verkamannafélagi í nágrenni Rvíkur til þess að mótmæla samningnum. Í félaginu eru um 700 manns. 25 menn mættu, og meiri hl. þeirra mótmælti. Og þannig hefur verið um flestar aðrar samþykktir. En ekki hefur verið sparað að birta þetta í útvarpinu sem vilja þjóðariunnar. Sjálfstæðismenn hafa haldið í Rvík þrjá fundi meðan umr. hafa staðið yfir um málið. Á öllum þessum fjölmennu fundum hefur ríkt alger eining um samningsfrv. og samþykkt meðmæli með því. En ég vil leyfa mér að spyrja: Hvað lifur undirskriftunum, sem sósíalistar stofnuðu til, undirskriftunum um að heimta þjóðaratkvæði? Það var gengið í hvert hús í bænum. Smölunin hefur staðið yfir í tvær vikur. Hvers vegna hefur árangurinn ekki enn verið leiddur í dagsins ljós? Er það vegna þess, að sósíalistar hafi orðið fyrir einhverjum vonbrigðum með árangurinn?

Um þjóðaratkvæðið vil ég segja það eitt: Ég tel sjálfsgætt, að engu ríki séu veittar hér herstöðvar án þjóðaratkvæðis. Þetta frv. felur engar herstöðvakvæðir í sér. Þess vegna er ástæðulaust að leita þjóðaratkvæðis. Ef það væri gert, væri með því ranglega gefið í skyn, að samningurinn fæli í sér herstöðvar.

Af þeim ástæðum, sem ég hef greint, greiði ég atkv. með þessari þáttill.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Háttvirtir hlustendur. — Ill var hin fyrsta ganga þessa máls, er það var undirbúið á bak við ráðh. Sósfl. og utanrnm., illa undirbúið og með lögbrotum, — en verst verður þó hin síðasta ganga þess, ef hv. þm. skal nú neitað um málfrelsi á þingi til þess að skila nál. og mæla með brtt. Mikils þykir nú við þurfa, ef þingskóp og þingreglur eru þannig brotnar. Ég mótmæli þessum aðferðum, svo sem ég þegar gerði í fundarbyrjun. Ég krefst málfrelsis fyrir þm. til þess að ræða þetta mál til þrautar. Nóg óhæfa er afgreiðsla þess samt, þótt ekki sé það þar að auki knúið fram í þinginu með brotum þingskapa og l.

Ef þetta samningsuppkast verður samþ. hér í dag, þá er það ofbeldið, sem ræður gerðum hæstv. Alp., — ofbeldi Bandaríkjahers á Íslandi, því að aðeins í krafti þræsetu hans hér í trássi við lög og rétt er hægt að skapa meiri hl. á þessu þingi fyrir þessu samningsuppkasti, og íslenzka þjóðin mun aldrei skoða sig siðferðislega bundna við samning, sem þannig er til kominn.

Herverndarsamningurinn 1941 var samþykktur af umboðslausri ríkisstjórn og umboðslausu þingi í hernumdu landi undir slíkum kringumstæðum, að einn hv. þm. Sjálfstfl., Sigurður E. Hlíðar, gerði þá grein fyrir afstöðu sinni með þessum orðum:

„Þó að ég sé „idealisti“ og vilji lifa í friði við allar þjóðir, neyðist ég líklega til að vera raunsæismaður í þessu máli og beygja af. Mun ekki verða komizt hjá að gera þennan samning við Bandaríkin, því að hnífurinn er á barka okkar. Þessi ríki hafa ráð okkar í hendi sér og geta bannað alla flutninga til landsins. Þau geta komið í veg fyrir það, að við getum flutt einn fiskugga úr landi, og stefnt þannig fjárhag okkar og lífi í hættu. Ég sé því ekki, að komizt verði hjá að samþykkja þetta, og mun því ekki greiða atkv. á móti þessu, þó að ég héldi í fyrstu, að ég mundi gera það, og getur meira að segja verið, að ég greiði beinlinis atkv. með málinu, þó að ég geri það nauðugur.“

Þannig mælti Sigurður E. Hlíðar árið 1941.

Nú hefur meira að segja þessi hverndarsamningur verið rofinn á oss, og í krafti þess samningsrofs á að knýja fram nýjan samning. Þjóðin hefur nú beitt öllu því áhrifavaldi, sem hún hefur nú eftir, fyrst hún lét blekkja sig við síðustu kosningar til þess að gera þá flokka, er nú vilja selja á leigu dulbúna herstöðvar, svo sterka sem raun ber vitni um. Þjóðin hefur mótmælt almennar og skarpar en nokkru sinni fyrr, mótmælt með öllum löglegum aðferðum, allt frá völdugum mótmælafundum til fyrsta allsherjarverkfallsins í Rvík. Hún hefur einbeitt þessum mótmælum á eitt: að þetta uppkast verði

ekki samþykkt, nema þjóðaratkvæðagreiðsla komi til.

Hæstv. forsrh. lýsti yfir því, að hann hefði ástæðu til að ætla, að hann hefði þjóðarvilja að baki sér í þessu máli, vegna þess að skipverjar á Súðinni væru með honum. Ef hæstv. forsrh. trúir þessu, hvers vegna vill hann þá ekki láta þjóðaratkvgr. skera úr? Fullyrðingar hjálpa ekki í þessu máli. Aðeins reynslan sjálf, reynslan í þjóðaratkvgr., getur skorið úr þessu. Vér skorum á hæstv. forsrh. að leggja þetta mál undir dóm þjóðarinnar.

Þjóðaratkvgr. er í stjkskr. vors unga lýðveldis eina atriðið, auk þjóðhöfðingjakjörsins, sem í lýðræðislegu tilliti skilur stjkskr. lýðveldisins Íslands frá stjkskr. konungsríkisins Íslands. Þjóðaratkvgr. er í stjkskr. lýðveldisins, jafnhliða kosningunum, viðurkennd sem æðsta form lýðræðisins, æðra en þingið sjálft. Stjkskr. gerir ráð fyrir því, að þingið geti verið í andstöðu við þjóðarvilja og skuli þá þingræðisformið víkja, en fullkomnara lýðræðisform þjóðaratkvgr. ráða. Forseta lýðveldisins er fengið það vald af þjóðinni að gæta þess réttar hennar gagnvart þinginu. Og því er hann hafður þjóðkjörinn, en ekki þingkjörinn. Og þess vegna er honum líka fengið það vald að geta neitað l. um staðfestingu með því að skjóta þeim undir þjóðardóm í þjóðaratkvgr., og skulu þau þá falla úr gildi, ef felld eru af þjóðinni.

Nú hefur forseti formlega séð máske ekki slíkt vald um þáttill., og tel ég þó efasamt, nema hann hafi það raunverulega samkv. stjkskr., en samningur sem þessi verður ekki fullgerr af Íslands hálfu með þáttill. einni saman, heldur þarf til þess l., t. d. um skattfrelsi ameríska starfslíðsins. Beiti forseti skirskotunarvaldi sínu um slík l., þá er hann í skýlausum rétti gagnvart stjkskr. l. um þetta skattfrelsi átti að bera fram á þingi samtímis þessu samningsuppkasti. Það er ekki gert. Slíkt er lögleysa. Er það máske gert til þess að hindra möguleikann á því, að forsetinn geti notað vald sitt til þjóðaratkvgr.?

Ég vil því vekja eftirtekt þeirra, sem nú mæla með samþykkt uppkastsins, á því, að með því taka þeir á sig skuldbindingu um lagasetningu, en þá lagasetningu er Alp. alls ekki einfært um. Ef þeir samþykkja að láta hæstv. ríkisstj. undirskrifa svona samning án slíkrar lagasetningar, eru þeir að skuldbinda íslenzka ríkið án þess að hafa lagalegt vald til þess. Fyrst eftir slíka lagasetningu og eftir að forseti hefur samþykkt hana eða þjóðardómur staðfest hana, ef forsetinn lætur þjóðaratkvgr. fara fram, þá væri lagalega hægt fyrir ráðh. að undirskrifa svona samning. Það er því lagalega séð ekki hægt að ganga frá samningi þessum nema forseti hafi haft tækifæri til þess að láta þjóðina dæma, ef hann vill. Og það er siðferðislega séð óhæfa af hv. Alp., eftir þau loford., sem þingflokkarnir gáfu í síðustu kosningum, að afgreiða þetta mál án þess að leggja það undir þjóðaratkvgr. Aðeins þeir, sem óttast lýðræðið, geta verið á móti þjóðaratkvgr. Aðeins þeir, sem vilja misnota þingræðið á móti þjóðinni, eftir að hafa komið sér inn á þingið með blekkjandi yfirlýsingu, aðeins slíkir geta verið á móti því að leggja þetta stórmál — mesta

hitamál, sem upp hefur komið á Íslandi í áratugi — undir dóm þjóðarinnar í þjóðaratkvgr. Þess vegna legg ég til, að þjóðaratkvgr. fari fram um samning þennan, ef hæstv. Alþ. ber ekki gæfu til að fella hann.

Hv. 10. landsk. þm., Bjarni Benediktsson, mót-mælti því, að Keflavíkurflugvöllurinn væri herstöð. Ég sýndi fram á það í nál. mínu, sem mér er meinað að gera grein fyrir, að „þessi samningur skapaði Bandaríkjunum tæknilega möguleika til árásar á meginland Evrópu, og hefur því gildi fyrir þau sem möguleg og dulbúin herstöð, hvenær sem þau kysu að hagnýta hann þannig“. Nú hefur Sjálfstfl. lýst yfir því, að hann sé andvígur herstöðvum hér á friðartímum. Í þeirri yfirlýsingu liggur, að hann sé ekki andvígur herstöðvum hér á ófriðartímum. Með ítökum Bandaríkjanna á Keflavíkurflugvöllum, er þau fengju með þessum samningi, hafa þau raunverulega herstöð tilbúna, ef þau vilja hefja ófrið. Og yfirlýsing Sjálfstfl. felur ekki í sér, að flokkurinn sé andvígur slíkri herstöð á ófriðartímum. M. ö. o., Bandaríkin fengju hér stöð, sem er orðin herstöð til árása á sömu mínútu sem þau vilja hefja ófrið, ef samningurinn þá enn er í gildi. Er það þetta, sem Sjálfstfl. vill og dylur undir loðnum yfirlýsingu sínum?

Þá minntist hv. 10. landsk. á, að skattfrelsi og tollfrelsi Bandaríkjamanna væri smáræði. Í álit hv. meiri hl. er gert ráð fyrir, að Bandaríkin geti t. d. falið flugfélagi þessi störf. Þá þýðir þetta ákvæði skattfrelsi fyrir slíkt amerískt auðfélag. Það er ekkert smáræði. Ísland ætti að gjalda varhuga við að opna þannig hlið sín fyrir ameríska dollaravaldinu.

Hv. 5. landsk., Stefán Jóh. Stefánsson, talaði hér af miklum fjálgleik um, hvílíkur lýðræðis-flokkur Alþfl. væri. Heyr á endemi! Alþfl. er eini flokkurinn á Íslandi, sem, þegar hann hefur ráðið yfir fjölmennustu samtakaheild íslenzkrar alþýðu, hefur afnumið lýðræðið í þeim samtökum, komið á algeru flokkseinræði í þeim og bannað öllum þeim að neyta kosningarréttar síns, sem voru á annarri skoðun en hann. Blað Alþfl. er eina blaðið á Íslandi, sem hefur heimtað heila flokka og blöð þeirra bönnuð og jafnvel unnið að því að fá slíku banni framengt með ihlutun erlends hervalds. Lýðræðisást hv. 5. landsk. þm. og virðing leiðtoga Alþfl. fyrir málfrælsi, meira að segja hans eigin manna, birtist nú í því að neita þeim hv. þm. Alþfl., sem eru andstæðir þessu samningsuppkasti, um málfrælsi í þinginu, neita þeim um möguleika til þess að ræða sínar cigin brtt. Svo talar foringi þessa flokks fullur helgisleppu um lýðræði og er á sama augnabliki að neita íslenzku þjóðinni um fyllsta lýðræði: þjóðaratkvgr. Slíkt tal er hræsní, þegar verkin eru í svo hrópanði mótsögu við orðin. Enda blóskrar nú eigi aðeins almennum fylgjendum Alþfl. framferðið, heldur meira að segja framþjóðendum hans og þm. Sigurbjörn Einarsson dósent, fjórði maðurinn á lista Alþfl., sagði nýlega í ræðu um afstöðu StJSt & Co. til þessa samnings: „Ég verð að segja fyrir mig, að ég hafði til annars ætlaft af þeim hv. þm., sem ég studdi til þingsetu, og miklu fleiri þm. raunar líka.“

Stefán Jóh. Stefánsson sagði, að þessi samningur væri í samræmi við vilja og hagsmuni Norðurlanda. Þetta er ósatt. Í einu af íhaldssamari blöðum Kaupmannahafnar er beinlínis sagt um þetta mál: „Mál þetta hefur ekki aðeins hina mestu þýðingu fyrir íslenzku þjóðina, heldur Norðurlöndin öll, þar sem samningsuppkastið er hið fyrsta af sinni tegund, sem fram hefur komið, og mun því vafalaust hafa viðtækar afleiðingar fyrir hin Norðurlöndin.“ Norrænu þjóðirnar óttast afleiðingarnar af þessum samningi og eru andvígur honum. Og ef einhver vafi er á afstöðu þeirra, hvi þá ekki að spyrja stjórnir þeirra áður? Einhvern tíma hefði Stefán Jóh. Stefánsson verið fús á að heyra álit t. d. Per Albin Hansons um svona mál. En hvi skal nú þegja, þegar mest liggur við? Er máské Svipjóð orðin of austren í augum þeirra, sem nú vilja draga hólma vorn í vestur?

Hæstv. samgmrh., Emil Jónsson, sagði, að Sósfl. vildi einangra landið. Því fer fjarri. Sósfl. hefur unnið að því, að Ísland fengi sem bezta samninga við hverja þá þjóð, sem vér höfum skipti við. Alþfl. hefði helzt ekki átt að minnast á sænska samninginn. Hann var sannarlega ekki fyrirmynd, eða hvi treystist hæstv. ríkisstj. ekki til þess aðsenda samningamennina aftur út til samninga við Svía næsta ár? Sósfl. vill vinna að vináttu Íslands við allar aðrar þjóðir. Hann álitur hins vegar hvorki vináttu né viðskiptasambönd við neina þjóð hefta málfrælsi sitt um stjórnendur hennar. Ef stjórnendur vinveittrar þjóðar fremja ódæði, þá eiga þeir, að okkar áliti, eins og Stephan G. sagði forðum:

„helga heimting á
um höfuðglæp sinn nið að fá.“

Hinu almenna kommúnistaniði þessara herra mun ég ekki svara frekar venju. En það gefur ef til vill nokkra hugmynd um tilgang þessara herra með samningi þessum, að hæstv. dómismrh. (FJ) lýsti yfir því við fyrri umr. þessa máls, að til átaka drægi milli hins volduga auðmannastórveldis Vesturheims og alþýðuríkjanna á meginlandi Evrópu, og kvað ekki seinna vænna, að Íslendingar tækju afstöðu. Slík túlkun þessa samnings er bein fjandskaparyfirlýsing gegn ríkjum á meginlandi Evrópu. Úlfshárin gægjast fram undan sauðargæru þessa samnings. En slík rök af hálfu fylgjenda samningsins benda beinlínis til þess, að þeir, sem þau nota, séu nú þegar í vitorði með þeim aðilum, sem kynnu að hugsa sér að misnota lendingarréttinn til skyndi-árása á Evrópu, er þeim þætti tími til kominn.

Hv. þm. Snæf., Gunnar Thoroddsen, talaði um, að bezt væri að setta ágreining með samningi, sem ef til vill leiðir til nýs ágreinings, — frekar en fara í gerðardóm eða kærú. Skilur hv. þm. ekki, að með þessu móti hvoru tveggja er fullveldi voru í hættu stofnað? Vér verðum ekki einráðir um það, sem gerist á íslenzkri grund, heldur eigum undir dóm erlendra aðila að sækja. Kúgunarskjalið Gamli sáttmáli varð líka réttindaskrá Íslands, af því að mennirnir, sem sömdu hann, gættu þess, þótt þeir væru að gefast upp, að áskilja sér og niðjum sínum þann rétt að vera lausir allra mála, ef konungur héldi

eigi trúnað við landsmenn. Því hafa þeir sleppt, er þetta uppkast skráðu.

Hv. 10. landsk. þm. talaði hér áðan um vináttu við Bandaríkin. Munið þið, hver skilaboð þórarinn Nefjólfsen flutti forðum daga? Hann kvað Ólaf konung vilja, að konungur og Íslendingar væru „hvorir annarra vinir til allra góðra hluta“, og svo sagði hann: „Það fylgir kveðju-sending konungs, að hann vill beiðast í vingjöf af Norðlendingum, að þeir gefi honum útsker, er liggur fyrir Eyjafirði og menn kalla Grimsey.“ Og Guðmundur ríki svaraði: „Fúss er ég til vináttu við Ólaf konung, og ætla ég mér það miklu meira til gagns en útsker það, er hann beiðist til.“ Svona var líka talað um vináttu þá. Og vér höfum verið stoltir af því í 9 aldir, að einn þjóðskörungur vor og alþýða öll skuli hafa skilið, hvers konar vinarboð var boðið. Það er þá hvort tveggja, að vér eigum nú engan slíkan skörung á þingi sem þá, og svo hitt, að alþýðu lands er meinað að ráða í þessu máli, ef fulltrúar sjálfrar söguþjóðarinnar, nýfrjálsir úr 7 alda kúgun, samþykkja það uppkast, sem hér liggur fyrir. En Íslands óhamingju verður þá allt að vopni, ef fyrsta þingið, sem íslenskt lýðveldi hefur kjórið, ber ekki einu sinni gæfu til þess að leyfa þjóðinni að dæma um afdrifaríkasta stórmálið, sem fyrir þingið hefur komið um langan aldur.

Hæstv. menntmrh. hefur þegar lýst yfir því fyrir hönd Sósfl., að verði þetta samningsuppkast samþ. af samstarfsflokki hans í ríkisstj., þá sé grundvöllur stjórnarsamstarfsins rofinn — og það af þeim. Ef þetta uppkast verður samþykkt, mun því Sósfl. krefjast þess, að stj. segi af sér, þing verði rofið og nýjar kosningar látnar fara fram, svo að þjóðin fái sjálf tækifæri til þess að skapa sér meiri hl. hér á þingi, sem vill standa vörð um sjálfstæði og fullveldi þjóðarinnar og halda áfram nýsköpunarstefnunni í atvinnulífinu. Ef eigi verður orðið við þeirri kröfu vorri, krefjumst vér þess, að þessi ríkisstj. öll segi af sér og Alþ. fái tækifæri til þess að mynda nýja stj. Sósfl. er ekki að hlaupast á brott frá ábyrgð á því að stjórna þessu landi, með því að reyna að knýja nú fram lausnarbeiðni þessarar stj. Sósfl. mun þvert á móti stuðla að því af ýtrasta meitti að mynda nýja ríkisstj., er standi vörð um heill og hag þjóðarinnar og haldi nýsköpunarstarfinu áfram, röt-tækar og betur en fyrr. Verði eigi heldur orðið við þeirri kröfu vorri, að ríkisstj. beiðist öll lausnar, þá munu ráðh. Sósfl. biðjast lausnar.

Sósfl. hefur nú gert allt, sem í hans valdi stendur, til þess að hindra samþykkt þessa samnings. Ef allt um þrýtur og þessi samningur nú verður samþykktur, svo þokkalega sem til þess samþykkis er stofnað, og þjóðinni meinað að fella hann í þjóðaratkvgr., þá skorar Sósfl. á þjóðina að láta þann helga eld réttlátrar reiði, er nú brennur í hjörtum hennar yfir þeim aðförum, sem nú eru hafðar í frammi — ekki kulna, heldur taka upp markvissa baráttu gegn frekari ágengni gagnvart þjóð vorri með það fyrir augum að hrinda þessum smánarsamningi af höndum vorum, þegar þjóðin fær næst tækifæri til að dæma. Forfeður vorir töldu ekki eftir sér að

berjast í 700 ár fyrir að ná fullu frelsi lands vors eftir að Gamli sáttmáli var gerr. Íslendingar! Vér skulum ekki telja eftir oss, ef vér biðum ósigur í dag, að berjast í 5 ár til þess að hindra frekari ágang á land vort og fella þennan samning úr gildi.

Félags- og dómsmrh. (Finnur Jónsson): Í þessum umr. hefur komið fram ráðningin á því, hvers vegna kommúnistar eru á móti útvarpsumr. um þetta mál. Ráðningin á þeirri gátu kemur fram í „rökum“ þeirra gegn samningnum. Skammir þeirra og fúkyrði gegn samningnum eru sem sé ekki líkleg til þess að laða menn að málstað þeirra, og auðveldara er að blekkja þjóðina, ef engar útvarpsumr. eru hafðar um málið.

Hv. 2. þm. Reykv. taldi það furðulegt, að utanrmm. skyldi ekki hafa leitað álits þeirra Ólafs Lárussonar og Einaris Ólafs Sveinssonar á samningnum. Hann gat sjálfur spurt um álit þeirra. Af hverju kom hann ekki með það? Ef til vill hefur hann ekki fengið það eins og hann vildi. Sami hv. þm. taldi það og furðulegt, að ekki væri lagt fram frv. um breyt. á skattgreiðslum útlendinga. Áttu þær að byggjast á því, sem ekki var húði að samþykkja? Enn fremur talaði þessi hv. þm. um lýðræðið í verkalýðssamtökunum, er Alþfl. réð þar, og eins og það er nú, og taldi það stórum hafa aukizt. En þeir, sem hafa húði við lýðræði Alþfl. og hið svokallaða lýðræði kommúnista nú, geta svarað þessum hv. þm. Mjög víða, þar sem kommúnistar ráða í verkalýðsfélögum, eru kosningar framkvæmdar með ofbeldi og svikum. Þetta er kunnugt, og menn utan af landi geta borið þessu vitni.

Sami hv. þm. taldi þennan samning nauðungs-samning, sem Bandaríkin neyddu upp á okkur. Þetta er staðleysa. Við alþm., sem samþykkja viljum þennan samning, gerum það af fúsum vilja, af því að við teljum samninginn okkur hagkvæman. Enn segir þessi hv. þm., að fyrir liggir undirskriftir um það bil 8000 kjósenda, sem krefjist þjóðaratkvæðis um málið. Þær undirskriftir eru alls ekki fyrir hendi. Það liggja fyrir undirskriftir ýmissa manna, sem alls ekki hafa kosningarrétt. Þrátt fyrir svívirðingar, árásir og róg um uppkastið, bæði í blóðum og á mannfundum, hefur aðeins fimmti hluti Reykvíkinga skrifað undir kröfuna um þjóðaratkvæði. Djúpar rætur hefur krafan um þjóðaratkvæði ekki átt hjá þjóðinni. Kommúnistar vildu ekki útvarpsumr., af því að þeir vildu blekkja þjóðina, því að auðveldara er að blekkja fólk án málflutnings frá öllum hliðum. Hingað hafa komið allmargar samþykktir um mótmæli gegn uppkastinu, en í mörgum tilfellum vissu menn alls ekki, hvað þeir voru að skrifa undir.

Fjarstæða er að halda því fram, að hér sé um herstöðvasamning að ræða. Ástæðurnar gegn samningnum eru aðallega tvenns konar. Í fyrsta lagi óttinn um þjóðernið og í öðru lagi óttinn um yfirráðin yfir flugvellinum. Við höfum haft tugi þúsunda af útlendingum í landinu og höfum ekki glatað þjóðerni voru, heldur hefur það þvert á móti eflzt og stælt. Hér eru nú í landinu í atvinnu um 3000 útlendingar. Engum dettur í hug, að þjóðerninu stafi hættu af þeim. Hér á

að leyfa 500—600 Bandaríkjamönnum að hafa dvöl á Keflavíkurflugvelli undir íslenskri lögsögu og suður á flugvellið. Það stafar minni hættu af fimm til sex hundruð Bandaríkjamönnum á einum stað heldur en af þeim 3000 útlendingum, sem hér eru í atvinnu, dreifðir um allt landið. Ötinn um þjóðernið er því ástæðulaus. Hvað viðvikur yfirráðum yfir flugvellið, þá fáum við samkv. samningnum full yfirráð yfir honum.

Hér liggja fyrir þrenns konar brtt., en í raun og veru skiptast menn aðeins í tvo flokka: Þá, sem vilja semja við Bandaríkin, og þá, sem vilja ekki semja við Bandaríkin. Í utanrnm. var hv. 2. þm. Reykv. sá eini, sem lagði til, að uppkastið að samningnum yrði felld. Kommúnistar eru sem sé þeir einu, sem enga samninga vilja við Bandaríkin og vilja ekki leyfa þeim umferðarrétt á Keflavíkurflugvellið til þess að geta uppfyllt hernámsskyldur sínar í Þýskalandi. Ef Bandaríkin eru ákveðin í því að brjóta samninginn og beita ofbeldi, þurfa þau engan samning til þess. En með andstöðu sinni gegn samningsuppkastinu sýna kommúnistar, að þeir telja Bandaríkin ekki samningshæf. Till. Framsfl. eru erfiðar í framkvæmd. Samkv. þeim tækjum við rekstur flugvallarins að okkur að nafninu til og á okkar ábyrgð. Ef slys eða aðrar misfellur á rekstri flugvallarins kæmu fyrir, væri hægt að skella skuldinni á okkur, en eins og gert er ráð fyrir í samningsuppkastinu, getum við snúið okkur til alþjóðadómstóls, ef kvartað er yfir rekstri flugvallarins og aðgerðum á honum. Eru því brtt. Framsfl. sít til bóta.

Viðvikjandi þjóðaratkv. vil ég taka fram eftirfarandi: Forsrh. sneri sér til meðráðh. sinna og óskaði, að ríkisstj. reyndi að ráða farsælegra fram úr innanríkisvandamálunum, sérstakar ráðstafanir þarf að gera vegna sjávarútvegsins, og fé vantar í ýmiss konar framkvæmdir, og mörg verkefni eru óleyst. Forsrh. sneri sér því til meðráðh. sinna og óskaði eftir lausn þessara mála. En ráðh. kommúnista neituðu að ræða þessi innanríkisvandamál fyrr en flugvallarsamningsmálið væri til lykta leitt. En þjóðaratkvæði er raunar ástæðulaust, þar eð hér er ekki um neitt réttindaafsal að ræða, heldur fá Íslendingar nú full og óskoruð umráð yfir öllu landi sínu. Ef til þjóðaratkvæðis hefði verið gengið, hefði öllum tilraunum til úrlausnar á vandamálunum innanlands verið slegið á frest.

Menn skiptast í flokka um þetta mál. Meiri hl. vill vináttu við aðrar þjóðir og lausn innanríkisvandamála. Og ég tel, að andstaðan gegn uppkastinu byggist að nokkru leyti á vanmati á íslensku þjóðerni og andstöðuafli okkar. Ef okkur er sýnt ofbeldi, stöndum við alltaf sem einn maður, nema þá þeir, sem í öllum málum trúa á forustu og umsjá annarrar þjóðar.

Eysteinn Jónsson: Það má mikið vera, ef mörgum verður ekki um þessar mundir hugsað til þess, þegar síðast var rætt um pólitik í útvarpið. Það eru nú ekki nema rúmir 3 mánuðir síðan. Við það tækifæri tók hæstv. forsrh. sig til og hóf að nefna hv. 2. þm. Reykv. herra Einar, en herra Einar lét það í móti koma af sinni hendi.

að hæstv. núv. forsrh. væri slíkur afreksmaður ásamt núv. hæstv. menntmrh., að heill og velferð landsins ylti á því, að þeim ekki sinnaðist svo, að samstarf þeirra biði hnekki af. Við sama tækifæri og um sömu mundir var þjóðin upplýst um það, hve náð, innilegt, drengilegt og þjóðhollt stjórnarsamstarfið væri. Þetta var nú sagt þá.

Nú á hinum síðustu og verstu tímum hafa skeð atburðir, sem sýna mönnum nokkuð aðra hlið þessara mála. Það er nú komið í ljós, að tæplega hafa þessir hv. ræðumenn og stjórnendur verið búnir að sleppa orðinu, þegar hæstv. forsrh. hóf að semja við umboðsmenn annarrar þjóðar um eitt vandasamasta og viðkvæmasta utauríkismál landsins á bak við ríkisstj. og án vitundar hennar. Og það er á allra vitorði, enda upplýst af blöðum hæstv. forsrh., að þær afsakanir eru hafðar fyrir þessari framkomu ráðh., að hann hafi orðið að gera þetta, vegna þess að í ríkisstj. hafi verið og séu menn, sem ekki sé til þess trúandi að fjalla um því lík vandamál. Þegar svo hæstv. forsrh. hafði lokið samningum á bak við ríkisstj., utanrnm. og að ég nú ekki tali um framsóknarmenn, sem voru svo miklu óþjóðhollari en kommúnistar, að þeir vildu ekki eiga þátt í að stjórna landinu á þann hátt, sem gert hefur verið undanfarið, þegar ráðh. hafði lokið samningum á þennan hátt og lagði þá fyrir ríkisstj. og Alþ. sem gerðan hlut, — þá fór fram allsherjar endurskoðun á þeim vitnisburðum, sem mönnum höfðu verið gefnir. Tvö aðalmálöggn hæstv. ríkisstj. hafa haft forustuna. Hinir þjóðhollu drengskaparmenn í ríkisstj. eru í einu vefangi orðnir að ótindum landráðamönnum, Júdösum og mútuþegum, og hallar ekki mjög á um vitnisburðina hjá flokksblöðum ráðherranna. Sá er helzt munurinn, að í stjórnarherbúðum sósíalista er því slegið föstu, að samstarfsmenn þeirra séu nú að drýgja landráð, en í hinum hluta stjórnarherbúðanna er fullyrt, að kommúnistar séu hvenær sem er reiðubúnir til þess að drýgja landráð, ef þeir ná í réttan enda. Þá heldur aðalmálgagn Sjálfstfl. því blákalit fram, að samstarfsmenn forsrh. í ríkisstj. hafi efnt til uppþots gegn honum og fleiri þm. Sjálfstfl. í því skyni, að líkamlegu ofbeldi yrði beitt. En hér í þessum umr. stimplar hæstv. atvnrh. starfsbróður sinn réttan og sléttan samsærismann, og eru það þó eins og gælur samanborið við annað, sem menn eiga nú að venjast. Það er ömurleg mynd af óheilindum og litlum drengskap í samstarfi, sem landsmenn hafa nú daglega fyrir augum. Ef til vill kemur einhverjum þetta á óvart, sem trúað hefur skrumi og fagurgala stjórnarliðsins um stjórnarhættina og heilindin, en þeir munu vera margir, sem nú sjá glögg, að það, sem menn hafa nú fyrir augum, er ekki svo fjarri því að vera rétt mynd af því, hvernig stjórnarhúsið hefur litið út að innan allan þann tíma, sem það hefur staðið, þótt reynt hafi verið að bera það gyllingu utan.

Það er ekki von á góðu, þegar illa er í pottinn búið. Það er augljóst, að málefni það, sem hér er nú til umræðu, hefur galdið þess, en ekki notið, hvernig ástatt var um stjórnarhættina, og það hefur einnig galdið þeirrar lífsreglu, sem

hæstv. ríkisstj. hefur farið eftir og í því var fólgin að útiloka stjórnarandstöðuna frá öllum áhrifum á þjóðmál. „Útrýmum þeim pólitískt“ — „þeir hafa valið það að vera utangarðs“ — þetta voru kjörorðin.

Það var komið vel á veg með að leggja utanrnm. niður. Hver samningurinn gerður af öðrum án þess að bera hann undir hana, t. d. flugvallarsamningurinn við Breta. Kommúnistar létu sér þetta vel líka — þangað til nú.

„Það voru tveir flokkar, sem treystu mér — það var nóg að tala við þá,“ sagði hæstv. forsrl. við fyrri umr. þessa máls, og þessi orð sýna, hvernig komið var viðhorfi utanrrh., þegar vandann bar að.

En var þessi hæstv. ráðh. búinn að gleyma því, að hann var utanrrh. íslenzku þjóðarinnar, en ekki tveggja flokka, og var hann búinn að gleyma því, að hann og málöggn hans hafa áður og innan um þetta tal haldið því fram, að utanríkismálin ættu að vera sameiginlegt viðfangsefni allra flokka og hafin yfir flokkadeilur um önnur mál? Afleiðing þess stjórnmálaöngþveitis, sem hér hefur raunverulega ríkt undir forustu þessarar hæstv. ríkisstj., ef forustu skyldi kalla, er m. a. sú, að hæstv. utanrrh. mætir hér á Alþ. með samning, sem hann hefur gert bak við ríkisstj., utanrnm. og Alþ., en hann hefur fyrir fram bak við tjöldin bundið meiri hl. þm. til þess að samþykkja óbreyttan. Og þetta hefur verið tilkynnt gagnaðila í samningunum, eftir því sem ráða má af málgagni hæstv. utanrrh., Morgunblaðinu.

Hæstv. ráðh. tilkynnti um leið og málið kom fyrir, að samningum væri lokið. Lengra yrði ekki komið, það yrði að samþykkja þetta eða fella eins og það legi fyrir. Þessi vinnubrögð hæstv. ráðh. hafa vakið undrun og andúð og orðið öllum til ógagns, nema þeim heittrúarmönnum í liði kommúnista, sem ekkert samkomulag vilja við Bandaríkjamenn, enda hafa þeir ekki sett sig úr færi, heldur notað sér þetta út í æsar.

Hæstv. ráðh. bar skylda til þess að ráðfæra sig við utanrnm. og Alþ. áður en nokkuð var fastmælt bundið við gagnaðilann, til þess að eðlileg gagnrýni gæti átt sér stað í tíma og tillit orðið til hennar tekið, eftir því sem málefni stóðu til. Enn fremur var þetta nauðsynlegt til þess að ýrðustu tilraunir yrðu gerðar í þá átt, að sem flestir af þeim meginþorra þjóðarinnar, sem vill semja við Bandaríkjamenn um nauðsynleg flugréttindi vegna hersetu þeirra í Þýskalandi, gætu staðið saman. En eins og þetta hefur allt að borið, er því líkast, sem verið sé að gera allt, sem unnt er, af hendi íslenzkra stjórnarvalda, til þess að sundra þeim, sem saman þyrftu og ættu að geta staðið um slíka samningagerð af Íslands hálfu, hvað sem að öðru leyti er að segja um viðhorfið í landsmálum.

Samningsuppkast það, sem hæstv. ráðh. lagði fyrir Alþ., hefur sætt mikilli gagnrýni. Málefni eins og þetta er þannig vaxið, að það getur tapast verið flokksmál í nokkrum flokki, en það er óhætt að fullyrða fyrir munn framsóknarmanna, að þeir telji eðlilegt, að samið sé við Bandaríki Norður-Ameríku um sérstök afnot af Keflavíkurlugvællinum í sambandi við ferðalög þeirra til

og frá Þýskalandi. Framsóknarmenn eru ekki meðal þeirra, sem telja ófært að semja við Bandaríkjamenn vegna þess, að þeir séu fullir ofbeldishneigðar og kúgunaranda og visastir til þess að svíkja hvern samning og misnota. Framsóknarmenn líta þveröfugt á, telja eðlilegt að semja um þessi mál og treysta Bandaríkjaþjóðinni til þess að halda samninga, en gera sér samt ljóst, að það er vandasamt að ganga frá samstarfi um þau. Kemur fleira en eitt til: Rótgróin tortryggni Íslendinga á erlendri starfsemi í landinu, og er hún spröttin af sögulegri rót, en stafar ekki af andúð á öðrum þjóðum, allra sízt Bandaríkjaþjóðinni. Enn fremur kemur hér til, og það veldur mestum vandanum, að Íslendingar hafa ekki möguleika til að halda uppi þeirri flugvallastarfsemi, sem þörf er á, til þess að fullnægja umferðabörf Bandaríkjanna á næstunni. Vegna þess, að Framsfl. telur rétt að semja, en telur málið vandasamt, þá hefur hann látið það verða sitt starf á Alþ. og utan þess að vinna að breyt. á samningi þeim, sem fyrir var lagður, til þess að hann gæti orðið þannig, að Bandaríkjamenn fengu það, sem þeir þyrftu á að halda, en Íslendingar hefðu það vald á framkvæmd málsins, sem viðunandi væri. Flokkurinn hefur lagt fram till. um þetta, sem sýna, hvernig hann telur eðlilegast, að þessu verði fyrir komið. En áður en ég vik að því, mun ég minnast nokkuð á það, sem fyrir liggur nú að öðru leyti í málinu.

Baráttu sú fyrir breyt. á samningnum, sem háð hefur verið af ýmsum, hefur alls ekki verið unnin fyrir gýg, þótt ekki hafi náðst jafnlangt og æskilegt væri í því efni. En hér hefur verið óhægt um vik, þar sem búið var að lofa gagnaðila ákveðnum úrslitum, eins og áður er að vikið. Meðal brtt. frá meiri hl. utanrnm., sem eru árangur af hálf mánaðar starfi, má nefna, að 3. gr., þar sem farið er inn á þá braut að semja við Bandaríkin um það, hvaða flugvélar annarra þjóða hefðu lendingarrétt, er samkv. þeim felld niður. Ákvæðið um það, að íslenzka stj. og sú bandaríska setji sameiginlegar reglur um rekstur flugvallarins, er felld niður, en í stað þess sett, að íslenzka stj. geri þetta, en hafi samráð við Bandaríkjastjórn. Þessar breyt. eru þó ekki það, sem aðalmáli skiptir, heldur sú, sem fjallar um afskipti íslenzkra yfirvalda af framkvæmdum og starfsemi þeirri, sem heimiluð er samkv. 5. gr. samningsins.

Þegar samningurinn var lagður fyrir, hafði hann inni að halda ákvæði um það, að Bandaríkjamönnum væri heimilt að halda uppi á Keflavíkurlugvællinum þeirri starfsemi, sem kynni að vera nauðsynleg vegna hersetu þeirra í Þýskalandi. Í samningnum var ekkert ákvæði um það, að íslenzk yfirvöld hefðu nokkuð um það að segja, hversu viðtæk þessi starfsemi yrði í framkvæmd, né hvaða framkvæmdir væru gerðar samkv. þessu ákvæði. Nú liggur fyrir brtt. frá meiri hl. utanrnm., sem ákveður, að úrslitavaldið um það, hve starfsemi þessi skuli vera viðtæk og hverjar framkvæmdir skuli gera á flugvællinum, verði í höndum Íslendinga. Með hálf mánaðar baráttu hefur tekið að fá til leiðar komið slíkom breyt. á samningsuppkastinu, sem hæstv.

utanrrh. sagði, að væri síðasta orðið, og það þrátt fyrir þá sjálfheldu, sem búið var að koma málinu í.

Það vita allir, að ætlun hæstv. utanrrh. var að keyra málið fram óbreytt á tveimur dögum, og að þær breyt., sem meiri hl. leggur til, eru beinn ávöxtur þeirrar gagnrýni, sem beint hefur verið að samningnum af hendi þeirra, sem vilja semja, en gátu ekki fellt sig við það, sem fyrir lá. Blöð hæstv. ráðh. og nánustu fylgismenn hans hafa nú tekið þann undarlega kost, vist í því skyni að halda skildi fyrir ráðh., sem hafði sagt heldur mikið á fyrra stigi málsins, að þessi trygging fyrir því, að Íslendingar hefðu um það að segja í framtíðinni, hve viðtæk starfsemi Bandaríkjamanna verður á flugvellinum, hafi frá öndverðu verið í samningnum og að breytingar væru yfirleitt orðabreytingar. Það er vorkunn, þótt hlutaðeigendur vilji bjarga skinni hæstv. ráðh., en er það nú ekki til of mikils ætlazt, að menn trúu því, að samningurinn, eins og hann yrði að samþykktum brtt. meiri hl. utanrmn., þótt ekki sé nú dýpra í árinni tekið, sé hinn sami og uppkast hæstv. forsrh., sem átti að sýna það, sem lengst varð komizt og játa varð eða neita. Ég veit vel, hvaða skoðun hv. talsmenn uppkastsins, eins og það var fyrir lagt, hafa um þetta inn á sér, þótt öðru sé flikað.

Þegar lítið er á það, sem gerzt hefur í málinu, þá verður vafalaust mörgum til þess hugsað, hver niðurstaðan hefði getað orðið, ef öðruvísi hefði verið á því haldið og sjónarmið þeirra, sem vilja góða sambúð við Bandaríkin og eðlileg samskipti, en ekki voru til samninganna kvaddir, hefðu komið til, áður en málið var komið of langt.

Brtt. þær, sem fyrir liggja frá meiri hl., eru til verulegra bóta frá mínu sjónarmiði, en ég vil leggja áherzlu á það, að mér sýnist sú leið eðlilegust og tryggilegust, sem fulltrúar framsóknarmanna í utanrmn. hafa lagt fram í flokksins nafni og hv. þm. Str. hefur rökstutt. Þar er gert ráð fyrir því, að Bandaríkjamenn fái afnotarétt þann, sem þeim er nauðsynlegur, að Íslendingar reki völlinn sjálfir þannig, að þessi umferð geti átt sér stað, en Bandaríkjamenn borgi kostnað þann, sem af þessum ráðstöfunum þeirra vegna leiðir. Því er borið við af hv. frsm. meiri hl., að það þýði ekki að samþykkja þetta, af því að það sé vitað, að á þetta verði ekki fallizt af gagnaðila. Málið hefur legið þannig fyrir, að upp á þetta hefur ekki verið boðið af Alp., og því ekki fullprófað, hvort samningur ekki gætu tekið á þessum grundvelli, ef meiri hl. Alp. væri á þessari skoðun. En það tel ég alveg vist, og byggj þar á þeim undirteknum, sem þessar till. okkar hafa fengið, að samningur á þeim grundvelli væri fleiri Íslendingum að skapi en sá, sem hér liggur fyrir, og eins þótt breyt. yrðu gerðar á uppkastinu, svo sem til stendur. Ég vil því beina því til hv. þm. að endurskoða hug sinn o.; samþykkja brtt. framsóknarmanna. Ég fæ ekki betur séð en að það hlýti að leiða til framhaldssamninga við Bandaríkjamenn á grundvelli, sem væri Íslendingum betur að skapi en annað, sem fyrir liggur, og fullnægði Bandaríkjamönnum. Ég vil benda mönnum á, að verði hin leiðin tekin

að láta málið koma til fullnaðarúrslita nú með því að fella till. framsóknarmanna, sem þýðir framhaldssamninga, og úrslitaatkvgr. látn fara fram um samninginn, þá getur það leitt til þess, að úrslit málsins gefi villandi mynd af viðhorfi Alp. í utanríkismálum, og hjá slíku væri gott að geta komizt. En hvernig sem þessu máli lyktar nú, þá skulum við vona, að meðferð þess af hendi utanríkismálastjórnarinnar verði mönnum svo til varnaðar, að þannig verði aldrei framar haldið á viðkvæmu utanríkismáli af hendi íslenzkra stjórnarvalda.

Að lokum vil ég minnst örfáum orðum á hið pólitíska ástand. Mikið hefur verið spurt um það undanfarna daga, hvaða pólitískar afleiðingar afgreiðsla þessa máls mundi hafa. Nú hafa menn fengið svar. Út af þessu máli segjast sósíalistar ætla úr ríkisstj. Það er nú svo. Þeir segja nú, að það sé af þessu. En því er ekki að leynd, að margir eru þeirrar skoðunar, að leysist stjórnin upp, þá sé hin raunverulega ástæða það upplausnarástand í fjárhags- og atvinnumálum, sem nú er búið að stofna til og verður ekki lengur með nokkru móti dulið, en minna hefur verið rætt undanfarnar vikur, vegna þess hve það mál, sem við nú ræðum, hefur gripið hugi manna. Telja margir, að ef stj. hefði ekki séð sig að þrotum komna og engin sköpuð ráð séð út úr öngþveitinu, hefði verið gætilegar farið með sprengiefnið í stjórnarhúsinu og minna borið í mannlysingar stjórnarblaðanna síðustu dagana og nú við umr. En hver sem hin raunverulega ástæða er, þá sýnist svo, sem stj. muni nú leysast upp, og mér þykir ólíklegt, að það verði þjóðarsorg út af því.

Sígfús Sigurhjártarson: Herra forseti. — Ég vildi vita, hvort hæstv. forseti ætlar að varna þm. þess að mæla með þeim brtt., sem þeir flytja. Slík ákvörðun á sér enga stoð í þingsköpum og er fordæmalaus. Sú gr., er um þetta vitnar, er 35. gr. og hljóðar svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Framsögumaður meiri og minni hluta nefndar, svo og flutningsmaður máls, en eigi nema einn, þótt fleiri flytji, mega við hverja umræðu um mál tala þrisvar. Ef tveir eða fleiri eru flutningsmenn, skal sá, er fyrstur stendur á skjalinu, teljast framsögumaður, nema annar sé tilnefndur. Aðrir mega ekki tala oftar en tvisvar. Þó er jafnan heimilt að gera stutta athugasemd um atkvæðagreiðslu, um gæzlu þingskapa og til þess að bera af sér sakir.“

Þessu ákvæði er ekki fullnægt, ef ekki á að gefa þm. rétt til að mæla fyrir brtt., sem þeir flytja. Og ég verð að segja það, að ef ljúka á þessum umr. með ofbeldi, hallast lítið á um upphaf málsins og endi, hvort tveggja eru ofbeldisverk. — Ég mun svo mæla með minni till., nema forseti beiti valdi. (Forseti: Úrskurðurinn byggist á þingsköpum og þingvenjum). Úrskurðurinn byggist hvorki á þingsköpum né þingvenjum. Ég hef hér tálkað skoðun alls þorra þm., en eins og ég sagði áðan, málið er hafið og endað með ofbeldi, og úrskurður þessi byggist á því, að ekki þykir henta, að þm. geri grein fyrir skoðunum sínum.

ATKVGR.

Rökst. dagskráin á þskj. 47 felld með 38:12 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu
já: EOL, GÞG, HV, HermG, KTh, LJós, SigfS, SG, StgrA, ÁkJ, ÁS, BrB.

nei: EE, EmJ, FJ, GÞ, GJ, GSv, GÍG, GTh, HÁ, HB, HelgJ, HermJ, IngJ, EystJ, JóhH, JJós, JS, JJ, JörB, LJóh, ÓTh, PÞ, PM, PO, SB, SEH, SK, SÁÓ, SkG, StJSt, StgrSt, ÞÞ, ÁÁ, BSt, BÁ, BBen, BK, JPálm.

PZ, BG greiddi ekki atkv.

1 þm. gerði grein fyrir atkv. sínu á þessa leið:

Hermann Jónasson: Með tilvísun til þeirrar brtt., sem við hv. þm. Mýr. (BÁ) höfum lagt fram á þskj. 40 og ég vil, að komi til atkv., greiði ég atkv. gegn þessari rökst. dagskrá.

Brtt. 40 felld með 27:24 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EOL, GÞG, HÁ, HV, HelgJ, HermG, HermJ, EystJ, JörB, KTh, LJós, PZ, PÞ, SigfS, SG, SkG, StgrA, StgrSt, ÁkJ, ÁS, BSt, BÁ, BK, BrB.

nei: EE, EmJ, FJ, GÞ, GJ, GSv, GÍG, GTh, HB, IngJ, JóhH, JJós, JS, JJ, LJóh, ÓTh, PM, PO, SB, SEH, SK, SÁÓ, StJSt, ÞÞ, ÁÁ, BBen, JPálm.

BG greiddi ekki atkv.

6 þm. gerðu svofellda grein fyrir atkv. sínu:

Einar Olgeirsson: Með því að samþykkt þessarar brtt. hefði það í för með sér, að Alþingi fengi málið aftur til meðferðar, greiði ég atkv. með henni.

Jónas Jónsson: Þar sem samþykkt þessarar brtt. mundi hindra, að samningar tækjust, get ég ekki sagt já. Hæstv. flugmálaráðh. hefur sagt, að hér yrði að vera alþjóðaflugvöllur. Það hlýtur að vera Keflavíkurflugvöllurinn. Hæstv. menntmrh. hefur búið svo að einum reyndasta skólastjóra hér í bæ, að hann verður að vera búsettur austur í Árnessýslu í vetur vegna fátæktar eingöngu. Af þessum ástæðum öllum hlýt ég að vera á móti þessari brtt. og segi nei.

Katrín Thoroddsen: Með tilvísun til fyrirvara hv. 2. þm. Reykv. segi ég já.

Lúðvík Jósefsson: Ég segi já með tilvísun til aths. hv. 2. þm. Reykv.

Steingrímur Aðalsteinsson: Ég greiði atkv. með till. af sömu ástæðum og hv. 2. þm. Reykv.

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Með tilvísun til grg. hv. 2. þm. Reykv. segi ég já.

Brtt. 42 felld með 27:24 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EOL, GÞG, HÁ, HV, HelgJ, HermG, HermJ, EystJ, JörB, KTh, LJós, PZ, PÞ, SigfS, SG, SkG, StgrA, StgrSt, ÁkJ, ÁS, BSt, BÁ, BK, BrB.

nei: EE, EmJ, FJ, GÞ, GJ, GSv, GÍG, GTh, HB, IngJ, JóhH, JJós, JS, JJ, LJóh, ÓTh, PM, PO,

SB, SEH, SK, SÁÓ, StJSt, ÞÞ, ÁÁ, BBen, JPálm.

BG greiddi ekki atkv.

4 þm. gerðu svofellda grein fyrir atkv. sínu:

Einar Olgeirsson: Þar sem samþykkt þessarar brtt. mundi þýða, að samningar yrðu teknir upp af nýju, segi ég já.

Katrín Thoroddsen: Með tilvísun til aths. hv. 2. þm. Reykv. segi ég já.

Steingrímur Aðalsteinsson: Með tilvísun til aths. hv. 2. þm. Reykv. segi ég já.

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Ég vísa til aths. hv. 2. þm. Reykv. og segi já.

Forseti (JPálm): Næst kemur til atkv. brtt. meiri hl. utánrnm. á þskj. 38.

Einar Olgeirsson: Ég vildi fá að vita, hvort samningurinn verður borinn undir atkv. á eftir, ef þessi brtt. verður samþ. Á ekki að bera vatill. mína á þskj. 45 upp, eftir að búið er að greiða atkv. um samninginn, ef hann verður samþ.?

Forseti (JPálm): Brtt. og vatill. verða bornar upp fyrst og síðan samningurinn í heild.

Brtt. 38 samþ. með 39:1 atkv.

— 45 felld með 27:24 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: BK, BrB, EOL, GÞG, HÁ, HV, HelgJ, HermG, HermJ, EystJ, JörB, KTh, LJós, PZ, PÞ, SigfS, SG, SkG, StgrA, StgrSt, ÁkJ, ÁS, BSt, BÁ.

nei: EE, EmJ, FJ, GÞ, GJ, GSv, GÍG, GTh, HB, IngJ, JóhH, JJós, JS, JJ, LJóh, ÓTh, PM, PO, SB, SEH, SK, SÁÓ, StJSt, ÞÞ, ÁÁ, BBen, JPálm.

BG greiddi ekki atkv.

Till., svo breytt, samþ. með 32:19 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EmJ, FJ, GÞ, GJ, GSv, GÍG, GTh, HÁ, HB, IngJ, EystJ, JóhH, JJós, JS, JJ, JörB, LJóh, ÓTh, PM, PO, SB, SEH, SK, SÁÓ, StJSt, StgrSt, ÞÞ, ÁÁ, BBen, BK, EE, JPálm.

nei: GÞG, HV, HelgJ, HermG, HermJ, KTh, LJós, PZ, PÞ, SigfS, SG, SkG, StgrA, ÁkJ, ÁS, BSt, BÁ, BrB, EOL.

BG greiddi ekki atkv.

1 þm. gerði svofellda grein fyrir atkv. sínu:

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. — Enda þótt samningur sá, er hér liggur fyrir, hafi tekið verulegum breyt. til bóta frá því, er hann var fyrst sýndur okkur þm. og okkur sagt, að engum „stafkrók“ í honum mætti breyta, og enda þótt ég telji þær breyt., er náðst hafa á honum, svo verulegar, að hægt væri að samþykkja samninginn, ef vissa væri fyrir því, að honum yrði framfylgt og hann túlkaður af hálfu okkar Íslendinga af Íslending, sem fyrst og fremst væri Íslendingur og bæri hag lands og þjóðar ofar öllu öðru, en þessu er nú ekki til að dreifa, að minnsta kosti nú um næstu mánuðina. Í sæti utanrrh.

situr nú maður, sem er 50% útlendingur, og reynsla er fyrir því, að hann hefur 90% hugsunarhátt útlendingsins. Þegar það á að fá slíkum manni samninginn til framkvæmda, þá þarf hann — eða þyrfti — að vera svo skýr, að engan stafkrók mætti skilja öðruvísi en á einn veg, því að ella á maður víst, að hann verði skilinn eins og Bandaríkjamönnum kemur bezt. Til þess að fá samninginn slíkum manni í hendur, þykir mér hann ekki nægilega skýr og segi því nei.

Till. afgr. sem ályktun Alþingis (A. 49).

Á sama fundi, utan dagskrár, mælti

Menntmrh. (Brynjólfur Bjarnason): Úrslit kosninganna 30. júní 1946 sýndu ótvírætt þetta tvennt:

Í fyrsta lagi: Næstum allir þeir þm., sem nú sitja á þingi, voru kosnir í trausti þess, að þeir stæðu á móti öllum tilmaelum erlendra ríkja um hernaðarleg friðindi hér á landi.

Í öðru lagi: Yfirgnæfandi meiri hluti þjóðarinnar lýsti fylgi sínu með þeirri stefnu, sem mörkuð var með samningi hinna þriggja flokka,

sem nú fara með stjórn, og ríkisstj. hefur fylgt í höfuðdráttum allt til þessa.

Alþ. hefur nú farið inn á leiðir, sem eru í algerri andstöðu við þá stefnu, sem sigraði með þjóðinni í kosningunum. Hernaðarleg réttindi hafa verið látin af hendi við Bandaríkin og grundvöllur stjórnarsamstarfsins þar með rofinn. Fyrir því gerir Sósfl. þá kröfu til hæstv. forsrh., að hann leggi til við forseta Íslands, að þing verði rofið og efnt til nýrra kosninga. Þar sem Sósfl. hefur lýst yfir því, að grundvöllur stjórnarsamstarfsins sé ekki lengur til og ráðh. hans muni því ekki lengur sitja í þessari stjórn, mun hann nú rita hæstv. forsrh. bréf og óska þess, að hann biðjist lausnar fyrir ráðuneytið.

Forsrh. (Ólafur Thors): Hæstv. menntmrh. hefur nú lýst yfir því, að ráðh. Sósfl. muni ekki lengur sitja í núv. ríkisstj. Enda þótt hann færi fyrir þeirri ákvörðun rök, sem ég get ekki fallizt á, raskar það að sjálfsögðu ekki ákvörðun Sósfl.

Hæstv. ráðh. skýrir jafnframt frá því, að Sósfl. muni tilkynna mér þetta bréflega. Mun ég að sjálfsögðu taka það bréf til athugunar tafarlaust, er mér berst það, en síðan taka mínar ákvarðanir.

Þingsályktunartillaga ekki útrædd.

Brottför Bandaríkjahers af Íslandi.

Á 6. fundi í Sp., 19. sept., var útbýtt:

Till. til þál. um brottför Bandaríkjahers af Íslandi (A. 13).

Till. var aldrei tekin á dagskrá.

Fyrirspurnir.

1. Dýrtíðarráðstafanir.

Á 3. fundi í Sp., 23. júlí, var útbýtt frá Ed.:
Fyrirspurn til ríkisstj. um framkvæmd l. nr.
58 frá 3. marz 1945 [Dýrtíðarráðstafanir] (A. 7).

Á 2. fundi í Ed., 24. sept., var fyrirspurnin tek-
in til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 12 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 26. sept., sendi forseti Ed.
landbrh. fyrirspurnina og beiddist jafnframt
vitneskju um, hvenær ráðh. teldi sig reiðubúinn
að svara.

Við bréfi þessu barst aldrei svar, og var fyrir-
spurnin ekki á dagskrá tekin framár.

2. Niðurgreiðsla á verði landbúnaðarafurða.

Á 7. fundi í Sp., 20. sept., var útbýtt frá Ed.:
Fyrirspurn til ríkisstj. viðvíkjandi niður-
greiðslu á verði landbúnaðarafurða (A. 19).

Á 3. fundi í Ed., 26. sept., var fyrirspurnin tek-
in til meðferðar, hvort leyfð skyldi.
Fyrirspurnin leyfð með 12 shlj. atkv.

Með bréfi, dags. 26. sept., sendi forseti Ed.
landbrh. fyrirspurnina og beiddist jafnframt
vitneskju um, hvenær ráðh. teldi sig reiðubúinn
að svara.

Við bréfi þessu barst aldrei svar, og var fyrir-
spurnin ekki á dagskrá tekin framár. En á 10.
fundu í Ed., 3. okt., utan dagskrár, mælti

Páll Zóphóníasson: Herra forseti. — Ég vildi
gjarnan benda hæstv. atvinnu- og landbúnaðar-
ráðherra á það, að almenningur er mjög í vafa
um það, hvort nú verði greitt niður kjöt eða ekki.
Ég geri ráð fyrir, að hann liti svo á, að eftir 1. gr.
l. um áhrif kjötverðs á framfærsluvisitölu, frá
17. apríl 1946, verði kjötið að ganga enn inn í

framfærsluvisitöluna á kr. 6.50, og verði því að
greiðast niður með kr. 5.35, en mér er kunnugt um
það af tali við menn og eftir því, sem mér hefur
verið sagt í kjötverzlunum, að kjötsalan er minni
en verið hefur, og það er af því, að almenningur
veit ekki um þetta. Ég lit svo á, að skyldugt sé
að greiða niður kjötið með kr. 5.35, en vildi spyrja
að því, hvernig stendur á, að þetta er ekki til-
kynnt. Ég skal ekki fara út í þetta meira. Mjólkin
er greidd niður um 22 aura, og það er gert
þannig, að það er auglýst falskt verð, sem menn
borga, og til þess að þetta sé hægt vantar heimild.

Ég vildi, að eitthvað væri sagt um þessa niður-
greiðslu á kjötinu, svo hið háa verð dragi ekki
lengur úr sölu þess. Salan í fyrra haust var a. m.
k. $\frac{1}{2}$ — $\frac{1}{4}$ minni en verið hafði undanfarið, af
því hve kjötverðið var lengi í óvissu, og það
litur út fyrir, að þetta endurtaki sig í haust, af
því að almenningur veit ekki, hvernig verðið er
eða verður, og það tel ég ráðherrans skuld. Allir
vita, að því minna, sem selst í sláturtíðinni, því
meira þarf að flytja úr landinu. Ég vildi því óska
þess, að hæstv. atvrmh. sæi sér fært að auglýsa
þetta sem fyrst.

Fjmrh. (Pétur Magnússon): Þessi aths. gefur
ekki tilefni til mikilla andsvara. Ræðumaður
svaraði þessu í rauninni sjálfur. Hann veit, að
það er lagaskylda að taka kjötið inn á kr. 6.50
og því lagaskylda að greiða það niður um kr.
5.35. Hitt er það, að þetta fyrirkomulag á kjöt-
sölinni hefur reynzt illa, og það er mál, sem
þarf að athuga, að koma nýju skipulagi á niður-
greiðsluna. En það hefur reynzt erfitt núna að fá
menn til þess að ræða um það. Það er ekki rétt
að tala um vanrækslu af minni hálfu í sambandi
við þetta, og hef ég ekki talið mig hafa heimild
til þess að gera neitt frekara í því. Ég sá í dag-
blöðunum, að allt væri í óvissu um þetta, af því
menn vissu ekki, að það væri lagaskylda að borga
kjötið niður, og þó að ég telji, að menn eigi að
vita, hvaða lög gilda í landinu, hef ég hugsað mér
að biðja dagblöðin að geta þess í fréttadálki, að
kjötið væri greitt niður eins og á síðasta ári.

Hitt er rétt, að niðurgreiðsla mjólkur síðan 15.
sept. hefur ekki stuðning í l., en stj. verður, ef
hægt er að skapa sér heimild til þess, að borga
mjólkina niður.

Önnur mál.

I. Þingfrestun og setning þings af nýju.

Á 5. fundi í Sp., 25. júlí, er samþ. hafði verið þál. um frestun á fundum Alþingis, mælti

forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. — Með því að Alþ. hefur nú samþ. till. mína á þskj. 10 með þeirri brtt., er ég hef flutt við hana, skal ég leyfa mér að lesa upp forsetabréf um frestun á fundum Alþ., sem mér hefur borizt:

„Forseti Íslands gerir kunnugt,

að ég að tilskildu samþykki Alþingis veiti forsætisráðherra umboð til þess að fresta fundum Alþingis, 65. löggjafarþings, frá 25. júlí 1946, enda verði þingið kvatt til framhaldsfunda eigi síðar en 28. september 1946.

Ritað í Reykjavík, 23. júlí 1946.

Sveinn Björnsson.“

Samkvæmt þessu er þá Alþingi frestað.

Ég vil þakka hæstv. forseta og hv. þingmönnum samstarfið á þessum fyrri áfanga þingsins og vænti þess, að við megum allir heilir hittast við framhald þess í haust.

Forseti (JPálm): Ég vil leyfa mér, úr því að þingi er frestað, að óska þeim hv. þm., sem utan bæjar búa, góðrar heimferðar, en öllum hv. þm. góðs gengis. — Hæstv. forsrh. þakka ég hlýleg ummæli í minn garð og þingsins og óska honum og hæstv. ríkisstj. allra heilla.

Forsrh. (Ólafur Thors): Ég vil þakka hæstv. forseta árnaðaróskir hans og góða fundarstjórn og óska honum góðrar heimferðar.

Á 6. fundi í Sp., 19. sept., mælti

forsrh. (Ólafur Thors): Herra forseti. — Ég hef hér í höndum bréf forseta Íslands, sem ég nú skal lesa. Það hljóðar svo:

„Forseti Íslands gerir kunnugt:

Ég hef ákveðið samkvæmt tillögu forsætisráðherra, að Alþingi skuli koma saman til framhaldsfunda fimmtudaginn 19. september 1946. kl. 14.

Ritað í Reykjavík, 14. september 1946.

Sveinn Björnsson.

(L. S.)

Ólafur Thors.

Forsetabréf um, að Alþingi skuli koma saman til framhaldsfunda.“

Samkvæmt þessu bréfi kemur Alþingi þá saman í dag til framhaldsfunda og tekur til starfa af nýju.

Forseti (JPálm): Samkvæmt þessum boðskap hæstv. forseta Íslands hefjast nú fundir Alþingis aftur.

Leyfi ég mér að bjóða alla hv. þm. velkomna til þingstarfa.

Að fundarlokum, er fram hafði farið rannsókn kjörbréfs varamanns 1. þm. S.-M., mælti

forseti (JPálm): Það mun vanta allmarga hv. þm. til þings, og vitað er, að þrír eru erlendis, hv. þm. V.-Ísf., hv. 2. þm. Eyf. og svo hv. 4. þm. Reykv., en fyrir hann er mættur varamaður, sem ekki er ákveðið, hvort mæti áfram á fundum þingsins. Einnig vil ég geta þess, að hv. þm. N.-Ísf. hefur tilkynnt, að hann gæti ekki mætt strax, en væntanlega kemur hann á næstu dögum.

Fyrir þessum fundi liggur þá ekki fleira. En hæstv. ríkisstjórn hefur óskað eftir, að hér yrði á eftir lokaður þingfundur.

II. Minning látinna manna.

Á 9. fundi í Nd., 1. okt., áður en gengið væri til dagskrár, mælti

forseti (BG): Áður en fundarstörf hefjast, vil ég minnst nokkrum orðum nýlátins fyrrv. þingmanns og gagnmerks manns, Guðmundar Hannessonar prófessors, sem andaðist hér í bænum í nótt, áttæður að aldri. Hann var 1. þm. Húnavetninga á þingunum 1914 og 1915 og átti þá sæti í neðri deild.

Guðmundur Hannesson fæddist 9. sept. 1866 að Guðlaugsstöðum í Blöndudal, sonur Hannesar bónda þar Guðmundssonar alþm. á Guðlaugsstöðum Arnljótssonar og konu hans Halldóru Jónsdóttur bónda á Hvassahrauni á Vatnsleysuströnd Jónssonar. Hann útskrifaðist úr lærða skólanum í Rvík 1887 og lauk læknaprófi í Kaupmannahafnarháskóla 1894. Á sama ári var hann settur héraðslæknir í Skagafirði og gegndi því embætti í tæp tvö ár, en þá var hann settur og skömmu síðar skipaður héraðslæknir í Eyjafirði. Í því embætti var hann í 11 ár, til 1907, en þá var hann

skipaður héraðslæknir í Reykjavík og jafnframt kennari við læknaskólann. Þegar Háskóli Íslands var stofnaður 1911, var hann skipaður þar prófessor og hafði það embætti á hendi til 1936. Jafnframt því embætti gegndi hann og um skeið embætti landlæknis. Af öðrum stöfum, sem honum voru falin í almenningssþarfir, má nefna, að hann var yfirskoðunarmaður landsreikninganna 1914—1915 og í skipulagsnefnd um 20 ára skeið, frá því er sú nefnd var sett á stofn samkvæmt lögum, er hann var frumkvöðull að, um skipulag kaupþúna og sjávarþorpa.

Guðmundur Hannesson var hér frumherji og forustumaður á mörgum sviðum. Hann var frábær læknir og síðar læknakennari, einn hinna þriggja húnvetnsku Guðmunda, sem sköruðu fram úr í þeim efnum og tóku heilbrigðismál landsins allt öðrum tókum en verið hafði. Um þau mál ritaði Guðmundur bæði bækur og fjölmargar ritgerðir og bæklinga til fræðslu og vakningar. En hann einskorðaði sig ekki við fræðigrein sína. Hann lét fjölmörg önnur þjóðmál til sín taka og sparaði hvorki tíma né vinnu til þess að koma skoðunum sínum á framferi. Eins og getið hefur verið, átti hann frumkvæði að lagasetningu um skipulag bæja, ritaði bók um þau mál, og um húsagerð ritaði hann margt og mikið, síðast sögu húsagerðar á Íslandi, sem út kom 1943. Mannfræðirannsóknir og mannamælingar hóf hann hér fyrstur manna og ritaði um niðurstöður sínar í því efni bók á þýzku 1925. Fyrir starfsemi hans á þessu sviði sæmði Háskóli Íslands hann doktorsnafnbót 1941. Um stjórnmál hugsaði hann og skrifaði margt. Minnisstæðast verður þjóðinni í þeim greinum rit hans frá 1906, „Í afturelding“, sem markaði skýrt takmarkið, að landið yrði með öllu sjálfstætt ríki og að stefna bæri að fullum skilnaði við Dani.

Guðmundur Hannesson var maður óvenju fjölmenntaður, sílesandi og sistarfandi alla ævi. Þjóðin mun lengi minnst og njóta atorku og eljusemi þessa gáfaða og nikilhæfa manns og hinna margþettu brautryðjandastarfa hans.

Ég vil biðja hv. deildarmenn að votta minningu hans virðingu sína með því að rísa út sætum. — [Allir dm. risu úr sætum.]

Á 12. fundi í Sp., 7. okt., mælti

forseti (JPálm): Í nótt andaðist hér í bænum Jósef Björnsson, fyrrum skólastjóri á Hólum, nær 87 ára að aldri.

Jósef Jón Björnsson fæddist 26. nóv. 1859 á Torfustöðum fremri í Miðfirði, sonur Björns Björnssonar, bónda þar, og konu hans, Ingibjargar Hallsdóttur, bónda á Vatnshorni í Haukadal, Hallssonar. Hann útskrifaðist úr búnaðarháskólanum í Stend í Noregi 1879 og stundaði eftir það um hrið verklegt búnaðarnám í Danmörku, kom heim 1880 og stjórnaði á næstu árum jarðabótavinnu í Skagafirði. Þegar bændaskólinn á Hólum var settur á stofn 1882, varð Jósef skólastjóri hans og gegndi því starfi í 6 ár í það sinn. Á skólastjórnarárum sínum, veturinn 1885—1886, gekk hann í búnaðarháskólann í Kaupmannahöfn og tók þar próf í ýmsum bú-

fræðigreinum eftir vetrarlangt nám. Á árunum 1888—1896 var hann bóndi á Bjarnastöðum og Ásgeirsbrekkunni, en tók þá aftur við skólastjórn á Hólum og hafði hana á hendi í næstu 6 ár, þar til Sigurður Sigurðsson tók við skólanum, en eftir það var hann kennari við skólann allt til ársins 1934. Jafnframt kennarastarfinu rak hann bú á Vatnsleysu í Viðvíkursveit árin 1902—1922 og bjó þar einnig um hrið eftir að hann lét af kennslustörfum. Hann var þm. Skagafirðinga á árunum 1908—1916 og sat á sex þingum. Fjölmörg önnur trúnaðarstörf hafði hann á hendi í almenningssþarfir. Skal hér aðeins nefnt, að hann var skipaður formaður mþn. í launamálum 1914, og kosinn í velferðarn. 1915, átti sæti í yfirséðum. Skagafjarðarsýslu um 20 ára skeið og var á tímabili hreppstjóri, hreppsnefndaroddiviti og formaður búnaðarfélags í sveit sinni.

Jósef Björnsson var frábær maður að gáfum og starfsþreki. Eftir hann liggur mikið og fjölþætt ævistarf og þá fyrst og fremst á sviði íslenskra búnaðarmála og búnaðarfræða. Saga hans frá tvítugsaldri er líka samvinnuð sögu íslensks landbúnaðar á sama tíma. Hans mestu áhrif til þrifa og þróunar eru tengd við skólastjórn hans og kennslu í elzta búnaðarskóla landsins um meira en hálfrar aldar skeið. Fjöldi manna víðsvegar um land á honum mikið að þakka, en mest hinir mörgu lærisveinar hans og svo nánasta skyldulið.

Á Alþingi starfaði hann fyrst og fremst að búnaðarmálum og beitti sér fyrir samtökum bænda og búnaðarvina innan Alþ., enda fylgdi hann alla ævi sérhverju því máli, er til heilla horfði fyrir landbúnaðinn, þó að áhugamál hans væri aukin fræðsla í búnaðarvísindum. Jafnframt kennslu sinni samdi hann einnig nokkrar kennslubækur í búnaðarfræðum svo og fjölda greina í blöð og tímarit.

Jósef var hið mesta þrúðmenni í framkomu og viðbúð, alúðlegur, glaðlyndur og fyndinn, glöggur á menn og málefni og hinn mesti fræðasjór. Munu fáir eða engir hafa staðið honum framar að þekkingu í búnaðarfræðum um langan tíma.

Ég bið háttvirta alþingismenn að heiðra minningu þessa merka manns með því að rísa úr sætum. — [Allir þm. risu úr sætum.]

III. Aldarminning Björns Jónssonar.

Á 13. fundi í Sp., 8. okt., mælti

forseti (JPálm): Áður en þingstörf hefjast í dag, hinn 8. október, vil ég minnst þess, að þennan dag fyrir 100 árum fæddist einn hinna mestu þjóðmálaskörunga, sem þetta land hefur átt, Björn Jónsson, ritstjóri og ráðherra.

Það er ekki ætlun mín að rekja hér lífsferil hans. Hann er öllum þingheimi kunnur. Um áratugi naut íslensk þjóð fráberrar ritsnilldar hans og einbeitni í frelsisbaráttu hennar, og hann átti mikinn þátt í lausn þeirri, sem fengin er í þeim málum. Hann var einn þeirra góðu

Íslendinga, sem ruddu brautina að markinu, þó að alllangt væri á leiðarenda, meðan hans naut við. Engum, sem sá hann, duldust, að þar fór garpur mikill, höfðingi og fyrirlíði. Hann átti, sem margir líkir, fjölda vina og fylgismanna, en jafnframt harðskeytta andstæðinga. Yfir þær erjur fyrnist á löngum tíma, en afrekin verða minnisstæð, og „merkið stendur, þótt maðurinn falli“.

Ég vil biðja hv. þingmenn að votta minningu þessa stórbrotna manns virðingu sína með því að rísa úr sætum. — [Þingheimur reis úr sætum.]

IV. Rannsókn kjörbréfa.

Á 6. fundi í Sp., 19. sept., mælti

forseti (JPálm): Mér hefur borizt frá hæstv. forseta Nd. svo hljóðandi bréf:

„Reykjavík, 19. september 1946.

Frá 1. þm. Sunnmýlinga, Ingvari Pálmasyni, barst mér í dag svo látandi símskeyti:

„Get ekki sökum lasleika mætt fundum Alþingis svo stöddu. Óska varamaður minn taki sæti fyrst um sinn.“

Þetta er yður, herra forseti, hér með tilkynnt, með ósk um, að rannsókn kjörbréfs varamanns, Eysteins Jónssonar, verði lätin fram fara á fundi sameinaðs þings í dag.

Barði Guðmundsson.

Forseti sameinaðs þings.“

Samkvæmt þessu ber á þessum fundi að rannsaka kjörbréf varamanns hv. 1. þm. S-M., og vil ég leyfa mér að fresta fundi í 10 mínútur, meðan kjörbréfanefnd rannsakar kjörbréfið, en kjörbréfanefnd skipa Ásgeir Ásgeirsson, Hermann Jónasson, Sigurður Guðnason, Þorsteinn Þorsteinsson og Lárus Jóhannesson. Ef Alþfl. vildi tilnefna mann í n. í stað Ásgeirs Ásgeirssonar, sem ekki er viðstaddur, getur það gengið.

Fundi var frestað meðan á rannsókn kjörbréfs stóð. Að henni lokinni var fundi fram haldið.

Frsm. (Þorsteinn Þorsteinsson): Herra forseti. — Kjörbréfan. hefur komið saman til að athuga kjörbréf Eysteins Jónssonar sem varamanns 1. þm. S-M., Ingvars Pálmasonar. Kjörbréfan. hefur ekkert að athuga við kjörbréfið og var sammála um að leggja til, að það væri samþ. og að Eysteinn Jónsson tæki sæti á Alþ. í forföllum Ingvars Pálmasonar sem 1. þm. S-M.

ATKVGR.

Kjörbréfið samþ. með 38 shlj. atkv.

Forseti (JPálm): Tekur Eysteinn Jónsson þá sæti á þinginu sem varamaður 1. þm. S-M., og býð ég hann velkominn.

Á 9. fundi í Sp., 24. sept., var tekin til meðferðar rannsókn kjörbréfs Gylfa Þ. Gíslasonar, 4. þm. Reykv., er nýkominn var til þings.

Frsm. (Þorsteinn Þorsteinsson): Herra forseti. — Kjörbréfanefnd hefur athugað kjörbréf 4. þm. Reykv., Gylfa Þ. Gíslasonar, og hefur ekkert við kjörbréfið að athuga. N. er öll sammála um að leggja til við hv. Alþingi, að það samþykki kjörbréfið og greiði því atkvæði, og mælum við eindregið með því, að kjörbréfið verði tekið gilt.

ATKVGR.

Till. um að kjörbréfið yrði tekið gilt samþ. með 37 shlj. atkv.

Forseti (JPálm): Þessi hv. þm., sem ekki hefur setið á þingi fyrr, undirskrifar nú eiðstaf sinn gagnvart stjkskr. — [Hinn nýi þm. undirritaði drengskaparheit um að halda stjórnarskrána.]

Hv. 4. þm. Reykv. hefur undirskrifað eiðstaf sinn, og leyfi ég mér að bjóða hann velkominn til starfs og sömuleiðis þá aðra þm., sem nú eru nýkomnir til þingsetu.

V. Kosningar.

1. Menntamálaráð.

Á 13. fundi í Sp., 8. okt., var tekin til meðferðar kosning menntamálaráðs, fimm manna, til loka yfirstandandi kjörtímabils, að viðhafðri hlutfallskosningu, samkv. 1. gr. 1. nr. 7 12. apríl 1928, um menntamálaráð Íslands.

Fram komu fjórir listar, er á voru samtals jafnmörg nöfn og menn skyldi kjósa. Kosning fór því fram án atkvgr. og lýsti forseti yfir, að rétt væru kjörnir:

Valtýr Stefánsson ritstjóri (A),
Pálmi Hannesson rektor (B),
Magnús Kjartansson stud. mag. (C),
Vilhjálmur Þ. Gíslason skólastjóri (A),
Barði Guðmundsson þjóðskjalavörður (D).

2. Landskjörstjórn.

Á sama fundi var tekin til meðferðar kosning landskjörstjórnar, fimm manna og jafnmargra varamanna, að viðhafðri hlutfallskosningu, samkv. 8. gr. 1. nr. 80 7. sept. 1942, um kosningar til Alþingis.

Við kosningu aðalmanna og varamanna, hvora um sig, komu fram fjórir listar, og voru á þeim samtals nöfn jafnmargra manna og kjósa skyldi. Samkv. því lýsti forseti yfir, að kosnir væru án atkvgr.:

Aðalmenn:

Jón Ásbjörnsson hæstaréttardómari (A),
Bergur Jónsson sakadómari (B),
Ragnar Ólafsson hæstaréttarlögmaður (C),
Þorsteinn Þorsteinsson hagstofustjóri (A),
Vilmundur Jónsson landlæknir (D).

Varamenn:

Eggert Claessen hæstaréttarlögmaður (A),
Sigtryggur Klemenzson stjórnarráðsfr. (B),
Steinþór Guðmundsson kennari (C),
Einar B. Guðmundsson hæstaréttarlögm. (A),
Einar Arnalds borgardómari (D).

Kosningar. — Starfsmenn þingsins.

3. Útvarpsráð.

Á sama fundi var tekin á dagskrá kosning útvarpsráðs, fimm manna og jafnmargra varamanna, til næsta þings eftir almennar alþingiskosningar, að viðhafðri hlutfallskosningu, samkv. l. nr. 25 18. marz 1943.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 14. fundi í Sp., 9. okt., var kosningin tekin til meðferðar.

Við kosningu aðalmanna og varamanna, hvora um sig, komu fram fjórir listar, og voru við báðar kosningar á listunum jafnmörg nöfn og menn skyldi kjósa. Samkv. því lýsti forseti yfir, að kosnir væru án atkvgr.:

Aðalmenn:

Magnús Jónsson prófessor (D),
Ólafur Jóhannesson lögfræðingur (B),
Jakob Benediktsson magister (C),
Páll Steingrímsson fyrrv. ritstjóri (D),
Stefán Pétursson ritstjóri (A).

Varamenn:

Sigurður Bjarnason alþm. (D),
Þórarinn Þórarinnsson ritstjóri (B),
Kristinn E. Andrésson ritstjóri (C),
Jóhann Hafstein alþm. (D),
Guðjón Guðjónsson skólastjóri (A).

4. Þingvallanefnd.

Á 13. fundi í Sp., 8. okt., var tekin á dagskrá kosning Þingvallanefndar, þriggja alþingismanna, til loka næsta þings eftir nýafstaðnar kosningar, að viðhafðri hlutfallskosningu, samkv. 5. gr. l. nr. 59 7. maí 1928, um friðun Þingvalla.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 14. fundi í Sp., 9. okt., var kosningin tekin til meðferðar.

Fram komu fjórir listar. Á A-lista var Stefán Jóh. Stefánsson forstjóri, á B-lista Hermann Jónasson hæstaréttarlögmaður, á C-lista Brynjólfur Bjarnason menntmrh., á D-lista Sigurður Kristjánsson forstjóri. — A-listi hlaut 14 atkv., B-listi 12 atkv., C-listi 10 atkv., D-listi 13 atkv. — Samkv. því hlutu kosningu.

Stefán Jóh. Stefánsson,
Sigurður Kristjánsson,
Hermann Jónasson.

VI. Starfsmenn þingsins.

Þessir voru ráðnir starfsmenn þingsins 22. júlí fram að þinghléi:

Skrifstofustörf.

Sigríður Bjarklind.

Lestrarsalgæzla.

Petrína Jónsdóttir, Guðrún Egilson.

Innanþingsskriftir.

Helgi Tryggvason, Haraldur Matthiasson, Ólafur Siggeirsson, Auðbjörg Tryggvadóttir, Sigríður

ur Bjarnar, Róbert Bjarnason, Björn Franzson, Ragna Þorvarðsdóttir.

Dyra- og pallavarzla.

Jakob Jónsson (yfirvörður), Ólafur Þorvalds-son, Guðmundur Davíðsson, Einar Blandon, Jón Hjartarson, Þórður Jónsson, Einar Ólafsson.

Þingsveinsstörf.

Sigurður Örn Steingrímsson, Grétar Haraldsson, Árni Jónsson, Ragnar Björnsson, Guðmundur Guðjónsson.

Símarvarzla.

Ingibjörg Pétursdóttir, Halldóra B. Björnsson, Þorlákur Haldorsen.

Fatagæzla.

Vigdís Torfadóttir, Sigríður Sigurðardóttir, Kristín Ingileifsdóttir.

Á forsetafundi 19. sept., eftir þinghlé, voru þessir starfsmenn ráðnir:

Skrifstofan og prófarkalestur.

Sigríður Bjarklind, Snæbjörn Jóhannsson, Halla Briem.

Skjalavarzla og afgreiðsla.

Andrés Eyjólfsson.

Lestrarsalgæzla.

Petrína Jónsdóttir, Guðrún Egilson.

Innanþingsskriftir.

Ólafur Tryggvason, Helgi Tryggvason, Haraldur Matthiasson, Ólafur Siggeirsson, Róbert Bjarnason, Auðbjörg Tryggvadóttir, Björn Svanbergsson, Ólafur Jónsson, Sigríður Bjarnar, Emil Björnsson, Rannveig Þorsteinsdóttir, Már Jóhannsson, Þórir Danielsson, Gísli Jónsson, Björn Baldursson, Halldór Ó. Jónsson.

Dyra- og pallavarzla.

Jakob Jónsson (yfirvörður), Ólafur Þorvalds-son, Sigvaldi Indriðason, Guðmundur Davíðsson, Einar Blandon, Jón Hjartarson, Páll Stefánsson, Þórður Jónsson, Einar Ólafsson.

Þingsveinsstörf.

Gunnar Helgi Valdimarsson, Atli Sigurjónsson (lét af starfi eftir örfáa daga; í hans stað var ráðinn 1. okt.: Rafn Franklín Olgeirsson), Halldór Aðalsteinsson, Guðmundur Guðjónsson, Tryggvi Hjörvar.

Símarvarzla.

Ingibjörg Pétursdóttir, Halldóra B. Björnsson, Þorlákur Haldorsen.

Fatagæzla.

Vigdís Torfadóttir, Kristín Ingileifsdóttir, Sigríður Sigurðardóttir.

Þingfréttamaður í útvarpi.

Helgi Hjörvar.

VII. Starfslok deilda.

a. Í efri deild.

Á 15. fundi í Ed., 9. okt., að lokinni dagskrá, mælti

forseti (StgrA): Þar sem þetta er síðasti fundur þessarar hv. deildar á þessu þingi, vil ég láta þess getið, að ég mun ásamt skrifara staðfesta þær fundargerðir, sem ekki hefur unnizt tími til að ganga frá, og skoða ég það samþ., ef enginn mælir því í gegn.

Ég þakka hv. deildarmönnum vinsamlegt og gott samstarf og þrýðilega framkomu í minn garð og óska þeim árs og friðar í framtíðinni.

Jóhann Jónsson: Ég held ég mæli fyrir munn allra deildarmanna, er ég þakka hæstv. forseta góða, réttláta og röggsama fundarstjórn og óska honum allra heilla og velfarnaðar. — [Dm. tóku undir með því að rísa úr sætum.]

Forseti (StgrA): Ég þakka hv. þm. Vestm. vinsamleg orð í minn garð og deildarmönnum öllum mér sýndan sóma og endurtek árnaðaróskir mínar þeim til handa.

b. Í neðri deild.

Á 14. fundi í Nd., s. d., að lokinni dagskrá, mælti

forseti (BG): Þessi verður síðastur fundur deildarinnar á þessu þingi. Ég mun, svo sem venja er til, undirskrifa þessa síðustu fundargerð ásamt skrifara, og tel ég það samþ., fyrst ekki koma fram andmæli.

Ég þakka hv. deildarmönnum góða og að mestu leyti ánægjulega samvinnu á liðnu þingi og árna þeim allra heilla.

Pétur Ottesen: Ég vil af hálfu þdm. þakka hæstv. forseta lipra og ágæta fundarstjórn og þrýðilega framkomu og óska honum alls velfarnaðar. — [Deildarmenn risu úr sætum.]

Forseti (BG): Ég þakka hv. þm. Borgf. vinsamleg viðurkennningarorð og hlýlegar óskir og hv. þdm. undirtektir þeirra. — Segi ég svo þessum síðasta fundi deildarinnar slitið.

VIII. Þinglausnir.

Á 14. fundi í Sp., 9. okt., að lokinni dagskrá, mælti

forseti (JPálm): Þá er eiginlegum störfum þessa þings lokið, því að á síðasta fundinum, sem settur verður eftir fáar mínútur, munu eingöngu fara fram þinglausnir. Skal ég leyfa mér að leita leyfis hæstv. ríkisstj. og samþykkis þingsins til þess að bregða að þessu sinni út af fyrir mælum þingskapa um að útvarpa þinglausnum.

ATKVGR.

Afbrigðin leyfð og samþ. með 34 shlj. atkv.

Forseti (JPálm): Þá skal ég taka það fram, að í önnum síðustu daga hefur ekki unnizt tími til að innfæra í gerðabók nokkrar fundargerðir. Mun ég annast staðfestingu þeirra ásamt skrifara og lit svo á, að þingið fallist á það, ef enginn mælir því í gegn.

Ég vil svo þakka hv. þingmönnum og hæstv. ríkisstjórn gott samstarf á þessu þingi og óska þeim heilla og velfarnaðar.

Eysteinn Jónsson: Ég vil leyfa mér af minni hálfu og annarra þingmanna að þakka hæstv. forseta árnaðaróskir hans svo og samvinnu alla á þessu þingi og röggsamlega og viturlega stjórn þingstarfa. Óska ég honum alls góðs í framtíð og bið hv. þm. að taka undir það með því að rísa úr sætum. — [Þingheimur reis úr sætum]

Forseti (JPálm): Ég þakka hv. 1. þm. S-M. vinsamlegar og góðar óskir hans og hv. þm. öðrum undirtektir þeirra.

Á 15. fundi í Sp., s. d., las forseti svofellt yfirlit um störf þingsins:

Þingið hefur staðið frá 22.--25. júlí og frá 19. sept til 9. okt. 1946, eða alls 25 daga.

Þingfundir hafa verið haldnir:

Í neðri deild	14
- efri deild	15
- sameinuðu þingi	15

—
Alls 44 þingfundir

Þingmál og úrslit þeirra:

I. Lagafrumvörp:

1. Stjórnarfrumvörp:	
a. Löggð fyrir neðri deild	5
b. — — efri deild	2
	— 7
2. Þingmannafrumvörp:	
Borin fram í neðri deild	2
	— 9

Þar af:

a. Afgreidd sem lög:	
Stjórnarfrumvörp	6
Þingmannafrumvarp	1
	— alls 7 lög

b. Ekki útrædd:

Stjórnarfrumvarp	1
Þingmannafrumvarp	1
	— 2
	— 9

II. Þingsályktunartillögur:

Allar bornar fram í sameinuðu þingi	4
Þar af:	
a. Ályktanir Alþingis	3
b. Ekki útrædd	1
	— 4

III. Fyrirspurnir:

Bornar fram í efri deild	2
Hvorugri svarað.	—
Mál til meðferðar í þinginu alls	15
Tala prentaðra þingskjala alls 67.	

Síðan mælti

forseti (JPálm): Háttvirtu alþingismenn. — Þetta aukabing hefur staðið nokkru lengur en til var ætlaðt í upphafi. Má og segja, að það, sem eftir það liggur, sé ekki næsta mikið að vöxtum. En því þýðingarmeiri eru þau mál, sem það hefur haft til meðferðar og afgreitt.

Á fyrri hluta þessa þings var samþykkt, að Ísland skyldi sækja um upptöku í bandalag hinna sameinuðu þjóða, og á síðari hluta þingsins hefur verið samþykktur samningur við stjórn Bandaríkjá Ameríku um niðurfelling hverndar-samningsins frá 1941 o. fl. Bæði þessi mál hafa valdið miklum ágreiningi, sem kostað hefur verulegan tíma. Mun ég ekki víkja hér að þeirri hlið þessara mála. En um það er ekki að villast, að afgreiðsla þessara mála hefur mikla þýðingu fyrir land okkar.

Að því leyti er ólíku saman að jafna, að samningurinn við Bandaríkin er til nokkurra ára, en hluttaka Íslands í bandalagi hinna sameinuðu þjóða er hugsuð til langs tíma. Vonandi verður hann mjög langur, því að víst er um það, að framtíð þjóðfélags okkar og flestra annarra veltur ekki sízt á því, að þessu merka þjóðabandalagi auðnist að fullnægja tilgangi sínum og ná því marki að vernda um ár og aldir frið og frelsi, menningu og mannréttindi. Því aðeins er hægt að vonast eftir því, að okkar hrjáði heimur, sem nú flakir í sárum eftir ægilegustu styrjöld

sögunnar, geti á komandi tímum notið þeirrar miklu þekkingar, sem nútímamenn hafa öðlaðt, og orðið viðunandi verustaður fyrir siðmenntaðar þjóðir.

Ég óska þess einlæglega, að afgreiðsla Alþingis á þeim málum, sem hér hafa verið nefnd, verði Íslandi og þjóð okkar til gæfu. Þá mun brátt gróa yfir þær sprungur, sem deilurnar um þau hafa valdið.

Ég leyfi mér svo að þakka hæstv. ríkisstj., hv. alþingismönnum og starfsmönnum Alþingis góða samvinnu við mig sem forseta á þessu liðna þingi. Ég óska ykkur öllum til hamingju og gleði á komandi þingi og framvegis.

Forseti Íslands (Sveinn Björnsson): Í ríkisráði í dag var gefið út svo hljóðandi forsetabréf:

„Forseti Íslands gerir kunnugt:

Að ég hef ákveðið, samkvæmt tillögu forsætisráðherra, að Alþingi, 65. löggjafarþingi, skuli slitið miðvikudaginn 9. október 1946.

Mun ég því slita Alþingi þann dag.

Ritað í Reykjavík, 9. október 1946.

Sveinn Björnsson.

Ólafur Thors.

Forsetabréf um þinglausnir.

Samkvæmt þessu bréfi segi ég slitið þessu aukabingi, sem nú hefur lokið störfum.

Ég vil biðja alþingismenn að minnst fósturjarðar vorrar, Íslands, með því að rísa úr sætum sínum.

Þingmenn risu úr sætum, og forsrh., Ólafur Thors, mælti: „Lifi Ísland!“

Tók þingheimur undir þau orð með ferföldu húrrahrópi.

Var síðan af þingi gengið.